Z I–2
2.a.7
12.

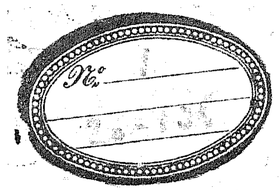

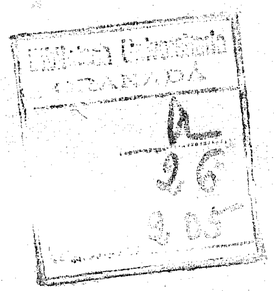

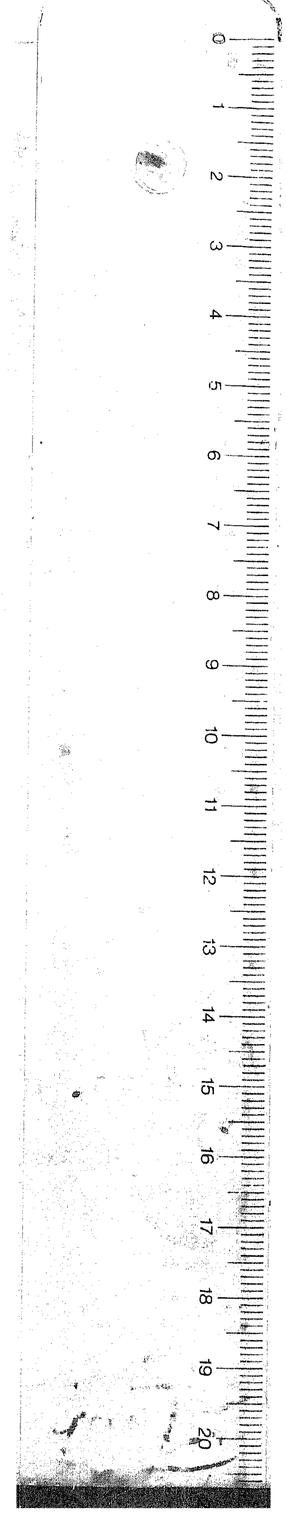

Z I-2
2.a.7
12.

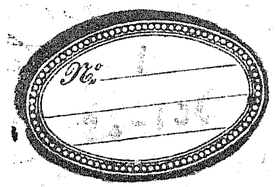

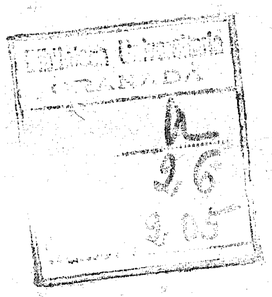

Del Collegio de la Comp.ª de Jesus de Granada
R-9883

DIDACI A STVNICA SALMANTICENSIS

Eremitæ Augustiniani in Iob commentaria, quibus triplex eius editio vulgata Latina, Hebræa, & Græca septuaginta interpretum, nec non & Chaldæa explicantur, & inter se cum differre hę editiones videntur, conciliantur, & præcepta vitæ cum virtute colendæ literaliter deducuntur.

AD PHILIPPVM. II. CAtholicum Hispaniarum Regem.

M.º de R.ª
Del Maestro de Zamora
Corregido conforme al expurgatorio de 40 ex commissione Officij Sanctæ Inquisitionis liberiste expurgatus est iuxta præscriptum indicis expurgatorij anni 1707 Granatæ 14 Aprilis 1711
Emman.l Sadial

CVM PRIVILEGIO.

TOLETI.
Excudebat Ioannes Rodericus suis expensis. 1584.

EL REY.

POR quãto por parte de vos el maestro fray Diego de Cuñiga de la orden de S. Augustin, nos fue hecha relacion, que auiades compuesto, vnos comentarios sobre el libro de Iob, suplicando nos vos mandassemos dar licencia para os imprimir y vender por tiempo de diez años dende, los quales ninguna otra persona los pudiesse imprimir sin vuestra licencia, o como la nuestra merced fuesse, lo qual visto por los del nuestro consejo, por quanto en los dichos commẽtarios se hizieron las diligencias que la pragmatica por nos fecha sobre la impression delos libros dispone por hos hazer bien y merced, fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, y nos tuuimos lo por bien, por la qual vos damos licencia y facultad para que vos o la persona que vro poder ouiere, y no otra alguna podays hazer imprimir los dichos commentarios, que de suso se haze mencion en estos nuestros reynos de Castilla por tiẽpoy espacio de diez años primeros siguientes, que corran, y se quẽten desde el dia dela fecha desta nuestra cedula en adelante. So pena que qualquiera persona, o personas que sin tener para ello vuestro poder lo imprimiere vendiere o hiziere imprimir o vender, pierda toda la impression, que hiziere con los moldes y aparejos della. y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis cada vez, que lo cõtrario hiziere. La qual pena sea la tercia parte para la persona, que lo acusare, y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra para la nuestra camara y fisco. cõ tanto que todas las vezes que ouieredes de hazer imprimir los dichos commentarios, durante el dicho tiempo de los dichos diez años, los trayays al nuestro cõsejo juntamente con los originales que en el fueron vistos, que van rubricados cada plana, y firmado al fin dellos, de Iuan Gallo de Andrada nro escriuano de camara de los que residen en el nuestro consejo, para que se vea si la dicha impression esta conforme a ellos, y se os de licencia para los poder vẽder, y se os tasse el precio a como se ouieren de vender, so pena de caer o incurrir en las penas cõtenidas en la dicha pragmatica, y mandamos alos del nuestro consejo y a otras qualesquier justicias destos nuestros reynos que guarden cumplan y executen esta nra cedula, y todo lo en ella cõtenido. Fecha en Madrid a. xiiij. dias del mes de Março. MDLxxix.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad,

Matheo Vazquez.

DE mandato supremi consilij hos cõmentarios in Iob à patre magistro Didaco Stunica ex diui Augustini familia editos quam potui diligenter euolui, neque aliquid in eis offendi quod cum Catholica veritate pugnet, aut sanctorũ institutis probisque moribus aduersetur. Sed eos potius sana doctrina, & eximia eruditione refertos inueni. Quare eos ad cõmunem fructum euulgari posse iudicaui. In quã sententiã me duo præter alia potissimum adduxerunt. Tum quòd viderim in eis literalem sensum literæque contextũ explicari optime. Tum præterea quia vulgata translatione religiose seruata cum Hebraica, Chaldaica, & septuaginta interpretum conuersione consentiunt. Quod vt multis difficillimum ac suprà cuiusquã facultatem visum est, ita auidius expetitum fuit. Quod sanè hic exquisita eruditione singularique doctrina præstitum comperi. Quare vt hoc meum esse iudicium planius ostendam, nomen meum subscribendũ volui, Matriti in collegio Societatis. 4. Cal. Martij.

Alfonsus
à Montoya.

DE mandato illustrissimi D. D. Gasparis à Quiroga Cardinalis amplissimi & Archiepiscopi Toletani vidi hunc librũ commentariorum in Iob reuerendi admodum patris Didaci de çuñiga ordinis eremitarum sancti Augustini, & sacræ Theologiæ professoris: videturque dignissimus qui typis mandetur: tum ob insignem illius doctrinam, multiplicemque eruditionem: tum quòd ex illo facilè quisque (quod ad mores attinet) vtilitatem non modicam capere potest. Datum in hoc nostro collegio Mantuano pridie nonas Nouemb. anni. 1583.

Ioannes Hieronymus
de los Cameros.

FRATER IOANNES GREgorius Satorre ſacræ Theologiæ magiſter & Prouincialis Auguſtinianus Aragoniæ prouinciæ, doctiſſimo & grauiſsimo patri Didaco à Stunica ſacrarum literarum magiſtro & earundem fideliſsimo interpreti.
S. P. D.

VM eò præcipuè conſilia, & cogitationes doctiſſimorum hominum diriguntur, dum in lucem librum aliquem edũt, vt animos noſtros formẽt, eruditis ac frequentibus de qualibet rerum optimarum ſcientia atque arte ſermonibus inſtituãt. Tum etiam vt nõ ſolum præcipua virtutis cognitione locupletent: verumetiam vt aliorum quoque vtilitati ſeruiant. In dies feruentius animus meus excitatur, atque inflãmatur ad reuoluendos doctiſsimos libros, nouaque opera ſcrutanda: vt ſic omnia bona, & felicitatis theſauros ex hac aſsidua librorũ lectione colligere poſsim. Cumque verſarer in hac cura totus, occurrit mihi felici quodam meo fato liber quidam, quem cum reuoluerem, intellexi quoſdam commentarios doctiſsimos eſſe, à te ſingulari induſtria, ac penè diuino artificio editos in Zachariam Prophetam: quem quãtum meo ingenio aſſequi poſſum, omnium minorum prophetarum difficillimum, & in quo exponendo ſudandũ,

illas opimas ac fœcundiſsimas regiones incolunt. Quamobrem ardentiſsimis votis exopto, quò magis tuę eruditionis dona omnibus manifeſtentur, vt commentarios in librum Iob edas, quos vt coniectura ante capere poſſum (nam vt vulgari adagio dicitur, ex vnguibus licet cognoſcere leonem) tales futuros eſſe exiſtimo: vt, quando illis frui lętemur, tunc nihil in eis difficultatis ac laboris eſſe gaudeamus: cũ te illius libri fideliſsimum, ac è cęlo dimiſſum interpretem nacti fuerimus. In quo tantę tamque maximæ quęſtiones ac difficultatis reperiuntur: vt cuiuis docto viro, in præſentẽ diem nõ parui momenti negotium faceſſerint: quos quidem tu ſuperabis, tuaque diligentia facillimas reddes: quibus forſan perterriti multi, ſeu potius omnes & pręteriti & præſentis ſeculi, non vulgaris doctrinę viri hanc arduam, & laborioſam prouinciam recuſauere. Dent itaque ſuperi longam diẽ: ſucceſsibus omnibus tuis faueant, & ſecundent: faxit Deus optimus maximus, vt tibi animos faciat: quem ſuppliciter deprecor, vt tibi diuinum auxilium impertiri velit: quo adiutus, hę ſuſceptæ à te Auguſtiſsimæ prouincię ad finem vſque perducantur, in lucemque proferantur à te ipſo commentarij, in reliquos ſacrarum literarũ libros. Adducorq; in hãc ſpem, cum his prędidijs munitus ſis, quę ad huiuſcemodi prouincias capeſſendas expeti poſſunt: vt ſunt ingenium, doctrina, linguarum cognitio, longus rerum vſus & reliqua omnia, quæ in viro ſapientiſsimo, ac omni liberali doctrina perfectiſsimo requiruntur. Quibus omnibus, nihil lapſum aut quaſſum, in Chriſtianæ religionis cultu ceremonijsque erit: quod non tua doctrina & ſanctitate, erigi rurſus & ſtabiliri poſsit. Denique hi tui commentarij, nobis omnibus ſufficiens in omnes vſus prędidium prędabunt: aditumque ad maiora patefacient. Suſcipe igitur, reliquorum librorum intepretationem: cùm iam in his libris, qui à te in lucẽ ſunt prolati, nobis pignus, obſidemque tuę doctrinę dederis: quo percipi poteſt, nihil tam difficile tãque arduum ſuſceptu eſſe: quod tu non poſsis tuo ſtudio, ſuperare atque explanare. Quarum omnium actionum finis & ſcopus erit, honor & gloria omnipotentis Dei: in cuius vinea, non languidè operaris, cum copioſo fructu eccleſię ſuę. Quapropter nos omnes pleno ore te decus & ornamẽtũ huius noſtrę familię confitebimur: ipſa autem, quòd te alumnum ſuum conſecuta fuerit, gloriabitur. Vale Valentię Calendis Aprilis.

PHI-

PHILIPPO. II. CATHOLICO
Hiſpaniarum Regi, Didacus à Stunica
Auguſtinianus eremita.
S. P. D.

NONNIHIL(Rex potẽtiſsime) ſignificaſti,ubi pro tua ſingulari religione, & pietate gratã fuiſſe operã, & induſtriam noſtram, quam in libris noſtris de vera religione,& commentarijs in Zachariam conficiendis poſuimus. Quare ego valde excitatus aggredi auſus ſum commentaria in Iob,quæ mihi difficillima tore ſciebã, nec meã opinionem fefellerunt,ſed longẽ ſuperarũt. Longum enim eſſet tibi(Rex maxime)recenſere in quantas, & quãm graues inciderimus difficultates. Eas tamen boni,& docti viri cognoſcent, ſi in ipſis commentarijs, quæ cum his literis ad te mittimus, & in nomine tuo in lucem proferimus,verſari voluerint. Quos laborẽ, & ſtudium noſtrum probaturos ſpero,tibique gratiã habituros, quòd beneficio tuo nonnihil ex eis fructus perceperint. Vale Rex inuictiſsime,

D I-

DIDACI A
STVNICA AVGVSTINIANI
eremitæ Salmanticenſis commentaria in Iob; quibus triplex eius editio vulgata Latina, Græca ſeptuaginta interpretum, & Hebræa, necnon & Chaldæa explicatur.

Ad Philippum. II. Catholicum Hiſpaniarum Regem.

Prolegomena.

IOB & extitiſſe & admirabili fuiſſe virtute præditum ita certum eſt, vt nulli pio, & Chriſtiano viro fas ſit de hac re dubitare. Nam de illo ſacroſancta ſcriptura alijs locis mentionem facit,vt in libro Tobiæ dicitur: Hanc autem tentationẽ ideò permiſit Deus cuenire illi,vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut,& ſancti Iob. Et paucis interiectis additur,Nam ſicut beato Iob inſultabant reges, ita iſti parentes, & cognati eius irridebant vitam eius. Et in Ezechiel ſcribitur. Et ſi fuerint tres viri iſti in medio eius,Noe,Daniel,& Iob,ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas. Et in epiſtola Iacobi. Sufferentiam Iob audiſtis. Omnes etiam ad vnum eccleſiæ doctores,cùm de illo loquuntur

Iob re vera extitiſſe.

Tob.2.

Ezec.14.

tur tanquàm patientię ſingularis ſpecimen eũ proponunt. Non mediocrẽ etiá coniecturã facit, quòd hiſtoria ſacra eius facultates, liberos, patriã, mores cõmemorat. Quare ridiculi, & impij ſunt quidã Hebræi & alij, qui huius viri hiſtoriam fabulam fuiſſe putant ad docendam, & monendam patiẽtiam ab aliquo ſancto viro compoſitam Leuiſsimiſque coniecturis ad id affirmandum mouentur. Quòd carmine totus ferè liber compoſitus ſit. Quòd ordine quodam inter ſe amici eius cum illo loquantur, & vnuſquiſque perpetuam orationem faciat. Quæ vſu euenire non ſolent (aiunt illi) cum amici inter ſe communicant. Perinde quaſi res veræ carmine narrari non poſſent: & oracula diuina non eſſent multà carminibus reddita. Vt pſalmi Dauidis, lamentationes Hieremiæ, & aliorum piorũ virorum carmina, quę varijs locis ſacroſancta Scriptura ponit. Et perindè quaſi non ſæpe accidat, vt, cum viri graues in grauem aliquam incidant diſputationẽ, vt vnus primùm, deinceps alij ſuam perpetua oratione exponant ſententiam. Quæ ſi eſſet inſolens communicandi ratio, nunquàm ad eam Plato, qui amicorum colloquia maximè imitatur, conuiuium ſuũ compoſuiſſet. Inciderant autem Iob, & amici eius in ſermonem grauiſsimum de prouidentia Dei. Dubium igitur non eſt, quin verè Iob vixerit, ſuamque vitam ſanctiſsimam optime narrat ipſe vigeſimonono, & trigeſimo huius libri capite. Dubitatur tamen ex quo fuerit oriundus. Nam diuus Hieronymus Hebræos ſequens reprehendit eos, qui ex Eſau genus duxiſſe exiſtimarunt, eſſeque illum, qui in Geneſi, cum numerantur oriundi ex Eſau, Iobab appellatur. Et

tur. Et putat Hieronymus Iob nõ ex Eſau, ſed ex Nacor fratre Abraham oriundum fuiſſe. Gregorius tamen & alij docti viri opinantur ex Eſau oriundum fuiſſe, nominarique in Geneſi Iob. b. Sed hác quæſtionem illarum eſſe duco, de quibus Paulus ſcribit ad Titum. Stultas autem quæſtiones, & genealogias, & contentiones & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ. Nam in hac quæſtione nihil certi ſtatui poteſt. Nullamque eius cognitio vtilitatem affert ad mores noſtros componendum. Cumque mens & humana ratio, quod certum eſt, maxime diſputãdo quærat. Natura vero quod vtile ſit: bonæ indolis eſſe credo incertas, & inutiles quæſtiones negligere: & in eis accuratè verſari, in quibus, quod certius vel vtilius ſit reperiri poſsit. Quarũ maxima copia in ſacris literis intelligendis ſuppetit. Conuenit autem inter omnes auctores, Iob nõ Hebræum, ſed Gentilem fuiſſe. Quod eſt maximè animaduertẽdum, vt cognoſcamus quàm excellentem Dei gratiam, atque adeò naturæ tantùm præceptis poterãt homines ſibi olim adiũgere. Quod ęgrè ferunt Iudæi, & nonnihil eorum magiſtri ob eá rem tanto viro ſuis commentarijs detrahere conãtur. Pudere debet etiã Chriſtianos homines inertiæ ſuæ, qui tot euãgelij præceptis, tot ſacramẽtis, ideſt diuinę gratiæ theſauris, nõ ſolùm tantã Dei gratiã nõ teneãt, verumetiã pauci tot ſeculis ſint cũ huiuſmodi viro cõparandi. Cuius virtus eximia vehemẽter in die iudicij iniquos homines negligentię, & ſocordię conuincet. In ea verò quæſtione, quam proximè tetigimus, de genere Iob, mihi certè prętereà res alias maximã fidẽ facit, quod in fine libri eius in Græca editione contexitur

Titum 3.

Bonæ indolis eſt inutiles quæſtiones negligere.

Gratiã Dei magnã homines naturæ tãtũ prę ceptis ſibi adiungere poterant.

Quo genere natus fuerit Iob.

ὅτι ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς Συριακῆς βίβλου ἐν μέσῃ γῇ κατοικῶν τῇ Αὐσιτίδι ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς Ἰδουμαίας πεφύκηκεν ὃ αὐτὸς ὄνομα Ἰωβαὼβ λεγόμενος ἔγημε γυναῖκα Ἀραβίσσαν γεννᾷ υἱὸν ὀνόματι Ἐννὸν ὃν αὐτὸς ἀνέγραψε μετὰ τὸν πατέρα τρίτον ἀπὸ Ἀβραάμ. Hic autē cōuersus est ex Syriaco libro. Habitauit autē in finibus Idumeæ, & Arabiæ. Erat autē ei nomē Iobab. Ducēs autē vxorē Arabissam, genuit filium, qui vocabatur Enō. Erat autē ipse quidē filius Zare de Esau filijs filius, de matre vero Bossora. Ita, vt sit quintus ab Abrahā. Quod tāquā Dei oraculū à Chrysostomo, & origine citatur. Quare dubiū non est, quin grauissimū hoc testimoniū sit. Ex eoq; planū fit, quo tēpore vixerit: de quo etiam dubitatur. Nā vult Gregorius tē poribus iudicū Israel extitisse. Sed hoc testimoniū declarat Iob antiquiorē fuisse Moyse. Nā si quintus fuit ab Abrahā, Moyses sextus ab eodē Abrahā fuit. Cūq; longè prius Esau vxores duxerit, ex quo oriūdus fuit Iob, q̄ Iacob, ex quo fuit oriundus Moyses, facilè ex oc intelligitur lōgè prius natus fuisse Iob, q̄ Moyses. Quòd autē quintus fuit Iob ab Abrahā, sic probatur. Nā Abraham genuit Isaac. Isaac vero genuit Esau. Esau (vt est in trigesimo sexto capite Geneseos) genuit Rahuel. Rahuel genuit Zara. Zara genuit Iobab. Qui credit esse Iob, vt Græca editio testatur. Quare quintus est ab Abrahā, ipso Abrahā nō numerato. Quòd aūt Moyses sextus ab codē Abrahā nō numerato fuerit, ita cōstat. Nā Abrahā genuit Isaac. Isaac Iacob, Iacob Leui, Leui Caath, Caath Amrā, Amrā Moysem. Val

Iob quo tē pore vixe- rit.

Abraham non numerato. Quod autē Moyses sextus ab eodem Abraham non numerato fuerit, ita cōstat. Nam Abraham genuit Isaac, Isaac Iacob, Iacob Leui, Leui Caath, Caath Amram, Amram Moysem. Valde ergo probabiliter demonstratur Iob ex Esau oriundus fuisse, & antiquior Moyse. Hæc de Iob. De libro vero eius dubitatur à quo fuerit confectus. Alij dicūt à Moyse ex Syro in Hebræū cōuersum esse ad filios Israel consolandos acerba seruitute oppressos in Ægypto. Alij ab eodē Iob fuisse factū, alij ab aliquo amicorū eius, alij ab aliquo egregio propheta. Verū tamen hęc res incerta etiā est, & valde inutilis. Cum sciamus Spiritū sanctū principē huius libri auctorē fuisse. De quo dubitare nulli Christiano viro per religionē licet. Etenim in libris sacrosanctis ab ecclesia in cōcilio Tridētino, & in alijs cōcilijs numeratur: & ita omnes ad vnū ecclesiæ doctores iudicāt. Magnam vero auctoritatē habet, quod ex Græca editione citauimus, hunc librū ex Syriaco sermone esse translatū. Est autē liber hic de sententia omnū interpretū Latinorū, Græcorū, & Hebræorū obscurissimus. Differit enim de re obscurissima, de beneuolentia Dei erga pios viros, quæ dum hāc vitam agit, valde in occulto latet. Eò quòd vniuersa æquè eueniāt iusto, & impio, bono & malo, mūdo, & immūdo, immolati victimas, & sacrificia cōtēnenti, sicut bonus, sic & peccator, vt periurus, ita & ille, qui verum deierat, vt Salomō scribit. Liber etiā ferè totus carmine compositus est. Ex quo fit, vt sententiæ nimis efferātur cōcisè, & ob eā rē in varias partes accipi possunt, & vix intelligi queūt. Ex eo etiā fit, vt multis peregrinis verbis, ideſt, Syriacis,

Iob librū quis compoſuerit.

Iob liber obſcuriſsimus eſt.

Eccleſ.9

cis,quę in alio ſcripturę loco nõ reperiuntur,quò numeroſe cadãt,vtatur. Quib⁹de cauſis illud etiã accidit, vt huius libri verſiones lõgè magis difficiles & varię, q̃ aliorũ librorũ ſcripturę ſint. Greca præſertim ſeptuaginta interpretũ verſio adeò difficiles habet explicat⁹, vt ab auctoribus Græcis, qui Hebræis literis nõ fuerũt imbuti,plurimis in locisintelligi nõ potuiſſe putẽ. Sed quoniam à quibuſdã auctoribus temere, hoc præſertim libro reijcitur vehemẽter aberraſſe dicẽtibus, oportet, quãta eius ſit auctoritas,cognoſcere. Nã primũ oẽs eccleſię Dei olim crediderũt Græcã ſeptuaginta virorũ verſionẽ ab Spiritu ſancto ſibi fuiſſe traditã, vt his verbis narrat pater Auguſtinus interiori lib .2. de doctrina Chriſtiana. Et Latinis quibuslibet emẽdatis Græci adhibeãtur,in quib⁹ ſeptuaginta interpretũ, quod aduetus teſtamentum attinet, excellit auctoritas,qui iam per omnes peritiores eccleſias tanta præſentia Spiritus ſancti interpretati eſſe dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit. Quòd ſi reijciẽda eſt Græca ſeptuaginta auctorũ verſio, quî fieri potuit, quod narrat Auguſtinus, vt oẽs peritiores eccleſię in tanto errore verſarẽtur, vt Spiritui ſancto eã ſcripturã aſcriberẽt, quę fallax aut vana, aut omnino contẽnẽda ſit. Hãc etiam verſionẽ Apoſtoli approbarunt: eaq; ſunt euangelio tradẽdo vſi: vt auctor etiã eſt pater Auguſtinus epiſt.19. ad diuũ Hieronymũ ſcribes. Ne cõtra ſeptuaginta auctoritatẽ tanquam nouũ aliquid proferẽtes, magno ſcãdalo perturbem⁹ plebes Chriſti, quarũ aures, & corda illã interpretationẽ audire cõſueuerunt, quę etiam ab Apoſtolis approbata eſt. Et epiſtola decima ad eundem diuũ Hieronymum. De hac eadẽm

Quanta ſit autoritas græcæ ſeptuaginta editionis. *Auguſt.*

dem verſione loquens. Neque enim paruum pondus habet illa,quę ſic meruit diffamari,& qua vſos Apoſtolos nõ ſolùm res ipſa indicat,ſed etiam à te atteſtatum eſſe memini. Quæ igitur illa tãta temeritas eſt,vt contemnere audeat eam ſcripturã,quã apoſtoli,& approbarunt: & qua promulgando euãgelio vſi ſunt. Nũquid infirmis illud,&quæ eleuari poſſent,teſtimonijs probabant? At dicunt iſti. Multis in locis ponunt ea,quę nõ ſunt in Hebræo,multis etiam in locis prætermittũt ea,quæ ſunt in Hebræo & eorũ loco alia addũt de ſuo. In annis etiã numerãdis ita ab Hebræo ſæpe diſcrepãt, vt plane vtrumq; verũ eſſe nõ poſsit cũ ergo nefas ſit Hebræa abijcere Græca neceſſario abijcienda ſunt. Hoc argumẽtum doctiſsimè pater noſter Auguſtin⁹ explicat libris de ciuit. Dei, cuius teſtimoniũ valde oportet animaduertere. Nã plerunq; hoc libro, & alijs in explicãda Græca auerſione vſui nobis futurũ eſt. Ait igitur Auguſt. lib. 15 c. 14. de ciui. Dei. *Auguſt.* Illa vero numerorum varietas, quæ inter codices Hebræos inuenitur,& noſtros,neq; de hac antiquorũ lõgeuitate diſsẽtit. Et ſi quid habet ita diuerſum,vt verũ eſſe vtrũq; nõ poſsit,rerũ geſtarũ fides ab ea lingua repetẽda eſt,ex qua interpretatũ eſt quod habem⁹. Quę facultas cũ volẽtibus vbicũq; gentiũ præſto ſit,nõ tamẽ vacat, quòd ſeptuaginta interpretes in plurimis, quę diuerſa dicere videtur,ex Hebręis codicibus emẽdare auſus eſt nemo. Nõ enim eſt illa diuerſitas putata mẽdoſitas: nec ego vllo modo putandũ exiſtimo. Sed vbi nõ eſt ſcriptoris error: aliquid eos diuino ſpiritu, vbi ſenſus eſſet conſentaneus veritati, & prædicans veritatem,non interpretãtium more,ſed prophetãtiũ

libertate,aliter dicere voluisse credendū est. Vnde merito non solum Hebræis,verumetiam ipsis,cum adhibet testimonia de scripturis vti apostolica inuenitur
Augusſt. auctoritas. Libro verò. 18.c.43.ait. Cum verò tātum in eis signum diuinitatis apparuit, profectò quisquis alius illarum scripturarum ex Hebræa inquanlibet aliam linguam interpres est verax, aut congruit illis septuaginta interpretibus,aut si cōgruere nō videtur, altitudo ibi prophetica esse credēda est. Spiritꝰ enim, qui in prophetis erat,quando illa dixerūt,idē ipse erat in septuaginta viris,quādo illa interpretati sunt. Qui profecto,auctoritate diuina,& aliud dicere potuit tan quàm propheta ille vtrūque dixisset,quia vtrumq;idē spiritus diceret,& hoc ipsum aliter,vt si nō eadē verba,idem tamen sensus bene intelligentibus diluceſce ret,& aliquid prætermittere,& aliquid addere,etiā vt hinc ostēderetur non humanā fuisse in illo opere seruitutē,quam verbis debebat interpres,sed diuinā potius potestatem,quæ mentē replebat,& regebat interpretis. Nonnulli autem codices Græcos interpretationis septuaginta ex Hebræis codicibus emendandos putarunt:nec tamen ausi sunt,detrahere quod Hebrei non habebant,& septuaginta posuerunt. sed tantummodo addiderunt,quæ in Hebræis inuenta, apud septuaginta non erant:eaq; signis quibusdā in stellarum modum factis ad capita eorundem versuum notauerunt. Quæ signa asteriscos vocant. Illa verò,quæ non habent Hebræi,habent autē septuaginta, similiter ad capita versuum iacentibus virgulis, sicut scribuntur vnciæ signauerunt. Et multi codices Græci has notas habentes, vsquequaq; diffusi sunt & Latini. Quæ autem

tē nō prætermissa,vel addita,sed aliter dicta sunt,siue alium sensum faciant,etiā ipsum nō abhorrentē, siue alio modo eundem sensum explicare monstrētur, ni si vtrisq; codicibus inspectis nequeunt reperiri. Si igitur,vt oportet,nihil aliud intueantur in scripturis illis,nisi quod per homines dixerit Dei spiritus, quid quid est in Hebræis codicibus,& non est apud interpretes septuaginta, noluit hoc per istos, sed per illos prophetas Dei spiritus dicere. Quidquid verò est apud septuaginta,in Hebræis autē codicibus nō est, per istos maluit, quàm per illos idem spiritus dicere, sic ostendens vtrosq; fuisse prophetas. Isto enim modo alia per Esaiā,alia per Ieremiā,alia per alium, atq; alium prophetam,vel aliter eadem per hunc ac per illum dixit,vt voluit. Quidquid porrò apud vtrosq, inuenitur,per vtrosq; dicere voluit vnus, atque idē spiritus. Sed ita,vt illi præcederent prophetando, isti sequerentur propheticē illos interpretādo. Quia sicut in illis vera,& concordantia dicentibus, vnus pacis spiritus fuit,sic & in istis non secum conferentibus. Et tamen tāquam vno ore cuncta interpretatibus,idē spiritus vnus apparuit. Hæc pater Augustinus. Cuius tam eximij viri auctoritate satis istorum hominum argumenta,quæ illi firmissima iudicant,eleuantur. Multasq; nos imperitorum & inuidorum nostrorum diluemus calumnias,quibus ipsi nostræ trium editionū explicationi,& conciliationi Latinæ,Græcæ,& Hebræę derogare,& calumniari conantur. Tam misera enim est quorundam conditio. Vt quoniam ipsi neq; virtutem spectāt, neq; ecclesiā amant,molestē ferant ab alio id officij munus ecclesiæ præstari, quod ipsi

Libri Iob vtilitas magna.

præstare non possiunt. Sed, vnde egressi sumus, reuertamur. Licet huius libri difficultas maxima sit, vtilitas tamen tanta est, quantam verbis nullis explicari posse credo. Quē iam inde, ex quo editus est, admirabiles ecclesiæ fructus tulisse puto. Si quidem excellentissimo quodam modo patiētiā, & liberalem laborū, & incommodorum perpessionem docet. Quæ virtus maxime necessaria est ijs, qui magnam nedessitudinem, firmissimamq; Dei amicitiam sibi conciliare cupiunt. Nam horum omnium patientiā à Deo prius tentari oportet, vt Ecclesiasticus auctor est. Fili accedens ad seruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem: deprime cor tuum: & sustine sustētationes Dei, & in humilitate tua patientiam habe. Quoniam igne probatur aurum, & argentum: homines verò receptibiles in camino humiliationis. Ex quo fit vt pauci stabilem, & iucundam Dei gratiam capiant, suauissimamq; consuetudinem eius, & infinitam liberalitatem experiantur. Quòd quamprimum à Deo tentantur, patientia destituti leuiter gratiam collectam effundunt: & non veros sed mercenarios amicos se fuisse ostendunt. Hinc etiam fieri puto, quòd difficilè adhuc dum sit, eos, qui diuitijs abundant, & prosperam fortunam trahunt, in officio manere. Quoniam non est, in quo patientia munere suo fungatur, cùmq; non exerceatur, mollis, & infirma fit. Qua re enernatus animus, qui tolerantia percalere debet, facilè ad quodcūque vitium impellitur. Est enim patientia quasi omnium virtutum custos, firmissimusq; murus, ne libidines, animiq; perturbationes, & alij virtutis hostes irruentes bonos mores euertant. Sapientissime enim Christus

Patientia maxime necessaria eis est qui vitam perfectā amāt *Ecclesiastici.2.*

Diuites cur difficile in officio maneant.

Christus dixit Apostolis, In patientia vestra possidebitis animas vestras. Patientia enim Christianam vitā maxime propagabimus auctore Paulo. Per patientiā (ait) curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorē fidei & cōsummatorē Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem. A Christo verò si discedamus paucos puto sanctos homines fuisse: aut saltem literis mandatū non est, qui tantū quātū beatum Iob mortalibus specimen patiētię dederint. Ita vt patientia Iob in prouerbij consuetudinem venerit. Quę hoc eius libro descriptissimè explicatur. Demonstratur etiam, quibus rebus patientia maximè tentari soleat, fortunarum amissione, liberorum morte, incommoda valetudine, corporis doloribus, peruerso affinium, & coniunctorum impatientię exemplo. Maximè verò si in aduersa nostra fortuna amici alienentur, nos mordeant, de honestateq; nostra detrahant, atque vitam nostram planè vituperent, & malis omnibus dignā iudicēt. Si denique omni orbati auxilio magnis detrimentis conflictemur. Quę omnia ita cumulatè in hoc libro ponuntur, & exemplo pręstantissimo declarantur, vt nihil cumulatius fieri aut cogitari possit. Tractatq; illud argumentum copiosissimè, quod valde viros bonos incommodis affectos ad desperationem adigit, cum videant homines iniquos fortunatè viuere, se verò malis onerari, miserēq; perire. Quę res valde difficilis visa est non solum paganis gentilibusq; philosophis, verum etiam prophetis ijs, quib⁹ erat cū Deo familiarissimus vsus. Sic vt pagano rū multi hoc argumeto impiè conuicti numen abnegarint. Prophetę verò eius explicationem ignorare ingenuè

Luce. 21.

Heb.12.

Patientia quibus rebus maximè tentari soleat.

in genue fatentes à Deo de hac re doceri postularūt. Quam hic liber accuratissimè persequitur, ita vt ferè totus in ea versetur. Est deniq; totus compositus ad homines, ad tolerantiam, constantiam, fortitudinem grauitatemq; informādos. Aperteq; demōstrat, quod Paulus scribit, Patientia opus perfectū habet. Quandoquidem vno patientię munere obeundo, tam immensas perpetuasq; laudes Iob iure suo à Deo, hominibusq; meruerit. Totamq; virtutis, & vitij rationem, &, quis vtriusque exitus sit, luculentissimè explanat. Quare, qui vitam cum virtute colere, & Christianam philosophiam in officio tenendo discere cupiunt, hunc librū amplexari, in manibus habere, in eoque semper versari debent.

LIBER IOB

CAP. I.

A VIR erat in terra Hus, nomine Iob: Et erat vir ille simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

2 Natique sunt ei septē filij & tres filiæ.

3 Et fuit possessio eius septem millia ouium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, & familia multa nimis: eratq; vir ille magnus inter omnes Orientales.

4 Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres sorores suas, vt comederent & biberent cum eis.

5 Cumque in orbem transissent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos: consurgensque diluculo offerebat holo-

B causta per singulos. Dicebat enim. Ne fortè peccauerint filij mei, & be-

& benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.

6 Quadam autem die, cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, fuit inter eos etiam Satam.

7 Cui dixit Dñs, Vnde venis? Qui respondēs, ait, Circuiui terram, & perambulaui eam.

8 Dixitque Dominus ad eum, Nunquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, homo simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo?

9 Cui respondens Satam, ait, Nunquid Iob frustra timet Deum?

10 Nonne tu vallasti eum, ac domū eius, vniuersamq; substantiam per circuitum: operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius creuit in terra?

11 Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ possidet: nisi in faciem benedixerit tibi. C

12 Dixit ergo Dominus ad Satam, Ecce, vniuersa quæ habet in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam. Egressusque est Satam à facie Domini.

13 Cùm autem quadam die filij & filiæ eius comederent & biberent vinum in domo fratris sui primogeniti.

14 Nuntius venit ad Iob, qui diceret, Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos.

15 Et irruerunt Sabei, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio: & euasi ego solus, vt nuntiarem tibi.

16 Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit, Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oues puerosque consumpsit: & effugi ego solus, vt nuntiarem tibi.

17 Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pueros percusserunt gladio: & ego fugi solus, vt nuntiarem tibi.

Adhuc

D 19 *Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit. Filijs tuis & filiabus ꝟ eſcẽtibus & bibentibus vinũ in domo fratris ſui primogeniti, repente ventus ꝟehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos & mortui ſunt: & effugi ego ſolus, vt nuntiarem tibi,*

20 *Tunc ſurrexit Iob, & ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adorauit, & dixit.*

21 *Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.*

22 *In omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis: neque ſtultum quid contra Deum locutus eſt.*

VIr erat in terra Hus, nomine Iob: Et erat vir ille ſimplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo. Autor libri paucis primò deſcribit Iob, cuius geſta narrare vult, ex animi corporisq; bonis. Quæ omnia accerrimè abomniũ hoſte diabolo oppugnata ſunt. Potuit tñ bona corporis auferre, & penitus euertere: animi tamẽ bona nõ ſolũ nõ abſtulit, verũetiã auxit: illuſtrioraq; reddidit. Spoliauit eũ fortunis omnibus, liberis, bona valetudine, & amicis. Honeſtatẽ vero eius lõgè maiorẽ clarioremq;, quàm antea reliquit. Vt ex hoc intelligamus quàm certũ diuinumq; ſit illud Chriſti conſilium. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra vbi erugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Theſaurizate autẽ vobis theſauros in cælo: vbi nec erugo nec tinea demolitur: & vbi fures non effodiunt, nec furãtur. Hæc enim bona verè noſtra ſunt, quibus nullo modo priuari inuiti poſſumus. Hęc pro virili parte, ſi ſani

Animi bona quam firma ſint.

Matth. 6.

ſani ſumus, curare debemus. Illa vero negligere, aut certè, parũ curare, quę ad tẽpus mutuata potius, quàm noſtra cenſenda ſunt. Quæ fortuna magis quàm conſilio parantur. Quæ leuiter amittuntur, ſicut leuiter fortuna commutatur. Et ob eam rem prudenter dixit ille philoſophus, nudus incendium fugiens. Omnia mea mecum porto. Quod dicit, *In terra Hus* Arabiæ pars probabiliter eſſe putatur, in qua habitauit Eſau, ex quo genus duxiſſe Iob valde veriſimile eſſe diximus, meminitq; Ptolomęus in coſmographia Huſitarum, quos ad Arabiam pertinere dicit. Nemo tamen dubitat, quin terra fuerit gẽtilium. Qui & idololatræ fuiſſe putantur. Id enim mali maximè tunc manabat per orbem terrarum. Quodquidem pietatem Iob vehemẽter amplificat, cum Deum inter tam iniquos homines tam ſanctè coluerit: nec illorũ peruerſo exemplo eius magna virtus fuerit imminuta. Ex hoc enim Paulus Philippenſes commendat, eis ſcribens. In medio nationis prauę, & peruerſę, inter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo. Et ſponſus eccleſiam, ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. Affert enim hæc laus coniecturam magnam excelentiſsimæ conſtantiſsimæq; virtutis. Sicut ẽ contrario ſcelus auget inter bonos malum eſſe. Quare Iudas, & alij eius ſimiles habentur ſcẽleratiſsimi. *Nomine Iob.* Nomen quidem feliciſsimũ, quod nulla vnquàm delebit obliuio. Nam clarius, & illuſtrius virtute ſancti viri factũ eſt, quàm ſol, & alię ſtellę cęli. Ex quo facilè conſtat non tam bene trophęis, ſtatuis, & imaginibus, quàm officijs memoriam propagari. Et ita Chriſtus diſcipulos ſuos docet, Gaudete, & exultate, quia nomina veſtra

Philip. 2.

Perfectiſsimæ virtutis indiciũ eſt bonum in malos eſſe.

Quibus rebus memoria maxime propagatur.

Matth 4.

ſtra ſcripta ſunt in cælis. Quæ cum ſola virtute ſcribantur, ipſius vi nomen illud conſequemur, cui nulla hominum inuidia officere poterit. Quod quidem nomen ipſum Iob ſatis planum & manifeſtū facit. Cùm poſt tot ſecula ſic vigeat & celebretur, vt nulli⁹ imperatoris nomē licet ingētes victorias terra mariq; reportauerit, crebrius hominū ſermonibus vſurpetur. Veriſimile autem eſt (vt in procœmio dicebamus) Iob, & Iobab appellatū fuiſſe. Quod dicit, *Vir ille ſimplex*, Videtur ſignificare apertum, nihil ſimulantem, ſine dolo agentem. Quos viros Deus veritatis amator vehemē ter amat, & tales diſcipulos ſuos eſſe optat, eos ita monens, Stote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut colūbæ. Et ob eā rē ſponſus oculis ſpōſæ ſuæ valde delectatur, cum ei dicit in cāticis: Oculi tui columbarum. Et vno oculorum eius vulneratum fuiſſe, vnū dicit, vt q̄ ſimpliciter, & candidè illam intueri ſignificet. Sed in Hebræo eſt תם tam quod perfectum, cō ſummatū, immaculatumq; declarat à verbo תמם tamam conſummare. Et licet frequentius vulgatus noſter vertat ſimplicem, ſæpe tamē vertit immaculatū, vt beati immaculati in via, & in canticis, Colūba mea, immaculata mea. Et ita hoc loco ſeptuaginta interpretes vertunt ἀμέμπτον irreprehenſibilem, omni labe carentem. Eſſe verò perfectum virum, eſt conſtāter Dei leges omnes ſeruare, vt Dauid in Paralipomenis declarat Deum ita precans, Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, vt cuſtodiat mandata tua, teſtimonia tua, cæremonias tuas, & faciat vniuerſa. Et hac de cauſa idem eſt perfectum eſſe, & immaculatum eſſe. Ideſt, qui nullum Dei præceptum violet. Hoc enim eſt

Apertos viros Deus vehemēter amat.

Pſal. 118.

Quid ſit virū perfectum eſſe.

Paralı. 22

eſt immaculatum eſſe in via, vt ait Dauid. Poſſumuſque in eandem ſententiam [*ſimplicem*] vt dicit vulgatus interpres, explicare, vt ille verè ſimplex ſit, qui vnum Deum amat, & quærit. Non partim, quæ præcipit Deus, partim ea, ad quæ libido excitat, ſicut dicitur in prouerbijs, Iuſtitia ſimplicis dirigit viam eius, ideſt eius, qui Deum tantùm ſpectat. Nam ita fiet, vt labem nullam in via contrahat. Et ita mihi videtur intelligi, quod Saluator docet apud Matthæum. Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit, ideſt, in peccati tenebras non incides, ſi ad vnum Deum aſpiraueris. Et ita conſuluit Eccleſiaſticus, Ne acceſſeris ad Deum duplici corde. Ex quo fit, vt in ſcriptura ſacra omnes iniqui duplici corde eſſe dicantur. Sicut ſcribit Eccleſiaſticus, Vę duplici corde, & labijs ſceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus vijs. Et ſic Iacobus impios homines hortatur, Emūdate manus peccatores, & purificate corda duplices animo. Erat ergo Iob [*ſimplex*] immaculatus, & qui ex animo Deū tantùm, vel ea, quæ Dei ſunt amaret. Quòd dicit [*rectus*] idem etiam eſt in ſcriptura, quod perfectus niſi quòd perfectus alludit ad leges & præcepta Dei, quatenns bonos, ea ſeruātes efficiūt. Rectus verò ad eadē præcepta referī quatenus vię ſunt, quib⁹ ad Deū rectà imus. Et ita dicit ſponſa, Recti diligūt te, ideſt, boni, & perfecti viri: & Dauid, Rectos decet collaudatio, ideſt, bonos, & honeſtos viros, & ob eam rem omnes impij ad obliqua, & tranſuerſa digredi, & declinare dicuntur. Quòd Dei præcepta non teneant, ſed res ab eo alienas perſequantur. Sicut canit Dauid, Declinan

Quis vir ſimplex.

Prouer. 11

Matth. 6.

Eccleſiaſti ci. 1.

Eccleſiaſti ci. 2.

Iacob. 2.

Rectus & perfectus idē & quo differant.

Cant. 1.

Pſal. 32.

Declinantes autem ad obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. In Hebræo est, עקלקלותם hacalcalotham, quod vias tortuosas significat. Et ita plerique vulgata nostra editione, obligationes pro obliquationes irrepsisse putant in Græca tamen editione est, στραγγαλίας, quod obligationes significat, sed contorsiones, & obliquationes etiam declarare existimo. Ex hoc enim nomine fit στραγγαλίωδες, quod tortuosum declarat. Recti itaque boni dicũtur, quòd rectas vias persequantur. Erat ergo Iob [*Rectus*] idest bonus & perfectus vir. Quod verò septuaginta vertunt, δικαίος iustus, non de singulari illa virtute intelligendum est, qua redditur vnicuique, quod suum est. Sed de illa, quæ iustitiam vniuersam, & honestatem compręhẽdit. In qua significatione iustus sæpenumero in scriptura vsurpatur, vt illud Abacu, Iustus ex fide viuit. Quod dicit [*Timẽs Deũ*] idẽ etiã est, quod rectus atque perfectus. Nam honestatem & integritatem complectitur, vt alijs multis scripturę locis, vt in psalmo, Nõ est inopia timẽtibus eũ. Si quidẽ timẽs Deum rationem etiam omnium pręceptorum ducit. Qua ex parte illorum violatores in Dei odium, & offensionem incurrũt. Quod vero dicit, [*Recedens à malo*] idem est etiã quod superiora. Compręhẽditque vniuersæ legis obseruationẽ: quæ tota in cauẽdo ne scelera fiãt, versat̃. Quare nemo recedit à malo, quin integer & honestus sit. Præsertim cum omissio (vt loquuntur theologi) malum etiam sit. Quapropter qui omnino à malo fuerit recedens, nihil mali faciat necesse est. Nihilq; boni, quod facere debeat, prætermittet. Quare perfectum, rectum, timẽtẽque Deum esse oportet.

Psal. 124.

Psalm. 33. Perfectus, rectus & timens Deũ ac recedẽs a malo idẽ, & quo differant.

oportet. Idem igitur quatuor hæc declarãt, quę beato Iob hoc diuinũ oraculũ attribuit, diuersis tamẽ (vt exposui) rationibus, septuaginta adiungũt, ἀληθινὸς, verax, quod licet proprie ad dicta referatur, ad facta etiã hic referendũ existimo. Vt idẽ sit, quod reliqua quatuor adiũcta. Nam Hebraismus est, ambulare in veritate, pro eo, quod est legẽ vniuersam seruare. Sicut dixit Ezechias, Memẽto quomodo ambulauerim corã te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. Ea vero de causa toties idem sacra scriptura dixit. vt huius viri pietatem excellentissimam fuisse significaret. Nam vocant rhetores hanc dicendi rationem amplificationem per synonyma.

4 *Reg. 20*

2 *Natique sunt ei septem filij & tres filiæ.*

3 *Et fuit possessio eius, septẽ millia ouiũ, & tria millia camelorũ, quingenta quoque iuga boum, & quingẽtæ asinæ, ac familia multa nimis: eratq; vir ille magnus inter omnes orientales.* Posuit animi bona, nũc corporis. Qorũ incredibilẽ fecit iacturã. Quod dicit [*familiam*] seruos famulosq; multos habuisse declarat. Quod erat necesse vel ad tãtas opes administrãdas. Quod dicit [*erat magnus inter omnes orientales*] poterat ad diuitias referri, idest inter oẽs oriẽtales ditissimus habebat̃, sic vt nullus magis. Septuaginta, tamẽ viri nõ ad diuitias, sed ad genꝰ id retulere, ita vertẽtes, ἦν ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν i. erat vir ille nobilis inter oẽs oriẽtales. Quę melior interpretatio mihi videt̃. Nõ em̃ dubito quin Iob fuerit Rex. Nã amici eiꝰ Reges erãt: vt cõstat ex illo loco Tobię à nobis in proœmio citato. Nõ benevero amicitia cũ eo cõglutinaretur, quã inter ęquales esse oportet, nisi Rex etiã ipse esset. Præsertim cũ tãtas diuitias splen-

Iob fuit Rex.

ſplendidamq; familiam haberet. Accedit ad hoc quòd veriſimile eſſe probauimus, fuiſſe Iobab illũ de quo in Geneſi mentio fit. Quo loco ſcribit̃ fuiſſe Rex. Præter id etiam, quod vulgatus & Hebræus de eius narrant diuitijs: addunt ſeptuaginta viri hoc καὶ ἔργα μεγάλα ἦν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, hoc eſt, Rura magna erant ei in terra. Sed ego quidem vehementer miror, & prodigij ſimile eſſe arbitror, ꝙ Iob tantis diuitijs affluẽs, in eisq; à puero nutritus tam ſanctę officium ſeruauerit, tantaq; pietate præditus fuerit. Cùm fallacia diuitiarum (vt Chriſtus ait,) ſuffocet verbũ, & ſine fructu efficiat. Verè hic eſt ille diues, quem admiratur Eccleſiaſticus dicens, Beatus diues qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abijt nec ſperauit in pecuniæ theſauris. Quis eſt hîc? & laudauimus eũ, fecit enim mirabilia in uitã ſua. Quis eſt hic? dicit, vt rariſsimum inauditumq; eſſe ſignificet. Fecit mirabilia (ait) quoniam id inopinatum eſt, & omninò portentoſum. Mihi quidem tantam mirabilitatem facit Iob pietas ſingularis, vt licèt maior virtus Apoſtolorum fuerit, non tam mirabilis mihi videatur. Feri enim poteſt, vt in re, quæ ſua natura minor ſit, propter ea, quæ cirũſtãt magis q̃, in ea, quæ ſua natura excellentior eſt, admiremur. Ex hoc viro bene explicatur, quod Chriſtus Apoſtolis dixit, cùm admirarentur difficultatem magnam, quam Chriſtus diuitibus eſſe dicebat, obtinendæ ſalutis. Dixerunt illi, Quis poterit ſaluus fieri? Reſpondit ipſe, Apud homines hoc impoſsibile eſt: apud Deum autem omnia poſsibilia ſunt. Certum enim eſt, id à Iob fieri nunquam potuiſſe, niſi ſingulare quodam, & inuſitatum auxilium ei

Quam admirabilis fuerit virtus Iob.

Matth. 13

Eccleſiaſtici. 31.

Matth. 19

à Deo

à Deo præſtitum fuiſſet. Eaque de cauſa hoc tantum prodigium naſci in terris voluit, vt homo infirmus natura ſua, ſicut alij, inter diuitias, & magnas opes, inter homines ſceleratos, idololatria, & vitijs omnibus contaminatos, inter infinita denique honeſtatis, & pietatis impedimenta nulla ſcripta lege, nullo euãgelio, nullo Chriſti & Apoſtolorum exemplo excitatus, tã eximia, & inaudita virtute fuerit. Vt nullũ hominũ genꝰ, nulla cõditio, nullus ſtatꝰ, nullꝰ ordo quidquã honeſtè excuſari poſsit, cur officiũ intermiſerit. Sequit̃ autẽ.

4 *Et ibant filij eius, & faciebant conuiuia per domos, vnuſquiſq; in die ſuo, & mittentes vocabant tres ſorores ſuas, vt comederent et biberẽt cũ eis.* Quod dicit [*vnuſquiſq; in die ſuo*] Verti etiã ex Hebræo poteſt in domo vniuſcuiuſq; die ſuo. Nã אדש, is, quod hîc ſicut alijs locis Hebræis eſt vnuſquiſq;, poteſt vel ad domũ, vel ad diẽ attribui, ꝙ in medio vtriuſq; ponatur. Septuaginta interpretes cũ die cõiungi voluerũt, ſicut & vulgatus noſter. Sed illi obſcurius trãſtulerunt, ſic transferẽtes ἐποίουν ποτὸν κατὰ ἑκάστην ἡμέραν, faciebãt cõuiuiũ ſingulis diebus. Sed intelligẽdũ eſſe puto, nõ ꝙ omnibus diebus agitarẽt cõuiuia. Nã eſſent hęc nimię dilitię, indignũq; eſſet filijs tã ſancto patre natis, alijs honeſtis ſtudijs prætermiſſis, ita voluptatibus ſe dare, ita genio indulgere. Nec pater egregia virtute præditus, qui tãto ſtudio, quãto ſtatim dicetur, ne filij ſui peccarẽt, curabat, id vllo modo pateretur. Sed intelligẽdũ eſt, vt nõnulli Hebręi exponũt, ſingulis annis ſeptẽ continuos dies has epulas iniſſe. In qua re fratrũ cõcordia animaduertẽda, & laudãda eſt. Cũ prouerbij locũ obtineat, Cõcordia fratrũ rara eſt. Et multis in locis ſacra ſcriptura narrat in triſtes

Concordia fratrũ animaduertẽda in filijs Iob.

ſtes & acerbos luctus,parẽtes honeſtiſsimos propter filiorum diſsidia atque diſcordias incidiſſe, vt filij Iacob adeò iniquo animo in Ioſeph fuerunt,vt eum vẽderẽt Madianitis. Quãobrem in tãto luctu, & ſqualore Iacob fuit,vt nullã cõſolationẽ acciperet. Dauidis autẽ domus quas clades non pertulit?quæ funera non vidit propter filiorum ſuorum diſſenſiones, & crudeliſsima odia?Nam Abſalõ interfecit Amon:Salomon occidit Adoniã. Qua de cauſa cõmẽdanda & magnificienda eſt tãta filiorum Iob cõcordia:quã feciſſe putãdum eſt,ſolertiſsimã,&honeſtiſsimã parẽtis educationem. Nec ſilẽtio prętereunda eſt caſtitas,& tẽperãtia, quæ huiuſmodi cõuiuia prę ſe ferunt. Cum nõ mulieres alienas, ſed ſorores ſuas ad epulas inuitarent, in quarum conſpectu nõ niſi res pudicas ageret. Ex hoc etiã loco bene cognoſcit,nullo modo omittendũ eſſe gratiã referre,cũ vnuſquiſq; fratrum alios, qui illũ inuitauerãt, inuitãdos curaſſet. Quare nulla eſt honeſta excuſatio,grati animi ſignificationẽ prętermittẽdi

5 *Cumque in orbem tranſiſſent dies conuiuij,mittebat ad eos Iob, & ſanctificabat illos:conſurgẽsque diluculo offerebat holocauſta per ſingulos. Dicebat enim,Ne fortè peccauerint filij mei,et benedixerint Deo in cordibus ſuis,ſic faciebat Iob cunctis diebus.* Quòd [*mittebat*] dicit, alij ſummã hoc verboIob diligentiã declarari dicũt,alij, & aliquod ſacrificium ad tẽplum, vel ad arã mittebat. Sed meliꝰ mihi quadrare videt,vt intelligamꝰ miſiſſe aliquẽ, qui vocaret eos,vt ſanctificarẽt: vt ſtatim adiungit. Sed difficiolerẽ explicationẽ habet [*Sãctificabat eos.*] Quo pacto inquã hęc fieret ſãctificatio. Auctor Biblię Roberti,dicit factã fuiſſe abſtinẽdo à cibis, & operibus carnis. Sed hæc ſanctificã

di ratio nullo nec arguméto,nec ſcripturę teſtimonio probat, nec probari poſſe duco. Quod vt faciliùs declararetur,animaduertẽdum eſt verbum, קדש cadas, quod ponit Hebręus ſignificare,(vt dicunt Hebræi,) ſanctificare,præparare,immũdum eſſe. Propriè tamẽ præparare ſignificat. Vt apud Micheam,Sanctificãt ſu per eum prælium:Clarius erit ſi præparant interpretemur. Et in Nehemia,Ipſi ſanctificauerunt eam, & ſtatuerunt valuas eius. Clarius erit præparauerunt. Per metaphorã autẽ ſanctificare ſignificat, quia quæ Deo offeruntur,vel dedicãtur,vel cultui eius apta vllo modo redduntur, ſanctificari videntur, & Deo quaſi parari. Res vero,ſicut ſcripta,& euangelica lege, ita etiã & naturæ lege,aliqua re extraria,& corporis cæremonia parabãtur &ſanctificabãtur. Hęc cæremonia,vel ante legem latã ad homines immundosDeo prępará dos,ſanctificãdosque fuit veſtium lotio,vel mutatio. Vt aperte cognoſcit ex Exo.19.c. Quo narrat Deum dixiſſe Moyſi,vade ad populum & ſanctifica illos hodie & cras, lauentq, veſtimeta ſua: & ſint parati in diẽ tertium. Quare eadem lotione homines pios natura vſos fuiſſe puto,vt in Geneſi de Iacobo narratur Iacob verò conuocata omni domo ſua ait, Abijcite Deos alienos,qui in medio veſtri ſunt & mundamini ac mutate veſtimenta veſtra. Ex quo fit vt illud Exodi trigeſimi capitis lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus ſuas ac pedes, Oncelus Chaldæus interpretes transferat, וידקדשון vicadeſun,& ſanctificabunt Aaron,& filij eius ex eo manus ſuas, & pedes ſuos [*Sãctificabat*] giẗ eos Iob,ideſt Deo parabat, & dedicabat idoneosq;,qui ſacrificia facerẽt, lotis veſtibus

Mich.3. *Nehe.3.*

Olim res quo pacto ſanctificabantur. *Exodi.19*

Gene.35.

Exodi.30.

ſtibus reddebat. [*Conſurgenſque diluculo.*] Quo ſumma ſancti viri diligentia,& cura declaratur in Deo colẽdo ſibique,& filijs ſuis mitigãdo, quæ Deo gratiſſima eſt. Sicut Dauid etiã de ſe dicit manè aſtabo tibi. *Pſal.5.* Sapiẽtia quoq; in prouerbijs. Qui manè vigilauerint *Prouer.8.* ad me inuenient me. [*offerebat holocauſta per ſingulos,*] in Hebræo eſt, מספר כלם micpar culã pro illorũ numero, κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, vt ſeptuagĩta vertũt, ideſt pro ſingulis ſingula ſacrificia. Hîc addunt ſeptuaginta pauca, quæ nec in Hebræo, nec in vulgato noſtro ſũt ἢ μόσχον ἕνα περὶ ἁμαρτίας ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν, & vitulũ vnũ p peccato p animabꝰ illorũ. Quod nõnulli repręhẽdũt ex alio loco additũ fuiſſe dicẽtes, & expũgẽdũ exiſtimãt. Ratio tñ nõ eſt. Nã à Chryſoſtomo, & Olimpiodoro exponit: cohæretq; multũ cũ ſuperioribus verbis, & ſequẽtibꝰ ad explanãdũ illud, [*offerebat holocauſta,*] ſecũdũ illorũ numerũ, ideſt vitulũ vnũ pro cuiuſq; peccatis [*Dicebat enim,*] ideſt ſecũ cogitabat, Ne forte peccauerint filij mei. Quippe q ſciret in magno fuiſſe peccãdi periculo in epulis ſcilicet. Nã bene paſti homines procliuiores ad ſcelera fiũt, quod eorũ libido maiores cõcitatioreſq; motus moliatur. Et ita dicitur in Exodo: Sedit populus mãducare, & bibere, & *Exod. 32.* ſurrexerũt ludere. Inter epulas etiã Abſalõ interfecit Amõ, & Herodes diuũ Ioãnẽ. Quod igitur liberi ſui, p ſeptẽ dies agitauerant cõuiuia, prudeter ſanctus vir timebat, ne fortè peccaſſent. [*Et benedixerint Deo in cordibus ſuis,*] Hoc & ſequẽti capite honeſtatis & reuerẽtię cauſa benedicere Deũ pro maledicere vſurpat. Sicut etiã 3. Reg. Benedixit Naboth Deũ & Regem. Et ita *3. Reg. 21* ſeptuaginta transferunt μὴ ποτε εἶπον οἱ υἱοί μου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν κακὰ εὐνόησαν πρὸς τὸν θεὸν, ne fortè filij mei mali quid-

In epulis quantum ſit peccãdi periculum.

quidquã in Deum cogitauerint. Cumq; Iob timuerit, ne in huiuſmodi crimen filij ſui epulãtes inciderẽt, argumẽto magno eſt, id periculi in cõuiuijs in edẽdo bibendoq; oppipare, & apparate impẽdere. Fortè quòd multis eſcis, & corporis voluptate incitata elataque libido Deo iraſcatur, quod ſuas prohibeat voluptates. Hinc eſt, quod de diuite illo epulone Chriſtus narrat, quòd magno apud inferos ardore linguæ cruciabat, ita, vt ab Abrahã anxiè refrigerari poſtularet: fortaſſe propter maledicta, & conuitia in Deũ ad quæ delitijs aſsiduis inflãmabat. Propterea q, Salomõ in Prouerbijs monuit dicẽs, Quãdo ſederis, vt comedas cũ principe diligẽter attẽde, quę poſita ſunt ante faciẽ tuã, & ſtatue cultrũ in gutture tuo, ideſt cohibe linguã. Vide ne profuſo cibo quidpiã petulãter, & effrenatè loquaris. Quod dicit ſic, [*faciebat Iob cunctis diebus,*] intelligẽdũ eſt, cunctis diebus, quibus filij fuerãt in cõuiuijs, vt cohæreat cũ eo, quod antea dixerat. Sed hoc loco non ſine admiratione animaduertere oportet, quòd cũ Spiritus ſanctus magno verborũ pondere huius viri integritatẽ eximiã narraſſet ad eã probãdam declarãdáq; nullũ officij munus delegit, niſi filiorum eius educationẽ. Præſertim quòd vigeſimo nono, & trigeſimo primo huiꝰ lib. c. narrat Iob multa ſua virtutis munera ad oſtẽdendũ. Nullo meritò ſuo tot ęrũnis atque miſerijs eſſe oppreſſum, nullã tamen huius officij mentionem facit. Sed ego ſine dubitatione vlla credo hoc præſtantiſsimũ eſſe, & eorum, quæ ipſe narrat maximum officij munus. Sicut tamẽ homines ignoramus, vtrùm Deo grati ſimus, ita in qua ei re maximè placeamus. In hoc autẽ officio apparet, & extat ſingulari admirabilique charitate Iob erga Deum fuiſſe. Nã

Luc. 16. Quod per culum mei pulis impẽdeat. *Prouer.* 23.

die,] cõminiſcuntur diem illam eſſe principium anni. Qua ſolis cõpleta reuolutione Deus rationes tractat cũ alijs cauſis. Sed iſta fabulæ ſunt. Dies igitur hoc loco tẽpus ſignificat, ſicut in Geneſi cum dicitur. Accidit autẽ quadam die, vt intraret Ioſeph domum. Et in 1. Reg. 1. 1. Reg. Venit ergo dies, & immolauit Elcana. Significat ergo quadã diẽ, ideſt, quodã tempore, quo voluit Deus Iob tentare patientiã. Quod autem filij Dei hoc loco ſint angeli, facilè eſt, qui ita vocantur, quoniã Deo obediunt, vt liberi parẽtibus: à Deo ſunt creati, à Deo multa accipiunt beneficia. Illud autẽ eſt explicatu difficile. Quo pacto cõtigerit, vt Satan, quẽ ferè omnes, (nec ego dubito) diabolum eſſe intelligunt, quomodo inquã Deo cũ filijs Dei adfuerit præſẽs: quomodo cũ eo Deus locutus fuerit, eum interrogauerit, eiq; Satan reſpõſum dederit. Quidã Hebræi quos ſequitur Eugubinus dicunt, hanc fuiſſe viſionẽ propheticam, quæ oblata à Deo fuit Moyſi, vel alicui amicorum Iob, vel alij viro, à quo liber hic fuerit ſcriptus. Sed hoc nullomodo mihi poſſe quadrare videtur: neq; cũ contextu cõuenire. Nã narrat hiſtoria, Satã Iob percuſſiſſe, & eius omnes fortunas euertiſſe, poſtquàm in eo ſermone, quẽ habuit cum Deo, ab eo licentiã impetrauit, deindeque iterum cum eo locutũ fuiſſe, poſteaq; Iob morbo grauiſsimo, & omnino inſanabili afflixiſſe. Cũ ergo Iob nõ viſione phetica, ſed re vera fuerit afflictꝰ, cur ſermonẽ illũ inter dæmonẽ, & Deũ, ex quo afflictio orta fuiſſe narratur, viſione prophetica, habitum fuiſſe credendum eſt? Præſertim quòd prius geſta ſunt ea, quæ hoc libro narrãtur, quàm liber ab eius auctore fuerit compoſitus. Nõ ergo

go veriſimile eſt tunc viſum fuiſſe Deum cum dæmone loquentem, cùm liber conficeretur. Quare hæc explicandi tatio mihi certè non probatur. Sed vt ſententiam noſtram explanemus, prius oportet in memoriã reuocare, frequẽter ſcripturam vti parabolico ſermone, hoc eſt, vnam rem proponens aliam vult intelligi. Vt cum dicit, Vicit leo de tribu Iuda, leonem indicat, *Apoc. 5.* vt Chriſtum intelligamus. Et illa verba, quæ Chriſtus apud Zachariam de ſe dicit, Et aſſumpſi mihi duas virgas, vnam vocaui decorem, & alteram, vocaui funiculum & paui gregem. Licèt duas virgas ſumpſiſſe dicat, non duas virgas, ſed duas adminiſtrandæ reipublicæ rationes ſumpſiſſe putandum eſt, & non gregem, ſed homines pauiſſe. Eodẽ modo cùm dicit Eſaias, Vinea facta eſt dilecto meo in cornu filij olei, *Eſai. 5* ſepiuit eam, & lapides elegit ex illa. Vt ipſe ſtatim declarat Eſaias, alias res ponit, & alias præcipit, vt intelligamus. Ad eundem modum hunc locum declarare debemus: vt ex vna re, quæ non quadret, aliam conuenientem intelligamus. Non enim exiſtimandum eſt Deum verè cum dæmone fuiſſe loquutum. Nã cum corpore vacet, & loquutio, ſua natura corporis linguam poſtulet, loqui Deus verè & propriè non poterat. Ita igitur hunc locum interpretabimur. Aſsiſtunt filij Dei, & Satã corã Deo: quoniã omnia Deo patẽt. Omnibus rebus adeſt ipſe per eſſentiam, præſentiam, & potentiam, vt Theologi loquuntur. Et ſicut dicit *Hebræ. 4.* Paulus. Non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis eius. Hac ergo de cauſa Satan eſſe narratur in conſpectu Dei. Tum quòd Deus in ſcriptura dicatur eos non in ſpi-

Zacha. 11.

ſpicere,ab illis oculos ſuos auertere, quorũ deſiderijs
non reſpondet. Quapropter eũ precatur Dauid.Re
Pſal. 22. ſpice in me & miſerere mei.Et alio loco. Ne auertas
faciem tuam à puero tuo.Quia vero Satan(vt creden
dũ eſt)Iobi caput antea petiſſet,boniſq; omnib⁹ eũ cu
piſſet euertere.Quia modo tãtũ fit àDeo deſiderij ſui
cõpos :In conſpectu eius eſſe narratur, quia eius ha-
bet rationem:& quod vehemẽter optabat, ei cõcedit.
Deus quos ignorare dicatur. Quod ei Deus dicit[*vnde venis,*]ſignificat eius vias,&
iniquos conatus nõ probare.Ita enimvſu venit in ſcri
ptura,vt Deus neſcire dicatur eos,quos reprobat. Vt
apud Matthæum ipſe narrat reſponſurũ iniquis in die
Matt. 25 iudicij,Neſcio vos.Scribit etiam in Geneſi, Adã poſt
quam peccauerat dixiſſe,Adam vbi es? Et Cain quo-
Gene.3. que,Quare iratus es,& cur cõcidit facies tua? Et poſt
pauca iterũ quærit ex Cain, vbi eſt Abel frater tuus?
Gene. 4. & Iudæ proditori dixit, Amice ad quid veniſt?. Po-
Matth.26 nit ergo Deus dixiſſe.Vnde venis?Vt intelligamus dę
monis facta Deo diſplicere.Interrogat etiã,vt reſpon
dendi det occaſionem:& ſic ipſe,quæ vult,ſtatuat.Vt
Gene. Angeli dixerunt ad Abraham, vbi eſt Sara vxor tua?
Non ꝙ ignorarent,ſed vt deinde nunciarent ei,filium
ſuſcepturũ ex illa.Ita,vt dæmoni licentiam daret affli
gendi Iob,id interrogaſſe ponit: vt omnia ad rationẽ
loquendi,& intelligẽdi noſtrã cõponãtur.Quod autẽ
Satan reſpõdit.[*Circuiui terrã,& perambulaui eam.*] Illius
deſcriptiſsime ponitur facin⁹ & peruerſa occupatio.
Nam de illo Petrus ſcribit. Tanquam leo rugiens,cir
cuit quærens quem deuoret.Tangit etiã hoc reſpon-
I.Pet. 5. ſum eam immanẽ diaboli ſuperbiam, qua inflatus
Diaboli ſuperbia. cum Deo de regno dimicare audet. Ac Dei impe-
rium

rium labefactare,& ſuum ſtatuere conatur. Nam per
ambulare terram eſt Hebræis eam ſubigere, in pote-
ſtatemque redigere.Hiſpani etiam dicunt, *poner deba-
xo del pie*, ſicut in pſalmo dixit Dauid, in Idumęã
extendam calciamentum meum.Mihi alienigenæ ſub
diti ſunt.Ex hoc ergo reſponſo ſignificatur ea diabo- *Pſalm. 59*
li petulantia,& cõtumacia,qua ſe iactat principẽ eſſe
mundi,& habere homines vniuerſos in poteſtate. Si
cut Chriſto oſtẽdiſſe ſcribit Matthæus, omnia regna *Matth.4.*
mũdi,& ei poſtea dixiſſe,Hæc omnia tibi dabo,ſi ca
dẽs adoraueris me.Chriſtusque eũ huius mũdi prin-
cipem appellat.Quo illum exturbaturum pollicetur.
Ponit igitur libri auctor,Satan Deo reſpõdiſſe. Quõ
ſciamus eius ſtudium periniquum circunuenien-
di homines,opinionemque peruerſam imperij orbis
terrarum.

8 *Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quod non ſit ei ſimi-
lis in terra,homo ſimplex, & rectus,& timens Deum, & rece-
dens à malo.*

Ex hoc intelligitur Deum maximè de bonis viris
gloriari. Sicut apud Eſaiam, Seruus meus es tu Iſ- *Eſai.49.*
rael,quia in te gloriabor. Quoniam propter bonos
viros Deus regnat in hoc mundo. Nam ipſi tan-
tum eum timent, & reuerentur: & eius iuſsis ac le-
gibus obtemperant. Et hac de cauſa bonorum con
cioni dicit Eſaias, Et eris corona gloriæ, & diade-
ma regni in manu Domini. Boni etiam viri dia-
boli arrogantiam comprimunt oſtendentes non ob *Eſai.62.*
eius vim homines in poteſtatem redigi, ſed ma-
lorum hominũ improbitate atque perfidia. Qui cũ
optimè eius conatibus poſſent reſiſtere volentes
ſe eius

Lucæ. 21. se eius improbę dominationi subijciunt. Valde enim ridiculum est, quòd diabolus iactare audeat se princi-
Heb. 12. pem esse mundi, circuire perambulareq; terrā. Cùm Iob homo natura sua infirmus opibus magnis, & amplę administratione familiæ occupatus, pernicioso perditorum hominum exemplo circumuētus millies ab eo bello tentatus, victor ab officio nunquàm desciuerit, sed suam in dies virtutem auxerit. Certè sancti viri, ita diabolum arrogantiæ, & inquos homines satellites eius inertiæ conuincunt, vt si iudicio cum Deo contendant, nihil respondere, nihil hiscere possint. Sic Dauid ait. Tibi soli peccaui & malum coram
Psal. 50. te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cū iudicaris, ideſt, dum vocas in iudiciū eos, qui crimen suū confiteri renuunt, eos cōuincendo, quod satis eis auxilij obtuleris, ac pollicitus fueris, tu sanctus, & verax appareas, illi verò socordes, & iniqui. Quod dicit, [*quòd non sit similis ei in terra.*] Antecelluit virtute Iob cunctos sui seculi mortales. Sic intelligēdum opinor, quod ecclesia de singulis canit sanctis Pontificibus. Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi, ideſt, vnunquenq; seculo suo floruisse & excelluisse. Non enim singulos cum alijs comparat sanctissimis viris, sed cum suis ęqualibus. Reliqua verba Dei quibus Iob commendat, eadé sunt, quæ illa, quæ in huius libri principio posita sunt: vt eiusdé auctoris totū librum esse cognoscamus. Quæ cum iam explicata sint, nihil est, quod iterum eadem repetamus.

9 *Cui respondens Satan ait. Nuunquid Iob frustra timet Deum?*
10 *Non ne tu vallasti eum ac domum eius? Vniuersamq; substātiā eius per circuitum? operibus manuum eius benedixisti & possessio*

sio eius creuit in terra. Optimè ex hoc respōso ingenium diaboli describitur? Qui cū sit virtutis hostis verę que laudis inuidus: quod à virtute fit in aliud causæ, genus confert. Sic Pharisęi inuidi, ne Christi miraculis conuincerentur, in Beelzebub principe dæmoniorum eiecisse dęmonia iactabant. Ita quòd Iob perfectus & rectus esset, quòd Deum timeret, eique pro virili parte obediret, non Dei & virtutis amore impulsus, calumniabatur. sed sui commodi emolumentiq; causa, vt opes à Deo, & amplas facultates acciperet. Itaque Iob erga Deum officia non sine precio benigna, sed mercede conducta esse petulanter criminabatur. Idq; significabat dicens, [*Nunquid Iob frustra timet Deum?*] id est, nunquid gratis timet Deum? an precio potius? [*Quia tu vallasti eū*] &c. ideſt quia tu multa ei tribuis beneficia, & quasi emis vel conducis eius operam. Quibus dictis & Deo & Iob multū detrahebat: Deo, quòd nullos veros, sed mercenarios tantum amicos habere innuebat. Iob autem, quòd non virtutem colere, sed mercaturā facere significabat. Deū enim obseruare nō cōpēdij nostri, sed eius præstātiæ causa, vera & perfecta virtus postulat. Quod dicit. [*Nonne tu vallasti eum ac domū eius? &c.*] id est nō permittis, vt vllā rerum suarum iacturā faciat, vllamue calamitatem accipiat. Quod dicit. [*Operibus manuum eius benedixisti*] ideſt facis, vt, quidquid aggrediť, prosperè succedat. Ná benedicere, cum Dei est, benefacere in scriptura significat. Rectè tamē diabolus Deo refert acceptum, q̄ malis homines careant, & bonis fruātur. Dñs enim paupe rē facit, & ditat, humiliat, & subleuat, vt canebat Anna. Quare debent homines eniti potius, vt beneuolē 1. *Reg.* 2.

Diaboli ingenium.

Diabolus quo pacto Deo & vę virtuti detrahat.

tiã eius officijs adiungant,quàm Regum & aliorum hominum si à malis securi esse,&bene beatèque viue re optant.

11 *Sed extende paululum manũ tuam,& tange cũcta,quæ possi det,nisi in faciem benedixerit tibi.* Extende manum Hebraicæ,שלח,sela mitte septuaginta,ἀπόστειλον,estque phrasis Hebræa,qua feriẽtis habitus exprimit,quę declaratur in Exodo,שלחתי sela mittã manum meã,& percutiam Ægyptum. [*Tange*]non est in Hebræo, sed in septuaginta, ἅψαι, est etiam Hebraismus. Ad verbum verò ex Hebræo traducẽtur sic:sed extende obsecro manum tuam,& etiam ad omnia,quę eius sunt. Sententia eadem est,trium editionum,licet verbis nõ nihil differre videatur, ideſt,malis affice Iob. In Hebræo tamen non aperte audere videtur licentiam petere ad ipsum Iob percutiendum, sed ad eius fortunas diripiendas. Et ita Deus nunc concessit ei licentiã dissipandi, quidquid erat fortunarum eius,vetuit autem Iob corpus vllo modo percutere. Cumque Satan illius fortunis euertendis vidisset nihil profeciſſe, secundo loco Deum aperte popoſcit licentiam,eius corpori officiendi,quam etiam obtinuit. Ex quo intelligitur nihil diabolum,nisi Deo permittẽte vlli nocere posse,tantùmque carnificem esse,qui nemini nisi de iudicis sententia detrimentum afferre potest. Quò minus boni viri eum reformidare debent, qui nihil nisi de voluntate patris eorum mittissimi & benignissimi,damni inferre valet. Et ob eam rem in Apocalypsi scribitur,Et appræhendit draconem,serpentem antiquum,qui est diabolus,& Sathanas, & ligauit eũ per annos mille. In vinculis retineri dicitur, quia in nullam

Exodi.3.

Apoc.2.

nullam rem inuehi,nisi Deo concedente potest. Idem de alijs nostris aduersarijs intelligẽdum est. Nam nulli etiam homines detrimento esse possunt, nisi à Deo licentiam obtineant. Et ita Dauid ab amicis desertus, & ab inimicis oppressus de Deo imprimis queritur dicens,Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos eius. Et sic Laban,cum persequeretur Iacob fugientem vidit in somnis dicentem sibi Dominum, Caue nequidquam aspere loquaris contra Iacob. Quæ consolatio maximè debet leuare viros bonos,cum ab inimicis contumelijs,& ignominijs appetuntur. Cum vero postea dicitur. Diabolum Iob percussisse,à Deo potius fuisse percussum intelligendum est. Semper enim persistere oportet id quod diabolum rectè cognouisse posuimus. Extende paululum manum tuam & tange cuncta, quæ possidet. Sed Deus est causa calamitatũ princeps,diabolus verò,& alij hostes sunt instrumenta, sicut scribit Esaias in Regem Assur, qui iactabat se ferro ac viribus suis multas copias ac prouincias fregisse. Nunquid gloriabitur(ait)securis contra eum,qui secat in ea? aut exaltabitur serra cõtra eum,à quo trahitur? Quomodo si eleuet virga contra eleuantẽ se, & exaltetur baculus, qui vtique lignum est. Hoc etiam loco oportet animaduertere,quàm acerbus & molestus accusator diabolus hominum sit, quantisque calumnijs,eorum officijs detrahat, quanque crudeliter eos vexet,quantaque mala illis inurere, & exitium parare studeat. Et ob eã rem de illo in Apocalypsi dicitur, proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei,die ac nocte. Considerandum

Psal.88.

Gene.3.

Cõsolatio afflictorũ.

Deus princeps causa calamitatũ est.

Esai.10.

Apoc.12.

randum etiam est,quàm mirificus propugnator diligentissimusque patronus Deus piorum virorum sit. Nihil illis tãto patrono,veterator diabolus calumnijs falsisque criminibus obesse poterit. Quòcirca rectè Paulus exultans scribit.Quis accusabit aduersus electos Dei?Deus qui iustificat.Quis est,qui cõdemnet? Quod dicit[*Nisi in faciem benedixerit tibi*]idest,nihil tere uerebitur,nihil timebit.Est enim phrasis Hebræa ducta translatione ex eis, qui coram in conspectuque cum aliquo ex postulant nihil eius vultum verentes, ita Paulus de Petro dixit,in faciem ei restiti.Diximusque benedicere hoc capite esse maledicere.

Deus mirificus hominum patronus.

Galat.2.

12 *Dixit ergo Dominus ad Satan.Ecce vniuersa, quæ habet in manu tua sunt:tantum in eum ne extendas manum tuam.*Licèt nullam Deo,calumniator hic virtutis mercenarię Iob, dictis,& calumnijs suis suspicionem dedisset, sed valde iam probata esset ei,& liberalissimam ac verisimã esse cognosceret. Tamen vt sole clarior esset,& omnibus ita patefacta,vt vel inuidus, & improbus hostis eius diabolus nihil,quod in suspicionem vocaret, nihil,quod accusaret,aut hisceret, haberet,notissimæ huius viri virtutis periculũ facere voluit. Sicque etiã tentare,& experiri voluit Abrahã,cum filij sui sacrificiũ ei imperaret,nõ vt experimẽto ipse virtutem eius cognosceret, sed vt eam omnibus hominibus probaret notissimãq; redderet. Quocirca facto periculo dixit ei,Nunc cognoui,ꝙ timeas Deum. Idest,nunc feci,vt omnes cognoscerẽt.Et hac de causa multos præstantissimos viros grauissima puto subisse discrimina.Qua re cõsolatur eos Dauid,cũ in miserijs erumnisque sunt,dices,Spera in eum, & ipse faciet, & educet

Cur bonos viros desisteret.

Gene. 22.

cet quasi lumen iustitiam tuam, & iudiciũ tuũ tanquã meridiem.Id est,ne spe excidas,ne animũ despõdeas, ꝙ ab improbis vulgo conténaris,& iniquus haberi videaris.Spera in Deo.Nã ipse faciet,vt iudiciũ,quo improbi tecũ de tua virtute cõtendunt,clarius ipso lumine sit.Sic,vt omnes iudicent,secundum te honestatẽque tuã prædicent: cùm illustrior quàm meridies fuerit effecta. Quare cùm iniqui detrimẽta machinãtur, solẽt maxima emolumenta importare. Quod ex his machinis quibus diabolus Iob est agressus, facilè apparet.Siquidẽ nihil incõmodi, sed cõmoda multa tulit.Quod dicit. [*Tantùm in eũ ne extendas manum tuam.*] Quãuis etiã id postea concesserit, modo nõ permittit, quia pro sua pietate & benignitate erga nos nõ patit, vt grauius nostra tentetur patientia, quàm ipsa tolerare potest. Et mala,quæ si acciderent singulatim, ferre possemus,cõiuncta simul pati fortè nequimus. Fortasis si diabolus Iob simul, & fortunis euerteret, & morbo illo grauissimo afficeret,æquo animo id ipse tolerare nõ posset. Tolerauit tamẽ,postquã alijs calamitatib⁹eius animus percalluerat.Propterea ꝙ perbenignè Deus primo periculo vetuit corpori eius incõmodare.Idq; Paulus testatur Corinthijs scribẽs. Fidelis Deus est, qui non patiet vos tẽtari supra id, quod potestis, sed faciet etiã cũ tentatione prouentũ,vt possitis substinere. [*Eggreßusque Satan à facie Dñi.*] Rectè id à beato Gregorio mihi exponi videt, vt eggressus diabolus dicat à facie eius,qui cælũ & terrã implet,vt Ieremias ait.Quia cũ licentiã obtinuerit libidinẽ suã explendi quasi vinculis solutus, quibus detinebatur, ne Iob exagitaret,exisse dicitur à facie Dei,qui eũ cõ-

Psal.36.

1.Cor.10.

Iere.23.

Zacha. 6. Miserũ esse a Deo licentiã obtinere libidinem suã explendi.

prænhenderat,& in custodia collocauerat. Ita apud Zachariã, quoniã equi illi robustissimi,qui Romanorũ agebant imperiũ,licentiã impetrarunt orbem terrarũ victorijs suis peragrandi, Exijsse ponũtur.Ex quo intelligere debẽt ij, quorũ peruerso studio,&effrenatæ cupiditati Deus morẽ gerit,à facie eius exijsse.Quod miserũ valde, & calamitosũ est ab eo separari, qui est omniũ bonorũ fons. Præsertim, q̃ in eo tota felicitas cõtinebaẽ,quod Deus imperauit sacerdotibꝰ, vt precarentur filijs Israel,Ostẽdat Dñs faciẽ suã tibi,& miserea tur tui:cõuertat Dñs vultũ suũ ad te, & det tibi pacẽ.

Num. 6.

13 *Cum autem quadam die filij.& filiæ eius comederent, & bibe rent vinum in domo fratris sui primogeniti.* Tempus ponit primò,quo Satan inuasit,irruitque in sanctum virum. Quod quidem maximè accommodatum esse videbat ad eum superandũ,& in scelus aliquod impellendum. Erat enim lætitiæ,& hilaritatis tempus, cum filij eius conuiuiũ celebrarent.Quo tẽpore negligentiori & remissiore animo esse videretur,minusque de bello tã funesto crudelissimoq; cogitaret. Ita enim plerumq; fit,vt ira & animaduersio Dei eos repente opprimat,

Dani.5.

qui magis securi vidẽtur. Sicut Balthasar,cum frequẽs lętumq; celebraret cõuiuium,manum illam inter cœnam vidit horrendã,quæ dira minabatur ei:eadẽq; no

Prouer. 14

cte & vita & regno fuit spoliatus.Et ita sapiẽs in Proverbijs,sępe monet futurũ dicens, Risus dolore miscebitur,& extrema gaudij luctꝰ occupat. Accidit etiã è cõtrario,vt in magna rerũ desperatione Deus incredibile ferat auxiliũ ab omni miseria vindicando,& bonis multis cumulando. Vt accidit Ioseph, qui vno die fuit è carcere emissus, & secũdus à Rẽge factus. Quę

Bona, & mala repẽ-te contingere solent

Dei

Dei magno cõsilio fiunt. Vt intelligamus nihil esse in hac vita tã securũ, quod labefactari non possit:nullasque tam desperatas esse res,quæ resarciri nequeant.Id que docet Salomon in Ecclesiaste, De carcere catenisque interdũ quis egreditur ad regnũ, & alius natus in regno inopia consummatur.Sequitur in libro. *Eccle. 4.*

14 *Nuntius venit ad Iob, qui diceret,Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos.*

15 *Et irruerunt Sabæi,tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio:& euasi ego solus,vt nuntiarem tibi.*

16 *Cumq; adhuc ille loqueretur,venit alter,& dixit, Ignis Dei cecidit è cælo,& tactas oues puerosq; consumpsit: & effugi ego solus,vt enuntiarem tibi.*

17 *Sed & illo adhuc loquente, venit alius,& dixit,Chaldæi fecerũt tres turmas,& inuaserunt camelos,& tulerũt eos, nec nõ & pueros percusserunt gladio:& ego fugi solus,vt nuntiarem tibi.*

18 *Adhuc loquebatur ille & ecce alius intrauit,& dixit, Filijs tuis,& filiabus vescentibus,& bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti.*

19 *Repente ventus vehemens irruit a regione deserti,& cõcussit quatuor angulos domus,quæ corruẽs oppressit liberos tuos,& mortui sunt:& effugi ego solus, vt nuntiarem tibi.* Sabæi populi sunt Arabiæ felicis. Quapropter finitimi fortè erant agro Iob,quẽ in Arabia habitasse diximus.Hos Iosephus à Saba Cusi filio,qui ortꝰ fuit ex Achã dictos scribit. Eorũ metropolis est Saba,quam strabo libro decimo sexto Meriabã appellat. Chaldęi populi etiã sunt maioris Asię,quorũ regio est Arabię cõtermina.Quare circũuicini etiã fuisse videnẽ agri Iob. Quos populos Arphaxat instituisse,& à se Arphaxateos nominasse narrat Iosephus.Eugubinus hũc locũ narrans quã-

Matth.21 dam parabolá habere dicit, ſicut illud euangelij, Cum rex miſsit ſeruos ſuos ad operarios vineę, quos ille interfecerunt. Ac ſicut illud fictũ fuiſſe videt, ita & hoc. Nam cogitari inquit non poteſt vno tẽpore in tot tantasq; calamitates hominẽ incidiſſe. Quod temerariè, ne grauius dicã, mihi videtur dici. Nã hæc vera hiſtoria eſt, & vt vera tractatur ab omnibus Eccleſię doctoribus. Nam ſi id cõfictũ eſt, in quo nã verſata fuit illa patientia Iob ita prædicata? De qua dicit Iacobus, Patientiã Iob audiſtis, & in qua re poſteris reliquit patiẽtiæ exemplũ, vt dicitur in libro Tobiæ. Valde autẽ veriſimile eſt tantũ naufragiũ vno tẽpore feciſſe Iob ei, qui exſacris ſcripturis cognoſcat, q̃ in feſtus ſit Satanas omnibus ſanctis viris, quàm grauiq; eos inſecetur odio. Quòcirca crudeliter exprompſiſſe obtẽtã à Deo licentiam valde credibile eſt. Ad parabolã autẽ confugere neceſſe eſt, vel cum parabola vocatur in ſacra ſcriptura, quod narratur, vel cum nullo modo quadrare poſsit, ſi ſimpliciter, & hiſtoricè, quæ narrãtur, accipiantur. Vt vicit leo de tribu Iuda, vel vt ea collocutio eſt, quã proximè hoc caput narrat inter Deũ, & Satã fuiſſe. Calamitates verò Iob, cum accidere potuiſſent (vt diximus) & ſimpliciter, & planè eas ſacra ſcriptura narret, valde abſurdũ eſt, & ſatis temerarium, fictas eſſe affirmare. Certè hæc docens Eugubinus illis Hebræis aſſentiri videtur, qui Iob fuiſſe negãt: & eius hiſtoriã fabulã eſſe cẽſent. Alij opinãtur, iniquos fuiſſe filios Iob, q̃ de improuiſo oẽs mortui occubuerint. Perinde, quaſi nõ multi boni viri miſerè mortui fuerint. Quis autẽ credat ei⁹ viri filios omnes, improbos fuiſſe, qui tã bene (vt expoſuimus) de Deo meruit in

filijs ſuis educãdis, qui tanto ſtudio curabat, ne in offẽſa eſſent apud Deum. Præſertim q̃ in fine huius libri dicatur, Dñs autem benedixit nouiſsimis Iob magis, quàm in principio eius. Deindeque ſubijcit, omnes facultates Iob duplo maiores fuiſſe q̃ antea, filios autẽ totidẽ tãtũ, quot antea poſuit. Quare magno argumẽto eſt, reliquos ſeptẽ, qui occiderant, viuere beatã vitam, vt filijs ſicut, & alijs eius bonis Deus benedixerit, ac duplo ita fuerint plures, ſicut & aliæ ei⁹ diuitiæ. Non ergo ea labe præſtantiſsimũ virũ aſpergamus, vt omnes eius liberos indignos vita putemus. Hos vero nũcios Chryſoſtomus nõ homines, ſed dæmones ſpecie hominũ eſſe ſcribit. Quod probabiliter dicit. Quoniã valde aſperè, & inhumanè vnuſquiſq; nunciũ ſuũ referebat ea modo nuncians, quæ magis ſancti viri dolorem refricarent. Deinde vix vnus faciebat finẽ dicẽdi, cum alius ingrediebatur. Quare caſu nõ veniſſe videntur, ſed de induſtria. Iã vero ea nunciabãt, quæ aut nõ vidiſſe, aut nõ intellexiſſe quiſpiã ſeruus videtur. Nã ſi vidit filios Iob veſcẽtes & bibẽtes, intra domũ erat. Nõ igitur videre poterat ventũ validũ cõcuſsiſſe quatuor angulos domus. Tum quo pacto effugere potuiſſet tota domo conuulſa? Si vero extra domũ erat, quo pacto videre potuit filios veſcentes & bibentes? Huc accedit quôd vnuſquiſq; dicebat ſe ſolum fugiſſe. Vnde id conſtabat ſic ei? Et vt conſtaret, quid attinebat neminem id prætermittere? niſi vt maiorẽ augeret dolorẽ. Et vnde erat, vt vnuſquiſq; per ſe, eo animo eſſet erga Iob, vt maiorẽ vellet ei exhibere moleſtiã? Quare veriſimile eſt, vel dæmones fuiſſe vel à dæmone inſtructos nuncios, ad Iob exercẽdũ, & verbis

Nuncios Iob dæmones fuiſſe.

ſuis cõficiẽdum. In quo diaboli acerbitas,& immanis crudelitas cernit̃,qui nihil omiſit earũ rerũ,quæ ſãctũ hominẽ de gradu deijcere,& ad inſaniã & deſperationẽ poſsẽt adigere. Quid? nõne incredibili artificio grauiſsimos illos caſus adaptauit ad animũ vel ferreũ infringẽdũ? Noluit,vt vno nũcio de omnib⁹ ſuis calamitatibus Iob certior fieret:ne fortè tãto malo ſtupefacta mẽs ſenſũ omnẽ humanitatis amitteret. Prætereà noluit,vt primùm illũ acerbiſsimũ nũciũ mortis filiorũ acciperet. Ne,ſi non omnino frãgeret eũ tãto ictu, eius patiẽtia ad nouũ aliũ doloré obdureſceret. Sed ſic dolores illos diſpoſuit,vt vnus incedẽs,ſi nõ frãgeret eius patientiam, ſaltẽ molliret,vt alius ſtatim inuadẽs magis penetraret. Iam vero illud maxima ſagacitatis fuit,vt ignis è cælo decidens oues,pueroſq; paſcentes eas conſumeret, vt perſuaderet pio viro,nõ homines tãtum,ſed Deũ ipſum,in quo ſpẽ ſuã poſuerat,ſibi eſſe contrarium,nullumque ex eo ſperaret auxilium ad miſerias ſuas ſubleuãdas. Quõ etiã ſpectabat, qđ tot vno tẽpore calamitates,& ærũnę interueniſſent ei, vt ſecũ reputaret id,quod etiã Dauid magna agitatũ procella vehementer angebat,cum diceret, Hæc mutatio dexteræ excelſi. Id eſt,nulla hominum vis me ita deijceret:ſentio vim magnã dexteræ excelſi mihi impendẽtem,meq, terrentẽ. Quæ cogitatio ita boni viri ſolicitudines acuit,vt nihil magis:cùm eum ſibi aduerſariputet,in quo ſpẽ ſubſidij ſui poſuerat. Quod aptiori loco accuratius,ſi Deo placet, declarabimus,eſt enim grauiſsimum cognitioneq; digniſsimum.

Pſalm.76

Dæmonis acerbitas erga Iob.

20 *Tũc ſurrexit Iob,et ſcidit veſtimẽta ſua,et tõſo cãpite corruẽs in terrã adorauit.* Quòd ſcidit veſtimẽta ſua,q̃ caput totõ dit,

dit,q̃ corruit in terram, ſignificatio erat doloris maximi,quo vrgebat̃. Nã ſciſſa veſte id ipſũ ſignificauit Iacob(vt eſt in Geneſi)Ioram etiã Rex Iſrael(vt narrat̃ in 4.Regum)Cayphas etiã,vt ſcribit Matthæus. Declarabãt etiã olim dolorẽ ſuum tonſo capite ij,qui rebus lætis comã alebant. Cõtra vero alẽda coma triſtitiam oſtendebãt ij,qui rebus ſuis ſaluis capillum tõdebãt. Vt auctor eſt Gregorius in cõmentarijs huius loci. Iacuit etiã Dauid in terra,cum filij mortẽ lugeret. Hæ igitur erant ſignificationes eius doloris,quẽ honeſtiſſimè ſuſceperat in tãta liberorũ ſuorũ,& familiæ ſuæ ſtrage,& tam miſerabili omniũ facultatũ ſuarum direptione. Nõ enim perfecta virtus poſtulat,vt nõ in calamitatibus doleamus,vt Zeno cum Stoicis ſuis opinabatur,ſed vt nihil inhoneſtè,nihil indecorè effœminatèue dolore cõpulſi faciamus. Tantum vero abeſt, vt ſit aliquid eiuſmodi eorum,quæ hîc Iob feciſſe narratur,vt valde inhumanũ,& ferinũ,eſſet in tanta rerum acerbitate nullũ luctus,& mœroris ſignũ dare. Preſertim cũ fortiſsimus rex Dauid ita filij morbo,& Abſalõ morte fleuerit, atq, adeò ſe dabat mœrori,luctuiq;, quò Deũ ſibi placaret iratum filijque vitã impetraret. Qua mẽte nunq̃ Rex ſapiẽtiſsimus fuiſſet,ſi inhoneſtum eſſet lugere ac męſtum eſſe. Nõ enim rebus inhoneſtis mitigatur Deus. Ac de Chriſto denique ſcribitur,quòd pauere, & tędere cœperit, & vt ipſe dixit, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Quare inſana fuit Stoicorũ opinio, cui licet verbis aſſentirẽt,reipſa tamen diſſentiebãt. Sicut Dionyſi⁹ Zenonis diſcipulus qui plurimos annos in eius philoſophia cõſumpſerat, cùm ex renibus laboraret,nõ ferẽs doloré eiulatu clamabat

Gene. 37. 4.*Reg.* 5. *Matth.*26

2.*Reg.* 12.

Perfectę virtutis eſt nõnunquã in calamitatib⁹ dolere

*Matt.*25.

Stoicorum falſa ſentẽtia.

mabat falsam esse Zenonis quam didicerat, de dolore sententiã. Origines vero, & Chrysostomus existimãt non dolorẽ tondendo capite, & veste scindenda, Iob significare voluisse, sed rerũ humanarum contẽptionem, velleque nudũ cum dæmone nudo in certamen venire, quæ interpretatio cohęrere videtur magis cũ eo quod statim sequitur Iob dixisse. Nudus egressus sum, &c. Sed illa superior Gregorij expositio mihi magis probatur. [*Quod dicit adorauit*] Præclarissimã cõtinet ab crudelissimo hoste victoriã. Nã ille iactabat se posse Iob calamitatibus cõpellere ad maledicẽdum Deoq; cõuitiũ faciẽdũ. Quod nõ solum nõ præstitit, verũetiã fecit, vt Deũ adoraret. Quę victoria maximã Deo, & Iob gloriã peperit. Deo, ꝙ cũ dæmone de Iob pietate cùm certaret, nõ falsã, sed verã fuisse cõstitit, liberalemq; Iob cũ eo, nõ mercenariã amicitiã iniuisse: Iob vero gloriosa fuit, ꝙ eiꝰ vera, & perfecta virtꝰ ipsa luce illustrior apparuit. Est quæ in hac victoria pręclarissimũ exẽplũ nobis cõstitutũ prudẽter cũ hoste callidissimo pugnãdi optimèq; de Deo difficilioribꝰ tẽpotibus merẽdi: vt cùm detrimẽta capiamus, non iniquo animo erga Deum simus: nec de illo inhonestè queramur, sed eũ potiꝰ reuereamur, & animo sincero adoremus. Præterquàm enim, ꝙ sic fiet, vt insanę perturbationi nullũ demus locũ: quæ solet animo huiusmodi tẽporibꝰ immoderatas excitare querellas. Nulla etiã re magis à nobis miserias, & vim supplicij deprecabimur, vt ex ipso Iob cognoscimus. Cuius propter adorationem nõ modo Deus calamitates subleuauit: sed etiã duplo pluribus bonis eum cumulauit, quàm antea. Id quod præcipit etiã Ecclesiasticus dicẽs, Cre

Exemplũ cum dęmone pugnãdi.

de

de Deo & recuperabit te: dirige viam̃ tuam, & spera in illo serua timorem illius, & in illo veterasce.

21 *Et dixit nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.* Ad terrã homo reuertit̃ vita defunctꝰ, quã hoc loco matrẽ vocare videtur, quia de terra primus homo factus est. Sicut dicitur in Genesi, Formauit Deus hominẽ de limo terræ. Cui etiam postea dixisse narratur, Donec reuertatis in terram, de qua sumptus es. Quia puluis es, & in puluerẽ reuertẽris. Ecclesiasticus etiam eadem vtitur ratione dicendi, terram matrẽ vocans. Iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. Cæterum hæc ratio eruditissima est, qua se vir sanctus cõsolabat̃, cuius vim in eo possitam esse puto, vt demonstret copias omnes, & quæ vocãtur fortunæ bona, tandem relinquenda, & amittenda esse. Sicut aliquãdo, nimirum cum nati sumus, illis caruimus. Quòd si amittẽda sunt, quid refert, vel statim, vel paulò pòst illis priuari? Eodem argumento vtitur Paulus ad probandum amplas diuitias esse contẽnẽdas. Nihil enim (ait) intulimꝰ in hoc m̃ũdo, haud dubiũ, quòd nec auferre quid possumus. Et Salomõ in Ecclesiaste, Sicut egressus est nudus de vtero matris suæ, sic reuertetur, nihil auferet secum de labore suo. Quæ ratio tanta est, vt si benè eam percalleamus, haud multum̃ opibus delectabimur, nec earum iacturam nimis grauiter feremus. Qua re se quidam consolabatur dicens.

Geno. 2.
Gene 3.
Eccli. 40
Consolationes amissionis fortunarum.
1. Timot. 1.
Eccle. 5.

γῆς ἐπεβήν γυμνός, γυμνὸς ὑπὸ γαῖαν ἀπειμι.
καὶ τί μάτην μοχθῶ, γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος.
Conscendi nudus terram nudusque subibo.

Quid

Quid frustra sudo, funera nuda videns.

Plerique autē ita in diuitijs hærēt, ita illis sunt addicti, quasi semper cum eis essent permāsuri. Quare nō possum non grauiter in earum amissione dolere. Sicut diues ille, de quo narratur, apud Lucam, qui dicebat animæ suæ, Anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, stulte hac nocte animam tuam repetūt à te. Quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est (ait Christus) qui sibi thesaurizat, & nō est in Deum dives. Vt vero simus in Deum diuites, oportet nihil confidere diuitijs, sed eas ad tempus cōmodatas putare. Sic vt quacunque die à nobis repeti possint. Id quod docet Dauid dicens, Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Vt Paulus etiā scribit Timotheo, Diuitibus huius seculi præcipe non sperare in incerto diuitiarum suarum: sed in Deo viuo. Ita enim fiet, vt facilè patiamur cum copiarum omnium naufragium fecerimus nobiscum cogitantes id, quod dicit statim Iob. [*Dominus dedit Dominus abstulit.*] Vrget ad se cōsolandum alia argumentatione, quæ firmissima atque certissima est, qua indignum quidem est, non maximam consolationem in rebus aduersis accipere. Nam vel intelligimus opes esse imprimis nobis à Deo tributas, vel non. Si hoc, stulti atque impij sumus, sin autem illud, ingrati sumus, si æquo animo illas nō reddamus, cum Dei nobis voluntate fuerint detractę. Iam vero vnusquisque pius vir pro patre debet Deum habere, sibique persuadere ipsum quidē ei non ob esse tanquàm inimicum, sed maximè tanquam patrem velle prodesse. Propterea q; debet intelligere nihil mali cuiquam nisi eius euenire

Luc. 12.

Psal. 6.

1. *Tim.* 6.

euenire voluntate. Cum ergo credere debeat calamitosus vir à Deo esse, quas accipit calamitates illatas vel putat velle Deum sibi damnum inferre, vel non, si illud, non pro patre iam, sed pro inimico Deum ducit. Quare nō bonus vir sed malus est. Sin autem (vt fas est) existimat Deum damnis afferendis non incommodo ei, sed commodo esse velle: sicut si filium coerceat. Quid plorat? quid tristitia contabescit? quid potest de fortuna hoc nomine queri? an ne bonis affici dolet? an ne ex emolumentis laborat? Quare dubium non est, quin firmissima hæc cōsolatio in aduersa fortuna sit. Quam Paulus reuocat in memoriam, Hæbræos vt consoletur dicēs, Obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filijs loquitur dicens, Fili mi noli negligere disciplinam Domini: nec fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Hæc tamen cōsolatio, licet vehementissima sit, nihil aut certe parum in ærumnis leuat eos, qui non sunt præstanti quadam virtute præditi. Adeo magnum stuporem non solum vitia atque flagitia, sed etiānō bene sedatę perturbationes mentibus afferunt. [*Sicut Domino placuit ita factum est.*] Hoc non est in Hebræa, est tamen in Græca editione. Continetque eandem argumentationem, quam superiora verba. Hoc est, quòd cū Dei volūtate bonis fuerit euersus, nō est cur grauiter suis incōmodis angatur. Debet enim bono viro gratissima esse Dei voluntas, cum rectissima semper, & ex eius re maximè sit. Idque desiderare, & precari, Christus docet, vt Dei volūtas fiat sicut in cælo & in terra. [*Sit nomen Domini benedictum.*] Moliebatur machinabatur

Heb. 12.

Luc. 11.

turque diabolus, vt malediceret, non solum autem id, non fecit, sed etiam Deum benedixit. Et equidē pius vir debet non minus pro emolumentis, quàm pro detrimentis Deo gratias agere. Cum ipsi maximæ curæ sit, ne aliquid viris pijs officiat detrimento sumue sit. Sicut dixit Dauid, Non accedat ad te malum & flagellum nō appropinquabit tabernaculo tuo. Sed quæ flagella, & detrimenta alijs videntur, tandem emolumenta maxima fuisse apparebunt. Et quia Paulo valde iucunda fuit volūtas Dei siue bonis siue malis afficeret, scribit Philippēsibus, Magnificabitur Christus in corpore meo siue per vitam, siue mortem. Digna quidem tam excelso viro deliberatio. Idq; officij munus viri esse sapientis dicebat Euripides.

Psalm. 90

Philipp. 1.

Ανδρῶν τάδ' ἐστιν ἐνδίκων τε σοφῶν.
Καν τοῖς δεινοῖσι μὴ τεθυμῶσθαι θεοῖς.

Viros iustos, & sapientes decet etiam in aduersa fortuna dijs non indignari.

22 *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum contra Deum loquutus est.* In Hebræo latius patet oratio. Nam sic ad verbum transferemus, In omnibus his nō peccauit Iob. Quare non ponitur illud [*labijs suis*] in Græco tamen ponitur, Sed sic. In omnibus his, quæ euenerunt ei, non peccauit Iob: nec labijs suis. Rectèque additur, & à vulgato & à Græco interprete, vt declaretur longè aliter factum esse, quā diabolus fieri nitebatur. Quod erat, vt Iob Deo conuitium faceret, malediceret blasphemaretq;, sicut ille effecturū iactabat. Quod peccatum labijs admittitur. Solentque homines in rebus aduersis sæpe lingua Deum offendere. Nam grauiter suum casum accipientes audent Deum incusare

Solent homines reb⁹ aduersis lingua Deum offendere.

incusare, queri, ac secum non rectè agit stultè affirmare. Sicut quidam dixit.

Quem non accusaui amens hominumque Deumque.

Et propterea dicit hîc. [*Nihil stultū Iob contra Deū locutus est.*] Declaraturq; optimè sic, quod dicit Hebræus & Græcus interpres, Nō præstitit aliquid stultum Deo. Atq; in eo tāto nostrę salutis discrimine, quo nostra à Deo patientia tētatur, nihil est magis curādum, quàm vt linguā mentemq; nostram ab immoderatis de Deo querelis cohibeamus. Sicut dixit Dauid, Posui ori meo custodiā cum cōsisteret peccator aduersum me. Et quia difficile est sibi tunc homines maledictis tēperare, linguāque suam continere, grauiter in linguam Iacobus inuehitur dicens, Linguam autem nullus homo domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum, & patrem: & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem, & similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Cæterum illis verbis summā facit auctor libri totius acerrimi belli, quod diabolus aduersus, Deum sanctumque Iob suscepit: quibus declarat Deum sanctumque virum pręclarissimam victoriam ab hoste nefario reportasse.

Psal. 38.

Iacob. 3.

CAPVT. II.

A

Factum est autem, cùm quadam die venißent filij Dei, & starent coram Domino, venisset quoque Satan inter eos, & staret in conspectu eius.

2 *vt diceret Dominus ad Satan, Vnde venis? Qui respondēs ait, Circuiui terram, & perambulaui eam.*

3 *Et dixit Dominus ad Satan, Nunquid conſideraſti ſeruũ meũ Iob, quòd non ſit ei ſimilis in terra, vir ſimplex & rectus, ac timẽs Deum, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiã? Tu autẽ commouiſti me aduerſus eum, vt affligerent eũ fruſtra.*

B 4 *Cui reſpondens Satan ait, Pellem pro pelle, & cũcta quæ habet homo, dabit pro anima ſua.*

5 *Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis, quòd in faciem benedicat tibi.*

6 *Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, in manu tua eſt, verumtamen animam illius ſerua.*

7 *Egreſſus igitur Satan a facie Domini, percuſſit Iob vlcere peſſimo, a planta pedis vſque ad verticem eius.*

8 *Qui teſta ſaniem radebat, ſedens in ſterquilinio.*

C 9 *Dixit autem illi vxor ſua, Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? benedic Deo, & morere.*

10 *Qui ait ad illã, Quaſi vna de ſtultis mulieribus locuta es. Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus? in omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis.*

11 *Igitur audiẽtes tres amici Iob omne malũ quod accidiſſet ei, venerũt ſinguli de loco ſuo, Elipbaz Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites. Condixerãt enim, Vt pariter veniẽtes viſitarent eum, & conſolarentur.*

D 12 *Cũque eleuaſſent procul oculos ſuos, nõ cognouerũt eũ: & exclamãtes plorauerũt, ſciſſisque veſtibus ſparſerunt puluerẽ ſuper caput ſuum in cælum.*

13 *Et ſederũt cũ eo in terra ſeptẽ diebus et ſeptẽ noctibus, et nemo loquebatur ei verbũ: videbant enim dolorem eſſe vehementem.*

F *Actũ eſt autẽ cũ quadã die veniſſet filij Dei, & ſtarẽt coram Dño, veniſſet quoque Satã inter eos, et ſtaret in cõſpectu eius.*

Narrauit autor libri pręliũ quod cũ Iob diabolus cõmiſit, quo fuit ignominioſè victus. Narrat nũc aliud lõgè crudelit^o, quo cũ eodẽ ſanctoviro iterũ decertare auſus

ſit eſt. Ex quo intelligit, quãta ſit hui^o deterrimi hoſtis cõtumacia. Qui proſtrat^o, fuſ^o ignominioſeq; in fugã cõiectus, nihil formidãs nõ dubitat pugnã maiori vi redintegrare. Quare apparet illos ĩprudẽter facere, q; ſemel, aut iterũ ex illo victoriã adepti ſũt, negligẽtio res fiũt. Sed intelligere debẽt, quòd cũ ſit grauiſsimo ergo nos odio, victoria irritat, crudeliorque fit, quòd ſi bellũ poſt aliquã pugnã aliquãdiu intermittit, ob eã rẽ eſſe, vt in cautos opprimat. Quare illud, quod Chriſtus nobis dat, ſapiẽtiſsiſsimum eſt conſilium, Vigilate omni tẽpore orãtes. Et Petr^o, Sobrij ſtote, & vigilate, qa aduerſarius veſter diabolus. Ita prudẽtiſsimè fecit Dauid, qui ſemel & iterũ officijs vincẽs & proſternẽs Saul, licet pacẽ ei offerret, nõ ſecurioré, ſed cautioré factũ ſe recepiſſe narrat ſcriptura cũ ſocijs ſuis ĩ tutiora loca, iterũq; eũdẽ cũviciſſet cõfugiſſe ad regẽ Achis Nihil enim credendũ eſt hoſti immani; cùm perturbat odio, ſicut monet in Eccleſiaſtico Sapiens, Nõ credas inimico tuo inęternũ. Narrat autẽ hãc ſecũdã pugnã narratione repetita à collocutiõe diaboli cũ Deo. Quę eodẽ modo quo prima explicãda eſt. Quare nihil erit, q; eadẽ iterũ referamus. Tantũ illud animaduertendũ eſt, quod addit Deus ſuperiori ſermoni, quẽ cũ diabolo habuiſſe libri author ſcripſerat. [*Et adhuc retinens innocentiam.*] Nõ prætermiſit Deus, qđ ſibi & ſeruo ſuo laudi maximę erat aduerſarioque ignominię. Quòd licẽt fuerit liberis fortunisq; omnib^o miſerè ſpoliat^o, nullũ tñ crimẽ admiſerit, ſed innocens inculpatusque permanſerit. Eſt enim egregia virtutis laus, q; ſe Deo tẽtatione probauerit. Et ita dicit Iacobus, Beatus vir qui ſuffert tẽtationẽ. [*Tu autẽ cõmouiſti me aduerſus eum*]

Diabolus victoria irritatur.

Oportet ſẽper vigilare.

Luc. 2.

1 Pet. 5.

1. Reg. 24.

1. Reg. 16.

Eccli. 12.

Iac 1.

Sed qua re diabolus Deum commouere potuit? Id certè facilè cognoscitur ex superiorioris capitis historia. Nam ea re, qua a Deo licentiam impetrauit vexandi Iob, eadem Deum commouisse credendum est. Impetrauit autem huiusmodi licentiam iactans non verā, sed mercenariam esse Iob virtutem. Ex quo & vtilis ad officia & ad contemplationem iucunda doctrina cōstat, qua (inquam) ratione homines nefarij à Deo potestatem consequantur affligendi excruciandique bonos viros. Quòd quasi certare cum illis de vera virtute videantur, & quasi dicere eos offcij muneribus non esse deditos, posseque iniurijs & contumelis suis in illos id, vt appareat, efficere. Quam peruersam illorū cogitationē, vt Deus falsam esse declaret, sicut diabolo potestatem fecit, hac de causa tantis malis, & calamitatibus appetendi Iob, ita & illis, incommodis afficiendi sanctos viros. Sicut perfidis hominibus Deus concessit facultatem, tantam Ecclesiæ suæ comparandi perniciem, totque vulnera imponendi, quantam & hodie videmus, & reperiemus, si superiorum temporum memoriam repetamus. Quòd de vera religione cum illa cōtendebāt, molieburque illam a vera in Christo pietate amouere. Quo verò meliori modo declarari potuit, id nullos vel potētissimos homines efficere potuisse, quàm illā eorum libidini permittendo? Sic, vt licèt esset omnibus humanis præsidijs destituta, vinci tamen, & euerti nō potuerit. Idem dico de alijs singulis sanctis viris, quos homines scelerati iactarunt, conculcarunt, & varijs miserabilibusque modis necarunt. Quibus rebus eorum virtus non solùm non fuit compressa, verumetiam in omnium hodie

Iniqus hominib⁹ cur. Deus potestatem det affligendi bonos.

Ecclesiam cur Deus affligi permittat.

die ore versatur. Quod debet quidem valde virum bonum seuare, cum aliquem improbum hominem habuerit infestum, sciatque cum illo apud Deum de sua virtute certare. Et ea de causa ab ipso potestatem ei adeptum fuisse nocendi, quò eius virtus percresbrescat & manifesta fiat. Qui verò aduersariū vehementer reformidat, cùm periculū de se fieri recuset, indicat aut nulla prorsus, aut valdè infirma virtute esse. Secus ille, qui canebat, iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans non infirmabor. Proba me Domine, & tenta me vre renes meos, & cor meum. Non enim est, quòd sibi quisquam arroget, aut suæ virtuti blādiatur, quousque cum aliquo improbo viro in certamen dimicationemque venerit. Qui verò alijs injurias, & detrimenta imponunt, pro certo quidem habeāt diaboli se munus ob ire, Deum aduersus illos homines commouentes: & vtinam dicatur illis, quod Deus propter Iob diabolo dixit, [*Commouisti me aduersus eum, vt affligerem eum frustra*,] aduerbium [*frustra*] ad superius verbū pertinere existimo. Ideſt, Me cōmouisti frustra: nam id, quod sperabas non es consecutus. Frustra enim esse dicitur, quod exitum non habet speratum. Ita etiam homines iniqui frustra commouent Deum atque irritant aduersus sanctos suos. Non enim fiet, quod quęrunt. Quos ob eam rem Dauid confundi optat dicens, Confundantur omnes iniqua agentes superuacuè, id est frustra. Nam in Hebræo est, רִיקָם recam. Sed in hoc loco Iob est, חִנָּם hinam, quod est gratis. Ita vulgatus interpretatur Exodi. 21. versu. 2. Sex annis seruiet tibi

Psal. 25.

Diaboli munus obeunt, qui alijs iniuriā faciunt.

Psal 22.

tibi in septimo egrediatur liber חנם hinam gratis sine precio, & in Genesi 29. vers. 15. nunquid quia frater meus es, חנם hinam gratis seruies mihi? Dic quid mercedis accipias. Et ita hoc loco targum interpretatur, מגן magan quod Chaldæis est gratis, nullo merito. Licèt versio Latina è regione Chaldęæ posita, frustra vertat. Secundùm igitur Hebræum, & Chaldæū interpretem optimè quadrat explicatio. D. Gregorij in commentarijs huius loci, qui ita hunc locum explicat. [*Vt affligerem eum gratis,*] id est, pœnas ab eo peterem nullo merito suo. Potestque ad Satan etiam referri in hanc sentētiam. [*Commouistime gratis,*] id est, cum nihil inde fructus, nihil vtilitatis sis percepturus. Et ita intelligens vulgatus noster frustra vertit, Græcum interpretem secutus, qui διὰ κενῆς, id est, frustra reddit. Hoc etiam est ingenium perditorum hominū, qui gratis, nulla injuria lacessiti alijs perniciem moliuntur. Quos etiam describit sapiens in Prouerbijs dicentes, Veni nobiscum insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra. In Hebræo est idem verbum, חנם hinam, gratis, id est, illis afferamus detrimenta, licèt de nobis non malè meruerint, nullaque re nos procauerint. Quod dicit. [*Vt affligerem,*] in Hebræo est, לבלעו le baleho. Quo verbo magis amplificatur calamitas Iob comparata. Nam significat hoc verbum, vt deuorarē, vel vt consumerē eum. Siquidem grauissima & prorsus inaudita sunt incōmoda allata sancto Iob.

Prouer. 1.

4 *Cui respondens Satan ait, Pellē pro pelle, cūcta, quæ habet homo, dabit pra anima sua.* Mihi hoc loco placet declaratio diui Gregorij in cōmentarijs. Qui hac oratione diabolum alludere

alludere dicit ad eam rationem agēdi, qua vt gladium capite minantem caueamus, brachiū opponimus. Ita dicit ille, quia Iob sibi timebat, patiēter tulit fortunis euerti. Sicut etiam in naufragio libenter opibus amissis ad tabulam confugimus, ne fluctibus obruamur. Huic explicationi assentitur Chaldęus, qui ita conuertit, אברא מטול אברא, ebara metul ebara, id est, artum pro artu. Quo respōso descriptissimè declaratur, summa diaboli inuidia, qui nullū hominis, atque adeò egregium, & singulare officij munus à vera virtute profectum esse fateri vult: sed aliā causam fingit longè diuersam. Quem imitantur homines inuidi, qui vt frequenter vsu euenire videmus, Nūquam officia, quę alij pręstant virtuti, sed alijs causis vitiosis attribuunt, vt qui fortiter agit, temerariè egisse dictitant, qui sobrius, & frugi est, parcum atq; tenacem esse clamant: magnanimum, ambitiosum & arrogantem. Itaq; licèt omnem lapidem moueas, in omnemq; te partem conuertas, nunquàm cum inuidis hominibus ages, vt te bonum & honestum virum appellent. Diaboli enim mores sequuntur, à quo vel Deus omnipotens elicere non potuit confessionem patientię & innocētiæ Iob.

Inuidi ingenium.

5 *Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis, quòd in facie benedicat tibi.* Eodē modo hęc verba explicanda sunt, quo & alia superioris capitis, quibus similem licentiam postulauit. Tantùm hoc loco notare possumus, quòd Chaldæus faciē Dei, verbum eius, filium Dei appellare videtur. Vertit enim, אדן לא באנפד מדמרך דמנזנך, en la be anphe me marach iarguezinach, si non in faciē verbi tui irritabitte. Ita etiam Zacharias in carmine illum nominare videtur

Trinitas ex Caldeo interprete probatur.

Luc.1. detur dicens, Tu puer propheta altissimi vocaberis præibis enim ante faciē Dñi parare vias eius. Et Paulus eum vocat splendorē gloriæ,& figuram substantiæ Dei. Quare cum Iudæi magnam habeant fidem Chaldęo interpreti,aptus hic locus apparet ad eis Trinitatem probandum.

6 *Dixit ergo Dñs ad Satā,Ecce,in manu tua est, verūtamen animam illius serua.* Anima hoc loco vitā significat sicut in *Exod. 4.* Exodo, Reuertere in Egyptum, mortui sunt enim omnes,qui quęrebant animam tuam,id est vitam tuā *Matth. 2.* tollere.Et apud Matthæū,Vade in terrā Israel, defuncti sunt enim, qui quęrebant animam pueri.Voluit Deus, vt diabolus Iob quàm crudelissimē torqueret. Noluit autē vt interficeret,quoniā habebat in animo eū miserijs omnib⁹ leuare,quē in tot miserias detruserat: postq̄ satis eius esset patiētia tētata,& posteris omnibus ad perpetuā memoriā demonstrata.Quod fieri oportebat,nā sicut Deus Iob incommodis afficiendo eius eximiā virtutem ostēderat, ita ab incōmodis liberando par erat, suam vt ostenderet benignitatē, pietatē,curamque bonorum omnium,vt exēplo Iob, & infinita Dei erga illum benignitate excitarētur posteri ad similes miserias ęquo animo tolerandū, & ad bene de Deo in aduersa fortuna sperandum. Ob eamq; rem Dauid in magnum luctum detrusus, vt Dei subsi- *Psal.87.* dium impetret, ita precatur, Clamaui ad te Dñe tota die,expandi ad te manus meas. Nunquid mortuis facies mirabilia,aut medici suscitabunt,& cōfitebūtur tibi? Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiā tuā? & veritatē tuam in perditione? id est, Si ego his laboribꝰ absumptus morior,quo pacto tua miseri

Magna dei laus est miserijs bonos liberare.

cordia,

cordia,quā in miseris opē ferendo declaras,& veritas tua,quę in pręstādo auxilio,qd promittis precātibus, demonstratur cognosci poterit? & alio loco ait, Qui *Psal.9.* exaltas me de portis mortis,vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Christusque in alio psalmo eodem argumento vtitur ad resurrectionem suam à patre impetrādam dicens, Ad te Dñe cla- *Psal. 29.* mabo,& ad Deū meū deprecabor, quæ vtilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Nūquid cōfitebitur tibi pulvis? aut annuntiabit veritatem tuā? Audiuit Dñs, & misertus est mei. Boni igitur viri, qui à malis,& miserijs Dei præsidio vindicātur,valde Dei laudem,& gloriam amplificant.Hac ergo de causa noluit Deus,vt Iob in tantis ærūnis, & calamitatibus animam ageret.

7 *Egressus igitur Satan à facie Domini, percussit Iob vlcere pessimo,a planta pedis, vsq; ad verticē eius.* Quid sit egredi à facie Domini superiori capite explicuimus. Quod nā verò hoc fuerit vlcus, quo Iob dicit fuisse percussus, incertum est. Dubium tamen non est fuisse grauissimum morbum. Id enim scriptura significat pessimum eum dicens. Et à planta pedis, vsque ad verti- Morbꝰ Iob cem capitis eo fuisse percussum: id etiam intelligi po- qualis fuerit. test ex ea licentia, quam diabolus postulauit & obtinuit, vt carnem ossaque feriret. Cumq; Deus omnia præter vitam,eius libidini permitteret, non dubito,quin hic morbus per omnia ad vnum membra manauerit, & ad ossa etiam penetrauerit. Sic,vt totum corpus cōtabuerit. Quod capite decimo nono huius libri planum fit. Nam dicit ipse Iob, Halitum meum exhorruit vxor mea,& Pelli meæ consumptis

 carnibus

Quo morbo Iob fuerit affectus

carnibus adhæſit os meum, & derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos. In Hebræo eſt, שחין ſehin vlcus ex nimio nato calore. Quod verbū ponitur ſæpe in .13. capite Leuitici, vbi de lepra agit. Quare elephantiaſis huiuſmodi morbus fortè fuit. Videt enim Elephantiaſis acerbior quædā eſſe lepra. Nā medicina mitigata in lepram teſte Galeno trāſire viſa eſt. Differt vero à Cācro morbo, peſtilētiſsimo, quod cācro vna tantum corporis pars ex tabeſcat, Elephātiaſi verò totum corpus. Licèt autē ſit morbus melēcholicus, vt Galenus & alij medici tradunt, ſi materiā eius ſpectemꝰ: verūtamē eſt calidus, ſi efficiētis cauſæ rationem ducamus, vt aptè conueniat in eū nomen, שחין ſehin quo ab Hebræis appellari diximꝰ. Fit enim propter debilitatem ſplenis nō valētis fęces iecoris, quibꝰ alitur expurgare. Quibus perturbatus ſanguis, ſi ad aliquod ſingulare mēbrum deferatur, cancer fit. Sin autē tantæ fęces reliquę fiant, tantoq; calore moueantur, vt per totū corpꝰ poſsint manare, elephātiaſis fit. Ex quo fit authore Galeno, vt in regionibus frigidis Germania, & Myſia nō graſſet, ſed in calidis Alexandria, & alijs qualem Hus in primo capite eſſe diximus.

Qui teſta ſaniem radebat ſedēs in ſterquilinio. Sterquiliniū hoc ex cinere cōgeſtū fuiſſe intelligēdū eſt. Nā in Hebræo eſt, iacebat, באפר beeper in cinere. Eratq; lugētiū habitus, vt cognoſcitur ex .4. c. Eſther, Planctus ingēs erat apud Iudęos, ieiuniū, vlulatus, & fletus. Sacco & cinere multis pro ſtrato vtētibꝰ. Et ita intelligit illud pſalmi, Cinerē tanq̄ panē manducabam, & poculū meū cum fletu miſcebam. Eſt enim optima Dei mitigādi ratio, cum punit, ſe humiliter gerere, ampliuſq; deprimere.

Eſther. 4

Pſal. 101.

Ita

Ita Dauid Abſalon fugiens, cum vrgeretur conuitio. Semei dixit, Dimittite eum, vt maledicat iuxta præceptum Domini. Si fortè reſpiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac. Eoque fotè referebatur, quòd teſta ſaniem raderet. Quo facto reportaſſe intelligitur iam de hoſte victoriā, cùm caſum ſuum acerbiſsimum tā patienter tulerit, Deumque ſitu & habitu ſuo mitigandum curauerit. In quibuſdam Græcis codicibus additur his verbis textus ἐξω̂ τῆς πόλεως extra vrbem hoc eſt ſedebat in ſterquilinio extra vrbē. Quod non eſt in Biblia Regia, quā nos in primis ſequimur, q̄ ſumma cura magnisq; ſumptibꝰ excuſa fuerit, neq; in Cōplutenſi. Neq; in his Biblijs eſt, κοπρίας, ſterquilinio, ſed σποδὸς cinere. Non eſt tamen alienū, neque in congruū, & vtrumq; cōuenire poteſt, à Græcisq; exponitur. Et ob eā rē Iob cum Chriſto extra vrbē in Caluario cruci affixo, & vulnerū pleno appoſitè confertur.

2. Reg. 16.

Optima Dei mitigādi ratio.

9 *Dixit autē illi vxor ſua, Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? benedic Deo, & morere.* Quidā benedic per maledic, ſicut alijs huius & ſuperioris capitis locis vſurpari dicunt. Quod cum Græca verſione coheret, quę ita vertit, ἀλλα εἰπὸν ῥῆμα πρὸς τὸν θεὸν καὶ τελεύτα, dic verbum aliquod in Deum, & morere. Poteſt tamē non peraniphraſim, ſed poprie intelligi, vt illum ſtultititiæ arguat. Quòd Deo tanta cura inſeruierit in offi - cioq; permaſerit, cū nihil ex eo vtilitatis ferat, ſed ingēs potiꝰ detrimētū fecerit. Et propterea dicit. [*Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua?*] id eſt, adhuc ſtultꝰ es? Qui Deum cinere & ſterquilinio placare, & tibi cōciliare velis benedic Deo, & morere ideſt venerare, & obſer

ua

ua eũ, qui calamitosissima morte officia tua persoluet, quo nihil absurdius. Hæc em̃ verba similia eorũ esse duco, quę vxor Tobię, ipsi etiã dixit Tobię, cũ in magnas etiã incidisset ærumnas. Manifestè vana facta est spes tua, & eleemosynę tuę modo apparuerũt. Hęc.n. extrema est iniquorũ hominũ dementia, vt inutilè pietatẽ esse putẽt, de quib⁹ narrat Malachias, Dixistis vanus est, q̃ seruit Deo, & quod emolumẽtũ, quia præcepta eius custodiuim⁹. Quod pluribus in.1.cap. Zachariæ persecuti sumus. In quibusdam Græcis codicibus hîc addũtur multa verba vxoris, quę Biblia Regia prętermittit. Exponũtur tamẽ à Gręcis auctoribus, apteque fœmineũ exprimũt vlulatũ. χρόνου δὲ πολλοῦ προβεβηκότος, εἶπεν αὐτῷ ἡ γυνὴ αὐτοῦ. Μέχρι τίνος καρτερήσεις λέγων. ἤδου ἀναμένω χρόνον ἔτι μικρόν. προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου. ἰδοὺ γὰρ ἠφανίσαι σου τὸ μνημόσυνον ἀπὸ τῆς γῆς. Υἱοί καὶ θυγατέρες ἐμῆς κοιλίας ὠδίνες καὶ πόνοι, οὓς εἰς τὸ κενὸν ἐκοπίασα μετὰ μόχθων σύ δε αὐτὸς ἐν σαπρίᾳ σκωλήκων κάθησαι δανυκτερεύων αἰθρεῖος. κἀγὼ πλανῆτις, καὶ λάτρις. τόπον ἐκ τόπου περιερχομένη, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας. προσδεχομένη τὸν ἥλιον πότε δύσεται. ἵνα ἀναπαύσωμαι τῶν μόχθων μου καὶ τῶν ὠδίνων αἵ με νῦν συνέχουσιν. ἀλλὰ εἶπόν τι ῥῆμα πρὸς κύριον, καὶ τελεύτα. ὁ δὲ, ἐμβλέψας, εἶπεν αὐτῇ. i. lõgo aũt tẽpore ꝓgresso vxor ei⁹ dixit ei, Quousq; ꝑseueras? dicẽs, Ecce adhuc paulisper permaneã sperãs salutẽ meã. Ecce em̃ extincta est memoria tua, vteri mei labores atq; dolores, quos cũ angore tuli. Tu aũt in vermiũ sterquilinio cõsides sub diuo per noctãs: & ego errabũda, & ancilla locum ex loco peragrans, domũque ex domo spectans, dum sol occidat vt à laboribus acquiescam, à doloribusque, qui me nunc

Tob. 2.

Mala. 3.

nunc opprimunt. Loquere verbum aliquod aduersus Deum & morere. Ille autem illam inspiciens. Hęc in alijs Græcis Biblijs circunferuntur in Biblia tamẽ Regia Græca, & Complutensi, non sunt, nec in Hebręo, nec in vulgato nostro, nec illa, vel leuiter tangit Chaldęus Paraphrastes. Veruntamen animaduertendum est, has inanes querelas, leuesq; desperationes, sæpe eximia pietate viros, dum ærumnis conflictarentur, expertos fuisse. Dum libido laborũ impatiens inutilem plerunque tolerantiam fallacemque in Deo spem, rationi ac menti exprobrat. Ita Dauid illam increpans, ad spemque excitans ait, Quare tristis est anima mea: & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus. Quam ob eam rem nõ minus molestam eis esse duco, quàm Iobo vxor eius fuit: quam certè oportet reprimere ea ratione, qua sanctus vir suã vxorem repressit.

Psal. 42.

10 *Qui ait ad illam, Quasi vna de stultis mulieribus locuta es: si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus?* Eodem argumento vxoris leuissima dicta refutauit, quo se ante consolatus fuerat, vt superiori capite à nobis expositum fuit. Ex quo intelligitur vim eius esse maximam, & ad dolorẽ leniendum, & libidinẽ, aliosque virtutis temerarios hostes propulsandũ, Quã argumentationem cum multis capite superiori explanauerimus, nihil est quod hîc plura dicamus. Illud tantùm commemorabo hominis esse insipientis, muliebris, & ignaui animi de Deo in aduersa fortuna indignari, fata maledicere & execrari. Sicut illa de qua quidam poëta narrat.

bris,

Ella non sa se non in van donlersi.
Chiamar fortuna e'l cielo empio crudele.

Perinde quasi maledictis fastidio, atque despicientia aut Deum coërcere, aut rerum cursus possent reuocare. Contrà verò illud esse sapientis viri fortis, & excelsi animi, nihil Deum, nihil cælos, & fata criminari, aut contumeliosè ledere, sed tempori cedere, sicut Euripides in Helena, & Sophocles in Thyeste dixere.

πάντων ἄριστον μὴ βιάζεσθαι θεούς.
στέργειν δὲ μοῖραν.

omnium præstãtissimũ est in Deos acerbum non esse, sed fata cõplecti sequitur autem. [*In omnibus his non peccauit Iob labijs suis*].] Secundæ crudelissimæ pugnæ, ac totius deniq; belli, quod diabolus gessit cum Iob, hæc summa est. Quo satis apertè ꝓbatũ fuit, & Deo amicũ fuisse, & non mercenariam, sed liberalè eius pietatem fuisse. Et diaboli vires & improbi conatus, sic fuerunt infracti, vt amplius sancto viro apud Deum, nec detrahere, neq; hiscere auderet. Quare hoc bellum, & Deo gloriam, & Iob nomẽ præclarissimũ, & diabolo sempiternam ignominiam peperit.

11 *Igitur audientes tres amici Iob omne malum, quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites. Condixerant enim, vt pariter venientes visitarent eum, et consolarentur.* Intelligendũ est hos tres amicos Iob Reges fuisse. Nam ita vertunt septuaginta, Eliphaz Themanorum Rex, Baldad Saucheorum tyrannus, Sophar Minęorum Rex. Ex quo non dubito quin Iob fuerit etiam Rex. Eratque pręstantissimum officium, quod inter se denunciauerãt, vt amicum ærumnis magnis oppressum consolarentur, & summo-

summoperè viro calamitoso necessarium. Sicut dicebat Socrates, τοῖς μὲν νοσοῦσιν ἰατρούς, τοῖς δὲ ἀτυχοῦσι φίλους δεῖ παραινεῖν, infirmis medicos, miseris autẽ amicos oportet adesse. Verosque, si id officij munus pro dignitate exsecuti fuissent, se amicos fuisse probauissent. Nulla enim re magis vera cognoscitur amicitia, quam si tẽporibus amici adsint, & ita monet Ecclesiasticus, Si possides amicũ, in tẽtatione posside eũ: & ne facilè credas ei te ipsum. Est em̃ amicus secũdũ tẽpus, & non permanebit in die tribulationis. Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. Nec bonis omnib⁹ Iob spoliatus fuisse videretur. Nã amico, vt Ecclesiasticus ait, fideli nulla est cõparatio, & nõ est digna põderatio auri, & argẽti cõtra bonitatẽ illius. Sed in hac re Iob etiã valde calamitosus fuit. Quòd amici, qui statuerunt eũ visere, vt cõsolarentur eum, nescio quo malo de sententia deducti, non leuarunt, sed potius eius refricarunt dolorẽ. Fortè id diabolus machinatus est, in eoque posuit spẽ reliquã victoriæ suæ, vt nihil intentatum relinqueret, sed & vxorem & amicos aduersus eum impelleret.

Amicitia vera qua re cognoscatur.

Eccli. 6.

Ibidem.

12 *Cumq; eleuaßent procul oculos suos, non cognouerũt eũ: et exclamãtes plorauerũt, scissisque vestibus sparserũt puluerem super caput suũ in cælũ.* Scindere vestẽ, doloris esse significationẽ probauim⁹. Quod etiã hoc loco cõfirmari potest. Eãdẽ etiã habet significationẽ, puluerem super caput spargere. Qua de causa Ieremias dicit, Consperserunt cinere capita sua accincti sunt cilicijs: abiecerunt in terram capita sua virgines in Ierusalem. Quare tres amici his rebus declararunt se vehementer in Iob aduersa fortuna dolere. Eratque prudentissimum ad eum

Thre. 2.

cum consolandum principium. Non enim dolorem alterius rectè consolator subleuat, nisi simul etiam doleat. Sicut ferrum cum alio ferro (vt ait) Gregorius
Rom.12. non benè cohæret, nisi vtrumque igne molescat. Ita Christus lacrymatus est, vbi Mariam vidit pro fratre
Ioan.11. suo Lazaro plorantē: & Paulus monet flere cum flentibus.

13 *Et sederunt cum eo in terra septem diebus, & septem noctibus, et nemo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.* Sedere in terra cum illo, doloris etiam erat declaratio, vt ex Hieremiæ loco citato cognoscitur. Existimant nōnulli hos dies perpetuos fuisse, nulloq; facto interuallo. Alij secus arbitrātur, intelligendum
Luc.2. que esse dicunt, sicut illud Lucæ de Anna prophetissa, quòd non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus vacans nocte ac die, hoc est, frequentissimè nocte ac die erat in templo. Ita amici Iob ferè sem per erāt cum illo. Itē illud, [*Nemo loquebatur ei verbū,*] non ad totos septem dies referendum existimant, sed ad primum tantùm eorum aduentum. Posteaque septem dies in ea, quæ sequitur, disputatione consum psisse. Alij post hos dies disputationem inchoatā fuisse ducunt, & pauca verba antea locutos, & declarant illud, nemo loquebatur ei verbū, id est nemo longum inducebat sermonem. Sed cùm nihil certi in his rebus statui possit, nō multum interest, vtrum hoc, vel illo modo dicatur. Quod dicit. [*Videbant enim dolorem esse vehementem.*] id est, nihil loquebantur ei stupefacti tanto eius dolore, vel quia ipse dolore exanimatus nihil attendebat.

CAP.

CAPVT. III.

A

Post hæc aperuit Iob os suum, & maledixit Dei suo.
2 Et locutus est.
3 Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo.
4 Dies ille vertatur in tenebras: non requirat eum Deus desuper, & non illustretur lumine.
5 Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine.
6 Nocte illā tenebrosus turbo possideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.
7 Sit nox illa solitaria, nec laude digna.
B
8 Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan.
9 Obtenebrentur stellæ caligine eius: expectent lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ;
10 Quia non concluſit ostia ventris, qui portauit me, nec abstulit mala ob oculis meis.
11 Quare non in vulua mortuus fuum, egressus ex vtero non statim perij?
12 Quare exceptus genibus? cur lactatus huberibus?
13 Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem.
14 Cum regibus & consulibus terræ, qui ædificāt sibi solitudines:
C
15 Aut cum principibus, qui possidēt aurū, & replent domus suas argento.
16 Aut sicut abortiuū absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem.
17 Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore.

F Et

lentiæ, cunctorum auxilio destitutos. Et laudaui ma-
Eccles. 4. gis mortuos quàm viuentes. Spiritu autem licet homo excellat, cũ sit rationis compos, sed cum ratio procurare debeat res corpori necessarias, infelicissimum est rem tam eximiam corporis commodis inseruire. Prætereà est hominis ratio multis implicata perturbationibus, quæ potius cum ea de imperio certãt, quàm ei subditæ sunt. Quibus (vt plerunq; fit) si pareat, sine dubitatione vlla miserrima est: sin autem regnum ipsa posideat, ferarum Regina est. Quapropter oportet eas carcere, & vinculis coërcere, & semper prætereà esse solicitam, ne ruptis vinculis eam aggrediantur ac interficiãt. Quare valde miserũ est, tota vita cũ feris sæuissimis contendere. Adeoque grauis hæc miseria Paulo visa est, vt diceret, Infelix ego homo, quis
Rom. 7. me liberauit de corpore mortis huius? Sed hominum miserias luculenter quidam Cynicus Poeta persecutus est dicens.

ποίην τὶς βιότοιο τάμοι τρίβον. εἰν ἀγορῇ μέν,
Νεῖκεα καὶ χαλεπαὶ πρήξιες. ἐν δὲ δόμοις,
Φροντίδες. ἐν δ' ἀγροῖς, καμάτων ἄλις. ἐν δὲ θαλάσσῃ
Πάρβος. ἐπὶ ξείνης δ' ἢν μὲν ἔχῃς τὶ, δέος.
ἢν δ' ἀπορῇς, ἀνιηρόν. ἔχεις γάμον, οὐκ ἀμέριμνος
ἔσσεαι. οὐ γαμέεις, ζῇς ἔτ' ἐρημότερος.
Τέκνα, πόνοι. πήροσις, ἄπαις βίος. αἱ νεότητες
ἄφρονες. αἱ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες.
ἢν ἄρα τῶν πάντων τόδε λῷιον, ἢ γενέσθαι
μή ποτε, ἢ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον,

Quod quis sumet genus viuendi? si in foro, lites & res difficiles: domi, curæ: ruri, labores multi: in mari for-

formido. Si quid habeas in via, metuendum, Si egeas molestum. Si vxorem ducis, in curis versaberis. Si nõ ducas, solus vitã ages. Si liberos habeas, labores suscipies. Si liberis careas, iucũditate carebis. Adolescentia stulta est, senectus infirma. Potius igit̃ esset aut nunq̃ nasci aut simul ac quispiã natus sit, cõtinuò mori. Quę quidẽ huius cõclusionis sentẽtia animaduertenda est. Qua facilior huius capitis expositio fiet: nam in ea totum versatur. Quam vt probet Cicero, testẽ citat Euripidem in Cresphonte, cuius versus ita ipse transfert.

Nam nos decebat cœtus celebrantes, domum
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finisset graues,
Omnes amicos, laude, & lætitia exequi.

Euripides autem carmina sic se habent.

Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους
τὸν ζῶντα θρηνεῖν εἰς ὃς ἔρχεται κακὰ
τὸν δ' ἐξ ἀνθρώπων, καὶ πόνων πεπαυμένον
χαιρόντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων

Illa etiã de Sileno fabella celebrat̃ à philosophis à Cicerone præsertim in fine primi Tusculanarum, & à Plutarcho in epistola, qua cõsolatur vxorem de morte filię. Qui quidem Silenus Midam Regem pro magna munere docuisse fertur, non nasci hominem longè optimum esse: proximum autem, quamprimùm mori. Quam sententiam Euripides in Bellorophonte citasse videtur dicens,

Ἐγὼ τὸ μὲν δὴ πανταχοῦ θρυλλούμενον
κράτιστον εἶναι φημί μη φῦναι βροτῶ.

Ego sanè iuxta sententiam vulgò celebratam optimũ esse dico non nasci hominem. De humanę etiam vitæ

 mi-

miſerijs ſatis eloquēter diſſerait Plato in Axiocō. Cuius ad verbum locum ex verſione Rodolphi Agricolæ ſubijciam. Quæ enim pars, inquit, ætatis calamitatibus vacat? Nonne ſtatim à principio plorat, vt primū natus eſt infans: vitamq; à lachrymis auſpicatur? Quæ tandem non premit eum moleſtia? Semper enim vel penuria, vel frigore, vel calore, vel verberibus vrgetur. Antea quoque quàm loqui poſsit, quanta patitur? flens ſcilicet, hancque quoque ſolam habēs anxietatis ſuę querelā. Vbi ſeptimum dehinc expleuerit annum multosq; labores exhauſerit: iam cuſtodes, gymnaſtę, magiſtri ludi, iam adoleſcenti critici, geometra, rei militaris præceptores: ingens planè dominorū multitudo. Poſt iſta vbi in Ephebos inſcriptus eſt, peior iam metus. Lyceū, Academia, gymnaſiarca, virgæ, nullaq; prorſus malorum menſura. Omnis adeō adoleſcentis ſub moderatoribus eſt labor, qui ex Areopagi delecti conſilio præſunt iuuentuti. Deinde cum fuerit iſtis exolutus, iam curæ palàm emergūt, reputatioq;, quod viuēdi potiſsimum inſtituat iter: præq; ſequentibus incōmodis priora illa puerilia videtur, & infātiū re vera territamēta: expeditiones enim & vulnera, perpetuiq; certaminum labores. Hinc iam fallens ſubrepit ſenectus: in quam confluit, quidquid eſt infirmum fragileq; naturæ. Quòd niſi ocyus quis vitam velut æs alienum reddiderit, aſtans ſupra caput natura tāquàm fœnerator repoſcit vſuram. Ab alio quidē viſum, auditū ab alio: perſæpe vtrumq;. At ſi quis diutiutius cunctetur, debilitat eum, excruciat, membrisq; deſtituit. Alij itaque multa ſenectute repueraſcunt: animoque bis pueri fiunt ſenes. Dij ergo propter hoc ipſum (vt quibus

Miſeria vitæ.

bus notiſsimę ſint res humanę) quos plurimi faciunt, eos citius auferunt è vita. Agamedes & Trophonius itaque, cum Pythij Apollinis ædificaſſent templum, orantes dari ſibi, quod optimum eſset: quum obdormiuiſſent, nunquàm deinde ſurrexerunt. Sic etiā Iunonis Argiuæ ſacerdotes, precāte matre eorum, vt gratiā eis aliquā Iuno pietatis illorū referret. Cum enim cunctarentur iumenta, ſuccedētes ipſi vehiculo matrē ad templū vſque pertraxerāt. Poſt preces ergo nocte deceſserunt. Longum foret autē poetarum dicta recēſere: qui diuinioribus poematis ea quæ ad vitā pertinēt noſtram, velut ex oraculo decantant, quēadmodū deplorent illā. Vniuſq; ſolū memoratu digniſsimi ſat habeo meminiſse: qui inquit,

Quàm ſuperi miſerum ſtamen mortalibus æui
Neuere, vt viui deflenda per omnia durent. Iterumq;.
Et cunctis hominum generi ſors peſsima vitæ
Stat, quæcunque ſupra terram ſpirantq; meantque.

De Amphiarao verò quid dicit?

Iupiter hunc totis animis, hunc magnus Apollo
Diligit, & iuſti metas non attigit æui.

De illo quoque qui ita iubet: Naſcens fleat, qui tanta vitæ intrat mala. Quid tibi videtur? Sed ceſso: ne cōmemorādo alios, rē contrà quàm inſtitui lōgius ducā. Quod autē vitæ quiſquā inſtiturum, quam've artem deliget, vt nō queratur de ea, atq; præſentibus offendatur? Opifices, mercenariasq; recēſeamus artes: ex nocte in noctē vſque laborantes: & vix tolerātes vitę neceſsarios ſumptus, cōplorantes ſeipſos, omnemq; vigiliā ſuā mœrore lachrymiſque complētes. At nautā dicamus, per tāta penetrantē pericula, quique, quē-

admodum Bias ait, Neque inter mortuos eſt, neque inter viuos. Terreſtris enim homo velut ambigui generis, ipſe in mare ſeſe proiecit: totusque arbitrij factus eſt fortunæ. Verùm dulcis eſt agricultura. Eſt ſanè nõne tota tamen eſt, quòd aiunt, vlcus, ſemper paratã doloris habens cauſam, nunc quidem ſiccitatem, nũc pluuias, nunc vredinẽ, nunc rubiginem, nunc vel æſtum intempeſtiuum, vel frigus cõquerens? illa quoque honorata in primis reipub. cura, multa enim prætereo, per quantas rapitur anxietates? Quæ gaudia quidẽ habet furunculi in modum trepida ſemper, atque ſtimulis repleta, repulſas verò acerbas, & millies morte peiores. Quis enim beatus eſſe poſsit vulgi viuens arbitrio? tametſi faueat ei plaudaturq; populi ſcilicet iudicrũ, iactus, exibilatus, dãnatus, mortuus, & tũ miſeranduſ viſus. Vbi nãq; Axioche tu qui in repub. verſaris, vbi Melciades, vbi Temiſtocles, vbi Ephialtes abijt, vbi itẽ qui nuper in repub. duces fuerunt? Hæc Plato. Præter has vero miſerias, quę per ſe valerẽt ad miſerrimã appellãdã humanã vitã, alia ſupereſt ſi tractemus id ex fidei, & religionis noſtræ principijs. Quæ ſic magna eſt, vt cæteræ oẽs cũ illa cõparatę minimę eſſe videãtur. Quod poſt hãc vitã mortalẽ ſequit̃ alia lõgè mortalior: qua homines in æternis tenebris vinculisq; retẽti incredibiles perpetuasq; pœnas pẽdẽt: quæ ne minimũquidẽ vſu leuabũt. Quas licet Chriſtus ſuo corpore præſtiterit, & ſalutem maximã vitamque beatam parauerit eis, qui illum fuerint ſecuti: ferè tamẽ omnibus ita difficilẽ videt̃ Chriſtũ ſequi, vt à cũctis ferè deſeratur. Sic vt ego mihi perſuadeã (vtinã fallar) ex omnibus hominibus atq; adeò Chriſtianis vix milleſimũ quenq;

quẽq; ſalutẽ à Chriſto pãrtã poſt mortẽ adipiſci. Cuius ſentẽtiæ mihi præter alios Chryſoſtomus auctor eſt, qui homilia quadrageſima ad populũ Antiochenũ affirmat vix cẽtũ ex illa magna ciuiũ Chriſtianorũ frequẽtia, qui in illa tũc ampliſsima ciuitate habitabãt, ſalutẽ cõſecuturos. Ait enim ipſe, Quot eſſe putatis in ciuitate noſtra, qui ſalui fiant? Inſeſtũ quidẽ eſt, quod dicturus ſum, dicã tamẽ, Nõ poſsũ in tot millibus centum inuenire, quin & de his dubito. Sed clariꝰ, id Paulus dicit, & lõge magis amplificat in epiſtola. 1. ad Corinthios dicẽs, Nolo vos ignorare fratres, quoniã patres noſtri oẽs ſub nube fuerũt, & oẽs mare trãſierũt, & oẽs in Moyſe Baptizati ſũt in nube, & in mari, &c. Sed nõ in pluribꝰ eorũ beneplacitũ eſt Deo. Nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autẽ in figura facta ſunt noſtri: vt nõ ſimus cõcupiſcẽtes malorũ, ſicut iſti concupierũt. Id rurſus paucis repetit interiectis. Hæc autem in figura cõtingebãt illis: ſcripta ſũt autẽ ad correptionẽ noſtrã, in quos fines ſeculorũ deuenerũt. Ex quibꝰ verbis facilè intelligit̃, eã multitudinem, quæ egreſſa fuit ex Ægypto, mareq; Moyſe duce trãſijt, ei cõferri, quę ad eccleſiã cõuenit, ſingulorũq; nomina Chriſto in baptiſmate dedit: paucos autẽ illos, qui terrã ſibi à Deo promiſsã intrarũt, illis, qui regnũ cælorũ, & vitã beatã adipiſcũtur. At certũ eſt, vt narrat̃ in Numeris, & in Ioſue, ex ſexcentum millibus prẽter pueros, mulieres, & ſenes, qui cũ Moyſe ex Ægypto egreſsi ſũt, duos tãtũ in terrã fuiſſe promiſsã ingreſſos, Ioſue, & Caleb. Multo igit̃ maiore pportione, ſi benè ratio ſubducat̃, vincit ex ſententia Pauli eorũ Chriſtianorũ numerus, qui perẽũt, numerũ eorũ, qui ſeruãt̃, q̃ Chryſo

ſtomus

1. Cor. 10.

ſtomus opinabatur. Vt prudẽter ipſe loco citato dixe
rit, De his dubito. Iam verò cùm nullũ negotiũ, nulla
res tã difficilis, tã ardua, q̃ ſalus noſtra ab hominibus
1. Pet. 4. geri aut expediri poſsit: dicente Petro, Iuſtus vix ſalua
bitur. Tã negligenter, vel à Chriſtianis viris tractatur,
vt diligẽtiores habeãtur, qui ſemel in hebdomada de
ſua ſalute cogitant, ſeq; ad illã adipiſcendã cõparant.
At ego certè ſi ſemel tãtùm in hebdomoda veſtibº cõ
ficiendis ſtuderẽ, ne in tota quidẽ vita hãc facillimã ar
Philip. 2. tẽ cũſecuturũ cõfiderẽ. Quotº etiã quiſq; eſt, qui illud
teneat Pauli cõſilium? Cũ metu, & tremore veſtrã ſa
lutẽ operamini. Quid timẽt, qui tantã prę ſe ferunt ſo
cordiã? Deniq; ſæpe, & ſępius hoc in nouo teſtamẽto
repetitur, ita vt nihil frequẽtius inculcetur. Multi ſunt
vocati, pauci verò electi. Intrate per anguſtã portam.
Matth. 7 Quã anguſta porta, & arta via eſt, quæ ducit ad vitã,
& pauci ſunt, qui inueniũt eã. Et alio loco, Dñe ſi pau
Luc. 13. ſunt, qui ſaluãtur? Ipſe autẽ dixit, cõtendite intrare per
anguſtã portã, quia multi dico vobis quęrent intrare,
& nõ poterũt. Et Paulº ait, Oẽs quidẽ currũt, ſed vnº
accipit vrabiũ, ſic currite, vt cõprehendatis. Vt facilè
ex hac tãta repetitione cõſtet, q̃ neceſſaria hęc doctri-
na Chriſtianis hominibº ſit, remq; hãc magni eſſe mo
mẽti, memoriaq; digniſsimã. Quòd ſi perfidos etiã ho
mines numeremus, dicerẽ nec decies mileſimumquẽ-
que hominẽ ſalutẽ ſuſcepturũ. Si ergo vix decies mil-
leſimus quiſque ſempiternis miſerijs liberabitur: me-
lius ergo erat, nec naſci hominẽ, nec conceptũ fuiſſe.
Matth. 26 Siquidẽ Chriſtus de homine damnãdo pronunciauit,
Melius erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille. Quòd ſi
melius eſt nõ naſci, q̃ naſci, vnunquenq; tędere poteſt
natum

natũ fuiſſe, optareq; fas erit vnicuique nunquam natũ
fuiſſe. Quod ſapiens confirmat dicẽs, Laudaui magis
mortuos, q̃ viuẽtes, & feliciorẽ vtroque iudicaui, qui Eccleſ. 4.
nedũ natus eſt, nec vidit mala, quę ſub ſole fiũt. Et hãc
eſſe ſapiẽtium ſententiã hoc loco tradit Eugubinus,
eãq; aliorũ duorũ ſapiẽtiſsimorũ teſtimonia cõfirmãt.
Cum Mathathias ſanctiſsimus graui reipub. ſuæ iactu
ra cõmotus dixerit, Væ mihi, vt quid natus ſum videre cõtritionẽ populi mei, & cõtritionẽ ciuitatis ſãctæ? 1. Maca. 2.
Extat etiã grauiſsimũ Eſdræ de hac re teſtimoniũ, qui 4. Eſd. 7.
ex eodẽ quo nos argumẽto, q̃ pauci ſeruẽtur, hãc ſen
tentiã cõcludit dicẽs, Et dixi, Hic eſt ſermo meus pri-
mus, & nouiſsimus, quoniã melius erat non dare terrã
Adã, vel cùm iã dediſset, coercere cũ vt nõ peccaret.
Quid enim prodeſt hominibº in præſenti viuere in tri
ſtitia, & mortuos ſperare punitionẽ? O tu quid feciſti
Adã? Si enim tu peccaſti, nõ eſt factus ſolius tuº caſus,
ſed & noſter, qui ex te aduenimº. Quid enim prodeſt
nobis, ſi promiſsum eſt nobis immortale tempus: nos
autẽ mortalia opera egimus? Et quoniam prædicta eſt
nobis perennis ſpes: nos verò peſsimi vani facti ſu-
mus. Et quoniam repoſita ſunt nobis habitacula ſani
tatis, & ſecuritatis: nos verò malè conuerſati ſumus.
Et quoniam repoſita eſt gloria Altiſsimi protegere
eos, qui tarde conuerſati ſunt: nos autem peſsimis vijs
ambulauimus. Et quoniam oſtendetur paradiſus, cu
ius fructus incorruptus perſeuerat, in quo eſt ſecu-
ritas & medela: nos verò non ingrediemur, in ingratis
enim locis cõuerſati ſumus. Et quoniam ſuper ſtellas
fulgebunt facies eorum, qui abſtinẽtiam habuerunt:
noſtræ autem facies ſuper tenebras nigæ. Vide igitur
quàm

q̃uàm multis argumentis grauiſsimiſque ſeñtẽtijs de hac ꝓpoſita queſtione diſſeritEſdras. Sed dicet fortaſ ſe quiſpiam, Potius ergo de Deo noſtro queramur, q̃ ei gratias agamus, quòd ſimus, atq; viuamus. Perinde quaſi alius diceret, de Deo queramur, eius prouidẽtiã accuſemus, quòd eius inimici naſcamur, eãque nobis naturã attribuat, quã ipſe odit. Veruntamẽ Deo opt. Max. maximã gratiã habeamus, quòd nati ſimus. De Adã vero primo parẽte queramur, quòd corrupti ſimus, & eius culpa a Deo alienatiſsimus. Nã ſi hominũ genus in ea ſynceritate, ſanctitate, & integritate permã ſiſſet, in qua à Deo conſtitutus fuit, quãprimùm ab eo fact⁹, & creat⁹ eſſet: erat quidẽ per ſe magnũ, & ſingulare emolumẽtũ naſci, & hominẽ eſſe: culpa tñ primi parẽtis accidit, vt nõ emolumẽtũ, ſed detrimẽtũ eſſe ſapiẽtes, vt narraui, iudicẽt. Rurſus etiã beneficio ei⁹, qui nos primò finxit, effectũ eſt, vt tantũ dãnum reſarciri valeat, ſi iterũ exDeo naſcamur, ſicut cũ principio genus noſtrum editũ fuit. Nã Chriſtus (vt ait Ioãnes) dedit nobis poteſtatẽ filios Dei fieri ijs, qui credũt in nomine eius, qui nõ è ſanguinib⁹ neq; ex volũtate carnis, ſed ex Deo nati ſũt. Et ob eã rẽ Chriſt⁹ dixit oportet vos naſci denuò, ideſt niſi per me filij Dei efficiamini miſerũ, & calamitoſũ eſt filios eſſe Adã. Vt autẽ tãti beneficij nobis à Chriſto prẽſtiti fructũ feramus, non ſatis eſt ſemel baptiſmate, & alijs officijs in Dei gratiã redire, ſed oportet, vt ipſius Chriſti ſeruatoris verbis vtar, vſq; in finẽ perſeuerare, vt ſalui ſimus. Sec⁹ emñ licet aliquãdo Dei amici fuerim⁹ meli⁹ erat nobis ſi nati nõ fuiſſem⁹, ſicut Chriſt⁹ de quodã diſcipulo atq; adeo apoſtolo ſuo dixit, Qui locus q̃ lubric⁹, & præruptus ſit, ſatis exploratũ eſt, & ab Eſdra loco citato probatũ.

Ioan. 1.

Matth. 10

Quare

Quare poterat prudẽter Iob vitæ ſuæ pœnitere, ac nũ quam in lucẽ prodiſſe diſsiderare. Eo præſertim tẽpore quo inauditas immẽſasq; calamitates ſuſtinebat. Et bello vndiq; preſſus acerbiſsimo, in magno perpetuæ ſalutis amittendæ periculo verſabatur. Ob eamq; rem rectè diei ſuo maledixit. Eſt enim Hebræa loquẽdi ratio, vt, quod non eſſe cupiunt, maledicãt. Inde fortè ducta, quòd è contrario Dei benedictione omnia cõſiſtãt. Hinc eſt, quòd Balach Balaam prophetam vocauit, vt malediceret Iſrael, exiſtimans, quòd eius maledictione efficeret, vt populus eſſe deſineret. Solent etiam Hebræi maledicere vel tempus, vel rem aliam coniunctam cum ea re quam non eſſe cuperent. Sicut Dauid dira imprecatus eſt montibus Ielboe, quod in eis Philiſthei Regem Iſrael interfecerunt, & eius copias fuderunt. Qua imprecatione id tantum ſignifi cauit Dauid voluiſſe nunquàm illam victoriã à Philiſthęis eſſe partam. Sic etiam Ieremias diei maledixit, qua natus fuit. Et nuntio, qui patri ſuo renunciauit ſe natum fuiſſe. Quo id tãtum declarauit ſe pœnitere natũ fuiſſe. Qui in illis etiã ſapiẽtibus numeretur, quos in hanc ſententiã iuiſſe recitauimus. Id quod etiam Iob hoc capite his diris imprecationibus ſignificat. Quare nullũ in illis crimen eſt, ſicut crimen non eſt, vt probauimus, velle non eſſe natum. Eſt etiam animaduertendum, vt facilius totum hunc librum explicemus, ab hoc capite, vſque ad finẽ propè libri carmine eſſe compoſitum. Et non ſolum numerum, ſed etiam ſtylum imitatur poetarum, qui eandem ſententiam nonnunquam alijs atque alijs verbis, & circuitionibus repetunt, vt illud Virgilij.

Num. 20.

2. Reg. 1.

Iere. 20.

Vidit

Vidit & æquatis classem procedere velis:
Littora, atque vacuos sensit sine remige portus.

Sententia primi carminis secundo erat inclusa. Est etiam figura apud rhetores, quam vocāt expolitionē, cum in eadē re manētes alias, & alias tractare vidētur, Quare nōnihil luminis, huiꝰ libri expositioni citādis dictis poetarum afferemus. His positis facilius hoc caput & totum librum persequemur. *Et locutus est.*

4 *Pereat dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictū est. Cōceptus est homo.* Tēpus tolli cupit, vt ea, quę in eo facta sunt, simul tollātur. s. diē ortus sui & noctē suæ cōceptionis, vt ortus atque cōceptio auferatur. Sicut Dauid ini quo animo esse significat erga montes Ielboe, quod egrè tulit certamen in illis cōmissū. Ex quo intelligit, quàm leues sint principes, & optimates illi, qui diē natalē suum magna lætitia celebrant. Rectius Ecclesia, quę non die natali, sed die potius mortis sanctorū suorum ferias agit. *Dies ille vertatur in tenebras.* [*Non requirat Deus eū desuper, & non illustretur lumine.*] Ter eandem repetit sentētiā qua dixerat. Pereat dies, &c. Nā si vertatur in tenebras, dies no erit, nec etiā erit, si eā Deus desuper non requirat: id est in numero dierū non ponat, nec illius vllam rationē ducat: nec etiā erit, si nullo illustret lumine. Dies enim lumē natura sua postulat.

5 *Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis: obscuret eū caligo, et inuoluatur amaritudine.* Amplificat idē ex cōtrarijs diei: quę sunt tenebrę, & vmbra mortis, id est vmbra densissima nocteque obscurior, Id enim apud Hebræos significat vmbra mortis, Nihil enī res magis obscurat, & ocultat quàm mors cum facilius cognoscas, quid in tenebris fiat, quàm quid homini post mortem accide-

rit.

rit: Sicut dixit Zacharias, Qui in tenebris, & vmbra mortis sedent, id est qui lucis erāt omnino expertes. Est etiam diei contraria caligo, & amaritudo, in hāc sententiam, quòd dies efficitur amara cùm magna nebula, vel dēsissimis nubibus cōtenebratur. Vnde quidā Hebræus exponit, כמרדרד דם cim rire iam, quod est in Hebræo. Æstus diei siue Caumata, quæ grauem illam, & prope intolerabilem reddunt. Sed melius est, vt exponamus, vt alij Hebræi, & noster tangit vulgatus amari diei. Id est qui amaro, & anxio animo in die aliqua sunt. Quibus dies illa tenebricosior ipsa nocte videtur. Cuius rei causam nonnulli naturales philosophi conantur exponere. Et ob eam rem dixit Esaias, Aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eiꝰ, tribulationis scilicet. Optat ergo Iob, vt tenebræ, vmbra mortis caligo, amaritudo, Diē illā inuadāt, supprimāt, obscurent, ac deniq; faciāt, vt dies nō sit. Qđ quidē satis eloquenter & rhetoricè dicit, sūmumq; declarāt dolorē, ꝙ pro creatus fuerit. Et vehemēter eos demētię conuincit, q̄ fuarū miseriarū oblitis nimis iucūdè, dissoluteq; viuūt dicētes (vt est insapiētia) Coronemꝰ nos rosis antequā marcescāt: nullū pratū sit, quòd nō pertrāseat luxuria nostra, vbiq; relinquamus signa lætitiæ: quoniā hęc est pars nostra, & hęc est sors nr̄a. Diē noctēq; simul primo versu execratꝰ est, ac deinde diē per se maledictis cōsectatus fuit. Nūc in noctē per se inuehitur. Et quēādmodū Dauid res infestas imprecatꝰ est mōtibꝰ Ielboe, quo significaret valde sibi illud pręliū in eo cōmissū molestū fuisse. Ita vt explanet Iob molestè ferre ꝙ fuerit cōceptꝰ noctē, qua maximā partē homines cō

Esa. 5.

Qnāmꝰ psi sint qui dissolute viuunt.

Sap. 2.

cipi

cipi ſolent,execratur dirisq; deuouet dicens.

6 *Noctem illam tenebroſus turbo poſsideat: non computetur in diebus anni,nec numeretur in menſibus.* Tenebroſo turbini in Hebræo reſpondet קדר qpel, tenebræ obſcuriſsimæ:quod ita reddit vulgatus,pſal.90. A negotio perambulante in tenebris.Et in eodem Iob.c.10. terram miſerię,& tenebrarum. Imprecatur ergo nocti illi maximas tenebras, ita vt omni vacet ſtellarum lumine.Quod dicit.[*Non computetur in diebus anni.*] Idem eſt, quod antea diei imprecatus fuerat,Non requirat eam Deus deſuper.Ita modo optat,vt nox illa, ſi fieri poſſet,eximeretur de dierum numero: & ita tolleretur omnino,vt ſimul eius conceptio auferretur.

7 *Sit nox illa ſolitaria*,id eſt,Homines nulli rei in ea dent operam,nullus in ea ſit hominum congreſſus, nullus in ea iter agat,aut domo egrediatur.Ita denique cūcti ſe habeant,quaſi nunquàm nox illa fuiſſet. Chaldæus id magis vno verbo interpretatur dicens. Sit nox illa אתיך zahara,anguſtia.Græcus etiam interpres ὀδύνη dolor,id eſt anxietatibus & anguſtijs homines impediti,in nullo ſtudio verſari poſsint.Sed nox illa deſerta ſit ab omni hominū officio.Quod aptè coheret,cū eo,quod ſequitur.[*Nec laude digna.*[id eſt. Nemo laudes alicuius in ea canat,ad numerumue cōponat.Quod planius Hebræus dicit, Non תכא רנכה tabo renana, Non incidat cantus in ea.Et Græcus, Non veniat ſuper eam εὐφροσύνη μη δε χαρμονὴ gaudium & lætitia.Id eſt nemo canat vllaue ratione lætetur in ea.

8 *Maledicant ei,qui maledicūt diei.* Maledicere diei ſolent, qui grauem aliquā calamitatem acceperunt: quam cum non poſsint depellere,vel diem,qua illam ſubierint

rint,vel qua nati ſunt,deteſtantur. Quos vult Iob, vt vnuſquiſque diem ſuum prætermittes ſecum noctē, qua ipſe conceptus eſt, maledictis infectetur. Quaſi dicat,omnes maledictiones,& imprecationes ab alijs rebus in hāc noctem conuertantur.Ita, vt non ſolùm ego,ſed etiam omnes nocti,qua conceptus ſum, male dicant,& infeſti ſint.[*Qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan.*] Non caret hic locus difficultate propter vocem Hebræā Leuiathā, quā & vulgatus noſter,& Græcus interpres ſuis editionibus relinquerūt: varieq; ab alijs auctoribus exponitur. Huius libri capite quadrageſimo ſignificat cetum piſcemue vaſtiſsimum. Et hac ſignificatione præſiſtentes exponunt aliqui,huius piſcis piſcatores nonnunquàm maledicere diei, quia parati ſunt adhunc piſcem excitandum, id eſt capiendū. Sed hoc non quadrat, quia cùm huiuſmodi piſces telis confoſsi capiantur, dies potius prodeſt, quā obeſt ad eos necandos. Propterea alij exponunt Leuiathan allogoricè vſurpantes pro diabolo. In hanc ſententiam homines impij,qui parati ſunt ſuſcitare diabolum ei conſentiendo. Qui diei ſolent maledicere, quòd lucis odium habeant.Ij tamen iam non diei, ſed nocti,qua ſum conceptus,maledicant.Id tamen mihi videtur non hiſtoricum,ſed plane allegoricum. Alij quia לויתן leuiia ſocietatem ſignificat, ſic exponunt, Qui parati ſunt ſua orbari ſocietate. Eſt tamen valde inſolens,parumque appoſita expoſitio. Quidam Hebræi,qui valde docti habentur, explicant,qui parati ſunt ad ſuam familiam ſuſcitandam, ad luctum videlicet,quos omnes Iob vult diei maledicere ſuæ.Sed illa magis apta mihi videtur explicatio,quam affert Chal

dæus interpres, qui parati ſunt, ſi excitentur, tollere
אֲרוּרָה iliatehō, lamentationē ſuam. Nam לִיאֲרוּרָה li
uiatha Chaldæis luctum ſiue lamentationem ſignifi-
cat. Cumq; hic liber propter numerum carminū mul
tis Chaldæis vocibus vtatur, veriſimile eſt, hac fuiſſe
vſum. Præſertim quòd hæc expoſitio cohæret valde
cum eo, quod dixerat, Qui maledicūt diei. Qui enim
caſum ſuum lamentantur, ſolent id efficere. Sed mihi
videtur Chaldęus paraphraſtes ita exponens alludere
ad quaſdam lamentatrices, quæ paratæ erāt ad quoſcū
que demortuos lamentandum, cum funus efferebā-
tur: ſi conducerentur: quarum olim fuit frequentiſsi-
mus vſus. Quæ fortè huiuſmodi maledicta in eiulatu
iactabant, vt caſum demortui dolere ſimularent. Et
propterea dicit, Qui parati ſunt ſuſcitare fletū eorū.
Neque opus eſt, ita id intelligētes, vt. ל. loco. ם. poſi-
tum fuiſſe putemus. Nam forte. ל. poſitum fuit, cum
ſit fœmininū, vt has lamētatrices præſtringeret, quòd
rarius maſculi hoc munere fungebantur.

9 *Obtenebrētur ſtellæ caligine eius*: id eſt nulla luce, nec ſtel
larū ſplēdore nox in qua ſum cōceptus fruat. Sed vndi
que tenebræ ob ducātur. [*Expectet lucē, & non videat.*]
id eſt nullus dies finē illius noctis excipiat. Hęc ad ma
iorē amplificationē, licet fieri non poſsint, dicūtur, vt
exprimat quantū eū vitę tędeat. Sicut dixit Dauid, Mō
tes Gelboe nec ros, nec pluuia veniāt ſuper vos, nec
ſint agri primitiarum, Quia ibi abiectus eſt clipeus
fortium. Nec ortum ſurgentis auroræ, idē in Hebræo
magis poeticē dicitur, Palpebras auroræ, ſicut Home
rus dixit, ροδοδάκτυλος ἠὼς, aurora digitis roſeis. Et
alius poeta, *le chiome gialle La bella Aurora.*

1. *Reg.* 1.

Quia

10 *Quia non concludit oſtia ventris qui portauit me, nec abſtu-
lit mala ab oculis meis.* Redditio cauſę eſt imprecationum,
quas dixerat. Quam cauſam poetice etiam exponit
dicens, [*Quia nō clauſit oſtia ventris qui portauit me.*] Id eſt,
quia in ea nocte natus ſum. Cur autē, eū peniteat natū
fuiſſe, exponitur altera parte verſus dicens, [*Nec ab-
ſtulit mala ab oculis meis.*] Hanc autē cauſam verā, & bo
nam eſſe expoſuimus iam in huius capitis principio.
Qua etiam de cauſa adiungit.

11 *Quare non in vulua mortuus ſum, egreſſus ex vtero non ſta
tim perij?*

12 *Quare exceptus genibus? Cur lactatus vberibus?* Quę ex di
ctis facilē intelligūtur. Quod dicit, [*exceptus genibus,*]
alludit ad matres pueros nutrientes ſuos. Quæ genib⁹
ſuis illos imponunt ſedētes, præſertim vt eos lactent.

13 *Nunc enim dormiēs ſilerē, & ſomno meo requieſcerē.* Nec
vera nec pia auctoris Biblæ Roberti in hunc locum
ſcholia mihi videtur, Iob exiſtimaſſe mortem finem
eſſe malorum. Sed illud ſignificat, quod dixit Salo-
mon, Laudaui magis mortuos, quam viuos, & alio *Eccleſ.* 4
loco, Melior eſt dies mortis die natiuitatis. & Eccleſia *Eccleſ.*7
ſticus ait, melior eſt mors, quàm vita amara, & requies *Eccleſ.*30.
æterna, quàm langor perſeuerans. Id quod hoc capite
paucis interiectis bene probat ipſe Iob dicens, Quare
miſero data eſt lux, ſimilem etiam Euripides protulit
ſententiam dicens.

μὴ γενέσθαι τὸν θανεῖν᾽ ἴσον λέγω·
ἀρχὴν μέν μὴ φύναι τοῖς δυστυχοῦσιν ἄριστον,
μὴ δ᾽ ἐσιδεῖν αὐγὰς ὀξέος ἡελίου
φύντας· ὅστις δ᾽ ὤκισται πύλας ἀΐδαο περήσας
κεῖται κάσθη τόλμην γῆν ἐπιμὰς ἀμείρων.

Non

Non naſci, & mori rem ſimilem puto optimum eſt hominibus omnino non naſci, neque in tueri radios feruidi ſolis, genitum vero quam primum ad orcum gra re portas, & iacere copioſa obrutum tel luere. Sed auctor Bibliæ Robert. Hebræos hoc loco ſecutus fuiſſe videtur. Qui ſicut has diras imprecationes Iob crimini vertunt, ita de Dei prouidẽtia hoc libro dubitaſſe, & in alijs erroribus verſatum fuiſſe iactant. Cognouit tamen Iob cum Chriſtianis hominibus, in eo multum inter non naſci, & mori differre. Quod animus ſemel natus immortalis ſit.

14 *Cum regibus & conſulibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudines.* Conſules vocat, quorum conſilio regna, vel reſpublicæ adminiſtrãtur, qui ob eam rem regnum tenere videt. Species igitur ponit pro genere, ideſt, quieſcerẽ cũ optimatib⁹ virisq; potẽtiſſimis. Quod dicit, [*Qui ædificant ſibi ſolitudines*,] ad verbum ex Hebræo ita reddi tur. Sed ſeptuaginta viri longe aliter reddunt, οἱ ἐγαυριῶντες ἐπὶ τοῖς ὅπλοις αὐτῶν. Qui gloriabantur de gladijs. Huius differentiæ cauſa eſt verbum Hebræum חרבות horaboth, quod eſt ambiguum, ducitq; à verbo חרב harab, quod ambigue valde exponitur ab Hebræis. Dicũt enim ſignificare arescere, ſiccari, deſolare, deſtruere, æſtu confici. Nullamque huius ambiguitatis explicant rationem. Sed propriè deſolare ſignificat. Nam hæc ſignificatio optime quadrat, vbicunque alia ab illis ponitur, vt huius libri. 14. verſ. 11. & fluuius חרב ieherab exiccabitur, optimè quadrat deſolabitur, quod non fiet, niſi aqua eius exiccata. Et Nahum. 1. verſ. 4. & omnia flumina חרב heherib ſiccare fecit, quadrat etiã deſolare fecit, & ita vulgatus.

Om-

Omnia flumina ad deſertum deducens. Ex hoc ergo verbo quod deſolare ſignificat, quia deſolatio nonnũquam fit æſtu, vt ſi fluminum ſit, fit nomen. חרב horeb, quod æſtum ſiue ſiccitatem ſignificat Hebræis: ſed propriè deſolationem. Quia etiam deſolatio gladio fit, efficitur ex illo nomen cum ſex punctis חרב hereb, quod vulgo Hebræis gladium ſonat. Sed vtrũque habet idem plurale ad fœmininorũ formã חרבות harabot ſiue horabot, quod hîc, vt diximus, ponitur. Quare vtraq; verſio cadit in verba Hebræa, [*Qui ædificant ſibi ſolitudines*:] vt dicit noſter vulgatus, periphraſis eſt regum, & potentium qui vrbes campis deſertis ædificant, vt ſui nomen poſteris relinquant. Sicut Semiramis, & Ninus ædificarunt Babyloniam, Alexander Alexandriam. Cadit etiam, Qui gloriantur de gladijs, vt vertunt ſeptuaginta. Ideſt, gladios fabricant, quibus alijs bellum inferentes gloriam ſibi, & opes comparant. Quæ potentiorum hominum circunſcriptio etiam eſt.

15 *Aut cum principibus, qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento.* Id eſt, quieſcerem cum his. Et eſt eadem ſentẽtia, quæ ſuperior, diuites & optimates ex alijs potẽtiæ, & copiarũ ſpecieb⁹ deſcribẽs. Quo loco nõ eſt prætereundum, ſed attentè conſiderandum, inuẽtum eſſe à natura temperamentum, quo tenuiores homines principibus, & potẽtiſſimis quibusq; hominibus exequet. Ex quo magnã eſſe huius ſeculi vanitatẽ Salomõ agnoſcebat dicens, Sapiẽtis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat. Et didici, quòd vnus⁹ vtriuſque eſſet interitus, & dixi in corde meo, ſi vnus & ſtulti, & meus occaſus erit, quid mihi prodeſt, quòd maio

Mors omnes homines exæquat.

Eccle.2.

rem ſapientiæ dedi operã? locutusque cũ mente mea animaduerti, quòd hoc quoque eſſet vanitas. Et alio
Eccleſ.3. loco, id magis amplificat dicens, Dixi in corde meo de filijs hominum, vt probaret eos Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtijs. Idcircò vnus interitus eſt hominum & iumẽtorum: & ęqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo ſic, & illa moriũtur, ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta ſubiacent vanitati. Ea igitur excellentia, quæ opibus & doctrina nititur, citò elabitur. Et tanquam fœni flos marceſcit. Illa diu manet atque conſiſtit, quã virtute quiſquam ſibi parit.

16 *Aut ſicut abortiuum abſconditum non ſubſisterent, vel qui concepti non viderunt lucem* Idem quòd antè nimirum vel le non fuiſſe natum alia ratione dicit. Id eſt fuiſſem tã quam fœtus immaturus, qui in viſceribus incluſus matris, antequam in lucem edatur, perit.

17 *Ibi impij ceßauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt feſsi robore.* Exponit etiam ex alijs ſpeciebus omnes morte æquari. Quod in morte deſierunt tyranni, & profligati homines alijs infeſti eſſe, ſubditiſq; timorem inijcere. Eſt enim tumultus timor multus, quo ſatis explicatur verbum Hebræum. רגז rogez. Quod variè auctores Hebræi declarant. Idem alijs verbis dicitur altera parte verſus, id eſt, in morte potentes acquieuerunt feſsi roboris & potentiæ ſuæ, qua plerumque vtebantur vim alijs afferendo. Licèt Chaldęus hanc partẽ videatur ad oppreſſos, & qui aliorum potentiam ſuſtinuerint, referre: ſed mihi placet ſuperior explicatio. Eſt enim magis apta cõtextui. Nam ſicut toto hoc verſu de iniurioſis hominibus agit, ita ſequenti toto de oppreſ-

oppreſsis ab illis. Quos fortè commemorat, vt doceat nullos quantumuis robuſtos atque potentes poſſe morti magis quàm infirmos reſiſtere, de quibus ſtatim dicitur.

18 *Et quondam vincti pariter ſine moleſtia non audierunt vocem exactoris.* In Hebręo eſt in יחד iahad ſimul, quòd vulgatus vertit pariter: Græcus vero ὁμοθύμαδον vnanimiter, quod idem eſt, vinctos vocat, ergaſtula, & qui in vinculis ad lapides vel metala fodienda retinentur. Quos morte pacatos eſſe dicit moleſtiaque vacare non audientes vocem exactoris, id eſt, eius, qui acerbè eos ad huiuſmodi ſeruitutẽ cogebat. Sicut dicebat Sophocles ἀλλ' ἐσθ' ὁ θάνατος λοισθος ἰατρὸς, Extremus morborum medicus mors eſt, Huius enim vitæ detrimenta morte finiuntur valde tamen futuræ vita timenda ſunt.

19 *Paruus & magnus ibi ſunt, & ſeruus liber a Domino ſuo.* Concludit id quod volebat omnes morte æquales fieri. Et ij qui inferunt, & ij qui ferunt iniuriã. ſicut quidam poeta dixit.

κοινὸς χῶρος ἅπασι πένησί τε ἠδὲ βασιλεῦσιν.

Cõmunis locus manet omnes & pauperes & Reges Quare mors meritò optanda erat ei qui tot acerbitates & anxietates ſuſtinebat. Et eſt magna conſolatio hæc ad eos ſubleuandos, qui in miſerijs ſũt, & aduerſa fortuna conflictantur. Quam ornatiſsimè tractat Eſaias de *Eſai.14.* morte Nabuchdonoſor magno verborum plendore differẽs, Infernus (ait) ſubter te cõturbatus eſt in occurſum aduẽtus tui. Suſcitauit tibi gigãtes: oẽs principes terræ ſurrexerũt de ſolijs ſuis, oẽs principes nationũ. vniuerſi reſpõdebũt, & dicent tibi, Et tu vulneratus

est sicut & nos. Nostri similis effectus es, detracta est ad inferos superbia tua, cōcidit cadauer tuū: subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erūt vermes. Sequitur in Iob.

20 *Quare misero data est lux, & vita his qui in amaritudine animæ sunt?* Probat inutilem sibi esse vitam eo argumēto, quod dudum tractauimus. Quia nihil ex ea cōmodi, sed multum incommodi percipit. Nam quid prestat, eum habere lucem, qui non nisi damna, & detrimenta videt? Certè huic vtilior esset caligo, quæ tot ei mala occultaret. Ideo pro magno beneficio Deus promittit Iosiæ, Colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ introducturus sum super locum istum. Quid denique refert illos vitam degere, qui dolore conficiuntur? Quod tantum malū est, vt vel morte depellendū sit. Natura enim, & quidē nō imprudēter cū maximis malis ita implicati sumus, vt explicari non possimus, vitam cum morte cōmutare cupimus. Nam hic sensus & rationis vsus dono à natura datus, si nihil fructus, nihil vtilitatis, sed sensum tantum malorum & incommodorū exhibet, quidnam boni in eo est, cur expetendum sit? Quare prudenter Paulus scribit Corinthijs, Non volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniā supra modum grauati sumus, supra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Tobias etiam dixit cum se ærumnis circumuentum videret. Expedit mihi mori magis quàm viuere. Admirabilis vero est, & planè Theologa illa Euripidis sententia quam ex huius vitæ malis concludit dicens.

Prudenter aliquando mors desideramus.

1. Cor. 1.

Tob. 3.

ὦ φιλόζωοι βροτοί
οἵ τὴν ἐπυστείχουσαν ἡμέραν ἰδεῖν
πόνον ἔχοντες μυρίων ἄχθος κακῶν,
οὕτως ἔρως βροτοῖσιν ἔγκειται βίου
τὸ ζῆν γὰρ ἴσμεν. τοῦ θανεῖν δὲ ἀπειρία,
πᾶς τις φοβεῖται φῶς λιπεῖν τὸ δ' ἡλίου.

O vitæ cupidi mortales, qui sequentem videre lucem semper cupitis innumerabilium onus malorū. Adeo vitam mortales amant. Scimus quidem viuere, præ inscitia vero moriendi nemo nō relinquere metuit hoc solis iubar. Sed hanc moriendi scientiam, quam in hominibus desiderabat Euripides, Christus copiosè docuit. Qua benè imbutus erat ille, qui dixit, Desideriū habens dissolui, & esse cum Christo. Ex his facilè apparet, quā grauia sint huius vitæ detrimāta, vt vel vita redimi prudētissimus quisq; cuperet. Sequitur autē. [*Qui expectāt mortem, et non venit quasi effodientes thesaurū*] Describit eos qui amaro sunt animo, vt ex adiunctis sumat argumentum ad probandum propositū, satius esse eis mori quā viuere. Nam homines huiusmodi mortem expectare solent tanquam vnicum anxietatū suarū perfugium, portumq; salutis suæ. Ex quo fit, vt illam, quantū fas est, magis quam thesauros exquirat. Quare cū ij spes salutis suæ in morte positas habeāt, nō vita sed mors ex re ipsorū existimāda est. נטמנים mat monim autē Hebræis thesauros semper significat: nō abscōdita, vt hoc loco dicit Eugubinus. Fortè tamen quia absconditi sunt.

Philip. 1.

Gaudentq; vehemēter cū inuenerint sepulchrum. Sicut letatur is qui portum è longinquo videt: licèt in eo nō sit. Ita ipsi videntes sepulchrum, mortis recordatione lætantur,

tur,quam ſperant requiem rebus ſuis allaturam. Qui ergo mortis recordatione lętãtur,magis ipſa morte lætarentur. Quare præſtaret potius eos emori, quam viuere. In Hebræo licet eadem ſententia ſit, quia pluribus verbis declaratur,non eodem modo ſeptuaginta interpretes,quo noſter vulgatus,tranſtulerũt. Idem tamen vterque declarat. Si verbum ex verbo Hebræa interpretemur,ita vertemus,Lætantes ad exultationẽ gaudent, ſi inueniant ſepulchrum. Id eſt, qui lætantur de rebus iucundis,gaudent inuenientes ſepulchrũ, vt ex eo cõcludat, ſepulchrũ eis eſſe iucundũ atq; vtile. Ita ad Græci reddunt,περιχαρεῖς ὅταν ἐγγίσωσι τοῦ καταλυχῶσι, θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυσις gaudẽtes læti fiũt ſi cõſecuti fuerint:mors viro requies. Id eſt, ſi conſecuti fuerint mortem. Chaldæus verò ita reddit,Qui lętabãtur exultatione,modo lætantur cum inuenerint domũ ſepulchri. Sequitur autem.

23 *Viro cuius abſcondita eſt via, & circundedit eum Deus tenebris?* Illud commemorandum eſſe videtur,quod dixerat,Cur miſero data eſt lux. Aptiſsimqẽ,& eruditiſsimẽ explicat miſeri hominis rationẽ,vt probet prorſus ei inutilẽ eſſe lucẽ. Cur ergo datur lux viro, cuius abſcõdita eſt via? Id eſt,qui nullã viã inuenire poteſt,qua mala,in quibus verſatur, effugiat. Et quem ita lateat in occulto ſuæ ſalutis via,vt omnino luce deſtitutus, & tenebris circũfuſus eſſe videat. Quod lucis capiet emolumentum ex die luceque ſolis? Quare fruſtra ei tribuitur? Cum vero vulgatus [*Circundedit eum Deus tenebris.* Vertit: Chaldæũ ſecutus fuiſſe videt,qui vertit,& vmbrauit Deus apud eũ, quã expoſuimus ſententiã. In Hebræo tamen tantum eſt,Circundedit circa eum Deus.

Deus. Et ita vertunt ſeptuaginta συνέκλεισε γάρ θεὸς καὶ ἀνῆκε clauſit Deus circa eũ. Eandẽq; quam explanauimus habet ſententiam. Diſcriptiſsimè autem expo nuntur verbis Hebræis hominis in felicis rationes, cuius conatus irriti ſemper fiunt neque exitũ, quod moliatur, felicem habet, & quo quo ſe vertat, detrimentum facit. Etſic in angultum,eius rationes cõgũntur,vt circundatus, & circunſeptus à Deo, quò non euadat emalis, eſse videatur. Et ita de ſe dixit ille, Traditus ſum,& non egrediebar. Id eſt effugere non poteram. Et clarius ipſe Iob capite ſeptimo,Nũquid mare ego ſum,aut cetus, quia circundediſti me carcere, Se verò cum mari cõparat. Quia mare à Deo oſtijs,& littoribꝰ incluſum fuiſſe dicit, nè terrã obruat. Sicut cap. 38. huius libri narrat,Circundedi illud terminis meis,& poſui vectẽ & oſtia. Ita Iob ſe miſerijs incluſum, & merſũ fuiſſe iudicabat, vt emergere nullo modo potuiſſet. Ad hunc modum miſerum,& afflictum hominem ipſe deſcribit dicẽs,[*Circũdedit circa eũ Deus*

Pſal 87.

Iob. 7.

Iob. 38.

24 *Antequam comedam ſuſpiro.* Hactenus locutus fuit de toto miſerorũ genere: nunc de ſe miſero verba facit, vt poſita propoſitione, & aſsũptione,Miſero melior eſt mors q̃ vita. Egò ſum miſer. Facilè concluſio conſtet,ergo mihi melior eſt mors,q̃ vita. Oſtẽdit autem ex effectis ſe miſerũ eſſe. Quoniã anteq̃ comedat ſuſpirat. Solent ij,qui mœrore confecti,in luctu iacent,cibum reſpuere. Quoniã vnum contrariũ alterum tollit. Ex quo fit,vt mœroris magnitudo locũ nullũ relinquat ei voluptati,quæ capitur ex cibo,& ita dixit Dauid de ſe afflicto, Aruit cor meũ,quia oblitꝰ ſũ cõmedere panem meũ. Vel fortè dixit [*Antequam comedam ſuſpiro,*

Pſal. 101.

suspiro, quia voluisset, si fas fuisset, cum tantis vrgeretur calamitatibus, nullum vitę subsidium prębere, sed eam potius effundere. [*Et tanquā innundāntes aquæ, sic rugitus meus.*] Id est tantus est gemitus, & eiulatus meus, doloris magnitudine, vt sonitū inundantiū aquarū exprimere videar. Intelligēterq; hac vulgati interpretis versione verba traducūtur Hebræa, quæ paulò obscuriora vidētur. Quæ sic ad verbū explicata habēt. Effusi sunt sicut aquę rugit⁹ mei. Vel forte voluit Hebrę⁹ præstringere lachrymas, quas vnà cum suspirijs, & rugitibus effundebat. Ex quo intelligitur stultā esse stoicorum opinionē affirmātiū nullo modo viro forti esse cōcessū eiulatū, gemitūq;, licèt summis præmat̄ doloribus. Sicut enim non est indecor⁹ viro forti dolor, cū ratio postulet, vt iā probauim⁹, ita nec summi doloris signa nobis natura tributa sunt indecora. Christ⁹ enim in cruce clamauit voce magna, Deus me⁹, Deus meus, vt quid dereliquistt me? Quem rugitum & eiulatum fuisse declarat Dauid eadem verba repetens ac subiungens. Verba delictorū meorū. Nam in Hebręo etiā est verba, שאגתי saagati rugitus mei, vt transfer Hieronymus. Rectèque dixit Euripides.

Stoicorum stulta sentētia.

Matt.27.

Psalm.22.

ἀμουσία τοὶ μήδ' ἐπ' οἰκτροῖσι δάκρυ στάζειν.

Rusticitas quædam est in miseris rebus non flere. Sequitur in Iob.

25 *Quia timor quē timebā, euenit mihi, & quod verebar accidit.* Potest hoc vel ad naturā nostrā referri. Natura em̄ malū oēs timem⁹. Significat ergo in ęrūnas incidi, quas natura timebā. Vel (vt ego existimo) nō ad naturā, sed ad Iob prudētiā attribuēdū est. Viri em̄ boni est timere, atque

atque sibi cauere, nec negligentem esse. Sicut Salomon dicit in Proberuijs, Beatus vir qui semper est pauidus: qui verò mentis est duræ, corruet in malum. Nam huiusmodi timor illum prouidum, cautum, & solertem reddit. Ob eamque rem hunc timorem Euripides consulebat dicens,

Pro. 28.

ὁ μώς δ' ἐνέστι τοῖσι εὖ σκοπουμένοις.
ταρ εἰν τὸν εὖ πράσσοντα μὴ σφαλῇ ποτε.

Sed conuenit, si rectè consideretis timere, cui res prosperè cadunt, ne quando incidat calamitas. Et alius.

κἂν εὐτυχῇ τις, ὡς ἔοικε προσδοκάν,
ἀεί τι θεῖκ μή τι πιστεύειν τύχῃ.

Et si quis fortunatus fuerit, semper tamen, vt par est, spectare aliquid aliud oportet, & nihil credere fortunę. Cōtrà verò extremæ demētiæ est, & (vt Salomon dixit) mentis duræ siue rudis, securum, socordem, & negligentem esse, cum vitam insidiarum, & malorū plenam traducamus: & qua facilè res infinitæ nobis nocere possunt. Quæ negligentia atque socordia non cadit, nisi in sceleratos, & inertissimos homines. Et ob eam rem Salomon ait, sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Ex quo fit, vt in ærumnas & calamitates nonnunquam veniāt acerbissimas. Nam (vt Salomon dixit) Corruent in malum. De quibus etiam Paulus testatur, Cum dixerint, pax & securitas, tunc repentinus superueniet interitus.

1. The. 5.

26 *Nonne dissimulaui? Nonne silui? Nonne quieui? et venit super me indignatio.* Nō nihil difficultatis hic locus habet: quod noster interpres Chaldæum imitatus affirmandō reddit, quod negādo reddere poterat. Vt igitur nostrum interpretem aptè exponamus, Chaldæi interpre-

pretẽ aptè exponamus, Chaldæi interpretationẽ proponamus. Quæ ita ſe habet verbo de verbo traducto, licèt interpres eius è regione poſitus in Blibia Regia aliter, ſed non commodè quidem illũ explicet. Ait ergo, Nonne quieui? & nonne pacatus fui in nuncio de bobus, & aſinis? & none tranquillus fui in nuncio de incendio ouium? & nonne ſedatus fui de nuncio camelorum? & venit indignatio per nuncium de filijs. Quare diſsimulatio hæc & ſilentium, de quo dicit Iob, (vt vertit vulgatus interpres) refertur ex Chaldæi ſententia ad eam animi tranquillitatem, qua pertulit ſuarum fortunarum iacturã. Sed quòd illud. [*Venit ſuper me indignatio,*] Declaret de morte filiorum, magis mihi probatur, vt de acerbiſsima illa calamitate explicetur, qua fuit morbo illo peſtilẽtiſsimo preſſus. Sic. vt prima pars verſus. Nonne diſsimulaui? nõne ſilui Nõne quieui? ad calamitates quatuor referatur, quib⁹ primo eius patientia tentata fuit. Secunda vero pars verſus. [*Et venit ſuper me indignatio.*] Ad illum morbum in quem incidit grauiſsimum, quo ſecundo eius patiẽtia tentata fuit. Quaſi diceret, Patiẽter, & ęquo animo tuli omnium mearum opum, & filiorum iacturam. Tamen ira Dei hoc non fuit contenta, ſed acerbius in me inuaſit. Sed planius verba Hebræa per negationẽ exprimũtur: ſicut ea exprimũt ſeptuagnta interpretes hoc modo, Non pacatus fui, non tranquillus, & non quieui: Venit autem indignatio. Vt illud explicet amplius, qđ verſu ſuperiori dixerat, Timor quẽ timebã venit mihi. Quaſi diceret, Licèt non ſecurus, nec negligẽs, ſed prouidus, cautus, atque ſolicitus de mea ſalute fuerim. Non potui tamen iram Dei vitare.

CAP.

CAPVT. IIII.

R *Espondens autem Eliphaz Themanites, dixit,* A
2 *Si cœperimus loqui tibi, forſitan moleſtè accipies: ſed conceptum ſermonem tenere quis poterit?*
3 *Ecce docuiſti multos, & manus laſſas roboraſti.*
4 *Vacillantes confirmauerunt ſermones tui, & genua tremẽtia confortaſti.*
5 *Nunc autem venit ſuper te plaga, & deſeciſti: tetigit te, & conturbatus es.* B
6 *Vbi eſt timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?*
7 *Recordare obſecro te, quis vnquam innocens periit? aut quando recti deleti ſunt?*
8 *Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores, & metunt eos,*
9 *Flante Deo periſſe, & ſpiritu iræ eius eſſe conſumptos.*
10 *Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti ſunt.*
11 *Tigris periit, eo quòd non haberet prædam: & catuli leonis diſſipati ſunt.*
12 *Porrò ad me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furti* C *mè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius.*
13 *In horrore viſionis nocturnæ, quando ſolet ſopor occupare homines,*
14 *Pauor tenuit me, & tremor, & omnia oſſa mea perterrita ſunt.*
15 *Et cùm ſpiritus me præſente tranſiret, inhorruerunt pili carnis meæ.*

Stetit

16 *Stetit quidam, cuius non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui.*

D 17 *Nunquid homo, Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir?*

18 *Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem.*

19 *Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea?*

20 *De manè vsque ad vesperam succidentur, & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.*

21 *Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis: morientur, & non in sapientia.*

RESPONDENS autem Eliphaz Themanites dixit. Postquam Iob sermonem de suis calamitatibus induxit, amici, quos ad eum consolandum venisse dixerat, de eodem argumento cum eo loquũtur: quorum sermones doctissimos fuisse plurimique faciendos Paulus auctor est in epistola. 1. ad Corinthios. Qua citat testimonium Eliphaz ad suam doctrinam admirabilẽ, & planè Theologam comprobandam dicens, Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Comprehendam sapientes in astutia eorum. Scriptum est autem ab Eliphaz fuisse dictum capite quinto huius libri. Nec ego dubito, quin viri probi, atque sapientes fuerint. Quod vel ex eo apparet, quòd cum Iob tanto viro amicitiam contraxerint? Et eos sacro sancta scriptura simpliciter, & apertè amicos nominat. Non enim vera amicitia conglutinari sine virtute potest, nec viro bono cum iniquis esse potest amicitia.

1. Cor. 3.

Huc accedit, quòd cum Eliphaz Deum fuisse locutũ, & ipse hoc capite commemorat, & sacra scriptura capite quadragesimo secundo. Quòd si Iobi consolationem imprudenter tractauerunt, in eaque re peccauerint, non ob eam rem omnino reijciendi sunt, cũ alij prophetæ, quorum libri pro Dei oraculis habentur, crimina nonnulla admiserint, vt Moyses, & Dauid, Horũ autẽ virorũ errorẽ in ea re fuisse existimo, vt cũ Iob de viris bonis, & iniquis disputãtib⁹ verissimè eorum propositiones fuerint, assumptiones verò falsæ. Nihil enim de toto genere bonorum, & malorum differunt, quod non doctissimè, sapientissimèq; loquantur. Imprudenter autem Iob iniquum fuisse existimarunt. Mirum tamẽ non est in ea re fuisse deceptos. Nã cum pœna sua natura sit propter culpam instituta, ea est hominum opinio, vt eum in culpa fuisse putent, quẽ pœnas pendere videant. Adeo vt Christus infinita bonitate præditus, iniquus ob eam rem fuerit habitus. Sicut dicit Esaias, cum sceleratis reputatus est. Et cùm Barbari viderunt, viperam è manu Pauli pendentem dixerunt homicidam esse, quòd vltio non sineret eum viuere, vt narratur in actis. Quare mirum non est, Iob amicos de eius bonitate dubitasse, vbi eũ fortunis omnibus expoliatum, & tam anxie excruciatum viderent. Licèt ergo diuus Gregorius, & alij imaginem hæreticorum gessisse dicant. non fas esset existimare hęreticos eos fuisse. Nam tunc non erat sanctitas Iob ita Dei testimonio probata, vt eam religiosè credere deberent. Nec beatus Paulus hęreticorum testimonio vsus fuisset ad suam doctrinam confirmandam. Ac denique tanti criminis labe aspergi non possunt.

Qũis fuerit error amicorum Iob.

Pœna facit peccati cõiecturam.

Esai. 53. Act. 28.

sunt cum nulla eorum hęresis proferri possit. Dixit ergo Eliphaz.

2 *Si cœperimus loqui tibi, forsitan molestè accipies.* Veniam præfari videtur. Potestque hęc pars versus per interrogationem explicari hoc modo, Num si conabimur loqui tecum molestè feres? Quod prudenter dictum est. Nam Iob superiori capite clamauerat se in pane, atque adeo in vita fastidire, quo magis in aliorum verbis, [*Sed conceptum sermonem tenere quis poterit?*] Id est cũ tu tantã sermonis materiam dederis, quis se á loquendo, quæ de re proposita intelligit, poterit reprimere? Est enim difficile viro pio linguam coercere, vbi de re grauissima agitur. Ita Hieremias, cum secum statuisset, amplius in nomine Dei non loqui, Et factus est (ait) in corde meo (sermo scilicet Dei) quasi ignis æstuãs, claususq; in ossibꝰ meis, & defeci ferre nõ sustinens. Vel potest conceptus sermo nõ de sermone, quem Eliphaz secum cogitauerat, dici, sed de eo, quẽ Iob fuerat locutus, vt interpretantur septuaginta interpretes: qui ita reddũt, Ἰσχὺν δὲ ῥημάτων τίς ὑποίσει. Idest tuorum verborum vim quis perferet? Quę interpretatio optimè cohęret. Nam difficillimum quidẽ Iob sermonem induxerat, vt capite superiori, quã difficiles explicatus haberet enarrauimus.

Hiere. 20.

3 *Ecce docuisti multos & manus lassas roborasti.* Optimum quidem argumentum ad Iob in luctu, iacentem excitandũ, petitum non ex alterius, sed ex ipsiusmet doctrina. Turpe enim est, nec hominis sapiẽtis alijs sapere, & sibi non prodesse. Id quod Paulus reprehendit Romanis scribẽs, Cõfidis te ipsum esse ducẽ cæcorũ, lumen eorũ, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium

Rom. 2.

tium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ, & veritatis in lege. Qui ergo aliũ dõces te ipsum non doces. Quod dicit, [*Manus lassas roborasti.*] Id est, eos, qui laboribus vel aduersa fortuna fracti tardius atque remissius officio fungebantur, excitasti.

4 *Vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua tremẽtia confortasti?* Id est, eos, qui propter animi infirmitatem ad libidinẽ procliuiores in periculo magno erãt, exulcerandę diuinæ gratiæ præceptis, consilijs, hortationibus, opera denique tua reuocasti. Ex quo intelligitur Iob præter alias virtutes eius officij magistrũ fuisse singularem. Et non solum ipsum pietatẽ tenuisse, sed etiam ad eam plurimos informasse. Quare testimonio Christi dicentis, Qui fecerit, & docuerit magnus vocabitur in regno cælorum, egregius, & eximius vir Iob in Ecclesia Dei haberi debet. Et vbi Eliphaz, Iob officij munera commemorat, pastoris munus exponit, quod eximiè Iob obijsse ex hoc loco demonstratur. Nam huiusmodi officij munera Deus in pastoribus suis per Ezechielem requirit dicens, Quod infirmum fuit, non consolidastis: & quod egrotum, non sanastis: quod confractum est, non alligastis: & quod abiectum est, non reduxistis: & quod perierat, non quæsistis. In qua re specimen relictum singulare virtutis est Regibus & Principibus, qualis Iob fuit: quorum plerique magno errore capti existimant, hæc ad se nullatenus pertinere.

Matth. 6.

Ezech. 34

5 *Nũc autẽ venit super te plaga, & defeciſti: tetigit te, & cõturbatus es.* Hęc assumptio est ratiocinationis, qua velle videtur concludere Iob deliquisse in eo, quod dici

drat in Hebræum versum conuersio septuaginta interpretum. Nec eorum sententia longè distat, a Latina nostra versione. Id modò difficultatis relinquitur in editione Græca. Quod licet כְּסִילוּת chçla (vt diximus) stultitiam etiam significet תם tamen, quod illi vertunt κακίαν non malitiam (vt illi declarant,) sed perfectionẽ & consummationem indicat. Sed si כְּסִילוּת chiçla, stultitiam vertamus necesse est, תם tom perfectionem per Antiphrasim dictum fuisse intelligere. Hoc est: stultitia erat illa viarũ tuarum perfectio, quę

Eccli.2. alijs videbatur, eũ potius malitia esset. Quippe quæ pecuniam potius quàm pietatẽ quærebat. Sequitur autẽ.

7 *Recordare obsecro te, quis unquàm innocens perijt? aut quando recti deleti sunt?* Quoniã asseuerauerat Iob melio sibi esse mori, quàm viuere, id Eliphaz redarguit. Nam boni viri cum Dei præsidio nitantur, calamitosę fortunę non succumbunt. Ita vt intereant. Cum ergo eum interitum, qui ad bonum virum nõ spectat, tam anxiè optes ab officio defeciuisse. Deique auxilium desperasse videris. Cuius argumentationis propositio, Iustus non perijt, si quencunque interitum cõplectatur, huius & futurę vitę, vt intelligat nec in hac, nec in futura vita perire, vera non est. Multi enim viri magna virtute prædíti indigna morte absumpti sunt. Quod ex

Esa. 57. Christi seruatoris, & Apostolorum suorũ ignominiosa morte, facilè apparet. Et Esaias dicit, Iustus perijt, & nõ est qui recogitet in corde suo: & viri misericordiæ colligũtur, quia nõ est qui intelligat. A facie enim malitiæ collectus est iustus. Si autẽ de interitu illo sempiterno tãtũ propositio intelligat, verissima est. Ab hac enim morte nos Deus per Christũ vindicauit, vt omnis

Iustum nõ perire quo modo sit intelligendum.

nis, qui credit in illũ, nõ pereat: (sicut dicit Ioãnes) sed habeat vitam æternã. Christus q; promittit, Si quis sermonem meũ seruauerit, mortẽ nõ gustabit in ęternũ. Licèt igitur Eliphaz de interitu propositionẽ suã intellexisset ęterno, nõ benè Iob reprehẽdit, qui nõ hũc, sed vitæ mortalis finem optãbat. *Ioan.3.* *Ioan.8.*

8 *Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatẽ, & seminãt dolores, & metũt eos.* Quod dicit [*operantur iniquitatem*] in Hebręo est פֹּעֲלֵי אָוֶן horse: ideſt arantes iniquitatẽ, & ita vertunt septuaginta interpretes. Quod licèt eadem sententia, qua illud [*operantur iniquitatem*] dicatur. Est tamẽ perpetua in Hebræo metaphora ex agricolis petita: qui arando, seminando, & metendo totũ munus suũ exequũtur. Ita iniqui homines scelus arant, ideſt, concipiunt, cum illud admittere secũ decreuerũt. Seminãt, id est moliũtur, cũ dãt operã, rationes, & auxilia quærunt ad illud faciendũ. Metunt, id est, edũt, cũ iã scelus, qđ cogitarant, perficiũt. Significat ergo hac ratione dicẽdi homines sceleratissimos, qui totos se in flagitijs ingurgitãt. Nã scelus cõcipiũt, & conãt efficere, & vires habẽt ad perficiendũ. Id quod ex alia metaphora etiã declarauit Dauid dicẽs, Ecce parturit iniustitiã, cõcepit dolorẽ, & peperit iniquitatẽ. Quod eadẽ ratione, qua diximus declarandũ est, de homine flagitioso, & qui se totũ in scelere volutauerit, illud concipiendo, moliendo, & perficiendo. Quod ob eã rẽ ita sigillatim exponũt, vt intelligam⁹ peruersa iniquorũ hominũ studia, quãtisq; se flagitijs, vt quoduis scelus perficiãt, cõtaminent. Quid ijs futurum sit statim exponit dicens. *Psalm. 7.*

9 *Flante Deo perisse, & Spiritu iræ eius esse consumptos.* Spiritũ iræ, & Deũ flare dicit, ad exponẽdũ q; facile Deus

omnes perdat iniquos, sicut dixit Esaias, eximiã Christi potentiam amplificans, Spiritu labiorum suorum interficiet impium. Id quod etiam declararunt septuaginta vertentes ἀπὸ προσάγματος, ex mandato id est, simul atque ipse eos extinguere voluerit. Sicut etiã virgo beata cecinit apud Lucam, Dispersit superbos mẽte cordis sui. Quod Sodomorum euersio, & totius orbis inundatio optimè demonstrauit. Quæquidẽ exẽpla impijs statuta deberent valde eorum conatus, si saperent, reprimere. Amplicat id magis Eliphaz nonnulla subijciens impiorum genera.

Esai. 11

10 *Rugitus leonis, & vox leenæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt.*

11 *Tigris perijt, eò quòd non haberet prædam, & catuli leonis dissipati sunt.* Principes & Reges truculẽtos, & immanes intelligit, qui ciues suos per vim exinaniunt, vt ipsi eorũ opibus ditẽtur. De quibus dicit Sophonia, Principes eius in medio eius quasi leones rugientes, iudices eius lupi vespere nõ relinquebãt in mane. Qui licêt immanes, & potentes sint, Deo tamen irato nullo modo poterunt resistere, sed facilè eorum vires, licêt magnæ videãtur, infringet. Quod sicut impijs terrorem, ita pijs viris oppressis consolationem affert. Sic Dauid Deo gratias agit dicẽs, Quoniam percussisti omnes aduersantes mihi sine causa dẽtes peccatorum contriuisti. Verum ergo est, quod docet Eliphaz impios perire, licèt potentissimi sint. Quòd si ipse voluit ex hoc assumi, Iob hac de causa tãtã fecisse iacturã falsum quidẽ est: vt ex primo, secũdo, & vltimo capite huiꝰ libri cõstat. Nũc redit ad probãdũ, quod dixerat, pios viros nõ perire. Idque probat ex oraculo diuino sibi reddito.

Soph. 3.

Psalm. 3.

Porro

12 *Porrò ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurri eius.* Non dubito quin verum sit, quod hic narrat Eliphaz se Dei responsum accepisse. Quare falsa & ridicula sunt auctoris Bibliẹ Roberti, hoc loco scholia dicentis, Eliphaz cogitanti de rebus Iob, datum fuisse à Deo respõsum, Iob ob sua peccata in tantas miserias incidisse. Non enim Deus falsum dare responsum potuisset, sed hoc ex libris Hebræorum sumptum est, qui (vt iam diximus sæpe in commentarijs huius libri) multa in Iob crimina cõijciũt. Ridulus etiã est in scholijs auctor Bibliæ Roberti, ꝙ nec ipse, nec alij Hebræi, quos sequitur in suis scholijs intellexerũt quod nã Eliphaz redditũ fuerit oraculum. Quod vero dicit, [*Verbum absconditum furtiuè venas susurri.*] Vt indicet rationem, qua olim dabantur responsa, non planè, sed obscurè, atque implicatè, vt ex prophetis intelligi licèt, quorum sermo lõgè obscurior est, quàm familiaris. Quoniam homines digni non erant, quibuscum Deus valde familiariter loqueretur. Adeo, vt vel Christi temporibus quibus planius, & familiarius, q̃ alio vnquàm tẽpore dabant̃ responsa, id obseruaretur. Nam sẹpe Christus cum populo loquens parabolis vtebatur. Cuius rei causam ipse suis Apostolis indicat dicens, Cẹteris in parabolis, vt videntes non videant, & intelligentes non intelligant. Tum id fiebat, vt non remissè atque negligenter, sed attentè, & accuratè diuina homines audiãt oracula, Quod autem dicit, [*furtiuè,*] non malè exponit Chaldẹus repẽte. Qđ verò dicit, [*Venas susurri eiꝰ,*[Clarius in Hebrẹo est שמץ מכהו semez meneu. Id est, parum ex eo. In Græco vero obscurius id transfertur

Luc. 13.

πότερον οὐ δέξεται μου τὸ οὖς ἐξάισια παρ' αὐτοῦ. Ideſt. Nun quid, non auris mea indecora ab eo ſuſcipiet? Nam שמץ ſemez ſignificat detractionem & ignominiam, idque vno tantùm ſcripturę loco, quòd alia non videt explicatio quadrare Exod. 32. verſ. 25. Spoliauerat eũ Aaron לשמצה, le ſimza inter hoſtes eorum. Sed mihi videntur Hebræi prorſus huius vocis propriam ſignificationem ignorare, qua de cauſa accommodant eam ſignificationem cuicunque loco, quæ magis apta verbis adiunctis eis videtur. Ex quo fit, vt non conueniat inter eos de explicatione illius loci Exodi citati. Sed difficilis eis videatur. Sed quantum ego conijcio, ex ex tribus locis, quibus in ſcriptura ponitur, attenuatum quid, & exiguum proprie ſignificat. Ex quo fit, vt ad ſignificandam detractionem, & ignominiam poſſit accommodari. Siquidẽ qui detrahit, & afficit ignominia, attenuare, & diminuere alterius famam videtur. Nam his locis apta eſt hæc ſignificatio, ipſaq̃ue facilia redduntur. Nam hic locus (vt diximus) facilius, & planius ita redditur. Suſcepit auris mea parũ quid, & exiguum ex illo nimirum verbo. Quoniam abſcõditum, & furtiuum erat, vt dicit. Ita etiam conuenit in alium huius libri locum capitis ſexti, & ita interpretatur vulgatus noſter interpres cũ vix (ait) שמץ דבר ſemez dabar, id eſt paruam ſtillam ſermonis eius audierimus. Locus etiam ille Exodi valde difficilis, planus valde hac interpretatione efficitur, vt habeat hanc ſententiam, nudauerat populum Aaron ad attenuationem inter hoſtes, id eſt, vt hoſtibus ſuis attenuatus, diminutus & deſpectus videretur. Ne de idolo, quod fabricauerat eis ex auro, quo populum expoliauerat,

Exod. 32.

uerat, gloriarentur, & eo duce conarentur ire per hoſtes in terram promiſſam. Nam ipſi petierant Deum, qui præcederet eos. Qua fortè nullam planiorem meliorémque interpretationem reperies, licèt varię ab Hebræis, & Latinis circunferantur. Ex hac eius propria ſignificatione fit, vt ad ſignificandam detractionem & ignominiam poſsit accommodari, vt à vulgato noſtro loco Exodi citato accommodatur. Et ad ſignificandum etiam indecorum, vt hoc loco à ſeptuaginta viris vſurpatur: nam indecorum eſt, quod attenuatum, & imminutũ fuerit. Ita, vt hãc habeat ſententiam illorum huius loci translatio. Nunquid non auris mea audiuit, didicitque ex illo, quod indecorum erat? Quo mihi ad oraculum videntur alludere, quod ſibi redditum fuiſſe Eliphaz narrat. Quo ſignificatur, vt ſtatim exponemus, indecorũ eſſe hominẽ iuſtiorẽ, aut puriorem eſſe quàm Deũ. Vulgatus vero trãſtulit [*venas ſuſurri*,] id eſt, verbum attenuatum, hoc eſt, non rectè expreſſum, nec prolatum, ſed obſcurè, cuius modi ſuſurrũ eſſe ſolet. Quare vtraque trãslatio cadit in verba Hebræa, & aptam habet ſententiam. Sequitur autem.

13 *In horrore viſionis nocturnæ, quando ſolet ſopor occupare homines,* שעיף cehiph propriè ramum ſignificat, ſiue arboris, ſiue rupis, quẽ ſcopolũ vocamꝰ per trãslationẽ verò ſignificat cogitationẽ, quæ cum corde ita comparatur, vt ramus cum arbore. Hinc fit, vt vulgatus, & ſeptuaginta transferant hoc loco, horror viſionis, ſpeciẽ pro genere. Nã horror cogitatio eſt timorẽ inijciens. Poteſt etiam clarius ex Hebræo verti cogitationibus viſionis nocturnæ, id eſt, cùm mecũ cogitarem

gitarem visa, quæ nocte hominibus afferri solent. Ponit enim tẽpus, quo percepit oraculũ cuius mẽtionẽ facit, [*Quãdo solet sopor occupare homines*] Noctis descriptio est, de nocteque accepisse narrat oraculũ. Quod etiam alijs prophetis contigit, vt Danieli dicenti, Videbam in visione mea nocte. Et Zachariæ etiam dicẽti, Vidi per noctem, & ecce vir ascẽdens.

Daniel.7.

14 *Pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.* Hac de causa superiori versu vulgatum, & septuaginta vertisse puto, In horrore visionis. Septuaginta verò aptè exponũt, quo pacto ossa fuerint perterrita, traducentes σωνέσεισε concussit.

15 *Et cum spiritus.* Vehemẽter autem terrebantur olim prophetæ, & alij viri pij, cum visa â Deo offerrentur eis. Adeo vt narret Ezechiel prostratum iacuisse: ab angeloque erectum fuisse in illa visione, quam commemorat gloriæ Domini. Daniel etiam narrat, viso angelo perterrefactos fugisse eos, qui cum illo erant. Ipsumque adeò consternatum fuisse, vt viribus omnibus destitutus in terram cecidisset. Et quando vniuerso populo Deus in monte Synai apparuit, cunctus populis perterritus fuisse narratur. Adeò, vt dicerent Moysi, Loquere tu nobis, non loquatur nobis Deus. Ita ergo Eliphaz, in visis sibi oblatis exhorruisse narrat. *Et cum spiritus me præsente transiret: inhorruerunt pili carnis meæ.*

Ezech. 2.

Dan.10.

Exod.20.

16 *Stetit quidam, cuius non cognoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui.* Quod dicit. [*imago coram oculis meis.*] Significare videtur vulgatus noster aliquam imaginem oblatam esse Eliphaz. Valde tamen id ambiguum est in Hebræo. Nam Hebræa

Hebræa verba possunt significare, & oblatam, & nõ oblatam fuisse, imaginem vllam ei. Nam sæpe vsuenit in Hebræo, vt negatio primi membri afficiat se eundum membrum. Et ita illa verba. [*Cuius non cognoscebam vultum, imago coram oculis meis,*] possunt Hebræis idem declarare, quod nec, [*imago coram oculis meis,*] & ita ambigue explicatur à Chaldæo interprete: licèt versio eius Latina è regione posita in Biblia Regia explicatè dicat imaginem vidisse. Septuaginta tamen viri, quorũ maxima est auctoritas, aperte vertunt. Nullam imaginem ei fuisse propositam his verbis, ἄειδον οὐδὲ ἦν μορφὴ πρὸ ὀφθαλμῶν μου. Ideſt, vidi, & non erat imago coram oculis meis. Fortè verò Græci intelligũt imaginem coram oculis suis non fuisse, quã quidem cognosceret. Vel à vulgato ambigua relicta est Oratio, sicut est in Hebræo, & Chaldæo, vt negationis vis in secundam propositionem posset vel transire, vel non transire. Quod dicit, [*Cum spiritus me præsente transiret.*] Et vocem quasi auræ lenis, simile visum fuisse declarat eius, quod propositum fuit Eliæ, vt narratur in quarto Regum. Nam vidit primo spiritum grandem, & fortem, & vltimo loco sibilum auræ tenuis. Nam cum Deus, & ea quę Dei sunt primò tractantur difficilia, & molesta valde videntur: deinde verò facillima iucũdissimaque. Cùm ergo hoc visum quod commemorat Eliphaz simile fuisset eis, de quibus alij prophetæ narrant, & in eo, quòd illum terrefecit, & in eo quòd primo sensit spiritum vehementem, deinde verò auram lenem, non dubito, quin à Deo ei fuerit repræsentatum: quod vehementer, vt diximus, eius dignitatem, & amplitudinem manifestam, atque testatã efficit

4. Reg. 19

efficit. 17 *Nũquid homo, Dei cõparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir?* Id oraculi redditũ fuit Eliphaz, nõ illud quod putauit, (vt narrauimus) auctor Bibliæ Roberti: quod affert ad probandum illam propositionem, Iustus non perit. Quæ vt vera habeatur, quomodo sit intelligenda, explicuimus. Id est, funditus non perijt, & hoc modo benè hoc probatur oraculo. Quoniam iustificaretur vir pius cum Deo, si æternum acciperet interitum. Nam posset optimè de illo conqueri dicens, Quid in te peccaui? Quid comerui? quo merito meo tantum pendo supplicium? Et ita Dauid culpam suam cognoscens, à Deoque veniam petens ait, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Quod oraculum valde huius simile est, valdeque ab eo declaratur, id est, fateor me peccasse, pœnaque esse dignum. Vt iustificeris in sermonibus tuis in Hebræo est בדברך bedabrecha, דבר dabar autem, sicut & sermo in sacra scriptura rem, siue negotium significat, vt iustificeris ergo cum me condemnaueris, & supplicium irrogaueris. Non enim in probum, sed in improbum virum animaduertes. Et vincas cum iudicaris, id est, Cum impij supplicio affecti de te queruntur, & secum benè non agi iudicant. Estque in Hebræo id clarius, propriusque accedit ad secundam partem oraculi Eliphaz, quod in manibus habemus, תזכה בשפטך tizche besaphtecha purus sis in iudicijs tuis, id est Nulla culpa contamineris, cum pœnas à me expetieris, quasi nullo merito meo supplicium mihi fuerit constitutum. Ex hoc etiam loco optimè intelligitur illud Christi apud

Psal. 50.

Qua ratione iustificetur Deus, cum in impium animaduertit.

apud Matthæũ, Et iustificata est sapiẽtia à filijs suis. Vt sit Hebraismus מבני me banau à filijs suis similis ei⁹, quem hoc loco dicit Eliphaz מאלוה me eloa a Deo suo. Id est, cum sapientia Dei omnem lapidem mouerit, omnique ratione conata fuerit filios suos, id est populum Hebræum, frugi facere ad pietatemque informaret, nec id fuerit assecuta: nulli iniusta videri poterit, cum pœnas fuerit persecuta, hos filios reijciendo, à seque expellendo, & alium populum sibi assumendo, & iure suo vendicando. Et hac de causa cunctos homines mundo consumpto Deum in iudicium vocaturum existimo. Vt, quia alij homines æternis addicentur supplicijs, alij vita beata perpetuis temporibus donabuntur, horum causæ, atque rationes omnibus manifestæ sint, Deusque (vt ait Dauid) in sermonibus suis iustificetur, purusque, & vacuus appareat ab illis maledictis, atque conuitijs, quibus illum iniqui iustis constricti cruciatibus appetent. Quam ob rem Paulus Corinthijs scribit, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, &c. Itaque nolite ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Tunc laus erit vnicuique a Deo. Quare rectè dictum fuit: Eliphaz. [*Nunquid homo, Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir?* Esset autem purior, si culpa ipse vacaret, & Deus illum cõdẽnaret. In culpa enim Deus esset, iniquum reddens iudicium, vir autem extra culpam fuisset. Licet autem hic locus non solum à vulgato interprete, sed etiam a septuaginta, & a

Matth. 11

1. Cor. 4.

& à Cheldæo eodem modo per interrogationem red datur, poteſt tamen ex Hebræo ſine interrogatione verti. Ita vt ה ha non ſit interrogationis, ſed nominatiui ſignum, hac ratione homo iuſtificabitur à Deo, & à factore ſuo purus reddetur vir, habetque commodã ſententiam ad probandum, quod propoſuerat. Nam ſi à Deo iuſtificabitur, ergo nec condemnabitur, nec vllo ſupplicio coercebitur, nec denique peribit. Quæ interpretatio licèt nõnullis Hebræis magis probetur, prior tamen longè præſtantior mihi videtur, cùm ei tam egregij interpretes ſimul aſſenſi fuerint. Illud verò, [*Aut factore ſuo purior erit vir?*] ſeptuaginta ita interpretantur, ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῆς ἀμεμπτος ἀνήρ: Ideſt vel à factis ſuis inculpatus erit vir. Caditq; in Hebræa verba, ſi עשרה heſehu infinitiuum eſſe intelligamus. Nã eiſdem conſonantibus alia puncta aſcribi poſſunt, vt in Zacharia diximus. Hoc loco vero magnopere animaduertendum eſt, Deo reuelante homines olim didiciſſe viros pios à Deo eſſe ſeruandos. Hoc enim, quoniam non ſatis natura conſtare poteſt, oportet eum religioſè credere, qui diuinam gratiam conciliaturus eſt, ſicut dicit Paulus, Accedentem ad Deum oportet credere quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit.

Hebr. 11.

18 *Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis reperit prauitatem.* Hæc, & ea, quæ ſequuntur, vſque ad finẽ capitis, ad oraculum etiam pertinere exiſtimo, quod Eliphaz relatum ſibi narrat. Eſt autem hic verſus, vt mea fert opinio, valde difficilis, nõ tam ad intelligẽdum, quàm ad contexendum cum ſuperioribus, & ſequentibus dictis. Quod hactenus ego pro dignitate explicatum fuiſſe non vidi. Etenim ſi ponatur hoc ad demon-

demonſtrandum illud, quod proximè dixerat, Nullũ virum Deo collatum poſſe iuſtificari. Ita vt argumentum ex maiori petatur, ad probandũ, quod minus eſt. Hac ratione Angeli, qui hominibus præſtant, non ſunt mundi Deo collati: ergo nec homines eſſe poſſunt. Quò pacto id conſequentibus cohærebit, quibus non dicit, quatò magis homines puri nõ erũt: ſed quãto magis homines nõ conſiſtẽt, ſed facilè interibunt. Quare hic locus ita mihi tractãdus videtur, vt oraculũ totũ pertineat ad probãdũ illud cõiunctum, quod propoſuerat, Pios viros non perire, impios vero perire. Probauit primũ ex eo quod ſibi reſpõſum fuit. Nullũ hominẽ poſſe Deo cõparatũ iuſtificari. Probat modo ſecũdũ ex maiori. Nã Angeli, qui natura ſemper ſunt: deprimi ad interitũ poſſunt: quò magis homines interirepoterũt, cũ natura mortales ſint. Dicit ergo. [*Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles.*] Chaldæus id refert ad Prophetas, virosque deditos Deo, quod mihi ſanè nõ placet. Nam quod ſequitur quantò magis qui habitant &c. & concluditur tanquàm minus ad omnes ſpectat mortales, cuiuſmodi prophetæ fuerunt. Quare non debet pertinere ad id, quod tanquam maius proponitur. Igitur hoc ad Angelos totum attinere puto, quos ſtabiles non eſſe dicit. Quia omni prorſus bonitate præditi nõ ſunt. At tradunt Metaphyſici bonũ, & id quod eſt, ita inter ſe eſſe conexa, vt nihil vni deſit, quod non deſit, & alij. Quod ſi vacant Angeli aliquo bono: vacant & aliquo eius, quod eſt. Igitur non omnino prorſusque conſiſtũt. Eòdem pertinet, quod eſt in Hebræo: & ſeptuaginta viri atque Chaldæus conuertunt. Seruis ſuis nõ credet. Id eſt, ſeruis ſuis omne

Cur Angeli poſſint deficere.

bonum non tradidit fideique comisit, hoc enim interest inter filiũ Dei, & angelos aliasque creaturas, quòd filio Dei omnia tradita sunt à patre suo, vt ipse testatur. Et in eo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi, vt auctor est Paulus. Angelis vero, & alijs creaturis multa, vel potius infinita bona credita non sunt. Sicut hoc loco dicitur. Et in Angelis suis reperit prauitatem. Vel, vt septuaginta vertunt σκολίον π. Id est, tortuosum quid atque malignũ. Quo significat infinitis eos commodis carere. Quare cùm infinitis modis eo, quod est, præstantissimę quæque creaturæ priuentur, infinitis etiam modis possunt non consistere, vt rectè dicatur stabiles non esse. Quam doctrinam satis planam facit exemplum illud seuerissimum in peruersis Angelis statutum, qui propter eorum nequitiam bonis maximis euersi sempiternũ interitum acceperunt.

Luc. 20.

Colo. 2.

19 *Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea?* Optimè quidem colligitur homines iniquos interituros, si Angeli tam præstanti natura præditi occiderũt. Declarat autem hominis infirmitatem, & ex materia de qua corpus eius factum fuit, & ex causa efficiente senij, & consumptionis eius. Dicit ergo. [*Quantò magis qui habitant domos luteas.*] De corpore intelligit, quod est quasi quædam domus, & animi receptaculum, qua translatione vsus est etiam Paulus Corinthijs scribens, Si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur. Quæ translatio petita est ex eo, quod narratur in Genesi, Formauit Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum

2. Cor. 5.

Gen. 2.

culum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Quod dicit, [*qui terrenum habent fundamentum,*] ad corpus etiam luteum refertur, quo quia hominis vita nititur, cum facilè fundamentum conuelli possit, quippe quod terrenum sit, facilè etiam hominibus vel potentissimis atque sæuissimis auferetur vita. Quod dicit: [*consumentur, velut à tinea,*] Quidam Hebræ existimant, ante tineam esse vertendum, quod in Hebræo sit לִפְנֵי עָשׁ liphne has. Ad hanc sententiam consumentur antequam in sepulchro vermibus cõfecti contabescant. Alij Hebræi, quia עָשׁ has arcturum etiam, vt aliqui putant significat à verbo עָשַׁשׁ hus congregare, explicant consumentur, donec fuerit arcturus, idest semper. Sed meliorem esse duco versionẽ vulgati interpretis: cum ita & septuaginta viri, & Chaldæus conuertãt. Cohæretq; longè magis cum versu sequenti, quo modus commemoratur, quo qua si à tinea homo conteritur. Tangit autem his verbis elegantissimum argumentum, quo explanat quam facile homines a Deo extingui, & vita expelli possunt. Nam ipsi sua spõte, nulla externa eis illata vi quotidie contabescunt, senescũt, & quasi à tinea corroduntur, & cõficiũtur. Siquidẽ cùm homo ex semine fiat humida quadá re, ea est vis huic materię natura attributa, quæ in dies eã magis exiccet, vt ita humanæ naturę patetur: quæ vis nũquàm hominis materiã deserit, sed ei semper insita est. Quo fit, vt tãdiu siccior homo reddatur quãdiuviuit, quã vnã causam esse senectutis Galenus existimat. Cũ igitur homo per se senescat, cur nõ testatũ, & exploratũ erit homines oẽs iniquos: quãtũuis viribus & opibus abũdare videantur: vitam non multum

Senectutis causa.

tùm producturos, sed morte esse mulctandos. Ex quo satis quidem constat quanta demētia, & stultitia sit iniquorum hominum, qui Deo non obtemperare, sed resistere, & eius iussa violare audēt. Qua (malum) re homines infirmi nituntur? quidnā eorum effert animos? anne lutum, ex quo constant, spiritus eis, & audaciam affert ad repugnandum omnipotenti? At quidē erunt, vt ait Dauid, tanquàm puluis quem proijcit ventus à facie terræ. De qua re, vt certior fieret Adam, qui Deo æquiparari moliebatur ei è Paradiso expulso Deus dixit, Puluis est, & in puluerem reuertêris. Ob eamque rem eruditè quidam Poeta canebat.

Psalm. 1.

τί γὰρ ἔσμεν ὅλως ἡ ποδαπῆς γεγόναμεν ὕλης
σόχασαι κατὰ σεαυτὸν τὸ βιωτικὸν νοήσας,
ἐκ τίνος ἐγένου, καὶ τίς ἐι καὶ τις πάλιν γίνῃ.

Quid obsecro sumus tandem, aut ex qua materia nati, ex te ipso coniecturam fac, & tuæ vitæ genus considera, vnde natus qui nam sis, & quis futurus denuò.

Gene. 3.

20. *De manè vsque ad vesperam succidētur.* Exponit quo pacto a tinea quasi corrodantur, & consumātur, quia de mane vsq; ad vesperā, id est singulis diebus senescunt, & morti propius accedunt. Itaque verè quotidie moriuntur: sicut Adam dictum fuit. In quacunque die comederis ex ligno, morte moriris. Moritur enim quotidie, neque facit moriendi finem quousq; animā agat. Qua de causa Dauid ait, Dies mei sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui. [*Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt.* Ex hoc loco constare videtur Eliphaz hactenus de interitu sempiterno fuisse locutum, cuius causam satis hic eruditè ponit, quia homines cū quotidie moriantur, se tamen mori non intelligunt.

Gene. 2.

Psalm. 101.

Nam

Nam si intelligerent, quis tam stultus, quis tam esset mente captus, qui pro virili parte tantum malum sibi impendens auertere bona & religiosa vita non curaret? In quo non sine magna admiratione considerandū est, quàm præcipites libidine, & perturbationibus suis homines ferantur, vt non sentiant, non videant, quod toties experiuntur, quod assiduè ante oculos eorū versatur. Vt ergo ab interitu nos vindicemus ęterno, oportet cognoscere nos semper mori, sicut illa dixit Thecuitis, Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram. Memoriam frequenter repetere necesse est volantis ætatis, vitæque senescentis. Quòd verò septuaginta vertunt hoc παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἀπώλοντο. Id est ex eò, quòd non potuerint ipsi sibi auxilium ferre, perierunt. De illo intelligunt auxilio, quod pietas & vera religio hominibus afferūt, quo & perpetua morte liberētur, & verè beatam vitam consequantur, quibus officijs iniqui dare operam, perturbationibus sua culpa impediti, & in anibus huius seculi curis implicati non potuerunt. Vtramque vero versionem Hebræa verba patiūtur. Nā in Hebræo est מבלי משים לנצח ראבדו mibeli mesim lanezah iobedu, quod verbum de verbo transferentes ita possumus interpretari, Eò quòd nō est, qui ponat, in seculum peribunt. Illud autem non est, qui ponat doctissimè explicauit vulgatus, qui non ponat in corde, vel mente, id est non intelligat. Septuaginta verò interpretes cū לנצח lanezah cōiunxerunt, quod vulgatus traduxit in æternum: sed tamen significat etiam Hebræis fortitudinem siue potentiam, quam significationem septuaginta spectantes intellexerunt,

Oportet cognoscere quod sēper morimur.

2. Reg. 4.

qui

qui non ponat fortitudinem, siue potentiam, id est, qui non seipsum adiuuet, vt illi transtulerunt.

2 *Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis.* Explicat quantus interitus maneat iniquos homines, vt non solùm ad ipsos, sed ad posteros eorũ perueniat, vt omnis eorũ memoria deleat. Adeò illorũ Deo odio est, adeo magnũ ei stomachũ fecerũt. Quapropter Salomõ ait, *Prouer.* 10 Nomẽ impiorũ putrescet. Et alius propheta dixit ver 3. *Reg.* 14 bis Dei vxori Ieroboã, Idcirco ego inducam mala super domũ Ieroboã, & percutiã de Ieroboã mingẽtem ad parietẽ, & clausum, & nouissimũ in Israel, & mundabo reliquias domus Ieroboam, sicut mundari solet fimus, vsque ad purum. Quod [*reliqui*] dicit in Hebræo est יתר ieter, quod verbum quia res varias significat, ita variè hunc locum exponunt Hebræi. Significat enim excellentiam, & ita nonnulli exponunt. Auferetur excellentia eorum, id est anima eorum. Significat etiam funem, & ita quidam Hebræi declarant. Ablatus est funis eorũ: Ita enim in huius vitæ bonis hęrebãt, vt existimarę viderentur cum hoc seculo esse colligati. Sed vulgarior est illa huius nominis significatio, quã vulgatus, & septuaginta viri secuti sunt [*Morientur, & non in sapientia,*] duplicem mortem Ioannes in Apoca- *Apoc.* 20. lypsi distinguit, prima est mors iustorum, quam obire optabat Balaam, vt narratur in numeris. Quã boni vi- *Num.* 23. ri, ita amant, vt in ea spes omnes suas posuerint, vt Sa- *Prou.* 14. lomon auctor est in Prouerbijs dicens, Iustus sperat in morte sua. Non enim pœna est, sed mortalis naturę finis, quem beata, & æterna vita cõsequitur. Hãc mortem viri boni sapienter oppetũt, quoniã se iam diu ad eam optimè pararunt. Alia est mors ad quam mit- Duplex mors.

tuntur

tuntur impij, vt æternis cruciamentis apud inferos conficiantur. Hæc pœna grauissima est, qua Deus scelera vlciscitur. Et qua per Christum liberati sumus, si vitam cum iustitia colamus, sicut Salomon, ait iustitia liberauit à morte. Et Christus, *Prouer.* 10 Qui credit in me non morietur in æternum. De hac *Ioan.* 11. ergo morte loquitur, Eliphaz dicens, Morientur non in sapientia. Cur autem insipienter mori dicantur, dixerat doctissimè antè, quoniam nullus intelligit, nemo illorum de morte cogitat, neque se ad illam comparat: sed se eis ex inopinato semper offert. Et ob eam rem monet Ecclesiastes, Noli esse stultus, ne moriaris in tempore nõ tuo. Quo etiam *Eccles.* 7. loco animaduertẽdum est, Eliphaz inter mortem piorum, & impiorum distinxisse, vt vbi antea dixit, Quis vnquam innocens perijt: aut quando recti deleti sunt: significasse sciamus viros pios non insipienter, nec interitu impiorũ perire. Quare hæc eius, capitis huius doctrina, cum in propositione tantùm Syllogismi persistat, verisima censenda est. Quod si ex hoc ipse concluderet, Iob virum esse impium, falsissimum esset. Quoniam assumptio ratiocinationis falsa etiam esset.

CAP. V.

VOca ergo si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum A conuertere.

2 *Virum stultum interficit iracundia, & parũulum occidit inuidia.*

3 *Ego vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim.*
4 *Longè fient filij eius à salute, & conterentur in porta, & non erit qui eruat.*
B 5 *Cuius meßem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus, & bibent sitientes diuitias eius.*
6 *Nihil in terra sine causa fit, & de humo non orietur dolor.*
7 *Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum.*
8 *Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.*
9 *Qui facit magna, & inscrutabilia & mirabilia absque numero.*
10 *Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.*
11 *Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.*
12 *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cœperant.*
13 *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dißipat.*
C 14 *Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie.*
15 *Porrò saluum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem.*
16 *Et erit egeno spes, iniquitas autem contrahet os suum.*
17 *Beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes.*
18 *Quia ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt.*
19 *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.*

20 *In fame, eruet te de morte, & in bello, de manu gladij.*
21 *A flagello linguæ abscondêris: & non timebis calamitatẽ cùm venerit.*
21 *In vastitate & fame ridebis: & bestias terræ non formidabis.*
23 *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum: & bestiæ terræ pacificæ erunt tibi.* D
24 *Et scies quòd pacem habeat tabernaculum tuum: & visitãs speciem tuam non peccabis.*
25 *Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum, & progenies tua quasi herba terræ.*
26 *Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.*
27 *Ecce hoc vt inuestigauimus, ita est: quod auditum mente pertracta.*

VOca ergo si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere. Eliphaz oraculo Dei suã cõfirmauit sententiam. Num quasi victor triumphans de Iob quærit ex eo, vtrum simili oraculo suam possit de hominum vita probare sententiam, quam tertio huius libri capite persecutus est. Recte vero Eliphaz, & alij amici Iob hæreticos homines referre dicuntur, qui oraculis diuinis, & scripturæ locis Ecclesiæ valde infesti sunt. Quoties enim Lutherus, Melancthon, Caluinus, & aliæ fęces cõgestis multis scripturæ locis nos reprehendunt, & vicisse clamãt? Incredibilẽ vero dolorẽ affert viro pio afflicto, & ab alijs vexato, cum eius aduersarij verbis Dei cum illo pugnare simulant, & quasi irridentes postulant, vt aliquod ex Deo quęrat auxilium. Id quod bene

Amici Iob cur hęreticis conferãtur.

Psalm. 1

ne declarauit Dauid dicens, Dum confringuntur ossa mea, exprobauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei. Id est non leuiorem cruciatum sustineo, cum mihi exprobrant inimici, quàm si ossa mea confringerẽtur. Quæ exprobratio cuiusmodi fuerit, declarans ait, Dum dicunt mihi per singulos dies vbi est Deus tuus? Qua contumelia etiam Christus laceratus est, dum de illo homines nequam dicerent, Sine videamus, an veniat Elias, & liberet eum. Ita Eliphaz, [*Voca ergo, & ad aliquẽ sanctorũ cõuertere, si est qui tibi respõdeat,*] vt mihi respõsum est. Quod septuaginta cõuertũt εἴ τινα ἀγγέλων ἁγίων ὄψῃ, idest si aliquem sanctorum angelorum videbis. Præterquàm quod eadem est sententia, quadrat etiam in Hebræa verba. Nam פנה pana, quod vulgatus conuertere, interpretatur, aspicere, etiam significat.

Matt. 27.

2 *Verè stultum interficit iracundia.* Videtur Iob impatientiæ reprehendere, quod illa verba protulerit. Quasi dicat licèt te ad Deum vel ad aliquem sanctorum conuertas, te non respicient, quoniam impatientia tua illos offendisti, magnumque detrimẽtum fecisti. Sed indignè ea culpa in Iob confertur, vt de verbis eius disserẽtes demõstrauimus. Vera tamẽ est propositio, qua ad reprehendendum vtitur. Quare assumptio falsa erit. Ait ergo. [*Verè stultum interficit iracũdia,*] id est damnum ei maximum affert. Nam iracundia insanus, & mentis impos temere, & in consideratè agit. Est enim iracundia inimica consilio, & bonas mente collectas rationes disturbat, sic vt tanquàm amens se homo gerat. Siquidem prudenter Cato Maior dicit, Iratus homo

Iracundia quantũ malum.

mo tempore tantùm ab insano differt. Et Philemon, ait, μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν. ὀργιθώμεθα, insanimus omnes cum irascimur. Ex quo illud Ecclesiastæ rectè intelligit, Ira in sinu stulti requiescit. Estque patientia in rebus aduersis ex dignitate maxima viri sapiẽtis, quã vnam pro muro ei, & propugnaculo relictã esse Christus declarauit: si calamitates & incommoda vrgeant. [*Et paruulum occidit inuidia.*] Pro paruulo in Hebręo est פתה pote, quod sicut varia significat, ita hic locus variè exponitur. Septuaginta transferunt πεπλανημένον deceptum. Chaldæus verò שברא sebara stultũ. Quidã Hebræi inclinantem exponunt. Id est cuius animus inclinatur ad optima, & felicissima quæque, tabescit inuidia. Sed verbum פתה pata propriè mihi significare videtur declinare. Et quia vir, qui decipitur, declinat à vero, decipi etiam, & seduci significat. Sicut transtulit vulgatus noster Hieremiæ vigesimo capite dicens, Se duxisti me Domine, & seductus sum. Et hac de causa septuaginta viri conuerterunt eo modo, quo diximus. Et quoniam stulti est decipi, & ad ea facilè inclinari, quæ pulchra videntur, stultum expressit Chaldæus. Est etiam & hoc pueri, quod rerum sit imperitus. Sicut scripsit Paulus Corinthijs, Nolite pueri effici sensibus. Et hac de causa vulgatus paruulum vertit. Ex hoc tamen intelligitur hoc loco, non eum, qui pusillo animo sit. Sed qui rerum sit ignarus, significare. Quod [*Inuidia*] dicit. In Hebræo est קנאה china. Significat autem קנא chana, vt in Zacharia nostro pluribus declarauimus iracundia efferri, ex eo quod alius habeat,

Eccles. 7.

Hiere. 20

1. Cor. 14

Zacha. 1.

beat; quod ego vehementer amo. Quod Græcis est ἦλος, vt hîc septuaginta viri conuertunt. Docet igitur locus hic hominem rerum ignarum, & quem facilè caduca bona ad se allicient, maximum incommodum ex inuidia accipere. Quare, qui fortunarum amissionem nimis ægrè fert suam indicat stultitiam. Cum ignoret quàm fugaces, & momentaneæ natura sint, quàmque facilè euanescant. Rerum igitur humanarum contemptio, & animi magnitudo in rebus aduersis, in eum tantùm cadit, qui res humanas probè cognoscat. Sicut ille qui dixit, Omnia arbitror vt stercora. Earumque naturam nobis declarat Dauid, vt omnem tollat ex animis nostris inuidiam, & dolorem in earum amissione dicens, Noli æmulari in malignantibus, nec zelaueris facientes iniquitatem. Quo loco vtitur verbo קנא quana, de quo diximus, & rationem subiungens ait, Quoniã tanquam fenum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident. Quam rationem etiã secutus Eliphaz dicit præterea.

Inuidia quos sedu cet.

Philip.3.

Psalm.36.

3 *Ego vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim.* Quod dicit, [*pulchritudini*] ita etiam vertunt septuaginta ὑπερηφάνῳ. In Hebræo vero est כרה naue, quam vocẽ satis ambiguè conuertit vulgatus sequens septuaginta viros, pulchritudinem, speciem, decus, pascua, habitaculum. Propriè tamen omnibus Hebræis assentientibus habitaculum declarat à verbo נוה naua habitare. Nullusque locus (φ ego sciã) sacræ scripturæ est, in quem hæc non conueniat significatio, sed quia opes, & familiæ decus, pulchritudine, & splendore domestico in primis repręsentantur. Ita vt sponsa

vt sponsa in canticis speciem, & pulchritudinem suã tabernaculo Salomonis conferret dicens, Nigra sum sed formosa filia Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis, hinc ductam fuisse translationem existimo ad speciem, decus, & pulchritudinẽ significandum. Sed quoties in sacra scriptura, ita conuersum reperiatur, intelligenda est species, decusque domus, siue habitaculi. Ita hoc loco, [*Maledixi pulchritudini eius.*] idest splendido magnificoque habitaculo eius. [*Maledixi,*] autem, idest præsagiui quod futurum erat, vt citò tot opes funderentur, & tanta magnificentia labefactaretẽ, licèt firmas radices egisse videretẽ. Id quod Dauid illustrius pronunciauit dicens, Vidi impium superexaltatũ, & eleuatum sicut cedros libani: & transiui, & ecce non erat, & quæsiui eum, & nõ est inuentus locus eius. Ex quo loco discant diuites, & opulẽti homines, qui opib⁹ innixi nullas res aduersas formidant, quid eis futurum sit, & quam infirmis fundamentis vniuersum eorum nitatur præsidium.

Cant.1.

Psal.36.

Diuites quam infirmo nitãtur præsidio.

4 *Longè fient filij eius à salute.* Id est eorum calamitas, & miseria ad filios, & posteros eorum permanabit. Sicut dixit Dauid, Semen impiorum peribit. Cuius rei multa libri regnum exempla sub ministrant, quibus sæpe narratur Regnum præsertim Israel ab vna familia in aliam longè diuersam esse translatum, filijsq; propter parentum scelera ereptum fuisse. Vt de Bahasa dicitur, cùm regnasset, percussit omnem domum Ieroboam, non dimisit ne vnam quidem animam de semine eius, donec deleret eum. [*Et conterentur in porta, & non erit qui eruat.*] Id est, palam, omnibus spectantibus, neminèque auxilium ferente. Id enim significari puto illa.

Psalm.36.

3.*Reg.15.*

illa ratione dicendi. [*in porta*] alludente ad vrbis portas, quæ omnibus patent, & quibus omnes vtuntur. Et ita intelligendum existimo illud Dauid, Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta. *Psal.68.*

5 Cuius messē famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus, & bibent sitientes diuitias eius. Hic locus licèt neq; in Græca, neque in Latina, neq; Chaldæa versione sit admodū difficilis: in Hebræo tamen fonte est difficillimus propter nomē צנים zinim, quod armatus hoc locò vulgatus, septuaginta viri, & Chaldæus vertūt. Sed eius significationem non satis notā esse puto: ex varia tamē eius interpretatione, & ex locis in quibus in scriptura ponitur nonnullam coniecturam faciemus, cui potius versioni nobis assentiendum sit. Plerique Hebræi spinas significare putant, alij vero frigus declarāt, quod verbum צנן zanan, ex qua illud radice ortum fuisse propter literas radicis eius videtur, frigere declarat. Quæ declaratio parum certè aptè in nonnulla scripturę loca quadrat. Cùm ergo Hebręi inter se de eius interpretatione non conueniant, ex ijs interpretibus, qui principem in hoc genere æstimationem habent, illum sequamur, qui & magis sibi cōstet, & cui magis reliqui assentiant, aptiusq; eius expositio in omnia loca conueniat. Chaldæus sibi non semper in hoc vertendo verbo constat. Nam Prouerbiorum. 22. versu. 5. vertit נשובא nisba rete, siue laqueus. Hoc verò loco פולמסרם בכאנך זרנא pulemoçin bemaane zena, id est exercitus cum instrumentis bellis. Alijs vero duobus locis, quibus perfectum, id est cum omnibus literis radicis reperitur Numerorum. 33. versu. 55. & Iosue. 23. vers. 13. לכדן בסכין לצדין leçihan natlam zen, cohortes sumentes arma. Vulgatus vero, & septuaginta viri vbique transferunt vel armatos, vel quod ad armatos pertineat. Nam licet τριβολοι vertant loco Prouerbiorum citato, quo vulgatus arma vertit, tribuli etiam ad arma spectant. Ita enim Vegetius de re militari libro tertio vocat stimulos ferreos, qui aduersus equitatum in terra spargi solent, quos vocant Latini murices. Reliquis locis septuaginta reddunt βολίδας iacula, vulgatus vero lanceas & sudes. Cum ergo vulgatus & septuaginta viri in hac armorum interpretatione non discrepent, eisque Chaldæus tribus locis subscribat, hæc potius interpretatio amplectenda est, quā illa Hebræorū. Cū & ipsi de illa (vt dixim⁹) inter se nō cōsentiāt. Huc accedit, ק צנה zina ab eadē radice ortū omnibus Hebræis consentientibus scutum significat. His positis facilior erit huius loci expositio. Cum ergo dixerit Eliphaz se maledixisse pulchritudini habitaculi impiorum, id est præfagisse (vt exposuimus) euertendum esse. Declarat modò, quo pacto id accidet. Quoniam alieni diripient labores eius, vt alio loco vaticinatus est Dauid, Id est, agros eius populabunt. Quos homines alienos in tres partes diuidit in fures, prædones, & armatos milites. Fures vocat famelicos, quòd ferè semper huiusmodi homines, egeni pauperes, viribusque sint destituti, ob eamque rem clam furentur, quia via apertèque non possunt. Prædones vocat sitientes, quòd prædam inhient, & vehementer sitiant. De armatis verò militibus intelligit illud. Ipsum rapiet armatus, vt Synedocha figura sit singularis pro plurali. Sicut dixit Virgilius. *Psal.108.*

Armato milite complent. Quibus verbis rationem forte ducit eius bonorum direptionis, quam Iob per pessus fuit. Vt prestringat sua culpa, vt alios diuites iniquos illam calamitatem accepisse. Et hoc pacto hic locus difficilis satis planus fieri mihi videtur. Quem auctor Bibliæ Roberti, dum subtilis videri vult, potius implicat, quàm illustrat.

6 *Nihil in terra sine causa fit.* Id est, has pœnas iniqui luũt propter scelera eorum. Non enim casu, & temere (vt plerique existimant) fures, prædones, & acies hostiũ infesta subrripiunt, populantur, & prædas agunt: sed omnia magno Dei consilio administrantur, vt supplicio afficiat iniquos. Sicut dicit Esaias, Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur. Dominus enim locutus est verbum hoc, sed paraphrasi, id vulgatus transtulisse videtur. Nam si verbum de verbo reddamus, ita vertemus, Non enim egredietur de terra labor. Ita enim vertunt septuaginta viri, & Chaldæus. Id est terra minimè causa est, quòd ita fortunis suis iniquus diues euertatur, vt nonnulli opinantur miseriarum suarum culpam in terram conferentes, quòd deserta sit, & multis syluis interclusa. In qua cum multę latebræ pofligitatis hominibus sint, ritu in ea latronũ viuitur, vt tantum vnicuique sit, quantum rapere possit. Quę omnes stultæ sunt de terra querimoniæ: non enim ipsa, sed peccata malorum causa sunt. Quod si intelligat Eliphaz, nemini vnquàm calamitatem obuenire, nisi ob eius scelera, vt videtur intelligere, vt Iob pũgat: verum non est. Nam Christus, & alij sanctissimi viri in calamitates, & ęrumnas inciderunt. Sin autem significat homines vulneribꝰ fortunę percuti propter sua

Esai. 24.

sua, vel aliorum peccata, verissimum est. Nam in has plagas propter peccatum saltem primi parentis homines inciderunt. Postquàm enim ipse peccauerat dixit illi Deus, Maledicta terra in opere tuo. Esaias etiam dicit, Terra infecta est ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fędus sempiternum. Propter hoc maledictio vorabit terrã, & peccabũt habitatores eius. Ad idem pertinet, quod sequitur in eodem versu, [*& de humo non egredietur dolor,*] sed de peccato potius. In eãdem sententiam transferunt septuaginta viri οὐδὲ ἐξ ὀρέων ἀναβλαστήσει πόνος, nec ex montibus germinabit labor

Pœnæ sũt propter peccata institutæ.

Genes. 3.

Esai. 24.

Prou. 27.

7 *Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatũ,* similitudo est sine nota similitudinis, cuius frequens vsus est in scriptura pręsertim in prouerbijs, vt illud. Ferrum ferro exacuit, & homo exacuit faciẽ amici sui. Idest sicut ferrũ ferro exacuit, ita & homo exacuit faciẽ amici sui. Ad eũdẽ modũ. Ita nascitur homo ad laborẽ, sicut auis ad volatum. In Hebræo tamen respõdet illi parti auis ad volatum בכד רשף דגבהו עוף bene reseph iagbi hu huph, filiæ auiũ se volando eleuant. Sed non bene constat inter Hebræos, quid רשף reseph significet. Pluribus placet prunas significare, qui locum hunc ita explicãt. Filiæ prunarũ, idest, scintillę, quę excutiũtur è prunis, se volando eleuant. Alijs placet auem significare, quos hoc loco vulgatus secutus est, atque etiam septuaginta ita vertentes νεοσσοὶ δὲ ἀετῶν τὰ ὑψηλὰ πέτανται pulli aquilarũ ad sublimia volant, qui speciẽ pro genere cõuertunt. Vulgatus tamen in canticis primis Hebræis assensus est, ita vertens illud octaui capitis vers. 6. רשפיה רשפי אש rispeha rispe es, lam

pades eius lampadis ignis. Septuaginta verò hoc loco secunda perstiterunt sententia vertentes. Volatilia eius volatilia ignis. Primā tamen ipsi, & vulgatus sunt persecuti psalmo.78.vers.48. Tradidit grādini iumēta eorum, & possessiones eorum לרשפים larsepim, igni. Alijs vero Hebræis magis placet diabolū significare, quibus hoc loco assentitur Chaldæus vertens filij dæmonum. Et vulgatus Abacu.3.vers.75. Egredietur רשף reseph, diabolus ante pedes eius stetit, & mēsus est terram. Quod si hoc loco diabolum vertamus, vt ex vulgati sententia possumus, & quibusdam Hebræis placet, admirabilis est similitudo rem declarans in auditam ad eos vehementer, si sapient, retardandos, qui opes, & potentiam auidè querunt, id est, vt filij dæmonū, id est valde iniqui, & profligati homines nascūtur, vt hoc seculo clari, & eximij sint. Ita enim ab illis Hebræis, qui רשף reseph diabolum interpretantur, Hic locus explanatur. Non dubium tamē est, quin variè possit hic locus ex vulgati sententia reddi. Præsertim cum similitudo sit, quæ ex varijs rebus duci potest. Illud autem hoc loco nobis traditur, neminē posse laborem fugere, quāuis Rex, Princeps, Imperator, & homo sit excellentissimus. Siquidem labor est noster natura comes, atque pedagogus. Quippequi iræsimus natura filij, in terra maledicta nascamur, nudi, & subsidijs omnibꝰ destituti ad infinita mala, quæ per vitam manant, cauenda.

Dictū mirabile de profligatis hominibus

Laborem neminem posse fugere.

Ephes.2.

εἰδ' ἄτερ πόνων δοκεῖς ἔσεσθαι, μωρὸς εἶ, θνητὸς γεγώς.

stultus es, si putas sine laboribus posse viuere, mortalis cū sis, Dixit in thyeste Euripides. Quare nihil est, quòd laborem timeamus, cum illum nullo modo fugere

gere possimus. Danda potius opera est, vt eum sic collocemus, vt magnos nobis beatę vitæ fructus ferat: sicut Iob hortatur Eliphaz dicens.

8 *Quamobrem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.* Hortatur Iob, vt ad Deum conuertatur, vt eius imploret auxilium, qui solus tot incommoda leuare, & omnino tollere potest. Nec habemus alium malorum, & laborum, tranquillum portum. Id quod docet Paulus Romanis scribens, Salui erimus ab ira per ipsum. Christusque tantis nostris ærumnis, & miserijs commotus nos vocat ad se diceus, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Quòd si labores, & ærumnæ nobis præstant, vt tempestate iactati tam tutum, & tranquillum portum inueniamus: sciamus, non incommodum, sed commodum magnum nobis attulisse.

Rom.1.

Matt. 11.

Laborem leuat Deus

9 *Qui facit magna, & inserutibilia, & mirabilia absque numero.* Quia Iob superiori versu monebat, vt se ad Deum verteret, & eius clementiam imploraret, ne ab hoc de sua disperans salute retardaretur, quòd omnes fortunas amissas, & insanabili se morbo affectum videret, doctissimè infinitam Dei potentiam commemorat, vt eum doceat nullas res tam afflictas, & desperatas esse, quas ipse restituere nō possit. Et licèt eadem sit omnium interpretum sententia, elegantissimè tamen Chaldæus hunc locum traducit, Qui facit magna, quorum non est finis, & miracula vsque adeò, vt non sit numerus. Vt ex duabus rebus opera Dei mirabilia sint, & ex magnitudine,

&ex eo,quod earum causa in occulto lateat. Vt vniuersas,angelorum multitudo, cælorum moles,animalium,& aliarum rerum genera quæ admiramur, non quòd causam ignoremus, sed quia tanta sunt, vt infinita videantur. Aliæ tamen res admirabilitatem faciunt, quòd earum causas non assequamur, vt miracula quæ vocantur, quorum non solum extra naturã, sed etiã in natura innumerabilia sunt, quæ licèt accutissimi, & dissertissimi philosophi totos dies accuratissimè persequantur, & inuestigent, earum tamen causas nunquam comprehendunt. De quibus dicit ille sapientissimus Salomon, Cunctæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone. Nõ satiatur oculus visu, neque auris auditu impletur. Hæc autem cogitatio operum mirabilium, & gestorum Dei vehementer leuat afflictum, ne desperatione torqueatur. Quæ in memoriam reuocabat Dauid in angustum oppidò coactus, & in tantam rerum difficultatem adductus, vt secum reputaret dicens, Nunquid in æternum proijcet Deus, aut non apponet, vt complacitior sit adhuc, aut obliuiscetur misereri Deus? Quem dolorem maximum, vt aliqua ratione mitigaret, adiunxit, Memor fui operum Domini, & memor ero ab initio mirabiliũ tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor.

Eccles. 1.

Cogitatione operum Dei dolor mitigatur. *Psalm.* 77

10 *Qui dat pluuiam super faciẽ terræ, & irrigat aquis vniuersa.* Commemorat nonnulla opera Dei, vt quod generatim, & confusè dixerat, planius faciat. Mirabile autem opus Dei est, quòd maxima largitate aquam pluuiam per agros fundat, & quòd vniuersa terra fluuiorum aquis alluatur. Sic vt licèt nonnullæ terræ partes pluuiam

uiam non habeant, flumina tamen suppetant, quæ per agros, deriuentur. Quod opus Dei in his potest numerari, quorũ est occulta causa. Nam licèt philosophi pluuiæ causam conentur exponere, nihil tamen dicũt, in quo solers, & accuta mens acquiescat. Nam eius tãtùm docent materiam, quòd ex vaporibus calore solis exaquis, & campis excitatis fiant. Causa tamẽ quæ per se, viq; sua eius sit efficiens desideratur. Nõ enim exponunt, cur in Ægypto, & alijs regionibus vapores cum sint, & in nuues cogantur, in pluuiam tamen nunquàm abeant. Nec satis est dicere, quod à nimio calore solis prius exiccentur. Nam ea regio, quam nouam vocant Hispaniam, licèt magis quàm Ægyptus calore vrgeatur, quòd in ea orbis plaga sit inclusa, quę torrida dicitur, Ægyptus vero extra illam est: habet tamen noua Hispania imbres maximas. Nec etiam declarant, licèt multi acuti viri in ea re ingenij neruos contenderint, cur Nilus, qui Ægyptum alluit, vere q̃ hieme vberiori fluat aqua. Non possunt igitur hęc nõ haberi mirabilia, cum eorum causa nos fugiat. Quam obrem harum rerum consideratione se vehementer excitabat Dauid ad Deum laudandum, & extollendũ dicens, Benedic anima mea domino, &c. Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ. Rigans mõtes de superioribus tuis, defructu operum tuorum satiabitur terra. Sequitur autem.

Psalm. 103

11 *Qui ponit humiles in sublimi, & mœrentes erigit sospitate.* Non solùm naturalẽ, sed etiam ethicum philosophũ. se præstat Eliphaz in Dei miraculis numerandis. Miraculum enim est, non in natura, sed in hominum moribus

ribus, quòd homines abiecti, humiles, despecti, viribꝰ & subsidijs destituti, altissimum tandem dignitatis, gradū obtineant. Quis enim id non admiratur? Quis quo pacto fieri potuit, non quærit, ac dicit: quis crederet? Qua de causa virgo sacrosancta dicit, Magnificat anima mea Dominum, quia respexit humilitatem ancillę suę, & paucis interiectis, Exaltauit humiles. Miraculum ethicum etiam est, quòd secundo loco dicitur, [*mœrentes erigit sospitate,*], id est homines luctu, & mœrore confectos, de quorum omnes salute desperant, subito recreat, reficit, & cūctis doloribus liberat. Quārem esse maximam in se expertus Dauid secū ad Deo laudes canendas alios inuitat dicens, Magnificate Dominum meum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Et post pauca de se dicit, Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eū, & de omnibus tribulationibus eius liberauit eum.

Luc. 1.

Psalm. 33.

12 *Qui dissipat cogitationes malignorum ne possint implere manus eorum, quod cœperant.* Mirantur etiam omnes, vbi iniquorum hominum, quibus nemo resistebat, conatus cōfractos vident. Ex eadēq; re Dauid Deū laudare monet dicens, Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. Quia Dominus (ait) dissipat consilia gentium, reprobat cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Illud [*manus eorum quod cœperant,*] septuaginta vertunt χεῖρες αὐτῶν ἀληθές manus eorum verum. Vox autem Hebræa, quam vterque reddere, & exprimere conatur, est תושיה, quam Hebræi multis alijs vocabulis non satis explicant: dicunt esse legem, præceptum, statutum, essentiam, sapientiam, opus bonum,

Psalm. 32.

ac

ac rectum. Sed mihi vno verbo videtur satis aptè & eleganter declarari posse, vt sit idem quod ratio apud Latinos. Cuius verbi vim, Latinorum etiam vocabulistæ multis alijs verbis vix possunt explicare. Illud enim verbū Latini ad varios dicēdi modos valde eleganter accommodant. Si quis autem optimis quibusque Latinis auctoribus legendis huius vocis vim perfectè tenuerit, ex illa certè intelligit etiam vim nominis Hebræi propositi: ex illoque multa scripturæ loca, quæ variè exprimuntur difficiliaque iudicantur, intelligēter exponet. Ducitur autem תושיה tusia à verbo ישה iasa esse vbicunq; vero fuerit, explica, vt rationē in his Latinis dicēdi modis explicares. Cynicorum ratio est inimica verecundiæ. Mea est sic ratio. Tua ratio est, vt sic facias, mea autem vt sic. Hanc rationem in dicendo sequar. Magno studio in eam rationem incumbam. Qua explicatione haud nimis difficilis locus erit scripturæ, facilèque varias versiones conciliabis. Hunc ergo locum sic explica, dissipat cogitationes malignorum ne possint implere manus eorum rationem suam, id est, ne possint exequi, quod instituerant, aut cœperant, vt dicit vulgatus. Aut verum efficere, vt dicunt septuaginta, quod moliebantur.

13 *Qui apprehendit sapientes in astutia eorū, & cōsilium prauorū dissipat.* Mirabile quidē est, quod dixerat, sed lōgè mirabilius est, vt nō solū cōsilia impiorū euertat, sed etiā quòd ea re ab eo irrita fiāt, qua ipsi firmāda, & stabiliēda fore putabāt. Vt filij Iacob quid inierūt cōsilij, quò Ioseph insomnia inania efficerent? vt eum venderent

Quid miraculi Deus faciat in euertendis impiorum consilijs.

 Ismae

quòd ſcelerati, & flagitioſi nominentur; & hoc no-
mine condemnentur, pœnis, atque ſupplicijs affician
tur. Quòd [*manum*] dicit, Hebraiſmus eſt, quo vis, &
poteſtas ſignificatur. Magna ergo Dei benignitas, &
potentia eſt, quòd hominem inopem ab amicis, &
alijs hominũ pręſidijs, & ab immani hoſtiũ vi liberet,
& eorum venenata tela retundat. Qua de cauſa Da-
uid eiſdem verborum figuris vtens, & quanta linguæ
acerbitas ſit exponens, maximas ei gratias agit dicẽs;
Miſit de cælo, & liberauit me; dedit in opprobrium
conculcantes me. Eripuit animam meam de medio ca
tulorum leonum. Filij hominum, dentes eorum arma
& ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Septua-
ginta interpretes totum hunc verſum ita transferunt,
ἀπώλοιντο δὲ ἐν πολέμῳ ἀδύνατος δὲ ἐξέλθοι ἐκ χειρὸς δυ-
νάστου pereãt in bello: inualidus autẽ è manu validi libe
retur, ſententiã tantùm vertẽtes, qua victoria declaratur,
quam pij viri ex impijs conſequũtur. Sicut dicit etiã
Hiere. 17 Hieremias, Confundantur, qui me perſequuntur, &
non confundar ego, paueant illi, & non paueam ego.
16 *Et erit egeno ſpes, iniquitas autem contrahet os ſuum.* Exitus
etiam prælij, quod eſt inter pios, & impios aptè hoc
loco ponitur: id eſt. Inopis ſpei Deus reſpondet: affe-
ret enim ei auxiliũ, quod ſperabat. Impij autẽ tãtã ad-
uerſariorũ ſuorũ ſalutẽ admirãtes, cõſilij inopes, ſtu-
pefacti, pudore affecti, quòd aduerſus tantos viros bel
lum ſuſceperint, ſceleratæ voces eorum faucibus hę-
rebunt, ceſſabuntque tandem cõtumelijs lacerare, &
maledictis vexare viros pios. Cuius rei mentionem
etiã fecit Anna in carmine ſuo dicens, Pedes ſanctorũ
1. Reg. 2. ſuorum ſeruauit, & impij in tenebris conticeſcent: id-
eſt

eſt, faciet, vt boni viri ſęuas manus impiorũ effugiãt.
Qua fuga impijs perturbati, quid capiãt cõſilij, neſciũt.
17 *Beatus homo, qui corripitur à Deo, increpationẽ ergo Dñi ne*
reprobes. Bene concluditur id, ex ea ſalute, & eximia vi
ctoria, quã, vt expoſuerat, ſancti homines ex hoſtib⁹
ſuis reportãt. Pręliũ autẽ totũ, quod hoſtes cũ illis cõ-
mittũt, vulnera, dolores, & labores, quos in eo perferũt
correctionẽ Dei appellat. Sũt enim ſcelerati homines, Labores bonorum correctionem Dei eſſe.
quaſi quidam carnifices, & flagella Dei, quibus ſeruos
ſuos coercet, & in officio cõtinet. Nõ debẽt igit̃ boni
viri ea negligere: id eſt, pueriliter fugere, & à ſe depre
cari, ſed poti⁹ officiũ, qd̃ huiuſmodi flagellis De⁹ quę
rit ab illis, ſtudioſius præſtare, magnã ex ea re cõiectu
rã facientes, q̃ pro filijs habeãtur à Deo. Quod argumẽ
tũ luculẽter perſequit Paulus in epiſt. ad Hebræos, vt *Hebr.* 12
cõſoleẽ eos, qui in magnis, q̃ eſsẽt Chriſtiani, verſabãt
anguſtijs, ſcribẽs. Et obliti eſtis conſolationis, quę vo
bis tanq̃ filijs loquit̃ dicẽs, Fili mi noli negligere diſci
plinã Dñi, nec fatigeris, dũ ab eo argueris. Quẽ em̃ di
ligit dñs, caſtigat, flagellat autẽ omnẽ filiũ, quẽ recipit.
In diſciplina pſeuerate, tanq̃ filijs vobis offert ſe Deus.
Quis enim filius, quẽ nõ corripit pater? Sequit̃ in Iob. Pax piorũ.
18 *Quia ipſe vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius ſa-*
nabunt. Vehemẽs quidẽ hæc eſt ad afflictum conſolan
dum ſententia, quam pluribus in primo capite tracta
uimus, vbi verba illa expoſuimus, Dñs dedit, Dñs
abſtulit. Nõ debẽt ergo boni viri exiſtimare, cũ vulne
ra ab hoſtib⁹ accipiũt, cũ fortunis ſpoliantur, & contu
melijs afficiũtur, hęc ab hoſtib⁹, ſed à Deo eorũ parẽte
eſſe illata. Id quod Chriſt⁹ Pilato dixit, vt Ioannes nar *Ioan.* 20.
rat, Non haberes in me poteſtatẽ, niſi tibi datum eſſet
deſuper,

desuper, nec Christus vehementi dolore perculsus de
Matt.27. inimicis, sed de Deo querebatur dicens, Quare dereliquisti me?

19 *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.* Postquam pluribus explicauit Dei amicos tutos futuros ab insidijs, & suorum inimicorum impetu, nunc ab omni alia calamitate, & incõmodo reddit securos. Id est, licèt septies in calamitates incidas nullum detrimentum facies. Estque numerus finitus
Psal. 118. pro infinito, sicut illud, Septies in die laudẽ dixi tibi. Tanquã si diceret, Licèt te millies mala premant, nunquàm tamen obruent, neque tibi detrimẽtosa, sed vtilia erunt. Sicut enim est viri sancti in malis versari, vt â Deo corrigatur, ita etiam è malis emergere, vt Dei bonitas cognoscatur, quæ in bonis viris seruandis maximè cernitur. Hanc etiam Eliphaz sententiam dicit
Prou.24. Salomõ in prouerbijs, Septies in die cadit iustus, & resurget: impij autẽ corruẽt in malũ. Cæterũ quinq;, qui sequũtur versus cõtinui, in cõpendiũ videntur redige
Psalm.90 re psalmũ nonagesimũ, qui & hoc argumentũ copiosius, sed eodẽ artificio tractat. Nã ponit hãc thesim, & generalem propositionẽ dicens, Nõ accedet ad te malum, & flagellũ nõ appropinquabit tabernaculo tuo, quàm amplificat, & illustrat numeratis multis malorũ generibus, quod etiam facit Eliphaz sequitur enim.

20 *In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladij.* Sicut
Psam. 36. etiam dicit Dauid, In diebus famis saturabũtur. A bello futuros etiam securos tetigit psalmo illo citato dicens, Non timebis à sagitta volante in die.
*Psalm.*90 21 *A flagello linguæ absconderis,* Expositimus paulò antè
Flagellum lingua. quã acerba sit viris sanctis petulãs, & flagitiosa lingua quan-

quantuncunque sibi ab illa timeant, qua de causa Ec- *Eccles.* 51
clesiasticus magnam Deo gratiã habet pro tanto eius erga eum beneficio, quòd eũ liberauerit à laqueo (ait) linguę iniquę, & à labijs operãtium mendaciũ. Quod beneficium, quia trabali (vt dicunt) clauo in eius memoria fixum erat, iterum post pauca repetit dicens, A lingua coinquinata, & à verbo mendacij, à Rege iniquo, & à lingua iniusta. [*non timebis calamitatẽ cùm venerit,*] Non intelligit totum calamitatis genus, nã singula modò malorum genera commemorat, sed eã calamitatem intelligit, quam bellum affert populans, diripiẽs, & omnia vastãs. Quod intelligitur ex nomine Hebręo שֹׁד sod, quod est vastitas ab hostib⁹ illata à verbo שָׁדַד sadad vastare, diripere, spoliare ac populare. Cuius rei exemplum ostensum in Hieremia fuit, qui Hierusalem euersa, & penitus cõusta bello Nabuchodonosoris, lõgè maioribus opibus auctus fuit ab eo, quàm vrbe integra habuerat.

22 *In vastitate & fame ridebis.* Cùm huiusmodi mala vehementer omnes formident. Nam totas solent labefactare, non solum vrbes, sed etiam prouintias, [*& bestias terræ non formidabis,*] sicut etiam dixit Dauid, Super *Psalm.90*
aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.

23 *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum.* Id est lapides pedes tuos non lędent, non offendent, cùm ambulaueris. Quo significat nihil, atque adeò leuissimo incommodo viris bonis esse posse. Quemadmodum & Dauid etiam dixit, In manibus portabunt te, ne fortè of- *Psalm.90*
das ad lapidem pedem tuum. [*bestiæ terræ pacificæ erunt tibi,*] Cùm magnã cladem prouintijs attullerint. Quar- *4.Reg.17*
tus

tus enim Regum narrat Samariam à leonibus esse vastatam.

24 *Et scies quòd pacem habeat tabernaculũ tuum.* Id est, quòd integra sit domus tua, & nihil desit ei, sed omnia copiosè suppetant. Quod alio loco luculenter persecutus est Dauid dicens, Promptuaria eorũ plena eructatio ex hoc in illud, oues eorũ fœtosę abũdãtes in egressibus suis, boues eorũ crassę, non est ruina maceriæ, nec transitus, nec clamor in plateis eorũ. *Psal.* 143. [*Et visitãs speciem tuam non peccabis.*] Species hoc loco non formę est, sed splendorem & pulchritudinem domus significat. Quoniã vox Hebræa est נוה naue, de qua egimus in principio huius capitis, cùm illa verba tractaremus ma ledixi pulchritudini eius. diximusq; propriè tabernaculum splẽdidũ declarare. Significat ergo Eliphaz, Cũ domũ tuã videris, lustraueris, & perquæsieris, eamq; tam splendidã, & diuitiarum plenam consideraberis, [*non peccabis*,] Id est, non de tuis diuitijs gloriaberis, nec in illis sperabis, sed Deo referes acceptas, & maximas ei gratias ages. Quo animo si fuerit diues, certè felix haberi debet. Eo tñ sublato, quod reliquũ diuitiarum fuerit, mera miseria est. Id q; Moyses populum *Deut. 8.* monebat dicẽs. Obserua, & caue ne postq̃ comederis, & satiatus fueris, domus pulchras ędificaueris, & habitaueris in eis, habuerisque armẽta boũ, & ouiũ greges argẽti & auri, cunctarumq; rerũ copiã, eleuetur cor tuũ, & nõ reminiscaris Dñi Dei tui qui, &c. Ne diceres in corde tuo, Fortitudo mea, & robur manus meę, hęc mihi omnia pręstiterũt: sed recorderis Dñi Dei tui, quòd ipse vires tibi præbuerit. Sequitur in Iob.

25 *Scies quoq; quoniã multiplex erit semẽ tuũ, & progenies tua sicut*

sicut herba terræ. Numerat etiã filios in fortunis, quorũ multos, sicut & alias fortunas viri boni maximo Dei beneficio suscipiunt, sicut responsum fuit Abraham, Multiplicabo semen tuum: sicut stellas cæli. *Gene. 15.* Pijs etiã viris pollicẽtur Dauid dicens, Vxor tua, sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui, sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensę tuę. *Psal. 127.*

26 *Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.* Id est. Non violenta, & matura morte, sed graui, & veneranda senectute confectus ê vita migrabis. Quod in scripturadicit, Mori senectute bona, plenumque dierum, vt dicit de Abraham, & de Dauid, & de Tobia. De viris verò iniquis Dauid ait, Viri sanguinũ, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Quod *Tob. 14.* dicit, [*sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.*] Id est, cũ iam matura seges, & optimè constituta est. Aceruo autem tritici confert virum bonum, quia congregabi- *Matth. 3.* tur in horreum Dei, sicut Ioannes dicebat.

27 *Ecce hoc vt inuestigauimus, ita est: quod auditum mente pertracta.* Id est scies hoc, quod locutus sum, ita esse. Quomodo vero intelligenda sint ea, quę tractauit Eliphaz, vt vera habeãtur, iam exposuimus. Nec dubitandum puto, quin verę propositiones sint totius eius disputationis, vt declarauimus: cùm & alijs sacrosanctæ scripturæ oraculis, quibus sine dubitatione religiosè credendum est, â nobis fuerint confirmatę: assumptiones autem fallę sunt, vt etiam docuimus, sed eas ipse reticuit. Quare lubricam, & ambiguam orationem compositisse videtur, nec ad subleuandum dolorem accommodatam.

CA-

CAPVT. VI.

A RESpondens autem Iob, dixit.
2 Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quam patior, in statera.
3 Quasi arenam maris hæc grauior appareret: vnde & verba mea dolore sunt plena.
4 Quia sagittæ Domini in me sunt: quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores Domini militant contra me.
5 Nunquid rugiet onager cùm habuerit herbam? aut mugiet bos, cùm ante præsepe plenum steterit?
B 6 Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? aut potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem? Animæ enim esurienti etiam amara dulcia esse videntur.
7 Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia, cibi mei sunt.
8 Quis det, vt veniat petitio mea: & quod expecto, tribuat mihi Deus?
9 Et qui cœpit, ipse me conterat: soluat manum suam, & succidat me?
10 Et hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore, non parcat: nec contradicam sermonibus sancti.
11 Quæ est enim fortitudo mea, vt sustineã? aut quis finis meus, vt patienter agam?
12 Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.
13 Ecce, non est auxilium mihi in me, & necessarij quoque mei recesserunt à me.
C 14 Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit.
15 Fratres mei præterierunt me, sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus.

16 Qui timent pruinam, irruet super eos nix.
17 Tempore quo fuerint dissipati, peribunt: & vt incaluerint, soluentur de loco suo.
18 Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum: ambulabũt in vacuũ, & peribunt.
19 Considerate semitas Thema, itinera Saba, & expectate paulisper.
20 Confusi sunt, quia speraui: venerunt quoque vsque ad me, & pudore cooperti sunt.
21 Nunc venistis: & modo videntes plagam meam timetis.
22 Numquid dixi, Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi?
23 Vel Liberate me de manu hostis, & de manu robustorum eruite me? D
24 Docete me, & ego tacebo: & si quid fortè ignoraui, instruite me.
25 Quare detraxistis sermonibus veritatis, cùm è vobis nullus sit, qui possit arguere me?
26 Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis.
27 Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum.
28 Verumtamen quod cœpistis explete: præbete aurem, & videte an mentiar.
29 Respondete obsecro absque contentione: & loquentes id quod iustum est, iudicate.
30 Et non inueniêtis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.

RESpondens autem Iob, dixit.
2 Vtinam appenderentur peccata mea, quibus irã merui: & calamitas quam patior, in statera?

Quasi arena maris hæc grauior appareret? Licet Eliphaz aperte non dixerat, Iob meritas penas tanta calamitate suorum peccatorum pendere. Quia tamen multis disseruerat de his iacturis, quas iniqui ob sua scelera faciũt: certè significabat eadẽ conditione Iob afflictum esse qua & alij iniqui homines in miserias incidẽtes. Quare Iob tantam a se contumeliam depellens respondit optans, vt delicta sua, & calamitates, quas patitur simul in statera appenderentur. Quas infinitis partibus maiores, quàm delicta futura significat. Id enim declarat, cum dicit, [*super numerum arenæ maris.*] Numerus enim est finitus pro infinito. Ex quo intelligitur huius seculi pœnas, nõ tantum esse constitutas ad scelera vindicãda, sed etiam ad alias vtilitates. Nam vt Christum seruatorem nostrum omittam, de quo posset dici vlta in eo fuisse omnium hominum flagitia. Virgo tamen sacrosancta in magnis fuit ærumnis versata, licet nullo fuerit peccato inquinata. Non dubium etiam est, quin Apostoli, & alij clarissimi viri nullo merito suo magnis cruciatibus fuerunt confecti. Ex quo Theologi piè, & religiosè colligunt hæreticis reclamantibus thesaurum indulgentiarum in Ecclesia esse: vt nos in libro nostro primo de vera religione multis persecuti sumus. Is autẽ fructus maximus pœnarũ est, vt viri pij per eas à voluptatibus, & delicijs coerceantur, vt pietatem etiam & maximam gratiam, quam à Deo consecuti sunt, laboribus exerceant, fortemque, & virilem reddant. Et vt multis pro Dei amore, & seruanda pietate exantlatis laboribus pręmium, & mercedem eximiam, à Deo vita beata mereant. Ita Paulus scribit Hebręis.

Huius seculi poner nõ tantũ sunt constituta ad scelera vindicanda

Thesaurus indulgẽtiarum.

Omnis

Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitię. Sed illud, [*Peccata quibus iram meruit,*] ita est in Hebræo כעשך cahsi. Significat autẽ כעש cahas propriè iram qua quis effertur dolore affectus, & ita septuaginta transferunt, ὀργὴν iram. Quare Chrysostomus in Polychronio, & quidam Hebræi aliter hunc locum explicant: id est. Nõ vobis videri debeo, grauius quã par esset casum meum ferre, rabiosèque, & nimis iracundè diris imprecationibus in diem ortus mei inuectum fuisse. Namvtinam hæc ira, qua inflammatus videor, [*Et calamitas quam patior, in statera,*] penderentur, longe grauior calamitas appareret. Hoc est multo leuius irascor, quàm meus postulat casus. Nã impatientiæ reprehendere videbatur eum Eliphaz, cùm diceceret superiori capite, Stultum interficit iracundia: vsusque fuit hoc eodem nomine כעש cahas, cui Iob respondere videtur ea, quam exposui sententia. Coheretque id, cum eo quod sequitur. [*Vnde & verba mea dolore sunt plena.*] In Hebræo est לעז lahu absorpta sunt, id est, non impatientia, & effrenata ira, sed dolore impulsus diei meo maledixi. Verumtamen etiam conuenit in Hebræum sermonem nostri intepretis versio, vt ira, non actiuè, sed passiuè accipiatur interpretando iram meam, idest ira Dei in me.

Hebræ. 12

4 *Quia sagittæ Domini in me sunt: quarum indignatio ebibit spiritũ meum.* Causę redditio est eius, quod versu superiori dixerat. Vocat autẽ calamitates, & dolores, quibus cõflictatur, sagittas Dei. Vel quia magnæ sunt, vt mõtes

Dei dicuntur, id est magni: vt quidam Hebræi interpretantur, vel potius, vt mihi magis placet, quia sunt à Deo coniectæ. Nam Deus sicut bellator in diuinis oraculis appellatur, ita arma, arcus, & sagittæ attribuũtur ei. Dauid enim ait, Arcum suum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit. Virique pij ac Deo deuoti quas patiuntur ærumnas, & calamitates, non fortunæ, aut vlli hominũ vi, sed Deo suo (aut iã exposuimus) ascribunt. Qua de causa Dauid doloribus cõfectus eadem vtens ratione dicendi, Deum precatur dicens, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, confirmasti super me manum tuam. Quod dicit, [*Quarum indignatio ebibit spiritum meum.*] Id est, tam frequentes sagittæ sunt, vt me spirare non sinant, sed calamitas calamitatem consequitur, dolor dolorem. De quo etiam sequenti capite queritur dicens, Nec dimittis me, vt glutiam saliuam meam. Septuaginta vero hoc ita cõuerterũt: [*quorum indignatio ebibit,*] μȣ τὸ αἷμα, sanguinem meum. Sanguis enim sedes est spiritus, [*Terrores Domini militant contra me,*] Hebraicè vehementius dicitur, דערכונד iaharcuni ordinati sunt: id est, Instructa acie in me veniunt. Non solum vulnera, & detrimẽta, quæ accipiunt sancti viri, sed etiam terrores, atque formidines eos vehemetius exagitant, atque conturbant. Nõ enim possunt non vehementer timere, & expauescere ij, qui Deum, in quo vno spem præsidij sui posuerant, sibi aduersari cognoscunt. Qua de causa Dauid ait, Cor meum conturbatũ est in me, & formido mortis cecidit super me, timor, & timor venerunt super me,

Arma Deo attribuuntur.

Ierem. 20.

Psalm. 7.

Psalm. 37

Viri boni in rebus aduersis nonnunquam valde timent.

Psal. 54.

me, & contexerunt me tenebræ. De Christoque seruatore nostro narrat Marcus, Cœpit pauere, & tędere. Sed septuaginta viri hanc versus partem prętermiserunt: fortè quia continebatur altera, & loco eius posuerunt ὅταν ἄρξωμαι λαλεῖν κένεταῦσι με, Cum cœpero loqui me pungunt. sagittæ inquam. Vt indicarent causam hoc versu poni eius, quod dixerat. Verba mea dolore sunt plena.

Mar. 14

5 *Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam? aut mugiet bos, cum ante præsepe plenum steterit?* Acutè carpit amicos, ꝙ eum iracundię, & nimij vlulatus argueret Eliphaz. Id est mirum non est, ita vos abesse a fletu, & queribunda voce, vt has meas lamẽtationes accusetis. Res enim vestræ integræ, & saluæ sunt, nulla re indigetis, omnia vobis suppetunt. Facile hoc pacto est à lamentatione esse alienos. Similiter enim, nec rudit asinus, nec mugit bos ad præsepe plenũ. Hoc illud est, quod in prouerbio versatur, facilè omnes, cùm valemus, recta consilia ægrotis damus. Ex quo intelligitur non bene de calamitatibus perferendis eos disserere, qui nullas pertulerunt calamitates. Etenim facilè loquimur id, quod difficile fit. Facilè quicunque diceret, quod dicebat Eliphaz, Ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum. Ita enim Petrus iactabat, Si oportuerit me mori tecum non te negabo, similiterque omnes Apostoli dicebãt. In ipso tamen discrimine positi aliter iudicarunt. Id quod optime in se expertus Dauid pronunciauit dicens, Ego autem dixi in abundantia mea, nõ mouebor in ęternum. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Quapropter prudens illa est Philippi in Olinthia-

Facile est dare mœsto cõsiliũ.

Matth. 26

Psalm. 29

thiaco Oratio qua nõnullis exẽplis id declarat dicẽs;

οὐ χάλεπόν ἐστι τῷ κακῷ δοκεμύσαι
εἰ ἄρα τινὶ ἔστι νῦν μὴ κακὸς ἔχε
πρόκτητ' ἀθῆτι μᾶν δόσ' ἐν ἔργον μοχθήμενον,
ἀ νῦν δὲ μάχεσθαι δὴ ἐστι ῥᾴθιον
ἔπεσέν τι τῶν λεγμένων ἐστὶ πρὸς πεπονθέναι

Nõ difficilè eſt cui bene cibũ ſapit, faſtidiẽti dicere nè doleas, comede. Et pugilẽ increpare eũ, qui ſe à certamine abſtineat, ipſũ vero pugnare nõ eſt facile. Adeo inter ſe differunt dictũ, & factũ. Primã autẽ verſio partem ita trãſtulerunt ſeptuaginta viri τι γὰρ; μὴ ἀλλακενὴς κεκράξεται ὄνος ἄγριος, ἀλλ' ἢ τὰ σῖτα ζυτάν; quid enim? fruſtra rudet aſinus ſylueſtris, ſed cibũ quẽrẽs? Qđ ita intelligẽdũ eſt, Aſinꝰ nõ rudet fruſtra, niſi quia eget, quo magis intelligẽdũ eſt me nõ fruſtra hos clamores edere, niſi q̃ ea res me defficiat, qua deficiente clamare cogor. Caditq; hęc verſio in Hebręa verba, ſi אִם im ſi. niſi ſubaudiamus: facilè verò Hebræi has particulas prętermittũt, carmine pręſertĩ. Cohærετq, cũ eo qđ ſequitur. 6 *Aut poterit comedi inſulſum quod nõ eſt ſale cõditũ* id eſt, ego etiam clamo, quia cibo egeo: ſicut cum rudet onager cibo carens: quoniam licet apponatur mihi, tamen iucundus non eſt. Quem verſum ſeptuaginta interpretes de oratione dictum fuiſſe tradunt, quam habuit Eliphaz. Ita enim conuertunt ἀ βρωθήσεται ἄρτος ἀνέυ ἁλός, εἰ δὲ καὶ ἔστι ζεῦμα ἐν ῥήμασι κενοῖς. Si comedetur panis ſine ſale, ſi eſt etiam guſtus in verbis vanis, id eſt, Quemadmodũ panis ſale vacans, ſicèt verè panis ſit, iucundus tñ nõ eſt, ita & oratio tua Eliphaz Licet vera ſit mihi nec iucũda, nec grata eſt. Nõ enim eſt ad tempus accõmodata, quòd potius poſtulat, vt le-

niatur, quàm vt refricẽt dolor meus. Nõ enim ſatis eſt docẽti vera dicere, niſi etiã oportuna ſint. Id quod prę cipit Paulus ſcribẽs Coloſſenſibus, Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit cõditus, vt ſciatis, quomodo oporteat vos vnicuiq; reſpondere. Ex quo intelligĩt ſeptuaginta interpretes, non ſolum verſionem, ſed paraphraſim etiam nonnũquàm facere. Quare noſter interpres vulgatus longè aliter reddit extremã huius verſus partem pro qua ſeptuaginta viri poſuerũt. *Si eſt guſtus in verbis vanis.* Ita enim ipſe reddit. [*Aut poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortẽ?* Quod accõmodari à vulgato noſtro videt ad probãdũ, quod propoſuerat, reprehẽdi nõ debere, quod angeret ſe animi, quod lamẽtaretẽ, & querulas voces mitteret. Ná ſi homines tolerare nõ poſſunt, ſed reſpuũt cibũ inſulſũ, ſi indigne ferũt, clamãtq;, ſi cibũ mortiferũ guſtare cogãtur: quid criminamini, qđ ego fremã, qui nõ cibũ inſulſum, ſed mortiferũ dolorẽ nõ guſtare, ſed capere & penitꝰ haurire cogar. Sed in Hebræo eſt הֲיִטְעַם בְּרִיר חַלָמוּת im es tahã berir halamut, qđ ita exponit à recentioribꝰ Hebręis. Si es guſtꝰ in albumine vitelli. Nã בְּרִיר rir oui albumẽ ſignificare dicũt cuius rei illa tãtũ cõiectura eſt, qđ ſignificet ſaliuã cuius ſimile albumẽ eſt. Saliuã autẽ ſignificare cõiectura capitur ex. 1. Reg. 21. vbi de Dauide narrat. Et diſſluebat רִיר riro ſaliua eiꝰ in barbã חֲלָמוּת halamut vero vitellũ oui declarãt. Cuius ſignificationis nulla (quod ego ſciam) capi ex ſcripturis cõiectura põt. Nã hoc tantũ loco reperit, & radix eius חָלַם halã ſõniare propriè ſignificat: niſi fortè, quia ex Hebræorum ſententia pingueſcere etiã ſignificat, hinc fiat, vt nomen hoc vitellũ, id eſt, oui quaſi pin-

Non ſatis eſt docenti vera dicere ſed oportet eſſe oportuna. *Coloſ. 4.*

1. Reg. 21.

guedinem significet. Ex hac igitur Hebræorum interpretatione, ita positus locus declarandus est, vt hoc pertineat ad id, quod dixerat. An potest comedi insulsum sine sale: cuius rei pro exemplo subijciet vitellũ oui. Quod cum sit natura sua insulsum, non benè sapiet sine sale. Cum igitur de huius loci interpretatione nõ conueniat inter vulgatũ, & Gręcum interpretẽ, Hebręiq; diuersam ab vtroq; sentẽtiã sequãtur, difficile quidem est iudicare, præsertim cùm Hebræa vocabula rara, & inusitata sint. Pio tamen viro satis esse debet, quòd & Græca, & Latina, & Hebræa sententia vera sit, & apta contextui, Sequitur autem.

7 *Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.* Amplificat calamitatem suam, vt honestam luctus, & vlulatus causam sibi esse ostendat. Id est nõ solùm gusto rem insulsam, atque mortiferam, sed etiã angustia compulsus nullo in tanta angustia vescor cibo alio, quàm eo quem antea adeo horrebã, vt vel tangere nollem. Saniem hoc loco cibum suum vocare existimo. Saniem autem quis nõ horreat? quis nõ tãgere renuat? Illud verò, quod dicit, [*Præ angustia cibi mei sunt,*] optimè explicare puto, quod obscurius in Hebræo ponit כרוד לחמי Kidue lahmi. Quod verbũ de verbo reddẽdo significat. Sicut egritudines cibus meꝰ, id est sanies est cibus meus quoniã est tãquàm egritudines meæ, siquidem copiosè ex eius corpore profluebat. Quæ explicatio magis mihi placet, q̃ quorũdã Hebræorũ, qui exponũt ægritudines carnis meę. Nã לחם lehem cibus est propriè, â verbo לחם lahã comedere. Quòd si aliâs pro carne, aliàs pro pane vsurpetur, tũc accidit cũ vterq; cibus est. Nã quando per synedochã

spe-

species pro genere ponit̃, genꝰ etiã oportet cõuenire in eã speciẽ in qua dicit̃. Hoc berò loco, vt caro Iob cibus eius sit, nõ cõuenit, nec id volũt Hebræi exponẽtes. Ægritudines carnis meę, sed vt declaret ęgritudines esse corporis eius. Sed difficilior est, septuaginta interpretũ cõuersio οὐδεύναται γὰρ μου παύσασθαι ἡ ψυχὴ βρῶμον γὰρ ὁρῶτα σῖτά μου ὥσπερ ὑσμὴν λέοντος. qđ lõgè obscurius fecit interpretatio versionis Gręcę in Biblia regia ê regione posita, βρῶμον fętorẽ vertẽs, cũ neque id Gręcis significet: nec ad septuaginta virorũ mentẽ huiusmodi significatio pertineat βρῶμος ergo sonitꝰ est, quẽ reddimus cũ fame pressa nostra intestina crepãt. Id ergo septuaginta significant. Nõ potest quiescere anima mea, sonitũ em̃ video cibos meos, sicut odorẽ leonis: sentẽtia quidem aptè cohæret, verba vero reddere verbis Hebræis difficilius est. Sed illud non potest, rectè declarat מאנה maana, quod est renuit, quiescere respõdet לנגוע lingoha, quanuis נגע nagah tãgere pertingere propriè Hebræis significet. Magna tamen est septuaginta virorũ auctoritas, vt quiescere etiã significare putemꝰ. Vel subaudierũt illi fortè quietẽ in hãc sentẽtiã, Nõ põt aĩa pertingere quietẽ. Sonitũ vero cõuerterũt המה hama â verbo המה hama sonare, sed ipsi cũ alijs pũctis legebãt המה hama, qđ est sanitꝰ, כרוד Kidue aũt trãstulerũt odorẽ leonis ad significãdã ęgritudinis magnitudinẽ. Ea vero est septuaginta virorũ sentẽtiã. Frustra me reprehenditis, quòd nimis meo casu cõmouear. Non enim possum quiescere, nã cibi mei nihil aliud sunt nisi intestinorum meorũ sonitus. Certum enim est Iob dysenteria laborasse. Quod ipse declarat capite decimo sexto dicẽs, Cõuulnerauit lũbos meos

 & ef-

& effudit in terra viſcera mea, efficitur autẽ dyſenteria cum crepitu inteſtinorũ ex cibis corruptis. Quare meritò dicit cibos eius eſſe ſonitum inteſtinorum, nec poſſe quieſcere. Quòd magnis doloribꝰ, & torminibꝰ vẽtrẽ dyſenteria exerceat. Excretionẽ verò ſãguinolẽtã fętere dicit, ſicut odorẽ leonis, qui grauiſsimus eſſe ſolet, propter eũ, quẽ leo natura ſua inijcit timorẽ. Ná
Iob.16. dolorẽ & calamitatẽ ſuam Iob beſtiæ cõparat immani c.16. dicẽs, Collexit furorẽ ſuũ in me, & cõminatus eſt mihi infremuit cõtra me dentibꝰ ſuis. Hac igitur ratione mihi videtur rectè hæc verſio difficilis ſeptuaginta & explicari, & cũ vulgata editione & Hebręa conciliari.

8 *Quis det vt veniat petitio mea, & quòd expecto tribuat mihi Deus,* perſiſtit ſua ſententia, ne temẽre, & præ dolore animi impos, quod prius dixerat tertio capite, protuliſſe videret: paucisq; idẽ repetit dicens.

9 *Et qui cœpit ipſe me cõterat: ſoluat manũ ſuã, & ſuccidat me.* Quaſi ligatã Deus manũ ſuã habere videtur, quia nõ percutit tota ſua vi, cũ nõ extinguit, nec omnino interficit eũ, quẽ vulnerat. Optat ergo Iob, vt ſoluat manũ ſuã, & eũ extinguat, vt ita finẽ faciat vulnerãdi. Quod vt ſeptuaginta explicarẽt, ſecundã huius verſus partẽ, quia prima cõtinebat prętermiſſerũt, vt quarto huiꝰ capitis verſu feciſſe diximꝰ, & hãc addiderũt, ἐς τέλος ἐπὲ μὴ με ἀνελέτω in finẽ ne excindat me, id eſt, lõgo tẽpore ne me dolore conficiat, ſed finẽ citò mea morte percutiendi faciat. Id enim hac ratione dicendi ſeptuaginta viri declarãt, vt pſal. 74. Vt quid Deus repuliſti in finem iratus eſt furor tuus ſuper oues paſchuæ tuæ, id eſt, vt quid tam longo tempore nobis defuiſti.

10 *Et hæc mihi ſit conſolatio, vt affligens me dolore non parcat.* Id eſt cum morbo tam inſanabili, & mortifero laborem

rem nulla mihi reliqua eſt conſolatio, niſi vt meus nõ mitigetur dolor, ſed vſque adeo augeatur, donec me morte abſumat, vt tãtis cruciatibus liberer. Manet in ſua ſententia, vt mortem ſibi, quàm vitam, vtiliorẽ iudicet. Septuaginta virorum verſio multum verbis differre videtur ita enim vertunt ἔτι δὲ μοι πόλις τάφος, ἐφ' ἧς ὠδὶ ταχέως ἁλόμην, ἕως ἂν ὑπῆς ὁ μὴ φείσωμαι. Sit aũt ciuitas mea ſepulchrum, in cuius muris ſaltarem, nec in ea me cõtinerem, id eſt, vſq; eo me (vt dixerat) vulneret Deus, donec mortuus cadã in ſepulchrũ. Quod adeo opto, vt in eo præ lętitia ſaltarẽ: nec me cõtinerẽ, Ideſt mihi iucũdiſsimũ eſſet ſepulchrũ, in quo à tãtis malis liberatus aquieſcerẽ. Ac עִיר hir, ciuitas pro עוֹד hod legiſſe videntur, ſunt enim literæ valde ſimiles, נֶחָמָה nehama vero, quòd eſt conſolatio ſepulchrũ per paraphraſim interpretati ſunt, חֵיל hail autẽ murum vrbis exterioré etiam Hebræis ſignificat, quod antemurale vulgatꝰ vertit thren.2. verſ.8. חֵל çalad verò obſcurũ verbũ eſt, quòd hoc tãtũ loco in ſcriptura reperiatur. Quod licẽt Hebręi vrere interpretẽtur, quos vulgatꝰ ſecutus fuiſſe videt, cũ affligẽs conuertit, idẽ emi illi fuit affligẽs dolore, quod Hebręis vrẽs dolore, nõnulli tñ Hebręi ſeptuaginta ſecuti, ſaltare præ lętitia exponũt, *Nec cõtradicã ſermonibus ſancti.* Id eſt Deo nõreſiſtã precibus, ſi me extinguere voluerit, imo pro màgno beneficio ducam. Septuaginta tamẽ ad integros mores Iob id retuliſſe videntur, ita transferentes ὅτι οὐκ ἐψευσάμην ῥήματα ἁγίου θεοῦ μου. Non enim fruſtratus ſum verba ſancta Dei mei. Id eſt, eius præcepta non neglexi, ſed tenui. Quare non eſt cur mortem magno opere formidem. Bona enim & inculpata vita, non graui

animo

animo debet cum morte commutari: in quā officiorum digna merces repoſita eſt.

11 *Quæ eſt enim fortitudo mea?* Cauſam reddere videtur, cur mortem meritò optet. Non enim mors diſtat, ſiquidem tanto dolori, ait, diu reſiſtere nō poterò, ſed me citò conſumet, quia me iam vires deficiunt. Quæ ratio valet quidem ad demonſtrandum miſeram eſſe hominum vitam, nec vehementer amandam, quoniā breuiſſima eſt, quod planius Iob alio loco dicit. Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſerijs, qui quaſi flos egreditur & conteritur, & fugit, velut vmbra. *Aut quis finis meus, vt patiēter agā?* Id eſt quantum diſtat finis meus, vt patienter illum expectem. Eandem alijs verbis repetit ſententiam. Quibus etiam ſignificat citò tandem vitam ſuam finiendam, & ob eam rem non eſſe ab eo vehementer amandam: clariuſque ponitur in Hebræo quis finis meus אארך נפשי aaric naphſi, vt producam longius vitam meam. Et vt ſeptuaginta ſignificarent ad breue vitæ tempus eſſe referendum, pro fine verterunt χρόνος tempus.

Iob. 14.

12 *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt.* amplificat quod dixerat vires eum iam deficere adtantum proferēdū dolorē. Nō enim lapideus nec æneus eſt, vt diu tot tantaque verbera tolerare poſsit.

12 *Ecce, non eſt auxilium mihi in me, & neceſsarij quoque mei receſſerunt in me.* Id eſt. Præterquàm quod meæ iam ſunt exhauſtæ vires, nullæ mihi vires externæ ſuppetunt. Nemo enim fert opem. Nam velamici mei, qui mihi difficillimo tempore adeſſe debebant, me deſeruerunt, quod erat quidem grauiſsimum, vt vitam redde-

redderet acerbiſsimam. Solet tamē hæc calamitas vſu viris ſanctis euenire, cùm in alijs verſantur calamitatibus. Vt Dauid de ſe narrat, Elōgaſti à me amicū, & proximum, & notos meos à miſeria. Fortè vt diſcant boni viri, nullas in hominibus atque adeo coniunctiſsimis, ſed in Deo ſpes collocare. Quod Chriſtus exemplo docuit inſigni, cum ab inuidis, & inimicis ſuis oppreſſus, non ſolùm fuit ab amicis deſertus, verumetiam turpiter, & valdè pueriliter negatus. Sed illud, [*Ecce, non eſt auxilium mihi in me,*] ſeptuaginta aliter conuerterūt, ἰδοὺ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἐπιβοήθεια? nūquid nō in ipſo ſperaui. Quod facilè Hebræa verba patiuntur, ſed ז bo pro ז bi ſeptuaginta legiſſe videtur, quod facile erat nam ו, & ז ſunt, vt diximꝰ, literæ valdè ſimiles, quòd eadem forma ſint, tantùm quantitate differant, quòd vna ſit breuior alia. Tunc verbum de verbo transferentes ita reddemus, Nōne auxilium meum in eo? Cohæretque ſententia cum ſuperioribus verbis, hoc eſt, vires me deficiunt, quia non ſunt lapideus. Præſertim cùm in Deo ſemper ſperauerim, & mihi modò aduerſarius ſit, quare nihil mihi, quo nitar, reliquū eſt. Illud autem, [*neceſsarij quoque mei receſſerunt à me,*] ita conuerterūt ſeptuaginta βοήθεια οὐκ ἔστιν ἐμοὶ ἀπὸ αὐτῶν auxilium mihi defuit. In Hebræo autem eſt תושיה נדחה ממני tuſia nidha mimeni, ratio expulſa eſt ex me. Diximus autem capite ſuperiori verſu. 12. תושיה tuſia variè ab Hebreis declarari, noſtrāque de eius ſignificationē poſuimus ſententiā. Ratio ergo ſua defuit ei, & quod erat ex re eius. Id autem vulgatus intepres eius amicos eſſe putauit. Septuaginta vero quodcunque auxilium. Aptèque vtrunque quadrat, vt ex ſequenti verſu

Pſalm. 87

ſu intelligitur: latius tamen patet verbum Hebræum.

14 *Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam, timorem Domini dereliquit.* Variè hic verſus ab Hebræis exponitur: cùmque multi de illo verba faciant, nulli inter ſe conueniunt. Dubitaturque inter eos, vtrum מס maç toar an niphal, vt illi loquuntur ſit, id eſt, vtrum actionem, an paſsionem ſignificet. Sed non dubito, quin actionem ſignificet, cum ita vulgato & Græco, & Chaldæo interpreti videatur. Eſtque facilis vulgati interpretis explicatio, cui aſſentitur Chaldæus pungitque amicos ſuos, ꝙ in eũ acerbi fuerint. Quos meritò dicit Deũ non veritos fuiſſe: cum in tantis ærumnis non ſolùm ab eorum fuerit officijs deſertus, ſed etiam vexatus.

Prou. 3. A qua re nos reuocat ſapiens in prouerbijs dicés, Ne moliaris amico tuo malum, cùm ipſe in te habeat fiduciam. Sed ſeptuaginta viri quádam lõgè ab hac, & Hebręorũ opinione diuerſam ſunt ſecuti ſentẽtiã, ita vertentes ἀπεπάσατο με ἔλεος ἐπισκοπὴ δὲ κυρίου ἀπεῤῥίφη με remũciauit me miſericordia, ſpeculatio verò Dei inſpexit me. Caditq; in Hebręa verba, ſi miſericordia nõ accuſatiuꝰ, vt placuit vulgato, ſed nominatiuꝰ ſit. חסדו me reheu verò, id eſt à ſocio ſuo me, optimè paraphraſi potuerũt vertere, id eſt, à me, qui ſocius eius erã, quoniam tanta fuerat antè erga me vſus benignitate Deus vt me poſsẽ ſociũ eius appellare. ירא irat autem, qđ vulgatus & Chaldęus, & alij Hebræi timorẽ interpretãtur, poteſt etiã ſignificare ſpeculationem, vt placuit Græcis á verbo ראה raha vidit. ד verò emática eſt, vt Hebręi dicũt, poteſtq; abeſſe, & ad eſſe, fortèq; abfuit in codicibus ſeptuaginta virorũ. Quod vero עזבה ia hazob vidit conuerterũt, cũ relinquit ſignificet. Ea de cau-

cauſa factum eſſe pũto, quia totũ verſum in hanc partem acceperunt, Miſericordia Dei renunciauit me, & ſpeculationem eius mihi relinquit. Et vt explicarent, quid eſſet ſpeculationem ſibi eſſe relictã, conuerterũt ſpeculationem Dei eum videre. Hoc ergo pacto puto verba Græca Hebræis verbis accommodari poſſe. Sententia vero aptè conuenit ad ſignificandum deſiſſe Deum in eum eſſe benignum: & ſibi eſſe iratum. Eſt enim acerbiſsimum, ſi Deus non conniueat, ſed vitam noſtram ſpeculetur, attentèq; inſpiciat: cùm etatis noſtræ errata eum latere non poſsint, nec poſsit vt ait Dauid, Omnis viuens in conſpectu eius iuſtificari. Etita Iob capite ſequenti ait, Oculi tui in me, & non ſubſiſtam. Dauid etiam hanc Dei acerbitatem à ſe deprecatur dicens, Auerte faciem tuam à peccatis meis.

Terribile eſt valde Deum attẽte ſpeculari.
Pſal. 142.
Iob. 7.
Pſalm. 50

15 *Fratres mei præterierunt me, ſicut torrens, qui raptim tranſit in conuallibus.* Poſtquàm Iob indignationem ſuam excuſauit à ſeque culpam eam dimouit, in qua eum amici ponebant, in ipſos nunc inuehitur, & in eis potius culpam conſiſtere demonſtrat. Quòd non in eum id officij munus præſtiterint, quod amicitia quæ ſibi cum illis erat poſtulabat. Et eos confert torrentibus, qui multa aqua pluuia, vel multa niue liqueſcente, cum exundent, alueumque exeant, æſtate tamen ita exareſcũt, & exiccantur, vt penitus non appareant. Ita & ipſi, cum Iob diues eſſet proſperamque fortunam traheret, in eius ſe amicitiã vehementer inſinuabant, & amicorum operam, & ſtudium ei pollicebantur. At cum Iob tanto miſeriarum æſtu vrgeretur, nõ ſolùm amicorum operam nõ exhibuerunt; ſed

Amici veri qui nõ ſint.

sed etiam ei molesti, & acerbi fuerunt. De huiusmodi
Eccli.6. amicis Ecclesiasticus ait, Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis. Et
Prou.14. Salomon in prouerbijs, Etiam proximo suo pauper odiosus erit: amici vero diuitum multi, & quidā poeta dixit.

ἔρημος ἐστ' ἄνθρωπος ἠπορημένος.

Solitarius est homo inops.

16 *Qui timent pruinam, irruet super eos nix.* Quoniam superiori versu dixerat, Præterierunt me, quo ab amicis suis derelictū fuisse significauit. Id suæ calamitatis metu fecisse nunc innuit. Quod faciendū non erat. Cùm detrimenta, & incommoda vitę ita latè manent, vt ad omnes, vel valde securos homines pertinere possint, atq; adeò sæpenumero fit, vt in grauiora mala incidāt, qui leuiora fugiunt. Quam propositionem Synedocha vtens, id est specie pro genere hic ponit, pruinaq; leuiora mala indicat, niue vero grauiora: ita fieri poterat, vt ij, qui illum calamitate conflictantem fugiebant, in ipsam incurrerent calamitatem. Quare ita timore perculsi, & pusillo animo esse in Iob ęrumnis non debebant. Sed in Hebræo illis verbis, [*qui timent*] respondet קדרים quodrim, קדר chadar autem proprie significat nigrescere, sed quia nigrescūt, vestibusve nigris, atq; pullis vtūtur, qui tristitiā habitu declarare volunt, fit vt tristem esse etiam significet, vt Hieremiæ.8.vers.21. Super contritione filiæ populi mei cōtritus sum, & contristatus) Hebraice קדרתי chadarti. Et propterea hoc loco vulgatus cōuertit. [*Qui timent,*] Id est, qui tristes ob pruinam sunt. Sed Hebræi propriam verbi significationem, hoc loco vsurpant. Item illud

illud, quod per paraphrasin vulgatus vertit, [*irruet,*] התעלם ithalem Hebræi propriè etiam explicant, Se abscondet. Ex quo fit, vt in aliam sentētiam totū hunc versum accipiant: vt explicet, quo pacto illi torrentes (quos dixerat) alueo pleno fluant id est, torrentes illi nigri ac turbidi fiunt ob pruinam, subaudi, liquefactam: in eis etiam se nix abscōdet, subaudi, liquefacta. Hoc est niue ac pruina, cùm liquescunt, difluunt, & exundant. Ex quo accidit, ꝙ cum fonte perpetuo ac natiuo careant, facilè exarescant. Septuaginta verò viri, non verbum de verbo conuerterunt, sed paraphrasi, & liberiori interpretatione sunt vsi, ita vertentes οἱ τινές με διηυλαβοῦντο νυνὶ ἀπιπεπτώκασι μοι ὥσπερ χιὼν ἢ κρύσταλλος πεπηγώς. Qui me reuerebantur, nunc in me irruunt, sicut nix aut gelu cōcretum. Id est, Amici mei, qui me antea diligebant, & obseruabant, nunc nō lenes, & suaues, sicut aquæ, sed duri & rigidi, sicut nix, & gelu in me sunt.

17 *Tempore quo fuerint desipati peribunt, & cùm incaluerint soluentur de loco suo.* De torrentibus loquitur, quos facile æstus exhaurit, id est, tempore, quo exsiccati fuerint omnino peribūt, nec vllum alueo, æstate veniente, eorum apparebit vestigium. Quod vulgatus vertit dissipati fuerint, Hebraicè est דזרבו izorbu. Quod verbū hoc tantùm loco reperitur: quam ob rem variè ab Hebręis declaratur. Quidā exponunt, Tempore, quo fuerint multiplicati, id est, Tēpore, quo diffluunt subitò exarescunt. Alij, Tempore quo calefiat, idest, æstate, septuaginta verò, Liquefacti, exponere vidētur. Quæ omnes declarationes ad eandem, quam posuit vulgatus interpres spectant sententiam.

18 *Inuolutæ sunt semitæ greßuum eorum, ambulabunt in vacuũ, & peribunt.* Quod inuolutæ dicit Hebraice est, דלפתו ilapethu propriè declinatæ sunt, id est, torrentes exundãtes, ac diffluẽtes de semita, idest, de alueo suo declinabunt, ac propterea puluere paleis, & alijs quisquilijs inuoluti, vt vulgatus ait, ambulantes in vacuum peribunt. Quibus verbis causas narrat, cur citò torrẽtes pereant. Quod quia satis explicatum videbatur, septuaginta prætermittentes loco eius similitudinem accommodant, ita vertentes οὕτως καὶ ἐγὼ κατελείφθην ὑπὸ πάντων, ἀπωλόμην δὲ καὶ ἔξοικος ἐγενόμην. Sic, & ego ab omnibus desertus domoque eiectus perij.

19 *Cõsiderate semitas Thema, itinera Saba, et expectate paulisper.*

20 *Confusi sunt, quia speraui: venerunt quoque vsque ad me, & pudore cooperti sunt.* Locus quidem obscurus est, in cuius enarratione multùm ab errant expositores Latini, Hebraicè verò non ita difficilem habet explicationẽ. Quare Hebræa verba explicemus, vt facilior aditus ad Latinum vulgatum exponendum relinquatur. Verbum ergo de verbo redentes, ita Latinè Hebræa verba vertemus, Viderunt viæ Thema itineraq; Saba, sperabant sibi. Confusi sunt quoniã spem [posuerunt,] venerunt vsq; ad ea, & erubuerunt. Vias thema & itinera Saba vocat, per metonymiam homines in thema, & Saba iter facientes: qui ad illos torrentes sitibũdi, vt biberent venientes, spe sua frustrati, quia exaruerant, confusi sunt, & erubuerunt. Persistit enim in similitudine declaranda. Quæ cum sit facilis explicatio, si Latina interpretatio ei coaptari poterit, satis, vt ego iudico illustrabitur. [*Considerate ergo (ait) semitas thema, & itinera Saba, & expectate paulisper*, Id est homines (vt di-

(vt diximus) in Thema, & Saba euntes, vt ex illis discatis horum torrentium naturam, [*Confusi sunt,*] idest huiusmodi homines confusi sunt, & rationem huius confusionis subijcit dicens, [*quia speraui,*] In nonnullis exemplis editionis vulgatæ est, Quia sperauerunt, & tunc facilius explicatur, id est, iter facientes confusi sunt, quòd sperabant se in illis torrentibus aquam reperturos, & non repererunt. Sed in Biblia Regia & pluribus vulgatæ editionis exẽplaribus est, [*speraui,*] Et tunc ita explicandum existimo, vt subitò Iob positam similitudinem accommodet, & suos amicos torrentium similes esse doceat: se autem iter agentibus, & sitibundis confert, quia speraui ait, opem mihi in tanta calamitate laturos, vt nostra exigebat necessitudo, at cum ad me vsq; venirent eos nostræ puduit necessitudinis, indignumque me amicitia sua, & iniquum iudicarunt. Ita enim plerunque calamitosis hominibus accidit, qua de causa Christus dixit. Beatus qui non fuerit scandalizatus in me. *Matth. 11*
Septuaginta viri, ita hunc locum conuertunt ἴδετε ὁδοὺς θαιμανῶν ἀτραποὺς σαβὼν οἱ διορῶντες καὶ οἰσχύνην ὀφειλήσουσιν οἱ ἐν πόλεσι καὶ χρήμασι πεποιθότες. Animaduertite Themanorum vias, diuerticula Sabeorum, qui vident, & pudori sunt obnoxij, qui in ciuitatibus, & pecunijs sperabant. Figuraque esse videtur synedocha, vt Themanos, & Sabeos ponat, pro toto genere eorum, qui mercaturam exercent. Coniungiturque cum eo quod ex versione septuaginta interpretũ dixerat. Ego ab omnibus desertus, domoque eiectus perij: ex me exitũ eorũ discite, qui diuitijs cõparandis incumbunt, ponuntque suæ salutis spem

in pecunijs,& vrbibus,quas possident:hoc est,In me vno appareat fallaces esse diuitias.Sicut dixit Ecclesiasticus,Noli attendere ad possessiones iniquas,& ne dixeris est mihi sufficiens vita,nihil enim proderunt in tempore vindictæ,& obductionis. Chaldæus vertit, Confusi sunt,qui sperauerunt in idolis suis. Vt ex varia huius loci interpretatione eius difficultas intelligatur,vaieque posse ieddi.

Eccli 5.

21 *Nunc venistis,& modo videntes plagam meam timetis.* Demonstrat ex effectis amicos suos amicorum operam, & officium sibi non exhibuisse: timuisseque meritò dicit: quoniam ei metum injiciebant dicentes (vt significauit Eliphaz)tot tantisque miserijs,quibus præmebatur,scelerū suorū pœnas luere.Cùm potius ei animū facere debuissent docētes Deū tāquàm patrem bonorum virorum amantissimum in eos tanq̄ filios interdū animaduertere solere. Sicut Paulus epistola ad Hebræos capite duodecimo luculēter disseruit,vt eos ab improbis vexatos,spoliatos,& ignominijs affectos consolaretur, dicens inter alia, Tanquàm filijs vobis offert se Deus.Quis enim filius, quem nō corripit pater?Et in epistola.2.ad Thessalonicenses .c.1.Si tamen (ait)iustum est apud Deum retribuere retributionē ijs,qui vos tribulant,& vobis,qui tribulamini requiē nobiscum.Est enim valde peruersa eorum agendi ratio,qui cum hominibus afflictis,& calamitosis,de ira, & odio Dei inscelleratos homines disserūt. Præsertim si nullum aliàs eorum flagitium apertum & testatum sit. In Hebræo autem est כי עתה הדדתם לא ci hata heitem lo,quod verbum de verbo significat. Quoniā nunc fuistis non,id est, Sic amici fuistis,quasi nō fuissetis

Hebræ.12.

2.Thes. 1.

Cum afflictis de ira Dei non est differendū

setis,vel sic mihi adfuistis quasi nō adfuissetis. Quod vulgatus vertit,Nunc venistis,id est, nunc mihi adfuistis.Clariùs per paraphrasim Hebraismum explicarūt septuaginta interpretes ἀτὰρ δὲ νῦ ὑμεῖς ἐπέβητέ μοι ἀνελεημόνως vos me visistis nulla misericordia cōmoti. Chaldeus etiam Hebraismum declarat ita vertēs, Vos fuistis quasi non essetis.

22 *Nunquid dixi,Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi?*

23 *Vel,liberate me de manu hostis,& de manu robustorum eruite me?* Videtur amicorū suorum auaritiā notare timuisse que ne cogerentur necessitudine,facultatibus suis illius extremam inopiam subleuare. Et propterea dicit nihil est,quod timeatis:nihil enim vos postulo, nihil de fortunis vestris,quo me iuuetis,detractum esse volo. Hostem, & robustos forte intelligit Sabæos, & Chaldæos, qui eius fortunas inuaserunt, & prædam egerunt,vt capite primò narratum est. Vel forte hostes & robustos appellat calamitatem, & totam miseriam suam,de qua etiam capite.30.ita locutus est,Pharetram suam aperuit,& afflixit me, & frenum posuit in os meum: dissipauerunt itinera mea,insidiati sunt mihi:& prævaluerūt,& non fuit,qui ferret auxiliū.In quo loco vehementer animaduertenda est grauitas,& animi magnitudo sancti Iobi, qui nec tantis iacturis, & grauissimis incommodis adduci potuit, vt ab alio, quàm à Deo opem,& auxilium peteret. Quo animo ecclesia, & eius præstantissimi duces omnes Christianos, & Deo deditos viros esse optant,cùm aduersa conflictantur fortuna, & multos iniquos homines infestos habent, vt autor est Zacharias de bellis eccle-

Iob.30.

In Deo spē rebus aduersis collocare debemus.

Zacha.12.

siæ

siæ verba faciens. Et dicent (ait) Duces Iuda in corde suo confortentur mihi habitatores Hierusalem in domino exercituum Deo eorum, id est solo Deo, & sanctis eius nitantur, & ex alio nemine pręsidium quærant.

24 *Docete me, & ego tacebo: & si quid fortè ignoraui, instruite me.* Non recusat quò minus cum eo disputetur. Ex quo innocentia, virtusque summa eius facilè cognoscitur, cum lucem non vereatur: sed eā potius exoptet. Non enim boni viri argui timent, imo secum amāt de officio suo disceptari, parati ad operum suorum rationem reddendam. Ita Christus etiam dixit, Quis ex vobis arguet me de peccato? Contrà verò iniqui viri vehementer reprehendi formidant vitamque suam redargui. Siquidem lucem fugiunt quoniam sordidi, & inquinati sunt. Ex hoc enim factum est, vt euāgelium boni viri vehemēter amēt, iniqui vero vehemēter abhorreant. Quòd illorum facta probet, istorum verò improbet. Id quod Christus declarauit dicēs, Omnis, qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucē, vt non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem, venit ad lucē, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Sequitur in Iob.

Boni viri argui non timent.

Ioan. 8.

Ioan. 3.

25 *Quare detraxisti sermonibus veritatis, cùm è vobis nullus sit qui possit arguere me.* Id est: cur reprehenditis verba, quæ de humana vita feci illam improbando, cum verissima sint, nec aliter rem habere ab vllo demonstrari possit. Persistit sua sententia, ex quo etiam veram fuisse cognoscitur, & viri grauis constantia declaratur, qui nullo modo à recta potest abduci sententia. Sed in Hębræo est, מה כמרצו אמרי דשר manim rezu

rezu imre ioser. Quod Hebræi exponunt, Quàm fortia sum verba recta, quę se per seipsa defendūt, à nullo que refelli possunt. Nam מרץ maraz roborare vbiq; exponunt Hebræi, aptèque quadrat. Vulgatus verò interpres vbique etiam iniquū habere declarat. Ad hanc enim significationem omnes eius interpretationes, licèt varię videantur, reuocātur. Vt cùm pessimum, molestum esse, & hoc loco detrahere interpertatur: & hæc significatio aptè etiam vbique conuenit. Cui septuaginta viri assentiuntur, ita enim hunc locum reddūt ἀλλ' ὡς ἔοικε φαῦλα ἀληθινοῦ ῥήματα οὐ γὰρ παρ' ὑμῶν ἰσχὺν αἰτοῦμαι. Sed quomodo vitiosa videntur verba eius, qui vera dicit: non enim à vobis vires peto. Notandumque est, quòd secundam versus partem aliter quàm vulgatus & Hebræi, & Chaldæus septuaginta transferunt: verbum autem quod in Hebræo ponitur est, יכח iacah, quod increpare, & reprehendere semper significat. Sed septuaginta viri (quod vehementer animaduertendū est) hoc verbū repertū deriuatumque esse iudicarunt ex כוח coha, quod fortitudinem significat, & ad natiui nominis significationem deriuati significationem accommodarunt, sentētia verò versionis eorum facilis est, & apta.

26 *Ad increpādum tamen eloquia cōcinnatis, & in ventū verba profertis.* Id est sermonem inducitis non, vt veritatem tractetis, sed vt me reprehendatis. Quæ verba in ventum, id est, inania leuiaque esse meritò dicit. Nam verba, & orationes ad veritatem declarandam sunt comparata. Quem finem si quispiam loquendo non spectet irrita eius verba ventisque fusa existimanda sunt. Sed cū [*profertis*) dicit in Hebræo est נואש noas,

est autem verbum שחה iaas valde ambiguum vulgato interpreti. Significat enim ei proferre, quiescere Esai. 57. vers. 10. desperare. Ierem. 2. vers. 25. & 18. vers. 12. Hebræi autem constanter vbicunque reperitur, desperare exponunt. Quare ex hac significatione sic locus hic exponendus est, & in ventum verba desperati, vel desperationis, vt placet cuidam Hebræo inter illos doctissimo: id est orationes excogitatis quibus me increpetis, & ad desperationem adigatis: in vétum tamen, id est, frustra non enim animum despondebo. Quę cùm sit facilis, & plana expositio magis mihi probatur, quàm quorūdā Hebræorū, quos sequūtur auctor Bibl ę Roberti. Septuaginta tamé viri ita hunc locum transferunt, ἐσθὲ ὁ ἔλεγχος ὑμῶν ῥήματά με παύσει: ἔστε γὰρ ὑμῶν φθέγμα ῥήματος ἀνέξομαι non enim reprehensio vestra mea verba coercet: neque enim verborum vestrorum orationem feram.

27 *Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum.* Se vocat pupillum, quia ab omnibus desertus erat. Quod dicit, [*subuertere*] in Hebræo est כרה caru foditis, quod in eandem sententiam, quam vulgatus expressit, dicitur ducta translatione â foueis quibus bestiæ capiuntur.

28 *Veruntamen quod cœpistis explete, præbete aurem, & videte an mentiar.* Eandem, & septuaginta viri, & vulgatus interpres, & Hebræus habent sententiam, vt captet ab amicis attentionem, petens, vt attente verba sua, quæ dixit, vel dicturus est, considerent, & vtrum falsi quidquàm in eis reperiri possit. Hebræa tamen verba ita verbum de verbo conuertentur, nunc incipite, cõuertimini in me, si vestro in cõspectu mẽtiar.

Respon-

29 *Respondete obsecro absque contentione, & loquentes id quod iustum est iudicate.* Illi contentione disputant, qui nõ veritatem indagare, sed vincere potius, & vt sua concedatur sentẽtia, volunt, vt nõnihil ex eo glorię cõsequãtur. Quod vir Theologus fugere vehementer debet. Nam huiusmodi mens, si semel imbibatur, in magnos & periculosos eũ impellet errores. Et ita Paulus Philippenses monet, Nihil per contentionem, nec per inanem gloriam, sed in humilitate. Idemque contentiones numerat in operibus carnis. Quod verum ergo, & iustum sit, tantùm in disceptando spectare debemus. Et propterea addit. [*Loquentes id quod iustum est iudicate,*] verba vero Hebręa eandem habent sentẽtiam, paraphrasi tamen reddita sunt à vulgato nostro. Possunt verò, ita verbũ de verbo transferendo, explicari, Conuertimini obsecro, ne sit iniquitas, conuertimini adhuc iustitia mea in ea, id est, iterum syncerè, & sine vlla contentione disputemus, nam in huiusmodi disputatione manifesta, & aperta erit iustitia mea. Septuaginta vero auctores ita verbum de verbo conuertunt καθήσατε δὲ μὴ ἔτι ἄδικον μὴ πάλιν τῷ δικαίῳ συνέχεσθε, sedete iam nec sit iniquum ac rursus vero conuenite. Nam imperatiuũ שובו subu non à verbo שוב sub reuerti, sed a verbo דשב iasab sedet duductum fuisse iudicarunt, בוא ba verò a verbo בא bo venire. ה. pro. א. quod vsu venit, cùm sint literæ, quas Hebræi vocant quiescentes, & vna pro alia obrepat: vt hoc eodem versu. ך. ponitur pro. ן. sequitur autem.

Non contendum vt vincamus, sed vt veritarem inueniamus. *Philipp. 2. Galat. 5.*

30 *Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.* In eandem sententiam vulga-

tus accepiſſe videtur primam, & ſecundam huius verſus partem, id eſt, Si ſyncerè diſputauerîtis, intelligetis me nihil hactenus iniquè, nec ſtultè fuiſſe loquutum. Potéſt tamen ſecunda verſus pars in aliam ſententiam accipi. Nam הדה haua non ſolùm prauitatem, ſed etiam contritionem vel calamitatem frequentius Hebræis ſignificat, id eſt. A ne guttur meum, vel fauces non percipient calamitatem? Quo ſignificat, quæ dixerat tertio capite ex vehementi dolorum, & miſeriarum ſuarum ſenſu fuiſſe locutum. Tanquàm ſi diceret, Nunquid vos, qui meos vultis cohibere ſermones, vultis etiam, vt tot detrimenta, totque tormenta non ſentiam? non intelligam? Et propterea ſeptuaginta viri ita verterunt ἢ οὐχὶ ὁ λάρυγξ μου μελετᾷ σύνεσιν, vel an non guttur meũ æſtimauit prudentiam? id eſt, non ſentiret, quod prudenter ſentiendum eſt? cuiuſmodi tot dolores, & acerbitates ſunt, quas prudens animus acerbè ſentiri poſtulat.

CAP.

CAPVT. VII.

A
1 *Militia eſt vita hominis ſuper terram: & ſicut dies mercenarij, dies eius.*
2 *Sicut ſeruus deſiderat vmbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui.*
3 *Sic & ego habui menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi.*
4 *Si dormiero, dicã, Quãdo conſurgã? & rurſum expectabo veſperum, & replebor doloribus vſque ad tenebras.*
B
5 *Induta eſt caro mea putredine & ſordibus pulueris: cutis mea aruit, & contracta eſt.*
6 *Dies mei velociùs tranſierunt, quàm à texente tela ſuccidatur, & conſumpti ſunt abſque vlla ſpe.*
7 *Memento quia ventus eſt vita mea, & non reuertetur oculus meus, vt videat bona.*
8 *Nec aſpicietme viſus hominis: oculi tui in me, & nõ ſubſiſtã.*
9 *Sicut conſumitur nubes, & pertranſit: ſic qui deſcenderit ad inferos, non aſcendet.*
10 *Nec reuertetur vltrà in domum ſuam, neque cognoſcet eũ amplius locus eius.*
11 *Quapropter, & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei: confabulabor cum amaritudine animæ meæ.*
12 *Nũquid mare ego ſum, aut cetus, quia circũdediſti me carcere?* C
13 *Si dixero, Conſolabitur me lectulus meus, & releuabor loquens mecum in ſtratu meo:*
14 *Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties.*
15 *Quam ob rem elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea.*
16 *Deſperaui, nequaquam vltra iam viuam: parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.* D

17 Quid

17 *Quid eſt homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eũ cor tuum?*
18 *Viſitas eum diluculo, & ſubitò probas illum.*
19 *Vſquequo nõ parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiã ſaliuã meã?*
20 *Peccaui, quid faciam tibi ò cuſtos hominum? quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi grauis?*
21 *Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce nũc in puluere dormiam: & ſi manè me quæſieris, non ſubſiſtam.*

Militia eſt vita hominis ſuper terram in Hebræo eſt צבא zaba. Quod Hebræi hoc loco, & decimo capite verſu. 17. finem & certum tempus ſignificare dicunt, & ita hunc locum explanant: finis & tempus certum eſt homini ſuper terram conſtitutum: cæteris autem ſcripturæ locis, quæ plurima ſunt, exercitum ſignificare tradunt. Sed ex hac, & alijs Hebræis vocibus mihi videntur recentes Hebræi parum eleganter linguam ſuam tractare. Rudis enim illaratio eſt declarandi Hebræam vocem, ſi propria eius ſignificatio aliquo loco, primo quaſi aſpectu non quadret, aliam confingere, & ad locum accõmodare. Quare צבא zaba hoc loco, ſicut alijs ſcripturæ locis exercitum ſignificare dico, vt vitam ducere ſit ex Iobi vel ſpiritu ſancti ſententia exercitum per terras hoſtium ducere. Quod aptiſsimè vulgatus interpres vno verbo explicauit Militiã cõuertẽs, & ſeptuaginta auctores πείρα τήριον tentationem, vel tentationis locũ conuertẽtes. Tot enim nos miſerię in hac vita premũt: tot nobis ſunt inimicorũ, maleuolorũ, & inuidorũ inſidiæ, vt ſemper vigilandũ ſit, & ad certamẽ paratos nos eſſe oporteat.

[Recentes Hebræi rudes ſũt Hebraicæ linguæ interpretes.

Qua pace boni ſeruãtur.

Et

Et ita Paulus ſe pugnantem deſcribit dicens, Sic pugno, non quaſi aerem verberans. Sed hoc loco quęret fortaſſe quiſpiam, quo pacto ſit intelligendum, quod Dauid dicit, & multis traditur ſcripturę locis, Pax multa diligentibus legem tuam. At licet probi, & improbi in bello ſint, quandiu viuunt: quia tamen animæ vires libidineſq; viris probis à natura tributę inter ſe nõ diſsident. ſed omnes menti ac rationi obtemperãt, & ẽcontrario improbis viris accidat, adeò leuius bellum boni viri exiſtimandi ſunt ſuſtinere, vt cũ iniquis cõparati pacẽ agitare videãtur. Nã iniqui propter perturbationes, & effrenatas libidines ſant quaſi mare feruẽs, qđ quieſcere nõ poteſt, vt auctor eſt Eſaias. Rectè vero dicit, Exercitũ eſſe: q; licẽt multis rebus ad mala vitanda inſtructi ſimus, illis tamen reſiſtere nõ poteri mus. Exploratũ emĩ eſt in quãta mala incurrerint, vel ij, qui bonorum pleni eſſe videbantur. Quæ, cum ijs, quæ deinceps hoc capite dicit Iob, afferuntur ab eo, vt ſuam confirmet ſentẽtiam, meliorem eſſe mortem, quàm vitam. [*Et ſicut dies mercenarij, dies eius.*] Hi vero dies cuiuſmodi ſint, explicat ipſe ſubiungens. 1. Cor. 9.

2 *Sicut ſeruus deſiderat vmbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui.* Quæ non bonorum virorum tantùm conditio exiſtimanda eſt, vt reliqui expoſitores exiſtimant, ſed etiam de toto hominum genere dici, putandum eſt. Eſtque humanæ vitę elegantiſsima deſcriptio, vt homines ſemper certent, contendant, in laboribus verſentur expectantes tranquillũ aliquem laborum finem, ſpe denique melioris fortunę ſemper lactantur, ſicut ſeruus æſtu fatigatus ſpe conſolatur vmbræ, & mercenarius mercedis ſpe. Mercedẽ enim vocat

Humanæ vitę deſcriptio. *Eſai. 57.*

cat finem operis sui. Hebræus verò, פעלו pahalo opus suum auctores septuaginta μισθον αυτῆ mercedem suam.

3 *Sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumerauí mihi.* Quod de toto hominum genere dixerat, in se expertum esse narrat: deterrima tamen ratione, nã cum feliciorem vitam expectaret, in miserrimam incidit. Id enim intelligit, cũ dicit [*habui menses vacuos,*] Hebraicè נחלתי nahalti hæreditate accepi: ideſt spei, quã habui, melioris fortunę, responsum est mensibus bonis omnibus vacantibus, [*& noctes laboriosas enumerauí mihi.*] Hebraicè מנו לי minuli numerauerũt mihi.

Ierem. 8. Quæ capite trigesimo clarius dicit inquiens, Expectabam bona & venerunt mihi mala: præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ. Quod omnibus hominibus frequenter vsu euenire videmus, vt spe frustrati, cum bona sperant, accipiant mala, & vitam multi pro pagare cupiunt, vt ad magnos perueniant honores: è contrario tamen magnis notantur ignominijs. Sicut dixit Hieremias Expectauimus pacem, & non erat bonum, tempus medelæ, & ecce formido. Sequitur in Iob.

4 *Si dormiero, dicam, quando consurgam, & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras.* Describit miserum vitæ suæ statũ, quo nec die posset nec nocte quiescere. Et tangere videtur etiã humanæ vitæ rationẽ. Nã homines in tẽpore præsenti fastidiunt, & tẽporum mutationem optant sperantes futuro tempore sibi melius futurum, cùm contra plerunque fiat. Quod doloribus dicit in Hebræo est נדדים nidudim commotionibus vel euagationibus, id est, multis curis, & cogitationibus meus distrahebatur animus.

5 *Inducta est caro mea putredine, et sordibus pulueris cutis mea aruit, & contracta est.* Quòd putredine dicit in Hebræo est רמה rima quod vermes etiã significat, & ita vertit vulgatus huius libri. c. 17. vers. 14. & c. 25. vers. 6. Sordes autẽ pulueris vocat scabiẽ, vel furfures, vel porriginem, vt Celsus dicit, quæ corpore, cùm se scalperet, decidebat. Quod septuaginta expresserunt vertentes πήκω βῶλακας γῆς ἀπὸ ἰχῶρος ξύων liquefacio terrę glebas à cruore scalpens. Quod dicit. [*cutis mea aruit, & cõtracta est.*] clarius verti potest, cutis mea scissa, & despecta est.

6 *Dies mei velociùs transierunt, quàm à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe.* Id est, citiùs vita mea extincta est, quàm à textore tela succiditur. Sicut etiam Ezechias dixit, Præcisa est velut à texente vita mea, dum adhuc ordirer succidit me. Illud autem à texente tela succiditur in Hebræo est, מך ארג mini oreg, quàm radius textoris scilicet, quo subtegmen stamini inserit, qui quidem velocissimè totum stamen pertransit. Ita ipsi velocissimè pertransisse videbatur totum vitæ curriculum sibi à natura circunscriptum. Septuaginta interpretes conuerterũnt, λαλία quàm sermo. Sicut etiam Dauid, Omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus: anni nostri sicut aranea meditabunt in Hebræo est, כמו הגה chemo hege, sicut sermo. Ex hoc itaque loco intelligitur valdè exiguum nobis vitæ curriculum visum iri, postquàm ad vitæ terminum peruenerimus. Quod luculenter tractatur in sapientia, Transierunt (iniqui dicent) omnia illa tanquàm vmbra, & tanquàm nuntius

Esai. 39.

Psalm. 89

Exiguum vitæ curriculum.

Sapien. 5.

nuntius præcurrens, & tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam: cuius quum præterierit, non eſt veſtigium inuenire, neque ſemitam carinæ illius influctibus. Aut auis, quæ tranſuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentū itineris illius, ſed tãtum ſonitus alarum verberans leuem ventum, & ſcindens per vim itineris aerem: commotis alis tranſuolauit, & poſt hoc nullum ſignum inuenitur itineris illius. Aut tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, diuiſus aer continuò in ſe reductus eſt: vt ignoretur tranſitus illius. Sic & nos nati continuò deſiuimus eſſe, & virtutis quiddem nullam ſignum valuimus oſtẽdere, in malignitate autem noſtra conſumpti ſumus. Quod dicit, [*abſque vlla ſpe.*] putabat ſe iam animam agere, actumq; eſſe de illo, quod morbo inſanabili vrgeretur: vt refutetur illud, quod ei dixerat Eliphaz in ſex tribulationibus liberauit te, in ſeptima non tanget te malum, &c. Propterea q; ad Deum, à quo dixerat Eliphaz liberandum fore, conuertitur dicens,

Pſalm.68. 7 *Memento quia ventus es vita mea, & non reuertetur oculus meus, vt videat bona.* Quia poterat cum Dauide dicere, quæ non rapui, tunc exoluebam: Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcõdita, Ideſt, cùm ſciret Deus ea ipſum culpa vacare, quã in illum amici conferebant, præcatur eum pro eius benignitate, qua bonis viris in miſerijs, & luctu iacentibus fert opem, (ſicut dixerat Eliphaz) vt cùm iam ei vitam auferre decreuerit, neque bonis illis frui poſsit, quibus homines afflictos recreare ſolet, vt ſaltem lenius agat cum eo, nec tam intolerabili cruciatu eum velit extinguere.

Memento

Memento (ergo ait) *mei Deus*, &c. Id eſt, ne mei omninò memoriam deponas penitus me deſerens tot tantiſq; malis oppreſſum: quia ſi ſemel è vita migrauero, redire nõ potero, vt tuę ſim liberalitatis particeps boniſq; fruar ijs, quibus pios afficis viros. Id quod Dauid etiã grauiſsimis incommodis vexatus Deum precabatur dicens, Nunquid mortuis facies mirabilia aut medici *Pſal.* 87. ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? id eſt, nunquid me mortuo benignitatem, & liberalitatem tuam declarabis? qua vteris erga eos qui ſperant in te? Aut medici me ab inferis excitare poterũt? quò tuæ bonitatis particeps ſim. Quæ argumentatio, non dubito, quin Deũ maximè moueat inter cęteras in eius imploranda miſericordia.

8 *Nec aſpiciet me viſus hominis.* Id eſt ſi ſemel è vita migrauero, nemo me amplius aſpiciet, vt ex me ſubleuato tuã diſcat bonitatem. [*Oculi tui in me, & non ſubſiſtam.*] Id eſt diutiùs in vita permanere non potero. Vix me reſpicies, vt ſubleues, cùm animam efflauero. Quare maturandum eſt, ſi mihi auxiliari volueris. Vel poteſt aliter explicari, iram tuam, quæ oculis declaratur, amplius perferre non potero, ſi me vultu aſperiore, & ſeueriore inſpexeris, ſtatim occumbam. Haret enim iam ad metas mea vita. Eadem ratione dicendi vſus videtur fuiſſe Dauid pſalmo. 9. Conteret brachium pec- *Pſal.* 9. catoris, & maligni, quęretur peccatum illius, & nõ inuenietur: id eſt ſimul ac impium in iudicium vocaueris, & eius peccati quęſitionẽ inſtitueris, peribit, nec ſiſtere ſe audebit in iudicio.

9 *Sicut conſumitur nubes, & pertranſit, ſic qui deſcendit ad inferos non aſcendit.*

10 *Nec reuertetur vltra in domũ suã, nec cognoscet eũ amplius locus eius.* Exẽplo explanat nubis cõsumptæ eos, qui semel mortui fuerint ad vitam redire non posse, vt illustret illud, quod proximè dixerat, Vẽtus est vita mea nec reuertetur oculus meus, vt videat bona.

11 *Quapropter & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei: confabulabor cum amaritudine animæ meæ.* Ex hoc facilè cognoscitur, quantum (vt diximus) efficacitatis habeat argumentatio hæc, quòd ea Iob vehemẽter excitetur ad Deum querelis de tanta eius seueritate implorandum atque precandum. Quare tales nos in vita præstare, & ita nos gerere debemus, vt hac argumentatione in magnis periculis, & grauibus temporũ casibus vti possimus ad iram Dei à nobis deprecandam, quæ sine dubitatione Deum uehementer placabit, & ad nos iuuandum vehementer commouebit.

12 *Nũquid mare ego sum, aut cetus? quia circũdedisti me carcere?* In carcerẽ mare cõiectũ fuisse videtur, cũ Deus dixit, *Genes. 1.* Congregẽtur aquę, quæ sub cælo sunt in locum vnũ. De qua re ita loquitur Dauid, Ab increpatione tua fu- *Psal. 103.* giẽt, à voce tonitrui tui formidabũt, terminũ posuisti, quẽ nõ trãsgredientur, neq; cõuertẽtur operire terrã. De ceto etiã, quem ballenam vulgo vocant, narratur non posse mare Mediterraneum intrare. Vel fortè melius (quia cetus, & nomen Hebręum תנין tanin nomen commune est omnibus maioribus piscibus, quorum aliqui in Mediterraneo etiam inueniuntur) vt termini ijdem huiusmodi piscibus qui, & mari constituti esse dicantur, id est litora, & oras maris. Carcere igitur retenti esse videntur, quia cùm vastissimi, & robustissimi sint, è mari egredi non possunt. Et quia in scriptura

ptura תנין tanin ceto comparantur superbi tyranni, & potentes homines, vt in Ezechiele, Ecce ego ad te *Ezech. 29.* Pharao Rex Ægypti draco magne, qui cubas in medio fluminũ tuorũ, Hebraicè תנין tanin. De eodẽ Pha- *Ezech. 32.* raone etiã ait, Assimulatus es draconi, qui est in mari. Ob eã rẽ, significare videt Iob, Nunquid ita me superbum, & arrogantem tibique resistentem cognouisti, vt me sicut mare, & cetum in carcerem conieceris, vt meos reprimeres conatus. Ex quo intelligitur vehemẽterà Deo homines superbos cohiberi, & coerceri solere, quare vehementer huiusmodi sibi timere debent, ne à Deo comprehendantur, & in custodiam tradantur. Ita Dauid Deo canit, Contribulasti capita *Psal. 73.* draconum in aquis (Hebraicè תנין tanin) Tu confregisti capita draconis: quod de Ægyptijs, & Pharaone mari submersis dicit.

Superbos a Deo vehemẽter coerceri.

13 *Si dixero, Consolabitur me lectulus meus, & releuabor loquens mecum in stratu meo:*

14 *Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concutes.* Id est, Si dormitũ me cõferã sperãs nõnihil sensũ doloris, me somno ablaturũ, me tñ dormiẽtem insomnijs per terrefacis. Itaq; neq; dormiẽs, neq; vigilans incõmoda mea vllo modo leuare possũ. Licèt verò ita natura ferat, vt somnus molestus esse soleat, & insõnia grauissima se offerant ijs, qui vehementi aliquo morbo afficiuntur, meritò tamen in Deum causam huius incommodi confert, tãquàm auctorẽ naturę. Quare ipso auctore calamitates, & incõmoda nobis semper accidere existimandum est. Mali verò quod scelus, & flagitiũ sit nos, modò causa sumus: sicut dixit Oseas, Perditio tua Israel. Reliquorum autẽ malorum Deus auctor est, *Ose. 3.*

Incommodorũ Deus auctor est

vt dixit Amos, Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.

Amos. 3.

15 *Quam ob rem elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea.* Concludit propoſitionem ſuam, de qua tota controuerſia erat, Sibi potiùs eſſe mori, atque adeò violenta morte, quàm viuere: de quare pluribus in tertio capite diſſeruimus, illud, [*mortẽ oſſa mea.*] Ex Hebræo ita etiam transferri poteſt. Mortem quã oſſa mea. Vel ex verſione vulgati præcedens verbum aptè ſubaudiendum eſt, elegerunt, [*Mortẽ oſſa mea,*] Id eſt, eligerem potius è corpore migrare, quàm in eo eſſe. Huius loci ſeptuaginta auctorum verſio eſt difficilis, ἀπαλλάξεις ἀπὸ πνεύματός μου τὴν ψυχήν μου, ἀπὸ δὲ θανάτου τὰ ὀστᾶ μου liberabis à ſpiritu animam meam, à morte verò oſſa mea. Poteſt tamen ſic in eandem ſententiam explicari, vtinam liberares à ſpiritu animam meam. Id eſt, faceres, vt vitalem ſpiritum non poſſet haurire: vt ſit ſuſpendij deſcriptio. Quod dicunt, à morte oſſa mea, Id eſt, hac ratione me nõ vita priuares: ſed potius morte liberares: vt ærumnas, & acerbos dolores ſuos mortem appellet. Quorum ſenſu, ſi ſtrãgularetur, careret, oſſa dixerunt per ſynedocam partem pro toto. Sequitur autem.

16 *Deſperaui nequaquàm vltra iam viuam.* Repetit quod proximè hoc capite dixerat, Conſumpti ſunt dies mei abſque vlla ſpe, Quod [*deſperaui*] dicit, ita etiam ſeptuaginta conuertunt, μακροθυμήσω. Id eſt, magno animo eſſe non debeo, quod idem eſt, quod deſperaui. Cum poſsit ex negatione vnius contrarij aliud concludi. In Hebræo eſt, מאסתי maaçti abieci, aſpernatus ſum, ſubaudi vitam. [*Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.*] In pauca confert

confert eam argumẽtationem quam multis tractauit, ideſt, Non tam ſeuerè acerbèque mecũ agas, ſed benignus mitisq; in me ſis hoc modico tempore, quo ero ſuperſtes. Nã poſtea locus nullus erit in me reliquus miſericordiæ tuæ.

17 *Quid eſt homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eũ cor tuum?* Videtur Deus plurimi facere hominem eum cum quo contendit, quaſi velit gloriam ex eius victoria reportare. Pugnat autem Deus cum ſingulis hominibus, quandiu hanc vitam agunt, cùm tantis miſerijs vrgeantur, tam varioque diuerſarum calamitatum bello tententur, cùm denique ſit militia, vt huius capitis principio dixi, vita hominis ſuper terram. Quam militiam Deum alere, & inflãmare putandum eſt. Quòd ſit ipſe (vt proximè diximus) auctor malorũ omniũ, quæ culpa vacent. Quare magnificare Deus omnes homines videtur, cùm tanto ſtudio bellum aduerſus eos ſuſcipiat. Sed quantam ſibi (ait Iob) ex hoc bello Deus gloriam pariet, quo potentiſsimo eſt cum infirmiſsimo certamen. Id quod planius alio loco expreſſit dicens, Contra folium quod vento rapitur oſtẽdis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris? At certè nulli Deo gloriæ, & laudi eſt, quod hominẽ bello vincat: ſed illa maxima eius laus & gloria eſt, quòd aſsiduo incõmodorum bello hominis tentata patientia vincit tamen, & ſuperari non poſsit. Nã cum homo tunc non ſua tantùm vi, ſed Dei etiam ope Deo reſiſtat, ſicut dixit Oſeas, Auxilium tuum tantum in me, nimis bonitas & amplitudo eius manifeſtatur, quòd tantum auxilij poſsit infirmiſsimę creaturæ præſtare, vt Deo poſsit omnipotenti reſiſtere. Quod dicit.

Iob. 13.

Quam gloriam Deus reportet cum homine pugnas

Oſe. 13.

18 *Aut quid apponis erga eũ cor tuum.* Id eſt, quòd tanto eũ ſtudio perſequaris, quod ſtudium amplius declarat ſatim dicens [*Viſitas eum diluculo, & ſubitò probas illum.* Viſitare dicitur in ſcriptura Deus, & commoda, & incommoda inferendo, vt Dauid dicit, Viſitaſti terram, & inebriaſti eã, multiplicaſti locupletare eã. Et alio loco, vide, & viſita vineam iſtam, & perfice eam, quam plãtauit dextera tua. De incõmodis autem dixit idem Dauid, Viſitabo in virga iniquitates eorũ. Et Eſaias, Viſitabo ſuper orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum. De qua viſitatione hic locus intelligit, ſicut illud Dauidis, Probaſti Domine cor meum, & viſitaſti nocte, igne me examinaſti. Quod [*diluculo*] dicit, Id eſt, citò diligẽtiſsimèque. Ita etiam intelligitur, cùm [*ſubitò*] dicit, Hebraicè eſt ſingulo manè, ſingulisq; tẽporis momentis, quod eodẽ modo intelligendum eſt. Saptuaginta cõuerterunt, καὶ ἐπισκοπὴν αὐτῶν ποιήσῃ ἕως πρωΐ καὶ εἰς ἀνάπαυσιν αὐτῶν κρίνῃς & viſitas eum vſq; mane: & vſque ad quietem eũ exerces, vel de eo quæſtionẽ inſtituis. Vtrunque enim κρίνειν ſignificat. Maximaque ratione ducti ita conuerterunt, quòd רגע regah, non ſolùm ſubitò, & temporis momentum, ſed etiam requiem ſonat Hebræis. Ita Targum illud Iob 21. verſ. 13. & in puncto (quod vulgatus reddit) ad inferna deſcendunt, explicat, Et in quiete. Verbum etiã רגע regah, quod radix eius eſt, quieſcere præter alia ſignificat, eſtque aptiſsima ſententia, id eſt à primo hominis ortu vſque ad mortem, quam quietem appellat, vt loco citato capitis. 21. hoc eſt tota vita eum exerces, ſeu bello tentas, cùm tota vita in miſerijs verſetur. Ex quo intelligitur, quàm vigilantes, & at

Viſit ad Deus vel commoda vel incommoda afferendo

Pſal. 64.
Pſal. 79.
Pſal. 88.
Eſai. 13.
Pſal. 16.

Iob. 21.

Vigilantes nos eſſe oportet.

tentos nos eſſe ſemper oporteat, cùm omni temporis momento Deus nobis cum pugnet atque contendat. Eſt enim Deus tanquam magiſter ſolertiſsimus, qui totos dies dat operam, vt nos in officio contineat, & ad veram pietatem vel flagellis, vel alia quauis ratione informet: quocunque enim modo fiat, ad huiuſmodi pugnam ſpectat. Hanc diſciplinæ rationem deſcribit optimè Eſaias dicens, Deus erigit manè, manè erigit mihi aurem, id eſt ſingulo manè, ut audiam quaſi magiſtrum. Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorſum non abij. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus, & conſpuentibus in me. Quòd ſi hac ratione filium ſuum vnigenitum infinita ſapientia præditum erudiuit, quid (malum) alia via nos doceri poſſe arbitramur. Caueandumque maximè eſt ne ita rudes, & vecordes ſimus, vt tanto Dei ſtudio, & aſsidua ſolicitudine nihil proficiamus. Fiet enim illud, quòd in Geneſi narratur dixiſſe Deum, Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt. In Hebræo eſt, לא ידון lo iadon non contendet ſpiritus meus, vt doctioribus placet Hebræis. Ex quo factũ eſt, vt cunctos ferè homines aquis obrueret diluuij. Ita etiã fiet, vt eos omnes perdat, & à ſe repellat, qui cùm eos quotidiè doceat, nunquam imbuat.

Eſai. 50.

Geneſ. 6.

19 *Vſquequo nõ parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiã ſaliuã meã?* Solicitudinẽ ſuã, & anxietatẽ hac interrogatione vehemẽter exprimit, ſicut Dauid, Vſquequo Dñe obliuiſceris me in finem? vſquequo auertis faciem tuam à me?

Pſal. 12.

à me? vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Quod dicit. [*Vt glutiat saliuam meã.*] Declarat quantis calamitatibus, & angustijs premeretur. Quæ tantę erãt, vt ei respirandi (vt dicunt Latini) locus non esset.

20 *Peccaui: quid faciam tibi ò custos hominum?* Non rectè quidam Hebræi hunc locũ exponunt, id est, licet peccauerim, incõmodo tibi nõ fui. Esset enim peccati ineptissima excusatio. Nõ enim Deus pœnas scelerũ repetit, quia ei vllum incõmodum attulerint: cùm detrimentum ipse accipere nõ possit. Sed quia cũ æquus hominum iudex sit, debet iniquitatem vindicare. Iam verò Iob non dicit, Quid feci tibi ò custos hominũ (vt illi exponũt) sed quid faciã tibi? Quare ita explicandũ est, Quãuis peccauerim delictiq; mei pœnas pẽdã, vt amici iactant, quibus tibi pœnis satisfaciã, nisi tua misericordia acedat: id est, licet infinitas ex me pœnas sumas, satis à me nunquam habebis, nisi mihi precanti pro tua clementia ignoscas. Quod vehemens argumẽtum est ad Dei clementiã implorandã, aptèq; cõiungitur, cũ eo, quod superiori versu dixerat, Vsquequo nõ parces mihi, nec dimittis me. Et quidẽ nulla re alia melius Deo homo satisfacit, quam crimẽ cognoscens, & veniã petẽs. Quã satisfactionẽ ipse supplicijs, & alijs modis extorquere conatur. Qua ei satisfactũ fuit à Dauide, vt narratur in. 2. Reg. 12. In eoq; vehemẽter erauit Adam, quòd crimẽ apertissimum fateri recusauerit. Prudenter verò addidit, [*ò custos hominum,*] vt ostendat hac satisfactione cõtentũ esse debere eũ, cuius nunus est homines seruare, & qui vult (vt Paulus ait) oẽs homines saluos fieri. [*Quare posuisti me cõtrariũ tibi, & factus sum mihi metipsi grauis?*] Id est quare me ita ducis tibi cõtrariũ, vt me tot iaculis ferias? & ita omni me præsidio spoliaueris, vt mihi ipsi grauis, molestus, atq; contrarius sim, cùm ita meã vitã detestẽr, & abhorream? Septuaginta viri nõ נָשָׂא, sed נָשָׂה legisse videntur, ita vertentes ὡσὶ σοι φόρτιον tibi grauis, id est tibi grauis sum, quia mihi iratus es. Sicut Deus per Esaiam dicit, Calendas vestras, & solẽnitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. *Esai. 1.*

Quam satisfactionẽ Deus potius requirat.

2. *Reg.* 12.

2. *Thess.* 4

21 *Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce, nunc in puluere dormiam, & si manè me quæsieris non subsistam.* פֶּשַׁע pesah. quod vulgatus vertit peccatum, id semper Hebræis significat, עָוֹן hauon verò, quod iniquitatem transfert, significat etiam pœnã iniquitatis, vt in Zacharia nostro. c. 3. vers. 4. probauimus, Quocirca ita hunc locum intelligendum puto, Quare non ignoscis pecato meo, & pœnas, quas pro ipso pendo, remittis. Potest id iure suo quærere, cùm toties veniam petierit, vt ex hoc capite constat. Nam qui ex animo veniam petit, eum peccati pœnitet: estque ea lex sceleratis hominibus scripta apud Ezechielem ex Dei sententia. Si impius egerit, pœnitentiam à peccato suo, vita viuet, & non morietur. Et propterea Iob argumẽtando vrget dicens, [*Ecce nũc in puluere dormiã.*] Id est quia si semel è vita discessero, non poteris erga me esse misericors. Estq; eadem argumẽtatio, quã bis posuerat hoc capite. *Ezech. 33*

CAP. VIII.

RESPONDENS autẽ Baldad Suhites, dixit.

2 *Vsquequo loqueris talia, et spiritus multiplex sermonis oris tui?*

Nunquid Deus ſupplantat iudicium ? aut omnipotens ſubuertit quod iuſtum eſt?

4 *Etiam ſi filij tui peccauerunt ei,& dimiſit eos in manu iniquitatis ſuæ.*

5 *Tu tamen ſi diluculo conſurrexeris ad Deum, & omnipotẽtem fueris deprecatus.*

B 6 *Si mundus & rectus inceſſeris,ſtatim euigilabit ad te, & pacatum reddit habitaculum iuſtitiæ tuæ.*

7 *In tantũ vt priora tua fuerint parua,& nouiſſima tua multiplicentur nimis.*

8 *Interroga enim generationẽ priſtinã, & diligenter inueſtiga patrum memoriam.*

9 *Heſterni quippe ſumus,& ignoramus,quoniã ſicut vmbra dies noſtri ſunt ſuper terram.*

10 *Et ipſi docebunt te:loquentur tibi,& de cordeſuo proferrent eloquia.*

C 11 *Nunquid vivere poteſt ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua?*

12 *Cũ adhuc ſit in flore,nec carpatur manu,ante oẽs herbas creſcit.*

13 *Sic viæ omniũ qui obliuiſcũtur Deũ,& ſpes hypocritæ peribit.*

14 *Nõ ei placebit vecordia ſua,et ſicut tela aranearũ fiducia eius.*

15 *Innitetur ſuper domum ſuam,& non ſtabit:fulciet eam, & non conſurget.*

16 *Humectus videtur antequam veniat ſol,& in ortu ſuo germen eius egredietur.*

D 17 *Super aceruũ petratum radices eius denſabuntur,& inter lapides commorabitur*

18 *Si abſorbuerit eũ de loco ſuo,negabit eũ,& dicet,Non noui te.*

19 *Hæc eſt enim lætitia vie eius, vt rurſum de terra alij germinentur.*

20 *Deus non proijciet ſimplicẽ, nec porriget manum malignis?*

Do-

21 *Donec impleatur riſu os tuum,& labia tua iubilo.*

22 *Qui oderunt te,induentur confuſione:& tabernaculum impiorum non ſubſiſtet.*

Eſpondens autẽ Baldad Suhites dixit.

2 *Vſquequo loqueris talia,& ſpiritus multiplex ſermonis oris tui?* Quod [*multiplex*] dicit in Hebræo es גבר cabir, ſignificat autem multum, & fortem,ſpiritum ergo multũ ſiue forté in ſermonibus Iob Baldad eſſe dicebat,quòd audacter, & libere loqueretur:nec Eliphaz dictis,& argumentis cõcederet,ſed eos potius ad diſputandũ prouocaret,vtrũ falſi quidpiam dixiſſet,aut iniquè egiſſet. Cùm in fine ſexti capitis diceret, Verũtamen quod cœpiſtis explete,prębete auré,& videte an mẽtiar,&c. Quę mihi magis probatur expoſitio, quàm quod ad varias res illud [*multiplex*] referatur,de quibus Iob fuerat locutus. Nã neque leuiter id Baldad offenderet:quoniam de ea re non erat diſceptatio. Merito tamen Iob libere, & audacter loquebatur,quoniã veritas cum pietate, & integritate coniuncta ſpẽ magnã,& animũ faciũt viro. Obeamque rem dicebat Dauid, Loquebar de teſtimonijs tuis in conſpectu Regum,& non confundebar. *Pſal.* 118.

3 *Nunquid Deus ſupplantat iudicium,aut omnipotens ſubuertit, quod iuſtum eſt*. Melius eſt intelligi id pro fundamento poni eius,quod dicturus eſt ad refutandũ,quod dixerat Iob, Vtinã appẽderẽtur peccata mea,&c,q̃ vt hoc refutet id ipſum, Præſertim cùm aliã, vt diximꝰ,illius loci ſeptuaginta viri ſententiã expreſſerint, aliaq; poſſit ex Hebræo reddi. Oportet autem textum ita contexere, vt nulla vera, & probata verſio repellatur. Quia igitur multis pronũciaturus erat Baldad, iniquis

malè

malè, bonis autē benè esse, vt id demonstret huiusmodi propositionē ponit verissimam quidem, neque potest ex ea quidquam falsi concludi. Sicut enim nō potest ipsum Deus, ita neque iudicium, & æquitatē pervertere. Dicit enim Dauid, Iustitia & iudicium preparatio sedis tuę. Et Hieremias ait, peruertere hominem in iudicio Dominus ignorauit.

Psalm. 88.
Thren. 3.

4 *Etiam si filij tui peccauerunt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ.* Id est iustas pœnas dederunt.

5 *Tu tamen si diluculò consurrexeris ad Deum*, id est, Si diligēter, totoq; pectore te ad Deum conuerteris. Petita trāslatione ex ijs qui solicitè, & solerter negotiū aliquod administrant, qui manè consurgere solent ad illud tractandum. Ita Salomon dicit, Qui manè vigilauerint ad me, inuenient me. [*Et omnipotentem fueris deprecatus*, Id est veniā eum oraueris. Iobum hortatur sicut Eliphaz, vt eum peccatorum pœniteat.

Proner. 8.

6 *Si mundus & rectus inceßeris, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ.* Id est mox tui miserebitur. Et beneficijs multis augebit. Persequitur eandē propositionē, quam & Eliphaz, Impijs mala, pijs verò bona euenire, adhibuit autē speciē pro genere, Iobi filios pro iniquis, ipsum verò Iob scelerum pœnitentē pro bonis, paucis autem interiectis in toto genere bonorum & iniquorum versatur, Sic viæ omnium qui obliuiscuntur, &c. Ita & Eliphaz dixit, Recordare obsecro te quis vnquàm innocens perijt, &c. Quam obrem eodem modo quæ dicit Baldad distinguenda sunt quo, & quæ dixit Eliphaz. Si enim putauit bonos homines in hoc æuo in miserias, & calamitates non incurrere, sed feliciter beatèque viuere, contra

contrà verò iniquos homines in malis, & ærūnis versari, vera certè non sensit. Nam è contrario sæpissimè accidit, vt auctor est Dauid, de sceleratis hominibus verba faciens, Zelaui super iniquos pacem peccatorū videns, &c. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. De se vero dicit, Castigatio mea in matutinis. Ac deniq; Christus, & eius apostoli vnà cum profligatissimis tyrannis facilè talē opinionem refellent. Nec in ea re Dei iudicium peruertitur, sicut quidam impiè opinati sunt auctore Abacuc dicente, Quia impius præualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Nam huius vitæ bona, non debentur bonis viris. Siquidē pro prę mio suorum officiorum nō sunt eis à Deo proposita: sed ea tantùm, quæ futura æterna vita speramus. Quę quidem toleranter crucem ferentes, & Christum caput nostrum imitantes: a Deo merebimus. Nec etiam huius incōmoda, & detrimenta vitæ pro pœnis sunt à Deo sceleratis hominibus instituta: sed ea tormenta, quæ futuro seculo eos manent.

Abac. 1

Iudiciū nō peruertitur propter bonorū incōmoda, & iniquorum commoda.

7 *In tantū vt si priora tua fuerint parua, nouissima tua multiplicentur nimis.* Id licèt aliquando contingat, vt beato Iobo, & Ioseph: semper tamen euēturum non est bono viro sperandū. Sed in futura vita rationes, & spes suas repositas habere debet. Quod Christus docuit dicēs, Thesaurizate vobis thesauros in cælo, vbi neque erugo neque tinea demolitur. Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum.

Matth. 6.

8 *Interroga enim generationē pristinā, & diligenter inuestiga patrū memoriā.* Sicut Eliphaz oraculum sibi redditum citauit, vt capite quarto narrauimus, ita etiam Baldad citat.

tat ſuperiorum tẽporũ memoriá. Doctrina verò per manus piorũ, religioſorũq; virorũ ad nos traducta, de
Eccli. 2. bet etiá haberi pro oraculo. Ex quo fit, vt Eccleſia parẽs religioſè traditiones (quas vocat) meritò amplecta tur: de qua re nos pluribus egimus libro noſtro. 1. de vera religione. Similiter autẽ Eccleſiaſticus traditione probat hanc doctrinam, quam tradit hoc loco Baldad dicẽs, Reſpicite filij nationes hominũ, & ſcitote quia nullus ſperauit in Dño, & cõfuſus eſt. Quis enim permanſit in mãdatis eius, & derelictus eſt? aut quis inuocauit eum & deſpexit illum, &c.

9 *Heſterni quippe ſumus, & ignoramus, quoniã ſicut vmbra dies noſtri ſunt ſuper terram.* Id eſt, paucos dies viuimus, & ob eam rem non poſſumus per nos multã rerũ ſcientiam cõparare: fit enim ſciẽtia, prẽſertim de officijs experiẽtia, vt docet Ariſt. 1. Metaphyſico: requirit autẽ experientia longũ rerũ vſum. Quocirca debemus in maiorũ noſtrorum doctrina verſari, vt docti ſimus, & vt ex multorũ hominũ experientia ſciẽtia cõſtet. Eode argumento, quo & Baldad docet in principio aphoriſmorũ Hyppocrates artẽ eſſe difficilẽ quoniã ὁ βίος (ait) ἐφ' ὀλίγον ἡ δὲ τέχνη μακρή, vita breuis, ars vero longa. Theophraſtusq; narratur animã agẽs naturam accuſaſſe, q̃ tam exiguã vitam hominibus dediſſet, vt non poſſent omnibus perfectis artibus, & doctrina eruditi.

10 *Et ipſi docebunt te, loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia.*

11 *Nunquid virere poteſt ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua?* גֹּמֶא gome, quod ſcirpus vertit vulgatus hoc loco, & alijs Papyrus, arbor leuis eſſe videur
Exod. 2. apta ad naues fabricãdas. Exo. 2. Cumq; iam celare nõ poſſet

poſſet ſumpſit fiſcellam ſcirpeam, & liniuit eã bitumine, & Eſaiæ, Qui mittit in mare legatos in vaſis papyri. אחו ahu verò, quod hoc loco carectũ vertit, ſeptuaginta vero ἕλωμον, & in Geneſi. 41. loca paluſtria, Ptuaginta verò nomẽ Hebræũ poſuiſſe videt ἀχί vertentes, Hebræis ſignificat pratum, ſiue gramen, qua ſignificatione loca facilius exponuntur vbi ſit. Parabola igitur Baldad declarat impios diu florere nõ poſſe: quia ſunt ab omniũ bonorũ fonte Deo alienati, ſicut etiá de ijſdẽ dicit Dauid, Tãquàm fœnũ velociter arefcent, & quemadmodum olera herbarũ citò decident. Contra verò virũ probum confert ligno, Quod plãta tũ eſt ſecus decurſus aquarũ, quod fructũ ſuũ dabit in tẽpore ſuo, & foliũ eius nõ defluet. Quoniã Deus eũ gratia, & amore ſuo proſequit, quare nullo calamitatũ & ærumnarũ ęſtu areſcere, aut decidere, aut ſuis folijs ſpoliari poteſt. Sũt igitur vera hæc verba Baldad: ſi tamẽ illis vult perſtringere Iob, ſignificãs eius culpa in illas miſerias incidiſſe, vehemẽter errabat. Semper eñ verũ eſſe reperiet, quod capite tertio de amicorũ Iob ſermonibus diximus, propoſitiones ratiocinationis eſſe veras, aſsũptiones vero falſas. Imo ex eo quod Iob tã copioſos fructus ex ſua calamitate tulit, vt in fine ſi libri narratur, ſatis planũ fit plãtatũ fuiſſe (vt dixit Dauid) ſecus de curſus aquarum.

Eſai. 18.
Genc. 41.
Pſal 36.
Pſal. 1.

12 *Cùm adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, antè oẽs herbas areſcit.* Id eſt quãtũuis exultet ramis folijs floribuſq; abũdet, pſperẽ ei res oẽs eueniãt, areſcet tñ, ac decidet, atq; adeò quãuis nullus ei homo infeſtꝰ ſit, nemo dãnũ afferat, vt Nabuchdonoſor nobis ſatis aperto exẽplo fuit arbori magnę & forti, & cuiꝰ ꝓceritas cęlũ cõtingeret

apud

apud Danielem comparatus. Dauid etiam ait, Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut Cedrus libani, & tranſiui, & ecce non erat, & quęſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Sunt enim impij tanq̃ fœnum tectorum, vt Dauid alio pſalmo ait, quod prius quam euellatur exaruit.

Dani. 4. *Pſal. 36.* *Pſal. 128.*

13 *Sic viæ omniũ qui obliuiſcuntur Deũ, & ſpes hypochritæ peribit.* Hypochritam vocat impium, quòd alijs felix videatur, cùm certè infelix ſit. Spem autem eius perituram dicit: quia, vt ait Eſaias, Poſuerunt mendacium ſpem ſuã, & mẽdacio protecti ſunt. Subijcit etiã eius rationem Baldad in fine verſus ſequentis dicens.

Eſai. 28.

14 *Non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum fiducia eius.* Non ſapiunt iniqui niſi cõſtricti ſupplicio, cum vident ſpes omnes ſuas fuiſſe fallaces fruſtraq; ſuſceptos labores. Tunc deſiderium peccatorũ peribit (vt ait Dauid,) cùm nullum ex peccatis fructũ, ſed damnum maximum accepiſſe videãt. Itaque ſcelus abhorrent, nõ quia indecorum, ſed quia incommodum ſit. Telæ vero aranearum comparat iniquorum fiduciã, quia rebus leuiſsimis, & infirmiſsimis ſpes nititur eorũ. Quid enim leuius quàm ſine Dei ope, atq; adeò inuito eo ſe felicẽ eſſe poſſe putare. De eiſdẽ etiã Eſaias ait, Telas araneę texuerunt. Telę eorum non erunt in veſtimentum, nec operientur operibus ſuis. Opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. Chriſtus etiam apud Matthæum, ſimiles eos eſſe dicit, viro ſtulto qui ædificauit domũ ſuam ſuper arenam, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerũt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna. Et ob eam rem ſapienter addit

Pſal. 113.

Fiducia impiorum. *Eſai. 59.*

Matth. 7.

Baldad dicens. 15 *Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſtabit: ſuſcitet eam, & non conſurget.* Nihil enim firmũ, nihil fixum & ſtabile eſt, quod Dei ſit præſidio deſtitutũ. Atque adeò ædem ſuã Deus, quam ſibi in Hieruſalem imperauerat, in qua ob eam rem Iudęi, cum eſſent ſceleratiſpem maximam ſubſidij ſui poſuerant, vt vanam huiuſmodi ſpem, & fallacem oſtenderet, euerti voluit, ſicut eſt per Hieremiam minatus dicens, Faciam domui huic in qua inuocatum eſt nomen meũ, & in qua vos habetis fiduciam, & loco quem dedi vobi vobis, & patribus veſtris, ſicut feci Silo, & proijciã vos à facie mea.

Hier. 7.

16 *Hmectus videtur antequàm veniat ſol, & in horto ſuo germen eius egredietur.* Ab hoc verſu vſque ad decimum nonum ambigua valde ſunt Hebræa verba. Ná poſſunt cõuenire, & in bonum, & in ſceleratum virum. Et ita vulgatus & Hebręi de bono viro dici interpretantur. Septuaginta verò viri de iniquo. Vtrunque igitur explicare oportet, & cum Hebræo auctore conciliare. Quod dicit antequàm veniat ſol in Hebræo eſt לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ liphne ſames, verbum de verbo ſignificat Ante ſolem. Quare poteſt declarari antequàm veniat ſol, vt declarat vulgatus & Chaldæus interpres, vel corã ſole, vt alij Hebræi, & ſeptuaginta auctores exponunt. Quod verò dicit *in horto ſuo* in Hebræo eſt גַּנּוֹ gana, quod hortum ſemper Hebræis ſignificat. Septuaginta tamen interpretes σκωρίαν putredinem vertunt, intelliguntque hortum ſiue terram horti putrefactam ſiue ſtercoratam, quò melius plantas alat. Iuxta interpretationem igitur vulgati eam habet hic verſus ſententiam, vt poſtquàm de viris iniquis verba fecit, de

domus legit ipse בן, id est inter. Nam valdè similia sunt, quòd una tantum litera inter se differant. Quare hic locus, si verbum de verbo reddatur, ita ex Hebræis conuertendus est. Domum lapidum implicat, vel distendit. quod est magnas radices agit. Eandē noster interpres habet sententiam, hoc est tam firmas radices aget, quasi lapidibus esset munitus. Persistit enim optimè in versione acerui petrarum. Non dubium autē est, quin firmissimas viri boni radices agāt, quòd secundum aquas plantati, hoc est, Deo cōiuncti sunt, eiusque gratia viuunt, & recreantur. Cui rei ipse testimoniū dat per Oseā dicens, Ero quasi ros Israel, germinabit quasi lilium, & erumpet radix eius, vt libani. Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius, vt libani. Conuertentur sedentes in vmbra eius: viuent tritico, & germinabūt quasi vinea. Septuaginta verò auctores ita hunc locum reddunt, ὡς συναγωγὴ λίθων κοιμᾶται, ἐν δὲ μέσῳ χαλικῶν ξηραίνεται in aggregatione lapidum dormit: in medio autem silicū viuet. Galli verterunt ipsi lapidum aggregationem, sicut & noster interpres aceruus petrarum, ea de causa quam diximus. Per paraphrasin autē explicarūr, Dormit, id quod ad verbū est in Hebræo, Radices eius implicabuntur, seu densabuntur: vt noster vertit interpres, hoc est, Securus dormit, pacem multam agit, sicut de se dixit Dauid, In pace in idipsum dormiam, & requiescā. Ad idem pertinet, quod sequitur in medio silicum viuit: hoc est, vndique munitus, & bene tutus esse videtur. Volāt autem (vt diximus) septuaginta viri de scelerato id intelligi. Conuenit q; optimè in illos, cùm læti viuunt, multique eis amici, multæq; diuitiæ

Boni firmas agunt radices.

Ose. 14.

Psal. 4.

suppe-

suppetūt. Sicut ex Ezechielis loco citato intelligitur.

18 *Si absorbuerit eū de loco suo, negabit eū, & dicet, Non nouit te.*
19 *Hæc est enim lætitia viæ eius, & rursum de terra alij germinentur.* Plantæ similitudine docet, quod dixerat versu septimo, In tātum, vt si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis. Hoc est viri boni damna facilè resarciri posse, & in longè maiorem dignitatem ipsum restitui. Nam quemadmodum si planta viriditatem, & radices habens è loco suo ita penitus conuellatur, vt nullum eius reliquū sit vestigiū, (hoc enim significat cum dicit, [*negauit eum,*] & dicet, [*Non nouit te,*] id est, si quispiam, ita explantet eam, vt locus eius dicat, [*Non nouit te.*] Itaque se habeat, ac si nūquam ibi plantata fuisset) nullum ex ea re detrimetū accipiet. Nā alio loco plātata, & maiores radices aget, & vehementius germinabi: & ita intelligitur, quod dicit. [*Hæc est lætitia viæ eius, vt rursus de terra alij germinentur.*] Hoc est: eius natura fert, vt ex hoc emolumentū accipiat, si altero scrobe depangatur. Vt ex virgultis intelligitur, qui terræ cōmittuntur, vt in arborem insurgant. Ita vir pius licet aliquando aduersa fortuna iactetur maximamque faciat iacturam, facile Dei ope ita restituitur, vt non incommodum, sed commodum maximū ex calamitate sua accepisse videatur. Ita Christus se comparat cum grano tritici, quod in terra mortuū multum fructum affert. Et Paulus ait, Si enim cōplantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Quadrāt etiam hi duo versus in impios, de quibus (vt diximus) explicantur à septuaginta auctoribus: hoc est, quamuis iniqui securè viuere, & satis firmis præsidijs muniti videātur, cùm

Ioan. 5.

Rom 6.

tamen Deus pœnas ab eis voluerit repetere, ita penitus fuis fortunis, & opibus euertẽtur, quẽadmodũ planta aliquãdo ita radicitus cõuellit, vt nullũ eius in ſcrobe, vbi erat, appareat veſtigiũ. Ita Dauid ait, Vidi impiũ ſuperexaltatũ, & eleuatũ ſicut cedros Libani: trãſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Illud autem, [*Hæc eſt enim lætitia viæ eius,*] quod ad verbũ ex Hebræo noſter ex ſpreſsit interpres, Septuaginta ita tradux erunt ὁ τι κρατησει ἡ ἀσεβὴς τοιαύτη quoniam ſub uerſio impij huiuſmodi, hoc eſt: huiuſmodi exitum habebit lætitia, & proſperitas impij. Paraphraſi enim vſi ſunt, vt id iuxta ſuam ſententiam explicarẽt, cùm hos verſus de viris iniquis (vt diximus) intellexerint, vt ex hoc loco cognoſcitur. Quod ſequitur autem, [*vt rurſum de terra alij germinentur.*] Græcè ἐκ δὲ γῆς ἄλλον ἀναβλαστήσει è terra verò alium germinabit, ſubaudi impium, id eſt, Quanuis ita acerbè agatur cum impio, ita conuellatur, & penitus euertatur, tamen non deerit alius, qui eius peruerſum ſequatur exemplum. Proprium enim impij eſt, cum ſit ſtultus non cauere, neque aliorum periculis ſapientiorẽ fieri: vt ex tertio, & quarto libro Regum facilè patet. Qui maximas narrant clades Regum Iſrael: nemo tamẽ alterius miſero, & calamitoſo exẽplo cautior reddebatur. Hoc eſt, quod Salomõ dicit in Prouerbijs, Sapiẽs timet, & declinat à malo, ſtultus tranſilit, & confidit.

Pſal. 36.

20 *Deus non proijcier ſimplicem, nec porriget manum malignis:* Concludit totius ſtatum controuerſiæ. Ita etiam dixerat Eliphaz cap. 4. Quando recti deleti ſunt? quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatẽ, &c. flante Deo periſſe. Non poteſt autem Deus (vt dicit Baldad) ſimplicem

plicem proijcere, cùm eius ſimilis valde ſit: & vnaquæque res ſicut ſe, ita & ſibi ſimilem diligit. Præſertim cùm dicat Dauid, Tibi derelictus eſt pauper: orphano tu eris adiutor. [*Nec etiã porriget manũ malignis,*] Id eſt eis non faciet, nec erit adiutor, cum Deo ipſi repugnent, & valde contrarij ſint. Dicit etiã de Deo Dauid, Conteret brachium peccatoris, & maligni.

Pſal. 9

21 *Donec impleatur riſu os tuum, & labia tua iubilo.* Perſiſtit in eo quod dixerat, Euigilabiſt ad te, &c. in tãtum, vt ſi priora tua fuerint parua, nouiſsima tua multiplicẽtur nimis. Ait ergo modo, Euigilabit ad te. Id eſt tibi aderit, tãtisque bonis in dies augebit, donec à malis omnibus recreatus vehementer lætaris, maximaſq; Deo gratias agas. Ita enim bonis accidit hominibus, vt poſt magnas calamitates conſolationem, & lætitiam maximam accipiant dicente Dauide, In conuertendo Dominus captiuitatem Syon facti ſumus ſicut conſolati: tunc repletum eſt gaudiõ os noſtrum, & lingua noſtra exultatione. Septuaginta interpretes hunc, & ſequentem verſum non ad Iob ſecũdam perſonam, ſed ad tertiam referunt, non os tuum, ſed ἄνθρωπον verorum traducentes. Nam etiam in Hebræo tranſitur à tertia perſona in ſecundam. Siquidem ſuperiori verſu de tertia loquebatur, non proijciet ſimplicem, neque porriget, &c. Et propterea ſeptuaginta tertiam perſonam reliquerunt etiam ſequentibus. Non enim tranſitus à perſona in perſonã tam frequenter à Græcis atque Latinis, quàm ab Hebræis vſurpatur.

Pſal. 125.

22 *Qui oderunt te, induentur confuſione,* Id eſt ſanctorum virorum inimici conturbabuntur, & magno afficientur pudore, cum eos à malis vindicatos felicem vitã

agere, & gloria florere videant. Id quod fortè Baldad, & alij Iob amici postea experti sunt, cum Iob, & è malis emersisset, & multis à Deo ornatꝰ fuisset beneficijs, ipsi verò reprehensi fuissent, q̃ non locuti fuerint rectum coram eo, sicut seruus suus Iob, vt in fine libri narratur. Et Dauid ait, Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ, operiantur confusione, & pudore, qui quærunt mala mihi. [*Et tabernaculum impiorum non subsistet.*] Quantùuis ab eis pro virili parte magnis munitionibus firmetur, quia super arenã semel fundatũ fuit, vt est in Matth. Sicut etiã antè dixerat ipse, Immitetur super domum suam, & non stabit: fulciet eam, & non consurget. Dauid etiam sceleratis hominibus imprecatur dicẽs, Fiat habitatio eorum deserta: in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet.

Iob.42.

Psal.70.

Matth.7.

Psal.68.

CAPVT. IX.

A ET respondens Iob, ait:

2 *Verè scio, quòd ita sit, & quòd non iustificetur homo compositus Deo.*

3 *Si voluerit contendere cũ eo, non poterit ei respondere vnũ pro mille.*

4 *Sapiens corde est, & fortis robore: quis restitit ei, & pacem habuit?*

5 *Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo.*

6 *Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur.*

7 *Qui*

7 *Qui præcipit Soli, & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo.*

8 *Qui extendit cælos solus, & graditur super fluctus maris.*

9 *Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora* B *Austri.*

10 *Qui facit magna, & incõprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.*

11 *Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, no intelligam.*

12 *Si repente interroget, quis respõdebit ei? vel quis dicere potest, Cur ita facis?*

13 *Deus cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuãtur, qui portant orbem.*

14 *Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo?*

15 *Qui etiã si habuero quippiã iustum, non respondebo, sed meũ iudicem deprecabor.*

16 *Et cum inuocanti exaudierit me, non credo, quòd audierit vocem meam.*

17 *In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.*

18 *Non concedit requiescere spiritum meum, & implet me amaritudinibus.* C

19 *Si fortitudo quæritur, robustissimus est: si æquitas iudicij, nemo audet pro me testimonium dicere.*

20 *Si iustificare me voluero, os meum condẽnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit.*

21 *Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.*

21 *Vnum est quod locutus sum, & innocentem & impium ipse consumit.*

23 *Si flagellat, occidat semel, & non de pœnis innocentium rideat.*

24 *Terra data est in manus impij, vultum iudicum eius operit, quòd si non ille est, quis ergo est?*
25 *Dies mei velociores fuerunt cursore: fugerunt, & non viderunt bonum.*
26 *Pertransierunt quasi naues poma portantes, sicut aquila volans ad escam.*
27 *Cùm dixero, Nequaquam ita loquar: commuto faciem meam, & dolore torqueor.*
28 *Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti.*
29 *Si autem, & sic impius sum, quare frustra laboraui?*
30 *Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ.*
31 *Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.*
32 *Neque enim viro qui similis mei est, respondebo: nec qui mecũ in iudicio ex æquo possit audiri.*
33 *Non est qui vtrunq; valeat arguere, & ponere manũ suam in ambobus.*
34 *Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat.*
35 *Loquar, & non timebo eũ, neque enim possũ metuens respondere.*

Tresponsens Iob ait.

2 *Verè scio, quòd ità sit, & quòd non iustificetur homo compositus Deo.* Concedit fundamentum, quod iecit Baldad ad disputandum cũ Iob, Deum non supplãtare iudicium, nec omnipotentem subuertere, quod iustum est. Quod planũ & cõtestatũ esse demõstrat ex eo q̃ homo Deo cõparatus nõ possit iustificari, iustificaretur autẽ, si Deus in eo puniendo supplantaret iudiciũ. Pro iure enim suo diceret

diceret ei, Cur me indignè punis? in quo peccaui? quid commerui? Cur inquus erga me es? Iustificatur autem Deus, cùm hominem vlciscitur, atq; vindicat, idque ingenuè hominẽ fateri oportet (vt dicebat Esdras,) Et nunc quid dicemus Dñe Deus noster post hæc? quia dereliquimus mandata tua. Domine Deus Israel iustus es tu, quoniam derelicti sumus, qui saluaremur, sicut die hoc. Ecce coram te sumus in delicto nostro, non enim stari potest coram te super hoc. Vel vt Christus dicebat, Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Super enim existimandum est Deum æquum exercere iudicium, quacunque in nos ratione animaduertat. Diximus etiam de hoc huius libri capite quarto, cũ illud Eliphaz tractaremus, Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur?

1. *Esdr.* 8.

Matth. 26

3 *Si voluerit contendere cũ eo, non poterit ei respondere vnũ pro mille.* Id est, si quispiam temerarius homo auderet se cũ Deo comparatũ iustificari, ac iudicio eum illo cõtenderet quærens, Quid commerui? ex mille criminibus, quę a Deo intenderẽtur ei, vel vnum nõ dilueret. Estque numerus finitus, pro infinito, sicut dixit Dauid, Mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesterna. Quare non contendere cum Deo, sed tacere debet homo, in malis, & incõmodis, quę patitur, sicut narrat Amos monendũ esse eum, qui tot funera è domo sua efferre visurus erat, Et dicet, (ait) ei: tace, & non recorderis nominis Dñi, quia ecce Dñs mandauit, & percutiet domũ maiorẽ ruinis, & domũ minorẽ scissionibus. Dauid etiam de se scribit, obmutui, & nõ aperui os meũ, quoniam tu fecisti, amoue à me plagas tuas.

Psal. 89.
Amos. 6.

4 *Sapiens corde est, & fortis robore.* Probat cum Deo minime contẽdendum esse: nam si sapientia & equitate, cum illo contendamus, sapientissimus est: si viribus, fortissimus. Quare recte addit.

[*Quis restitit ei, & pacem habuit?*] Id est, quis victoriam in bello cum eo consecutus fuit? aut non magnum detrimentum fecit?.

5 *Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo.* Probat ex effectis Iob Dei summã esse potentiã atq; sapiẽtiã, Ex eo, quod nescisse dicit mõtes, quos subuertit. Existimo autẽ hãc mõtiũ trãslationẽ aquis diluuij esse factã cuius erat multa, & recen[illegible]bus illis memoria. Nõ enim dubium est, quin magnas tũc terra agitationes habuerit, alios q; montes explanatos, alios q; denuò altissimos esse factos. Ná si flumine exũ dãte magna per agros glebarũ, & lapidũ accidit commutatio, quid tanta inundatione, vt vniuersa terra tot dies aquis esset submersa, ita vt quindecim cubitis, altissimis montibus altior esset, non agitatum, & commotum fuisse putemus, Quem tunc totius maris æstum fuisse credemus: si Oceanus ipse per se æstu maximo feruet? Quare mihi persuadeo longè diuersam terræ faciem, etque formam diluuium reliquisse. Ita enim intelligo illud, quod narratur in Genesi de quatuor illis fluminibus Phison, Geon, Tigri, & Eufrate, quòd vno fluuio cuniuncti, qui vniuersum rigabat paradisum, postea in hos quatuor diuidebatur. Cũ Eufrates, & Tigris notissimi sint, qui tamẽ ex lõgè diuersis montium Armenię partibus oriuntur, Babyloniẽq; cõ ũcti vno eodemq; alueo in mare Persicũ in trant. Suntq; longè ab eo dijuncti, qui Æthiopiã alluit, qui

Diluuium lõge diuersam terræ faciem reliquisse.

Genes. 2.

qui Nilus esse putatur, & ab alio qui terrã Abilad, qui Ganges esse creditur. Quæ flumina non nisi diluuio tam longè lateque modo separata sunt. Ex hoc ergo puto diuersam terræ formam post diluuium remansisse, & tunc hos montes esse translatos, de quibus hic loquitur Iob, præsertim cũ dicat ipse. [*Et nesciunt hi quos subuertit in furore suo.*] Quod de illa hominum multitudine, quæ Dei maxima ira obruta perijt, intelligitur.

5 *Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur.* Non nunquam terra cõquallatur. Vel potius vt significet reuerentiã maximã, quam exhibet terra Deo, timoreq;, quo illũ veneratur, & iussis eius obtẽperat, vt nutu eius tota tremescat, atque discedat. Sicut quidã de Ioue dixit, Nutu tremefecit Olimpũ. Dauid etiam ait, Cõmota est, & cõtremuit terra: fundamẽta mõtiũ cõturbata sunt, & cõmota sunt, quoniã iratus est eis. Ita enim mõte Synai labes maxima facta fuisse narrat, cũ Deo in illũ, vt legẽ ferret, descenderet. Vt alio loco canit ipse Regius vates, Mõtes exultastis sicut arietes, & colles sicut agni ouiũ. A facie dñi mota est terra à facie Dei Iacob. 7 *Qui præcipit soli, & nõ oritur, et stellas claudit, quasi sub signaculo.* Possum⁹ locũ hũc interpretari de illa naturę lege, qua dies nocteq; inter se ordine sapiẽtissimo succedũt. Id est, Qui soli cõstituit tẽpus, quo eũ oriri, vel nõ oriri oportet. Stellis etiã, quo vel apparere mortalib⁹, vel nõ apparere debeãt. Quas clausas quasi sub signaculo dicit alludẽs ad rationẽ agendi eorũ, qui suã tãtũ volũtate volũt aliquid vel ostẽdi, vel non ostẽdi. Quod solet ab eis signari, vt literas signam⁹, ne aperiãtur, nisi ab eis, ad quos mittũtur. Ita De⁹ stellas claudit, quasi sub signaculo, quia sua voluntate eas vel ostẽdit homi-

Psal. 17.

Psal. 113.

hominibus, vt nocte fit: vel celat, vt die contingit. Ex
Psal. 18. hac etiam dierum noctiumque vicissitudine Dei potē
tiam, & maiestatem prædicat Dauid dicens, Cæli enar
rant gloriam Dei, &c. Dies diei, eructat verbū & nox
nocti indicat scientiam. Ex ortu etiam solis paulò post
dicens, In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tan
quàm sponsus procedens de thalamo suo. Et alio lo-
Psal. 103. co, Fecit lunam in tempore, sol cognouit occasum suū:
posuisti tenebras, & facta est nox, &c. ortus est sol,
&c. Vel potest locus intelligi de tenebris, quas aliquā
do Deus nonnullis regionibus obduxit ad homines
sceleratos vindicandos, vt in Exodo Egyptijs euenis-
se scribitur, & in Matthæo Iudæis Christo morienti.
Explicatur etiam à Chaldæo, de nubibus in cælo coa-
ctis. Prior tamen expositio mihi magis accommoda-
ta videtur.

& *Qui extendit cælos solus*, id est efficit, atque creat, quos
extendere dicit, quia rariores sunt natura sua cæteris
Psal. 103. vniuersitatis partibus. Sic etiam dixit Dauid, Exten-
dens cælum sicut pellem. Hebræique vocant firmamē
tum siue cælum רקיע raquiha, quod est propriè
expansum aut extensum. [*Et graditur super fluctus maris.*
Id est imperat mari, & res mirabiles edit in illo, sicut
Psal. 103. dixit Dauid, Qui ponis nubem ascensum tuum, qui
ambulas super pennas ventorum: id est, nubes agis, &
impellis quò vis, & ventorum impetū coerces, vel ex-
citas, sicut eques equū, quo insidet, reprimit & impel-
lit. Ita Iob dicit Deū gradi super fluctus maris. Quia
eius voluntate, vel sedatur, vel agitatur mare, & mira-
bile videtur omnibus: dicente Dauid, Mirabiles elatio
nes maris: mirabilis in altis Dominus, & alio psalmo,

Qui

Qui descendunt mare in nauibus, ipsi viderunt opera *Psal.* 106.
Domini & mirabilia eius in profundo. Dixit & stetit
spiritus procellæ. Et exaltati sunt fluctus eius. Sequi-
tur autem.

9 *Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri.* Vt hunc locum, qui nonnihil habet dif-
ficultatis, explicemus, oportet primò animaduertere
non eodem ordine hæc stellarum nomina apud vulga
tum poni, quo sunt in Hebræo: quod latuit Pagninū,
& ob eam rē in sua versione huius loci, & in suo the-
sauro in dictione עיש hus nōnihil errauit. In sua ver-
sione, quoniā עש has, Arcturum trāduxit. In suo the-
sauro, quod putauerit etiam vulgatum, qui Hierony-
mus est illi, ita hic traduxisse. עש has verò nō Arcturū,
sed Hyadas significat, quæ tertio loco sunt in vulgato
nostro. Quod planum est, primò ex natura nominis,
nam oritur à radice עוש hus, quæ congregare significa-
ca. Quare significabit congregationem stellarum, cu
iusmodi Hyades sunt. Tum quòd septuaginta viri nō
Arcturum, sed Pleiades cōuertūt, quę eadē, quę Hya
des à nonnullis esse putantur, vt mox dicemus: saltem
nemine discrepante sunt stellarum congregatio. Acce
dit ad hoc, quòd vulgatus noster כימה chima, quod ter
tio loco hic ponitur in Hebræo, quod Hyades hic Pa
gninus vertisse putauit, in Amos capite quinto, veriu
octauo Arcturum interpretatur. Non ita verò facilè
posset explicari vulgatus, si idem nomen hic Hyades,
& in Amos Arcturum explicaret. Quare coniectura
non leuis est in tanto ordine hæc syderum nomina
posita esse in vulgato, vt quod in illo, primo, in He-
bræo tertio loco ponatur, & quod in illo, tertio, in He

bræo ſit primo loco, & ita facilè hæc verſio, cùm ſeptuaginta virorum verſione, & cum Amos loco citato conciliatur. Sed huius libri. c. 38. verſ. 31. כימה cima Pleiades transfert vulgatus, quare ambigua hæc vox ipſi fuiſſe videtur. Hyades igitur ſtellæ ſeptē ſunt in capite Tauri ἀπὸ τοῦ ὑεῖν Græcis dictæ, quod eſt pluere. Quòd pluuias, quando oriūtur, vel occidūt, afferre ſoleant. Has Latini Suculas vocant ignorātia Græcę linguæ, vt Tyro Ciceronis libertus opinabatur, quòd ἀπὸ τοῦ ὑειν, hoc eſt à ſuibus duci putarent, vt Gellius narrat lib. 13. cap. 9. Congruunt verò Hyades cum natura Saturni, & nonnihil cū natura Mercurij. Licèt earū maior, quæ eſt primę magnitudinis, ſit natura Martis: quam Latini Palilicium Chaldæi Aldebarā Græci λαμπαδίον nominant. Cuius longitudo temporibus Ptholomæi duodecim partibus Tauri cum latitudine Auſtrali partibus 5. ſcrupulis 10. Septuaginta tamē viri πλειάδα pleiadas trāsferunt, quæ eaſdem, quas Hyades Proclus de Sphera eſſe duxit: nam eas etiam collocat in frōte Tauri. Quidā tamen Vergilias, quas Latini dicūt eſſe credūt, quę ante genua Tauri ponunt, pertinētque ad naturam Saturni, & aliquantulum ad naturā Veneris. Quòd Oriona dicit in Hebręo eſt כסיל cheçil. Quod hoc loco, & in Amos, & vulgat⁹, & Hebræi Oriona declarant. Eſt autem nō ſtella, ſed Sydus Auſtrale iuxta frōtem Tauri ex ſtellis 38. cōpoſitum, quarum duæ tantūm ſunt primæ magnitudinis. Vna quæ in humero eius dextro refulget ſubruſſa Martique, & aliquātulū Mercurio attribuitur. Pertinebatq; Ptholomæi tēporibus ad part. 2. geminorū cum latitudine Auſtrali par. 17. Altera ſplēdida in ſiniſtro pede, quæ eſt

quæ eſt ei cum fluuio cōmunis: eſtq; Iouialis, & nōnihil Saturnalis in Tauri partibus. 19. cum ſcrupulis 50. Solent autem oriente Orione tempeſtates maximæ excitari. Et ita quidam poeta dixit.

Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion.

Septuaginta tamen auctores ἑσπερον veſperum tranſtulerunt, qui eſt planeta, quem Venerem Aſtrologi vocant. Ex quo apparet non ſatis exploratam eſſe huius nominis ſignificationem, ſed cum parum attineat ad Iob vel ſpiritus ſancti ſententiam aſſequendam, quæ nam hæc ſydera ſint exactè ſcire, leuiter id curādū eſt. Quod ſignificarunt ſeptuaginta interpretes, cùm illud Amos cōuertētes faciētem Arcturū, & Orionē, Prætermittētes ſpecies, genus tranſtulerūt, ſic ὁ ποιῶν πάντα καὶ κατασκευάζων faciens, & adornans omnia. Quòd Arcturū dicit in Hebręo eſt כימה chima (vt diximus) tertio loco poſitum in Hebræo, & ita conuertunt ſeptuaginta, & ipſe vulgatus in Amos: ſed huius libri. c. 38. verſ. 31. כימה chima Pleiades transfert vulgatus. Quare ambigua hæc vox fuiſſe videtur ei. Dicitur autem à Græcis Arcturus παρὰ τὴν τῆς ἀρκτοῦδος οὐρὰν. Id eſt, ab Vrſinæ caudæ ſimilitudine. Eſt enim quaſi in cauda Bootæ ſigni. Nam deſcribitur à Ptholomæo inter eius crura. Cuius longitudo temporibus Ptholomæi viginti ſeptē Virginis partibus fuit: latitudo verò eſt Borealis partibus triginta & vna, ſcrupulis verò triginta. Eſtque primæ maguitudinis. Quòd ſi ſtellarum, quas nunc commemorauimus, longitudini partes addas. 27. & ſcrupulos. 2. quibus equinoctia præceſſerunt, huius tēporis loca dodecatemorijs cōſtabūt. Arcturus igitur Bootæ ſyderis ſtella eſt,

cuius ortus, & occasus tempestates solet commouere. Has ergo stellas per Synedocham pro toto genere posuit stellarum. Ex quibus cognosci vult admirabilem potentiam, & sapientiam Dei, qui eas fecit, & per eas orbem terrarum gubernat, moderatur, & eius rationes procurat. Certum enim est, vt Aristoteles ait, Hunc mundum inferiorem regi vi, atque motu superioris. Hoc loco non prætereundum silentio est, quàm longè sit antiquior in ecclesia, & populo Dei Astrologiæ cognitio, quàm vel apud doctissimos quosq; paganos. Nã huius destributionis stellarũ in sydera primos mentionẽ fecisse legimus Esiodum, & Homerũ: quibus plus mille annis Iob antiquior fuit.

10. *Qui facit magna, & incõprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.* Conclusio est eorum, quæ dixerat, qua generatim enunciat, quæ speciatim pronunciarat. Declarauimus autem hunc versum capite quinto: eandem enim habet sententiam, eisdẽque apud Hebræos verbis elatam, quam ille, quem dixerat Eliphaz, Qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absq; numero. Quod magno mihi argumento est plurimi esse faciendos sermones amicorum Iob, cum eos sibi vendicet ipse ad suam causam defendendam. Hoc etiam probat id, quod nos capite quarto posuimus propositiones eorum esse veras atque doctissimas, assumptiones tantùm ratiocinationis esse falsas. Ex quo fit, vt nihil concludant, quod Iob summæ dignitati deroget. Non solum autem verba, atque sententias Iob ab Eliphaz, sed etiam methodum, & ratione differendi mutuatus est, vt ex sequenti versu constabit, ait enim,

11. *Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, non intelligam.*

Quemad-

Quemadmodum Eliphaz quinto capite Dei summã potentiam disputauit, & ex effectis naturalibus, & ex effectis moralibus: ita & Iob eandem persequitur rationem. Positisq; rebus naturalibus, accedit modo ad morales, & in ea re versatur, quæ est totius suæ causæ firmamentum, & ad se defendendum, & ad refutandos aduersarios suos. Quoniam Eliphaz, & Baldad hominum pietatem, & voluntatem Dei erga illos ponderare videbantur ex commodis, vel incommodis, quibus afficiuntur à Deo, vterque enim amplè differuit bonis bene, impijs verò malè esse. Quod quomodo intelligi oporteat, vt verum sit, proprijs locis explanauimus. Sed quia in eo tantùm Iob detrahebant, si assumerent, ob eam rem Iob detrimentum fecisse, quòd esset iniquus. Ipse hoc loco ratiocinationis assumptionem refellens sapientissimè tractat, ex commodis, vel incommodis, quæ homines à Deo in hac vita suscipiunt, concludi nõ posse, se cum illis Deum amicè, vel inimicè gerere. Nã ita Deus in hoc seculo cum hominibus dirigit amicitiam, vt eos beneuolentia Dei erga illos omnino lateat. In quo Dei eximia potentia cum summa sapientia coniuncta vehementer apparet, vt cùm tot singulis hominibus, & emolumenta, & detrimenta, quam diu viuunt, afferat: cognosci tamen non possit, vtrum, a maleuolo, vel beneuolo in eos animo proficiscantur. Ex hac etiam re Salomon admirabilem Dei potentiam commendat dicens, Et intellexi quòd omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem, eorum quæ fiant sub sole, & quantò plus laborauerit ad quærendum, tantò minus inueniet. Etiam si dixerit sapiens se nosse,

Eccles. 8. & 9. Dei sapientia & potẽtia ex officijs erga homines.

non poterit reperire. Omnia hæc tractaui in corde meo, vt curiosè intelligerem. Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit. Tum hac doctrina vehementer refelluntur, & irritę fiunt Baldad, & Eliphaz, quibus in Iob inuehebantur, orationes. Tractauimus autem nos hunc locum, & quem citauimus Salomonis in libro nostro secundo de vera religione c.19. vt probaremus aduersarijs nostris hæreticis, nihil certi nos habere posse vtrum in gratia simus cum Deo: & tota, quam tradidimus doctrinam, hoc loco implicata est. Ait ergo Iob. [*si venerit ad me.*] Id est, si mihi beneuolus adfuerit, [*Non videbo eum si abierit.*] Id est, si à me alienatus fuerit, mihique maleuolus defuerit, [*Non intelligam.*]

12 *Si repente interroget, quis respondebit ei? vel, quis dicere potest cur ita facis?* Quoniam superiori versu acutissimè fundditus deiecit aduersariorum præsidium, ex quo illi erant infesti. Nunc refutat illud, quod superiori capite multis Baldad disputauit, suæque videbatur esse orationis status. Tu tamen si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus. Si mundus, & rectus incesseris, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ. Nam si intelligat id de huius vitæ damnis, quæ resarciri existimet, simul ac quispiam Deum fuerit precatus, & eius clementiam implorauerit, id refellit Iob. Nam contingit nonnunquam, vt iram Dei, & pœnas, quas in hoc sæculo nobis imponit, nullis precibus, nullis lachrymis à se homo deprecari possit. Siquidem dubium non est, quin peccati sui pœnituerit Adam

Voluntas Dei erga homines non cognoscitur.

Adam, Deumq; fuerit precatus: pœnas tamē omnes, quas statuit ei, pependit, & ad hanc diem eius posteri persoluunt. Dauid etiam vehementer in scelere suo doluit: nihil tamen effugere potuit eius supplicij, quod ei Deus, vt Nathan prædixit, excogitauit. Ita etiam Moysi, & Aaron noxam quidem ignouit: pœnam tamen non videndi hæreditatem populo promissam sumpsit ab eis. Ita cùm Samuel nuntiaret Saul Supplicium adferendum, pro eo, quod non exciderit vniuersum regnum Agaga addidit, Porrò triumphator in Israel non parcet, & pœnitudine non flectetur: nec enim homo est, vt agat pœnitētiam: qui locus hac ratione de pœna in hoc sęculo soluēda optimè explicatur. Quòd etiā non semper precibus venia impetrari posset à Deo supplicij in hac vita pro scelere constituti, vt Baldad significare videbat, satis demonstrant illa verba, quæ Deus Hieremiæ dixit, *Si extiterint Samuel, & Moyses coram mē, non est anima mea ad populum istum. Eijce illos à facie mea, & egrediantur.* Id est, mecū precibus suis non agent, vt in exiliū eos non pellam. Hanc rem latius persecuti sumus in Zacharia nostro capite primo, versu duodecimo, & capite quinto, versu octauo. Et propterea dicit Iob. [*Si repentè interroget.*] In Hebræo est si יחתף iahatoph si rapiat, id est in supplicium. Et ita septuaginta transtulerunt ἀπαλάξῃ si deleat. Sed quia vulgatus rectè etiam intellexit, si rapiat in iudicium, vt coniungatur aptius cum eo, quod hoc capite dixerat, Si voluerit contēdere cum eo, non respondebit ei vnum pro mille: id totum liberiore versione explanauit vertens, Si repentè interroget. [*Quis respondebit ei?*]

Genes 3.

2. Reg. 12.

Pœnarū in hac vita soluenda - rū venia a Deo nonnūquā impetrari, nō potest.

1. Reg. 15.

In Hebræo quis יסיר לו iesibenu, reuocabit ei, & sic septuaginta reddiderũ ἀποστρέψῃ cõuertet. Id est, quis eius reprimet iram, & supplicio liberabit. Vulgatus verò [*respondebit ei?*] traduxit, vt melius coagmẽtaretur suę Paraphrasi, qua [*interroget*] proximè cõuerterat, [*vel quis dicere potest, cur ita facis?*] Id est, quis cum eo contendet, vt eum coerceat? cum triumphator sit, & pœnitudine non flectatur, vt Samuel dixisse commemorauimus. Quod amplius sequenti versu ipse Iob declarat dicens.

13 *Deus cuius iræ nemo resistere potest.* Quoniam ipse omnium potentissimus est. Et idcircò scribitur in sapientia. Quis dicet tibi, quid feciſti? aut quis stabit contra iudicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? Aut quis tibi imputabit, si perierint nationes quas tu fecisti? Non enim, est alius Deus quàm tu. In Hebræo verò est, si verbum de verbo conuertamus, Deus non reuocabit iram suam. Id est, si semel aliquem in hac vita vlcisci omnino decreuerit, vt ex multis scripturæ locis à nobis proximè probatum est. Et in hanc & vulgati sententiam septuaginta reddiderũ ὁ θεὸς ὃ οὐκ ἀναστρέψει τὸν θυμὸν αὐτοῦ Deus cuius ira est irreuocabilis. [*Et sub quo curuantur, qui portant orbem.*] Probat neminem ei posse resistere. Nam ij qui videntur auxilium ferre posse, ei que resistere, quia potentes habentur, Reges scilicet, & Principes, qui ad gubernacula sedent orbis terrarum. Et propterea à orbem portare dicit: hi inquàm, [*curuantur sub eo.*] Id est, ei victi cedunt, cùm eos ipse aliquando infregerit, & vehementer debilitauerit. Vt in diluuio expertum est, & in excisione Sodomæ, & Go-

Sapien. 12.

& Gomorrhæ, & Pharaonis. Et hac de causa ei canit Dauid, Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, in brachio virtutis tuę dispersisti inimicos tuos. Septuaginta transferũt sub ipso curuantur ὑποκάτω αὐτοῦ κάμπτονται qui sub eo curuantur. Sub eo curuantur cete quæ sub cælo sunt. Doctissimè quidem, & huic libro aptissimè potentes homines parabolicè cete vocantes, ac Deus in huius libri capite quadragesimo suam ostendit potentiam, ex eo quod bestias domet immanissimas, vt elephantem, & cete. Draconem etiam vocant Dauid, & Esaias Pharaonem. In Hebræo autem vtroque loco est התנין tanin cetus. Hic vero locus Iob, de quo verba facimus, ita est in Hebræo, Sub eo curuãtur, עזרי רהב hozre rahab, adiutores superbiæ. Reges etiam & principes significat. Quos viri, qui tantùm humana sapiunt, firmissimum auxilium ferre posse confidunt: eos tamen fallet spes, si Deus stomachum suum erumpere decreuerit. Nam tunc huiusmodi solet adiutores prosternere, vt infirmissimum præsidium habere cognoscamus: dicente Esaia, Dominus inclinauit manum suam, & corruet auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes consumentur.

Psal. 88.

Psal. 73.

Esai. 51.

Esai. 31.

14 *Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbsi meis cum eo.* Concludit ex maiori se non posse Deum sibi iratum pœnasque sumentem ab ira reuocare, aut precibus vllo modo placare. Contrà quàm dixerat Baldad, Tu tamen si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, &c. Nam si nemo, atque adeò qui potentissimus videtur, ei resistere potest quò, magis ego

miſer atque afflictus non potero. Putabat enim Iob non poſſe morbum ſuum depelli, & peſtilentiſsimus, & inſanabilis natura eſſet, ſed actum eſſe de ſe. Quare vanam, & inutilem ducebat conſolationem, quam ei afferebant amici, valetudinem, ſi in Deum conuerteretur recuperaturum.

15 *Qui etiam ſi habuero quippiam iuſtum non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor.* Id eſt etiam ſi iuſtus, & pius fuero non contendam cum eo, neque pro meo iure poſtulabo, vt me tantis malis, & calamitatibus vindicet. Sed id tantum precabor, & eius clementiam, & miſericordiam in hac re implorabo. Quo oratio confutatur Baldad dicẽtis, Si mundus, & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit adte: & pacatum reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ: ſi in hac vita id neceſſario futurum eſſe intellexit. Nam poſſunt quidem viri ſancti iuſtique pro iure ſuo à Deo petere, vt ſupplicijs apud inferos conſtitutis liberentur, vt beata, & æterna vita donentur, vt in hoc ſeculo bonis ſpiritualitualibus augeantur. Nam id meritis Chriſti infinitis conſecuti ſunt, vt hæc vere à Deo mereri, & ad hæc habenda ius ſuum experiri poſsint. At huius commoda vitæ, opes, honores, amicos, integram valetudinem, ſicut non promerentur, ita neque pro iure ſuo poſcere poſſunt. Chriſtus enim tantùm, vt nos Deo reconciliaret, æternæque vitæ ius nobis reſtitueretur, res tam præclaras geſsit, & tantas diuitias perſoluit. Quare ius tantùm habent, & poteſtatem viri boni, vt Dei ſint filij, & eius perpetui hæredes regni. Huius verò vitæ bona tantum abeſt, vt officij ſuis promereantur, vt ea potius de Chriſti ſeruatoris conſilio negligere, & contemnere debeant. Et ita facilè intelliguntur ſeptuaginta viri, qui illud, [*Non reſpondebo,*] paulò reddunt obſcurius, ita traducentes οὐκ ἐισακούσεταί μου, non exaudiet me. Id eſt, pro iure ſuo poterit precibus meis non reſpondere. Animaduertendum etiam eſt, hoc & ſuperiori verſu ſeptuaginta auctores primam perſonam, in tertiam conuertiſſe, & tertiam in primam. Et verbum Hebræum, quod reſpondere ſignificat, audire interpretatos fuiſſe. Nam ſuperiori verſu illud, [*reſpondeam ei,*] ipſi Audiat me interpretati ſunt. Hoc verò verſu illud, [*non reſpondebo,*] interpretati ſunt, Non exaudiet (vt diximus) Quod cum ſemel, & iterum ſimul ab eis factum ſit, non temerè id, aut ignoranter feciſſe, ſed magno conſilio credendum eſt. Fortè Audiet intellexerunt, quod conſequens ſit eius, quod eſt, [*reſpondebo,*] id eſt, ſi me audiet concedendo, vt cum eo diſputem atque diſceptem. Nam reſpondere hîc, diſceptare eſt, atque diſputare. Tum etiam, quia reſpondere, cùm in Deum transfertur, audire eſt. Reſpondet enim ipſe eis, quos audit, vt ex ſequenti verſu cognoſcitur. Quo idem verbum exaudire interpretatur vulgatus, illud verò quod ſuperiori verſu vulgatus dicit, [*Et loquar verbis meis cum eo,*] verbum de verbo in Hebræo eſt eligam verba mea ad illum, id eſt accuratam, & ſtudioſè compoſitam ad illum orationẽ habeam. Septuaginta verò primam etiam perſonam tertiam conuertentes traduxerunt, διακρινεῖ τὰ ῥήματά μου difcernet verba mea, id eſt, licèt mihi ipſe facultatem faciat diſceptandi veniendique in iudicium cum eo, ac meũ ius perſequẽdi, oratiõ nemque

Ioan. 1.

nemque ad eam rem verbis selectissimis ego componam. Ipse tamen discernet. Id est ponderabit verba mea, vt cognoscat quidnam ego iuris habeam. Sequitur autem.

16 *Et cum inuocantem me exaudierit, non credo, quod audierit vocem meam.* Deus viros pios in luctu, & mœrore iacentes, vbi ipsius auxilium implorant, audit continuò, licet non statim malis liberet, dicente ipso per Esaiam, Erit antequàm clamẽt, ego exaudiam, ad huc illis loquentibus ego audiam. Et per Dauidem De viro pio in ipso sperante, Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione: eripiam eũ. Statim verò nõ eripit, quia commodius tempus expectat, & in quo maiores vtilitates patientia virtutis suę vir pius percipiat. Est enim (vt ait) Dauid, Adiutor in in oportunitatibus. Et alio psalmo, In manibus tuis sortes meæ sunt, id est tempora mea (vt ait Hebræus) scis quibus temporibus mihi ferre auxilium oporteat. Licet autem aliquantulum permittat calamitatibus virum pium iactari, nullum tamen detrimentum ei, si in officio permanserit, sed magnum commodum afferent. Quæ cùm ita sint, sapientissimè dicit Iob. [*Et cum inuocantem me exaudierit.*] Id est, præsto mihi beneuolus adfuerit paratus ad oportuno tẽpore iuuandum. [*Non credo, quòd audierit vocem meam.*] Id est, certus non ero, nec religiosè credam audisse vocem meam: hoc est mihi amicum, & adiutorem esse. Persistit enim in ea, quam dudum posuit, sententia certos nos esse non posse amicitiam nobis esse cum Deo. Quod ex hoc loco apertissimè constat, nec vllo modo aduersarij nostri possunt tergiuersari, vt libro nostro

Esai. 65.

Psal. 90. Cur Deus continuo precãti nõ respondeat

Psalm. 9.

Psalm. 30.

nostro de vera religione capite citato tradidim⁹. Quare hęc verba Iob no sunt eius, qui de Dei bonitate diffidat, vt temerè auctor Bibliæ Roberti Stephani in scholijs suis quibusdam Hebręis assentiens mihi dicere videtur.

17 *In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.* Idoneam quàm maximè causam reddit, cur meritò possit non credere, quòd eum Deus audierit. Nam licet eum Deus audierit, eumque amet, fortè tamen continget, vt summis eum malis, & miserijs premat, vulneraq; imponat grauissima, & tãquam turbine eum, & subita tẽpestate peruertat: vt in Christi seruatoris nostri indigna cęde videre licet, qui quãuis pater eum audierit ipso dicẽte, Ego sciebam, quia semper me audis. Angelum præterea ad eum cũ mandatis miserit, vt eum in acerbissima consolaretur tristitia. Tamen contumelijs onustus, grauissimis doloribus affectus, iniquissimo iudicio oppressus, tãquam turbine breuissimo temporis spatio in crucem actus, & crudelissima morte consumptus est, vt prædixerat Esaias, De angustia, & de iudicio sublatus est, id est, vix vinctus, vix in iudicium vocatus in ipsa rerum angustia, cum hostes eius animis sęuirent, subitò extremo supplicio multatus perijt. Id quod etiam euenire potest alijs eius veris, & intimis amicis, vt contigit Apostolis, diuo Laurentio, & alijs. Quare rectè dicit Iob [*In turbine conteret me.*] Quod autẽ miseriæ, & calamitates vehementer cogant timere virum atque adeò sanctissimum, qui aliàs de sua cum Deo amicitia certus non sit, ne fortè fuerit ei immutatus, declarat apertè Dauid, In die tribulationis meę Deũ exquisiui, &c.

Ioan. 11.

Esai. 51.

Calamitates cogunt nõnunquã timere vt Deus sit alienatus.

Re-

Laus hominum vana.

non ab homine teſtimonium accipio, ego autem habeo teſtimonium maius Ioāne. Quare vani, & futiles homines ſunt, qui hominum laudem aucupātur, & vehementer quęrunt, eaque re ſe claros eſſe opinantur, quæ ſit popularis fama gloriosa. Vanaq; illa eſt, & adūbrata, non ſolida, & expreſſa gloria, quam ſummam atque perfectam quidam appellat, ſi conſtet ex tribus his, ſi hominum vulgus diligat, ſi credat, ſi admiretur. Quam vanam potius gloriam eſſe extrema mortaliū dies planum atque exploratum faciet. Quare rectè dicit Iob, pietatem, & æquitatem ſuam benè alieno teſtimonio Deo probari non poſſe, nec etiam ſuo. Quia, 20 *Si iuſtificare* (ait) *me voluero, os meū cōdēnabit me: ſi innocētem oſtendero, prauum me comprobabit.* Acutiſsima quidē ratio ad infirmādum, & excludēdum teſtimoniū ſuum. Hoc eſt, Si teſtificari audeam apud Deum me iuſtum eſſe, ex ipſa mea teſtificatione ſecus eſſe conuincerer: cum delictum non leue ſit in tanto iudicio, quod quiſpiam ignorat, pro certo affirmare. Dixerat enim, Si venerit ad me non videbo eū, & mox dicit, Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea. Temeritatis etiam, & arrogantiæ meritò ex huiuſmodi teſtimonio reprehenderet dicente Salomone, Quis dicere poteſt, mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? Iam verò teſtimonium, quo quiſquam laudat, & commēdat ſe ipſum, in hominū vulgus negligitur, quo magis à Deo cōtēnetur. Omnib⁹ enim exploratū eſt, vnūquenque ſeipſum amare: ac propterea non malum ducet, quem amat Præſertim cum ſuum ſit (vt aiunt) vnicuique pulchrum. Et ob eam rem Paulus ait, Non qui ſeipſum cōmendat ille probatus eſt. Sed nullo magis

Cicer. 2. of fic.

Gloriā nō recte Ciceronem deſinijſſe.

Prouer. 20

Laus in ore proprio vilescit.

2. Cor. 10.

gis id teſtimonio cōfirmatur, quàm eo Chriſti, Si ego glorifico me ipſum, gloria mea nihil eſt. Sed dicet fortaſſe quiſpiam, Quid ſit, quòd teſtimonium, quo quiſquā ſeipſum probat, & ex ſua virtute gloriatur, adeò nullius ſit ponderis ac momēti, vt Chriſtus eiuſmodi gloriam nihil eſſe dicat: cū tāti fiat ab Apoſtolo Paulo, vt ſcribat Corinthijs, Gloria autem noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Sed intelligendum eſt Chriſtum. Significare teſtificationem ſuam contēnendam eſſe, ſi à Dei Patris eſſet teſtificatione ſeiuncta. Itaque ſi Pater eius nō ſimul infinitę virtutis eius ei teſtimonium redderet, ipſius Chriſti teſtimonium ad nihilum quidem recideret. Quod ipſe ſignificauit ſtatim adiungens, Eſt pater meus, qui glorificat me. Et alio loco, vt reſponderet Iudæis eum accuſantibus, quòd ſibi ipſi teſtimonium daret, Si iudico (ait) ego, iudicium meum verum eſt, quia ſolus non ſum, ſed ego, &, qui miſit me Pater. Quod ſi teſtimonio conſcientiæ noſtræ certum eſſet Deum non aſſentiri, negligeret quidem illud, & non magnificaceret Paulus. Meritò tamen de illo (vt ſcripſit) gloriatur, quòd magnam fiduciam afferat eum Deo eſſe probatū, quem eius conſcientia probauerit, auctore Ioanne, Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habeamus ad Deum. Non continuò tamen ille iuſtus eſt, quem eius conſcientia ſceleris non arguit, ſed ob eam rem fiducia tātùm erigitur, beneuolētiæ Dei, vt Paulus auctor eſt. Nihil mihi concius ſum, adiungit tamen, ſed nō in hoc iuſtificatus ſum. In coq; argumentatio Iob vim maximam habet, quòd in eo iudicio teſtimonium ſuū de ſe ipſo improbet, in quod Deum erat vocaturus.

Ioan. 8.

Ioan. 8.

Teſtimonium conſcientiæ noſtra cur ma magnę ſit auctoritatis.

1. Ioan. 3.

1. Cor. 4.

Quare cum ipsum haberet contrarium, huiusmodi testimonium futile prorsus, & innane esset.

21 *Etiã si simplex fuero hoc ipsum ignorabit anima mea*. Nam cum id non hominum, qui iudicant secundum carnẽ (vt ait Christus) sed Dei iudicio, qui vera regula bonitatis & virtutis est, æstimandum sit, cui poterit Dei iudicium exploratum esse, nisi dicente, & patefaciente ipso? [*Et tædebit me vitæ meæ*,] concludit illud, de quo tota ei cum amicis erat disceptatio, meritò in vita sua fastidiri: mortemque sibi esse meliorem, cùm grauissimo desperatoque morbo laboraret, neque posset certa Deum ratione placare. Hoc ita transferunt septuaginta πλὴν ὅτι ἀφήρηταί μου ὁ ζωή præterquàm ꝙ mea vita auferatur. Id est mea me latet pietas, qua (vt Baldad ait) me Deum oportet placare: certus autem sum tam graui me morbo affici, vt mihi vitã auferat. Quare iure possum, vt tot fugiant dolores, vita mortem potiorem ducere.

Ioann. 8.

22 *Vnum est, quod locutus sum innocentem, & impium ipse consumit*. Concludit suæ defensionis statum, vt confutet Baldad, qui contrà concluserat, Deus non proijciet simplicem, nec porriget manũ malignis. Quod in hoc seculo ita rem habere ex his, quæ dixit hactenus, & à nobis in eo declarando addita sunt satis apertè demonstratum est, Id quod etiam Salomon cum eo coniungit, quod (vt retulimus) tradidit: Nescit homo, vtrum amore an odio dignus sit continenter adiungens, Sed omnia in futurum seruantur incerta, eò quòd vniuersa æque euenient iusto & impio, bono, & malo, mũdo, & immũdo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti, sicut bonus sic, & pec-

Eccles. 9.

peccator, vt periurus, ita & ille, qui verum deierat. Quod igitur Iob generatim hoc versu dicit, Salomon ad maiorem amplificationem per aliquas etiã species persecutus est. Cùm ergo tam copiosè Salomon Iobi subscribat sententiæ, auctor Bibliæ Roberti, præterquàm quòd hunc locum non intellexisse videtur parum pie, & religiosè quidem Hebræis assentitur dicens, hæc verba Iobi esse hominis derelicti à Deo. In Hebræo est, אחת הוא ahat hi, vna ipsa quod planissimè Chaldęus interpretatꝰ est vna כבילא mechila mensura, quod Hispanè dicimus, *van por vn rasero* boni, & iniqui. Septuaginta verò auctores hunc locum ita traducunt μέγαν καὶ δυνάστην ἀπολύει ἡ ὀργή, magnum, & potentem perdit ira, subaudi Dei. Et fortè magnum pium Græci appellant, quòd sit magnus, vt Christus testatur, in regno cælorum: & de Ioanne Baptista dicitur, Hic erit magnus coram Domino. Et verbum Hebræum, quod ita transtulerunt est, תם tam, quod propriè perfectum significat, quod est verè magnum. Potentem verò vocasse puto virũ profligatum, & ad scelus omne proiectum, vt in Genesi dicitur, Postquàm enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum illæque genuerunt, isti sunt potentes â seculo viri famosi. Quod & nomẽ רשע rasah, quod est in Hebræo significat.

Matth. 5.

Luc. 1.

Genes. 6.

23 *Si flagellat occidat semel, & nõ de pœnis innocentiũ rideat*. Semel occidit Deus, si subitò, vel repẽtè quispiã, nec diuturnis cõfectus dolorib⁹ moriatur, Ridere verò in pœnis innocẽtiũ videt, cùm illis diuturnis ęrumnis, & angustijs cõflictantibus nullã fert opẽ. Sicut ipse apud Salomonem loquitur cum sceleratis, Vocaui, & re-

renuistis ego quoque in interitu vestro ridebo. Idest sicut vos me recta monentem nō audistis, ita & vos ego intereuntes, & in repentinam calamitatem incidentes non audiam, quia vobis presto non ero. Iob ergo his verbis significat, quod sibi, & viris probis optabat, vt semel potius morte multarentur, quàm toties, diuque tot malis, antequàm animam efflarent, iactarentur. In Hebræo tamen est, si verbum de verbo transferamus, Si flagellum, occidet repentè: in tentatione innocētiū irridebit. Quem locum, vt explicet autor Bibliæ Roberti, Baldad dictū fuisse dicit. Quod ego in tota eius oratione nunimè reperi: & præter hoc parū certè locū illustrat. Hebræi autem variè hunc locum explicant. Quidam sic, Cùm vult Deus pœnas à sceleratis hominibus repetere, non eos multum tempus miserijs, & alijs laboribus excruciat, sed subitò necat. Quare sceleratus in tentatione innocentium irridebit, quasi in ea re meliore sit conditione quàm innocentes, quòd non tot ante mortē dolores, & labores patiatur. Sed quanquàm hæc apta sit expositio, aptior mihi aliorū videtur, ita vt illa duo verba Occidet, & Irridebit vno eodemq; suppositō, Deo scilicet dirigātur. Vt, postquàm dixit eodem modo innocentē, & impium in hac vita tractari, subiūgat, atq; adeò melius sepe cum improbis quàm cum probis agitur. Nā illi nullas huius vitæ graues ærūnas experti repentè occidunt. Vt Iob alio loco
Iob. 21. dicit, Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infer na descendūt. At nullus vnquàm vir Deo valde deuotus sine tentatione ex hac vita migrauit, id est calamitatum, & miseriarum expers. Secus enim qua re fidem
Eccli. 2. suam Deo probaret, dicente etiam Ecclesiastico, Fili accedens

accedens ad seruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem. Ait ergo. Si flagellum, id est, si punire, & flagello impios coercere decreuerit, repentè interficit illos. At in tentatione innocentium, id est in malis, & calamitatibus grauissimis, quibus viros pios antequàm moriantur, conflictari vult, irridebit, Id est, quamuis eius auxilium implorent eos non leuabit. Septuaginta verò ita transferunt ὅτι φάυλοι ἐν θανάτῳ ἐξισοῦνται καὶ δίκαιοι καταγελῶνται. Quoniā iniqui morte indecenti, & boni irridentur, id est, absumit Deus viros iniquos, ea morte, quæ illos minimè deceat. Nā nimis quidem leuis, & parum molesta est. Boni vero irridentur, id est, diu, (vt diximus) ante mortem torquentur.

24 *Terra data est in manus impij, & vultum iudicū eius operit,* Impium diabolum vocare videtur, in cuius manus terram datam esse dicit, quia propter peccatum primi parentis orbem terrarum occupauit. Et ob eam rem *Ioan. 12.* Christus eum vocat apud Ioannem principem mundi huius, eumq; regno euersurum promittit. Paulus *Ephes. 6.* etiam Diabolos mundi rectores appellat in epistola ad Ephesios. Possumus etiam impium impietatem interpretari, vt sit mœtonymia, subiectum pro adiuncto. In cuius manus terra posita est, quia vim magnā habet impietas ad res in hoc quo administrādas. Impietate multi reges fiunt, & rerū potiuntur, diuitias & fortunas comparant, honores denique magnos consequuntur, & prosperam fortunā trahūt, sicut dicit etiā Ioannes, Mūdus totus in maligno positus est. Impietatis ergo, vel diaboli vi fit, vt eadē mēsura, eodemq; modo, atque adeò multò melius cum sceleratis, qnàm cū

Cur inlice munda nō bene cum bonis agatur.

1. Ioan. 5.

bonis viris agatur. Sed ratio, qua diabolus id, vel impietas consequi dicat, valde animaduertenda est. [*vultũ iudicũ eius operit,*] Id est, iniquitate, & improbitate Regũ, & eorum, qui rempublicam capessunt, fit, vt eadem atque adeo deteriori conditione boni quàm iniqui sint. Nam mente capti nesciunt in honoribus mandandis, inter probos, & improbos distinguere. Quod etiã Salomon declarat dicens, Cum surrexerint impij, abscõdentur homines: id est iusti, vt statim exponit adiungẽs, Cùm illi perierint, multiplicabũtur iusti. [*Quòd si non ille est, quis ergo est?*] id est, quis nam alius esse potest tantæ iniquitatis, & deformitatis causa? nisi impius, & iniquus, siue diabolum, siue iniquitatẽ interpretemur. Eodem etiam modo cõuertunt Septuaginta auctores. Ita tamen possumus Hebræum verbum de verbo interpretari. Sin minus vbi quis ille? id est si impius non est, quis alius esse potest? & vbi est?

Prou. 28.

25 *Dies mei velociores fuerunt cursore: fugerunt, & non viderunt bonum.* Cùm hactenus satis sapienter confutauerit orationem Baldad, & leuem eius consolationem esse ostenderit, lamẽtatur modò casum suũ acerbissimũ: vt significet nihil sermonibus amicorũ impediri, quo minus id meritò facere possit. Lamentatur autem dies suos velociter fugisse, quòd putabat (vt sępe diximus) instare iam suæ vitæ exitum: vt ex morbo illo desperato, quo erat affectus, pro certo id prælagiri poterat. Habẽt autẽ hic, & sequẽs versus eandẽ sententiã, quam versus sextus septimi capitis, de quo egimus.

26 *Pertransierunt quasi naues poma portantes,* in Hebræo est quasi naues אֳנִיֵּי אֵבֶה ebe, quod variè quidem ab Hebræis exponitur: de sententia tamen conuenit inter omnes naues

naues velocissimas celerrimasq; significari. Et ob eã rem Septuaginta viri id prætermiserũt naues tantũ cõuertentes. Vulgatus pomũ significare duxit à nomine אֵבֶה eb, quod arbor, & pomũ significat. Celeriter autẽ poma importantes nauigant, vt alios mercatores preuenientes citius, & carius vendant: aut fortè ne situ putrescãt. Alij interpretãtur sicut naues hostis, siue piratæ, quę expeditissimę esse solent, vt celeriter fugiãt, nomen ducentes ab אָרַר aiab inimicitias gerere. Alij planius dicere videntur naues voluntatis ab אָבָה aba velle, desiderare, naues, quæ pro cuiusq; voluntate moueantur, neque vllo modo resistant, [*Sicut aquila volans ad escam.*] Peracta enim iam nostra vita, tam cito tradu ta fuisse videtur, vt nihil citius esse putetur. Quas, & alias comparationes sapientia protulit loco à nobis septimo capite citato. Ex quibus concluserunt illi; sic nos nati continuo desiuimus esse: virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere. Sola enim virtus non senescit, sed manet, stabilis est, & eas agit radices, quas nulla mortis, nulla vis temporis conuellet.

27 *Cùm dixero nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, & dolore contorqueor.* Id est, vlulatum, & sermones querelarum plenos reprimere non possum, vt amici reprimendos esse dicebant. Nam cùm id conor efficere, magno torqueor dolore. Certum enim est eos qui aliquo dolore afficiuntur nonnihil in clamore, & eiulatu acquiescere. Nam spiritus vehemens præcordijs dolore excitatur: si autẽ comprimat, intus angustiã, & doloré auget. Quod vero dicit, [*Cõmuto faciem meã,*] Potest etiã sic ex Hebręo cõuerti, Relinquã iram

iram meam, id est verba, quæ iræ videntur esse plena. Illud etiã. [*Et dolore torqueor,*] Potest cõuerti, & confirmabor. Nam בלג balag, licet nostro vulgato valdè sit, ambiguum, num plangere, num subridere, num refrigerare: Hebræis tamen semper confirmare, & roborare sonat, id est, si quando apud me statui, Confirmabo ita me, vt queri, & lamentari desinam. Et tunc sequenti versu terminatur sententia. Septuaginta verò interpretes totum illud, Commuto faciem meam, & dolore torqueor, in eandem sententiam ita verterunt συγκύψας τῷ προσώπῳ στενάξω deijciens vultum meum suspiro.

28 *Verebar omnia opera mea sciens, quòd non parceres delinquenti.* Aliam affert causam, cur non posset gemitum retinere, & intra se cohibere, quia vehementer timebat, ne Deum aliquando ita offendisset, vt eius iram placare non posset, & nonnihil ab eo temporis, quo à tantis malis respiraret impetrare. Ita enim omnibus sanctis viris vsu euenire existimo, cùm in graues miserias, & calamitates veniunt, vt, ne propter scelera sua acciderint, vereãtur: quod eos fortè magis quàm alia res vlla affligit atque conturbat. Sicut ille qui in magnum salutis suæ adductus discrimẽ dixit, Et meditatus sum nocte cum corde meo: & exercitabar, & scopebam spiritum meum: id est, ne nonnihil intra se criminis, aut sceleris lateret, quod tantas in eum iras excitaret. Potest etiam ita ex Hebræo verti, Timebãt omnes dolores meos: vt sit terminus superioris versus, secundum eam versionem, quam eius posuimus: nõ possunt me confirmare ac dolori gemituique resistere: quia vehementer timeo dolores meos, cùm nunquàm remitti, sed

Boni in malis timent ne Deum offẽderint.

Psal. 76.

sed in dies augeri videam. Timeo inquàm, ne me ad mortem vsque perpetuo cruciatu conficiant. Illud autem, [*Non parceres delinquenti,*] in Hebræo ad verbum vertendo est, Non me innocentem iudicabis. Id est, timebam dolores meos cùm pro certo sciam, quòd illos mihi non remittes. Ita enim ex illorum poterat natura iudicare, cùm (vt sæpe diximus) esset eius morbus mortiferus. Innocẽtem vero aliquem iudicare Hebraismus est, pro eo quòd est pœna liberare. Est enim pœna sua natura quasi culpę comes, & ita Dauid, cùm pœna constringeretur, precabatur, vt eius Deus misereretur, id est, vt eum non solùm culpa, sed etiam pœna liberaret, Miserere mei (ait ille) quoniam conculcauit me homo. Et Christus ex versione nostra, & septuaginta interpretum verba delictorum suorum appellabat ea, quæ faciebat cùm in acerbissimum cruciatum ageretur. Septuaginta vero interpretes totũ versum hunc ita transferunt σείομαι πᾶσι τοῖς μέλεσι, οἱ δὲ γαρ ὅτι οὐκ ἀθῷον με ἐάσεις membris omnibus concutior siquidem cognoui, quod nunquàm me innoxium dimittes. Concutior membris posuerunt ad timorẽ eius vehementem exprimendum.

Psal. 55. *Psal.* 22.

29 *Si autem, & sic impius sum, quare frustra laboraui?* Acutè ex eo, quod dixerat superiori versu, hoc concludit. Nam si non erat innocẽs iudicandus: vel vt vertit vulgatus, si Deus delinquenti non ignoscit. [*si autem* (ait) *impius sum,*] id est, si tanquàm impius, & reus puniendus sum, frustra me ad Deum conuertam, frustra eum precando, & implorando laborabo: vt cõfutet, quod dixerat Baldad, Si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotẽtem fueris deprecatus. Docuimus etiam

iam frustra nonnunquàm, vel virum sanctissimum Deum rogare, & efflagitare, vt in hac vita pœnas ab eo non repetat. Contigit enim nonnunquàm, vt nullis huiusmodi Deus precibus cedat. Vt ex Dauide cognoscitur, qui licèt anxiè Deum filij vitam postularet, eam tamen impetrare non potuit. Auctor Bibliæ Roberti præterquàm, quod temerè dicit, hæc verba Iobi hominis esse à Deo derelicti, satis periculosè loquitur, & assentiri videtur nefariè, & peruagatæ nostrorum temporum hæresi de fide sine operibus. Hîc etiam animaduertendum est, bona à Deo æterna, & quæ spiritum, & animum nostrum attingant, esse petenda: & tunc firmissimè speremus ipsum id præstaturum, quod Christus apud Ioannem pollicetur dicens, Quodcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Reliqua verò bona in eius fidem, & arbitrium permittenda sunt, sicut Christus docuit Deum orare, Fiat voluntas tua. Ipseque precabatur dicens, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

Quæ bona sint a Deo petenda.

Ioan. 14.

Luc. 6.

30 *Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint, vel vt mundissi mæ manus meæ.*

31 *Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.* Magna est hæc eius, quod proximo versu dixerat amplificatio, quod vehementer redarguit, atque refellit Baldad, qui dixerat, Si mundus, & rectus incesseris, statim euigilabit ad te. At (dicit Iob) [*Si lotus fuero, quasi aquis niuis, &c.*] Id est, si omni culpa vacauero eâdusq;, & integer omni ex parte sim, [*Tamen sordibus intinges me, &c.*] Id est, ita me accipies, ita in hoc seculo animaduertes ac si vitijs omnibus corruptus, & contaminatus essem. Demonstrauimus enim iá nullam à Deo

Deo vel sanctissimo viro iniuriam fieri, si in hac vita illum detrimentis, & malis omnibus oneret, eaque ei inhibeat supplicia, quæ atque adeo profligatissimo, & sceleratissimo viro essent idonea. Ex quo magnam huius æui vanitatem esse Salomon concludebat dicens. Est alia vanitas, quæ fit super terrâ: sunt iusti, quibus mala prouenirunt, quasi opera egerint impiorum. Huius rei tam mirabile, & acerbissimum exemplum in Christo seruatore nostro fuit statutum, cum nullo suo merito perditorum inuidia indignissimè oppressus, crudelissimo, & contumeliosissimo supplicio fuerit addictus. Cuius fortè Dauid personam instituens dixit, Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me.

Vanitas seculi.

Eccleſt. 8.

Pſal. 87.

32 *Neque enim viro, qui similis mei est respondebo, nec qui mecũ in iudicio ex æquo possit audiri.* Respondere in hoc capite sæpe pro disceptare ac iudicio contendere vsurpatur. Probat autem, quod dixit ex potestate, & maiestate infinita Dei. Nam vt in eum acerbissimus sit, & tanquam sceleratissimum supplicio crudelissimo afficiat, non potest ei sicut alteri posset homini litem intendere, & in ius, vt illum contineat, vocare. Quo argumento paulò antè bis fuit hoc capite vsus, cùm diceret, Si repente interroget, quis respondebit ei? & iterum, Si fortitudo quæritur, robustissimus est: si æquitas iudicij, nemo audebit pro me testimoniũ dicere, quibus locis a nobis satis expositũ fuit. Itaq; homo homini iniuriã facit, si percutiat illũ, aut eius bona diripiat: & propterea potest in iudiciũ vocari, Deus verò minimè, cùm omnium Dñs sit,

sit. Neque huius vitæ sicut æternæ vitæ bona ab illo mereri possumus.

33 *Non est qui verumque valeat arguere, & ponere manum suã in ambobus.* Ad idem argumentum hoc pertinet, vt probet Deum in ius educi non posse, quia nemo (ait) est, qui ius ei dicere queat, & ab eo quod faciat, reuocare. Si autem de bonis æternis disceptatio esset, est quidem aliquis, qui valet inter nos, & Deum iudicium facere, atque illum ab ira, & supplicio, quod nobis excogitauerit, reuocare, Christus Iesus Deus, & homo verus, qui ex plurimorum Theologorũ sententia vitam nobis æternam summo, & equissimo iure meruit.

34 *Auferat à me virgã suã, pauor eius non me terreat.* Quanuis concesserit Deum nullam ei iniuriam facere, neque iniquum esse, quòd tantis eum pœnis affecerit, negat tamẽ huiusmodi supplicium culpa sua ferre. Nam si de hoc esset controuersia, auderet ius suum cũ Deo experiri, damnodo tormenta, quibus eum pro iure, & potestate sua constrinxit, leuaret, vt leuatus cum eo disceptare, & suam posset apud eum causam dicere. Virgam, & pauorem Dei vocat eas quas ferebat calamitates. Et propterea subijcit.

35 *Loquar, & non timebo eum, neque enim possum metuens respondere.* Id est, non possum tantis malis oppressus cum eo litigare. Quod verò dicit, [*Neque enim possum metuens respondere*,] in Hebræo ad verbum est, Non sic ego mecum: & ita interpretatur Chaldæus, id est, non enim talis sum, qualem me tot calamitates significant vobis, & alijs hominibus, qui animi conscientiam ex commodis, vel incommodis externis

æstimant,

æstimant, quod etiam septuaginta viri intelligunt ita transferentes ἐγὼ γὰρ οὐκ οἶδα σύνεσίν μοι. Nõ enim sic mihi conscius sum, ideſt mihi conscius non sum talem esse, qualem vos me putatis. In quo maximè considerandum est tantam habere vim conscientiam benè actæ vitæ, vt homo infirmus natura sua, & culpę obnoxius audeat cum Deo infinita potentia, & bonitate prædito, de sua integra, & inculpata vita disceptare, ac denique dicere, quod hîc Iob ait. [*Loquar, & nõ timebo eum.*] Vt illud verissimum esse constet, quod Ioannes ait, Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habeamus ad Deum. Optãdum quidem maximè est eiusmodi vitam agere, vt, cùm aduersa & calamitosa fortuna fuerimus oppressi, nullius nobis conscij criminis simus: cuius pœnas Deus à nobis, ne repetat vereamur. Ita enim magno, & erecto animo molestijs, & ærumnis conflictabimur. Non enim dubium est, quin optimorum consiliorum conscientia firmissima sit rerum incommodarum consolatio. Hanc ergo puto vehemẽter Iob in tot tantisq; malis cõfirmasse, ne desertus ab omnibus, circũuentus à multis, animo, & spe caderet.

Conscientia benè actæ vitæ.

1. Ioan. 3.

CAP. X.

TÆdet animam meam vitæ meæ, dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ.

2 *Dicam Deo, Noli me condẽnare: indica mihi cur me ita iudices.*

3 *Nunquid bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & consilium impiorum adiuues?*

4 *Nunquid oculi carnei tibi sunt: aut sicut videt homo, & tu videbis.*

5 *Nun-*

5 *Nunqnid ſicut dies hominis dies tui, & anni tui ſicut humana ſunt tempora.*

6 *Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum ſcrutéris?*

B 7 *Et ſcias quia nihil impium fecerim, cum ſit nemo qui de manu tua poſsit eruere.*

8 *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu: & ſic repente præcipitas me?*

9 *Memento quæſo quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.*

10 *Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti?*

11 *Pelle & carnibus veſtiſti me, oſsibus & neruis compegiſti me.*

C 12 *Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum.*

13 *Licet hæc cæles in corde tuo, tamen ſcio quia vniuerſorum memineris.*

14 *Si peccaui, & ad horam pepercíſti mihi: cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris?*

15 *Et ſi impius fuero, væ mihi eſt: & ſi iuſtus, non leuabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria.*

16 *Et propter ſuperbiam quaſi leænam capies me, reuerſuſq; mirabiliter me crucias.*

17 *Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduerſum me, & pœnæ militant in me.*

D 18 *Quare de vulua eduxiſti me? qui vtinam conſumptus eſſem, ne oculus me videret.*

19 *Fuiſſem, quaſi non eſſem, de vtero translatus ad tumulum.*

20 *Nunquid non paucitas dierum meorũ finietur breui? dimitte ergo me, vt plangã paululum dolorem meum.*

21 *Antequam vadam, & non reuertar, & ad terram tenebroſam,*

ſam, & opertam mortis caligine.

22 *Terram miſeriæ, & tenebrarũ, vbi vmbra mortis, & nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitans.*

TAEdet animã meã vitæ meæ, dimittam aduerſum me eloquium meum, laquar in amaritudine animæ meæ. In fine ſuperioris capitis dixerat, quòd non dubitaret cum Deo de meritis, & ſtudijs ſuis agere, ſi tantũ ipſe dolores & anguſtias, quibus eum affecerat, leuaret: quoniam non merito ſuo, vt eius amici inſimulabant ad eas veniſſe miſerias exiſtimabat. Et quia in hunc de vita ſua ſermonem incidit, excitatus optimorum factorum conſcientia tanta Dei ira perterritus, & eius grauiſsimo iudicio oppreſſus aggredi audet, quod non auſurum ſuperiori capite ſignificauit, niſi Deus nonnihil de tanta ſeueritate remitteret. Audet inquam cum Deo diſputare vtrum merito ſuo ad tantum eũ ſupplicium depreſſerit. Tanta enim vis eſt bonæ vitæ conſcientiæ, vt neque miſeris funeſtisque caſibus, neque prauis hominum opinionibus, neque ſumma Dei ſeueritate infringi, & debilitari poſsit. [*Tædet* (ait) *animam meam vitæ meæ,*] id eſt, licèt eò ſit mearum rerum ſtatus deuolutus, vt me viuere pœniteat, vitamque cupiam abijcere. Vel vt alij proprius verbum Hebræum ſignificare putant, Anima mea exciſſa eſt in vita mea: Id-eſt, quanuis tantam calamitatem acceperim, vt cùm ætate, & opibus florerent, fuerim conuulſus, è vitaque diſcedam: tamen mittam queri, loquique de caſu meo grauiſsimo, ad Deumque licet morbo, & anxie-

anxietate impeditus ſermonem meum conuertam.

2 *Dicam Domino, noli me condemnare, indica mihi cur me ita iudices.* Deo videtur litem inferre, cùm ſuperiori capite fieri poſſe multis negauerit. Sed animaduertẽdum eſt, modò non incolumitatem, & fortunas ſuas lite ac iudicio perſequi, nam id fieri non poſſe probauit, ſed innocentiam, & integritatem ſuam. Petit ne reus culpę fiat, cùm inculpatè vixerit, quod pro ſuo iure vnuſquiſque experiri poteſt. Nec enim in diuinam bonitatem cadit, vt innocentem ſceleris condemnet, ſicut in
Sapien. 12 Græca ſapientiæ editione dicitur, σὺ δίκαιος δεσπότης δικαίως τὰ πάντα διοικεῖς αὐτὸν τὸν μὴ ὀφείλοντα κολασθῆναι καταδικάσαι ἀλλότριον ἡγούμενος τῆς σῆς δυνάμεως, iuſtus cum ſis iuſtè omnia adminiſtras; & eum, qui puniri nõ debet condemnare, alienum à tua virtute ducis. Et ob eam rem Iob nõ ait noli me affligere, ſed [*Noli me cõdẽnare*] Deus videbatur alijs Iobum cõdẽnare, ac reum crimi nis ducere, quòd eum tam acerbè puniret. Hãc igitur condemnationem Iob à ſe deprecatur, &, ne fiat, pro iure ſuo poſtulat. [*Indica mihi* (ait) *cur me ita iudices*,] Id eſt quonam meritò meo ſceleſtus videor à te haberi, cùm in me tanquàm hominem iniquum animaduertas? Non ſibi perſuadebat Iob, quòd Deus illũ, vt amici eius opinabãtur, iudicaret, nec credebat merito ſuo tot accepiſſe vulnera, cùm nullius flagitij ſibi cõſcius eſſet. Quare interrogat id, nõ qp dubitet, aut ſecus opinetur, ſed vt ſpe bonitatis, & æquitatis Dei confirmetur. Eſt enim hæc interrogatio negatione explicanda, ſicut illa, quę poſt pauca, ſequitur. Nũquid oculi carnei tibi ſunt aut ſicut videt homo, & tu videbis? Felix autẽ ille, qui peruerſis hominum ſermonibus vexatus: fretus

tus conſciẽtia ſua, id à Deo petere, & ita cum illo poſſit expoſtulare. Plus enim eum eius conſcientia conſolabitur, q̃ iniqui hominũ rumores animo angent. Huiuſmodi ſibi conſolationem attuliſſe videtur Dauidi dicens, Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meã, de gente non ſancta ab homine iniquo, & doloſo erue me, quia tu es Deus fortitudo mea. Quare me repuliſti, quare triſtis incedo dum affligit me inimicus. *Pſal. 42.*

3 *Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adiuues?* Argumentatur vrgẽdo incõmodo ad probãdũ, quod poſuit, Noli me cõdẽnare. Quibus argumẽtis cum ſpẽ auget quã illi optima conſcientia ſubminiſtrabat, ſeq; aduerſus amicorũ conuitia, atq; calũnias cõfirmat. Nõ poteſt autem Deus illum condemnare, cùm in conſilium impiorum hominum, quos execratur, venire nõ poſsit. Quod iniquum eorum conſilium vertitur in eo, vt pios opprimãt, & innocentes viros. Cuius conſilij rationem explicat Salomon in prouerbijs dicens, Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Si dixerint, veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra. Huius etiam conſilij mentio fit in ſapiẽtia, qua impij hoc inter ſe communicare narrãtur, Circunueniamus iuſtum: quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris. Quod Deus probaret conſilium, ſi Iob innocentem condemnaſſet: fieri autem nõ poteſt, vt id probet Deus, quod vehementer deteſtatur. Qua re Iob condemnare nequibat. Iam verò Deus neminẽ calumniari poteſt, hoc eſt per fraudem, & ſubdolam iuris interpretationem aliquem iniquo iudicio oppri- *Conſilium impiorum* *Sapien. 2.* *Prouer. 1.*

mere:quia non poteſt vllo modo iudicium peruertere,vt planum demonſtratione fecimus,cùm illa verba
Iob.8. Baldad tractaremus,Nũquid Deus ſupplantat iudiciũ: quare minimè Iób damnabit inſontẽ, quia eſſet aperta calumnia.Quod argumentum ponit hoc loco Iob dicens,[*Nunquid bonum tibi videtur,ſi calumnieris,& opprimas me?*]cùm verò dicit,[*opus manuum tuarum,*]pronunciat aliud etiam firmiſsimum ad idem probandum argumentũ,ex quo hęc poſita duo longe firmiora fiunt. Non enim tantum damnum cuiquã afferret Deus,vt cum iniquo iudicio,vel conſilio opprimeret: niſi quia
Sap.10. eius eſſet odio:at opus manuum eius odiſſe non poteſt,dicente Sapientia,Nihil odiſti eorum quæ feciſti: non enim ſi odiſſet faceret.Quo argumẽto ſe Dauid
Pſal. 88. etiam in malis conſolabatur dicens, Vſquequo Domine auertis in finem:exardeſcit, ſicut ignis ira tua. Memorare quæ mea ſubſtantia.Nunquid enim vanè conſtituiſti omnes filios hominũ. Fruſtra enim Deus feciſſet homines,ſi perdere voluiſſet illos.

4 *Nunquid oculi carnei tibi ſunt?aut ſicut videt homo,& tu vi videbis ?* Certiſsimis vrget argumentis ad ſe conſolandum. Nam ſi Deus condemnaret Iob, & ita de illo iudicaret,vt amici iudicabant, vel ſciens & prudens, vel imprudens faceret. Prudens & ſciens probauit, fieri non poſſe,quia nec calumniaretur, nec impiorũ conſilium ſequeretur. Nunc probat imprudenter id facere non poſſe.non enim oculos habet carneos,aut ſicut videt homo,ipſe videt, quò falli aut decipi poſſit.Homines ex ijs rebus alios æſtimant,quæ foris apparent,ex quo fit,vt vel ex aduerſa,vel proſpera fortuna,aut plurimi, aut nihili faciãt: vt ex Iob amicis cognoſcitur,

cognoſcĩ,At cùm Dei oculi carnei nõ ſint, ad animũ penetrãt,ſcrutatur enim corda, & renes Deus, ſicut ait Dauid:quare qui mente ſyncera,& animo integro eſt,non poteſt non benè de Deo ſperare.

5 *Nunquid ſicut dies hominis dies tui,& anni tui ſicut humana ſunt tẽpora.* 6 *Vt quæras iniquitatẽ meã,et peccatũ meũ ſcruteris?* Cùm demonſtratione decreuerit aperire fieri non poſſe, vt tot illum cruciatibus Deus confecerit, quò eius ſcelera vindicaret, omnes vias intercludit, quibus ſecus opinantes elabi poſſent,cùm argumentis eius vrgerentur.Poſſet enim concedi, quod neque iniquo Deus conſilio, neque peruerſo iudicio illum impium duceret, neque illum ignoranter condemnaret: ſed antequàm ferret de illo ſententiam, verberibus, & tormentis quæſtionem criminum eius haberet,vt illum cogeret confiteri.Quod refellit:nõ enim Deo quidpiam dies affert,neque temporum progreſſu eius augetur ſapientia,ſicut hominum, qui rerum vſu,& experientia ſapientiores fiunt. Quare fieri non poteſt,vt tormentis quidquam Deus, quod ignoret, ſcire quærat. Et propterea dicit.

7 *Et ſcias,quia nihil impiũ fecerim,cũ ſit nemo,qui de manu tua poſsit eruere,* id eſt,a fieri poteſt, vt ſcire tempore ſtudeas me nihil egiſſe impiè?ob eamque rem me torquere non ceſſes,nec valeat me quiſquam precando acerbitate tua liberare,qui me quaſi corripuiſſe, & in cruciatum egiſſe videris.

8 *Manus tuæ fecerũt me,& plaſmauerũt me totũ in circuitu: & ſic repente præcipitas me.*

9 *Memẽto quæſo,quòd ſicut lutũ feceris me,& in puluerẽ reduces me.* 10 *Nonne ſicut lac mulſiſti me,& ſicut caſeum me coagulaſti.*

Amplificat illud, quod posuit, argumētū illis verbis, Opprimas me op⁹ manuū tuarū: hominisq; creationē describit, vt ex illo admirabili artificio, quo fuit â Deo compositus intelligatur nequaquam fieri posse, vt velit Deus excidere, quod tam accuratè fabricauerit. Et propterea ad absurdum compellens (ait) [*Et sic repente præcipitas me?*] Deinde directò argumentatur, ea beneficia narrans, quæ â Deo, cùm crearetur, accepit, vt ex illis à Deo se amari concludat; nec futurum esse, vt eum perdere, & penitus velit conuellere. Non enim illū tā accuratè faceret, nec tantis augeret beneficijs, si graui & iniquo animo erga eum esset. Idem significauit Da-
Psal.88. uid, cùm dixit. Memorare quæ mea substātia, nūquid enim vanè constituisti omnes filios hominum? id est, in memoriam reuoca modum illum mirabilem, quo,
Psal.137. vt extarem fecisti: idemque argumentum attulit dicens, Opera manuum tuarum ne despicias. Quod dicit, [*sicut lutū feceris me,*] id est, sicut ex rudi indigestoq; luto figulus vas fingit, atque cōcinnat, ita tu me ex rudi, & impolita materia conformasti. Quod dicit. [*Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseū me coagulasti?*] Ad semen alludit, ex quo primò gignitur, & concipitur homo. Sicut Gellius dicit, Semen in vtero mulieris primis septem diebus conglobatur, coagulatur, fit ad capiendum figuram idoneum. Aristoteles etiam, quem Galenus sequitur, ait, semen hominis spumā esse quādam ex ampullis, quæ sensu percipi non possint, effectam: multò enim abūdat spiritu. Vndè acutam fabulā illam iudicat, quæ narrat venerem ex spuma fuisse factam. Ex quo fit teste Hyppocrate, vt corporis agitatione emittatur: humidæ enim rei agitatio spumam facit.

cit. 15 *Pelle, & carnibus vestisti me: ossibus, & neruis cōpegisti me.* In eadem persistit hominis creatione: quem lo cum, Dauid imitatus fuisse videtur, cùm diceret, Mira *Psal.* 613. bilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eā, &c. quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de vtero matris meæ, Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Nō est occultatum os meū â te, quod fecisti in occulto, & substātia mea in inferioribꝰ terræ: imperfectū meū viderūt oculi tui. Quibꝰ verbis canit rationē mirabilē qua ossa, & singula ipsius membra à Deo in vtero matris discriptissimè compacta, & coagmētata sunt. Aristoteles autem cūctarū corporis humani partiū mēstrua materiā esse opinat, semē autē tātùm causam esse efficiētē. Hippocrates autē, cui subscribit Galenus, aliter iudicat, mēstrua sanguinis tantū, & carnis esse materiam, venas verò, arterias, neruos, ossa, pellē, & alia ex anguia ex semine viri gigni tradens. Quod multis argumētis probat Galenus: Præsertim illo, q̄ hęc semel amissa recuperari non possunt, illa verò recuperantur amissa. Vt autem fœtus formationē in pauca cōferam, Extrema venarum, & arteriarū vuæ cum arterijs, & venis eius membranæ, qua fœtus cōtinetur, quam chorion nominat, coniungūtur, quę vlterius procendentes inter se coeunt, atq; ita latiores factæ progredientes, rursus copulātur, atque ex ijs itē aliæ, quod cum sæpe fiat, duę venæ duęq;, arteriæ tantùm ex tot collectis fiunt, quæ ad fœtus vmbilicū pertinent, vna cum eo meatu, quem appellant vrinaculū, in fundū vesicæ infantis perforato. Per arterias & venas infans alimentū attrahit, per vrinaculū autē ex-

crementa purgat in eam membranam, quam inteſtinalem vocant ex ipſo vrinaculo conſtitutã. Placet autem Galeno ita totum cõflari puerum, vt poſtquàm ſemen vulua ſuſcipit, ipſius fœminæ ſemini miſcetur, ac propterea cum eo confunditur ita, vt in partes diui datur, ex altiſsimis autem quibuſque oſſa, venas, arterias, & alias exangues capitis partes cõfici, deinceps q; reliquorum membrorũ. Primus autẽ omniũ coagmẽtatur Hepar, atque venę, per quę viuit infans vitã plãtæ, ſic vt venæ tenuis plãtæ radices referant, deinde verõ cor cũ arterijs, per quę vitã viuit animalem vel ſpiritualem. Tertio & vltimo loco cerebrum cum neruis, qui vitam ei tribuunt ſentientẽ, atque res ęſtimantem. Sequitur in Iob.

12 *Vitã, & miſericordiã tribuiſti mihi.* Poſtquàm de corporis compoſitione locutus eſt, de anima loquitur, cuius corpus domicilium eſt, quapropter prius apparari, & componi oportet, & deinde animam induci, eodemq; ordine de vtroque verba facit. Sicut in Geneſi, Formauit Dñs Deus hominẽ de limo terrę, & inſpiraGeneſ. 2. uit in faciem eius ſpiraculũ vitæ. Quod [*miſericordiã tribuiſti mihi,*] dicit, ſenſus & reliquas animæ facultates ad vitã agẽdã neceſſarias intelligere puto, quas dono, & beneficio Dei ſine vllo merito noſtro cõſecuti ſumus. Eſt enim miſericordiã tribuere Hebręis, liberaliter beneficia cõferre, vt in Reg. 2. Benedicti vos â Dño quiz. Reg. 2. feciſtis miſericordiã hãc cũ Dño veſtro Saul, & ſepeliſtis eũ. Et nũc retribuet, vobis quidẽ Dñs miſericordiã, & veritatẽ. Id eſt, præter eã mercedem, quã veſtris meritis debet pro ſua in faciendis promiſsis veritate, alia gratis pro ſua miſericordia beneficia præſtabit.

Et

[*Et viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum,*] Id eſt cura quã mei ſuſcepiſti. Dei enim beneficio non modo ſumus, ſed etiã ſalui in naturæ ſtatu cõſeruamur: ſimul enim atque ipſe noſtri curam abijceret ad nihilum recidere mus. Quod Dei ſingulare beneficium Dauid prædicat dicens, Quid eſt homo, quod memores eius aut fi- Pſal. 6.
lius hominis, quoniam viſitas eum. Cõmemorauit igitur Iob Dei in ſe beneficia, vt eius in ſe beneuolẽtiam planam faceret, quæ nullare magis, quàm beneficijs declaratur: vt tantorum beneficiorum memoria rectè de Deo ſperaret, neque crederet vllo modo res ſuas â Deo perdẽdas, & omnino labefactãdas eſſe. Eſt enim hoc ſingulare conſilium (vt iam diximus) ne rebus ad
uerſis animis cadamus, & ita monet Eccleſiaſticus, In Eccli. 11.
in die malorum ne immemor ſis bonorum.

13 *Licet hæc celes in corde tuo, tamen ſcio, quia vniuerſorũ memineris.* Gelare videtur Deus, quod illis longè cõtraria faciat: cùm non beneficia conferat, ſed damna inferat, cùm perdat potius, quàm ſeruet, vitam tollat, quàm afferat. Septuaginta viri ita cõuerterũt πάντα ἔχων ἐν σεαυτῷ οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι καὶ ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν, cũ hæc tecum habeas, noui quod omnia poſsis, nihilq; tibi ſit impoſsibile. Quoniam eſt in Hebræo, ſi verbũ de verbo transferamus, hæc abſcondiſti in corde tuo. Quare potu't Græcus intelligere, hæc habuiſti tecum, & tanquam apud te repoſuiſti, & Latinus in corde tuo celaſti. Quod reliquũ huius verſus eſt, ita ad verbum ponitur in Hebręo, Noui quòd hoc tecum. Potuit igitur etiã Græc⁹ intelligere, Hæc omnia in tua ſunt poteſtate, atque inde ad magis explicandum concludere nihil horum tibi eſſe impoſsibile. Potuit etiam Latinus in-

telligere, Tecum recorderis. Aptissima etiam est contextui Græca sententia, id est, cùm hæc feceris, vt me totum compegeris, scio quòd etiam restituere possis. Est igitur vtraque versio, & apta cõtextui, & Hebręis verbis.

Ecclesi. 5.

14 *Si peccaui ad horã pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris.* Et si nullius culpæ, in qua esset, cõscius sibi vir sanctus sit: veretur tamen, ne vllas olim animi labes susceperit, quarum Deus tunc pœnas sumeret. Est enim propriũ id hominis afflicti, vt in vtrũque latus se cõuertat, & vndique sibi timeat. Sicut etiã Dauid precabat̃ dicẽs, Delicta iuuẽtutis meæ, & ignorantias meas ne memineris, & ipse Iob. c. 13. Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Ait ergo si peccaui, id est antè, ad horam pepercisti mihi, id est tunc in me non animaduertisti. In Hebræo est שמרת ד se marteni seruasti me. Et ita transferunt septuaginta φυλάσσεις custodis me, id est, illius delicti pœnas in hũc diem reseruasti. Seruasti me, id est à pœna, vt me tunc non castigares. In quam sententiam accepisse videtur vulgatus. Possumus etiã ita explicare, Me nũc, ob eam rem asseruasti, & in custodiã dedisti. Vt morbum, & alias calamitates vincula vocet in quæ fuerit coniectus. [*Cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* Significat, iniquitas hoc loco, sicut in multis alijs (vt sæpe, præsertim in Zacharia nostro docuimus) iniquitatis pœnam, id est, cùm mihi nunc ignoueris, cur modo impunè ferre non pateris? Potest etiam sine interrogatione exponi, vt exponitur ab auctoribus septuaginta, id est, me custodis, ne scelus meum abeat in inultum. Hoc loco non rectè, sed temerè quidem auctor

Psal. 22. Iob. 13.

Zacha. 3.

auctor Bibliæ Roberti assentitur Hebræis Iob impiè impatientiæ accusantes.

15 *Etsi impius fuero uæ mihi, & si iustus uon leuabo caput saturatus afflictione, et miseria.* Cõclusio esse videtur eiꝰ, quod dixit hactenus, id est siue impius, siue pius sim, irã tuã nõ effugiã. Sicut dixit superioriori capite, Innocentẽ, & impiũ ipse consumit. Non leuare caput habitus est mœrentis, & afflicti hominis: quem etiam expressit Dauid dicens, Miser factus sum, & curuatus sum vsq; in finem, tota die contristatus ingrediebar. Explicuimus autem iam neque pios, neque impios homines ab huius vitæ malis esse securos.

Psal. 37.

16 *Et propter superbiam quasi leænam capies me, reuersusque mirabiliter me excrucias.* Id est, sicut immanẽ leænam, quã propter eius superbiam, & ferociam multis modis venatores circunuenire student, vt eam capiant, me venari videris, cùm me tam varijs detrimentis exerceas, neque ea re contentus, postquam me fueris venatus, mirabiles mihi cruciatus admoues. Eadem comparatione apud Ieremiam ipse Deus vsus est ad declarandum quantis malis, & miserijs oppressurus erat Hierusalem. Reliqui (ait) domum meam dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manũ inimicorũ eius, facta est mihi hæreditas mea quasi leo in Sylua. Qđ verò propter superbiã dicit in Hebræo est דגאה ige. Significat autem גאה gea extollere, crescere superbire: & propterea vulgatꝰ, [*propter superbiã*] interpretatus est, septuaginta verò interpretes hoc prætermittẽtes, quo versus difficilior reddebatur, planius totum versum ita conuerterunt, ἀγρεύομαι γὰρ ὥσπερ λέων εἰς σφαγήν, πάλιν δὲ μεταβαλὼν δεινῶς με ὀλέκεις

Iere. 12.

 sicut

ſicut leo capior adiugulationem, rurſusque mutãs me perimis, id eſt crucias. Cùm verò illud דגאה igue ſit futurum, quidam Hebræi totum verſum optationem eſſe exiſtimant. Id eſt, vtinam ita meus creſcat dolor, vt me tanquàm leonem venetur, & cito deinde confi ciat. Chaldæus verò interpretatur ארים ידיך arim ie daich extolle manum tuam. Quæ optima mihi verſio videtur, vt ſit mutatio apud Hebræos perſonæ, quod frequenter vſu venit. Id eſt extollat Deus ad me feriẽdum manũ ſuã: & tanquã leęnã me ô Deus veneris.

17 *Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam ad uerſum me, & pœnæ militant in me.* Amplificat calamitatem ſuam, vocat autem vulnera, & detrimenta ſua teſtes Dei, quòd eius in ſe grauem, & acerbum animum teſtentur, vt quidam dicunt. Vel potius, vt ego puto, quod explorent, teſtentur, & manifeſtent, quo animo Iob erga Deum ſit. Et ob eã rem ſeptuaginta viri mihi peritiſsimè vertiſſe videntur ἐπανακαινίζων ἐπ' ἐμὲ τὴν ἔτασίν μου reuocans inquiſitionem meã in me. Aliqui dicunt עדים hedim plagas etiam ſignificare, quia עדיא hedaia plagas Chaldęis ſonat. Quòd mihi quidẽ non placet: non enim probo illam Hebræorum diſſerendi rationem, qui ſignificationes vocibus accommodant, quæ aptius in loco quadrare videntur. Tũ quod Chaldaicus interpres סהדיך çihadaiach teſtes tuos vertat. Quòd dicit, [*pœnæ militant in me.*] Id eſt, variæ me calamitates ſimul exagitant: quod obſcurius ponit Hæbræus, quem ita verbum de verbo traducemus, Mutationes exercitus mecum. Sunt enim verba ſoluta hominis afflicti, atque perturbati: ſicut illa Iunonis apud Vergilium in primo Æneidos. Græci planius

nius tranſtulerunt ἐπήγαγες δὲ ἐπ' ἐμὲ πειρατήρια in ducis tentationes in me. 18 *Quare de vulua eduxiſti me? qui vtinã conſumptus eſſem, ne oculus me videret.*

19 *Fuiſſem, quaſi non eſſem de vtero translatus ad tumulum.* Manet in ea ſententia, in qua præſertim tota cum amicis diſputatio verſabatur: quam pluribus tertio capite expreſſit, ibique fuit à nobis multis expoſita.

Præſtare mori potitius quam viuere.

20 *Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui, dimitte me ergo, vt plangam paululum dolorem meum.* Poſtulat idẽ, quod capite ſeptimo poſtulauerat eodemque argumẽto ductus dicẽs, Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei. Et paucis interiectis, Cur non tollis peccatum meum, & quare non auferes iniquitatem meam? Ecce nunc in puluere dormiam. Quæ cùm à nobis ſuis locis tractata ſint, nihil eſt, quod eadem iterum repetamus, Quod dicit, [*vt plangam paululum dolorem meum,*] in Hebræo eſt, אבלדנה מעט abliga mehath. Poſſumuſque etiam declarare, Paululum recreabor, vel confirmabor: ſicut Græci traducunt ἀναπαύσασθαι μικρὸν acquieſcere parum, idemq; vulgatũ interpretem ſignificaſſe puto. Memoria enim præteritorum malorũ cùm acquieſcimus, lachrymas effundimus, quas vehemens dolor comprimere ſolet. Verba etiam fecimus, quę oportet memoria repetere, cap. ſuperiori verſ. 27 de hoc verbo בלג balag, quod variè ab interprete noſtro explicari diximus, cùm Hebræis ſemper roborare vel confirmare ſignificet. 21 *Antequã vadã, & non reuertar ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine.*

22 *Terram miſeriæ, et tenebrarũ vbi vmbra mortis, et nullus ordo ſed ſepiternus horror inhabitat.* Rationem ſequitur poeta tarum in deſcribenda morte. Sic quidã, ait poeta.

σιγᾷ δ' ἐν νεκύεσσι τὸ δὲ σκότος ὄσσε κατέρρει

Silentiū inter vmbras, & oculis offundunt tenebræ.

Mortis descriptio. Et quemadmodum Vergilius corpus famæ attribuit, vt eius melius adiuncta declararet. Ita Iob, vt mortis aptius rationem exponat, eam in loco ponit, alludens fortè ad sepulchrum. Vt etiam dixit de mortuis Salomon, Omnia pergūt ad vnū locū, de terra facta sunt,

Ecclesi. 3. & in terrā pariter reuertentur. Fit etiam, vt quid acci-

Ecclesi. 3. dat mortuis prorsus ignoremus, & quisnam sit vniuscuiusque rerum status, sicut Salomon etiam dixit, Similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius, cuncta subiacent vanitati. Quis nouit si spiritus filiorū Adam ascēdat sursum: & si spiritus iumē

Ecclesi. 2. torum ascendat deorsum? Quia igitur mors tantas rebus omnibus tenebras obducit, tanto verborum pondere hic dicit Iob locum illum mortuorū obscrutissimum esse. Id enim verbis illis declarat. [*Terram tenebrosam, et opertam mortis caligine vbi vmbra mortis.*] Mors etiā omnia cōfūdit, neq; vllā inter reges, & priuatos homines inter doctos, & in doctos distinctionē relinquit.

πάντα γὰρ μίαν ἱκνεῖται λασπήδα χάρυβδιν
αἱ μεγάλαι ἀρεταὶ καὶ ὁ πλοῦτος

Omnia ad vnam diram perueniunt voraginem, & magnæ virtutes, & diuitiæ, dixit Simonides. Quod etiam docet Ecclesiastes, Et didici, ait, quod vnus

Eccles. 9. vtriusque esset interitus. Non enim memoria erit sapientis similiter, vt stulti in perpetuum: & futura tempora obliuione cuncta pariter opperient: moritur doctus similiter, vt in doctus. Et alio loco, Nec opus, nec ratio, nec sapientia, neque scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Idcirco Iob dicit,

dicit, Vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Quanquam ordinem post mortem non esse quidā interpretati sunt, quòd nulla sit temporis varietas, non dies & noctes, non hyems & ver, æstas & autumnus, sed melius primo modo explanari existimo. Miserū Ecclesi. 5.
etiam est mori, est enim peccati pœna. Et quia dicit Ecclesiastes, Miserabilis prorsus infirmitas, quomodo venit, sic reuertetur. Et propterea hic Iob vocat mortis locum terram miseriæ. In Hebręo tamē est עפתה hepata, quod etiam tenebras, & caliginem Hebręis significat. Vt multis nominibus mortis locū caliginosum, & tenebricosum appellet: quia non satis explicari quit, quam obscura, quàm cæca, quantis tenebris obsita sint ea, quæ post mortem contingunt. Illud etiam, quod noster dicit interpres, [*Sempiternus horror inhabitat*,] in Hebræo est תפע כמו אפל topah chemo opel, lucens sicut caligo. Quam caliginem horrore explicauit vulgatus, vt maximam esse declararet. Septuaginta vero interpretes, illud [*nullus ordo, sed sempiternus horror*,] ita traduxerunt οὗ οὐκ ἔστι φέγγος, οὗ δὲ ὁρᾶν ζωὴν βροτῶν, in qua scilicet mortis terra, neque splendor vllus est, neque videre mortaliū vitam. Quæ omnia pertinent ad mortis explicandam caliginē. Quod verò Iob dicit, [*Vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam*,] minimè existimandum est mortuorum resurrectionē vllo modo negare. Sed illud enūciauit, quod Græcos modò conuertisse diximus, quòd non esset ad mortalium vitam reuersurus. Id quod etiam sapientia docuit dicens, Quum exierit spiritus non reuertetur, neque reuocabit animam, quæ recepta est. Sapien. 16

CAP.

A R *Espondens autem Sophar Naamathites, dixit.*
2 *Nunquid qui multa loquitur, non & audiet? aut vir verbosus iustificabitur?*
3 *Tibi soli tacebunt homines? & cùm cæteros irriseris, à nullo confutaberis?*
4 *Dixisti enim, Purus est sermo meus, & mũdus sum in conspectu tuo.*
5 *Atque vtinã Deus loqueretur tecũ, & aperiret labia sua tibi.*
B 6 *Vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quòd multiplex esset lex eius, & intelligeres, quòd multo minora exigaris ab eo, quàm mereatur iniquitas tua.*
7 *Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies?*
8 *Excelsior cælo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces?*
9 *Longior terra mensura eius, & latior mari.*
10 *Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei.*
C 11 *Ipse enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne considerat?*
12 *Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberum natum putat.*
13 *Tu autem firmasti cor tuum, & expandisti ad eum manus tuas.*
14 *Si iniquitatẽ quæ est in manu tua abstuleris à te, & nõ mãserit in tabernaculo tuo iniustitia,*
15 *Tunc leuare poteris faciem tuam absque macula, & eris stabilis, & non timebis.*
D 16 *Miseriæ quoque obliuiscaris, & quasi aquarum, quæ præterierunt, recordaberis.*
17 *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam: & cùm te consumptũ putaueris, orieris vt lucifer.*

18 *Et*

18 *Et habebis fiduciam proposita tibi spe, & defossus securus dormies.*
19 *Requiesces, & non erit qui te exterreat: & deprecabuntur faciem tuam plurimi.*
20 *Oculi autem impiorũ deficient, & effugium peribit ab eis, & spes illorum abominatio animæ.*

Espondens autem Sophar Naamathites, dixit.
Tertius in amicis Iob numeratus secundo capite fuit, & ita tertio loco disputat cum Iob.

2 *Nunquid qui multa loquitur, non audiet: aut vir verbosus iustificabitur.* Multa Iob locutum fuisse amicis videbatur, quia sermonibus eius nõ assentiebãtur. Frustra enim dici putamus, quæ fidem nõ faciunt. Quare loquaces, atque verbosi videri solent sancti viri, vbi de vera pietate ac religione disserũt, ijs, qui huiusmodi doctrinã aut negligũt, aut leuiter amplectũtur: ita Paulus Athenis σπερμόλογος, & garrulus habitus est. Quod [*non audiet*] dicit, in Hebræo est non יענה iehane respondebitur, quod clarius idem significat. Id est, nunquid multis, & inanibus verbis de tua iustitia conuicti non audebimus respondere? Id est minimè quidem. Nam viri docti non verbis, sed veritate conuincuntur, dicente Salomone, Qui tantùm verba sectatur, nihil inueniet. 3 *Tibi soli tacebunt homines? aut cùm cæteros irriseris, à nullo confutaueris?* Id est, tu solus tres doctos homines disputando vinces? Cùmque tuis sermonibus eos vilipendas, irrideas, & ignaros rerum ostendas, nemo tuã audebit orationem refellere. Quod [*Tibi soli*] dicit, In Hebræo est לבדך badecha, & septuaginta viri

Sanctiquibus loquaces videntur. *Act.* 18.

Prouer. 19

לבדך

ברוך baruch legisse videtur, nam εὐλογημένος benedictus transferūt. Neq; mirū, nā. ר. valde simile est. ד. & ר. valde simile est. ד. Præterquā verò quod בד bad à ברד badad solùm indicat, indicat etiam בדים badim mendacia, vel mendaces, vt Esa. 44. vers. 24. irrita faciens signa בדים badim diuinorum, vel mendacium. Et ita hoc loco interpretatur Chaldeus כדבונך chid bonaich, mendacia tua, quæ aptè cōuenit interpretatio, nam cōtinuò sequenti versu huiusmodi ponit mēdacia. Quod verò dicit â nullo confutaberis septuagin ta conuertunt non est ἀντιποκρινόμενος σοι, qui tibi respondeat. In Hebræo tamen idem vehementius dicitur אין מכלם en maclin nō est, qui te pudere cogat. Humanū id est, vt potentes homines liberius, & aspe
Eccli. 13. rius in pauperem, & præsidijs orbatum hominē pro se loquentem inuehantur, vt ecclesiasticus auctor est, dicens, Humilis locutus est sensatè, & non est datus ei locus. Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbū illius vsque ad nubes perducent. Pauper locutus est, & dicunt, Quis est hic? Et si offenderit subuertēt illū.

4 *Dixisti enim purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo.* Has duas propositiones hic Sophar refellere conatur, primam dixisse videtur Iob cum capite sexto versu. 30. dixit, Nō inuenietis in lingua mea iniquitatem: neque in faucibus meis stultitia personabit. Secunda verò colligitur ex eo, quòd capite decimo cum Deo audet de sua iustitia, & innocentia in disceptationem venire dicens, Noli me condemnare indica mihi cur me ita iudices?

5 *Atque vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi.* Si Iobus fuisset impius, vt temerè putabat Sophar op-

optandum quidē erat, vt Deus cum illo desceptaret, qui solus superbos, & arrogantes homines bonis infestos conuincit atque coercet. Ita Adam, & Cain cum Deo de criminibus suis loquentes conuicti tacuerūt. Et propterea hoc idem Dauid optat atque precatur dicens, Exurge Domine, non confortetur homo: iudicētur gentes in conspectu tuo, constitue Domine legislatorem super eos, vt sciant gētes, quoniam homines sunt. *Psal. 9.*

Quia verò non impius Iob, sed religiosus erat, meritò, quod Sophar reprehendit, optabat. Nam pio- Piorū causa si agatur rum virorum causa, si agatur apud Deum, facillima apud Deū est, cùm in magnas sæpe apud homines acta incidat facillima. difficultates. Et ob eam rem Dauid etiam dicebat, Iudica me Deus, & discerne causam meam. Qua verò ratione Iob à Deo, conuincendum esse putabat Sophar subijcit dicens.

6 *Vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quòd multiplex esset lex eius, & intelligeres, quòd multo minora exigaris ab eo, quàm mereatur iniquitas tua.* Quod multiplex dicit in Hebræo est כפלים chiphlaim: duplicia docuimusq; in Zachariam *Zachar. 9.* c. 9. numerū esse finitū pro infinito. Sicut illud Esaiæ, *Esai. 40.* Suscepit de manu Dñi duplicia pro omnibus peccatis suis. Quo loco ponitur eadē vox: cuius ibi rei causam attulimus, ex quo intelligitur longè aptiorem esse nostri interpretis versionem, quàm Hebræorū, qui duplicia interpretantur, duosq; diuinæ sapientiæ modos commemorāt. Quòd verò legem dicit in Hebræo est תושיה tusia, quod verbum valde ambiguum esse narrauimus huius libri cap. 6. versu. 13. rectissimeq; explicari, & eius omnem ambiguitatē tolli hac voce Latina Ratio. Probat igitur Sophar Iob conuincendum

esse si cum Deo de sua integritate disputaret. Quoniam infinita est agendi ratio diuinæ sapientiæ, quæ si semel infinita sua secreta detegeret, facilè intelligeret Iob longè diuersa ratione Deum de nobis, quàm nos ipsos iudicare. Quia multa in nostrorum pectorum recessibus nos latent, quæ Deo aperta, & manifesta sunt. Quam Dei infinitam sapientiam, quòd Paulus reuereretur prudẽtissimè scripsit, Nihil mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum, qui autem iudicat me Dominus est. Et in epistola ad Romanos vehementer diuinam sapientiam admiratur dicens, O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Dauid etiam ait, Iustitia tua, sicut montes Dei iudicia tua abyssus multa. Quare dubium non est, quin scientia atque sapientia infinita Dei vehementer, vel virum debeat terrere sanctissimum. Qua de causa dixit Dauid, Non in tres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuẽs. Et ipse Iob postquam Deum secum loquentem audiuit reuerẽtior, & formidolosior factus quosdam suos loquendi modos à rectę voluntatis conscientia profectos reprehendit dicens, Insipienter locutus sum, & quæ vltra modum excederent scientiam meam. Audi & ego loquar, interrogabo te, & responde mihi. Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus videt te. Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in faúilla, & cinere! Non dubium igitur est, quin sapientissimum sit argumentum Sophar: ex

1. Cor. 4.

Roman. 11

Psal. 35.

Psal. 142.

Iob. 42.

ex illo tamen nõ concluditur, quod ipsi cõcludi vult. *Et intelligeres* (ait) *quod multò minora exigaris ab eo, quàm meretur iniquitas tua,*] Id est quòd minores, quàm pro meritis pœnas pendas: certum enim est Iob non ob scelera sua tot accepisse vulnera. Sed vt eius eximia, & constantissima virtus omnibus plana, & manifesta fieret: ita vt neque tetra diaboli inuidia quidquam calumniari posset. Quare si Deus tunc sapientiæ suæ secreta detegeret, vt optabat Sophar, potius ipse quàm Iob pudore conuictus suffunderetur, vt postea planum factum fuit, cùm Sophar, & alij amici, Dei iussu Iobum precati sunt, vt eis à Deo stultitiæ suæ veniam impetraret. Quoniam non ita rectè, sicut ipse Iob locuti essent. Ex quo intelligitur non minus admirabilem esse infinitam diuinæ sapientiæ rationem in ijs probandis, qui hominum iudicio condemnantur, quàm in ijs damnandis, qui multorum sententijs probi, & integri habentur. Imo profectò longè maiora indicia immensæ magnitudinis suæ illo, quàm hoc modo exhibuit. Vt ex Iesu Christo Saluatore cognosci licet, qui vna populi voce ad supplicium depressus, & iniqua iudicis sententia tam nefariæ libidini permissus, dei tamen iudicio, non solum innocentissimus fuit, sed etiam eximia eius innocentia ad omnium reorum salutem per se vique sua manauit. Quem hominum in re tanta errorem nonnihil amicorum Iobi error retulit, narraturque ab Esaia, Nos putauimus (ait) eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est, propter iniquitates nostras attritus est propter scelera nostra. Quocirca

Mirabilis Dei sapientia in ijs probandis, quos homines condẽnant.

Esa. 53.

Moderate de alijs est ferenda sententia.

valde moderati homines esse debent inferēdis de aliorum improbitate sententijs. Quod verò dicit, [*Minora exigaris ab eo, quàm meretur iniquitas tua.*] Quoniam נשה nasa, & exigere, & obliuiscì, significat possumus etiá vertere, Tui Deus oblitus est propter iniquitatē tuam. Et ita Chaldæus vertit לך אנשי anse lach, obliuione obruit te Deus, propter iniquitatem tuam. Sequitur autem.

Rom.11. Psalm.76

7 *Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies?* Id est minimè quidem. Quia inuestigabiles vias eius Paulus esse dicit. Et Dauid Deus in sancto via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur.

8 *Excelsior cælo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces?*

Dei sapientia incōprehensibilis.

9 *Longior terra mēsura eius, & latior mari.* Vt omni ex parte Dei sapientiam infinitam, & incomprehensibilem esse doceat, omnibus mensuræ rationibus numeratis excelsitudine, profunditate, longitudine, & latitudine cum ijs eam rebus comparat, quæ maximę nobis vidē tur, quibus longè maior esse dicit: vt nostros ante oculos eius infinitam magnitudinem ponat. Ita Paulus in epistola ad Ephesios, ad hunc etiam modum infinitam Dei maiestatem quasi describēs ait, Vt positis comprehendere cum omnibus sanctis, id est intelligere, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundū.

Ephes.3.

10 *Si subuerterit omnia, vel in vnū coarctauerit, quis contradicet ei? vel quis dicere potest, Cur ita facis?* In Hebręo est, si subuerterit, claudat, & cōgreget. Itaque genus est subuertere, omnem excisionis, & euersionis modum comprehendēs. Et propterea id tantum cōuerterūt. septuaginta

ginta ἐὰν κατασχέσῃ τὰ πάντα si euerterit omnia solūmodo traducētes reliqua duo verba tāquàm hoc vno cōprehēsa prætermiserūt, vulgatus verò interpres, & genus, & vnum præterea verbum transtulit, alterum prætermisit, nimirum, Et claudat, quod & genere, & subiecta specie continebatur. Oportet igitur intelligere quem euertendi modum Sophar subijciat, Si cōgreget atque claudat. Nam rerum distinctione compositus & ornatus fuit orbis terrarum, quòd si omnia in vnum locum ab eo cōpellerentur, fieret illa indigesta molles, & rerum confusio, quam chaos Græci nominarunt, quæ magna esset orbis terrarum euersio. Quá præstare facilè potest is, qui destinxit, & informauit vniuersum. Declarat igitur Sophar scientiam Dei infinitam cum infinita etiam potentia esse cōiunctam, ac proinde temerarium esse cum eo velle iudicio decertare. Quod Iob non ignorabat, imò luculentius de summa Dei scientia, atque potentia capite nono disputauit dicens, Sapiens corde est, & fortis robore, eiusque fortitudinem è rerum creatione demonstrauit. Quare hoc argumentum minimè refutat eum, qui non potentia, & scientia sua, sed veritate, & honestissimorum consiliorum conscientia fretus, audet apud optimum, & æquissimum iudicem suam causam tractare.

Vanitas in quo cognoscitur.

11 *Ipse enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne cōsiderat?* Vanitas, & mendacium idem sunt, & vtrumque nomen שוא sau significat, Vanitas igitur alicuius rei in eo cognoscitur, quòd mentiatur, hoc est, vel non est, vel non habet, id quòd esse, vel habere videtur. Vnde omnia vanitas dixit Ecclesiastes, Quòd nihil præstat, id quod præstaturum videtur, vt

Ecclesiast. & .2.

deinde ipſe declarat dicés, Dixi in corde meo vadam, & affluam delitijs, & fruar bonis. Et vidi quod hoc eſſet vanitas. Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi, quid fruſtrà deciperis? Deindeque res multas quæſiſſe dicit, quæ iucunditatem ei allaturæ videbantur, vidiſſe tamen in omnibus (ait) vanitatem, & afflictionem animi. Dicit igitur Sophar Deum, cùm ſapientiſsimus ſit, hominum vanitatem cognoſcere, hoc eſt tales non eſſe homines, quales ſibi videntur. Quare nō verebitur, cùm illis diſceptare, quos arrogantia inflatos ac deceptos eſſe cognoſcit, neque vanis, & ventoſis eorum verbis eſſe credendum, quod & Ioannes de Chriſto Ieſu narrat dicens, Ipſe autem Ieſus non credebat ſe ipſum eis, eo quòd ipſe noſſet omnes. Et quia opus ei non erat, vt quis teſtimonium perhiberet de homine: ipſe enim ſciebat, quid eſſet in homine. Quod dicit, [*videns iniquitatem nonne conſiderat?*] quæ verſio magis mihi placet, quàm quorundam Hebræorum, qui ſine interrogatione intelligendum putant, in hanc ſententiam, Videns iniquitatem, & eum qui non intelligit. Sed illo modo vertit Chaldæus, & Septuaginta interpretes intellexeruht vertentes: ὁρῶν δὲ ἄτοπα & παρόρατα videns indecora non conniuebit. Id eſt, hominum crimina iudicio reſeruauit. Quare in quo iudicio ea protulerit, quoſcunque homines vincet in eo! Quod valde horribile Dauidi videbatur, cùm diceret, Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit. Non poteſt tamen in huiuſmodi iudicio non vehementer confidere is, qui nullius delicti ſibi conſcius eſt, qualis erat Iob. Et ob eam rem nihil hoc argumento conuincebatur.

Ioan. 6.

Pſal. 129.

12 *Vir*

12 *Vir vanus in ſuperbia erigitur, & tanquam pullum onagri ſe liberum natum putat*, Id eſt, homo arrogans, & cui ſuperbia maiores ſpiritus, quàm pro viribus afferat, cum Deo de ſua virtute diſceptare audet, adeòque ſe liberum, & legibus ſolutum eſſe putat, vt quemadmodū onager vinculis vllius domini liber per montes errat, ita ipſe nullis iudicij laqueis conſtringi poſſe credit. Eſt tamen hic verſus in in Hebræo valde difficilis, valdeque de eius explicatione differt inter interpretes. Chaldæus ita totū verſum conuertit גבר חוכם לבהון עלא מרורא כגרגש דומם אתלד guebar hariph ithaccā libe vchila meroda ce bar nas iome itilid, homo acutus ſapiens ſit, animo ſuo, & pullus onagri eſt, ſicut hominis filius, in diebus quibus naſcitur. Id eſt, homines bona indole præditi ſapientes fiunt, licet quando naſcuntur, rudes, ſicut onager ſint. Septuaginta verò interpretes ita transferunt, ἄνθρωπος δὲ ἄλως θρασύνεται λόγοις. βροτὸς δὲ γεννὴς γυναικὸς ἴσα ὄνῳ ἐρημίτῃ homo autem fruſtra verbis animatur, mortalis muliere genitus ſimilis eſt aſino deſerti. Id eſt, fruſtra hominem verbis monemus, cùm mortalis muliere natus tam ſolutus naſcatur officij legibus, quippequi ſit earum ignarus, quam aſinus deſerti. Quibus verbis non ſolum Iobum officij rudem, nulloſque feciſſe in virtute progreſſus ſignificat, ſed etiam ad pietatem verbis informari non poſſe. Quæ verba in Iobum quidem contumelioſiſsima ſunt: apertioribus tamen contumelijs Sophar, quàm alij in Iobum hactenus inuectus eſt. Variè igitur, hic locus redditur propter duo verba valde obſcura, quæ in eo ſunt,

נבוב nabub, & נבב libeb quibus raro ſacroſancta ſcriptura vtit, variéq; exponũtur, נבוב nabub ducũt Hebreiex radice בוב bib, ſed neq; radix, neque alia ab ea radice ducta vox, præter hanc in tota ſcriptura eſt. Hanc vero vocem quatuor locis quibus reperitur, vacuum declarare tradunt. Quos vulgatus ſecutus eſt vacuum vertens, & ſeptuaginta viri κένος fruſtra conuertentes. Chaldæus tamen חרדך hariph acutum interpretatus eſt. נבב libeb verò eius radix eſt נבב lebab cor, quare auferre, vel vulnerare cor ſignificare dicunt, vt in canticis. 4. verſ. 9. לבבתני libabtini abſtuliſti mihi cor, vel vulneraſti me ſoror mea ſponſa mea. Hoc vero loco ſapientẽ, vel cordatum fieri, quia eſt in paſsiua ſignificare dicunt Hebræi, Chaldæi huius loci interpretationem ſequentes, דיחכם ithaccam ſapiens ſit vertentis. Quẽ etiam Septuaginta auctores ſunt imitati θρασύνεται λόγος animatur verbis traducẽtes. Chaldæi, & Græcorum ſententiam iam declaraui. Quidam autem Hebræi, qui docti habentur נבב libeb excordẽ fieri hoc loco ſignificare tradũt, & ita totũ locum explicant, Homo quando naſcitur ſapientia vacat. Sicut homo excors, & ignarus legum, tanquàm onager ſe liberum eſſe putat. Quaſi dicat Ætatis progreſſu ſapiet. Sed vulgato magna etiam ratione ducto atq; ex eius radice coniecturam facienti viſum eſt נבב libeb ſuperbire quaſi cor erigere, & inflare ſignificare, & propterea ſuperbia erigitur traduxit. Sed mihi Hebræa verba ponderanti viſum eſt, aliam etiam aptiſsimam, & Hebræis verbis, & contextui huius loci explicationem reddi poſſe, vt נבוב nabub crecens, ſignificare putemus, vt eius radix ſit נוב nub creſcere ſignificans, & נבוב nabub participium, quod habitus vocant, eſſe putemus in formam redactum perfectam. Eam igitur verſus habet ſentẽtiam, Vir crecens ſapiens fit, nam tam rudis & ignarus rerum, quàm aſinus deſerti naſcitur. Vt Iob imprudentem, & parùm rerum expertum eſſe perſtringat, quod nondum perfectam egiſſet ætatem, & propterea ſibi tantum arrogaſſe, vt iactaret velle cum Deo de ſua iuſtitia diſceptare. Putatur enim Iob quadrageſimum tantum annum egiſſe, cùm in illas calamitates inciderit. Eſt etiá hęc ſententia contextui cohærens, quòd his verbis poſtea Iob reſpondens dixiſſe ſequẽti capite puto, Non ne auris verba diiudicat, & fauces comedentis ſaporem? in antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. Id eſt, Quanuis ita res habeat, quod integra, & matura ætas multum afferat prudentię. Tamen eſt hominibus iudicium à natura datum, vt poſsint de rebus iudicare, quanuis non multum ſint ætate progreſſi, ſicut etiam iuuenum aures ſermones audiunt, & palatus guſtat ſaporem. Sequitur autem. *Iob.* 12.

13 *Tu autem firmaſti cor tuum, & expandiſti ad eum manus tuas.*

14 *Si iniquitatẽ quæ eſt in manu tua abſtuleris à te, & nõ mãſerit in tabernaculo tuo iniuſtitia.*

Eadem conditionalis coniunctio eſt in verſu ſuperiori intelligẽda, quæ ponitur in principio inferioris, tanquàm ſi diceret, Si firmaueris cor tuum, & expãderis, &c. Quid ſit autẽ firmare cor rectè exponit ſubiũgẽs. [*Si iniquitatem, quæ eſt in manu tua abſtuleris.*] Non poteſt enim non eſſe inſtabilis animus ſcelere obſtrictus; nititur enim non ratione, ſed perturbatione, qua nihil in

licitatem consequantur, verissima prædicant. Et in hanc sententiam quæ modo tradit Sophar de bonorũ fœlicitate exponemus. Nam verè miseriæ obliuiscen tur, Sanat enim perfectissimè Deus cõtritos corde, & alligat contritiones eorum, vt ait Dauid. Et vt est in Apocalypsi, Agnus regit illos, & deducit eos ad vitæ fontes aquarum. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Quod dicit, [*Quasi aquarum, quæ præterierunt recordaberis*,] Id est, quæ præterierunt, & redire non possunt. Hoc est tranquillam, & à miserijs securam vitam ages. Sicut dicitur in Apocalypsi, Et mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt.

Sancti obliuiscuntur miseriæ.

Psal.7.

Apoc. 7.

Apoc.7.

17 *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam*: Tenebræ in scriptura sunt ærumnæ, atque miseriæ, contrà verò lux est tranquillitas prosperaque fortuna. Et ita illud Dauidis intelligitur, Exortum est in tenebris lumen rectis. Et alio loco, Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia, [*Ad vesperam*,] dicit, id est elapso iam calamitatũ, & ærumnarum æstu. In Hebræo tamen est חלד heled cuius significatio adeò incerta est, vt paucis locis vno modo exponatur, sed singulis locis singulares significationes accõmodãtur. Nã vulgatus hic vesperã, Græci ζωήν vitã, Chaldęus, גרשם gosem corpus interpretatur. psal. verò. 48. vers. 2. vulgatus orbẽ Chaldę° ארעא arha terrã cõuertit, psal. 88. vulgat° sub stãtiã, Chaldę° אתברדת מעפרא itbereti mechaphra. erectus sum expuluere cõuertit. Fortè omnibus locis tẽpus quadrat, & ita hic aptè coheret in hãc sententiã, Tempus tuũ erit, quasi tẽpus meridianũ. Id est clarissimum & fœliciſsimum. [*Et cùm te consumptum putaueris, orieris,*

Psalm.111

Psalm.96.

orieris vt lucifer.] Id est, licet de vita, & salute tua, iam desperes: te Deus tamen ita restituet, eiusmodi, beneficia, & gloriæ ornamenta conferet, vt clarior & illustrior lucifero videaris. Quod dicit. [*te consumptum putaueris,*] in Hebræo est תעפה tahupha, futurum verbi עוף huph, quod tam ambiguum est Hebræis, vt vix eius propria significatio inuestigari possit. Est illis volare, illustrare, corruscare, contenebrare. Hunc verò locum septuaginta viri ita vertunt ἡ δὲ εὐχή σου ὥσπερ ἕως φόσος precatio tua, sicut lucifer. Chaldæus autem פעפרעא דקבלא pihpuha dequabla, caligo tenebrarum ipsa erit aurora. Sed considerãti mihi diligenter que æstimanti loca omnia, in quibus hoc verbum, vel aliud ex eo repertũ inuenitur, propriè significare videtur, vibrare, vel impetu ferri. Ex quo fit, vt volare nõnunquam significare videatur, nam volans impetu fertur, alasq; vibrat: vbicunque verò volare interpretes conuertunt, si vibrare vertas aptissimè quadrabit: vt psal. 90. A sagitta volante in die, aptè etiã dices vibrãte. Nam Vibrare hastas Cicero dixit, & Vibrare spicula Vergilius, & Prouer. 23. Sicut aquila volabũt, aptè sicut aquila vibrabunt, scilicet alas suas. Iob. 5. auis ad volatum, aptè etiam auis vel scintillæ, vt alij vertunt ad vibrandum, Id est micandum. Nam Vibrare fulmina Cicero dixit: de mariq; loquens cum à sole colluceet Vibrare dixit. Ex qua significatione hîc locus, quẽ in manibus habemus, qui variè exponitur, aptè verbum ita de verbo reddemus, Vibrabis, & eris vt mane. Id est gloriæ, & honoris insignibus micabis, & clarus eris, vt manè. Nam quod Hebræi illustraberis exponũt, puncta nisi mutẽtur, nõ permittũt eorũ grãmatici.

tici, q̃ vocis sint actiuę. Quia etiã nox veniens moueri, & Vibrare videtur, fit, vt contenebrare significare videatur, cadit tamen aptissimè Vibrare, vbicunq; ad tenebras ab interpretibus refertur. Vt illud Esaię. c. 8. versu. 2. ecce tribulatio, & tenebræ מעוף mehuph dissolutio, ex versione vulgati, ex Hebræorũ verò explicatione caligo: aptè tñ conueniet Vibrãtes, vt sit adiectiuũ tenebrarũ, & ad significãdũ tenebras, quę tanto impetu ferãtur, vt eis resisti nõ possit. Et illud Amos 4. vers. 13. Faciẽs aurorã עלפה hepha tenebrã, vt Hebræi exponunt: cadet etiam faciens auroram Vibrãtẽ. Et illud Iob superioris capitis, Terram עפתה hephata miseriæ & tenebrarũ terra, in qua vibrat caligo. Hinc עף עף haphhaph, quod fulgorẽ, palpebram, pupillã interpretãtur, significet quasi Vibrationem, quę fulgoris, palpebrarũ, & pupillarũ esse potest, sicut Iob cap. 3. dixit palpebras auroræ, vt eius vibrationes, & corruscationes intelligantur. Ex quo etiã intelligitur rectè vulgatus explicasse hũc locũ [*te cõsumptũ*] esse traducẽs ad miseriarũ tenebras alludẽs, quib⁹ erat cõsumpt⁹, vt etiã Chaldę⁹ allusit, doctissimè etiã Septuaginta traduxisse ἐνλήσου precatio tua, nã Vibrãt, & in cęlũ mouẽt, & volãt pij viri precib⁹ suis. Quoniã hortat⁹ Iobũ proximè fuerat Sophar, vt ad Deũ manus suas expãderet.

18 *Et habebis fiduciam proposita tibi spe, & defossus securus dormies.*

Securitas caput beatæ vitæ.

19 *Requiesces, & non erit qui te exterreat.* Persequitur partes fœlicitatis, quam consecuturum dicit, si Dei gratiam recõciliauerit: eius caput est securitas, adeò vt in ea vita beata posita esse existimetur. Præsertim quòd Iob, (vt ipse dixerat) vehementer à timore vexabatur.

Iob. 7.

tur, Terrebis me (ait) per somnia, & per visiones horrore cõcuties, & Verebar omnia opera mea, Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat. Huic ergo tanto incõmodo magnum erit remedium, si Dei tibi gratiam conciliaueris. Nam tunc timorem omittes, quòd magna eius auxilij tibi ostendetur spes, qua magnam securitatem habebis. Conuenit autem maximè id in virum bonum perfectaque virtute præditum, vt animi tranquillitate, & magna securitate sit, atque adeò magnis maleuolorum odijs circunuentus, & plurimis iactatus iniurijs, sicut dixit Dauid, Si ambulauero in medio tribulationis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Nam explicari non potest, quantum faciat animum spes diuini subsidij. Quod dicit, [*defossus securus dormies,*] Quidam ad sepulchrum referunt, hoc est rebus tuis optimè compositis morieris. Sicut dixerat Eliphaz, Ingredieris in abundantia sepulchrum. Et ita Chaldæus intellexisse videtur, nam vertit תתקן בד קבורתא titquen be queburata, aptabis domum sepulchri. Alij exponunt tanquàm fouea septus securus dormies, Sed in Hebræo est, חפרת haparta fodies, quare potest sic aptissimè etiam explanari, vt sit species pro genere Fodies, id est agros tuos coles, & securus dormies ab hostium scilicet tumultu. Non enim hostes agros, & fortunas tuas prædabuntur, sicut dudum prædati sunt. Est enim magna illa calamitas, quam ponit Esaias, Regionem vestram coram vobis alieni deuorant. A qua eum his verbis reddit securũ, si frugi fiat: coniungiturque aptè cum eo, quod ipse Sophar versu sequenti dicit, [*Requiesces, & non erit qui exterreat,*] Idest, si ad

Iob. 9.

Psalm. 22

Iob. 5.

Esai. 1.

si ad otium te honestum retuleris, nemo te perturbabit. Tanquàm si diceret, In negotio, & in otio eris securus, vt integram ei, & perfectam securitatem in rebus omnibus polliceatur. Quam sua versione, quæ facilis est Græci significare videntur. Quam etiam Salomon præcepta sua tenenti luculenter promittit dicēs, Tunc ambulabis fiducialiter in via tua. Et pes tuus nō impinget, si dormieris, nō timebis: quiesces, & suauis erit somnus tuus, ne paueas repentino terrore irruentes tibi potentias impiorum. Dominus enim erit in latere tuo: & custodiet pedem tuum ne capiaris. [*Et deprecabuntur faciem tuam plurimi,*] id est magnam tibi reuerentiam exhibebunt, tuique supplices erunt: in quo gloriam antiqui philosophi collocabant. Quod etiam Deus Christo gloria florenti recipit præstaturum dicens, Radix Iese, qui stat in signum populorum ipsum gentes deprecabuntur. Et eius etiam ecclesiæ, per Dauidem dicens, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.

Prouer. 3.

Esai. 11.

Psal. 44.

20 *Oculi autē impiorū deficient, & effugium peribit ab eis, & spes illorū abominatio animæ.* Deficient autem inuidia & pudore magno commoti, quòd viros pios, quos ipsi despiciebant, videant opibus abundantes, & clarissimis insignibus gloriæ decoratos, se autem omni subsidio destitutos, eaque spe frustratos, quam in suis diuitijs, & alijs subsidijs collocauerāt. Quam spem ob eam rē animæ abominationem appellat, id est, quam animatum abominabitur, & detestabitur, quòd vanissimā, & fallacissimam esse videbit. Vel vt alij exponūt Dolor, aut exalatio animæ, quod tantum animo dolorem afferet, vt consumi, & exalari videatur. Quod in hoc seculo

Pudore afficientur impij.

demini: quod ratio non est. Nam ab amicis desertus me ad Deum cōuertam, qui me pro sua misericordia respiciet, vosque inhumanitatis, & acerbitatis maximæ arguet, qui amicum vestrum non solùm reliquatis, neque vlla ratione leuetis, sed etiam ludibrio habeatis, & eius dolorem refricetis. Estque grauissima, & satis iusta amicorum reprehensio. Nam turpe esset quemlibet hominem in luctu iacentem irridere, immane vero, atque ferinum, & irridere, & contumelijs vexare. Quod quantum Deo stomachum moueat, ex infinita eius & misericordia, & clementia erga homines afflictos facilè apparet. Ipseque id apertè in Exodo testatur dicens, Viduæ, & pupillo non nocebitis, si leseritis eos vociferabūtur ad me: & ego audiam clamorem eorū. Et indignabitur furor meus percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & filij vestri pupilli. Id quod etiam Ecclesiasticus innuit, monens ne fiat. Non irrideas hominem (ait) in amaritudine animæ: Est enim qui humiliat, & exaltat circunspector Deus. [*Dirridetur enim iusti simplicitas,*] Causa hæc necessaria est, cur Deus illum inuocantē audiret, cùm Deus iustitię, & æquitatis patrociniū susceperit, Iustus Dñs, & iustitias dilexit, & æquitatem vidit vultus eius, ait Dauid. Hoc argumēto vsus est etiā Dauid ad Dei opem impetrandam cùm maximis, & assiduis eam precibus postularet dicens, תם ודשר דצרוני, tom vaioser iezeduni, quod vulgatus transfert innocentes, & recti adhæserunt mihi, potest tamen etiam traduci, vt traducit Hieronymus, & Chaldæus, Simplicitas, & ęquitas seruabunt me. Cōstructio verò huius versus in Hebræo

Exod. 22.

Eccli. 7.

Psal. 9.

Psal. 24.

 difficilior

difficilior est, habet tamen eandem sententiam, quam vulgatus expressit.

5 Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum. Appositio est, qua declarat æquorum hominum, & integrorum vim quorum in fine superioris versus mentionem fecit, quamque indignis modis in hoc seculo accipiantur, vt se consoletur in memoriam reuocans eandem suam, quam & aliorum bonorum hominum esse causam. Quo, & Petrus pios viros iactatos consolatur dicens, Scientes eandem passionem ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. Et Christus discipulos suos cùm se vexari, & hominibus odio esse viderent, Gaudete (ait) & exultate, secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. Rectum ergo ac bonum virum lampadem primo nominat, propter honestæ, & perfectæ vitæ splendorem, quem nulla hominum acerbitas, & nequitia potest extinguere, neque diu comprimere. Christus enim vocat Ioannem Baptistam, Lucernam ardentem, atque lucentem. Admonetque nos apud Matthæum, Vt luceat lumen nostrum coram hominibus, vt videant opera nostra bonona, & glorificent patrem nostrum, qui in cælis est. Et apud Lucam, Vt simus parati, lucernas ardentes in manibus nostris habentes. Contemptam verò lampadem esse dicit, quòd eorum optima vitæ ratio vulgò contemnitur, neque eorum honesta consilia probentur: sicut de Christo Ioannes ait, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, in mundo erat, & mundus eum non cognouit in propria venit,

Consilio bonorũ est bonos fuisse afflictos.

1. Pet. 5. Luc. 6.

Boni sunt lampades contẽptæ. Ioan. 5. Matth. 5.

Luc. 12.

Ioan. 1.

venit, & sui eum non receperunt. Contempta etiam fuit ab Herode lucerna illa ardens, & lucens Ioannes, cùm propter optima sua consilia, quæ dabat Herodi, in carcerem coniectus fuit, & eius caput pro dono puellæ saltanti traditum. Sed à quibus in primis contemnatur exponit addens, [*Apud cogitationes diuitum.*] Diuites in primis viros bonos despiciunt, quòd nihil ex eis emolumenti, & vtilitatis percipiant. Cùm pauperes esse, & diuitias aspernari soleant, ipsique omnes spes commodorum suorum in diuitijs posuerint. Cuius rei Dauid etiam auctor est dicens, Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione: quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Abundantes verò vocantur eodem nomine in Hebræo, quo hîc diuites שאננים saananim pacati, qui non egent, neque aliqua miseria conflictantur, sed bona eis multa suppetunt. Quod dicit, [*Parata ad tempus statutum,*] id est, contemptui est, non perpetuis temporibus: non enim relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum (vt ait Dauid) sed certo tempore à Deo statuto. Qua quidem re Dauid oppressus consolationem magnam accepisse videtur, dicens, Ego autẽ in te speraui Domine, dixi, In manibus tuis sortes meæ sunt. In Hebræo in eandem sententiam est, בעתותי beitotai tempora mea, id est, quibus his miserijs conflictaturus sunt. Quæ postquàm intercesserint nulla erit tanta potentia, quæ possit virum probũ amplius vexare, ludibrioque habere. Id quod alio psalmo considerauit Dauid, Obseruauit peccator iustum,

Psal. 122.

Psal. 124.

Psalm. 30

Psalm. 36.

& stridebit super eum dentibus suis. Dominus autem irridebit eũ quoniam prospicit, quòd venit dies eius. Id est, dies iusti, quo Deus eum liberare decreuit. Quare meritò ridiculus erit Deo vir iniquus, cùm conatur, & sperat posse fieri, vt deuoret virum sanctum, laceretque dentibus suis, cùm longè secus eueniet. In Hebræo est למועד רגל lemohade raguel. מועד mohed autem si sit â verbo דעד, iahad significat tẽpus statutũ, & ita vertit non solum vulgatus, sed etiam Chaldæus & Græci, רגל autem, id est, pes prætermiserunt, pleonasmum esse iudicantes, sin autem sit â verbo מעד mahad nutare, nutãtibus pede, vel ad nutationes pedis potest conuerti: ac tunc [*parata*] potest esse adiectiuum, vel lampadis in hanc sentẽtiam, quòd vir pius ita paratus est, vt in eo diuites, & opulenti homines, & qui huius vitæ fortunas amant facilè offendant. Nam quasi iacet in vijs tanquàm lapis abiectus, & qui nullius pretij esse videatur. In eoque maximè ipsi offendent, & detrimentum facient: si negligant, & repellant illum, qui Deo valde charus est: iratus enim vlciscetur seuerè serui, & amici sui contumeliam, sicut Christus dixit, Qui lapis offensionis, & petra scandali vocatur. Ego gloriam meam non quæro, est qui quærat, & iudicet, vel potest etiam adiectiuum esse שאנן saanam, id est pacati, & diuitis hominis, quem eleganti, & aptissima periphrasi paratum esse dicat ad nutationem pedis. Constat enim tanto salutis suæ periculo diuites in diuitijs versari, vt Christus dicat. Facilius esse camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum. Et apud Lucam ait, væ vobis diuitibus, qui habetis cõsola

In bonum virum facile opulenti offendunt.

Rom. 9.
Ioan. 8.

Matth. 19

Magno salutis periculo diuites in diuitijs sunt.

solationem vestram. Væ non diceret, nisi magnum illis ex diuitijs periculum conflaretur. Aptissimum igitur est diuitis appositum paratũ esse dicere ad nutationem pedis.

Luc. 6.

6 *Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum, cùm ipse dederit omnia in manus eorum.* Quoniam exposuit, quæ sit in hoc æuo piorum hominum conditio, exponit modo, quæ sit etiam iniquorum, quo totius defensionis suæ firmamentum inculcat, Pijs viris in hoc seculo interdum esse malè, impijs verò bene, & illa verba Sophar refellit, quibus & multam ei, si in Dei gratiam rediret fœlicitatem pollicebabatur, & vltimo loco addidit, Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis. At contradicit Iob, cum viri Deo grati ludibrio in hac vita sint, & viles habeantur: [*Abundant*] è contrario [*tabernacula prædonum,*] species est progenere, id est, profligatissimorum hominum, quibus & diuitię suppetunt, & gloria circunfluunt, & omnia eis prosperè cadunt, [*Et audacter prouocant Deum,*] Alia est species progenere, id est, abundant tabernacula eorum, qui audacter prouocant Deum, id est, qui nihil sacrũ, nihil religiosum putant. Sed cum templis atque delubris bellum gerere videntur, sicut Dionysius ille Syracusanus onustus deorum spolijs in Siciliam rediens dixisse fertur, Videtis amici, quod bona nauigatio sacrilegis detur. Quibus verbis non solum falsos illos gentium Deos, sed etiam verum Deum despiciebat. Cùm nullum ipse Deum coleret, nullam diuinitatem obseruaret, sed quidquid sacrum, & religiosum habe-

Iniquis bene in hoc æuo est.

retur, negligeret. Audacter etiam Deum prouoca-
Esai. 37. bat ille, cùm quo ita locutus est Esaias, Cui expro-
basti, & quem blasphemasti, & super quem exal-
tasti vocem, & leuasti altitudinem oculorum tuorũ?
Ad sanctum Israel? In manu seruorum tuorum ex-
probasti Dominũ. Res tamen quas aggrediebatur, val
de fœliciter ei eueniebant, adeò vt diceret, sicut sta-
tim scribit Esaias, In multitudine quadrigarum mea-
rum ego ascendi altitudinem montium, iuga Liba-
ni, &c. Ego effodi, & bibi aquam, & exsiccaui vesti-
gio pedis mei omnes riuos agerum. Quod dicit.
[*Cùm ipse dederit omnia in manus eorum,*] Dei enim vo-
luntate, & opera Imperatores, & immanes tyranni
tot prouincias regnaque occuparunt, tot exercitus
fuderunt, & res tantas gesserunt. Ad illos enim spe-
ctat, id quod canit Moyses, Quomodo persequeba-
Deut. 32. tur vnus mille, & duo fugabant decem millia? Non-
ne ideo quia Deus suus vendidit: & Dominus con-
clusit illos. Estque grauis amplificatio, Deum tan-
tis eos fortunis augere, tot res permittere, tantam
facere potestatem eis, qui non solùm bonorum au-
ctorem minimè agnoscunt, sed etiam prouocant at-
que lacessunt. Vt intelligatur nihili eas res à Deo fie-
ri, quas amplissimas homines esse censent, & aui-
dissimè inuestigant. Ex quo illud etiam constat,
quod Iobi thesim vehementer confirmat, non esse
ex huiusmodi rerum, vel iactura, vel compendio Dei
amicitia, vel inimicitia erga homines ponderanda.
Sed hoc ita est in Hebræo לאשר הבדא אלוה בדרך
la aser hebi eloa beiado. Quod si suppositum ver-
bi

bi הבדא hebi tradidit, sit Deus, eam habet sententiam,
quam expressit vulgatus: sin autem suppositum sit
relatiuum, quod subaudiri potest, habet hanc senten-
tiam, ei qui Deum adduxit in manu sua, id est, ido-
lolatræ: facit enim Deum sua manu, sicut Dauid vo-
cat idola opera manuum hominum. Vt sit alia etiam
species improborum & perditorum hominum. Abũ-
dant igitur (ait Iob) tabernacula prædonum, & prouo
cantium Deum, & idololatrarum. Hæc explicatio
magis placet Hebræis, sed illa vulgati aptissima e-
tiam est. Vtranque verò sententiam complexus est
Abacuc vno loco, Et quòd Deus tam amplas fa-
cultates perfidis hominis largiatur, & quòd ipsi Abac. 1.
verum Deum beneficiorum auctorem minime no-
uerint: sed Deum manu factum colant, atque ado-
rent, Et facies, ait, homines quasi pisces maris, &
quasi reptile, non habens principem. Totum in
hamo subleuauit, traxit illud in sagenam suam,
& congregauit in rete suum: super hoc lætabi-
tur, & exultabit. Propterea immolabit sagenæ
suæ, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis incra-
sata est pars eius, & cibus eius electus. Propter
hoc expandit sagenam suam, & semper interfice-
re gentes non cessat. Loquitur de Nabuchdono-
sor, cui tantam Deus facultatem fecit homines in suã
potestatem redigendi, ac si pisces essent maris, quos
integrum vnicuique est impunè capere. Sagena verò,
cui sacrificium faciebat, idolum erat suum, cui res
suas gestas ascribebat, & fortè machina militaris
erat, qua muris & arcibus admota vrbes capiebat.
Sed

Sed Græca versio huius loci difficilior est. Quæ sic habet, οἴκους τε αὐτοῦ ἐκπορθεῖσθαι ὑπὸ ἀνόμων, ἐμήνδε ἅλλα μηθεὶς πεποθέτω πονηρὸς ὢν ἀθῶος ἔσεσθαι ὅσοι παροργίζουσι τὸν κύριον. πῶς οὐχὶ καὶ ἐτάσις αὐτῶν ἔσται. Domusque eius, vt ab iniquis deripiatur, verùm nemo, qui sit iniquus, confidat innoxium futurum, quicunque Deum prouocauerint, quomodo enim nulla erit eorum quæsitio. Sententia quidem facilis est, aptè que contexitur. Dixerat enim Iob etiam ex versione Græcorum virum bonum nonnunquàm alijs esse ludibrio, paratumque esse, vt pro tempore constituto alijs succumbat. Ita enim illi versum proximè superiorem conuerterunt. Aptè ergo etiam subiungitur etiam paratum esse, vt eius domus ab alijs diripiatur, fortunisque suis spolietur. Sed ob eam rem existimare non debent iniqui impunè posse, viris bonis detrimentum afferre. Quis enim sibi persuadeat eorum scelera Deum, nec quæsiturum, nec vlturum esse, qui tam seuerè, vel in bonos viros animaduertit. Nam si in viridi ligno hæc faciunt (vt Christus dixit) in arido quid fiet? Rectè verò ij, qui bonis viris infesti sunt Deum prouocare dicuntur: quoniam vir bonus Dei se totum fidei commissit, quam fidem irritam, & inanem velle facere videtur iniquus, dum obesse viro bono conatur. Qua tanta temeritate vehementer quidem Deum irritat atque lacessit, vt vel ex hoc intelligatur de impio Deus quæsiturum. Vt Christus auctor est, inuidis suis dicens, Est qui quærat, & iudicet. Cùm ergo Græcorum sentētia quadret, nunc verba verbis redda-

Luc. 23.

Qui bonis sunt infesti cur Deum prouocare dicantur.

Ioan. 8.

demonstrauit esse planissimam, & omnibus per se notam. Eandēque rursus confirmat non solum ex principijs naturalibus, sed etiā copiosius ex moralib⁹ dicēs.

14 *Si destruxerit nemo est, qui ædificet, si incluserit hominem nullus est, qui aperiat.*

15 *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.* Hoc argumentum generatim capite nono tractauit, cùm diceret, Deus cuius iræ nemo resistere potest, eiusdem hic nōnullas species persequitur. Nulla verò tanta potentia est, quæ restituere possit, quod ipse semel labefactare decreuit, vt in florentissimis & potentissimis Chaldęorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum Imperijs expertū est, quæ nullis se opibus, & præsidijs ab ira Dei vastante defendere potuerunt. Et ita Zachariæ quatuor cornua, id est, quatuor hæc imperia sunt in visione proposita. Deindeq; quatuor fabri ad illa deijcienda, & infringenda cornua. Vt intelligatur in eius potestate positum esse, vt destruat, & ędificet. Quare inanes illorum hominum cogitationes sunt, qui non Dei gratiam, & beneuolentiam, sed fortunas, & facultates iure vel iniuria auidè quærunt: quò calamitates, & vitæ miserias fugiant, dicente Ecclesiastico, Noli attēdere ad possessiones iniquas: & ne dixeris, Est mihi sufficiens vita: nihil enim proderunt in tempore vindictæ, & obductionis. Includit verò Deus hominem eum, cui nihil prosperè cadit, neq; res quas versat, fœlices vllos exitus habent, sed in quodcunque latus se vertat mala multa, & miseriæ vrgent, vt tanquàm in carcerem, & malorū vincula coniectus esse videatur. Et ita Dauid miserum vitæ suæ statum describens, se homini comparat in custodiam tradito

Zacha. 1.

Nihil Deo posse resistere.

Eccli. 5.

dicens, Posuerũt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in vmbra mortis. Hebraicè est posuisti me, &c. Quo clarius ea in qua versamur sententia, exprimitur. In carcerem missus est Ioseph, missus fuit & Ioachim Rex Iuda, missus denique fuit Christus Saluator noster. Et emissi etiam sunt pro voluntate, & arbitratu Dei. Qui terram etiam vel nimia siccitate, vt temporibus Eliæ, vel nimia inundatione, vt diluuij temporibus euertit.

Psalm. 87

3. *Reg.* 17 *Ge.nes.* 7.

16 *Apud ipsum est fortitudo, & sapientia.* Conclusio est, quam probare nititur, & apertissimam esse docere, quam postquàm probauit ex rebus naturalibus, probat vsque ad finem capitis ex moralibus. Quæ cùm hominũ voluntate administrentur, putaret fortè quispiam non ita in Dei potestate esse. [*Ipse nouit, & decipientem, & eum qui decipitur.*] Id est, ne homines malum aliquod impendens suis consilijs caueant, nonit Deus cuius opera decipi facilè possint, ne salutaribus consilijs vtantur, vt deteriora sequentes consilia detrimentum faciant. Sicut Dauid Cusai opera prudenter vsus est, ad infatuandum Absalon, & Achitophel callida consilia refellenda. Rationem vero huius scientiæ diuinæ, qua res grauissimas in orbe terrarum facilè gerit, descriptissimè narratur in 3. Regum, quo narratur quæsisse, quis deciperet Achab, vt eius regnum labefactaret, ac per Syriæ Regem scelera eius necati, & Israelis prælio fussi vlcisceretur. Quòd autem ibi quæsisse dicitur, quis deciperet Achab, nõ quòd quid quam ignoret, sed vt quanti faciat demonstretur, nosse decipientem & eũ, qui decipitur, vt hoc loco Iob dicit. Decipientes vero reperit, vt illo loco narratur, qua-

Nosse Deũ cuius opera aliquem decipiat.

2. *Reg.* 27

3. *Reg.* 22.

quadringentos circiter viros, qui in errorem inducerent: repertus etiam est Achab, cui error is obijceretur, quo ipse, & eius populus magnum detrimentum acciperet. Sed septuaginta viri hæc vertere prætermiserunt, fortè quia sequenti versu comprehenduntur. [*Adducit consiliarios in stultum finem & iudices in stuporem.*] Id est, facit vt viri, qui prudentes habentur, vehementer errent, & ea dent, vel accipiant consilia, quorum exitum non inueniant. Est verò pro stulto fine Hebraicè שלל solel, significat autem שלל salal spoliare, diripere: sed hoc loco nonnulli Hebræi insanum, & errantem, & dilirantem interpretantur, vt noster intellexit vulgatus, Alij vt propriam verbi significationem referant, spoliatum sensu, & ratione declarant. Septuaginta tamen viri ἀιχμαλώτους captiuos conuertunt. In eãdem tamen recidit sententiam, est enim hic stultissimus suorum consiliorum exitus, & quem illi suis consilijs decliniandum esse potius, quàm inueniẽdum putabant. Est etiam animaduertendum in Hebræo ad verbum esse, Consiliarios spoliatum, vt Hebræa phrasi declaretur, vnusquisque spoliatus. Quòd dicit, [*iudices in stuporem,*] Id est, stupidos reddit, & consilij expertes eos, qui rerum potiuntur, & rempublicam capessiunt: vt cum salus agatur, & summa reipublicæ nihil eam studio, & opera sua iubent. Hebraicè est יהולל icholel insanire faciet. Quod quidem vehementer terrere debet sapientes huius seculi, qui quodcũque negotiũ, quod tractent, calliditate sua explicaturos confidunt. Quorum temeritatem vehementer coercet Esaias dicens, Stulti facti sunt principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt

Deus facit, vt errent, qui prudentes habentur.

Esai. 19.

consilium insipiēs. Quomodo dicitis Pharaoni, filius sapientium ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc sunt sapientes tui? annuncient tibi, & iudicent, quid cogitauerit Dominus exercituum super Ægyptum. Stulti facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Ægyptum, angulum populorum eius. Dominus miscuit in medio eius spiritū vertiginis. Et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius, & vomens. Sequitur in Iob.

18 *Baltheum regum dissoluit, & præcinxit fune renes eorum,* Id est, in eius potestate sic hominum fortuna est, sic res omnes conuertit, vt Reges insignibus regijs exuat, & seruorum laqueis induat. Ita Baltheum, vt sit species pro genere, regia insignia significare puto, Funis verò seruorum, & captiuorum vincula. In Hebræo eadem licet alijs verbis sententia est, pro Baltheo est, מוסר muçar vinculum, & ita hoc nomen transfert vulgatus huius libri .c.39.vers.8. Vincula eius quis soluit? Verbum igitur de verbo, ita vertemus, Vinculum regum aperit, id est vinculum, in quo retinent subditos suos, hoc est potestatem detrahit tyrannis, & regnis exuit. Sed Græci aliter transferunt καθιζάνων βασιλεῖς ἐπὶ θρόνων collocans in thronis reges. Nam regum vinculum aperire intellexerunt illi, non quò subditi soluātur, vt vulgatus Chaldæus, & alij intellexerunt, sed quò capiantur, vt laquei, & vincula aperiuntur, cùm illis mādantur homines. Aperit igitur regum vinculum, id est potestatem regnandi regibus facit, vel in thronis collocat. Quod verò dicit, [*præcinxit fune renes eorum,*] in Hebræo est אזור ezor, quod cingulum significat, & ita vertit ipse vulgatus Esaię .c.11. versu. 5. & erit iustitia

In Dei potestate hominū esse fortunam.

stitia cingulum lumborum eius. Quare potest referri vel ad vincula, in quæ reges nonnunquàm conijciuntur, vt refertur à vulgato, vel ad regium etiam insigne, vt in hoc Esaiæ loco, & vt â Græcis referri videtur ζώνην zonam transferentibus, vt sit aliud imperij insigne, sicut & thronus. In quācunq; verò parte hūc versum accipiamus, aptissimam, & sapientissimam habet sententiam, cuius multa in libris regum extant exempla, quibus narrantur non pauci homines plebeij, atque adeò tenuissimo loco nati regno esse â Deo decorati, alij verò ab eo ob scelera sua regno esse spoliati, alij e throno in vincula coniecti. Quo facilè probatur hominum fortunam in solius Dei esse positam potestate, Ipse mutat tempora & ætates, transfert regna, atque constituit, sicut dixit Daniel: nec vllam esse deam, quæ varios hominum casus gubernet, sicut pueriliter turpi quodam errore capta fabulosa putauit antiquitas. Id quod etiam ex ijs quæ sequuntur, vsque ad finem capitis cognoscitur, vt illud planum sit, quod canebat Anna, Dominus humiliat, & sublevat. *Dan.2.* *1. Reg.2.*

19 *Ducit sacerdotes in gloriosos, & optimates supplantat*, Id est, non solum reges, sed etiam principes, & optimates de gradu deijcit. Est enim in Hebræo כהנים cohanim, quod non modo sacerdotes, verum etiam quoscunque principes significat. Id quod etiam Sacerdotes vulgato interpreti declarant, vt cûm in secundo regū trāsfert, Filij autē Dauid sacerdotes erant, id est, principes, vt est in .1. Paralipomenō. Quòd in glorios dicit, in Hebręo est שלל solal spoliatū, de quo diximus, id est, vnūquēque sacerdotum spoliatū honoribus, & *2. Reg.8.* *1. Par.18.*

gloria. Sicut propheta verbis Dei prædicit Heli Ponti
1. Reg. 2. fici maximo, Ecce dies veniunt, & præcidã brachium
tuum, & brachium domus patris tui, vt non sit senes
in domo tua, & videbis æmulum tuũ in tẽplo in vni-
uersis prosperis Israel, & non erit senex in domo tua
omnibus diebus. Veruntamen non auferã penitus vi-
rum ex te ab altari meo: sed vt deficiant oculi tui, & ta
bescat anima tua. Quod in Abiathar expromptum
3. Reg. 2. fuisse narratur in tertio regum. De Sobnam verò opti
Esai. 22. mate ita vaticinatur Esaias, Ecce Dominus asportari
te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, & quasi
amictum sic subleuabit te. Coronans coronabit te tri-
bulatione, quasi pilam mittet te in terram latam, &
spatiosam: ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ,
ignominia domus Dñi tui. Et expellam te de statione
tua, & de ministerio tuo deponam te. Sequitur in Iob.
20 *Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferẽs.*
Id est, nõ solùm gloria, & amplitudine (sicut dixit) sed
etiam scientia, atque doctrina homines doctos, & pru
dentes Deus priuat: hos enim veraces, & senes appel-
lat: sicut in regibus de Salomone narratur, Cũque iam
esset senex deprauatum est cor eius per mulieres, vt se
queretur Deos alienos. Quod enim erat in ea re culpæ
in Salomon erat conferendum: quod verò pœnę atq;
supplicij, vt sic infatuaretur, & stultus redderetur Deo
fiebat auctore. Præsagit etiam Esaias, Ecce ego addã,
Esai. 29. vt admirationẽ faciam populo huic miraculo grandi,
& stupendo, Peribit enim sapiẽtia à sapientibus eius:
& intellectus prudentiũ eius abscondetur. Illud autẽ
[*doctrinam senum auferens.*] Septuaginta transferũt σίνε-
σιν δὲ πρεσβυτέρων ἔγνω prudentiam senũ nouit. Quia
in

in Hebræo est, רקח iquah, quod propriè Sumet signi
cat. Quod sibi sumere, id est, auferre intellexit vulgã-
tus. Septuaginta verò sumere, vt ponderet, & inanem
esse cognoscat. Sicut dixit Dauid, Dominus scit cogi- Psal. 93.
tationes hominum, quouiam vanæ sunt. Quare vtrun
que in eandem sententiam dicitur.
21 *Effundit despectionem super principes, & eos, qui oppressi fue
rant releuans,* Id est principes atque tyrannos despectos,
& abiectos reddit, eis imperiũ, & potestatẽ auferẽs, &
miserè necans, & homines oppressos ab eis leuat, atq;
restituit, sicut occupata a Cyro, atque Dario Babylo-
ne, Balsazareque occisso imperioq; Chaldęis detracto
Dei populus fuit in libertatẽ assertus, facta omnibus
Iudæis à Cyro facultate in Hierusalẽ redeũdi, eãque
restaurandi. Oppreso, & ignominiosè interfecto Naa-
mã, Holopherne Populꝰ Dei graui fuit afflictione, & Danie. 2.
rerũ desperatione liberatus. Ita etiam Græci reddunt,
sed potest etiam secũda versus pars cõuerti, vt â Chal
dæo cõuertitur, Et fortiũ robur cõfregit, vt exponat,
quo pacto principes abiectos, & despectos efficiat.
22 *Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbrã
mortis.* Potest vel de rebus obscurissimis, & ocultissi
mis intelligi, quæ perpetuis temporibus laterent, in te
nebrisq; iacerent, nisi diuinum lumen, vel exponens,
vel alia ratione patefaciens accederet, sicut dixit Da-
niel, Ipse reuelat profunda, & abscondita, & nouit in
tenebris constituta, & lux cum eo est. Vel potest
etiam explicari de afflictionum, & miseriarum te-
nebris, quibus Deus miseros, & de sua salute de-
sperantes inopinato quoddam auxilio subitò le-
uat. Sicut precabatur Dauid, quoniam tu illumi-

nas lucernã meã, Deus meus illumina tenebras meas.
Psalm. 16. Quoniam in te eripiar à tentatione. Vmbra verò mortis opacissimas, & crassissimas tenebras declarat.

23 *Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrũ restituit.* Cuius rei satis planum exemplum fuit hominum prima procreatio, magnaque multiplicatio, deinde diluuio subuersio, postremoque restitutio à filijs Noe tanta non solum hominum, sed etiam nationum, & prouinciarũ multiplicatione, quanta numerari non possit. Sed variè hic versus transfertur: nam illud [*multiplicat gentes,*] Septuaginta traducunt, πλανῶν ἔθνη, decipiens gentes, vt modus declaretur, quo perdit eas, in eum eas errorem inducens, ex quo grauem iacturam faciant, vt duobus versibus sequentibus exponitur. Quia in Hebræo est מַשְׁגֶּה massgui, verbum autem שָׁגָה saga errare significat, & in tertia coniugatione errare facere, neque impedit quòd cum א. hic scribatur, nam cùm sit vtraque litera quiescens facilè ex Grammaticorũ præceptis vna pro altera irrepit, quare vertere potuerunt Septuaginta Decipiens. Si verò א. radicalis, vt dicũt Hebræi Grãmatici, litera sit, significat multiplicare, & cum id significat, scribitur etiam non cum א. sed cum ה. quo probatur, quod dixi facillimam esse Hebræis harum literarum vicissitudinem. Quapropter optimè potuit etiam verti, [*qui multiplicat,*] vt vertit etiam Chaldæus. Illud autem subuersas in integrum restituit, in eandem omnino sententiam ita conuertunt Septuaginta auctores καταστρωννύων ἔθνη καὶ καθοδηγῶν αὐτά prosternens gentes, & reducens eas. Sed verbum de verbo Hebræum ita conuertemus, Extendens gentibus, & ducens eas.

Quod

Quod quidam Hebræi interpretantur, Extendens locum gentibus ad habitandum, in illumque eas locum ducit. Sed melius est, vt verba ad gentium euersionem accommodentur, vt â vulgato, & à septuaginta viris accõmodãtur, & etiã à Chaldæo, qui aptissimè ita hũc locum interpretatur, מַשְׁכַּח מַצְדְּתָא לַאֲמְמָא וְדַבְּרֵדִנּוּן mastach mezadtta le umaia vedaberinun, expandens rete populis, & capiens eos.

24 *Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium.*

25 *Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios,* id est, facit, vt reges atque principes, qui rempublicam gerunt, perditissima consilia capiant, & quæsibi, & populo suo maximæ fraudi sint, & quasi mente essent capti, & in cæca rerum caligine versarentur, nullo modo ab insana mente abduci, & ad rectam rationem reuocari possint, vt vaticinatus est Esaias dicens, Obstupescite, & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non à vino, mouemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, & claudet oculos vestros. Cuius rei exemplum manifestum proditum fuit in Pharaone, de quo sæpe dicit Deus, Ego indurabo cor Pharaonis. Qui tot tantisque plagis sanus fieri non potuit, sed temerarijs suis amentissimisque consilijs, & ipse perijt, & regnum suum prope funditus deleuit, & tenebras illas, in quibus eius mens versabatur, significabant tenebræ, quæ cuncto populo eius offusæ sunt. Quòd etiam [*incedebat per inuium,*] declarauit iter illud inuium, & infestissimum, quod est inter medios fluctus vastissimi maris curribus, & equitibus aggressus.

Deus quo pacto principes decipiat.

Esa. 29.

Quare & principes sibi vehementer timere debent, & respub. anxiæ Deum precari, ne mentem eam principi suo inijciat, qua eius totum statum labefactet, atque conuellat.

CAPVT. XIII.

ECce omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexit singula.
2 Secundum scientiam vestram, & ego noui: nec inferior vestri sum.
3 Sed tamen ad Omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio:
4 Prius vos ostendens fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatum.
5 Atque vtinam taceretis, vt putaremini esse sapientes.
6 Audite ergo correptiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite.
7 Nunquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?
8 Nunquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini?
9 Aut placebit ei quæ celare nihil potest? aut decipietur, vt homo, vestris fraudulentijs?
10 Ipse vos arguet, quoniã in abscondito faciẽ eius accipitis.
11 Statim vt se commouerit, turbabit vos: & terror eius irruet super vos.
12 Memoria vestra comparabitur cineri, & redigentur in lutũ ceruices vestræ.
13 Tacete paulisper, vt loquar quodcunque mihi mens suggesserit.
14 Quare

14 Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meã pono in manibus meis?
15 Etiam si occiderit me, in ipso sperabo: veruntamẽ vias meas in conspectu eius arguam.
16 Et ipse erit Saluator meus: non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita.
17 Audite sermonẽ meũ, & ænigmata percipite auribus vestris.
18 Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar.
19 Quis est qui iudicetur mecum? veniat: quare tacens consumor?
20 Duo tantùm ne facias mihi, & tunc à facie tua non abscondar.
21 Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.
22 Voca me, & ego respondebo tibi: aut certè loquar, & tu responde mihi.
23 Quantas habeo iniquitates, & peccata, scelera mea, & delicta ostende mihi.
24 Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?
25 Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris.
26 Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.
27 Posuisti in neruo pedem meum, & obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti.
28 Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum, quod comeditur à tinea.

ECce omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula. Ideſt, hæc opera Dei, quæ numeraui, partim vidi, partim audiui, eaque mecum reputans, atque pertractans intellexi. Ex quibus manifesto con-

concluditur scientiam,& potentiam eius esse infinitã, quod vos tantum esse secretum significabatis, vt vobis modò notũ esse iudicare videremini,vobisq; consumptis pariter ex hominũ notitia esse tollẽdũ. Quo loco animaduertendum est non esse satis opera Dei audire,atque adeò videre, vt ex illis ad Dei scientiam erudiamur,nisi ea animo nostro tractemus, consideremus,& intelligamus.Nec in eo differt stultus á sapiẽte,quòd alter viderit,alter vero non viderit opera Dei cùm omnibus proposita, & manifesta sint, sed in eo potius, quòd sapiens ea intelligat,stultus vero minimè,sicut dixit Dauid, Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarũ exultabo. Quã magnificata sunt,opera tua Domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ, vir insipiens non cognoscet,& stultus non intelliget hæc. Et hoc malum illud maximum est,quo Deus per Esaiam minatur dicens, Audite audientes,& nolite intelligere, & videte visionem,& nolite cognoscere.

Opera Dei animo nostro esse tractanda.

Psalm.91.

Esai.6.

2 *Secundùm scientiam vestram, & ego noui: nec inferior vestri sum.* Id est scio etiam ego id secreti, quod vos soli scire putatis, neque me in huius rei scientia antecellitis, quare de ijs me rebus docetis, quæ iam diu á me cognita & explorata sunt. Ita etiam Paulus dixit, Existimo nihil me minus fecisse à magnis Apostolis: Non enim modesti, & se submisse gerentis est, id in se conuenire negare, quod conueniat, cùm nulla virtus mendacium in officio suo postulet, id quod sapiens docere puto dicens, Attende,ne seductus in stultitiam humilieris, noli esse humilis in sapientia tua,ne humiliatus in stultitiam seducaris.

2.Cor.11.

Nõ est virtutis in nos conuenire negare quod cõueniat.

Eccli.13.

Græ-

Græci illud,[*Secundum scientiam vestram,*]transferunt κατὰ ὑμᾶς ἐπίστασθε,& vos scitis,quia Hebræa verba,sicut & Latina versio vtráque habet sentẽtiam,Et scio, quòd vos scitis,Et vos scitis me scire.

3 *Sed tamen omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio.* Id est veruntamen hæc me scientia non deterret, neq; impedit vllo modo,quo minus cum Deo disputare,& ei innocentiam meam probare optem. Ex quo intelligitur,quàm magna sit bonæ, & integræ conscientiæ vis, quantumque faciat animum probis, & honestis viris. Imo Dei immensa virtus,atque sapientia non solùm viros bonos non perturbat,sed etiam maximè reficit,& consolatur. Qua enim alia re leuarẽtur ij,quos sæpe homines improbi, & hominum imperita multitudo contemnit, viles,atq; adeò iniquos existimat,nisi quòd Deo se probari cõfidunt. Qua de causa regius vates psallebat,Confortati sunt,qui persequuntur me inimici mei iniustè: quæ non rapui tunc exoluebam. Deus tu scis insipientiam meá,& delicta mea à te non sunt abscondita.Cur enim ij Dei nõ ament iudicium? cur non ad illud aspirent?dicente Dauide,Quã bonus Israel Deus ijs,qui recto sunt corde.

Dei sũma virtus reficit,& non perturbat bonos.

Psal.68.

Psalm.72.

4 *Prius vos ostendam fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatum.* Non tam grauis,& iniuriosa sententia est,quàm verba sonare vidẽtur,vt ex Hebræo,& Græco cognoscitur.Nam Hebræa verba verbum de verbo conuertẽdo,ita habent,Et vos cõpositores[estis] mendacij,& medici futiles omnes. Græci autem ita conuertũt ὑμεῖς δὲ ἔστε ἰατροὶ κάλικοι καὶ ἰατροὶ κακῶν πάντες vos estis medici iniqui,& sanatores malorum omnes.Fabricatores autem eos,vel compositores appellat.

lat mendacij, quod ex mendacijs eorum essent orationes & ratiocinationes compositæ. Diximus enim sæpe, licet eorum essent propositiones veræ, cùm de toto genere iniquorum loquerentur, in assumptionibus tamen vehementer errare, cùm sumerent aut Iob aliqua culpa teneri, aut scelerum suorum pœnas pendere. Componebant igitur, & fabricabant mendacium, quod mendacium probare, aut
Psal. 118. verisimile reddere veris adiunctis nitebantur. Eisdem prope verbis de inuidis suis querebatur Dauid dicens, Multiplicata est super me iniquitas superborũ. In Hebræo autem est טפלו עלי שקר זדים taphlu halai sequer zedim componebant super me mendacium superbi. Medicos verò eos futiles, & ex versione Septuaginta iniquos, & sanatores malorum, id est, malos appellat, quia cùm venissent, vt consolarentur eum, vt in secundo huius libri capite dicitur, irritabant potius sermonibus suis, quàm consolabantur, refricabant potius, quâm liniebant dolorẽ. Sicut etiã de se, & maleuolis suis dicebat Dauid, Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt,
Psalm. 68. & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. In hanc etiam sententiam explicandus est vulgatus interpres, cum vertit, [*cultores peruersorum dogmatum*,] Id est peruersam agendi rationem tenetis, cùm contra faciatis, quam consolatoris, & amici munus postulabat. Ex quo facilè intelligitur, leuiter sibi quosdam ex hoc versu persuadere hæreticos Iob amicos fuisse, vitamq; hanc, & huius seculi fœlicitatem tantũ cognouisse, seculi verò futuri, & vitam, & præmia prorsus ignorasse. Quam opinionẽ pluribus tertio capite confuta-

futauimus. 5 *Atque vtinam taceretis, vt putaremini esse sapientes.* Nam multam sermonibus suis imperitiam, & inertiam declararũt. Stultè enim amicum in luctu, & mœrore iacentem verbis prouocarunt: stultè de ira & stomacho Dei erga impios viros disseruerunt apud eum, qui grauissimis miserijs vrgebatur, cùm potius ne ad desperationem eum adigerẽt, sed aliquo modo leuarent, de disciplina, & castigatione agerent, qua Deus omnem filium, quem recipit, coercet. Sicut Paulus disseruit in epistola ad Hebræos, qui ad- *Hebræ. 12*
uersa etiam fortuna iactabantur. Stultè etiam iniquum Iob esse iudicabant, quòd in calamitates incidisset, stultè etiam optabant, vt Deus loqueretur cum Iob, quo apperiret ei secretum illud, quod ipsa satis apertè natura declarat. Quos non leues errores silentio *Prouer. 17*
tegerent, si taceerent. Recte ergo dicit, [*Vtinam taceretis.*] Quia, vt est in Prouerbijs, Stultus si tacuerit sapiens reputabitur. Quibus locis satis reprimi de- Stulta loberet multorum loquendi cupiditas, qui vt sapien- quendi cutes alijs videantur, eas res audent tractare, quas aut pidijtas.
ignorant, aut non multum callent. Nam licèt facilè sit imperitos homines prolixa, licèt indocta oratione decipere, docti tamen viri quorum est iudicium grauissimum stultitiam eius non vestigijs, sed cubili toto cognoscent. Ob eamque rem sapientissimè dicit Salomon, Os stulti confusioni proximum *Prouer. 10*
est. Et prudenter Dionysius monuisse fertur ἁλέγε τὶ σιγὰς κρέατον ἢ σιγὴν ἔχε, aut dic quod silẽtio melius sit, aut file.

6 *Audite ergo correptiones meas, & iudicium labiorũ meorũ attẽdite.* Pro iure suo peritus ab imperito petit, vt audiat correptio-

correptionem,quam quidem debet attendere, vt doceatur:subijcit autem correptiones grauiſsimas.

7 *Nunquid Deus indiget veſtro mendacio, vt pro illo loquamini dolos.* Mendacium,& dolos loquebantur, cum ſceleris Iobum arguebant,vt Dei bonitatem defenderent,quã erga bonos viros maximam eſſe prædicabant. Perinde quaſi bonitas,& æquitas immenſa Dei aliterquàm virũ bonũ,& innocentẽ condẽnando defendi nõ poſſet: quod eſt abſurdiſsimũ. Nam ſi hac indiget Deus defenſione ita,vt aliter defendi non poſsit, cum hac ratione minimè poſsit defendi, nullo igitur modo poteſt defendi: non poteſt autẽ hac ratione,quia iniquitas pugnat natura ſua cũ æquitate, nullo igitur pacto iniquitate æquitas defendi valet. Maximo ergo incõmodo Iob amicos ſuos vrgebat,vehemẽterque redarguebat eos ita increpando. Nam cum iniqua illa via pro Dei æquitate propugnabant, illam ſtultè deſerebant,vel temerè repugnabant. Aptiſsimè ergo, & acutiſsimè quidem hac verſione vulgati Hebræa verba explicantur. Quæ ita verbum de verbo reddemus, Nunquid Deo loquimini iniquitatem,& ei loquimini dolum,id eſt, Dei gratia,& vt Deum defendatis,vt ſit datiuus acquiſitionis,vt dicunt Grammatici. Habent etiam hæc verba aliam ſententiam, quam transferunt Septuaginta viri,& Chaldæus interpres,An in cõſpectu Dei dolum, & iniquitatem loquimini? Ideſt, an dolos,& contumelias,quibus me vexatis,Deo non videtis eſſe cognitas,qui eas ſeueriſsimè vindicabit. Hęc verſio nono verſu probari videtur,qui in hanc conuenit ſentẽtiam. Superior autem octauo ſtatim ſequẽti, qui eadem ſententia magis vrget,ita habente.

Iniqua via nõ eſt pro æquitate pugnandũ

Nun-

8 *Nunquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini.* Accipere faciem,vel perſonã in iudicio Hebraiſmus eſt,ſignificat autem non ex veritate,& ex æquitate ferre ſententiam,ſed ex qualitate perſonæ,cum vel reuerentia erga potentem,vel miſericordia erga pauperẽ commoti non æquum iudicium reddimus. Quod ne fiat cauetur in Leuitico,Non conſideres perſonã pauperis,neque honores vultum potẽtis: iuſtè iudica proximo tuo. Et in Deuteronomio, Nulla erit diſtantia perſonarum,ita paruum audietis,vt magnum, neque accipietis cuiuſquam perſonam,quia Dei iudiciũ eſt. Dicit ergo Iob,Nunquid in hac, quæ mihi cum Deo eſt diſceptatione vos iudicium exercentes Dei perſonam accipitis,hoc eſt,eum reuerentes,eique morẽ gerentes ſecundùm illũ iudicatis, vt me innocentẽ condemnetis. Quod iudicium ei gratum eſſe non poteſt, qui acceptionem perſonarum in iudicio reprobat. Tũ quod ei valdè contumelioſum ſit, ſi non aliter quàm corrupto iudicio abſolui poſsit. Nam ſi ita eſſet,iuſto iudicio damnaretur. Quod eſt abſurdiſsimum. Acutiſsimè quidem argumentatur,grauiſsimèq; amicos ſuos reprehendit. In huiuſmodi verò reprehenſiones incurrunt,ij omnes qui nullo alio argumento ducti temerè iudicant eos in culpa Deique odio eſſe,qui huius vitæ incommodis opprimũtur: & ſtultitiam Barbarorum Melitenſium imitantur, qui Paulum homicidam eſſe putarunt,tantùm quod ex longa iactatione cùm portum teneret, è manu eius viperam pendentem viderunt. Intelligitur etiam tantum eſſe malum acceptionem perſonarum,vt Hebræi loquuntur,in iudicio,vt pro incommodo obijciatur grauiſsimo, vel Dei perſonam

Leuit. 19.

Deut. 1.

Stulte quiſquam iudicatur impius ex huius vitę incõmodis. Act. 28.

sonam accipere. Quod dicit, [*pro Deo iudicare nitimini*,] Id est conamini iure, vel iniuria, secundùm illum iudicare. Potest etiam verti, vt vertit Chaldæus, Pro Deo litigatis? id est, contenditis illum iustum esse ostẽdere, cùm per se pateat. Septuaginta verò interpretes in eandem sententiam, sed obscurius hunc versum conuertunt· ὑποστελλόμενοι ὑμεῖς δὲ αὐτοὶ κρίται γίνεσθε. Est autem ὑποστέλλω vereor, dissimulo, præuaricor, consulto, vt obsequar, & morem geram, vincor, & cedo, significant igitur, An vt Deo morem geratis, innocentiam meam dissimulatis, eiq; cedere simulatis, cùm vos huius nostræ causę iudices constitueritis? cùm id in iudicio facere longè à rectis sit alienum iudicibus.

9 *Aut placebit ei quẽ celare nihil potest? aut decipietur, vt homo, vestris fraudulentijs?* Fraudulentias vocat, quod contra quam sentirent, Deo morem gerentes iudicarent. Quibus licèt homo capi, & allici possit putans ex animo sibi assentiri, at minimè Deus, qui corda mentesque nouit, quem nihil l... e potest. Hebræus, & Septuaginta viri eandem habent sententiam, licet verbis sub obscuris atque concisis vtroq; loco ponatur, Hebreũ ita ad verbum traducemus, Num bonum [erit vobis] si exploraverit vos? An sicut deciperetis hominem decipietis eum. Septuaginta verò sic καλόν γε ἐὰν ἐξιχνιάσῃ ὑμᾶς, ἢ γὰρ τὰ πάντα ποιοῦντες προστεθήσεσθε αὐτῷ. Bonũ si inuestiget vos? nũquid licet omnia faciatis, imponetis ei? Quibus dictis vehementer hypocritæ deterreri debent: & illud demonstratur, quod hoc eodem capite post pauca dicit Iob, Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita, vt Iob amplius declarat adiungens.

10 *Ipse vos arguet, quoniã in abscondito faciẽ eius accipitis.* Explicat, quę nam illę fraudulẽtię sint, quas minimè Deo placere dixit, quod latenter, vt ei obsequantur, iudiciũ corruperint, neq; rectam sententiã protulerint, quod tam graui, & iniquo animo feret Deus, vt addat mox Iob.

11 *Statim vt se commouerit, turbabit vos: & terror eius irruet super vos.*

12 *Memoria vestra comparabitur cineri, & redigentur in lutũ ceruices vestræ.* Id est, vos vehementer puniet, & tantum scelus vestrum vlciscetur. Quod dicit, [*Memoria vestra cõparabitur cineri, &c.*] Id est, ita vos destruet, & perdet, vt nulla vestri memoria, nullum vestrũ vestigium relinquatur. Quoniam, vt ait Dauid, Non Deus volens iniquitatem tu es, neq; habitabit iuxta te malignus, neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Virũ sanguinũ, & dolosum abominabinus Dominus. Mendaciũ enim, dolũ, & hypocrisin nulla possunt honesta ratione excusari, etiã si Dei causa fieri dicantur. Imo maximũ Deo conuitiũ fit, si quis piam hæc illius referre, vel tam peruersa ratione eius causam defendi posse putet. Quare mirum nõ est, si tã acerbas, q̃ hîc Iob cõmemorat, huius sceleris pœnas repetat ab eo, qui admiserit illud. Qui locus valde declarat, quantum hypocritę Deo stomachum faciant, quãtaque aduersus illos excitetur ira, similisque eius est, qui ponitur in Ecclesiastico, Ne fueris hypocrita in conspectu hominum: ne fortè cadas, & reuelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te. Quoniã accessisti malignè ad Dominum, & cor tuum ple-

Psalm. 5.

Hypocritę quantum Deo stomachũ faciant

Eccli. 1.

num est dolo, & fallacia. Sequitur autem.

13 *Tacete paulisper, vt loquar quodcũq; mihi mens suggesserit.* Id est, postq̃ vestris calumnijs respõdi, Tacete, vt loquar alia, quæ mihi præterea in mentẽ veniũt. Sed extremæ partis huius versus sententia anceps est in Hebræo, & propterea variè explicatur. Hebræa verba sunt ועבר עלי מה vaiahabor halai ma, & transeat sup me quidq̃. Quod ita Septuaginta viri intellexerunt καὶ ἀνα παύσομαι θυμῷ, & acquiescã ab ira. Nã Hebręã phrasim esse intellexerũt similẽ eius, qua vtũtur Hispani dicentes, *dar paßada a las cosas*, Chaldæus trãsfert trãseat super me מיעם midahã, quodcũque, id est, quicunque casus interuenerit. Quoniam dixerat illi capite quinto Eliphaz, quòd sua ipse periret iracundia, & indignatione tanquãm paruulus, & stultus: omnes item commemorarunt graues, iniquos & superbos homines, casus, & pœnas manere, illum iniquum esse significantes. Ait igitur sinite me loqui, ac cum Deo de mea fortuna cõqueri. Quidquid de me fiet, quidquid mihi casus attulerit, meo enim non vestro incommodo cadit, quod planius cap. 19. dixit, Si ignoraui mecum erit ignorantia mea, Id est, ego si stultus sum stultitiæ meæ fructũ feram, quæ expositio nonnullis probatur, cohæretq; maximè cum eo, quod sequitur. *Iob. 19.*

14 *Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meã porto in manibus meis?* Id est, si vllum iam malum, vel graue detrimentum timerem, cur dentibus carnes meas lacerarem, & animam in manibus meis portarent. Quod apud Hebræos prouerbio dici traditur cũ aliquis crudelis, aut acerbus est, quod probari potest ex eo, qđ amicis suis cap. 19. dicit, Quare persequimini me sicut Deus

Deus, & carnibus meis saturamini, id est, neque mihi corpus, neque anima curæ est, sed illud dentibus lacero, vitam cum morte commutare cupiens, illamque in manibus porto sperans, & optans, vt à me citò tollatur. Quare nihil est iam, quod timeam, nullus me iã de salute desperantem casus cõturbabit. Alij animam in manibus portare Hebræam phrasin esse docent, pro eo quod est subire pericula. Quod expositioni positæ proximè accedit, id est nullum me periculum retardabit, cum omnia iam libenter pericula subeam.

15 *Etiam si occiderit me, in ipso sperabo.* Id est licèt de mea vita, atq; salutè desperẽ, in ipso tamen sperabo, q̃ me nũquàm innocentè cõdẽnabit. Tãgit his verbis, id quod multis capite nono, & decimo tractauit, se vllis meritis suis impedire nõ posse, quo minus eũ Deus quibuscunque voluerit supplicijs, & detrimẽtis afficiat: pro iurè tamen suo contenderet, tot pœnas nũquàm commeruisse, neque vllo esse tanto crimine condemnandum. Sicut decimo capite dixit, Noli me cõdemnare, multisque deinde argumentis ex Dei bonitate petitis probauit minimè à Deo esse condemnandum. Rectè ergo modo dicit, etiam si occiderit me sperabo in eũ, in eam quam explicuimus sententiam. Non possunt autem viri boni licèt miserijs oppressi non benè de Deo sperare. Nã vt multas Dei promissiones omittã traditas diuinis oracul is, quibus auxiliũ suũ recipit allaturũ eis, qui honestã vitã agentes in eo sperauerint: sed vt de se tãtùm probi homines coniecturã faciant: credere certè, & confidere debent eum in se bonũ, & benignum futurum, erga quẽ ipsi tam pij, & religiosi sint. Quod vel summa vitæ desperatione iuuit, & confir-

Viri boni oppressi, bene de Deo sperant.

confirmauit Ezechiam,cum ei verbis Dei nũciaret Esaias sequenti die moriturum. Qui tamen ita Deum orasse narratur, Memẽto, quęso, quomodo ambulauerim corã te in veritate, & in corde profecto, & quod
4. Reg. 20 placitum est coram te, fecerim. Veruntamen animadtertendum est variam apud Hebræos huius versus esse lectionem. Nam pro eo quod nos dicimus, [*in ipso*] in Hebręo est, לו lo, quod dupliciter legitur, aut cũ א. aut cum ו. cum א. significat Non, cum ו. verò Ipsi Ei. Quæ varia lectio, vel in ipsa Biblia Regia reperitur, nam in Hebræo textu, qui ponitur cum alijs scribitur per ו. in eo verò textu, qui ponitur in apparatu, scribitur per א. Verumeninuero siue cum א. siue cum ו. scribatur, vtroque modo ambiguũ est Hebræis, significans & Ipsi, & Nõ. Nam quindecim loca in Biblia notantur scripta cum א. quæ tamẽ Ipsi, vel Ei significãt, vt 1. Paralipomenon 11. versu. 20. לוא uelo seni, & ei nomen inter tres. Et primo Regum. 2. versu. 3. לוא uelo, & ei directa sunt opera. Et in 1. Esdræ. 4. vers. 2. לוא uelo, & ei nos sacrificamus. Duo itẽ notantur, quæ scribuntur cum ו. Nõ significãtia, vt primo Regum. 2. vers. 16. respondens aiebat ei, לו lo nequaquam, nunc enim dabis, &, 20. versu. 2. Ecce לו lo non faciet pater meus quidquam. Quare hic versus quomodocunque scribatur potest, & negando explicari, sicut à quibusdam explicatur, aptèque sententia cõuenit, Ecce occidet me non sperabo, id est, nihil iam abeo boni in hac vita spero, cum citò sit amittenda. Vt septimo capite dixit, Desperaui nequaquam vltra iam viuam, tantùm cum eo de innocentia mea disputabo, sicut mox subiungit. Sed Græcorum versio difficilior est.

est. Nam ita transferunt ἐὰν μὲ κράξωσιν ὁ ἀνάσιος ἐπ' ἐμὲ ἢ ἄγχωσι me si subegerit potens, quoniá & ceptũ est. Quia in Hebræo est לוא יקטלנני אדוני hen iqteleni lo aiahel, intellexerunt autem, occidat sibi, quod subigat, vel sibi addicat, in suamque potestatem redigat, exposuerunt: hæc enim omnia verbũ κράζω significat, יאחל aiahel autem à verbo, חלל halal, quod præter alia incipere significat, esse putarunt. ז. Autẽ quod accidẽtale, vt sæpe diximus, sit, adesse, & abesse potuisse. Sententia verò optimè coheret, ideſt, Licèt me Deus tantis malis, & miserijs coerceat, nõ timebo tamen de mea inculpata vita cũ illo disceptare. Sicut statim subijcit. [*Veruntamẽ vias meas in conspectu eius arguam.*] Dixerat in principio huius capitis, Disputare cum Deo cupio. Prius vos ostendam fabricatores mẽdacij. Postquàm igitur amicos suos reprehendit ad propositum redit suum, vt disputet cum Deo. Idem enim verbum יכח iachah ponitur illic ad significandum disputare, quod hic ad significandum argure, vt intelligatur hic locus cum illo esse conexus, eandemq; esse vtriusque sententiam. Quare non significat vias velle suas accusare, castigare atque reprehendere: vt quidam non recte contextum intelligentes arbitrati sunt: sed velle de vijs suis cum Deo disputare, vt honestas ei fuisse probet, id quod in reliquo capite facit, vt patebit. Eadem ergo optimorum cõsiliorũ conscientia, quæ efficit, vt bene de Deo, licet castiget, speremus, efficit etiã vt, licèt acriter tanquàm rei puniamur, licet tanquàm iusto iudicio damnati in cruciatum agamur, causæ tamen nostræ æquitate freti, vel cum Deo in iudicium venire non dubitemus. Qui animus, & spi-

Bonorum animas in molestijs quãtus sit.

ritus tantus est, vt infinitus esse videatur. Quandoquidem infinitam, tantis incommodis debilitatus non timet potẽtiam. Nec mirum, nam infinita etiam ipse potentia nititur, Dei scilicet bonitate, & erga suos immensa pietate. Fœlix ergo ille, qui conscientia bene actæ vitæ, & multorum benefactorum recordatione se in malis, & graui Dei animaduersione sustẽtat: nunquãm enim ruet, sed respirabit aliquãdo, & e miserijs emerget.

16. *Et ipse erit Saluator meus, non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita.* Ecce, vt aptissimè Iob exponat cuiusnã patrocinio nixus tantam disputationem non recusset, Dei videlicet. Ipse enim tãquàm pater coercet, atque castigat, iuuat etiam atque confirmat, neque ita magnum rectis hominibus injcit timorem, vt nõ longè maiorem faciat spem. Luculẽter verò exponit, & amplificat Dauid, quam alacri, & erecto animo sint, qui Deum obseruant, & quo adiutore multa officia præstitisse recordãtur. Beatus, ait, populus qui scit iubilationem, Idest, qui scit, quem laudare, & cui res à se gestas acceptas referre debeat. Nam illud consequetur, quod deinde dicit, Dñe in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorũ tu es, & in beneplaçito tuo exaltabitur cornu nostrum. Quia Domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri. Quod dicit, [*Non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita,*] amicos suos perstringit, quos dolo malo agere dixerat, dum non æqnitate, sed Dei dignitate ducti hanc causam iudicabãt: ponitque aliam rationem, cur vehementer suæ causę Deo iudice cõfidat. Quia nulla fraus, nullaque calumnia in huiusmodi iudicio adhiberi potest. Quibus sæpe viri honi in hominum iudicio oppressi causa cadere cogũtur: & ob eam rem Deum iudicem vehementer optant, & eius sępe iudicium implorant, & ita Dauid precatur, Deus iudicium tuũ regida, & iustitiam tuam filio regis. Cuius iudicij æquitatem exponens adiungit, Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. חנף haneph verò non solũm hypocritam, sed etiam acceptatorem, vt cum Hebræis loquamur, personarum, iniquum, & sceleratum hominem significat. Cui nullum ad Deum aditum patere, neque virũ dolosum dolos vllos aut fraudes ad Deum posse commolliri valde reficit viros bonos. Id quod ita Deũ precans declarauit Dauid, Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine, & lætentur omnes, qui sperant in te.

Boni Deũ iudicẽ optant.

Psalm. 77.

Psalm. 5.

Psalm. 88.

17. *Audite sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris.* Attentos facit amicos suos volens iterum cũ Deo disputare: vt videant nihil suis sermonibus profeciisse, quòd suæ causæ non confideret. Difficilè enim vir bonus à vera, & recta sententia abducitur, licèt multi contradicant. Quòd [*ænigmata*] dicit, in Hebræo est אמרתי ahuari enuntiationem meam, quod est clarius. Docte tamen [*ænigmata*] conuertit, id est, sermones, & propositiones obscurę. Nihil enim obscurius, quàm alterius honesta conscientia, de qua statim differit dicens.

18. *Si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniar.* Id est, nõ merito meo tot tantasque pœnas pendere, sicut capite septimo dixit, Vtinã appenderentur peccata mea, quibus

bus iram merui, & calamitas quam patior, in ſtatera. Quaſi arena maris, hæc grauior appareret, & cap. 10. Et ſcias quia nihil impium fecerim, cùm ſit nemo, qui de manu tua poſsit eruere. Eſt enim frequens in hoc libro earundem ſententiarum repetitio, quod totus in vno eodemque propoſito verſetur, ita, vt nihil ferè ſit eorum, quæ in hoc capite ſequuntur, quod alijs verbis prius dictum non fuerit.

19 *Quis eſt, qui iudicetur mecum? veniat, quare tacens cõſumor?* Id eſt, ſi eſſet aliquis, qui vellet mecum æquo iudicio
1. *Reg.* 22. certare, non ſolùm huiuſmodi certamen non recuſarem, verumetiam vehementer opto hanc mihi offerri occaſionem cauſam meam informandi, innocentiamque meam explicandi. Nam nunc dolore conficior, quòd in dicta cauſa condemnor. Viri enim boni, in æquo iudicio non tacent, ſed libenter pro ſe dicunt. Iniqui verò in huiuſmodi iudicio obmuteſcũt, neque ſe defendere audent. Sicut ille qui in nuptijs regijs auſus eſt diſcumbere ſine veſte nuptiali, contrà verò corrupto, & iniquo iudicio improbi loquũtur libereque mentiuntur, probi autem tacent, neque ſuam cauſam informant. Sicut dicit Amos, Hoſtes iuſti, accipientes
Amos. 5. munus, & pauperes deprimentes in porta. Ideo prudens in tempore illo tacebit, quoniam tempus malum eſt. Chriſtuſque Ieſus in peruerſum illud iudicium adductus, grauiſsimiſq; accuſatus criminibus, ita nihil pro ſe dicebat, vt præſes vehementer, ſicut Ioannes
Ioan. 19. narrat, miraretur.

In æquo iudicio qui loquuntur & iniqui tacent contra in iniquo.

Matth. 22

20 *Duo tantum ne faciasmihi, & tunc à facie tua non abſcondar.*

21 *Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me deterreat.*

Adeò fuæ cauſæ confidit, vt vel Deo ipſi, quem nihil latere poteſt, qui iam eum ſupplicio tanquàm reum addixiſſe videbatur, eam probaturum ſperet. Id tamen duabus conditionibus, dum illos grauiſsimos dolores detrahat, quibus illum intercludit, quos vocat manum Dei. Terrorem etiam auferat, quem tantis ei ſupplicijs iniecit. Hæc eadẽ in fine capitis noni poſuit his verbis, Auferat à me virgam ſuam, & pauor eius non me deterreat, loquar, & non timebo eum, neque enim poſſum metuens reſpondere. Poteſt etiam formido, & pauor, quem vtroque loco à ſe deprecatur, intelligi de eo, quem numen ipſum apparens hominibus afferebat. Erat enim grauis, & vehemens opinio, quæ per animos olim gentium peruaſerat, eum, cui ſe numen aliquod oſtenderet, continuò animam efflaturum. Et ita mirabatur Iacob, poſtquàm angelum vidit, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Et Eſaiæ cùm illa viſio eſſet oblata gloriæ Dei in templo, dixit, Væh mihi quia tacui, in Hebræo eſt נדמיתי nidmethi exciſus ſum, cuius rei mox rationem reddens ait. Et Dominum exercituum vidi oculis meis. Hunc igitur terrorem, quem ſecum numen affert, fortè ſignificat, cùm dicit, Formido tua nõ me deterreat. Vt manus, quam etiam à ſe deprecatur, tantùm ad plagas, vt diximus, pertineat.

Opinabantur olim moriturſi cui ſe numeri oſtenderet. *Geneſ.* 32. *Eſai.* 6.

22 *Voca me, & ego reſpondebo tibi, aut certè loquar, & tu reſponde mihi.* Id eſt ſi mihi Deus concedat, quod poſtulo, eius ſit optio, vt vel mihi litem intendat, & ego deinde reſpondebo, vel ego cauſam agam, & ipſe reſpondeat. Quæ omnia eò ſpectãt, vt Iob ſuæ cauſæ bonita-

bonitatem declaret. Quocunque enim modo veritas æquo iudicio tractetur vincit. Sed parum modestè, & reuerēter ita Iob de tāta Dei maiestate loquitur. Quare postquàm Deum sibi loquentem audiuit, temeritatis conuictus hæc sua verba reprehendit, vt in fine libri videbimus. Neq; in alia re nisi in verbis his, in tātis rerum angustijs peccasse cognoscitur: quod est valde mirabile.

23 *Quantas habeo iniquitates, & peccata, scelera mea, & delicta ostende mihi.* Ecce litem infert Deo, id est, quo nam merito meo tot inhibes mihi supplicia? Id rectissimè potest, quis ex Deo quærere, qui nullius sibi delicti conscius sit. Non temerè enim confidit, ne Deo scelus vllum suū sit notum dicente Ioanne, Si non reprehenderit nos cor nostrum fiduciam habeamus ad Deum. 1. Ioan. 3.

24 *Cur faciem tuam abscondis,* Auertere, vel abscōdere faciem Deus in scriptura dicitur, cū incōmodis afficit, & iratus esse videtur, translatione ab hominibus petita, qui nolūt eum intueri, erga quē graui animo sunt. Ostēdere autem faciem, vel respicere dicitur Deus cū fauet, & malis medetur. Qua etiam phrasi Latini vtuntur. Nā, Nisi quis nos Deus respexerit, scribit Attico Cicero. Id est, subsidio fuerit. Et ita Dauid ait, Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Et alio psalmo precatur, Respice in me, & miserere mei. Et illustra faciem tuam super seruū tuum. Significat ergo Iob cur mihi iratus, & offensus es? Quid cōmerui? aut in quo peccaui? Sed Deus Iobo, & omnibꝰ sanctis viris id quærentibus respondet illud Esaiæ, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi

Psalm. 29
Psalm. 22
Psalm. 30.
Esai. 54.

abscondi faciem meam parumper à te: & in misericordia sempiterna misertus sum tui, Dixit Redēptor tuus Dominus. [*Et arbitraris me inimicum tuum.*] Id est, me hostilem in modum vexas, & tanquàm inimicum malis mortiferis exerces. Sicut etiam septimo capite dixit, Quare me posuisti contrarium tibi.

25 *Cōtra foliū quod vēto rapitur, ostendis potētiā tuā, & stipulā siccā persequeris.* Id est, indignū tua tāta potētia est, ꝙ manus cōseras cū hoste infirmissimo, & hominē afflictū, & eneruatū tanto studio in secteris. Sicut Dauid Sauli dixit, Quē persequeris rex Israel? Quē persequeris? canem mortuum persequeris? & pulicem vnū? Infirmū autem se esse declarat ex eo quod stipulæ, & folij similis sit. Qua similitudine idipsum declarauit Homerus, 1. Reg. 22.

οἳ φύλλοισιν ἐοικότες, ἄλλοτε μέντε,
ζαφλεγέες τελέθουσιν ἀρούρης καρπὸν ἔδοντες
ἄλλοτε δὲ φθινύθουσιν ἀκήριοι, οὐδέ τις ἀλκή.

Qui folijs similes aliàs vigent terræ fructus edentes, aliàs miseri occumbunt, neque vlla est eis reliqua vis. Quam similitudinem Simonides sapientissimam esse cecinit. Eamque Iob vehementer illo apposito. [*Quod vento rapitur,*] illustrauit: Viget in vere, in autumno expellitur vento. Hoc vero argumentum ex infirmitate ductum, sicut est leuissimum ad retardādum hominis maleuoli, & inuidi animos, ita est vehementissimum ad Deum cùm castiget mitigandum. Nec enim potest diu ipse acerbus esse ei, qui patienter, & submisso animo calamitates, & Dei flagella tollerat, nec magis mēte, & cogitatione sua Deo resistit, quàm folium, & stipula sicca vento vehemētissimo. Et propterea monet, ita Petrus, Quia Deus superbis resistit humilibus autem

Qua re Deus cum castigat, maxime mitigatur.

tem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, id est, vt vos malis, & ærūnis leuet, cùm illis oppressi fueritis, & magnis præterea beneficijs augeat. Puto enim visitationem hanc de illa esse intelligendam, de qua Iob dixit capite septimo, quo idem hoc argumentum tractauit, dicēs, Quid est homo quia magnificas eū? aut quid apponis erga eum cor tuū? Visitas eum diluculo, & subito probas illum. Quantam verò vim habeat precatio ex hoc argumento composita ad Deum placandū, gratiam & benignitatem eius conciliandam luculenter exponit Ecclesiasticus dicens, Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec appropinquet non consolabitur, & non discedet donec altissimus aspiciat. Et Dominus non elongabit se, sed iudicabit iustos, & faciet iudicium. Et fortissimus non habebit in illis patientiam, vt contribulēt dorsum ipsorum, &c. Quod dicit, ostēdis potentiā tuā, in Hebręo est תערץ taharoz quod potest exponi Cōteres, vel Formidabis, primū expressit noster vulgatus illo modo trāsferens, nā vi magna cōterere significat. Secūdum Græci interpretati sunt traducentes ἐυλαβηθήσῃ reuereberis.

Iob. 7.

Eccli. 25.

26 *Scribis enim contra me amaritudines*, Id est, statuis, me varijs modis affligere. Alludereque videtur ad modum agendi iudicum, regum, & magistratuum, qui leges & & sententias, quas ferunt, scribunt. Eandem sententiā alijs verbis capite decimo declarauerat, dicens. Instauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum me, & pœnæ militant in me.

& consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Id est, pœnas nunc videris à me repetere eorum criminum, in quæ adolescens incurri, Id quod etiam capite septimo tetigit dicens, Peccaui, quid faciam tibi ò custos hominū? & capite decimo, Si peccaui & ad horā pepercisti mihi. In Hebræo autem ad verbum ita dicitur, ותורד שכד עונות נעורד vetoriseni hauonoth nehurai, fecisti, vt possiderem peccata adolescētiæ meæ, & ita interpretatur Chaldæus. Græcus vero περιθήκας δὲ μοι νεότητος ἁμαρτίας tribuisti mihi peccata adolescentiæ meæ. Est autem elegans & erudita phrasis Hebræa, vt tunc homo peccata possidere dicatur, cùm eorum fructus percipit, id est eorum pœnas patitur. Nam pœna ex natura sua ex culpa nascitur, id etiam Dauid significasse videtur dicens, Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticē ipsius iniquitas eius descendet. Tūc sentiunt iniqui quàm dura, grauis, & amara res sit flagitium, quod ante iucundum videbatur. Cùm igitur pœna per se vique sua ex peccato oriatur, est quidem prudentis hominis, cùm pœnam subierit, scelus, licèt iam pridē fuerit susceptum, in memoriam reuocare, timereque sibi, ne tunc à Deo vindicetur. Nam diræ vltrices claudæ nonnunquam sunt, quia sceleratū hominē licèt sæpe serò, tandē tamē assequūtur: cuius rei causas satis doctè Plutarchꝰ exposuit in eo libro, quē de sera numinis vindicta cōposuit. Quare prudēter filij Iacob inter se cōmunicabāt, dicētes. Meritò hęc patimur, quia peccauimus in patrē nostrū, vidētes angustias animę illius, dū deprecaretur nos, & non audiuimus: idcirco venit sup nos ista tribulatio. Est autē stulti, & perditi hominis calamitates, in quas inciderit, nūq̄ sua culpa, sed vel alterius malitia, vel casu, & fortunæ temeritate, vel tēporū miseria semp euenisse putare.

Peccatum quādo iniquus possidere dicitur.

Psalm. 17

Sera numinis vindicta.

Genes. 42

Po-

27 *Posuisti in nervo pedem meum, & observasti omnes semitas meas, & vestigia pedũ meorũ considerasti*, Significat se in miseriis, & fortunis aduersis sine vllo remedio, aut alleuamento manere: quod explicat ex similitudine hominis in vincula cõiecti, ex quibus se nullo modo explicare potest. Qua etiam similitudine capite septimo vsus est, dicẽs, Nunquid mare ego sum, aut cetus, quia circundedisti me carcere. Ait igitur. [*Posuisti in nervo pedẽ meũ*,] Id est, me in compedibus retines, Hebraicè est בסר baçad, quod Hispanè est, vt dicit quidã Hebræus Hispanus magnæ apud illos auctoritatis, *en el cepo*. [*Et observasti omnes semitas meas*,] Id est, ne via, aut semita vlla fugerẽ. Hebraicè planius dicit, תשמר tismor custodies oẽs semitas meas. [*Et vestigia pedũ meorũ cõsiderasti*,] idem alijs verbis dicit, id est, caues ne vllo modo egredi aut elabi possim. Hebraicè obscurius id ponitur his verbis על שרשי רגלי תחתקה hal sarse raglai tithaque. Quod variè quidem redditur, sed tota difficultas posita est in verbo תחתקה tithaque, nam reliquũ nulli dubium est, quin propriè super radices pedum meorum significet. חקק haqua verò est verbum valdè ambiguum Hebræis, quibus statuere, scribere, describere, pingere significat, sed proprie mihi significare videtur, imprimere, hæc enim significatio aptè in omnia
Ezech. 4. loca cõuenit, in quibus reperitur, vt Ezechielis. 4. c. & tu fili hominis accipe tibi laterem, & pones illum coram te, & חקות haquot describes in eo ciuitatem
Esai. 49. Hierusalem, aptè quadrat etiam, si Imprimes exponamus, & illud Esaiæ in manib⁹ meis חקותיך haquotich
Esai. 10. descripsi te, aptè exponetur, Impressi te, & illud Esaiæ הוי החקקים חקק און hoi hahoquequin hiqueque

auen,

auen, ve qui condunt leges iniquas, rectè explanabitur sic, Ve qui imprimunt impressiones iniquitatis, quod de legibus, & sententijs principum, & iudicum iniquis intelligitur, qui in tabulis scribi, & incidi solebant. Hinc חקק hoqueq scriba, vel legis lator, quia leges, vel imprimit, vel imprimi iubet. Nunc ad locum nostrum redeamus, quem quidem docti Hebræi ita explicant, & super radices pedum meorum imprimetur, scilicet compes vel Cipus, vt ita dicam, vt significet arctissimè vinculis se esse constrictũ. Sed in hac explicatione id difficultatis relinquitur, quòd si verbũ sit tertię personæ, oportet ex notis esse fœmininũ, cùm eius suppositum compes sit masculinum, sed id facilè patiuntur, nam dicũt plerunque id in scriptura accidere. Sed vulgatus, Græci, Chaldæus id non patiũtur, sed vt verbum sit masculinum, illudque secundę & non tertiæ personæ esse iudicãt, & ita vulgatus conuertit, Vestigia pedum meorũ cõsiderasti, id est, notasti, & quasi impressisti, ne fugere, aut ex loco moueri possim. Idẽ Septuaginta intellexerũt, cùm ad radices pedum meorum ἀφίκας peruenisti, cõuerterunt, & Chaldęus vestigia pedũ meorũ תרשם tirsum signasti. Attamẽ id difficultatis est in hac explicatione, quod verbum in quarta coniugatione ponatur, quæ non est transitiua, & ob eam rem non placet Hebræis verbũ esse secundę personæ significans actionem transeuntem. Sed mirũ est, quod in illo, de quo diximus Grãmaticæ præcepto eo quo dixi modo explicantes conniueant, in hoc autem conniuere nolint. Hac igitur Iob dicẽdi ratione extrema hominis calamitas significatur, qua sic opprimitur, vt nulla ratione liberari aut leuari possit. Eodemque

ferè pacto idem declarat Ieremias dicens, Conclusit
Thren. 3. vias meas lapidibus quadratis, semitas meas subuertit.
18 *Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum, quod comeditur a tinea.* Id est, mirum est quòd tanto studio me cõuellere coneris, cùm sim tã infirmus, vt per me nullo persequente, neque id efficei et conãte morte consumendus sim, velut â tinea vestimentum consumitur. Est animaduertendũ illud [*consumendus sum,*] tertia persona in Hebræo efferri רבלה ible consenescet: relatiuum etiam [*qui*] tertiæ esse personæ הוא hu ipse, aut ipsum, sic igitur ad verbũ ex Hebræo transferemus, Ipse tãquã putredo cõsenescet, refert igit̃, vt rectè notat auctor Bibliæ Roberti folium, de quo dixerat, quod à vẽto rapitur: tertia etiã persona Græci, & Chaldæus transferunt. Notandũ etiam est Græcos putasse ex נבל nebel, quod est, vter illud verbum רבלה ieble consenescet esse deductum, ita vertentes ὃ παλαιοῦται ἴσα ἀσκώ, quod consenescet, sicut vter. Hac etiã vestimenti, & vtris similitudine alijs locis vtitur scriptura ad declarandum, quòd homo per se consenescet, atque deficiet, vt Dauid, Ipsi peribunt, tu autem perma
Psal. 101. nes: omnes sicut vestentum veterascent. Et alio loco
Psal. 118. factus sum, sicut vter in pruina. Et Esaias, Ecce omnes
Esai. 50. quasi vestimentũ conterentur, & tinea comedet eos.

CAP. XIIII.

A *Homo natus de muliere, breui viuens tẽpore, repletur multis miserijs.*
2 *Qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet.*

Et

3 *Et dignum ducis super huiusmodi aperire oculos tuos, & adducere eũ tecum in iudicium?*
4 *Quis potest facere mundũ de immundo conceptũ semine? nonne tu qui solus es?*
5 *Breues dies hominis sunt, numerus mensiũ eius apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt.*
6 *Recede paululũ ab eo, vt quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarij dies eius.* B
7 *Lignum habet spẽ: si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami eus pullulant.*
8 *Si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius,*
9 *Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cùm primùm plantatum est.*
10 *Homo verò cùm mortuus fuerit, & nudatus atque consumtus, vbi quæso est?*
11 *Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluuius vacuefactus arescat.*
12 *Sic homo cùm dormierit non resurget, donec atteratur cælũ, nõ euigilabit, nec consurget de somno suo.* C
13 *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscõdas me, donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tẽpus, in quo recorderis mei?*
14 *Putasne mortuus homo rursum viuet? cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea.*
15 *Vocabis me, & ego respondebo tibi: operi manuum tuarũ porriges dexteram.*
16 *Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis.*
17 *Signasti quasi in sacculo delicta mea, sed curasti iniquitatem meam.* D
18 *Mons cadens defluit, & saxum transfertur de loco suo.*

19 *Lapides excauant aquæ, & alluuione paulatim terra consumitur: & homines ergo similiter perdes.*
20 *Roborasti eum paululum, vt in perpetuum transiret: immutabis faciem eius, & emittes eum.*
21 *Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelliget.*
22 *Attamen caro eius dum viuet, dolebit: & anima illius super semetipso lugebit.*

Homo natus de muliere, breui viuens tempore. Quoniam in fine superioris capitis dixit hominem sua natura tabescere, atque deficere, explicat modo copiosius eas miserias, quę homini per se vique sua cõtingunt: vt probet, quod dixerat vilẽ, & indignũ se esse, cũ quo Deus tanta vi contendat. Primùm igitur hominem valde miserum esse ipsius ortus declarat, siquidem ex muliere nascitur: in quo considerare est, & locum, in quo antequàm nasceretur erat, & quo pacto nascatur. Erat autem in paruum, & angustum, & sordidum locũ vteri conclusus, ex immunda turpique in eo materia factus. Natus autem est nudus, egenus, & omnibus vitæ subsidijs orbatus, quod ipse homo præ se fert statim sentire plorãs, in lucem prodiens. Quam hominis miseriam ornatè sapientia exposuit dicens, Sum quidem, & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro. Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans, in in-

Humanæ miseriæ descriptio.

Sap. 7.

uo-

uolumentis nutritus sum curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitã, & similis exitus, [*breui viuens tempore*, vt vix possit prudentiam, & optimam viuendi rationem sibi parere: cùm longo rerũ vsu cõparetur. Quo nomine Theophrastus naturam accusauit, quod exiguum spatium hominibus ad viuendũ dederit. Quod vitæ spatiũ circũscribit Dauid dicẽs, Omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur. Dies annorũ nostrorum in ipsis Septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni. Et amplius eorũ labor & dolor, quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur. Diseruimus etiam de breui hominũ vita capite. 7. vers. 6. [*Repletur multis miserijs.*] Præterquàm quod homines tempus breuissimũ viuunt, magnis toto suæ vitæ tempore vrgentur molestijs, atque miserijs. Nam cum homini sint sui corporis commoda procuranda, quantis in ea re animus curis distrahatur, quantis implicetur erroribus, quantis conficiatur doloribus, quiuis de se potest coniecturã facere. Cuncti dies hominis (ait Ecclesiastes) Doloribus, & ęrũnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit. Et hoc nonne vanitas, vtrũque verò, & vitæ breuitatem, & multas miserias eleganter quidã poeta complexus est.

Psal. 89.

Eccles. 2.

ὦ ζεῦ τί ποθ' ἡμῖν δοὺς χρόνον τοῦ ζῆν βραχὴν
πλέκειν ἀλύπως τοῦτον ἡμᾶς οὐκ ἐᾶς.

O Iupiter cur tam breue tempus cum nobis ad viuendum dederis, id absque molestia cõficere non sinis. In Hebræo autẽ est plenus ז״ל rogez iræ, & ita vertũt Septuaginta ὀργῆς iræ, vulgatus cap. 3. huius libri versu. 17.

versu.17.vertit tumultum. Significare igitur existimo eum laborem indignationem, & spiritus afflictionē, quā Ecclesiastes in omnibus rebus esse reperit, & eā militiam quam esse humanā vitam septimo capite tradidit ipse Iob.

Eccles. 1.

2 *Qui quasi flos egreditur, & conteritur*, Similitudine declarat hominem breui tempore viuere. Quam etiam adhibuit Esaias dicens, Omnis caro fœnū, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exsiccatū est fœnum, & cecidit flos, quia spiritus Domini sufflauit in eo. Verè fœnū est populus. Exsiccatum est fœnum, & cecidit flos. Quam etiam quidam poeta cognouit.

Esai. 40.

ἡμεῖς δ' οἷα τε φύλλα φύει πολυάνθεμος ὥρη,
ἔαρος ὅτ' ἄψ' αὐγὴ αὔξεται ἠελίου
τοῖς ἴκελοι πηχυῖον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβης,
τερπόμεθα πρὸς θεῶν εἰδότες οὔτε κακὸν
οὔτ' ἀγαθόν.

producit nos tanquàm folia floridum tēpus veris cū repente splendor solis augetur. His folijs similes ad breue tempus floribus iuuētutis delectamur adijs neque malum, neque bonū edocti. [*Et fugit velut vmbra,*] similitudo etiam est ad idem declarandum. Sicut dixit Sophocles.

ὡς οὐδὲν ἐσμὲν πλὴν σκιαῖς εἰκότες
βάρος περισσὸν γῆς ἀναστρεφόμενος.

Quā nihil sumus, sed vmbris similes inutile pōdꝰ telluris versamur. Baldad etiā ait Hesterni quippe sumus, quoniā sicut vmbra, dies nostri sup terrā. Est etiā hominis vita sicut vmbra, quòd nullum sui vestigiū relinquat, Sicut dicit Ecclesiastes, Non est priorum memoria: sed neque eorū quidē, quæ postea futura sunt erit recor-

Eccles. 1.

recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouissimo. [*Et nunquam in eodem statu permanet*, Sicut perite Simonides canebat in threnis.

ὠκεῖα γὰρ οὐδὲ τὰν ὑπτερύγου μυίας,
οὕτως ἀμετάστασις.

citius quàm volucris muscæ præsentis status mutatio fit. Est enim è rebus contrarijs compositus homo, rebus multis eget, in assiduoque bello, & multis periculis versatur, ac tandem semper in huius vitæ statu moritur, Ipse enim quotidianus defectus corruptionis, quid est aliud, quam quædam prolixitas mortis, vt verbis vtar Grægorij, & Paulus ait, Nos periclitamur omni hora, quotidiè morior, propter gloriam vestram fratres. Et ob eam rem Aristotelem dixisse traditur, τί γὰρ ἐστιν ἄνθρωπος ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καὶ ῥοῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκών, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ, τὸ δὲ λοιπὸν φλέγμα καὶ χολή, quidnam est homo imbecillitatis exemplum, temporis spolium, fortunæ lusus, incōstātiæ imago, inuidię, & calamitatis, trutina, reliquum verò pituita, & bilis.

1. Cor. 15.

3 *Et dignū ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos, & ducere eū tecū in iudiciū?* Cōclusio est similis eius, quā superiori capite posuit, cū sic argumētaret, Cōtra foliū, quod vēto rapit, ostēdis potentiā tuā, & stipulā siccā persequeris? Ita hoc loco cū homo tā miser, futilis, & infirmus sua natura sit, vt de muliere natus, breui tēpore viuat, multis repleat miserijs, quasi flos egrediat, & cōterat, & fugiat velut vmbra, & nūq̄ in eodē statu permaneat, nō tāti à te fieri debet, vt sūmo cū illo iure agas, acriter de illo quęras, adolesētię peccata in memoriā reuoces, & totū ętatis eius tēpus diligēter inuestiges, in iudiciū

voces, & de acta vtta eius, quæstionem decernas, Imo decet amplitudinẽ, & maiestatẽ tuã infinitã in tã misera creatura cõniuere, & nõnihil eius infirmitati cõcedere, cùm dicit aperire oculos tuos significat explorare, & attentè eius mores inquirere. Quo argumento sæpe sancti viri in scriptura vtũtur, ad Dei misericordiã cõciliãdũ. Et Esaias, Cecidimus quasi foliũ vniuersi, & iniquitates nostræ, quasi ventus abstulerũt nos: abscondisti faciem tuam à nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. Et nunc Domine pater noster es tu, nos verò lutum, fictor noster es tu, & opera manuum tuarum omnes nos, ne irascaris Domine satis, & ne vltra memineris iniquitatis nostræ. Hoc etiam argumento, Dei summa animi magnitudo declaratur, quod rem tam vilem, & futilem minime negligat, sed ei studeat, faueat, & multis augeat gloriæ ornamentis, vt Dauid ait, Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eum? homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra præterreunt. Quare sapientissimè hoc argumento Iob, & Dei misericordiam mouet, & eum in bonitatis, & amplitudinis eius memoriam reducit. Hoc etiam argumento Deus cõmotus videbatur, cùm dixit, vt in Genesi narratur. Nequaquam vltra maledicam terræ, propter hominem: sensus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Et ita eodem argumento magis vrget dicens.

Esai. 64.

Dei summa animi magnitudo.

Psal. 143.

Genes. 8.

4 *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?*

In libro nostro secundo de vera religione capite .21. demonstrauimus hoc loco semen immundum de peccato originali dici, & quorundam Hebræorũ opinionem

nem refutauimus aliter explicantium. Id est, cur tanto iure cum homine contendas, vt perfectam ab eo puritatem requiras, sed quî ego mundus omnino sint, cum immundus natura fuerint, primi parentis peccato infectus. Quam expositionem, & catholicorum de peccato originali sententiam vehementer confirmat Septuaginta virorum huius loci versio. Nam ita vertunt τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἐὰν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Quis mundus à sorde, verũ nemo, vel si vno die viuat in terra. Hoc autem argumento Dauid etiam vsus est ad Deum placandũ, & crimen suum nonnihil excusandum: nam cum diceret, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiã tuam. Subiungit, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Id est, non me debes abijcere, & indignum tua misericordia ducere, quòd peccauerim. Quid enim magis in hominum natura hæret, quam culpa atque peccatum, cum in ipsa nostra conceptione peccato contaminemur? [*Nonne tu qui solus es?*] Deus enim tantum mundum potest hominem reddere, cùm solus ipse per se viq; sua possit peccatis ignoscere. Sicut ipse per Esaiam dicit, Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. In Hebræo tamen est אחד אל lo ehad non vnus, quod potest etiã sic explicari. Ne vnus dabitur mũdus ex immũdo conceptus semine, quia omnes ad vnũ homines peccato originali tenẽtur. Quæ de peccato originali intelligenda esse Septuaginta auctores amplius declararũt, id ita conuertentes. οὐδ' ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, verum nemo, vel si vno die viuat in terra.

Psalm. 55

5 *Breues dies hominis sunt, & numerus mẽsium eius apud te est, constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt*, Idem est, quod illud, quod proximè dixit, breui viuens tempore, in eoque breuissimum esse docet, quod terminum, & finem habeat, quare non potest, non esse breuissimum, si Dei, cum quo loquitur, æternitate mentiatur. Quod iterum pluribus dicit, vt misericordiam conciliet, & honestè precari videatur, cùm ita mox subijcit.

6 *Recede ergo paululum ab eo, vt quiescat*. Id est, quoniã omnes homines citò natura sua morituri sunt, non debes cum miseris illis exiguo vitæ suæ tempore summa seueritate agere, sed ab eis recedere, id est, aliquantulum dissimulare, & conniuere. Quidam tamen Hebræa יחדל ihedal quod noster interpres vertit Quiescat, ipsi, Deget, Vitam aget, cõuertẽdum existimant, vt verbum ducatur a חדל hedel, quod tempus est vitę. Quibus ego non assentior, nam propriè verbum significat cessare, illam verò significationem nullo exẽplo alio confirmant, nec mihi illorum ratio probatur, qui pro locorum oportunitate verborum significationes mutant. Hoc verò argumento sæpe antè Iob vsus est, vt in capite septimo, Parce mihi nihil enim sunt dies mei. Et capite decimo, Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui, dimitte ergo me, vt plangam paululum dolorem meum. Tantùm in eo differt, quod hic generalius argumentatur, illic verò singularius. Nam illic conclusio, & antecedentia ad se modò pertinent, hîc verò, sicut in antecedentibus de toto hominum genere loquitur, ita & in consequenti. Qua ratione plusquam dimidium huius capitis compo

compositum est, in eaque re tantùm multæ eius sententiæ differunt, à quibusdam, quæ alijs capitibus posuit. Hoc etiam argumento Thecuitis vsa est ad placandum Dauidem Absaloni, vt alio nos loco notauimus. [*Donec optata veniat, sicut mercenarij dies eius*, Id est, donec optata dies eius veniat. Diem autem hominis peritioribus placet mortem eius vocari, ita Christus sæpe & horam suam appellat mortem suam. Optant autem diem mortis vehementer ij, in quos Deus inuehitur, & varijs calamitatibus vexat, à quibus inquam non recedere vult, vt hic Iob, vt recedat à se precatur, neque affligere cessat, de quibus ipse Iob capite tertio dixerat, Qui expectant mortem, & non venit, gaudentque vehementer, cùm inuenerint sepulchrum, viro, cuius abscõdita est via, & circundedit eum Deus tenebris. Quòd dicit, [*sicut mercenarij*,] id est, sicut mercenarius diem optat, qua laboris, & operæ suæ est mercedem recepturus, ita homines eiusmodi diẽ optant mortis suæ. Hebræa eandem habent sententiam, quæ sic ad verbum explanabimus, Donec velit, sicut mercenarius, diem suum. Vulgata tamen æditio in Biblia Regia sic habet, Donec optata veniant, quæ licèt facile possent in eandem explicari sententiam, magis mihi, quam prius posui lectio probatur, ad Hebræa enim verba proprius accedit. Quidam verò Optatam diem, vel Diem suum, vitam beatam intelligunt, ad quam tanquàm mercenarij aspiramus: est enim pro nostrorum beneficiorũ mercede mortalibus posita. Cui explicationi Septuaginta assentiri vidẽtur, ita hũc locũ vertẽtes καὶ εὐδοκήσει τὸν βίον ὥσπερ ὁ μισθωτός, & delectabitur,

2. Reg. 14.

Iob. 3.

tur illa vita ſicut mercenarius. Sed præſertim Chaldę⁹ ita cõuertẽs עד דיקבל כונהה כאגדרא בדומדה had diquabel çutre caaguira beiomo, donec accipiat partem ſuam, ſicut mercenarius in die ſuo. Sed prior expoſitio aptior mihi videtur contextui. Præſertim, quod antequàm Chriſtus cælum intraret viã ad illud omnibus patefaciẽs, vel boni viri vita defuncti mercedem beatæ vitæ non conſequebantur: poſſuntque Septuaginta facilè in aliã adduci ſentẽtiam, id eſt, ſi paululum hominem à laboribus reſpirare ſinas, delectabitur vita, ſicut mercenarius, qui cùm acquieſcit, nec labori ſedat, vita delectari videtur.

7 *Lignum habet ſpem: ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulant.*

8 *Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius.*

9 *Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quaſi cùm primum plantatum eſt.*

10 *Homo verò cùm mortuus fuerit, & nudatus atque conſumptus, vbi quæſo eſt?* Id eſt, ſi ſemel homo è vita migrauerit, rurſus ad eam redire non poteſt, vt tuæ benignitatis particeps ſit, decet igitur bonitatem tuam infinitam aliquantulum erga eum antequàm vitam omniũ relinquat eſſe benignum, ne ſit omnino tuæ bonitatis expers. Diſsimilitudine vero declarat hominẽ mortuum ante generalem mortalium omnium reſurrectionem in vitam redire natura non poſſe. Non enim (ait) homo ſicut lignum eſt, quod licèt fuerit abſciſſum, tamen tranſplantatum radices agit, viuit, & ramos ſpargit, homo verò ſemel ſucciſſus in vitam reuocari omnino non poteſt. Non enim à priuatione ad

ad habitum reditus natura conſtat, vt tradũt phyſici. Ramus verò ſiue caudex licèt ex arbore reſecetur, nõ omnino anima vique eſt augendi priuatus, alitur enim humore, & virore in ſito: qua vi poteſt tranſplantatus plenius à terra ali, atque ita augeri, & radices agere, homo verò vita defunctus anima omnino priuatus eſt. Quare nulla in eo reliqua vis eſt, qua reſtaurari, & ad vitam regredi poſsit. Quod dicit, [*Si ſenuerit radix eius, & mortuus fuerit truncus illius,*] id ſignificat quod, & Chriſtus dicens, Si granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, multum fructum afferet. Quod dicit, [*faciet comam,*] id eſt ramos, & brachia extendet. Hebraicè faciet כצדר cazir meſſem. Eandemque ſententiam, quam diſsimilitudine declarauit, ſimilitudine amplius explanat dicens. *Ioan. 8.*

11 *Quomodo ſi recedant aquæ de mari, & fluuius vacue factus areſcat.*

12 *Sic homo cùm dormierit, nõ reſurget: donec atteratur cælũ, non euigilabit, neq; cõſurget de ſomno ſuo.* Id eſt, quemadmodũ ſi maris aut fluminis aqua areſcat, & cõſumat, rurſus cõſiſtere, atq; reſtitui nequit, ita & hominis vita ſemel extincta nõ poteſt reuocari, quia humor infuſſus in corpore, qua noſtra vita nititur pulſus omnino morte, & ſublatus eſt. Quòd dicit [*donec atteratur cælũ,*] Amplificatio eſt, prouerbio vſurpata. Sicut & Chriſtus dixit, Cęlum & terra trãſibũt, verba autẽ mea non præteribũt. *Matt. 24.* Intelligendum autem eſt non euigilaturum ante omnium hominum futuram reſurrectionẽ. Somnum verò mortem vocat, phraſi qua frequenter ſcriptura vtitur, vt Dauid, Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenierunt viri diuitiarũ in manibus ſuis. Et quia ſomnus *Pſal. 75.*

nus expressa est mortis imago, adeò, vt quidam philosophi opinarentur pro similitudine nobis esse à natura datum, vt ex illo mortis rationem cognosceremus. Hoc autem idem septimo capite tractauit Iob eadem fere similitudine vsus, cùm diceret, Sicut consumitur nubes, & pertransit, sic qui descenderit ad inferos, non descendet, nec reuertetur in domum suam, neque cognoscet eum amplius locus eius. Sequitur autem.

13 *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tẽpus, in quo recorderis mei.* Rationem quam sequitur in differendo Iob oportet animaduertere, vt planior, & illustrior fiat. Nam cum in fine superioris capitis de suis incommodis verba faceret, eaque ex graui sua iactura amplificaret dicens, Posuisti in neruo pedes meos, & obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti. Et ex communi hominum miseria continuò adiungens, Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum, quod commeditur à tinea. Deinceps hoc capite communẽ mortalium miseriam persecutus est, vsque ad hunc locum, hoc vero loco reuertitur ad suam miseriam singularem tractaudam. Persistitq; in ea sententia ex qua tota cum amicis suis nata est cõtrouersia, vt sibi mors quàm vita potior esset. Ex eo igitur quod in fine superioris capitis dixit, posuisti in neruo pedes meos, &c. Rectè hic versus concluditur, Quis mihi tribuat, &c. Infernum vocat sepulchrum, quod nomen in hac significatione frequenter à vulgato nostro vsurpatur, vt verbis Christi dicit Dauid, Quoniam non

non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, quod sepulchrũ esse interpretatus est Petrus in actis, in Hebræo etiam est שְׁאוֹל seol, quod illis semper sepulchrum significat, & ita Chaldæus conuertit בְּבֵית קְבוּרְתָּא bebeth queburta in domo sepulchri abscondas me. Ait ergo Iob in sepulchro vita defunctus iacere opto, donec magnus hic tuus furor, quo me diris modis exercens sedaretur, id est libentius morerer, quàm animum tuum in me grauissimum tollerarem. Ex quo cognoscitur non rectè locum hunc à quibusdam exponi de furore, quo Deus in extremo iudicio vsurus est. Nam hæc explicatio non modò cum contextu non cohæret, verũetiam dissidet. Nam mox Iob significat se rem surrectionem vehementer optare, quam statim iudicium illud consequetur. Deinde quod sæpenumero in hoc toto libro Iob dictitat, Dei iudicium amare, apud eumque cupit causam suam informare. Et quidem illud omnium gentium iudicium viris pijs cùm venit in mentem, potius ipsi confidunt, quàm timent. Quod dicit, [*Et constituas mihi tempus, in quo recorderis mei*,] Hoc loco vel Hebræis assentientibus aperte Iob de mortuorum resurrectione disserit, & oportunè quidẽ, quò eius memoria mortis malũ, quod sibi tantopere desiderabat leuaret. Magnæ enim integris, & honestis hominibus leuationi est, cùm se mortales esse recordantur, quòd à mortuis ad æternam vitam sunt excitandi, vt Paulus auctor est in epistola ad Thessalonicenses prima scribens, Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini sicut cæteri, qui spem non habent. Quod dicit, [*& con-*

Act. 2.

Resurrectio mortuorum.

1. Thess. 4.

[*& constituas mihi tempus*] in Hebræo est, constituas mihi חק hoc, quod lex, statutum, & præceptum propriè significat. Et ita Chaldæus גזירדא guezera statutum trásfert. Sed optimè, & à vulgato, & â Septuaginta auctoribus tempus explicatum est. Certò enim, & statuto tempore Deus cunctis mortalibus resurrectionem imperabit, quod imperium erit tanquàm lex, præceptum, & statutum Dei. De quo tempore Christus dicit apud Matthæum, De die autem illa, & hora nemo scit, neque angeli cælorũ, nisi solus pater. Et paucis interiectis addit, Qua nescitis hora filius hominis venturus est. Dicit autem, [*In quo recorderis mei.*] Quia Deus mortuorum hominum oblitus esse videtur. Siquidem mortua corpora nulla ab eo vitæ beneficia percipiũt, sicut viua, quæ Dei beneficio viuunt, sensus habẽt, & spiritum ducũt. Et ita Dauid, vt commodis omnibus, & emolumentis se destitutum esse significaret dixit, Æstimatus sum cum descendentibus in lacum factus sum, sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. Quare è cõtrario in memoriam eos reuocare videtur, quos ad vitam reuocat. Hoc igitur loco Iob resurgere à mortuis optat, quòd pro certo credebat, & prædicebat futurũ: quæ vaticinandi ratio sæpenumero in diuinis oraculis reperitur, pręsertim in psalmis, Deus iudicium tuum regida, & iustitiam tuam filio regis. Et obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorũ semper incurua.

Matt. 24.

Mortuorũ Deus oblitus videtur

Psal. 87.

Quod optatur prædicitur futurum.

Psal. 71.

Psal. 68.

14 *Putasne mortuus homo rursum viuet?* Quę interrogatio certissima est affirmatione explicãda, nam viuet equidem

dem. Et ita Septuaginta viri affirmatione hunc locum redunt vertentes ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος ζήσεται συντελέσας τὰς ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ si enim mortuus fuerit homo, viuet, postquam consumauerit dies vitæ suæ. Vel fortè de illa tantùm vita loquitur, quam viri sancti perpetuæ fœlicitatis participes viuent. Nam licèt impij resurgent, potius tamen erit, vt perpetuis moriantur temporibus, quàm vt viuant, dicente dissertis verbis Dauid, Ideò non resurgunt impij in iudicio, nec peccatores in consilio iustorum. Tum quia impiorum interitus æternus, atque perpetuus esse ducitur, quare nunquàm viuent. Quæ cum ita sint, dubitationem esse interrogationem hanc possumus opinari, cùm nemo certus sit perpetuã vitã consecuturũ. Idcirco ita hunc locum Chaldæus vertit אדן דמות גברא רשיעא האפשר דיחי in ieniut gabra rasiha haepsar dihe, si mortuus fuerit vir impius, fieri potest, vt viuat? [*Cũctis diebus, quibus nũc milito, expecto, donec veniat immutatio mea,*] Id est, cunctis diebus, quibus viuo. Dixerat enim septimo capite militiam esse vitam hominis super terram. Et ita in Hebræo est idem nomen, quod septimo capite צבאי zebai militiæ meæ. Hac ergo (ait) spe me sustento, & communes vitæ mortalis labores æquo animo hactenus tolleraui, quod aliquando fiet, vt hoc mortale corpus cum alio immortali commutem. Hoc ipsum Paulus desiderare videbatur dicens, In fœlix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et hanc immutationem, quam Iob cunctis diebus expectabat futurã, præsagit scribens Corinthijs, Nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere

Psal. 1.

Immutatio & resurrectio.

Roma. 7.

1. Cor. 15.

in corruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Habitum vero, & ſpecimen corporis immortalis Chriſtus apud Matthæum exponit, Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum. Ex quo docemur ſic vitam noſtram inſtituendã eſſe, vt ſemper ante oculos noſtros verſetur illa immutatio, & reſurrectio futura: quòd ſi vt illius participes ſimus laboraue rimus, & præclarè officij munere fungemur, & eius ſpe fortiter quoſcunque labores ſuſtinebimus. Quã ſpe ſe Paulus vehementer confirmari videbatur, cum ita in epiſtola ad Corinthios in eos, qui reſurrectionẽ futuram negabant, argumentabatur, Si omnino mortui non reſurgunt, vt quid, & nos periclitamur omni hora? Si ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mi prodeſt ſi mortui non reſurgunt? mãducemus, & bibamus, cras enim moriemur.

Matt. 13.

1. *Cor.* 15.

16 *Vocabis me, & ego reſpondebo tibi operi manuum tuarum porriges dexteram,* Vehementer reſurrectionis memoria Iob delectari videbatur. Dum tanto morbo tantiſq; malis non impediebatur, quo minus in eius ſermonem incidens, eam accuratè tractaret, & ſapientiſsimè deſcriberet, [*vocabis me*] (ait) Quæ vocatio qua ratione futura ſit Chriſtus apud Matthæum pluribus exponit dicẽs, Et mittet angelos ſuos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor vẽtis, à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum. Et Paulus ſcribit eã Corinthijs, Omnes quidẽ reſurgemus, in momento, in ictu oculi, in nouiſsima tuba, canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Ex huius vocis immenſa vi Paulus infinitam Dei potentiam demonſtrat ita Romanis ſcribens, Qui viuificat

Mortui quomodo vocabũtur e ſepulcris.

Matt. 23.

1. *Cor.* 23.

Rom. 4.

cat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tanquàm ea, quæ ſunt. Huius vocis eximiæ virtutis ſpecimen relictum fuit, cum Lazarus, & viduę filius è mortuis à Chriſto fuerunt vna eius voce excitati. Fœlices ij, qui dum mortalem vitam agunt, dant operam, vt huius vocis nunquàm obliuiſcantur, ſed vt ea tunc recreẽtur, & ei alacri animo reſpondeant, ſicut Iob de ſe dicit, [*Ego reſpondebo tibi,*] id eſt, præſto adero libentiſsimeque iuſsis tuis reſurgẽs obtemperabo. Non poteſt enim hæc vox iucunda non eſſe ouibus Chriſti, quibus dum mortalem vitam degerent, voces eius, & præcepta vitæ gratiſsima fuerunt, eique dicto ſemper audientes fuerant. [*Operi manuum tuarum porriges dexteram,*] Alludere videtur ad rationem agẽdi eius, qui aliquem in terta iacẽtem erigere conatur, nam porrigit illi dexteram, vt ea connixus erigatur: ita (Iob ait) voce potẽtiſsima tua nixus in ſepulchrũ abiectus à mortuis excitabor. Dextera etiam in ſcriptura ſacra Dei auxiliũ ſignificat, vt in pſalmis, Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ, & dextera tua ſuſcepit me. Et alio pſalmo, Dextera Domini fecit virtutem dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutẽ. Sed in Hebræo eſt operi manuum tuarum תכסף ticçoph, beneuolus eris, nam כסף caçaph amare, deſiderare, & concupiſcere ſignifica. Et ita Chaldæus trãsfert תרגרג teragreg deſiderabis. Et Septuaginta τὰ δὲ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ ἀπωσαι opera manuum tuarum ne proijcias. Quæ omnia in eandem ſententiam, quam vulgatus expreſſit, dicuntur, id eſt, mihi ſubſidio eris, & beneficia conferes.

Dextera auxilium ſignificat.

Pſal. 17.

Pſal. 117.

16 *Tu quidem greſſus meos dinumeraſti*, Id eſt, res omnes

quas egi considerasti, atque æstimasti, vt vno tempore pœnas tibi omnium delictorum meorum persoluerem. Redit enim ad propositũ, & institutum suum, vt suam deploret calamitatem: sicut dixerat capite septimo, Non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei. Lamẽtaturque nullius ei, vel minimę noxæ pœnam Deum ignouisse, sed simul omnes repetijsse. Sicut superiori capite dixit, Scribis contra me amaritudines, & cõsumere me vis peccatis adolescentiæ meæ: [*Sed parce peccatis meis,*] pręcatur, ne eum tam acerbè puniat, sed nonnihil de tanta seueritate remittat, id quod alijs etiam locis postulauerat, vt capite decimo, Dimitte me, vt plangam paululum dolorem meum. In Hebræo tamen est לא תשמר lo tismor nõ seruabis super peccatum meum, quod vulgatus intellexit significare, Ne serues meorum peccatorum memoriã, vel ne serues stomachum, quem tibi mea peccata mouerũt, sed in illis conniue: & propterea optimè transtulit parce peccatis meis: Idem Chaldæus significasse videtur conuertẽs לא תכבר על סרחנך lo tintor hal çarhani ne custodies scelera mea. Quam interpretationẽ vehementer probat, id de quo statim queritur, Signasti quasi in sacculo delicta mea. Septuaginta verò auctores intellexerunt, Non reseruabis peccatum vllum meum alio tempore puniendum: sed omnium simul pœnas sumis, quasi diceret, Satis multas à me pœnas exigis. Et propterea traduxerunt καὶ οὐ μὴ παραέλθησε οὐδὲν τὸν ἁμαρτιῶν μου nihil te præterijt peccatorum meorum. Quæ explicatio quibusdã Hebræis magis probatur, quòd aptissimè cohæreat, cum eo, quod proximè dixerat, Tu quidẽ gressus meos dinumerasti, & cum eo quod

25 *Tetendit enim aduersus Deum manum suam, & contra Omnipotentem roboratus est.*

26 *Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est.*

27 *Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet.* D

28 *Habitauit in ciuitatibus desolatis, & in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ.*

29 *Non ditabitur, nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam.*

30 *Non recedet de tenebris: ramos eius arefaciet flamma, & auferetur spiritu oris sui.*

31 *Non credet frustra errore deceptus, quòd aliquo pretio redimendus sit.*

32 *Antequam dies eius impleantur, peribit, & manus eius arescentur.*

33 *Lædetur quasi vinea, in primo flore botrus eius, & quasi oliua proijciens florem suum.*

34 *Congregatio enim hypocritæ sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.*

35 *Concepit dolorẽ & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.*

Respondens autẽ Eliphaz themanites dixit. Qui primus antè capite quarto locutus fuerat, & manum cum Iob cõserere incœpit, qui dum reliqui duo amici verba faciebant, hactenus tacuit. In quo optima institutio, & honestissimos horũ amicorũ mores cõsiderare op⁹ est, qui postquam vnusquisq; suã explicauit sentẽtiã, reliquis amicis reuerentiam exhibens, nihil amplius loquitur, quousque illi etiam suam dicant sententiam. Nec alius

alius alterius loquentis vllo verbo interpellat oratio-
nem. Quem morem in Ecclesia teneri Paulus præci-
2. Cor. 13. pit, Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri diiudicẽt.
Quod si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Po
testis enim omnes per singulos prophetare: vt omnes
discant, & omnes exhortentur. Non enim est dissen-
sionis Deus sed pacis, sicut in omnibus ecclesijs san-
ctorum doceo. Quo exẽplo, & quo Pauli officij præ-
Peruersus cepto possumus acriter peruersum morem eorum re-
disputandi prehendere, qui nostris temporibus in gymnasijs di-
nos. sputant. Qui dum scientiam suã potius venditare, quod
sophistarum est, quàm veritatẽ inuenire atque docere
studẽt, nõ potest vnus alterum differentẽ patiẽter au
dire, & tertio eũ quoq; verbo interpellat: qua re quan-
tas inuidia discordiæ, & dissensionis faces subijciat, fa
2. Timot. 2 cilẽ omnes intelligunt. At Paulus eas quæstiones, &
controuersias vitare præcipit, quæ generant lites.

2 *Nunquid sapiens respondebit quasi inuentum?* Id est, inania, & leuia verba dicet, & quæ ad propositum non perti-
neant. Idem declarat Hebræus: Respondebit scientiã
venti, dicens, Septuaginta vertentes ἀποκρίσιν δώσει συ-
νέσεως πνεύματος dabit responsionem cognitionis ven-
ti, [*Et implebit ardore stomachum suum*,] stomachum, men-
tem, & animum vocat, quòd res meditari, & verba põ
derare debeat, sicut concoquit, & digerit stomachus
cibũ: ardorem verò nominat verba ira, & arrogantia,
inflamata. Hebræus verò dixit מלא קדים cadim Eurũ, qui
ventus est perflans ab ortu brumali, qui adeò calidus,
& inflãmatus est, vt tradat Collumela quibusdam re-
gionibus nisi vites tegminibus opãcentur, velut hali
tu flameo fructus vri. Idem Septuaginta viri intellexe-
runt

runt πόνον laborem interpretantes, quòd arrogantiæ,
& stomachi plena verba obtundant, & magnum alijs
laborem afferant. Nec dubium est, quin huiusmodi
verba viri sapientis non sint, sed quæ pondus habeãt,
& ad propositum attineãt. Nam verba oris sapientis,
gratia, vt dicit Ecclesiastes. Ipsa vero inania, & vento *Eccles.* 10
sa verba magnam præ se stultitiã ferunt. Frustra enim
dicuntur, cùm à re proposita aliena sint. Quocirca di-
dit Ecclesiastes, Stultus verba multiplicat: siquidem *Eccles.* 10
rem nunquàm attingit. Quare vera est Eliphaz propo
sitio, assumptio verò, quę necessaria est, vt aliquid in
Iob concludatur, falsa est: nunquàm enim huiusmodi
verba à Iob facta fuere. Sed fortè Eliphaz leuia, arro-
gantia, & iracunda illa Iob verba esse duxit decimi ter
tij capitis, Si fuero iudicatus scio, quod iustus inue-
niar. Quis est, qui iudicetur mecũ veniat, quare tacens
consumor. Duo tantum ne facias mihi, & tunc à facie
tua non abscondar, manum tuã longè fac à me, & for
mido tua non me deterreat. Voca me, & ego respon-
debo tibi, aut certè loquar, & tu responde mihi. Sed
cùm à nobis exposita sunt, hoc crimine carere demon
strauimus verè dici posse ostendentes. Negare tamen
non possumus moderatius, & tẽperatius illa, licèt ve-
ra sint, dici oportere, vt ea in eis reuerẽtia esset relicta,
quam omnes atque adeò sanctissime creaturæ Deo ex
hibere debent. Nam hęc verba ipse Iob capite vltimo *Iob.* 42.
reprehendit, postquam Deum secum loquentem audi
uit dicens, Ideo insipienter locutus sum, & quæ vltra
modum excederent scientiam meam. Audi, & ego lo
quar, interrogabo te, & responde mihi. Sed leuiter, &
arroganter dici ea iudicari non possunt, quæ rectę cõ-
scientiæ

ſcientiæ teſtimonio dicuntur ad aliorum conuitia, & indignas contumelias refellendum. Tantùm Iob quiſpiam ſapiẽter admonere poſſet, vt quæ rectè ſentiret, moderatius efferret. Sicut ille, qui eandem ita enunciauit ſententiam, Confortati ſunt, qui perſecuti ſunt me inimici mei iniuſtè. Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Ait deinde Eliphaz. *Pſalm. 68.*

3 *Arguis verbis eum, qui non eſt æqualis tibi*, Probat, quod dixerat, arroganter atque ventoſè Iob fuiſſe locutum. Nam cum eo audẽbat diſceptare, qui lõgè atque adeò infinitis modis illo eſſet præſtantior, potentiorq;. Sed ſæpe hanc Dei infinitam potentiam, & ſcientiam Iob, & confeſſus eſt, & demonſtrauit: minimè verò terrori eſt æquitati, qua ille nitebatur: ſed iniquitati, quã à ſe valde repulerat. In Hebræo eſt הוכח לדבר לא יסכן hocheah bedabar lo içcon, quod ita etiam reddi poteſt, Arguere verbis, quę nihil proſunt, id eſt, an ſapiẽtis (v dixerat) ſunt ventoſa verba, & arguere verbis inutilibus. Quam interpretationem Græci ſecuti ſunt vertẽtes ἐλέγχων ἐν ῥήμασιν οἷς οὐ δεῖ, arguens in verbis quibus non oportet. Ex quo concludi vult ipſe inania atque ventoſa eſſe, quia nihil attinebant ad calamitatẽ, & dolorem ſubleuandum. Attinebãt tamen ad amicorum temeritatem refellendam, qui eius inculpatam vitam propter calamitates in quas inciderat damnabãt. [*Et loqueris, quod tibi nõ expedit.* Geminatio eſt eiuſdẽ ſententiæ, vt acrius increpet, ſi Hebræorum atque Græcorum ſuperioris verſus partis explicationi aſsẽtiamur. Et fortè ne eiuſdem eſſet repetitio ſententię, illo modo ſuperiora verba à vulgato conuerſa ſunt.

4 Quan-

4 *Quantum in te eſt euacuaſti timorem, & tuliſti preces coram Deo.* Eum timorem intelligere puto, qui reuerentiam habet, id eſt, facis pernicioſo exemplo tuo, vt nemo reuereatur eum, cum quo tanta petulantia tu diſputare optas. Facis item, vt nemo precetur eũ, quẽ tu precari non vis: ſed cum eo potius diſceptare, & à quo nõ æquitate, ſed vi opprimi ſignificas. Vrget grauiſsimo incommodo, ſed quod minimè conſequatur ea, quæ Iob affirmauerat, non enim tollit timorem is, qui conſcientia timoris, & pietatis maximæ, qua Deum colue rat, ſuam cauſam apud eum dicere non dubitat, neque preces abijcit, qui conſcientia benè actę vitę, cum qua preces, vt quàm honeſtæ ſint, debent eſſe coniunctæ, fiduciam, (vt Ioannis verbis vtar) ad Deũ habet. Hoc verò loco animaduertere licet, quàm ſit in eccleſia antiquum, vt calida, & malitioſa verborum noſtrorum interpretatione iniqui homines calumnientur, & impietatis arguãt. Quod malum, quàm latè temporibus noſtris manauerit, quantum improbi homines religionis calumnia, non religione, ſed inuidia, & maleuolentia ducti doctis hominibus timorem incuſerint, & ab honeſtis ſtudijs retardauerint, aliorum ſit iudicium. *Pſal. 12.*

5 *Docuit enim iniquitas tua os tuum*, duplicem id habere poteſt ſententiam, vel Quia mala mẽte es, verba tam arrogantia facis. Sicut Chriſtus dixit, ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo de bono theſauro cordis profert bona, & malus homo de malo theſauro profert mala. Vel aliter, Ex verbis oris tui cognoſcitur iniquitas tua, nec indice alio opus eſt, quàm ore tuo. Sicut Chriſtus etiã dixit ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Et Eccleſiaſtes, Labia *Matth. 12* *Matth. 12* *Eccles. 10*

insipientis præcipitabunt eum, quam sententiam Septuaginta intellexerunt ita conuertentes ἔνοχος ἀ ῥήμασι σόματος σὰ reus es verbis oris tui. Sed in quancunque partem accipiantur, non conueniunt in Iob, non enim iniquitate imbutus illius modi verba fecit, sed optima conscientia teste, cuius grauissimum testimonium est. Neque eiusmodi verba improbi animi coniecturam faciunt, sed rectissimę conscientiæ. [*Imitaris linguam blasphemantium,*] In Hebræo est עֲרוּמִּים harumim astutorum, calide agentium, Septuaginta transferunt δυνατῶν potentium, Chaldęus חַכִּימִין hachimin sapientium, quæ variæ versiones mihi coniecturam afferunt ad illos alluisse Eliphaz, qui turrim babel ædificarunt, quo se à Deo si terram iterum inūdatione euertere voluissĕt, defenderent: qui Deo resistere, & repugnare velle videbantur. Dixerunt enim, vt narratur in
Genes. 11. Genesi, Venite faciamus nobis ciuitatem, & turrim cuius cacumen pertingat ad cælum. Qui Deum ita offenderunt, vt ob eam rem eorum sermones sic confunderet, vt alius alium non intelligeret, quorum scelus cùm recens prope essĕt temporibus Eliphaz, puto doctis viris satis fuisse cognitum. Præsertim cùm tantum illius vestigium fuissĕt relictum, turris nempè ruinæ, illi blasphemi quidem erant, cùm tātum Deo dētraherent, vt humanis opibus ei resistere posse putarent. Erant etiā versuti, & sapientes, vt Christus dicit seculi huius, cùm tā calidū susceperint consiliū, erant & potentes, quòd rem tantam moliebātur. Quos Iob imitari dicit, quia cum Deo contendere, & disceptare volebat. Sed longè aliud est opibus potentia, & industria sua conixum velle quēquàm Deo resistere, aliud est

est optimorū consiliorū conscientia fretus, quæ lege Dei, atque ob eam rem Deo ipso connititur. Dei autem præsidio munitus qui fuerit, Deo resistere potest. Ita enim Christus Deo repugnauit vehementer homi nibus irato.

6 Condemnabit te os tuum, & non ego labia tua respondebunt tibi. Id est, non opus est aliunde acersitis argumentis, & testimonijs ad te condemnandum, sed ex dictis, & assertis à te facilè vnusquisque iudicabit te in culpa esse. Quis enim crimen esse non cognoscet Deum ad disceptationem prouocare, in iudicium omnium iudicem conuenire. Quæ cùm tu labijs proferre, & ore iactare audeas, os tuum, & labia tua pro testimonio dicent in crimen te maximum incurrisse. Sicut Christus dixit, De ore tuo te iudico serue nequam. Quæ criminis illatio pondus haberet maximum, nisi rectę voluntatis conscientia staret à Iob, cui lex Dei, quæ dibilitari non potest, præsidio est. *Luc. 19.*

7 Nunquid primus homo tu natus es, & ante omnes colles formatus?

8 Nunquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia? Quoniā Iob capite decimotertio cum Deo disputare optabat, & homines, id est amicos suos contēnens imperitos, & valde rerum ignaros ducebat, dicens, Sed tamen ad omnipotentem loquar, & disputare cū Deo cupio. Prius vos ostēdens fabricatores mēdacij, & cultores peruersorū dogmatū. Atque vtinā taceretis, & putaremini esse sapiētes. Audite ergo correptiones meas, & iudicium labiorum meorū attendite. Id grauiter passus est Eliphaz, & vtrūq; his duobus versibus vrgendo incommodo refellit, arrogantiā ma *Iob. 13.*

ximam esse demonstrans. Et propterea dicit, [*Nũquid primus homo*,] &c. Id est, cùm cæteros homines præte ita negligas, nunquid alia te ratione extitisse putas, quàm homines alij, non ex homine genitus, sed ante mundum factus, id enim significat dicés, [*Ante omnes colles formatus*], Est enim synecdocha pars pro toto,
Prouer. 8. quo tropo sapiens vsus est in prouerbijs, vt sapientiæ diuinæ antiquitatem exponeret dicens, Necdum montes graui mole constiterant, ante omnes colles ego parturiebar. Quæ explanatio mihi magis probatur, caditque in septuaginta interpretum versionem, quam & Chaldæus persecutus est, ita vertens הבקדמיא אדם בלא אבא ואמא אתלדתא habecadmaa adam bela aba veima itielidta, nunquid antequam homo esset, sine patre, & sine matre natus es. Refellit deinde alterò versu, quòd cum Deo disputare velit dicens, Nũquid Dei interfuisti consilio: sicut etiam sapientia de se dicit in prouerbijs, Et cum eo eram cuncta componés, & in eo cognouisti Deum, te inferiorem esse sapientia, vt cum eo disputans à te victum iri putes.] *Sed illud inferior te erit eius sapientia.*] Ita est in Hebræo תגרע אלוך חכמה tigrah elecha hachma. diminuetur tibi sapientia? Quod præter eam sententiam, quam expressit vulgatus interpres: potest & aliter, vt Hebræi volunt explanari, id est, Tantum ne in consilio Dei sapientiæ imbibisti, vt alijs hominibus imminuta, & detracta esset, & tibi vni tota concessa. Quæ explicatio placuit Septuaginta auctoribus. Nam ita locum hunc reddiderunt ἢ σὲ ἀφίκετο σοφία ad te autem accessit sapientia. Quòd si ita hunc locum exponamus, etiam hic versus pertinere videtur ad vrgendum eo absurdo

Iob, quòd omnibus hominibus sapientiorem se esse existimet, cùm ita amicos suos cum eo differentes pro nihilo faciat. Sed non arroganter eũ de hominis æquitate, & iniquitate disputatur, contemnuntur ij, qui ex aduersa fortuna alterum iniquum esse iudicant dicente Ecclesiastico, Non irrideas hominem in amaritudine animæ, est enim, qui humiliat, & exaltat circunspector Deus. Nec arroganter is, qui nullo merito suo ab hominibus condemnatur, dicere causam suam optat apud eum, quem scit iustum semper iudicium exercere. Valde tamen est difficile calamitoso viro optima sua, & honestissima cõsilia fortunatis hominibus probare, Sapientia pauperis (ait Ecclesiastes) contépta est, & verba eius non sunt audita.

Eccli. 7.

Eccles. 9.

9 *Quid nosti, quod ignoremus, quid intelligis, quod nescimus?* Argumentatur nunc directò, id est non debemus â te ita negligi, vt nos appelles fabricatores mẽdacij: & optes, vt silentio insciriam nostram celemus, cùm nihil tu scias, quod nos ignoremꝰ. Sed in qua ignoratione versarentur, expositum est satis antè Iob capite decimotertio, vt à nobis expositum est dicens, Nunquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos, &c. Et ob eam fortè rem nihil amicis suis Iob probare, nihil persuadere poterat, quòd tanti suã facerent sapientiam, vt de nulla re ab eo doceri posse putarent. Dicente Salomone, Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens. Et hac de causã stultam, fecit Deus sapientiam huius mundi, vt Paulus testatur, quò mundo traderet Euangelium.

Iob. 13.

Iob. 13.

Prou. 24. Qui sibi sapiens videtur difficile docetur.

1. *Cor.* 1.

10 *Et senes, & antiqui sunt in nobis multo vetustiores, quàm patres tui.* Senes vocat eos, qui res multas experti sunt, &

qui longo rerum vsu multam sibi earum scientiam p rarunt. Etenim de moribus, & officijs scientia multo præclarius experientia, quàm alterius doctrina tenetur. Siquidem hac potissimum ratione prudentia constat, in qua vniuersa de morib⁹ disciplina vertitur. Habemus ergo (ait) præstãtissimos officij, & Theologiæ magistros ex quibus discere possumus, quidquid ipse sciueris, cùm non ita vetustos habeas magistros atque parẽtes. Sed aliud est bonum habere magistrum, aliud bonum esse discipulum.

11 *Nunquid grande est, vt consoletur te Deus? sed verba tua præua hoc prohibent.* Id est, non esset Deo difficile miserias tuas subleuare, teq; in integrum restituere, sed id scelera tua impediunt, quorum pœnas tanto, par est, vt supplicio pẽdas. Verba enim hoc loco res significant, vt in alijs multis sacræ scripturæ locis vsu venit. Ita etiã populo dixit Esaias, Nõ est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat. Neq; aggrauata est auris eius, vt non exaudiat, sed iniquitates vestræ diuiserunt inter vos, & Deum vestrum, & peccata vestra absconderũt faciem eius à vobis, ne exaudiret. Sed Hebræa verba, ita ad verbum si reddantur habent, An parum consolationes Dei à te? & verbum latet apud te. Quod eandem, quam vulgatus conuertit, habet sententiam, id est, facilè tibi Deus consolationem afferret, sed nonnihil scelerataæ rei animo tuo inclusum latet, quæ id prohibeat. Sed illud consolationis in Hebræo est תנחמות tannehumot, quod non solum consolationes, sed etiã pœnitudines, vt ita dicã, significat, sicut verbũ in quo repertum est נחם naham, quod consõlari, & pœnitere significat. Et propterea Græci hunc locum ita verterunt

Esai. 59.

terunt ὀλίγα ὧν ἡμάρτηκας μεμαστίγωσαι minus q̃ peccasti punitus es, Ita enim Hebræa verba intellexerũt, Parum pœnitudinum, siue pœnarũ Dei ad te, subaudi, venit, & propterea illo modo conuerterunt. Secundam verò versus partem, vt huic primæ interpretationi esset apta, ita transtulerunt, μεγάλως ὑπερβαλόντως λελάληκας maximè abũdanter locutus es, quia sic Hebræa verba intellexerunt, Et ad huc verbum aliquod apud te relinquitur, id est, adhuc hiscere, aut loqui audes in Deũ? cùm minores, quã debes pœnas luas. Cui interpretationi, quæ sequuntur valde aptæ sunt.

12 *Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans attonitos habẽs oculos.* Id est, quid tibi tantos attulit spiritus, vt verba illa (quę notauimus) auderes efari? vnde tantã oculi tui præ se ferũt arrogantiã? Cor & oculos dixit, quia superbia, & arrogãtia animo menteq; primùm cõcipitur, deinde potissimum oculis significatur. Illud autem, [*quasi magna cogitans attonitos habes oculos*,] paraphrasi explicat, quod breuiter dicit Hebręus, Quid annuũt oculi tui? Quo habitu describit Salomon hominẽ iniquum dicens, Annuit oculis, terit pede, digito loquitur. Septuaginta conuertunt, τί ἐσήνεγκαν οἱ ὀφθαλμοί σου quid attulerunt oculi tui. Quem habitum hominis superbi significauit Dauid dicens, Oculos superborũ humiliabis.

Prouer. 6.

Psal. 17.

13 *Quid tumet contra Deum spiritus tuus, vt proferas de ore tuo huiuscemodi sermones,* Id est, quæ nam te res effert, vt illa in Deum enunciare audeas, Voca me, & ego respondebo tibi, aut certè loquar, & tu responde mihi. Quòd tumet dicit in Hebræo est, תסב taſib, quod rebellas, vel conuertis, vel respondes

ſpiritum tuum in Deum, poſſumus explicare. Septuaginta cõuerterunt θυμὸν ἐξάγεις Stomachum errupiſti in cõſpectu Dei. Sed illa verba nõ è ſuperbia, aut arrogantia, ſed ex rectiſsima ſunt perfecta conſcientia.

14 *Quid eſt homo, vt immaculatus ſit, & vt iuſtus appareat natus de muliere?* Inuehitur in illa verba ſi fuero iudicatus ſcio, quòd iuſtus inueniar. Quæ argumenta valde hãc ſententiam confutarent, ſi Iob illud ſibi Pelagianũ perſuaſiſſet, natura vel viribus ſuis ſe iuſtum eſſe. Quod tantum abeſt, vt Iob verum eſſe ducat, vt ſuperiori capite dixerit, quis poteſt facere mundum de immundum conceptum ſemine? Sed cùm Dei præſidio per Chriſtum ſeruatorem ſe culpa vacare putaret, nihil his argumentis refellitur, quòd homo ſit, & muliere natus. Dicẽte Paulo, Si enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abũdauit, & pau cis interiectis addit, Vt ſicut regnauit peccatũ in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternã per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. *Rom. 5.*

15 *Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis, & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius.* Probat argumento ex maiori petito fieri non poſſe, vt Iob (ſicut dixerat) ſciat, quod iuſtus, ſi fuiſſet iudicatus, inueniretur. Quo argumento vſus etiam eſt altera eius diſputatione, quæ in capite quarto ponitur, non ad hoc idem confirmandum, vt nos ibi planum fecimus quorũdam opinionem ſecus exiſtimantium refellentes, ſed ad probandum illo loco impios homines perituros, quoniam impij angeli perierunt. Quæ noſtra ſententia valdè ex hoc loco probatur, nam ſi eodem argumento idem illic, quod hic

hîc confirmaretur eiuſdem eſſet prorſus argumentationis & ratiocinationis repetitio, quod ſi iuſtra fieret, quare veriſimile non eſt à viro docto atque prudente eſſe factum. Iam verò ipſæ vtriuſque loci concluſiones cûm interſe differant, oſtendunt aperte non idem vtroque loco probari. Nam capite quarto ita ratiocinatur Eliphaz, Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in Angelis ſuis reperit prauitatem. Quantò magis ij, qui habitant domus luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut â tinea. Non, inquiſti erũt, concluſit, ſed, Cõſumentur, At tota huius loci argumentatio huiuſmodi eſt. Quid eſt homo, vt immaculatus ſit, & iuſtus appareat natus de muliere? Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis: & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius. Quanto magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit quaſi aquam iniquitatem, Iniquitate igitur contaminari, huius ratiocinationis eſt concluſio. Cùm ergo non ſit eadem vtriuſq; loci concluſio, non idem vtroq; loco probatur. Sed illîc, quod diximus, hîc verò Iob minimè ſcire ſe iuſtum eſſe. Eſtque ad id probandum doctiſsimum, & acutiſsimum argumentum. Nam Iob ſcire non poterat ſe iuſtum eſſe, niſi ſciret ſe omnino eſſe immutabilem, ita vt nec ſcelus admittere, neque ab officio deſciſcere poſſet. Si enim id pro explorato non haberet, vnde ſciret ſe non peccaſſe, cùm peccare potuerit? Nam quanuis nullius ſibi peccati conſcius ſit, cùm tamen potuerit peccare, relinquitur magnus dubitandi locus, vtrum peccarit. Nemo enim omnes animi ſui motus pro comperto habere poteſt, cuius modi fuerint, cùm varij, & infiniti prope

sint. Qua de causa facilè subrepere delictum po-
test. Quod doctissimè docuit Paulus dicens, Nihil
mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Et
1. Cor. 4. ob eam rem Christum affirmasse puto, Nemo bonus,
Marc. 10. nisi vnus Deus. Hunc enim pro certò bonum esse af-
Quis pro certo bonus affirmatur. firmamus, quia à bonitate non potest desciscere, cęte-
ri autem, quia desciscere possunt, nemo certò scit, vtrũ
boni nominari possint: etenim id Christus respon-
dit cuidam, qui magistrum eum bonum appellauit. Il-
lud autem Iob minimè scire se immutabilem esse con
stat ex eo, quod re vera immutabilis non erat, sicut &
nullus homo est: hoc autẽ probat ex maiori. Nã sancti
Dei non sunt immutabiles, ergo neque homines. San-
ctos ieius, vt placet omnibus, expositoribus vocat an-
gelos. Quòd [*nemo immutabilis*,] dicit in Hebræo est,
לֹא יֵאָמֵן lo iaamin. Significat autem אָמַן aman, &
credere, & permanere, hanc, significationem secutus
est Latinus interpres, illam verò Græci vertentes
ἀπιστεύω non credit, quod eandem habet sententiam.
Non enim credit Deus illis, quia mutari, & delin-
Cæli quo- quere possunt. Quocirca, de illis quærit, eosque in
modo mũ- iudicium vocat. Quod verò dicit, [*cæli non sunt mun-*
di non fue- *di in conspectu eius*,] potest, esse metonymia, vt qui-
rint. busdam expositoribus placet, continens pro contento, cæli pro angelis, qui in eo sunt: vel potest sine figura dici ipsos cælos mũdos non esse, cũm tot sordes, & feces ex ipsis expulerit, angelos improbos. Quod pertinet ad probandum sanctos eius non esse immutabiles: quia mutati sunt, & contaminati: non enim ipse eos contaminatos efficeret.

16 *Quanto magis abominabilis, & inutilis homo: qui bibit iniquitatem*

quitatem sicut aqua? Concludit, quod minus est, Homines immutabiles esse non posse, duobusque argumentis breuiter probat esse minus. Primùm, quod homo sit abominabilis natura sua, nascitur enim iniquus, & in offensa apud Deum. Siquidem peccato originali omnes homines natura tenentur. Et ob eam rem inutilis doctissimè dicitur, non enim est natura sua idoneus, aptusque ad finem consequendum, ex quo ratio petitur vtilitatis. Cùm enim, vt Paulus ait, Omnes iræ *Ephes. 2.* filij natura simus, Deum finem nostrum consequi natura non possumus, inutiles igitur natura sumus. In Hebræo est נֶאְלָח nelah, quod hoc tantum loco, & psalmo. 13. reperitur, & vtroque loco vulgatus transfert inutilem. Sed Septuaginta auctores, ex quibus psalmorum versio Latina translata fuisse creditur, in psalmo transferunt ἠχρεώθησαν inutiles facti sunt. Hoc verò loco ἀκάθαρτον impurum. Et ita transfert Chaldæus מסאב meçaab immundus: sed Hebræi dicunt fœtidum significare. Quacunque tamen ratione exponatur, in eandem recidit sententiam: nã inutilis, impurus, fœtidusque homo dicitur, propter peccatum quo natura tenetur. Deinde quod homo facilè peccet, & propterea dicit, [*bibit iniquitatem quasi aquam*,] Quo magnum etiam libidinis ardorem, & vehementes cupiditatis motus, quibus homo ad peccandũ, quasi impellitur, perstringit. Quo fit, Homo cur facile peccet. vt nonnulli tam effrenatè peccent, vt diuturnam peccandi sitim explere velle videantur. Quod & sapiens docet in Prouerbijs dicens, Quasi per risum stultus operatur scelus. Bibunt etiam homines iniqui- *Prouer. 10*

tatem

tatem,ſicut aquam, quia fortè, & temerè nihil dubitantes nihil timentes, nihil animaduertentes, quod ſe ſe dat flagitium ſuſcipiunt, & quaſi præcipites amentia feruntur. Ex quo fit,vt ſtulti, amentes,inſipientes, inſenſati ſæpenumero diuinis oraculis vocentur.

17 *Oſtendam tibi,audi me,quod vidi narrabo tibi.*

18 *Sapientes confitentur,& non abſcondunt patres ſuos.*

19 *Quibus ſolis data eſt terra, & non tranſiuit alienus per eos.*

Certiſsimis argumentis fidem facit maximam,eorum quæ dicturus eſt. Et quod ea vidiſſet, & quod ea ex maioribus acceperit.Quibus multam conciliat auctoritatem, vt eorum intelligatur teſtimonium eſſe grauiſsimum.Nam & ſapientes erant, reliquorum enim teſtimonia, dictaque negligenda potius, & deſpicienda ſunt viro prudenti,quàm citanda: ſapientium autem teſtimonium tantum pondus habet in doctrina morali,vt regulam,ac virtutis normam Ariſtoteles eſſe iudicauerit, eiuſque iudicio virtutem ponderandam & æſtimãdã eſſe.Erant etiã reipublicæ gubernatores, id enim ſignificat cùm dicit,[*Quibus ſolis data eſt terra,*]id eſt, gubernanda,& adminiſtranda,eſtque hic perfectiſsimus ſapientiæ gradus, vt non ſibi ſolùm,verumetiam alijs quis ſapiat. Præſertim quòd cura tanta, atque ſapientia eos terram rexiſſe dicit, vt [*alienus non tranſiret per eam.*] Id eſt, vt hoſtes, atque prædones, neque agros populare, neque prædas agere auderent,neque Rempublicam bello tentare, aut ſaltem in poteſtatem redigere poſſent. Id enim ſapientia, & induſtria potius fit eius, qui Rempublicam gerit, quàm vllis alijs opibus, atque

Sapientis teſtimoniũ magnũ habet põdus.

atque præſidijs.Id quod luculenter tractat Eccleſiaſtes, ac vehemẽter dolet id homines latere,Hãc quoque(ait)ſub ſole vidi ſapientiam,& probaui maximã, ciuitas parua,& pauci in ea viri,venit contra eam rex magnus,& vallauit eam,extruxitque munitiones per gyrum,& perfecta eſt obſidio.Inuẽtuſque eſt in ea vir pauper & ſapiens,& liberauit vrbem per ſapientiam ſuã. Et nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis.Et dicebã ego melioré eſſe ſapientiã fortitudine.Quomodo ergo ſapiẽtia pauperis cõtẽptã eſt,& verba eius nõ ſunt audita?&c.Melior eſt ſapiẽtia q̃ arma bellica.Id etiã apertè teſtatur Eſaias dicẽs.Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſciẽtiam,& nobiles eius interierũt fame, & multitudo eius ſiti exaruit.Quod dicit,[*Et non abſcõdunt patres ſuos,*]obſcurè id in Hebræo,& in Latino interprete ponitur.Nam in Hebræo ad verbum ſi conuertamus,ita eſt,Non abſcondunt è patribus ſuis .Clarius Septuaginta cõuerterunt οὐκ ἐκρύψαν πατέρες αὐτῶν nõ abſconderunt patres eorum.Sed longè clarius Chaldæus,qui reliquis etiam interpretibus magnũ hoc loco lumen attulit, לא מכרזין ממסרתא דאבהתהון la mecadbin mimçorta da abatehon non abſconderunt, quę tradita ſunt à patribus eorum.Significat ergo vulgatus,Non abſcondunt patres ſuos ſibi narraſſe .Hebræus non abſcondunt ea audiſſe è patribus ſuis. Itaque declarat Eliphaz per manus maiorum hanc accepiſſe doctrinam,quæ diſcendi ratio tantam tenet auctoritatẽ,vt oraculi vim habeat.In libro enim noſtro primo de vera religione demonſtrauimus,quanta ſit traditionum auctoritas.Non poteſt igitur ea doctrina

Sapientia potius quã opibus ciuitas defẽdi.

Eccles. 9.

Eſai. 5.

Traditionũ auctoritas.

non

non singularis, & eximia esse, quam & Eliphaz fuerat expertus, quam etiam per manus sapientium, & antiquorum hominum, qui rempublicam optimè gesserant accepit. Sequitur autem huiusmodi doctrina.

20 *Cunctis diebus suis impius superbit*, Id est, iniqua agit verè enim is superbire dicitur, qui Deo non obtemperat, si
Psal. 73. cut etiam Dauid ait, Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. In Hebręo tamē est מתחלל mitholel, quod variè reddit vulgatus, nā in Hieremia. c. 23. vers. 19. conuertit Erumpēs. Hoc verò loco Superbit Chaldæum fortè secutus, qui מתפס mitpaç polluens, contaminans, siue blasphemans reddit. Sed verbū חול hul in quo reperitur Hebræis inter alia dolere, & parturire significat. Secundæ huius significationis rationē ducens vulgatus Superbire transtulit, id est, res iniquas
Psalm. 7. molitur. Sicut dicit Dauid, Ecce parturit iniustitiā, & concepit dolorem, & peperit iniquitatē, & in fine huius capitis ipse Eliphaz, Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Sed Hebræi primam hoc loco significationem intelligunt, & ita interpretantur cunctis diebus dolore conficitur, sic & Septuaginta interpretes πᾶς ὁ βίος, ἀσεβοῦς ἐν φρόντιδι omnis impij vita in cura
Iniquus sēper dolet. (subaudi) versatur. Non enim potest nō dolere, & vehementer angi is, qui rationis gubernaculo destitutus varijs perturbationibus agitatur. Et ob eā rem dicit, Dauid, Cōtritio, & infœlicitas in vijs eorum, viam pa
Psalm. 13. cis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum. Ab hoc loco vsque ad finem capitis copiosè disserit Eliphaz de toto impiorum genere, grauissimasque, & doctissimas de hac re dicit sententias, quas si in Iob conuenire assumat, vehementer errat.

Et

[*Et numerus annorum incertus est tyrannidis eius.*] In quo vehementer eius amentia declaratur, qui cunctis diebus superbiat, Deoque resistat, cùm ignoret quandiu tyrannidem exercere, & alijs infestus esse possit. Declaratur etiam eorum, quos opprimit, quanta sit miseria, cùm lateat eos, quandiu tyranni tantam acerbitatem perpessuri sunt: quæ res vehementer angebat Dauid dicētem, Vsquequo exaltabitur inimicus meus su *Psal. 12.*
per me? Verbum verò de verbo traducere Hebræa sic etiam possumus, Et numero annorum abscōditi sunt violento, id est cunctis diebus superbit, & numero annorū, qui absconditi sunt violēto. Anni verò vitæ eius absconditi dicuntur, quia Deo tantum cogniti sunt. Septuaginta verò ita conuertunt ἔτη δὲ ἀριθμητὰ δεδομένα δηνάστη anni verò numerabiles potēti tributi sūt. Quia נצפנו nizpenu, quod absconditi sunt, propriè significat, vulgatus intellexit abscōditos esse tyranno, & propterea. Incertos, ei scilicet, traduxit. Septuaginta verò intellexerunt diuina mente esse repositos eiq; constitutos, & propterea numerabiles siue certos traduxerunt. Quare vtraque versio cadit in Hebræa verba.

21 *Sonitus terroris sēper in auribus illius*, Explicat, quod dixerat ex interpretatione Hebręorū superiori versu, Cūctis diebus dolore cōficitur impius, tractatq; satis elo Timet semperiniquus
quenter eas solicitudines, fraudisque cruciatus, quibus impiorum animi dies noctesq, exedunt, quas pœnas luūt grauissimas, non alterius animaduersione, sed suæ angore cōsciētię. Cū enim (vt ait sapiētia) Sit timi *Sapien. 16.*
da nequitia dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit sæua perturbata conscientia.

Cum

[*Cũ pax sit, ille semper insidias suspicatur.*] id est, licet nullus ei negotium, neque molestiam exhibeat, veretur tamẽ ne sibi instruantur insidiæ. Necesse enim est, vt is, quẽ multi timẽt, à multis timeat. Hebræus vero verbũ de verbo ita habet, In pace vastator veniet ei. Quod vulgatꝰ significare putauit, Timet vt veniat ei vastator, & propterea illo modo transtulit. Septuaginta vero, cum fuerit securus opprimet eũ calamitas, & propterea reddiderũt ὅταν δοκήσῃ εἰρήνευεν ἥξει αὐτοῦ ἡ καταστροφή cùm visus fuerit pace frui, tũc eius veniet euersio. Est enim insignis temeritas, vt ij se securos esse posse opinẽtur, qui tam graues cum Deo inimicitias gerunt. Quare Paulus auctor est Thessalonicensibus scribens. Quũ dixerint, pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.

1. Thes. 5.

22 *Non credit, quòd reuerti possit de tenebris ad lucem, circunspectans vndique gladium.* Id est, si quando in calamitates incidat, desperat de salute sua, & vndique malum timet. Proprium enim est hominis iniqui, vt facilè despondeat animũ, resq; aduersas non magno, sed abiecto animo tolleret. Sicut Dauid ait, In miserijs non subsistẽt. Cùm enim subsidijs tantùm humanis nitantur, illis destituti, quò se conuertant, nesciunt. Eadem vero tenebrarum metaphora pronunciauit Esaias impios, quo se confirment in aduersa fortuna non inuenturos dicens, Aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, lux ob tenebrata est in caligine eius. Ex quo fit, vt cum nullum possit malorum exitũ inuenire desperatione fractus animus vndique gladium, id est, malum, species progenere, sibi imminere formidet. Cuius rei præclarum specimen fuit tenebræ illæ crassissimæ,

Iniqui facile desperãs

Psal. 139.

Esai. 5.

mæ, quæ obductæ fuerunt Ægyptijs, in quibus tanto perculsi fuerunt timore, vt dicat Sapientia, Vna catena tenebrarum omnes erant colligati, siue spiritus sibillans, aut inter spissos arborũ ramos auium sonus suauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut sonus validus præcipitantium petrarum, aut ludentium animalium cursus inuisus, aut mugientium validarũ bestiarum vox, aut resonans de altissimis mõtibus echo: deficientes faciebant illos pręt timore.

Sapien. 17

23 *Cùm se mouerit ad quærendum panem, nouit quòd paratus sit in manu eius tenebrarum dies,* Aptissimè impiorum hominum ingenium describit, qui quãuis alijs malis opprimantur, dum tamen diuitias, & facultates habeant, confidunt, neque spem omnem suæ salutis abijciunt, cùm spes illi suas in fortunis collocatas habeant, Sicut tradit Sapiens in Prouerbijs, Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quasi murus validus circunstans eũ. Cùm verò hac vrbe fuerint expulsi, & is eorum murus corruerit, tunc spe sua deturbati cognoscunt se miseriarum tenebris vndique esse circumfusos, & quam grauis eos casus manebat, intelligunt. Quocirca Egestas à Domino in domo impij, Salomon ait. Sed in Hebræo est, [*cùm se mouerit ad quærendum panem,*] אדה aie vbi nam, id est, quocunque loco eum potuerit inuenire, vt ei necesse sit stipẽ petere. Sed cùm hæc vox valde ambigua sit Hebræis, factum est, vt in aliam longè diuersam sententiam, quam vulgatus Chaldæus, & Hebræi, hunc versum, Septuaginta viri acceperint. Nam in hoc nomine, ה, he literæ quiescentis nulla ratio ducenda est, vt sæpe diximus quare, אד, e, significat vbi, insulas, & bestias, siue aues, insulas, & loca deserta

Prouer. 10

Prouer. 3.

ſerta incolentes, vlulas vulgatus interpretatur, Eſa. 13. verſ. 22. eodem loco Septuaginta onocẽtauros, & thargum felles ſiue Cattos ſilueſtres, huius ſignificationis rationem hoc loco Græci ducentes, ita totum verſum reddiderunt κατατέτακται δὲ εἰς οἰκαγυιὰν οὐδὲ δὲ ἐν ἑαυτῷ ὅπη μένει· πᾶσα μὲν γὰρ δὲ οἰκοδομὴ vulturibus pro cibo conſtitutus eſt, ſibique conſcius eſt, quod eũ maneat ruina, & tenebroſa dies. Quæ verſio deſcriptiſsimè ſuperiori verſui contexitur, quo deſperationẽ hominis iniqui expoſuit, id eſt, deſperat è periculis euade re poſſe. Et meritò quidẽ, nã miſera morte mulctabit, in ſepulturaq; iacebit. Sicut Hieremias de rege Ioacim vaticinatus eſt, Sepultura aſini ſepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Hieruſalem. Deus etiã apud Ezechielem, Conuiuium inſtruit auibus, & beſtijs ex iniquorum hominum cadaueribus dicens; Tu fili hominis (hæc dicit Dominus Deus) dic omni volucri, & vniuerſis auibus, cunctiſque beſtijs agri conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem ſuper montes Iſrael, vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem, carnes fortium comedetis, & ſanguinem principum terræ bibetis, arietum & agnorum, & hircorum, taurorumque, & altilium, pinguium omnium. Et comedetis adipem in ſaturitatem, & bibetis ſanguinem in ebrietatem de victima, quam ego immolaui vobis. Et ſaturabimini ſuper menſam meam de equo, & equite forti, de vniuerſis viris bellatoribus, ait Dominus Deus. Sequitur autem.

Hiere. 22.

Ezech. 39

24 *Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eũ, ſicut regẽ, qui*

qui præparatur ad prælium. Id eſt, ita eum miſeria, & mala oppriment, vt ea nullo pacto effugere, aut declinare poſsit, id enim ea ratione dicẽdi, Anguſtia vallabit eũ, in ſcriptura ſacra ſignificatur. Sicut dicit Dauid, Circũdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis. Facile verò eſt hominem ſceleratum, ita malis mergi, & miſerijs circunuenirii; cùm ſit valdè infirmis præſidijs munitus: virum verò bonum valde difficile eſt, & fieri non poteſt, licet vehementer nonnunquàm ſit oppreſſus, vt deſperet omnino, quoniam eo nititur, de quo dicit Dauid, Altiſsimum poſuiſti refugiũ tuum. Quod dicit ad prælium Hebraicè eſt לכידור lachidor, quod verbum eſt obſcurum, nam alio loco eadem forma non reperitur, licet כדור cadur eius ſimile in Eſaia 22. verſ. 18. repetiatur, quo loco Pila exponitur, & ita hîc quidam exponendum putant in eandem ſententiam, id eſt, Sicut rex exercitus ſui globo ſtipatus, qui in medio loco poſitus vndique circundatur. Et ſic exponit Chaldæus, מיך דמעתי לאסת מלכא דימהתד לציתהרא בליגיונין melech dimhatad leiçtahara beligionim, rex qui ita ſe habet, vt circundetur legionibus. Septuaginta tamen vertunt ὥσπερ στρατηγὸς πεφωτισμένος ὑπὸ πάντων, ſicut dux præfectus cadens, id eſt, dux, qui exercitui præſit, in quem vnum in bello cadentem multa militum turba ruit, hoſtes, vt capiant, ſocij, vt ſeruent, quare omni ex parte circundatur. Hac ratione anguſtia circundabit iniquum hominem, vt omni ex parte anguſtijs vrgeatur.

Pſalm.

Pſalm. 90

25 *Tetẽdit enim aduerſus Deũ manũ ſuã,* Quoniã opera manibus

nibus fiunt per metonymiam, cauſa pro effectu, manus pro operibus in ſcriptura ponuntur. Illi ergo tetẽ
Iniqui aduerſus Deũ dunt aduerſus Deum manum ſuam, qui faciũt aut moliuntur aliquid, quod Deus fieri prohibeat, qui deniq; violant legem Dei, qua volũtas eius declaratur, de qui
Eſai. 1. bus Eſaias dicit, Manus veſtræ pollutę ſunt ſanguine, & digiti veſtri iniquitate, & paucis interiectis, Opera eorũ operainutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. Tetẽdunt igitur iniqui omnes, manus aduerſus Deum. Sed id, & ea quę deinceps ſequuntur, in primis ad homines pertinent profligatiſsimos, & multis ſceleribus contaminatos, & qui præcipites per omnia vitia ruant, ij enim imitari eos gigantes videntur, quos profani poetæ fingunt bellum aduerſus deos ſuſcepiſſe. Sicut Vergilius dicit.

Hic, & Aloidas geminos immania vidi,
Corpora, qui manibus, magnum reſcindere cælum,
Aggreſſi, ſuperiſque Iouem detrudere regnis.

Et Homerus.

καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐριθρεπέος υἱὸν,
κεῖμενον ἐν δ' ἀνδ' ἐφ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα,
τὼ δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
δεξιτερὸν ἐσαφύοντες, ὁδ' ἔκ καμάτοιο χέρσοι
Λητὼ γὰρ ἀλόχευσε δῖος κυδρὴν παρακοίτιν
βυθῶδ' ἐρχομένην δι' ἀκαλλιχόρεσσι νομῆος.

Et Tityum vidi claræ telluris alumnum,
Porrigitur cui tota nouem per iugera corpus.
Hinc atque hinc geminus roſtro vrget vultur adunco,
Immortale iecur tondens, iacet ille ſupinus,
Nec depellendi manibus datur vlla poteſtas.
Latonæ nanque auſus fuerat tentare cubile,

Impius

Impius æterno qui fuerat iuncta tonanti,
Cùm Pytho Panopæi peteret per amena vireta.

Et fortè hæc perſequens Eliphaz, illos in primis hones perſtringebat, de quibus dicitur in Geneſi, Gigan *Geneſ. 6.*
tes autem erant ſuper terrã in diebus illis. Poſtquàm enim ingreſsi ſunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerũt, iſti ſunt potentes à ſeculo, viri famoſi. Qui iniquis ſuis factis Deum, ita prouocarunt, vt vniuerſum diluuio deleret, & euerteret orbem terrarum. Nã ſequitur ſtatim eodem capite, videns autẽ Dominus, quòd multa malitia eſſet in terra, &c. Delebo inquit hominem, quem creaui, à facie terræ. Ea verò cõiectu Impiorũ ſuperbia.
ra ducor ad id exiſtimandum, quòd hanc doctrinam per manus maiorũ ſuorũ Eliphaz didiciſſe dicit, quos certum eſt non diu poſt diluuium extitiſſe. Vel fortè, hæc dicens Eliphaz illos homines tangit, qui turrim Babel ędificare conati ſunt. Quo ſuo facto præ ſe ferebant cælo velle bellũ inferre. Ex quo fortaſſe illa per hominum vulgus manauit fabella, de quibuſdã hominibus, qui corpore immaniſsimo & animo inſolẽtiſsimo cũm eſſent, cælos auſi ſunt bello tentare. Quorũ meminit Plato in ſuo conuiuio in oratione Ariſtophanis. Quos cælũ cõſcẽdere nixos fuiſſe narrat. Fortaſſe legerat illud Geneſ. 11. Venite faciamus nobis ciuitatẽ & turrim, cuius culmẽ pertingat ad cælũ. Iouéq; (ait ille) cũ alijs dijs quid facto opus eſſet, deliberaſſe. Forſi tan, quia illud legerat eiuſdem capitis, Deſcendit autẽ Dñs, vt videret ciuitatem, &c. Venite igitur deſcendamus, & confundamus, &c. citatque Plato Homerũ in hanc ſententiam de Otto, & Ephialto loquentẽ. Quos ita in Odiſſea Homerus deſcribit. Gigantiũ fabula vnde fuerit orta.

ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν,
εὖρος, ἀτὰρ μηκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι,
οἷ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν ὀλύμπῳ

Qui cùm nouem essem nati annos, lati nouẽ cubitis eram, longi verò nouem iugeribus, qui bello tentarũt immortales, qui erant in Olimpo. Ad huiusmodi deni que profligatissimos homines, quæ sequũtur spectãt. [*Et contra omnipotentem roboratus est,*] Id est, Deo repugnauit, nec plagis alia ve ratione à Deo flexus ad officiũ est. Sicut de filijs Israel dicit Zacharias, Cor suum posuerunt, vt adamantem, ne audirent legem. In eo verò eius stultitia summà significatur, quod dicit, [*contra omnipotentem,*] Id est, cui nemo potest resistere.

Zach. 7.

26 *Tetendit aduersus Deum erecto collo,* id sceleris lõge grauius est, vt non solum Deo resistere, verumetiã ei bellum inferre ausus fuerit, sicut Senacherib, qui hæc mãdata dedit ad Ezechiã, Non te decipiat Deus tuus, in quo tu confidis dicens, Nõ dabitur Hierusalem in manu regis Assyriorum. Cui postea verbis Dei respondit, Cui exprobasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem, & leuasti altitudinem oculorũ tuorũ, &c. Habitationem tuam, & egressum tuũ ego cognoui: & insaniam tuam cõtra me. Quũ fureres aduersum me, superbia tua ascẽdit in aures meas. Quòd [*erecto collo*] dicit, alludit ad rationem bestiarum, quæ erecto capite vadunt, vt alijs bestijs noceant. Septuaginta paraphrasi id satis apta interpretati sunt, In ὕβρει in superbia, vel iniuria, vel petulantia, quæ erecto collo significatur, sicut de Senacherib narratum est. [*Et pingui ceruice armatus est,*] Id est, nulla re alia se ad tantum bellum muniuit, quàm arrogantia, atque superbia

Esai. 37.

perbia, quam diuitiæ parere solent, quæ pingui ceruice significatur, vt à Dauide, Tauri pingues obsederunt me. Idem sed obscurius Hebræa verba significant, quæ ita verbum de verbo vertemus, Densitate altitudinis scutorum eius. Idem etiam Septuaginta viri ita vertentes ἐν πάχει νώτου ἀσπίδος αὐτοῦ in crassitudine tergi scuti eius. Sed totum hunc versum quidam in aliam sententiam interpretantur, quia illud, [*aduersus Deum,*] in Hebręo est, Aduersus eum. Quod relatiuum referre putant non Deum, sed impium: in hanc sententiam, quòd Deus inuadet collum impij, quam interpretationem Biblia, quę Tugurina appellatur, secuta est, ita conuertens. Qni cum eo cõcurrens collum inuadit, ac dẽsissimos clypeos conuellet, Id est, nullis armis Deo inuadenti repugnare poterit. Sed vulgati versio aptior est ijs, quæ sequuntur, quam & Septuaginta auctores probarunt.

Psalm. 20

27 *Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina pependit,* Ex habitu corporis mentem, & animum hominis improbi describit, & hæc, quam dicit, crassitudo, & aruina eius, impij indicat arrogantiam, confidentiam, contumaciam, & mentis stuporem, quibus in flatus Dei leges infringere negligit. Eadẽ translatione idem declarauit Dauid dicens, Inimici mei animam meam circundederunt, adipem suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam. Et alio psalmo, Tenuit eos superbia, oporti sũt iniquitate, & impietate sua. Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum, Quæ mentis crassitudo propter multas copias, & nimis prosperam fortunam hominibus accidit. Sicut enim corpus parum exercitatum, & bene pastum

Psalm. 16.

Psal. 72.

Arrogãtia impijs accidit propter diuitias.

crassius fit, ita & mens, si nullis laboribus exerceatur, sed delicijs recreetur, superba fit, & arrogans, Deoque parum obsecundat. Quod luculēter docuit Moyses dicens de populo Israel, Constituit eum super excelsam terram: vt comederet fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo, butirum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basam, & Hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuæ biberent meracissimum. Incrassatus est dilectus & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum & recessit à Deo salutari suo. Prouocauerunt eum in dijs alienis. Quare non minus ac forte multo magis timenda est viro pio rerū copia, quàm inopia.

Deut. 32.

Copiā non minus esse timendam quam inopiam.

28 *Habitauit in ciuitatibus desolatis, & in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ*, quidam hoc versu calamitatem explicari putant, in quam incidet impius vir. Sed ijs magis assentior, qui de prospero eius rerum cursu dici iudicant, ex quo illa, vt diximus, eius crassitudo nata est. Hoc est tanta eius est copiarum vis, vt ciuitates desolatas restaurare, & domus desertas, & in tumulos redactas, quò nomen in vulgus comparet, reficere moliatur. Sicut Constantinus Byzantium ornauit, & amplificauit, &, Constantinopolis, voluit, vt appellaretur, Alexander Alexandriam, & multas alias vrbes. Quā expositionem ob eam rem mihi persuadeo, quòd hac re ipse Iob capite tertio hominem fœlicem descripsit dicens, Cum regibus, & consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines. Sequitur autem.

Iob. 3.

29 *Non*

29 *Non ditabitur, neque perseuerabit substantia eius.* Hominis impij narrauit impietatem, nunc quas pœnas luet, Id est, diu non erit diues, marcescet, macie conficietur, & in egestate erit. Sicut ille cui dictum à Deo est, Stulte hac nocte animam tuam repetūt à te, quę autem parasti, cuius erunt: sic est, qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. [*Nec mittet in terra radicem suam*, id est, nō firmas in terra radices aget: sed erit, vt ait Dauid, Tanq̄ puluis, quē proijcit ventus à facie terræ. Quod radicem dicit in Hebræo est מנלם minlam, quod verbum hoc tantum loco reperitur, quare non satis eius significatio constat. Hebræi perfectionem significare dicunt נלה nala radicem eius esse putantes, quod est consummare, atquè perficere, in eandemque sententiam hunc locum exponunt. Id est, eius diuitiæ in terra non perficientur, nec ædificia, & alia opera inchoata perficiet: nam prius à Deo dissipabuntur. Septuaginta verò σκίαν vmbram reddiderunt in eandem etiam sententiam, id est, non perseuerabunt eorum diuitiæ, sed euertentur à Deo, ac solo æquabuntur, petita ex ædificijs translatione, qui tunc perfectè explanantur, cùm nullam in terra vmbram reddunt. Chaldęus transtulit מנהרן meneon ex eis, id est, nihil ex eorum diuitijs in terra relinquetur. Vt ex hoc apertè constet, quàm in certa sit huius vocis significatio.

Luc. 12.

Psal. 1.

30 *Non recedet de tenebris.* Tenebræ calamitates, vt sæpe diximus in scriptura sunt: in eas igitur calamitates incidet, ijs malis constringetur, quæ nullo pacto declinare, & effugere possit. Meritò enim perpetuis tenebris circunfussus erit is, qui tenebras semper amauit, lu-

Cur impius incidet in tenebras

cem fugit, nunquàm integrum, & in corruptum, sed semper cæcum, atque corruptum iudicium est rationis secutus. Hoc idem vaticinatus est Esaias dicens, Et ad terram intuebitur, & ecce tribulatio, & tenebræ, & dissolutio, & angustia, & caligo persequens. Non poterit auolare de angustia sua. [*Ramos eius arefaciet flamma,*] Ramos vocat liberos eius, ædificia, & alia opera, quæ pertinent ad impij famam, memoriamque conseruandam, quam ille multo studio custodire, & stabilire conabatur, id quod etiam Esaias præsagiuit dicens. Quia omnis violenta prædatio erit in combustionē, & cibus ignis. Faciet ergo Deus, vt cum laude memoria hominis iniqui non vsurpetur, sicut Ecclesiasticus dicit, Arefecit ex ipsis, & disperdidit eos, & cessare fecit memoriam eorum è terra: memoriam superborū perdidit Deus. Quòd si aliquorum impiorum vita defunctorum, nomen celebrari videamus, mirū nō est. Nam tādē extrema iudicij dies, qua omnes illorū causę planæ omnibus fient, ita illorū famam atteret, & omnino labefactabit, vt penitus deleat. Quod verò flāmam dicit, Hebraicè etiam est שלהבת salhebet flamma, sed Septuaginta transferunt ἀνέμος ventus, alludentes ad Eurum, qui plantas, vt in principio huius capitis diximus, inflammare solet. [*Auferetur spiritu oris eius,*] In quibusdam exemplis vulgatæ æditionis est oris sui, quod & cadit in Hebræa, & ita explicant, Oris, scilicet impij, quod ita macrescet, & extenuabitur impius, licèt crassissimus aliquando sit, vt vel flatu suo auferatur. Quò significet quàm leues & futiles impij sint, licèt grauissimam nonnunquàm personam sustineant, id quod etiam tradit Esaias dicens, Cecidimus

Esai. 8.

Esai. 9.

Cum laude memoria hominis iniqui non vsurpabitur.

Eccli. 10.

Impij futiles.

Esai. 64.

dimus quasi foliū vniuersi, & iniquitates nostrę, quasi ventus abstulerunt nos. Sed emendatior lectio esse videtur, quam posuimus, quæ est in Biblia Regia, Eius scilicet, Dei, qui facilè fortissimos, & potentissimos quosque impios radicitus conuellet, & perdet. Nam ita quarto capite Eliphaz locutus est. Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos flante Deo perijsse, & spiritu iræ eius esse consumptos. Spiritu labiorum suorum interficiet impiū, ait etiam Esaias. Septuaginta cōuertunt ἐκ πέσοι δὲ αὐτοῦ τὸ ἄνθος decidet eius flos. Quia relatiuum, neque Deum, neque impium, sed ramum, vel βλαστὸν germen, vt ipsi conuerterunt referre putarunt, פה pe, quod Hebræi ferè semper os interpretantur, significat etiam, & fortè proprius rei extremitatem, & ita פל pi gladij frequenter dicunt, id est, aciem gladij, & פל pi pallij, id est, labrum palij Exodi. 39. versu. 23. ita etiam פל pi germinis, id est, flos eius, intelligere potuerunt. Sententia item optimè quadrat, id est, Nomen gloria, & amplitudo improbi, licèt aliquando floreat, decidet tamen, atteretur, & comprimetur. Sicut mox dicit, Lædetur in primo flore botrus eius. Sequitur autem.

Iob. 4.

Esai. 11.

31 *Non credet frustra errore deceptus, quòd aliquo pretio redimēdus sit.* Quidam exponūt, Desperat Deum posse ab eo vllo modo placari, vt desperauit Cain. Sed melius mihi videtur exponi, In flatus errore non animaduertit, quòd eum oporteat Deum mitigare, & aliqua ratione tot ei impendentia mala à se deprecari. Sicut Daniel Nabuchdonosor consuluit, Peccata tua elee-

Dan. 4.

eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. Forsitan ignoscet Deus delictis tuis. Hic tamen versus in Hebræo difficilis habetur, varieque exponitur, cuius rei si causas reddamus, magnum ei lumen afferemus. Hebræa autem ita habent אל אמן בשר נתעה כדשרא והדיה תמורתו al iaamen besau nitha chi sau tiie temurato. In primo verò שר sau, vel deest, ה, vel, א, si desit, ה, vt quibusdam placet Hebræis, Æquum & rectum indicat à verbo שרה saua æquare, Quare ita declarandum arbitrantur, Iniquus scilicet errans non credet, quod rectum & æquum sit. Quapropter loco eius credet, quod mendacium est. Et ita verbum de verbo vertemus, Non credet in æquum errans, quoniam mendacium erit permutatio eius. Et meritò quidem eam persoluit pœnam is, qui fidem non habet veritati, vt decipiatur à falsitate. Qua pœna multandos esse Iudæos Christus præsagijt dicens, Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Sin autem in illo שר sau desit, א, vt Chaldæus, & vulgatus, & alij putant, Mendacium significat, & ita versum reddunt, Non credet mendacio deceptus, quòd mendacium erit permutatio eius. Id est, studio res fallaces quærendi non animaduertit, quòd fallaces erunt, & innanes omnes spes eius. Sicut de impijs dicit Esaias, Posuimus mendaciũ, spem nostram, & mendacio protecti sumus. Id est, qualis erat spes taliter respondetur ei, vt spes fallaces, ita & præsidiũ fallax. Sed restat exponere, qua ratione ductus vulgatus interpres secundã versus partẽ ita exposuit, [*quod aliquo pretio redimendus*

Ioan. 5.

Esai. 28.

sit. Quia שרא sau, & mendacium, vt diximus, & gratis, & frustra etiam significat, vt ex. 35. huius libri capite vers. 13. intelligitur, quo loco, Frustra vulgatus, Hebræi Gratis interpretãtur. Huius significationis rationem ducens à negatione in principio versus posita affici putauit, id quod in scriptura sæpe vsu venit. Intelexit igitur, Non gratis erit permutatio eius. Iquã sententiam cõuertit, Aliquo pretio redimẽdus sit. Septuaginta verò ita locum reddiderunt μὴ πίστευέτω οὖν ὁ ἀσωμμένος, κένα γὰρ ἀποβήσεται αὐτῷ non credat, quod permanebit, vana etenim euenient ei, Quia אמן aman, quod nos credere interpretati sumus, permanere etiam significat. Intellexerunt ergo negationem afficere verbum secundo loco positum, id est, nõ errore capiatur, quòd permanebit: & propterea ita conuerterunt: sententia autem facilis, & valde cohærens est. Quia cõfidunt in nihili (vt ait Esaias) & loquũtur vanitates, oua aspidũ ruperunt, qui comederit de ouis eorum morietur, & quod confotum est erumpet in regulum opera eorũ, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum.

Esai. 59.

32 *Antequam dies eius impleantur, peribit.* Dies hominis implentur, cùm vsque ad senectutem viuit, quę est ætatis terminus, & quasi peractio, vnde pleni dierũ obire in scriptura dicuntur, qui ad summam vsque senectutem viuunt, vt de Isaac, Et completi sunt dies Isaac cẽtum octoginta annorũ, & appositus est populo suo, senex, & plenus dierum. Peribit ergo impius antequàm dies eius impleantur. Id est, antequam senectutem assequatur. Quod de sceleratissimis hominibus, & grauibus vitijs implicatis intelligendum arbitror, qui peste, gladio, vel veneno absumpti ferè nũquàm ad senectutem

Genes. 35.

tem perueniunt. Quod Ecclesiastes declarare videtur dicens, Ne impiè agas multum, & noli esse stultus, ne
Eccles. 7. moriaris in tẽpore non tuo. Et Dauid dicens, Viri san
Psal. 54. guinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Et certè, & sacra scriptura, & alijs multis historijs memoriæ proditum est, multos huiusmodi homines citò obijsse, neque mihi succurrit vllus immanis, & ad omne scelus prociectus homo, qui extremam ætatem egisse narretur. [*Et manus eius arescent,*] illę, quas contra Deum tẽ dere ausus est, vt versu. 25. dixit. Sicut aruit manus Ie-
3. Reg. 14 roboam, quam extendit iubens prophetam Dei apprehendi, vt narratur in regibus, Arescent igitur manus eius, quoniam amplius grassari, & impunè nõ poterit scelera nefaria suscipere, venit enim nox, id est,
Ioan. 9. mors, quãdo nemo poterit operari, sicut Christus ait. Sed quòd manus eius dicit, Hebraicè est כפותו chippato: & cum alijs punctis significat manus plurali à כף caph, quod volam siue manus, siue pedis significat, puncta verò sæpe diximus ad naturam Hebræarũ vocum nõ pertinere, cũ sine punctis scribi soleant. Cum ijs autem punctis, quæ modo habet hæc vox subscripta, est à כפה chippa, quod ramũ indicat, & ita Septuaginta viri quos Chaldæus, & Hebræi sequuntur, hũc locum traducunt; καὶ ὁ κόδαμνος αὐτοῦ οὐ μὴ ἐθαλλήσῃ, & ramus eius nõ floreat. Nã רענן rahanan, quod hîc ponit Virere significat, sed vulgatus Arescet cõuertit, nã & idẽ est, quod nõ virescere, & aptius cũ manibus, quas ipse illo verbo (vt diximus) intellexit, coniungitur, nõ ergo florebit, neque virescet eius ramus: id est, filij, domus magnificæ, & vestigalia, quę testamẽto reliquit, multisque rationibus curauit, ne imminuerẽtur, &dis-

& dispergerentur, sed eorum esset in liberos suos perpetua successio, vt progeniem eius honestarent, & omnium seculorum posteritas nominis, & cognominis sui non esset immemor. Quę nequaquam, vt sperant, & ipsi cogitant, procedent: nam, vt paulò antè dixit, ramos eius arefaciet flamma: quare minime virescent. Quod amplius declarat dicens.

33 *Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius,* Est autem botrus in primo flore, quod Hispanè dicimus, *razimo en cierne*. Sed in Hebræo est בסר biçro, significat autem בסר baçar Vuam imaturam, Hispane *agraz*. Ait ergo quod citò progenies eius delebitur, antequàm genus eius, vt ipsi sperabant, posteritati propagetur, vt de domo dicitur Achab, Perdamque omnem domum Achab, & interficiã de domo Achab mingentem ad parietem, & clausum, & nouissimum in Israel. *3. Reg. 21.* Ad eãdẽ rationẽ, quod sequitur spectat. [*Et quasi oliua proijciens florem suum,*] Id est, filios procreauit, fructũ tamẽ ex eis, quẽ optat, non feret, vt genus propaget suum. Nam prius morientur: erit igitur, sicut oliua, quæ flores affert, sed antè ipsi decidunt, quàm fructũ ferant.

34 *Congregatio enim Hipocritæ sterilis,* Congregationem vocat, sobolẽ, & familiam hypocritæ, id est, impij, & scelerati, species progenere. Hebraicè verò ponitur ipsum genus חנף haneph enim Hebręis impius, & profligatꝰ est. Erit igitur familia eius sterilis, quia nõ propa- *Exod. 34.* gabit, reddit enim Deus iniquitatẽ patrũ in filijs ac nepotibus in tertiã, & quartã progenię. [*Et ignis deuorabit tabernacula eorũ, qui munera libenter accipiunt.*] Tabernaculum, vel pro ædibus ponitur magnificè constructis, multo auro, & ampla sepelectili refertis, vel

vel etiam pro familia,& ſtirpe,ſicut apud Latinos Domus nonnunquàm vſurpatur,vt poeta dixit.

Sergeſtusque,domus tenet, a quo ſergia nomen.

Eſai.5. Quidquid ſignificent tabernacula impiorum,delebuntur tamen,ſicut dicit Eſaias,Hæc dicit,Dominus exercituum,niſi domus multæ deſertæ fuerint,grandes,& pulchræ,& abſque habitatore.Sed animaduertendum eſt,quam ſpeciem pro toto genere ponat impiorum, [*qui munera libenter accipiunt*.] Ex quo intelligitur de illis imprimis ab eo verba fieri,qui rerum potiuntur, & regnum poſsident,qui ius denique alijs dicunt,quorum ſunt crimina grauiſsima.Ex illis tamé ad eorum impietatem declarandam hoc ſelegit, quòd munera libenter accipiant.Quare ſignificauit hoc ſcelus eſſe maximum, in ijs,qui reipublicæ præſunt.Nunquã enim huiuſmodi homines æquum omnibus iudicium reddent.Nã munera,vt Deus dixit Moyſi, Excæcant prudentes,& ſubuertunt verba iuſtorum, quo magis imprudentes,& iniuſtorum.Et Eſaias,Populi ſui ſcelera prædicans;ait,Principes tui infideles,ſocij furum,omnes diligunt munera,ſequũtur retributiones, pupillo non iudicant,& cauſa viduæ non ingreditur ad eos.

Munera accipe reſcelus.

Exod. 23.

Eſai.1.

35 *Concepit dolorem,& peperit iniquitatem, vterus eius præparat dolos.* Id eſt, ſcelus cogitat,quod alijs fraudi ſit,facit totos etiam dies dolos,& machinas commolitur,quibus obeat,& conficiat maleficia,animo denique,& peruerſis operibus improbus,atque adeò improbitatis plenus eſt. Ita etiam Dauid extremam hominis impietatem declarauit dicens,Ecce parturit iniuſtitiam concepit dolorem,& peperit iniquitatem. Ex quo intelligitur non de quibuſcunque iniquis hominibus, ſed de flagi-

Pſalm.7.

flagitioſiſsimis,& profligatiſsimis hactenus, vt diximus fuiſſe locutum.Quæ ſi in Iob conuenire putabat in magno,vt expoſuimus,errore verſabatur.

CAPVT XVI.

RESpondens autem Iob,dixit.

2 *Audiui frequenter talia: conſolatores oneroſi omnes vos* A *eſtis.*

3 *Nunquid habebunt finem verba ventoſa? aut aliquid tibi moleſtum eſt,ſi loquaris?*

4 *Poteram,& ego ſimilia veſtri loqui: atq; vtinam eſset anima veſtra pro anima mea.*

5 *Conſolarer,& ego vos ſermonibus,& mouerem caput meum ſuper vos.*

6 *Roborarem vos ore meo: & mouerem labia mea, quaſi parcens vobis.*

7 *Sed quid agam? Si locutus ſum,non quieſcet dolor meus:* B *& ſi tacuero, non recedet a me.*

8 *Nunc autem oppreſsit me dolor meus,& in nihilũ redacti ſunt omnes artus mei.*

9 *Rugæ meæ teſtimonium dicunt contra me, & ſuſcitatur falſiloquus aduerſus faciem meam contradicens mihi.*

10 *Collegit furorem ſuum in me,& comminans mihi, infremuit contra me dentibus ſuis hoſtis meus, terribilibus oculis me intuitus eſt.*

11 *Aperuerunt ſuper me ora ſua,& exprobrantes percuſſerunt maxillam meam,ſatiati ſunt pœnis meis.*

12 *Concluſit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.* C

13 *Ego ille quondam opulentus repente contritus ſum: tenuit cer-*

uicem meam confregit me, & posuit me sibi quasi in signum.
14 *Circundedit me lanceis suis, conuulnerauit lumbos meos, non pepercit, & effudit in terra viscera mea.*
15 *Conscidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas.*
16 *Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam.*
17 *Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligauerunt.*
D 18 *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces.*
19 *Terra ne operias sanguinem meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus.*
20 *Ecce enim in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis.*
21 *Verbosi amici mei, ad Deum stillat oculus meus.*
22 *Atque vtinam sic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo.*
23 *Ecce enim breues anni transeunt: & semitam, per quam non reuertar, ambulo.*

Respondens autem Iob, dixit.
2 *Audiui frequenter talia.* Nã & ipse Eliphaz, & reliqui duo amici egerãt de iniquorum hominũ improbitate, de supplicioq; eis à Deo constituto. Et Iob etiam multas contumelias imposuerant, & eius culpa in has miserias incidisse significauerãt, quare ait [*Frequenter audiui talia,*] Vel potest exponi, Iam ego didici, & satis mihi cognitum est id, quod vos tam multis de toto genere dicitis impiorũ. [*Consolatores onerosi omnes vos estis.*] Id est, qui potius refricetis, quàm liniatis dolorem, & qui potius onus imponatis, quàm subleuetis. In Hebræo est consolatores עמל hamal, quod est labor, & peruersitas, vel iniquitas, &

tas, & ita illud proximè superioris capitis versus vltimi nonnulli exponunt, Concepit עמל hamal iniquitatem. Ratione primæ significationis vulgatus optimè transtulit, [*onerosi*] Carẽt enim Hebræi adiectiuis, pro quibus sustantiuorum genitiuis vtuntur dicentes, Cõsolatores oneris, vel laboris. Ratione verò secundæ significationis Septuaginta traduxerũt, Cõsolatores κακῶν malorum Hebraismũ retinentes pro eo, quod Gręci dicerent κακοί iniqui atque peruersi: quoniam consolatoris munus minime præstabant, sed vexatoris potius. Quare non sunt reijciendi, & contemnendi Gręci, vt quidam Latinus interpres hoc loco dicit. Vocat autẽ illos cõsolatores per catachresim, cùm vexatores essent potius. Quoniam ad eum initio venisse profitebantur, vt consolarentur eum, sicut in secundo capite narratur, Condixerant, vt pariter venientes visitarent eum, & consolarentur.
3 *Nunquid habebunt finem verba ventosa?* Id est, inania atque futilia, & quæ nullam veram accusationem, nullã veram reprehensionem, nihil denique habeant propositi præter conuitium, & coutumeliam, cuiusmodi illa sunt, quæ Eliphaz principio dixit superioris capitis, vsque aduersum. 13. Ita Poeta dixit.

An tibi Mauors ventosa in lingua.

[*Aut aliquid tibi molestum est si loquaris?*] Id est, facilè sine molestia vlla huiusmodi ventosa verba, & quæ rem non attingant, facies. Ita etiam transferunt Septuaginta viri. In Hebræo tamen est דמרדצך iamrizcha. מרץ maraz autem ambiguum est vulgato. Nunquàm enim eodem modo exponit tribus, vel quatuor, locis quibus in scriptura reperitur. Hebræis tamen semper est

roborare, iubare, & ita hunc locũ interpretãtur, quid te iuuabit, vel roborabit, id est, qua re nixus, vel quibus argumentis adductus ista iactas? Chaldæus reddit דבסמדנך iebaçminách, quid tibi iucunditatis affert.

4 *Poteram & ego similia vestri loqui.* Puto idem hoc esse, quod illud capitis duodecimi. Et mihi est cor, sicut & vobis, neque inferior vestri sunt, quis enim hæc, quæ nostis, ignorat, id est possem & ego easdem, quas vos res tractare, nam & mihi compertæ sunt, & me neque redarguunt, neque vllius delicti conuincunt. [*Atque vtinam esset anima vestra pro anima mea.*] Id est si is esset vestrarum rerum status, qui & meus, eisdemque quibus ego miserijs vrgeremini.

5 *Consolarer, & ego vos sermonibus*, quod est prudentis & Christiani viri munus, vt afflictis animũ addat, & non super dolorem vulnerum eorum, vt quæritur de suis
Psal. 63. inimicis Dauid. Quod autem Iob id præstaret facilè constat ex eo, quod ipse postea de se dicit, Erã mœrentium consolator. [*Et mouerẽ caput meũ super vos,*] mouere caput alijs scripturę locis irridentis esse videtur, vt
Thren. 2. in Hieremia, Plauserũt super te manibus omnes transeuntes per viam, sibilauerunt, & mouerũt capita sua super filiam Hierusalem. Et in Ecclesiastico, ita de inimico dicitur, Quasi adiuuans suffodiet plantas tuas, ca
Eccli. 12. put suũ mouebit, & plaudet manu, Et in regibus, Spreuit te, & subsanabit te, virgo filia Syon: post tergum
4. Reg. 19 tuum caput mouit, virgo filia Hierusalem. Hoc tamẽ loco sine dubitatione dolentis est, & casum alterius grauiter ferentis, vt patet ex Septuaginta viris, ita reddẽtibus, Mouerem σύν πένθει, cum luctu caput meum? Nulla verò re magis mœrẽtis animus subleuat, quàm si alium

si alium etiam in suo casu dolere videat. Nam sibi quasi præsidium adesse cognoscit alterius animum beneuolum erga se sentiens. Ita de Christo Ioannes narrat, quòd cùm Mariam plorantem fratris sui mortem videret, infremuit spiritu, & turbauit se ipsum, & lachrymatus est. Qua re & suam erga familiam illam charitatem & pietatem indicauit, quod & qui aderant intellexerunt: nam dixisse narratur, Ecce quomodo amabat eum. Et eis subsidio venisse demonstrauit.

Ioan. 11. Mœrens leuatur si alium in suo casu dolere videat.

6 *Roborarem vos ore meo*: idẽ est, quod cõsolarer vos (vt dixit) sermonibus meis. [*Et mouerẽ labia mea, quasi parcens vobis.*] Id est, ea loquerer, quæ mitigarent, non quæ augerent dolorem vestrum. Hebræa obscurius enunciantur, ita tamen verbum de verbo reddentur, Motio labiorum meorũ prohibebit, quod optime Chaldæus exponit, Motus labiorum meorum דתמנע itmenach se prohiberet, vel se subraheret, id est, nihil sermonibus meis vobis detraherem, nullam contumeliam, nullum vobis conuitium facerem. Septuaginta tamen auctores, id cum sequentibus copularunt ita vertentes κίνησιν δὲ χειλέων οὐ φείσομαι motui labiorum non parcam, id est, loqui non desinã, & Hebræa verba per interrogationem intellexisse videntur in hãc sententiam, An motio labiorum meorũ se prohibebit? quã illi negatione explicarunt, & optimè quadrat: nam sequitur.

7 *Sed quid agam? Si locutus sum, non quiescet dolor meus: & si tacuero, non recedet a me.* Id est, quacunque me ratione geram dolore conficior. Si enim locutus fuero, molestum valde est cum ijs hominibus disputare, qui tot,

tam grauesque mihi contumelias imponunt. Sin autē tacuero graue nimis est, cùm tot falsò mihi crimina inferantur, non respondere.

8 *Nunc autem oppressit me dolor meus*, id est, tanto disrumpor, & tabesco dolore, vt neque eripi, neque vlla ratione minui possit, [*& in nihilū redacti sunt omnes artus mei.*]
Iob. 2. Nam, vt in secundo capite narratur percussit eum Sathan vlcere pessimo â planta pedis, vsque ad verticem eius. Et propterea totum hunc versum ita Septuaginta viri conuerterunt νυνδὲ κατάκοπον με πέποιηκε μωρὸν σεσηπότα καὶ ἐπελάβετο μου pręstitit me defesum, stupidū, putrefactum, & institit mihi, paraphrasi totum versum explicantes. Sed hæc versus pars ita est in Hebræo השמות כל עדתי hasimota cal hadati, desolasti omnem congregationem meam, nam עדה hada congregatio est Hebræis â verbo דעד iahad congregare. & ita Chaldæus transfert omnem סדעתי çihati cœtum meum. Sed hanc cōgregationem ad artuum compositionem vulgatus, & Septuaginti viri retulerūt. Potest etiam de familia intelligi eius, quæ filijs interēptis & fortunis amissis desolata fuit, vt ipse capite decimo nono queritur dicēs, Fratres meos lōge fecit á me, &
Iob. 19. noti mei quasi alieni recesserunt à me. Derelinquerunt me propinqui mei, & qui me noueram obliti sunt mei. In quilini domus meę, & ancillæ meæ sicut alienum habuerunt me, & quasi peregrinus fui in oculis eorum. Seruum meum vocaui, & non respondit, ore proprio deprecabar illum. Sequitur in præsenti capite.

9 *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me*, Probat ex corporis externis signis magno se dolore intercludi, vt facile

lè quiuis nō crudelis homo idipsum posset cognoscere ex rugis, quibus eius cutis propter maciem summā contracta est. Planiusq; id in Hebręo dicitur, Fecit vt rugas cōtraherē, vt testis esset (subaudi) dolor meus, vt ipsa rugarum contractio testis eius esset. Vel fortè cùm vulgatus [*contra me*,] conuertit aliam sententiam, vt mox dicemus significauit, [*Et suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam contradicens mihi.*] Hanc sententiam Hebræi nō cognoscūt. nam כחש cahas, quod vulgatus falsiloquus interpretatur maciem, significare dicunt, & ita hunc locum verbum de verbo reddunt, Et stetit in me macies, in vultu meo respondebit, id est, vultus mei macies pro testimonio dicet me magno in dolore esse. Interpretis autem nostri sententiam quidam Latini Hebræos sequentes reijciunt. Sed fateor quam illi probant explicationem in Hebræa verba quadrare. Nego tamen interpretis Latini versionem minus aptam esse. Nam כחש cahas non solùm maciem, sed etiam mendacium, & frequentius fortè significat. Nam sicut כחש cahas in Pahal marcescere indicat, ita in Pihel mentiri. Quare nominis illa versio non aliena est, & eò magis quòd Septuaginta auctores ψευδός μου, mendacium meum vertunt. Chaldæus כדבר cadbubi mendacium meum. Quocirca si vulgatus interpres hoc loco non probatur, ij omnes interpretes improbandi sunt, quod absurdissimum est. Oportet ergo sententiam auctoris vulgati explicare, vt ij auctores grauissimi pariter explicentur. Falsiloquum igitur, & mendacium suum vocat dolorem suum acerbissimum, quo tabescebat, quod significare,

& teſtari videbatur Iob iniquum eſſe, & culpa, & merito ſuo torqueri: cùm longè ſecus eſſet, quoniam ergo mentiebatur in illum, mendacium eum ſuum appellat. Et idem vulgatum ſignificaſſe puto, cùm primâ huius verſus partem conuertit. Rugę meæ teſtimoniũ dicunt contra me, vt totus verſus in eandem partem acciperetur.

10 *Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus ſuis, hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt.* Narrat ſatis eloquenter octo verſibus ſequentibus in quanta rerum acerbitate verſetur. Sed non conuenit inter interpretes, quemnam hoſtem ſuum appellet. Quidam diabolum opinantur, quibus ego non aſſentior. Nam in toto hoc libro de illo nunquâm quæritur, nec mētionem facit. Non enim tanto timori eſt diabolus bonis viris, quem ſciunt tantùm carnificem eſſe, & ex Dei modò agere præſcripto. Alij dolorem eius proſopopeia hoſtem ſuum vocare tradunt. Quorum ſententia valde mihi videtur probabilis: ſiquidē & carmini hæc figura aptiſsima eſt, & ſermonis contextus eam probare videtur. Nam dixit octauo verſu, Oppreſsit me dolor meus, nono verò eum falſiloquũ & mendacium ſuum appellauit, & contra ſe teſtimonium dicere pronunciauit, rectè igitur conſequitur, vt hoc eum decimo verſu hoſtem ſuum nominet. Alij putant Deum hoſtem ſuum vocare. Quam ego ſententiam ſequar: quia magis toti ſacroſanctæ ſcripturæ conſentit. In qua frequenter vſu venit, vt viri ſancti in ſuo caſu dolentes de Deo conquerantur, ab eoque pericula ſua conflata eſſe iudicent. Et ita eum Hieremias appellat dicens, Tetendit arcum ſuũ quaſi inimicus, firmauit dexteram ſuam quaſi hoſtis, & occidit omne quod pulchrum erat viſu in tabernaculo filiæ Syon. Effudit quaſi ignem indignationem ſuam. Factus eſt Dominus velut inimicus præcipitauit Iſrael. Deſcribit igitur Deum corporis ſpecie formidabili, quòd comminetur eum, quòd infremat contra eum dentibus ſuis, quòd terribilibus eum oculis intueatur, vt ita ſignificet quantum ei timorem iniecerit. Non enim dubium eſt, quin Deus vehementer terreat eum, quem periclitari decreuerit. Quod à ſe Hieremias deprecatur dicens, Non ſis tu mihi formidini, ſpes mea tu in die afflictionis. Quod dicit, [*Terribilibus oculis me intuitus eſt.* Optimè explicauit, quod Hebræus ad verbum dicit, Exacuit oculos ſuos in me. Septuaginta conuerterunt ἀκῖσιν ὀφθαλμῶν ἐνήλατο oculorum telis inſultauit. Chaldæus verò, Quaſi nouaculam acuit oculos ſuos aduerſum me. Illud etiam paraphraſeos addiderunt Septuaginta ad iram hoſtis magis declarandam βέλη πειρατῶν αὐτὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐπέπτωκαν tela piratarum eius fuerunt in me coniecta. Illud etiam ab eis additum fuiſſe videtur ὀξεῖ ἔπαισε με ὠθὶ τὰ γόνατα in genibus me acuto percuſsit, poſtquàm dixerant, Oculorum telis inſultauit. Sequentis autem verſus dimidium prætermiſiſſe videntur ſecundam eius partem modò vertentes, in genibus autem eũ per cuſiſſe declararunt: quoniam ſublata fuerat ei omnis euadendi, & effugiendi poteſtas.

Deũ hoſtẽ ſuũ appellat.

Thren.2.

Hiere.17.

11 *Aperuerunt ſuper me ora ſua, & exprobrantes percuſſerunt maxillam meam, ſatiati ſunt pœnis meis.* Variè etiam hic locus exponitur, quidam exiſtimant de ſuis id amicis dici, quòd in illum acerbi fuerint. Sed non expli-

cant, quo illud tropo dicatur, [*percußerunt maxillam meam*,] aut quid significet. Nam vt verba simpliciter indicant, accidisse mihi non persuadeo, viros enim opinor fuisse grauissimos amicos Iob. Alij suarum calamitatum prosopeiam esse arbitrantur. Sed non idonei tropi illi esse videntur, qui in calamitates transferantur, [*Satiati sunt pœnis, percußerunt maxillam, aperuerunt ora,*] Alij autem dæmones Iob intelligere putãt: quam sententiam iam refellimus. Quare non dubito quin de alijs id improbis, & nefarijs hominibus dixerit. Nam postquàm fortunis omnibns euersus in tantis miserijs fuit, antequàm ad eum eius amici venirent, certum est à quibusdam petulantissimis hominibus abiectum, atque despectum, & multis ignominijs appetitum fuisse: Nam ipse capite decimonono ait, Stulti quoque despiciebant me, & cùm ab eis recessissent, detrahebant mihi. Abominati sunt me quondam consiliarij mei, & quem maxime diligebam, aduersatus est me. Et capite trigesimo, Nunc autem derrident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum eis in prouerbium abominantur me longè fugiant à me. Et faciem meam conspuere non verentur. Hos igitur super eum (vt ait) ora sua aperuisse puto, cùm (vt postea dixit) factus fuerit eis in prouerbium, & in canticum versus. Hos exprobrantes maxillam eius percussisse, & pœnis eius fuisse satiatos, quos non veritos fuisse (ait) in faciem suam conspuere. Ea enim est peruersa iniquorum hominum ratio, vt facilè

Iob antequã amici venirent a quibus petulantissimis hominibus abiectũ fuisse.

Iob.19.

Iob.30.

lè aspernentur eum, quem ab amicis, & cognatis desertum, fortunis omnibus priuatum, & misero, & graui morbo deformem redditum videant, licèt eum cùm diues esset, plurimi facerent. Vt ait Dauid, Quod exprobauerunt inimici tui Domine, quod exprobauerunt commutationem Christi tui. *Psal.88.*

12 *Conclusit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.* De ijsdem hominibus hoc dici existimo, & illum iniquum, quem nominat imprimis, eum esse de quo ipse capite decimo nono ait, Is, quem maximè diligebam, aduersatus est me. Quanquàm Septuaginta singulare pro plurali esse crediderunt κἀδίκων iniustorum, transferentes. Vt meritò Iob expressam Christi imaginẽ retulisse censeatur: qui etiam à Deo fuit in potestatem iniquorum redactus, & eorum libi ni permissus.

13 *Ego ille quondam opulentus repente contritus sum,* Grauiorem suum casum fuisse declarat, quòd de altiori gradu fuerit deiectus, sicut quidam dixit, Miserum est fuisse fœlicem. Repente dicit, quoniam paucis diebus copijs omnibus fuit euersus, & morbo grauissimo oppressus, [*tenuit ceruicem meam, confregit me,* Deus scilicet, quem animo in se graui, & acerbo, tanquàm hostem describit, [*Et posuit me quasi in signum,*] In quod scilicet sua omnia tela conijciat, ideſt, me varijs, & inauditis modis affligit: id quod alio modo dixit Dauid, Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. Et Hieremias eadem figura vsus, Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam, misit *Psalm.87.* *Thren.3.*

misit in renibus meis filias Pharetræ suæ, simile eius quod statim subijcit Iob.

14 *Circundedit me lanceis suis, conuulnerauit lũbos meos.* Quod lanceis suis dicit in Hebræo est רבדו rabau: significat autem propriè רבדם rabim multos siue magnos. Vnde possumus etiã interpretari, Circũdedit me magnis aut multis, siue doloribus, siue calamitatibus, siue iniquis, & perditis hominibus, sicut etiam eodem verbo
Psal. 21. vsus dixit Dauid, Circundederunt me vituli רבדם rabim multi, Tauri pingues obsederunt me. Sed Septuaginta reddunt, sicut vulgatus λόγχαις lanceis Chaldæus גדודי girroi iaculatores. Et ita quidã Hebræus,
Hiere. 50. qui doctus habetur, interpretatur illud Hieremię cap. 50. vers. 29. Annunciate in Babylonem רבדם rabim plurimis omnibus, qui tendunt arcum, annunciate siue, vt ille dicit, congregate contra Babel sagittarios. Lanceas igitur, siue iaculatores Dei vocat ęrumnas, & miserias, in quibus versabatur. [*Non pepercit, & effudit in terra viscera mea,*] Alludit ad rationem agẽdi eorum, qui nihil se reprimentes tela sua in alicuius corpore exercent. quod etiam significauit Dauid dicens, Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea, ad eandemque rationem pertinet, quod sequitur.

15 *Conscidit me vulnere super vulnus,* id est multis vulneribus simul: multa enim vulnera, multas clades vno tempore accepit Iob, vt primo & secũdo capite narratur.
Psal. 41. Sicut etiã Dauid de se dicit, Abyssus abyssũ inuocat in voce cataractarũ tuarũ. Cataractas Dei vocat grauissimas eius iras, quib⁹ vrgẽtibus nõ vna tãtũ interuenit calamitas, quã hoc loco vocat Abyssũ, sed calamitas calamitatẽ importat. [*Irruit in me quasi gigas,*] .i. impetũ fecit

fecit in me quasi fortissimus vir, cui nihil potui resistere: sed primo me congressu prostrauit. Et ita in Hebræo est גבור guibor, quod fortem, & robustum virum propriè significat. Idem Septuaginta viri declarant plurali numero δυνάμενοι potentes conuertẽtes.

16 *Saccum consui super cutem meã, & operui cinere carnẽ meã.* Id est, cũ ei non possem vlla modo resistere, feci, quod victi solent, vt ad preces confugiant, & se ad pedes victoris abijciant. Saccus enim, & cinis insignia erãt plorantium, & misericordiam implorantium. Et ob eam rem serui Benadad victi à Rege Israel id consilij iniisse narrantur, Ecce audiuimus, quod reges domos Israel clementes sint, ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad Regẽ Israel forsitan saluabit animas nostras. Qua ratione Deus cum sit clementissimus iratus, & puniẽs optimè placatur, idque consilij Dauid ærũnis, & miserijs oppressus cœpisse narrat dicens, Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam, a facie iræ indignationis tuę, quia eleuans allisisti me. Iob autem id etiã fecisse traditur primo & secundo capite, cùm in terrã corruisse, & in ster quilinio sedisse narratur. Quibus nos locis cinerẽ, & puluerem luctum, & squalorem hominis afflicti significare diximus. Sed quod carnẽ meã dicit, in Hebrẽo est קרני carni, quod propriè cornu meum significat, per translationem קרן cheren significat robur, quod animalia, quæ habent cornua, illis imprimis vires suas expromant. Et ob eam rem Septuaginta conuertant ἡ δὲ σθένος μου ἐν γῇ ἐσθένωσεν robur meum in terra extinctum fuit. Significat etiam gloriam siue regnum, quod viribus

3. Reg. 20.

Qua ratione optime placatur Deus.

Psal. 101.

viribus regnum, & gloria comparetur, Sicut dixit Ana, Exaltauit cornu Christi sui, & Dauid, Cornu eius exaltabitur in gloria. Et propterea Chaldæus hoc loco transtulit abieci in terram אדקרך aicari gloriá meã. Qui omnes interpretes significasse putarũt, quod primo, & secũdo capite scribitur, Corruit in terrã, Sedebat in sterquilinio, & propterea vulgatꝰ sim pliciter, & sine vlla metaphora posito modo trãstulit.

1. *Reg.* 2. *Psal.* 102.

17 *Facies mea intumuit á fletu, & palpebræ meæ caliganerunt.* Ita enim natura fert, vt humore multo flendo ad oculos defluente genæ turgescant, & oculorum acies fiat obtusior, qua de causa dixit Hieremias, Mœstum factũ est in dolore cor nostrũ, ideo contenebrati sunt oculi nostri. Sed quod intimuit dicit in Hebræo est רמ״מרר homarmeru, quod non satis exploratæ significationis est, quòd hoc vno scripturæ loco reperiatur, Septuaginta συγκέκαυται combustum est, & non facies, sed ventrem ad maiorem amplificationem interpretati sunt vertentes ἡ γαστήρ μου συγκέκαυται venter meus combustus est, hoc est tot lachrymas effudi, vt omnis mei corporis humor effluxerit, & ita arui, vt combustus esse videar. Nam vterque interpres intellexit Iob nimis fleuisse, licèt varijs id modis significauerit. Dauid etiam dixit, Aruit tanquam testa virtus mea. Chaldæus autem verbum illud transfert facies meæ מכמשכשין metastesin lutulentæ, Nam חמר homer, ex quo geminatum ortum esse videtur, lutum significat, alludereque videtur ad puluerem vel cinerem, quo caput suum sparsit, vt primo & secundo capite expositũ est, qui lachrymis humefactus faciem eius fœdabat, & lutulentam reddebat.

Thren. 5.

Psal. 21.

Hæc

18 *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, quũ haberẽ mũdas ad Deũ preces.* Totius suæ causæ status est, nullo merito suo tot pœnas luere. Nec egisse quidq̃, cur se merito ei Deus ita immutaret, vt preces suas, quibus eũ pro incolumitate, & salute sua pręcabat̃, negligeret. Elegãter autẽ manus culpa vacantes cũ precibus mundis coniunxit. Siquidẽ eleuare manus Hebræis est, orare Deum, atque precari, Et ita dixit Dauid, Eleuatio manuũ mearũ sacrificiũ vespertinũ. Esse verò causam crimina, atq; flagitia cur Deus preces nõ audiat, simili dicendi ratione declarauit Esaias dicens, Et cùm extẽderitis manꝰ vestras, auertã oculos meos à vobis, & quũ multiplicaueritis orationẽ, nõ exaudiam, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Idem igitur est mundas manus habere, & mundas habere ad Deum preces.

Eleuare manus Hebræis est orare. *Psal.* 140. Propter flagitia Deus preces non audit. *Esai.* 1.

19 *Terra ne operias sanguinẽ meũ, neque inueniat in te locũ latendi clamor meus.* Operire sanguinem Hebræis esse puto causam alicuius ita comprimere, vt non cognoscatur, vtrum iure vel iniuria damnum acceperit. Quod sicut commodo iniquorum virorum fit, quippe quorũ inferior causa sit, ita incommodo bonorum virorum, quippe quorum est causa superior. Quare id à se deprecantur, & ita optimè declarari arbitror illud Geneseos, Vox sanguinis fratris tui Abel, clamat ad me de terra, Id est, petit, vt cognoscam, quo iure fuerit interfectus, dixerat enim ei, Quid fecisti? Quare his verbis Iob optare & postulare videtur, quod sæpe alias, vt eius agatur causa, & cognoscatur ab æquissimo iudice, quoniam ab amicis iniquis iudicibus condemnabatur, sicut capite. 13. dixit, Si fuero iudicatus scio, quòd iustus inueniar. Quis est

Genes. 3.

qui

qui iudicetur mecum? veniat quare tacens consumor? Quod optabat optima conscientia fretus, in cuius sermonem versu superiori incidit. Quam expositionem confirmat, quod hoc eodem versu sequitur, [*Neq; nueniat in te locum latendi clamor meus.*] Sapiẽter enim ad hãc innuendam sentẽtiam vulgatus interpres addidit illud [*inte & latendi*] verbis Hebræis, quæ verbum de verbo reddita id modò significant, Ne sit locus clamori meo, id est, nullo loco consistat, sed vniuersum peruaget orbem, & omnibus notus sit casus meus, si fortè iudicem aliquem inueniã, qui æquum reddat iudiciũ, & iustam ferat de mea vita sentẽtiã, Vel ne sit locus clamori meo, quousq; ad cęlũ vsque penetret, quando quidem iniquo iudicio in terra oprimor. Quod aptius cohęrere videtur, cum eo, quod sequitur.

Testis idẽ est quod iudex si de Deo dicatur.

20 *Ecce enim in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis.* Testis qui Hebræis est עד hed si de Deo dicatur non solum testem, sed etiam iudicem significare videtur. Et ita illud intelligendũ est, Micheæ describentis Deũ venientem, vt iudicium exerceat Samariæ, & Hierusalem, Et sit Dominus Deus vobis in testem, Dominus de templo sancto suo, &c. Nam licèt humanũ iudiciũ nõ patiatur, vt idem iudex, & testis sit, in diuino tamẽ iudicio omne aliud testimonium præterquam ipsius Dei leue est, quòd seduci possit, Quare cum orbẽ terrarum iudicabit, non aliorum sumet testimonia, ipse tantùm vniuscuiusque conscientientiæ certissimum testimonium dabit. Est enim testimonium Dei æquissimi iudicis sententia, & è contrariò eius sentẽtia locupletis, & oculati testis testimonium. Et propterea Malachias dicit. Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox

Mich.1.

Malach.3.

velox maleficis, & adulteris, & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, humiliãt viduas, & pupillos, & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me dicit Dominus exercituum. Optat igitur Iob, vt sæpe aliâs, ne sua causa comprimatur, sed à Deo æquissimo iudice tractetur, qui & testificatione certissima suæ inculpatæ vitæ vtetur. Deus autem licèt vbique sit, eius in primis sedes cælum esse ducitur propter loci pręstãtiam: sicut ipse per Esaiam testatur, Cælum mihi sedes est. Hunc ergo iudicem viri sancti vehementer desiderant, cùm iniquis iudicijs in terris vexãtur. Et ob eam rem dicebat Dauid, Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me. Consumetur nequitia peccatorum, & diriges iustum, scrutans corda, & renes Deus.

Psal.7.

21 *Verbosi amici mei,* Optimè hoc loco nomen מליץ meliz explicatur, quod alijs locis Interpretem, rhetorem, dirisorem declarat. Id est, amici mei verbis mecũ agũt, verba tantùm proferunt, nullam consolationem afferunt: id quod clarius initio dixerat huius capitis, Audiui frequẽter talia, consolatores onerosi omnes vos estis. Nunquid habebunt finem verba vẽtosa? [*ad Deũ stillat oculus meus.*] Id est, Deum tantum lachrymis meis quæro, ipsique miserias, & calamitates meas propono ab eo medicinam, & remedium expectans. Sicut dixit Dauid, Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meã ante ipsum pronũtio. Est enim hoc sapientissimum, cùm malis vrgemur, consilium.

Psal.141.

22 *Atque vtinam sic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo.* Iudicari hîc est litigare, vt alio loco, Quis est, qui iudicetur mecũ veniat: quare

Iob.13.

tacens cõsumor. Ait ergo, Lachrymis, vt dixi, Dei clementiam imploro, quia non possum alia cum eo ratione agere. Nam si mihi integrum esset quemadmodum vir cum viro, ita cum eo litigare, id facerem libentius, & ex eo quererem, quo nam meritò meo tot tantaque mihi imponat supplicia? Persistit in ea sententia quam sæpe posuit tot pœnas nunquàm commeruisse, idque vel Deo iudice auderet probare, si in eius posset iudicium venire, eique aliquantulũ respirare permitteret. Sicut capite nono dixit, Auferat à me virgam suã, pauor eius non me terreat, loquar, & non timebo eum. Quod honestissimorum factorum conscientia fretus audebat, vt sæpe diximus.

Iob.9.

23 *Ecce enim breues anni transeunt: & semitam, per quam non reuertar, ambulo.* Rectè explicat, quod est in Hebræo, Anni numeri veniẽt, & numeri vocat, quia eorum numerus, atque terminus, licèt homines lateat, Deo tamen constat, cui, non possunt omnes anni, qui numerantur, nõ breues videri, si cum illa eius æternitate, quæ numerari non potest, comparentur. Sicut etiam. 14. cap. dixit, Breues dies hominis sunt, & numerus mẽsium, eius apud te est. Quod dicit, [*Et semitam, per quam non reuertar, ambulo.*] Id est, cum numerũ annorum compleã, moriar, neq; rursus ad vitã redibo. Quæ efari videtur, vt ostendat non absurdum esse, nonnihil temporis respirandi à Deo optare ad litigandum cum illo. Nam si semel animam egerit, nullus huic clementiæ, quæ maximè Deum erga hominem decet afflictum, locus relinquetur, sæpissime enim ad hoc propositum hac sententia fuit vsus, sed copiosius capite decimo quarto à versu quinto, vsque ad duodecimum.

CAP.

CAPVT. XVII.

S*Piritus meus attenuabitur, dies mei breuiabuntur, & solùm* A
mihi superest sepulchrum.

2 *Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.*

3 *Libera me, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.*

4 *Cor eorum longè feci sti à disciplina, & propterea non exaltabuntur.* B

5 *Prædam pollicetur socijs, & oculi filiorum eius deficient.*

6 *Posuit me quasi in prouerbium vulgi, & exemplum sum coram eis.*

7 *Caligauit ab indignatione oculus meus, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt.*

8 *Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur.*

9 *Et tenebit iustus viam suam, & mundis manibus addet fortitu* C
dinem.

10 *Igitur omnes vos conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vllum sapientem.*

11 *Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquentes cor meum.*

12 *Noctem verterunt in diem, & rursum post tenebras spero* D
lucem.

13 *Si sustinuero, infernus domus mea est, & in tenebris straui lectulum meum.*

14 *Putredini dixi, Pater meus es: Mater mea, & soror mea, vermibus.*

15 *Vbi est ergo nunc præstolatio mea, & patientiam meam quis considerat?*

cum Deo, &c. Id est, id non optarem, nisi cum iniqui & fallacibus hominibus contenderem. Amicos ergo suos vocat fallaces, & deceptores, quòd dicerent Iob ob eius erimina à Deo tam acerbè puniri. Et propterea vulgatus interpres (quod Pagninus ignorare fatetur) clariori paraphrasi illa sub obscura verba conuertisse putauit, vertens [*Non peccaui*,] idem enim est, si dicas mentiuntur illi affirmantes me peccasse, & si dicas non peccaui.

3 *Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me*. Qui versus coniecturam facit ea, quæ modo explicuimus verba, ad illa superioris capitis, vt diximus, esse relata, id est, Libera me Domine deceptoribus, & fallacibus his iudicibus, & me in tuũ iudicium voca, ac deinde cuiusuis hominibus potentia me accusans, & litem intendens mecum pugnet. Nullius enim hominis tam æquo iudice potentiam, & auctoritatem verebor. Est enim Dei iudicium firmissimum innocentium præsidium. Sicut dicit Paulus, quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat, quis est qui condẽnet? In Hebræo tame est, שדמה נא ערבני עמך מי הוא לדדי דתקע sima na horbeni himach mi hu leiadi itacheh. Quod valde quidem obscurè dicitur, varièque declaratur, ita tamen verbum de verbo conuertemus. Pone nunc [vel quæso] fidei iube mihi tecũ, quis ille manui meæ pollicebitur. Loquitur autem cum Deo, vt ex sequenti versu cognoscitur, cùm dicat, Cor eorũ longè fecisti à disciplina, quod nõ nisi ad Deum pertinet. Ait ergo pone nunc futurum esse, quod opto, vt à te iudicer, tecum litigem, fedei iube ac mihi promitte, quòd tecum

Rom. 8.

tecum agam, apud te causam meam dicam, quod si mihi contingat, quis pollicebitur, quòd manus mecum conseret, aut quòd mecum disceptabit. Id est, quis mecum audebit contendere, nam neminẽ apud tã æquũ, & sapientem iudicem formidabo. Quæ interpretatio præter alias, quæ ab Hebræis, & ab ijs, qui Hebraicã veritatem appellant, afferuntur, mihi placet. Quæ & Hebræis verbis, & vulgatæ versioni aprissima est: ita vt eandem prorsus vulgatus interpres habeat sententiam, si omnia benè ponderentur. Quare non rectè quidam Hebræorum studiosus ait, veram huius loci sententiam in vulgato non esse interprete. Quod verò לדדי דתקע leiadi itaceah, manui meę pollicebitur, interpretor, ideo est, quòd תקע tacah per se, prehensa manu polliceri significat, Cui כף caph, manus non nunquam additur, sed in accusatiuo. Vt in prouerbijs, Fili mi, si spoponderis pro amico tuo תקעת לזר כפך tachta lezar cappecha defixisti apud extraneum manum tuam. Cùm ergo hoc loco nõ in accusatiuo, sed in datiuo דד iad manus ponatur, extra verbi bi significationẽ est, & ad illud pertinet, cui spõsio fit. Sicut in hoc ex prouerbijs exẽplo Extraneus, cui promittitur in datiuo ponit̃. Quod Hebræi, & eorũ discipuli nõ animaduertẽtes parũ aptè locũ hunc exposuerũt. Græci tamẽ hos duos versus cõfuderũt, vnum ex eis sua versione faciẽtes, & aliã sententiã reddẽtes. Ita enim cõuertũt λίσσομαι κάμνων, καὶ τι ποιήσω, ἔκλεψαν δὲ μου τὰ ὑπάρχοντα ἀλλότριοι, τίς ἐστὶν οὗτος τῇ χειρίμου συνδεύκτω supplico ægrotans. Et quid faciam? fortunas meas alieni furati sunt? Quis est hic manui vinciatur meę. Quòd Supplico ægrotans, dicũt, ita paraphrasim red-

reddunt illius, quod vulgatus vertit, In amaritudinibus moratur oculus meus. Intellexerunt enim eius oculos in Deo morari, hoc est, in tantis ærumnis in Deum me tantùm conuerto, ipsius auxilium implorans. Sicut dixit Dauid, Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis. Ecce siccut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri, Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multũ repleti sumus despectione. Illud autem fortunas meas alieni furati sunt, respondet ei, quod in Hebræo esse diximus, Si non illusores, vel fallaces mecum. Chaldæos igitur, & alios prædones, qui eius copias in primo capite inuasisse narrantur, illusores ab eo vocari Septuaginta crediderunt. Illud autem Manui meæ vinciatur, declarat id, quod ad verbum ex Hebræo reddimus, Quis ille manui meæ pollicebitur, est enim in Hebræis תקע tacah, quod apprehensa manu polliceri (vt narrauimus) significat. Habet ergo Septuaginta virorum versio eandem, quam nos huius loci explicuimus sententiam, id est, quis ille est, qui dicere audeat, id meritò meo accidisse? apprehensa manu promittat apud æquum iudicem de hac re mecum disputaturum, non enim disputationem recusabo.

Psal. 125.

4 *Cor eorum longè fecisti à disciplina, & propterea non exaltabuntur.*] Id est, mentes meorum amicorum fecisti, vt vacuæ sapientia, & vera rerum cognitione essent, neque intelligerent longè inter animi, & corporis bona differre, neque veram virtutem ex externa fortuna esse æstimandam. In qua re grauissimæ quidem offen-

offensionis, nisi attenti simus periculum est. Adeò vt Dauid, In hoc periculo versatus de se diceret, Mei autem penè moti sunt pedes, penè effussi sunt gressus mei. Et ipse Iob capite duodecimo ait, Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum. Quod ex Hebræo verti etiam posse diximus, Parata ad offensionem pedis. Hac etiam ratione eos, qui in hoc mundo habentur sapientes, longe Deus à disciplina fecit, Id est, stultissimos esse demonstrauit: cum Iesum Christum verum Dei filium mundo tam miserum, despectum, & afflictum proposuit, vt Paulus auctor est dicens, Nonne stultam fecit Deus saptentiam huius mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Stultitiam prædicationis vocat Christum crucifixum, qui pereuntibus, vt dixerat antè, stultitia est. Dici enim non potest, quantum sapientium huius mundi mentes perturbat, quantamque oculis eorum offundat caliginem, quòd meritis fortuna non respondeat. In eoque hominem omnium animalium infelicissimum esse ducunt, quòd præter cætera animalia homo ex libidine pendeat fortunæ. Adeò, vt diceret quispiam si sibi ab aliquo Deo daretur, optio, potius aut asinum, aut equum eligeret esse, quàm hominem, cuius versus, quia sunt iucundi subijciam.

Psal. 72. Sapientes huius mundi in quo vehemẽter offendant.

1. Corin. 1.

Εἴ τις προσελθὼν μοι θεὸν λέγοι κρατῶν
ἐπὰν ἀποθάνης ἄνθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ

ἔσῃ δ᾽ὅπι ἀν᾽ βάλῃ, κύων, πρόβατον, τράγος,
ἄνθρωπος ἵππος. σιαφειώναι γαῦρος δ᾽ἁ
ἁμαρμάρυγμα τᾶτ᾽ ἐστίν. ὃ, τι θέλει δ᾽ ἐλᾶ.
ἅπαντα μᾶλλον, εὐθὺς εἰπεῖν ἂν σοκῶ
σοι ἁμέ, πλὴν ἄνθρωπον. ἀσφ᾽ίκως εὐτυχεῖ.
κῆ κῶς τε πρᾶγμα τοῦτο χἠ ζῷον μόνον.
ὁ κρᾶτιστος ἵππος, ἀδὶ μελεστέραν ἔχα
ἐπιμέλειαν. ἀγαθὸς ἂν γένῃ κύων,
ἐντὶ μόχθος ἁ τᾶς κακᾶς κυνὸς πολύ.
ἅλεκτρυὼν μὲν γενναῖος ἐν ἑπτέρυγι φοφῇ
ἐστὶν ὁδ᾽ ἀγενὴς, καὶ δεδίει κοὐ κρᾴζει κε.
ἄνθρωπος ἐὰν μὴ χρηστὸς, εὐγενὴς, σφόδρα
γενναῖος, χἀδύνατος ὄφελος ἐν τῷ νῦν γένει
πρᾶγμ᾽ ἐστ᾽ ὁ κόλαξ ἄξιος πάντων, σέντεκα
ὁ συκοφάντης. ὁ κακοήθης τρίτα λέγῃ
ὄνον γενέσθαι κρεῖττον ἢ τὰς χάρονας
ὁρᾶν ἑαυτᾶ ζῶντας ὠδὶ φανέρεμεν.

Siquis potens Deus mihi accedens diceret. Postquã mortuus fueris, denuò reuiuiſces, eris autem, quod voles, canis, ouis, hireus, homo, equus. Rurſus enim vita tibi tranſigenda eſt: ſic fata iubent, tu, quod mauis elige. Quiduis potius, ſtatim mihi dictur⁹ videor, fac me quàm hominem. Indigna proſperitate, & rurſus calamitate immerita ſolus animalium homo afficitur. Optimus equus diligentiori cura, quàm alius colitur. Canis, ſi bonus fueris in precio longè maiori habeberis, quàm malus canis. Gallinaceus generoſior peculiaribus alimentis nutritur, ignauus vero etiam timet præſtantiorem. At homo licèt probus, nobilis, & valde ge-

neroſus ſit, nihil ei prodeſt in hoc ſeculo. Adulator autẽ omniũ optimè viuit, deinde Sycophãta, tertio loco deinde fraudulẽtus loquitẽ. Aſinũ fieri præſtat, quam deteriores ſe ſplẽdidius viuẽtes interi. Hęc ille. Quod dicit, [*Propterea non exaltabuntur,*] Id eſt, me non erunt in cauſa ſuperiores, neq, me diſputãdo vincẽt. Quod ita euenisſe narratur capit. 32. Omiſerunt tres viri iſti reſpondere Iob, eoquòd iuſtus ſibi videretur. Deique ſententia inferiores in diſceptando fuiſſe iudicati ſunt, vt ſcribitur in fine libri. Qua ſpe certiſsima eſſe debet vir bonus ab iniquis oppugnatus, & oppreſſus. Quod etiam precatur Dauid dicens, Ne tradasme Domine à deſiderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. *Pſal.* 139

5 Prædam pollicetur ſocijs, & oculi filiorum eius deficient. Locus eſt valde difficilis, & ad explicandum, & ad contexendum, varièque declaratur varièque ex Hebræo prima verſus pars conuertitur, quod tota ex vocibus conſtet ambiguis, vixque duos auctores reperias, inter quos de huius loci aut conuerſione aut explicatione conueniat. Sed conſideranti, & ponderanti mihi multorum auctorum, quos de hac re legi ſentẽtias, vulgati interpretis noſtri translatio valde mihi probatur. Nam quòd [*Prædam*] vertit, quod alij ad blandiendum, vel blandiciẽ conuertendũ exiſtimãt certum eſt חלק helec in ſcriptura diuina longè frequẽtius partem, quàm blanditiem ſignificare, quam ſignificationem ſequens vulgatus, vt cum ijs, quæ ſequũtur, aptius conueniret magis Latinè prædam tranſtulit, Locus difficilis.

cui

cui versioni Græci atque Chaldæus subscripserunt. Nam Græci τῇ μερίδι parti conuertunt. Chaldæus לְמַפְלֵג lemaphlig, ad diuidendum. Quòd verò [*socijs*] transfert, quod alij cogitationes transferendum putarunt, certũ etiã est רֵעִים rehim sæpissime socios, & amicos in scriptura indicare. Et Chaldæus חַבְרַיָּא habreia socios couuertit, cum igitur rectè voces conuersas fuisse constet, iam de sententia differamus. Quoniam verò Iob futuram de suis amicis victoriam superiori versu prædixit, vt clariorem esse doceat, eos satis sibi confidentes ostendit, alludens ad modum agendi militum, qui victoriam ex hostibus consecuturum sperant, qui huiusmodi alacres spe prædæ partem socijs & amicis suis promittunt. Periphrasis ergo est arrogãtis, & confidentis hominis illud, Qui [*Prædam pollicetur socijs,*] Quod longe aliter, quam sperant, eis euẽturum effedicit. Nam non solùm prædam socijs non distribuẽt, verumetiam ne filijs, ad quos in primis præda redũdare debebat. Imo [*oculi filiorum eius deficient,*] dolentes eorum patrem misere victũ esse. Sicut enim in prima versus parte alludebat ad victoris rationem, ita in secunda ad victi conditionem. Quæ expositio mihi multò planior alijs, & cohærentior videtur. Est autem impiorum hominum confidentia, qua viros probos superaturos esse confidunt, pijs valdè molesta. Quocirca precabatur Dauid, Nõ super gaudeãt mihi qui aduersantur mihi inique, &c. Et dilatauerũt super meos suum dixerũt Euge, euge viderũt oculi nostri, nõ sup gaudeãt mihi. Nõ dicãt in cordib⁹ suis, Euge, euge animę nostrę, nec

Iob. 2.

Iob. 19.

Psal 34

dicant, Deuorabimus eum. Erubescãt, & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis. Induantur confusione, & reuerentia, qui maligna loquuntur super me &c. Septuaginta tamen auctores cõuertunt τῇ μερίδι ἀναγγελᾷ κακίας ὀφθαλμοὶ δὲ μετ᾽ υἱῶν ἐπάκουσαν parti annunciat iniquitates, oculi autẽ mei propter filios cõtabuerunt. Quæ quadrat etiam nam רֵעִים rehim alijs punctis, vt rahim dicamus, Mala, & iniqua declarat, eodem modo רֵעִי hene oculi alijs punctis, vt henai legamus, Oculũ meũ significat, ideſt, nõ exaltabũtur, vt dixerat superiori versu, quoniam parti, id est, amico annunciauit iniquitates. Mutatio numeri sæpe ab Hebræis vsurpata, id est, annuntiauerunt iniquum esse. Secundam verò versus partem cum sequentibus coniungi voluerunt, quibus suas calamitates narrat, in quibus primò liberorum suorũ miseram numerat amissionem, sed in secunda versus parte vertenda tantùm Græci discrepant à vulgato, reliqui cum illo cõueniũt. Primæ verò versus partis tot sunt versiones, quot vertentes. Quidam Hebræus, Qui ad blandiẽdum narrat cogitationes, id est, Dei, dicens, vt Deo morem gerat, quòd ita Iob afflixerit, quia Iob eũ offenderat. Biblia Regia, Ad blandiciem indicauit amicis, id est, vt blandiat amicis. Tugurina versio, Qui amicos numerat inter bona sua. Auctor Biblię Roberti Stephani, Qui renunciauit cogitatus suos adulandi causa, ideſt, qui adulandi causa dicere solet, quidquid venerit ei in mentẽ, Pagninus, Qui blanda annunciauerit amicis. Quidam Hebręus, qui ab illis doctus habetur, Quis narrat amicis suis blanditias. Alius, Ad blandiendũ loquitur, quilibet eorum cum amico suo. Quæ versiones alijs

fortè placebunt,& cohærere iudicabuntur.

6 *Posuit me quasi prpuerbium vulgi*, Id est, mecum comparant homines infeliciſsimos, ex meque petunt dicendi modos,quibus aliorū calamitates amplificēt. Quod *Psal 65.* & Chriſtus de ſe per Dauidem dicit, Factus ſum illis in parabolam:quod eſt extrema hominis infelicitas. Nam huiuſmodi rationes dicēdi ex extremo eius rei, quam amplificamus gradu duci ſolent, vt Sole clarior dicimus,quia nihil eſſe ſole clarius cognoſcamus, Niue candidius,quia candore niuem præſtare rebus alijs exiſtimemus,ita ſi Iob miſeriorē, Iob infelicioré hominum vulgus dicebat,eum miſerrimū, & infeliciſsimum fuiſſe intelligebant.In eandem ſententiam dicitur,quod ſequitur in eodem verſu.[*Et exemplum ſum eorum eis.*]Quare paraphraſim vulgatus reddidiſſe videtur eius,quod eſt in Hebræo תפת topheth ſum corā eis.Quod varijs neque abijciendis modis exponitur. Quidam nomē eſſe loci proprium exiſtimant, de quo narratur in .4. Reg.23.verſ.10. Et contaminauit quoque topheth,quod eſt in conualle filij Enon, vt nemo conſecraret filium ſuū,aut filiam per ignem Moloch. Idem igitur eſt topheth, quod Gehenon , id eſt,vallis Enō,in quo valle, quia multus ignis erat vſus,per quē filios ſuos homines traducebant,vt eos dicarent Moloch idolo : qua de cauſa,& quòd eſſet tāti ſceleris officina,& quod illum cōtaminauit Ioſias,id eſt,execrādum, & deteſtandum iudicauit,& quem homines vitare deberent, pro loco damnatorum in Euangelio gehena ſæpe vſurpatur.Et ex hac ſignificatione hunc locum interpretatur Chaldęus,qui locus eſt maximè notandus,ita vertens וגהינם מן גדיד אזיל vegehinam min

min legeu ehi, Gehenā ero ex intrinſeco,ita enim explicat מבנדם lepanim,quod eſt in Hebręo,id eſt,antequā è vita,vel è corpore meo exeā in Gehena poſitus eſſe videor,adeò magnis ex crucior doloribꝰ.Duo Hebræi magnæ inter illos auctoritatis ex hac ſentētia targū declarant.Sed in hac expoſitione id tantū difficultatis relinquitur , quod valde mirum videtur , ſi in valle Henon iam inde à temporibus Iob , illa tanti ſceleris deteſtabilis eſſet officina,vt illius Iob mentionem fecerit, cùm prope eſſe Hieruſalē, & multi viri eximia virtute præditi Regnū,& Rempublicam illam gubernauerint,qui æquo animo illam ſentinam execrādam non paterētur.Sed fortè mos intermiſſus bonis viris regentibus,improbis regnantibus eodem loco repetebatur. Alij exiſtimāt תפת tophet nomē eſſe Chaldęū, & Dominum ſignificare,quod probant ex tertio capite Danielis verſ.2.quo תפתרא tophtaie Domini, & *Dan.3.* pręfecti prouinciarum vocātur,מבנדם lepanim verò quod vulgatus vertit Corā,Chaldæus Intrinſecus, illi Antè explanāt,quòd id etiam ſignificet,ita igitur totū locum exponūt ,Poſuit me in prouerbium vulgi,qui antè Dominus eram.Vt ex contrarijs oratio cōpoſita ornatior,& aptior ſit ad commouendos affectus, & ſuam calamitatem narrandam.Sicut Hieremias , Quo *Thren.1.* modo ſedet ſola ciuitas,plena populo,facta eſt, quaſi vidua,domina gentium. Alij dicunt in hoc nomine vltimum.ת. ſupereſſe, & idem quod תף toph tympanū indicare,& ita explicant , Sum tympanū eis,id eſt,irriſio atque ludibrium, ſic vt in me illudentes manibus plaudant.Sicut dixit etiā Hieremias,Plauſerunt ſuper *Thren.2.* te manibus omnes tranſeuntes per viam,ſibilauerunt, & mo

& mouerunt capita sua super filiam Hierusalem. Hæc cine est vrbs dicentes perfecti decoris, gaudiũ vniuer sæ terræ? Quam interpretationẽ Septuaginta viri pro basse videntur. Nam ita hunc locum traduent γέλως δὲ αὐτοῖς ἀπέβην risus eis fui, idem etiam Dauid signifi-
Psal. 63. care videtur dicens, In me psallebant, qui bibebant vi nũ. Et alio loco Hieremias, Factus sum derisum om-
Thren. 3. ni populo, canticum eorũ tota die. Narrat deinde quã tum eorum ignominijs, & cõtumelijs commoueatur, dicens.

7 *Caligauit ad indignationẽ oculus meus.* Tantũ mihi stomachũ faciũt, quòd eis ludibrio sim, vt cor meũ cumulatum ira oculorũ mihi aciẽ eripiat. Ita enim natura accidit, cũ ira inflammamur multò spiritu sanguineque in oculos defluente, ex quo frõtis, & genarũ rubor oriẽ. Ex quo aduersus Stoicos intelligitur, nõ in ardore irarũ omnino tollẽdo, sed in reprimẽdo perfectã virtutẽ positã esse, qua sine dubitatione Iob præditus fuit, licèt ita ei animus arderet. [*Et membra mea quasi ad nihilũ redacta sunt.*] Experimur enim magnã ex graui iracũdia toto corpore cõmotionẽ fieri. Quòd mẽbra mea dicit in Hebræo est זָעַר iezurai, a זָעַר iazar, qđ propriè formare, fingere significat. Ex quo fit, vt זָעַר iezer propriè quancunque formationẽ, & fictionem significet: hinc fit, vt desiderium, & cogitationem declaret, quòd sint quasi quædam mẽtis, & cordis fictiones, & totam etiam corporis conformationem ex membris suis cõstãtem. Quare recte membra mea versum est. Et ita quidam Hebræi hoc loco explicant. Chaldæus verò קַלַס זִיוָרִי chelaçtori forma mea. Alijs placet cogitationes exponere, id est ira tanta commoueor, vt in nulla

nulla cogitatione persistam: sed Græci זָעַר iezurai non à זָעַר iezer, cadere putarunt, sed futurũ esse verbi צוּר zur, quod obsidere significat, id quod alijs punctis consonantes literæ facilè patiuntur, dum vltimũ, ר. pro. ז. obrepsisse putemus, quod sæpe accidit, vt in Zacharia nostro quinto capite ex sententia Hieronymi docuimus. Intellexerunt igitur Septuaginta auctores, Omnes ipsi sicut vmbram obsident me. Nam ita reddiderunt περιελοίσκησάς μεγάλως ὑπὸ πάντων valde ab omnibus obsesus sum. Illud, Sicut vmbrã illa paraphrasi Valde interpretantes.

8 *Stupebunt iusti super hoc.* Mirantur quidem boni, quod innocentes à Deo puniantur, quippe qui sciant, penas natura sua ad scelera vlciscenda esse institutas. Neque legem, & prophetas vnquàm bonos, sed impios tantũ minari, probis autem præmia, & multa laudis insignia polliceri, quæ ita esse conuersa, vt boni malis opprimantur, mali bonis fruantur, non possunt non admirationem facere. De qua re Dauid ait, existimabã, vt *Psalm. 52* cognoscerem hoc: labor est ante me. Et ita de hac re Deus loquitur per Abacu. 1. Aspicite in gentibus, & admiramini, & obstupescite, quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credit, eũ narrabitur. Quia & ego suscitabo Chaldæos, &c. [*Et innocens contra hypocritam suscitabitur.*] Hypocritam vocat impium, quod impietatem dissimulet, nã in Hebræo est חָנֵף haneph quod impium significat. Ob eam rẽ igitur se boni viri in impios incitant, quod ea de causa impij superbiores, & deteriores fiant, & meliore se conditione esse q̃ bonos, & innocentes homines putant. Sicut auctor est Dauid psalmo nono, Dum superbit impius incẽditur *Psalm. 9*

He pauper.

Hinc etiam factum est, vt Græci articuli cordis cõuer terent. Illud etiam verbum Dissipatæ sunt, nõ in cogi tationes, sed in possessiones, vel articulos cordis tran sire duxerunt, & propterea trãstulerũt, Dissipati sunt articuli cordis mei. Cogitationes autẽ ad superius ver bum pertinere iudicarunt, intelligentes, Dies mei tran sierunt cogitationibus, id est, breui, sicut cogitationes
Psalm. 39. transeunt. Sicut in psalmo dicitur, Verũtamen in ima gine pertransijt homo. Ex quo fit, vt paraphrasi illud
Psalm. 9. In strepitu reddiderint, sicut in alio psalmo dixerũt, Perijt memoria eorũ cum sonitu. Quare eadẽ vtraq; versione est sententia, cum verbisque Hebræis co hærens.

12 *Noctem verterant in diem, & rursum post tenebras spero lu cẽ.* Facilè hũc locũ Titelmanꝰ exponit, hoc modo, Co gitationes meæ animum distrahentes faciunt, vt totã noctẽ insomnem ducã, & ita peruigil nocte, sicut die sim. Et postq̃ noctẽ sum assecutus, quã optabã, sperãs, q̃ in ea nõnihil acquiescerẽ, rursũ nihil acquiescẽs diẽ desidero, id est, neque die, neque nocte vllam mihi cu ræ, & cogitationes meæ dant quietem. Ex insomnia
Psalm. 76. etiam Dauid dolorem animi sui declarat dicens, Anti cipauerunt vigilias oculi mei, turbatus sum, & nõ sum locutus. Sed Hebræa obscura sunt, & aliam videntur habere sententiam. Quare alia etiam esse potest vulga ti sententia. Ita verò verbum de verbo Hebræa con uertemus. Diei noctem apponent, luci propinquę pro pter tenebras. Septuaginta viri cùm multis alijs locis paraphrasin adhibeant hoc loco ita se Hebræis verbis astrinxerũt, vt vel Hebræam phrasim sua versione re tineant. Nam vertunt ἀπὸ προσώπου σκότους à facie tene-

bra-

brarum, quod nos vertimus propter tenebras מפני enim, à facibus Propter Hebræis significat, Chaldæus non paruum huic loco lumen affert, ita vertens secun dam versus partem, nam primâ eodem omnino mo do, quo nos conuertit, Diei noctem apponẽt lucẽ pro pinquam מס קקדן meça lequin auferentes à conspe ctu tenebrarum. Hebræi quidam in commentarijs exi stimant suppositum verbi Apponent esse חברדר ha barau socios eius, eum iniquũ esse temerè iudicãtes, cũ luce clarius esset, id esse falsum. Sicut dicit Esaias, De huiusmodi temerarijs hominibus, Væ qui dicitis *Esai. 5.* malum bonum, & bonum malum: Ponentes tene bras lucem, & lucem tenebras. Alij verò מחשבותיו mahaseboto cogitationes eiꝰ, id est, cogitationes meę propter tot calamitates, & ærumnas, quas patior, quas frequenter scriptura sancta tenebras vocat, mihi affe runt valde ancipitem discernendi rationem, sic vt qua si mentis impos res non intelligam apertissimas, ac de nique faciunt, vt in nocte verser sempiterna, nullam lucem propinquam cernens, id est nullam è tantis ma lis emergẽdi viam. Vtraque est valde probabilis expo sitio loci difficilis.

13 *Si sustinuero infernus domus mea est, & in tenebris straui le ctulum meum,*

14 *Putredini dixi Pater meus es, & Mater mea, & soror mea vermibus.*

15 *Vbi est ergo nunc præstolatio mea, & patientiam meam quis considerat.* Hoc dicit, vt refellat id, quod ab eius amicis sæpe dictum est, Fore si ad meliorem se frugem cõuer teret, vt omnibus malis depulsis in pristinam eũ Deus dignitatem restitueret, & multis ornamentis augeret,

Hinc etiam factum est, vt Græci articuli cordis cõuer terent. Illud etiam verbum Dissipatæ sunt, nõ in cogi tationes, sed in possessiones, vel articulos cordis transire duxerunt, & propterea trãstulerũt, Dissipati sunt articuli cordis mei. Cogitationes autẽ ad superius verbum pertinere iudicarunt, intelligentes, Dies mei transierunt cogitationibus, id est, breui, sicut cogitationes
Psalm. 38. transeunt. Sicut in psalmo dicitur, Verùtamen in imagine pertransijt homo. Ex quo fit, vt paraphrasi illud
Psalm. 9. In strepitu reddiderint, sicut in alio psalmo dixerũt, Perijt memoria eorũ cum sonitu. Quare eadẽ vtraq; versione est sententia, cum verbisque Hebræis cohærens.

12 *Noctem verterunt in diem, & rursum post tenebras spero lucẽ.* Facilè hũc locũ Titelman⁹ exponit, hoc modo, Cogitationes meæ animum distrahentes faciunt, vt totã noctẽ insomnem ducã, & ita peruigil nocte, sicut die sim. Et postq̃ noctẽ sum assecutus, quã optabã, sperãs, q̃ in ea nõnihil acquiescerẽ, rursũ nihil acquiescẽs diẽ desidero, id est, neque die, neque nocte vllam mihi curæ, & cogitationes meæ dant quietem. Ex insomnia
Psalm. 76 etiam Dauid dolorem animi sui declarat dicens, Anticipauerunt vigilias oculi mei, turbatus sum, & nõ sum locutus. Sed Hebræa obscura sunt, & aliam videntur habere sententiam. Quare alia etiam esse potest vulgati sententia. Ita verò verbum de verbo Hebræa conuertemus. Diei noctem apponent, luci propinquę propter tenebras. Septuaginta viri cùm multis alijs locis paraphrasin adhibeant hoc loco ita se Hebræis verbis astrinxerũt, vt vel Hebræam phrasim sua versione retineant. Nam vertunt ἀπὸ προσώπου σκότους à facie tene-

bra-

brarum, quod nos vertimus propter tenebras מפני enim, à facibus Propter Hebræis significat, Chaldæus non paruum huic loco lumen affert, ita vertens secundam versus partem, nam primâ eodem omnino modo, quo nos conuertit, Diei noctem apponẽt lucẽ propinquam מס לקדן meça lequin auferentes à conspectu tenebrarum. Hebræi quidam in commentarijs existimant suppositum verbi Apponent esse הגדיר habarau socios eius, eum iniquũ esse temerè iudicãtes, cũ luce clarius esset, id esse falsum. Sicut dicit Esaias, De huiusmodi temerarijs hominibus, Væ qui dicitis Esai. 5.
malum bonum, & bonum malum: Ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Alij verò מחשבותו mahaseboto cogitationes ei⁹, id est, cogitationes meę propter tot calamitates, & ærumnas, quas patior, quas frequenter scriptura sancta tenebras vocat, mihi afferunt valde ancipitem discernendi rationem, sic vt quasi mentis impos res non intelligam apertissimas, ac denique faciunt, vt in nocte verser sempiterna, nullam lucem propinquam cernens, id est nullam è tantis malis emergẽdi viam. Vtraque est valde probabilis expositio loci difficilis.

13 *Si sustinuero infernus domus mea est, & in tenebris straui lectulum meum,*

14 *Putredini dixi Pater meus es, & Mater mea, & soror mea vermibus.*

15 *Vbi est ergo nunc præstolatio mea, & patientiam meam quis considerat.* Hoc dicit, vt refellat id, quod ab eius amicis sæpe dictum est, Fore si ad meliorem se frugem cõuerteret, vt omnibus malis depulsis in pristinam eũ Deus dignitatem restitueret, & multis ornamentis augeret,

Hinc etiam factum est, vt Græci articuli cordis cõuer
terent. Illud etiam verbum Dissipatæ sunt, nõ in cogi
tationes, sed in possessiones, vel articulos cordis tran-
sire duxerunt, & propterea trãstulerũt, Dissipati sunt
articuli cordis mei. Cogitationes autẽ ad superius ver
bum pertinere iudicarunt, intelligentes, Dies mei tran
sierunt cogitationibus, id est, breui, sicut cogitationes
Psalm. 38. transeunt. Sicut in psalmo dicitur, Verùtamen in ima
gine pertransijt homo. Ex quo fit, vt paraphrasi illud
Psalm. 9. In strepitu reddiderint, sicut in alio psalmo dixerũt,
Perijt memoria eorũ cum sonitu. Quare eadẽ vtraq;
versione est sententia, cum verbisque Hebræis co-
hærens.

12 *Noctem verterunt in diem, & rursum post tenebras spero lu-
cẽ.* Facilè hũc locũ Titelman⁹ exponit, hoc modo, Co
gitationes meæ animum distrahentes faciunt, vt totã
noctẽ insomnem ducã, & ita peruigil nocte, sicut die
sim. Et postq̃ noctẽ sum assecutus, quã optabã, sperãs,
q̃ in ea nõnihil acquiescerẽ, rursũ nihil acquiescẽs diẽ
desidero, id est, neque die, neque nocte vllam mihi cu-
ræ, & cogitationes meæ dant quietem. Ex insomnia
Psalm. 76 etiam Dauid dolorem animi sui declarat dicens, Anti
cipauerunt vigilias oculi mei, turbatus sum, & nõ sum
locutus. Sed Hebræa obscura sunt, & aliam videntur
habere sententiam. Quare alia etiam esse potest vulga
ti sententia. Ita verò verbum de verbo Hebræa con-
uertemus. Diei noctem apponent, luci propinquę pro
pter tenebras. Septuaginta viri cùm multis alijs locis
paraphrasin adhibeant hoc loco ita se Hebræis verbis
astrinxerũt, vt vel Hebræam phrasim sua versione re-
tineant. Nam vertunt ἀπὸ προσώπου σκότους à facie tene-
bra-

brarum, quod nos vertimus propter tenebras מפני
enim, à facibus Propter Hebræis significat, Chaldæus
non paruum huic loco lumen affert, ita vertens secun
dam versus partem, nam primâ eodem omnino mo-
do, quo nos conuertit, Diei noctem apponẽt lucẽ pro
pinquam מס לקדן meça lequin auferentes à conspe-
ctu tenebrarum. Hebræi quidam in commentarijs exi
stimant suppositum verbi Apponent esse הערדו ha-
barau socios eius, eum iniquũ esse temerè iudicãtes,
cũ luce clarius esset, id esse falsum. Sicut dicit Esaias,
De huiusmodi temerarijs hominibus, Væ qui dicitis Esai. 5.
malum bonum, & bonum malum: Ponentes tene-
bras lucem, & lucem tenebras. Alij verò מחשבותו
mahaseboto cogitationes ei⁹, id est, cogitationes meę
propter tot calamitates, & ærumnas, quas patior, quas
frequenter scriptura sancta tenebras vocat, mihi affe-
runt valde ancipitem discernendi rationem, sic vt qua
si mentis impos res non intelligam apertissimas, ac de
nique faciunt, vt in nocte verser sempiterna, nullam
lucem propinquam cernens, id est nullam è tantis ma
lis emergẽdi viam. Vtraque est valde probabilis expo
sitio loci difficilis.

13 *Si sustinuero infernus domus mea est, & in tenebris straui le-
ctulum meum,*

14 *Putredini dixi Pater meus es, & Mater mea, & soror mea
vermibus.*

15 *Vbi est ergo nunc præstolatio mea, & patientiam meam quis
considerat.* Hoc dicit, vt refellat id, quod ab eius amicis
sæpe dictum est, Fore si ad meliorem se frugem cõuer
teret, vt omnibus malis depulsis in pristinam eũ Deus
dignitatem restitueret, & multis ornamentis augeret,

vt Sophar capite vndecimo, Si iniquitatem, quæ est in manu tua abstuleris à te, &c. Eris stabilis, & non timebis, miseriæ quoq; obliuiſceris, & habebis fiduciã pro posita tibi spe. Quod ille refutat dicens, Nihil boni in hac vita reliquum sibi esse, quod iam sperare possit, cũ morbo insanabili, disperatoque impediretur. Quo argumento sæpe etiam vsus est ad hoc idem cõfutandũ, vt in principio capitis huius diximus, cùm enim natura non posse videret, valetudinem recuperare, id miraculo faciendum, vt postea factũ est, minime sperabat. Quod est prudentis, & pij viri miracula à Deo nõ quærere. Illud igitur, quod in huius capitis principio dixit, Solũ mihi supereſt sepulcrũ, multis nũc verbis amplificat. [*Si sustinuero,*] Id est, licèt expectem patienter ferens, quid tandem boni consequar? [*Infernus domus mea est,*] Citò enim moriar, & in sepulcro expers bonorũ omnium huius vitæ iacebo, nihil igitur de domo, & familia mea restituenda debeo cogitare. Nam sepulcrum mea domus, & in eo mea familia erit, Numerat deinde, quæ sepulcrum consequantur ex ijs, quæ in domo, & in familia esse solent, [*In tenebris strauí lectulũ meum,*] id est, in sepulcri tenebris iacebo, nec amplius hac mortalium communi luce fruar. [*Putredini dixi Pater meus es, & mater mea, & soror mea vermibus.*] Id est, nullos ibi parentes, nullos fratres, & sorores habebo, nisi putredinem, atque vermes. [*Vbi est ergo nunc præstolatio mea?*] Conclusio est totius argumentationis, qua suorum amicorũ dicta refellit, quibus ei spẽ salutis, si frugi fieret, ostendebant, id est, Cùm hæc ita sint, vt iam animam agam, & tantùm de sepulcro cogitem, in qua nam huius vitæ re spes mea erit? aut vnde quidpiam

piam boni expectabo? [*Et patientiam meam quis considerat?*] Clarius est in Hebræo: nam idem ponitur, nomen, quod superiori versus parte תקוה ticua spes, siue præstolatio, id est, quam mihi nunciatis, siue pollicemini spem, qua in tantis malis erigi possim, cùm citò me vita defectura sit: Nam equidem præterquàm, quòd leuis illa consolatio bono viro esse debet, quæ huius nititur vitæ commodis, sæpe fallax, & incerta est. Non enim semper bonorum hominum detrimenta in hac vita resarciuntur, sed plerunque miserijs, & malis omnibus oppressi moriuntur, dicente de illis Apostolo, Alij distenti sunt, non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionẽ. Alij verò ludibria, & verbera experti sunt, in super & vincula, & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egẽtes, angustiati, afflicti. Quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, & in spelũcis, & in cauernis terræ. Facit enim magno, & sceleſo animo virum rerum humanarum contemptio, non earũ spes, sed spes ea, quæ in Deo posita sit. Sicut dicit Dauid, Quæ est expectatio mea nonne Dominus? & substantia mea apud te est.

Bonorũ huius vitæ detrimẽta nõ semper resarciuntur. *Heb.* 10.

Quæ magnanimi viri spes esse debeat. *Psalm.* 38.

16 *In profundissimum infernum descendent omnia mea.* Infernũ pro sepulcro posuit, vt alijs scripturæ locis. Nec enim mihi placet, quod quibusdam Hebræis infernum hic centrum terræ significare, id est, nihil iam boni in hac vita spero, nam quidquid ad me attinet in sepulcro, in quo citò iacebo est. Alludens ad illud, quod dixerat, In tenebris strauí lectulum meum, putredini

dixi, Pater meus es. Eandem sententiam, licèt alijs verbis, Septuaginta viri expresserunt, qua satis facilis redditur locus Hebræis valde difficilis propter vocē ברד bade inferni, quibus non satis constat, quid hoc loco significet, & ita quidam vertunt fulchra siue latera inferni, alij radices inferni, alij membra, corporis scilicet mei in infernum descendent. Chaldæus satis obscurè כנו ד tande duo corpora. Quidam Hebręus doctus inter eos Septuaginta viros, & vulgatum nostrum secutus dicit ד ו de syllabæ nihil significantis esse adiectionem. ב. ba verò præpositionem esse, In significans, & ita locum explanat, In infernum descendent, res scilicet, quæ ad me attinent. Quare non dubito, quin aptior, & facilior sit Latini interpretis, & Græcorum expositio. [*Putasne saltem ibi erit requies mihi?* Id est, putatis me in sepulchro consecuturum illam felicitatem, atque salutem, quam mihi si in gratiam Dei redeā nunciatis? si enim ibi mihi id nō contingat, nullus alius locus relinquitur, nam citò, amplius hanc vitam nō visurus, ibi cōmorabor. Quòd dicit requies in Hebręo est נחת nahat requies à verbo דנח ianah. Si tamen radix eius sit נחת nahat descendere significat, & ita reddunt Septuaginta in eandem sententiam ἢ ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ χώματος καταβησόμεθα, an vna in sepulcrum descendemus. Id est, ego, & bona illa, quæ mihi pollicemini. Possunt etiam Hebræa verba sine interrogatione intelligi, vt à quibusdam Hebræis, & à Chaldæo intelliguntur, & ita verbum de verbo cōuerti, Verè simul in puluere quies, id est, simul cum alijs multis in sepulcro quiescam, neque vllam in hac vita quietem aut salutem, vt vos mihi nunciatis spero, sicut capite ter-

te tertio de sepulchro dixit, Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem cum regibus, & cōsulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines. Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore. Iob. 3.

GAPVT. XVIII.

Respondens autem Baldad Suhites dixit.

2 *Vsque ad quem finem verba iactabitis? intelligite prius, & sic loquamur.* A

3 *Quare reputati sumus, vt iumēta, & sorduimus coram vobis?*

4 *Qui perdis animam tuam in furore tuo, nunquid propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco suo?*

5 *Nonne lux impij extinguetur, nec splendebit flamma ignis eius?*

6 *Lux obtenebrescet in tabernaculo illius: & lucerna quæ super eum est, extinguetur.*

7 *Arctabuntur gressus virtutis eius, & præcipitabit eum consilium suum.* B

8 *Immisit enim in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat.*

9 *Tenebitur planta illius laqueo, & exardescet contra eum sitis.*

10 *Abscondita est in terra pedica eius, & decipula illius super semitam.*

11 *Vndique terrebunt eum formidines, & inuoluent eum pedes eius.*

12 *Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat costas illius.* C

13 *Deuoret pulchritudinem cutis eius, consumat brachia illius primogenita mors.*

14 *Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eū, quasi rex, interitus.*

15 *Habitent in tabernaculo illius socij eius, qui non est, aspergatur in tabernaculo eius sulphur.*
16 *Deorsum radices eius siccentur, sursum autem atterantur messis eius.*
17 *Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius*
D *in plateis.*
18 *Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum.*
19 *Non erit semen eius, neque progenies in populo suo, nec vllæ reliquiæ in regionibus eius.*
20 *In die eius stupebunt nouissimi, & primos inuadet horror.*
21 *Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, & iste locus eius qui ignorat Deum.*

Espondens autem Baldad Suhites, dixit.
2 *Vsque ad quē finem verba iactabitis.* Putant nō nulli plurale esse pro singulari, vt hæc verba Baldad ad Iob solum modo referantur, quod Græcorum æditio probare videtur, qui singulari numero vertunt, μέχρι τίνος δ πάυση vsquequo finē non facies? Sed cū plurali dixerit Hebræus, & ita vulgatus & Chaldæus transtulerint, non modò ad Iobū, sed etiam ad Eliphaz Baldad verba alij pertinere existimant. Fortèque in Eliphaz etiam in vectus fuit, quòd Iob non ab ipsis satis conuictum significare videbatur, dū voluit iterum cum eo de eadem re disputare, vel quia maledicta vltro citroque disputantes coniecerunt. Nam quòd quidam dicit Eliphazum, ob eam remiratum fuisse, quod contēni, & præteriri videretur, verisimile non est, cum suo antè loco dixisset. Ait ergo. [*Vsque ad quem finem verba iactabitis?* Id est, de eadem re eisdem argumētis disputabitis. [*Intelligite prius. & sic loquamur,*] Significare videtur eos iracundia inflam

flammatos potius maledicta congerere, quàm res de quibus disputabant attendere, vt eis solet accidere, qui bus contumax est de aliqua re disceptatio.
3 *Quare reputati sumus, vt iumenta,* Id est, quare ita coram nobis disputatis, quasi nos non intelligeremus vos minime decorum in disputando seruare. Quidam id ab eo dici putant, quòd Iob superiori capite dixerit de suis amicis, Cor eorum longe fecisti à disciplina. Sed non solùm ad Iob, sed etiam ad Eliphaz, hæc verba diximus esse referenda. [*Et sorduimus coram vobis,*] in Hebræo est נטמינו nitminu, quod a כמה tamah esse putatur, quod mentē, ne intelligat, occludere significat, id est, Cur stulti stupidiq; à vobis habemur. Quidam tamen doctus Hebræus in commentarijs טמאנו tamim immundi sumus interpretatur, vulgato nostro subscribens, potestque radix verbi esse כמא tama immundum esse significans, vt. ז. sit loco נ. Vtroq; modo eandem habet sententiam, vt iustas iræ suæ causas exponat, quòd ab eis contemptus, nec pro dignitate tractatus esset. Nascitur enim ira per se vique sua ex opinione contemptus. Vsque ad hunc locum Septuaginta viri numero singulari Baldad loqui interpretantes ad Iob tantùm eius verba accommodare videntur, quod faciliorem habet expositionē, & ijs, quę sequuntur aptiorem. Nam sequenti versu ad Iob tantum orationem conuertit Baldad.

Ira nascitur ex opinione cōtēptꝰ

4 *Quid perdis animā tuā in furore tuo?* In Hebræo est si verbum de verbo reddamus, Perdens animam tuam in furore tuo, vt aptius cum sequentibus tanquam in vocatiuo positū coniungatur. Iob verò perdentem vocat animam suam in furore suo. Quòd omni abiecta

suæ

ſuæ ſalutis ſpe tam anxiè mortem optaret, ac vita ſuã tot mala, & tantam acerbitatem redimere. Sicut ipſe cap. 13. dixit, Quare lacero carnes meas dẽtibus meis, & animam meã porto in manibus meis? & quia cum Deo de ſua innocentia diſputare optabat, Deumque ſuã cauſam calũniari ſignificare videbatur. Sicut. c. 10 dixit, Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris, & opprimas me, cap. etiam. 27. dicit, Deus abſtulit iudicium meum. Sequitur in eodem verſu, [*Nũquid propter te derelinquetur terra, & trãsferẽtur rupes de loco ſuo.*] Haud facilis eſt hyperbole, & parabola hæc ad explanandũ, cur ita Iob reprehendat, aut quid attineat his illum incommodis vrgere, quòd terra derelinquatur, quòd rupes transferantur, varijsque modis à viris doctis declaratur. Quidam, Nũquid querelis tuis de Deo, & expoſtulationibus facies, vt, quæ Deus iam inde ab æterno futura conſtituit, mutẽtur, cuiuſmodi eſt, quòd orbis terrarum habitetur, quòd rupes ſuis ſedibus fixæ firmæque ſint. Sed rogabo hos, ex quibus dictis Iobi id incõmodi concluditur? confugere tamen videntur, ad illud, quòd vulgus dialecticorum ſæpe vſurpat, Ex impoſsibili quodcunque ſequitur. Et ita qui rem aliquam difficilimam maioremque, quàm pro viribus ſuis moliuntur, eis dicere conſueuimus (aiunt) Num quid mare ſiccari? aut cælum ſuo curſu prohiberi vis? ita Iobo Baldad dicit, Ne putes querelis tuis mutãdũ eſſe, quod de te Deus facere decreuit. Nã ſi id putas, puta etiã terrã vniuerſam deſerẽdã, & rupes ſuo loco mouẽdas. Sed leuis hęc expoſitio eſſe videtur, cùm ex ea hoc abſurdum, quod concludit Baldad, non magis ad popoſitũ attineat, quàm ſi mare exſiccare poſſe

ſe aut cæli curſum impediri, aut aliam quancunq; rem earum, quę fieri non poſſunt, concluderet. Tum valde friuolè diceretur, Iob ne ſuis querelis mutanda putaret ea, quæ Deus futura eſſe decreuit? Siquidem nemo vnquàm rem tam ſtultam in animum induxit. Alij au autem ita interpretantur. Tantum ne tibi arrogas, vt ſolus ſapere videaris nos, inepti iudicemur? Ita ne vt te mortuo terra omni viro ſapienti deſtituatur? Quæ congrua eſſet expoſitio, nam ſimilis hæc ſententia eſt eius, quod dixerat Eliphaz cap. 15. Nunquid primus homo tu natus es, & ante omnes colles formatus. Quid noſti, quod ignoremus, quid intelligis, quod neſciamus. Sed nihil cohæret cum eo, quod ſequitur in eodem verſu, & transferentur rupes de loco ſuo. Alij verò ſic explanant. Nunquid à Deo terra propter te deferetur, vt ipſum res mortales minimè curare censeamus, ipſumque Deum rupem quidem firmiſsimã, mutari poſſe ex tuis verbis iudicemus. Quæ expoſitio prętęr cæteras quibuſdam placet Hebręis. Sed nõ declarant ex quibus verbis Iob, vel leuiter ſignificari videatur mortalia à Deo non curari, vel mutabilem eſſe, vt ex eis hanc increpationem à Baldad petitam eſſe ducerent. In eo tamen hęc expoſitio mihi vehemẽter probatur, quod צור zur rupis hîc Deũ ſignificare dicant. Nam id frequentius, quàm rupem veram, in ſcriptura ſacra ſignificat, vt pſal. 17. verſ. 3. Deus meus צורי zuri rupis mea, ſperabo in eo. Et eodem pſalmo, verſ. 47. Benedictus צורי zuri Deus meus. Et pſalmo. 78. & verſ. 35. & rememorati ſunt, quia Deus צורם zurã rupis vel adiutor eſt eorũ. Hoc verò nomine Deus in ſcriptura vocatur, quòd ſingulare pręſtet auxilium, eis

pſalm. 17 Deus cur vocetur rupis.

eis,qui ſperant in eo. Ita igitur locus hic rectè mihi explicari poſſe videtur. Vt quia Iob multis cap.16. iactu-
ram ſuam amplificauerat, deinde verò adiunxit, Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ, cum habe-
Pſal.125. rem mundas ad Deum preces,adiecit præterea,vt amicorũ dicta refelleret,nihil à Deo boni in hac vita ſperare,ſed omnem ſuæ ſalutis ſpem abieciſſe,& in ſepulcro tantùm aliquam à laboribus quietem expectare. Quæ omnia vt confutet Baldad,hoc dicit,id eſt, Si tu vir innocẽs tãtis miſerijs,& doloribus intercluſus nullam habes tuæ ſalutis ſpem,nec vllum tibi Deus auxiliũ allaturus eſt,deferant terrã ſancti,& innocẽtes viri, ſi Deus eis præſidio rupiq; firmiſsimæ nõ eſt. Ex quo enim auxilium quærant,cùm ſpes omnes ſuas in Deo poſitas habeant,quò cõfugiant,ſi rupis, & arx eorum Deus transfertur,hoc eſt firma eis,& ſtabilis non eſt.
Pſalm. 58 Quo incõmodo Deum ipſum vrgebat Dauid,vel potius Chriſtꝰ,orans,vt ei opẽ ferret,& dicẽs, Nõ erubeſcant in me,qui expectant te Dñe,Dñe virtutũ,id eſt, ne putẽt,ſi me in te ſperãtẽ deſtitutũ videant,firmiſsimum ſe apud te non manere præſidiũ. Quod magnũ quidẽ incõmodũ,& abſurdũ eſt,& ex verbis Iob cõcludi videtur, præſertim iuxta Iob amicorũ ſententiã,
Bonorũ virorum quę certa ſpes ſit. qui bonis viris bona in hac mortali vita ſæpe pollicebãtur. In quo errore eos verſari,& à Iob redargui dixi mus multis huius libri locis. Non enim ſatis intelligebant,vt ſanctorũ virorũ ſpes certiſsimæ ſint,cõmodorum huius vitæ eſſe nõ debere,neq; huiuſmodi vtilitates,& emolumẽta ex Deo patrono ſuo quærere debe
1.Cor.15. re,tradente Paulo,Si in hac vita tãtùm in Chriſto ſperantes ſumus,miſerabiliores ſumus omnibus hominibus,

bus,ſed cœleſtia,& perpetuo mãſura bona à Deo ſperare debere. Quæ certiſsimè Deo nixi officijs ſuis cõſequẽtur. Id quod Chriſtus apud Matthæũ docet eos, dicẽs,Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra,vbi ærugo,& tinea demolit,& vbi fures effodiũt,& furãtur. Theſaurizate autẽ vobis theſauros in cælo,vbi neque ęrugo,neque tinea demolitur,& vbi fures non effodiunt,nec furantur. Vbi enim eſt theſaurus tuus,ibi eſt cor tuum. Sequitur autem. *Matth.6.*

5 Nõne lux impĳ extinguetur,neque ſplendebit flãma ignis eius?
6 Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius, & lucerna, quæ ſuper eũ eſt extinguetur. Cùm vrgendo incõmodo probauerit fieri non poſſe,vt actũ ſit,de bonis,& integris hominibus,& quòd eorũ prędicãtur ſpes,dicit modo id potiꝰ ad impios homines pertinere,quos grauis manet ruina,& interitus inopinatus. Nõ rectè tamẽ à quibuſdã hic locus mihi videẽ explanari dicẽtibꝰ, Lucẽ, Flãmã Lucernã ſignificare cõſiliũ,prudẽtiã, & induſtriã impiorũ,quã infatuãdã enũciat,ſed melius eſt, vt gloriã opulẽtiã,& proſperitatẽ illorũ ſignificet,ſicut alijs ſcripturæ locis Lux proſperitatẽ declarat, Tenebræ verò calamitatẽ,& in hãc partẽ Iob.c.21.ait,Quoties lucerna impiorũ extinguẽt,& ſupereueniet eis innundatio. Tũ ꝙ ſequẽtiverſu,de illorũ cõſilio infatuãdo loquit. Ait ergo licẽt improbi elari ſint gratia, potentia,& auctoritate valeant,eorũ tamen ſplendor deformabitur, atque delebitur. Sicut de improbo quodã dicit Eſaias, Quomodo cecidiſti de cælo lucifer,qui mane oriebaris. Quãuis enim opibus,& hominũ admiratione impius in cęlo eſſe videaẽ,decidet tñ ex aſtris,cũ enim eiꝰ gloria leuiſsimas radices egerit,diu nõ põt conſiſtere, *Iob.21.* Impij homines tãdem ruent. *Eſai. 14.*

Nam

Nam morte saltem omnis eius amplitudo absolescet.
7 *Arctabuntur gressus virtutis eius.* Idest, non ita viribus, & potentia valebunt ad ea, quę conabantur, expromē
Sapien. 2. da. Ij, qui vt sapientia narrat, dicere solēt, Sit fortitudo nostra lex iniustitię, quod enim infirmum est, inutilē inuenitur, id est, nullis officij, & iustitię legibus cohibeamur, quominus libidinē nostrā, si potuerimus, expleamus. Ea enim est profligatissimorum hominum ratio, vt à nullo maleficio, quod cōmittere possint, se temperent, si vtilē sibi, aut iucūdum esse censeant, qui alio modo coerceri non possunt, nisi vt hîc dicitur, vt gresus virtutis eorum arctentur, idest, vt eorum virtus atque potētia pręcidatur. Vt Deum precabatur Iudith
Iud. 19. dicens, Erige brachium tuum, sicut ab initio, & allidē virtutem eorum in virtute tua, cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deijcere gladio suo cornu altaris tui. Arctare etiam gressus ratio dicendi est ad significandam calamitatem, & oppressionem. Sicut è contrario, dilatare gressus ad prosperū rerū cursum, sicut de se dicit Dauid, Dilatasti gressus
Psalm. 17 meos subtus me, & nō sunt infirmata vestigia mea. In Hebręo est צעד zahade gressus. Sed Septuaginta auctores צעד zohre paruuli siue minores legisse vidēt, sunt enim ד. & ר. literę valde similes apud Hebræos. Et propterea ita id conuerterunt θηρεύσαισαν ἐλάχιστοι τα ὑπάρχοντα ἀυτοῦ captentur minimi facultates eius. Nam און on non solum virtutem, & vim significat, sed etiam ea, quæ vi comparata sunt, vt declarant Hebrei capit. 20. libri huius versu. 10. verbum autem דצרו izru alijs punctis actiuum esse potest. Quare apta

apta verbis Hebris est conuersio Septuaginta virorū. Sententia autem etiam aptissima est, id est, Ita claritas, & amplitudo eius infringetur, vt à minimis, & vilibus hominibus, quos ipse contemnebat, facultates & fortunas suas defendere non possit. Ita Ieroboam seruus Salomonis ab eoq; in exilium proficisci coactus, maiorem partem regni eius postea occupauit. [*Et præcipitabit eum consilium suum,* Idest, Eiusmodi cōsilium inibit, ex quo grauissimum detrimentum accipiet. Sicut Roboam consilio iuuenum nolens populi tributum leuare, magnam regno suo cladē cōflauit. Sic factum etiam est, vt Goliat, & Holophernes gloria florentes gladijs suis iugulati fuerunt. De qua re pluribus egimus cap. 5. Exponentes illud, Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, ad quod pertinet etiam, quod sequitur.

Suo cōsilio decepti ini qui peribūt

3. Reg. 12.

8 *Immisit enim in rete pedes eius, & in maculis eius ambulat.*
9 *Tenebitur planta illius laqueo,* Id est, Suis se prauis consilijs, ita implicabit, vt damna, atque detrimenta nō subter effugiat, & ea quæ in alios intendebat pericula sibi creentur, id quod iniquis hominibus anxiè Dauid imprecatur dicens, Veniat illi laqueus, quē ignorat, & captio, quā abscōdit, apprehēdat eū, & in laqueū cadad in ipsum [*Et exardescet cōtra eū sitis,*] In Hebræo est צמדם zamim, quod sitiētes. 5. cap. huius libri vers. 5. Vulgatus interpretatus est. Et ita hoc loco Græci reddunt διψῶντας, Quare intelligēdū est, Exardescet cōtra eum sitis alicuius sitientis, id est, qui fortunas, & opes eius vehementer inhiet, eisque diripiendis neruis omnibus incumbat. Id quod etiam improbis imprecatur Dauid dicens, Scrutetur fœnerator omnem substantiā eius, & diri-

Psal. 34.

Psal. 108

& diripiant alieni labores eius. Quis enim magis sitit alienas opes quàm fœnerator. Græci verò transitiuum faciũt verbum חזק iahazec, quod noster vertit exardescet, paraphrasi vtens, significat autem propriè חזק hazac roborare, & ita optimè vertunt Græci interpretes κραταιώσει ἐπ' αὐτὸν διψῶντας Roborabit aduersus eum sitientes. Deus scilicet, vt roborabit Ieroboam aduersus Roboam filium Salomonis.

10 *Abscondita est in terra pedica eius, decipula illius super semitam.* Persistit in eo, quod dixerat suis consilijs iniquos homines perituros, videturque huius rei satis considerandam rationem exponere. Nam in ea, quam instituit vitæ ratione, quam oportunissimam existimat ad auctoritatem sibi, & potentiam parandam, ea, quam munit, via, vt sui sit voti compos, malum, & incommodum maximum latet, in quod ex improuiso ignarus incidet. Id ergo incommodi pedicam, & decipulam illius appellat, inquam se suis sceleratis consilijs conijciet. id quod planius docet Ecclesiasticus dicés,
Eccli. 27. Faciẽti nequissimũ cõsiliũ, super ipsum deuoluetur, & non agnoscet vnde aduenìat illi. Illusio, & improperiũ superbormũ, & vindicta, sicut leo insidiatur illi. Cuius rei vnicuiq; res humanas attentè cõsideranti exempla multa in vita succurrent. Quę homines certè maximè terrere debẽt, & à dolosis, & perditis cõsilijs auocare.

11 *Vndiq; terrebunt eũ formidines,* Doctissimè modum hominis impij describit, qui licèt cũ res prosperè cadunt
Iniquus val de timet. erecto animo sit, si offendat tamẽ, seq; ei immutet fortuna, vehementer metu exanimatur. Ex flagitiorum enim cõscientia magnus timor, & ingens oritur solici
Sapien. 7. tudo. Sicut dicitur in sapientia, Semper præsumit sæua perturbata conscientia. In eandẽ sententiã Septuaginta dicũt, vndique eũ perdent ὀδύναι dolores, quibus affici solet is, qui in metu est [*Et inuoluẽt pedes eius.*] Id est, Formidines pedes eius inuoluent, cogentes eum se in fugam conijcere. Quam sentẽtiam planius Hebræa significare videntur, quæ ita habẽt, si verbum de verbo traducamus. Et dispergẽt eum pedibus suis, id est, Suis pedibus fugam quæret. Eandem sententiam Græci videntur innuere πολλοὶ δὲ περὶ πόδα αὐτόν multi circum pedem eius, id est, dolores ex timore nati. Ita fiet, vt se se fugę det. Eodem modo Sapiens in prouerbijs declarat, quãtus impiorum hominum metus sit, dicens, Fugit impius nemine persequente. *Prouer. 28*

12 *Attenuetur fame robur eius,* id est, Potentia eius infringatur sic, vt libidinẽ suã non possit, vt antè expromere. Quòd [*robur*] dicit Hebraicè est און on, quod vis, & robur propriè est. Quia tamẽ in filijs procreandis patris robur demonstratur, putãt Hebręi per mitonimiã filiũ significare. Et ita quidã Hebræus explicat illud psalmi. 77. vers. 51. Percussit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum. Hebraicè est אונם onim, & declarat ille, Filiorũ, vt primitias filiorũ Sit idẽ, quod primogenita. Hieronymus reddit partus. Ita hoc loco alius Hebręus in cõmẽtarijs זרע zarho semẽ eius explicat, id est, Semẽ eius famelicũ sit, quę apta etiã est expositio. Nã hoc etiã viris iniquis imprecatur Dauid dicẽs, Nutãtes trãsferãtur filij eius, & mẽdicent. Sed illud אונו ono Septuaginta ad famẽ retulerunt ἐν λιμῷ σενῷ in fame angusta conuertẽtes, hoc est valida, & nimia fame opprimãt. [*Et in media inuadat costas illius,*] Id est, fame cõficiat, ne tãtis viribus polleat. Ad eã
Fame aliquando cõsciuntur iniqui.
Psal. 108.

dem pertinent ſententiam Hebræa verba, quæ verbū de verbo translata ſic habent. Et afflictio parata coſtæ eius, & propterea Græci conuerterunt πτῶμα δὲ αὐτῷ ἡτοίμασται ἐξαίσιον fœda ei parata eſt ruina, id eſt, Caſus eum, & afflictio manet, quæ repente eum inuadet imparatum. Id quod ipſa ſapientia in prouerbijs viris iniquis fore prædicit, Quum irruerit repentina calamitas, & interitus, quaſi tempeſtas ingruerit. Quando venerit ſuper vos tribulatio, & anguſtia. Ex quo loco etiam explanatur, quod ſequitur.

Prouer. 1.

Multę calamitates impiorum.

13 *Deuoret pulchritudinem cutis eius, & conſummat brachia illius Primogenita mors*, primogenita mors, vel primogenitus, vel angelus mortis, vel θανάτος mors, vt Septuaginta, Chaldæus, & alij vocem Hebræā declarant, repentina illa calamitas eſt, vt mea fert ſententia, de qua Salomon loco citato locutus eſt, in qua vir iniquus tabeſcet. Quòd pulchritudinem, & brachia dicit, idem verbum eſt apud Hebræos בדים badim, ſed diuerſo modo explicatur, vulgatus primo loco interpretatur pulchritudinem, Septuaginta verò κλῶνες ramos. Secūdo loco vulgatus interpretatur brachia, Septuaginta vero ὡραῖα pulchra. Significat autē בדים badim ramos, & per trāslationem membra corporis, quòd eius ſint quaſi rami, filios etiam quòd ſint quaſi quidam parentum rami. Quare [*Pulchritudinem cutis eius*,] Corporis eius membra poſſumus intelligere, brachia vero filios eius. Vt primo loco membra corporis, ſecundo liberos בדים badim ſignificet, vt hoc verſu calamitatem eius, & liberorum eius, quam antè tetigiſſe diximus, complectatur.

14 *Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius*, Opes, & fortunas

nas hominis potentis fiduciam eius vocare puto, diuitijs enim maximè confidit, ex eisque auxilium quęrit ad alios opprimēdos, & libidines ſuas explēdas, dicente etiā in prouerbijs Salomone, Subſtātia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quaſi murus validus circunſtans eum. Septuagintaverò auctores ſanitatem fiduciam eius eſſe crediderunt, ἴασις vertentes. Sicut enim infirma valetudo dibilitat, ita firma ſpē facit potenti. Quid quid igitur ſit, in quo ſpes ſuas collocauerit, conuellatur, ê domoque eius pellatur. [*Et calcet ſuper eū quaſi rex interitus.*] Id eſt, Interitus is, cui mederi, & repugnare non poſsit, in eamque calamitatem depellatur, quam leuare nulla ratione poſsit. Idem ſapiens loco citato ſignificauit dicens, Et interitus quaſi tempeſtas ingruerit. Hebraicè eſt, in eandemque ſententiam dicitur, Et detrudat eum in regem terrorum, id eſt, in magnā calamitatem, & luctum, quem releuare nullo modo poſſit. Sed verbi ſuppoſitum עצה hazato conſilium eius quidam Hebræus in cōmentarijs eſſe vult, hoc eſt, Cōſilium eius detrudat eum, &c. Alij Deū, hoc eſt Deus detrudat eum &c. Vtrumque quadrat. Facilè ex hoc verſio Græcorum intelligitur, χοίνη δὲ αὐτὴν ἀνάγκη αἰτία βασιλικὴ contineat eum neceſsitas accuſatione regia, id eſt, Ea neceſsitate vrgeatur, qua ſicut reus iuſto iudicio damnatus, nullo modo liberari poſsit. Sicut dixit Dauid, Cùm iudicatur exeat condemnatus.

Prouer. 18.

Pſal. 108.

15 *Habitent in tabernaculo illius ſocij eius, qui non eſt.* Id eſt, Eo mortuo non filij, ſed ſocij, hoc eſt, alieni occupent domum, & tabernaculū eius. Sicut etiā dixit Dauid, Filij eius eijciantur de habitationibus ſuis, & diripiant alieni labores eius. Sed obſcurè hoc conuerſum eſt,

Pſal. 108.

ſicut obſcura ſunt,& valde conciſa huius loci Hebręa verba תשכן באהלו כופר tiſcon beaholo mi beli lo,habitet in tabernaculo eius,eo quod nõ ei. Quod variè exppnitur,Septuaginta viri putarunt huius verbi ſuppoſitum eſſe ἀνάγκην neceſsitatẽ,hoc eſt, Neceſsitas habitet in tabernaculo eius. Chaldæus verò אתת intete, vxorẽ eius ſuppoſitũ eſſe duxit, eo quod verbum Hebræis ſit fœmeninum,& ita hunc locũ explicat, Vxor eius habitet in tabernaculo nõ ſuo. Quę expoſitio verbis Hebræis,& contextui præter cæteras,quas probant Hebręi mihi ſemper aptior viſa eſt. Nam huic malo Iob etiam ſe deuouet, ſi legem Dei violauiſſet dicens,Si ad hoſtium amici mei inſidiatus ſum, ſcortũ alterius ſit vxor mea. Quidam Hebræus in commentarijs בהלה bahala terror ſuppoſitum eſſe dicit,& ita explicat locum, Terror habitet in tabernaculo eius,propterea quòd eius non ſunt ea, quæ in eo ſunt,ſed calumnia,& rapina comparata. Quæ idonea etiã expoſitio eſt. [*Aſpergatur in tabernaculo eius ſulphur.*] Id eſt penitus iuſta Dei ſententia ſubuertatur tabernacul-,& domus ea,quæ alienis opibus conſtructa fuit, & inquã præda ex alienis fortunis crudeliſsimẽ capta importabatur,quæ denique erat prædonis, vel potius ſanguinariæ beſtiæ receptaculum. Ita Zacharias de illo volumine,quod vidit volãs, in quo erat ſcripta ſententia,& animaduerſio Dei in improbos, Et educam (ait)illud,Dicit Dominus exercituũ,& veniet ad domum furis,& ad domũ iurantis in nomine meo mendaciter,& cõmorabitur in medio domus eius,& conſummet eam,& ligna eius,& lapides eius. Aſpergi ſulphur optat, vt Dei acerbiſsimum ſupplicium inuat.

Iob.13.

Zachar.5.

Hac

Hac enim ratione horrendum illud exemplum in Sodomam,& Gomorrham editum fuit. Narratur enim in Geneſi,Dominus pluit ſuper Sodomã,& Gomorrham ſulphur, & ignẽ à Domino de cælo, & ſubuertit ciuitates has. *Geneſ.19.*

16 *Deorſum radices eius ſiccẽtur,ſurſũ autẽ atteratur meſsis eius* Id eſt,radicitus familia,genus,& liberi eius extingantur,& radicitus ex orbe terrarum cõuellantur. Quare fruſtra impij hæc longiſsimè propagare conantur. Dicente etiam Eſaia,Sicut deuorat ſtipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit, ſic radix eorum quaſi fauilla erit,& germen eorum,vt puluis aſcendet. Abiecerunt enim legem Dñi exercituum, & eloquiũ ſancti Iſrael blaſphemauerũt. Ex quo illud efficitur,quod ſequitur

Fruſtra impij genus & familiã ſuam lõgiſſimè propagare ſtudẽt *Eſai.5.*

17 *Memoria illius pereat de terra,& nomen eius non celebretur in plateis.* Id eſt,nulla inter mortales mẽtio fiat eius, qui ſceleratis,& peruerſis modis famæ, & nominis celebritati ſeruiuit. Sicut etiã ei imprecatur Dauid,In generatione vna deleatur nomen eius,& diſpereat de terra memoria eius. *Pſal.108.*

18 *Expellet eũ de luce in tenebras, & de orbe transferet eum.* Subaudi Deus,vel calamitas,aut calamitates, vt congruum ſuppoſitum ſit verborum Hebræorum, quæ pluralis numeri ſunt, אלהים elohim Deus,quod iungitur etiam verbo plurali apud Hebræos. Nihilque aliud hoc verſu ſignificari puto,niſi morte mulctabitur. Nã lux in hoc libro appellatur vita,vt, Quare miſero data eſt lux, Et qui concepti non viderunt lucẽ, dicitur,cap.3. Mors etiã tenebrę nominatur,vt.c. 10. Ante quam vadam,& non reuertar ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine terram miſeriæ *Iob.3.* *Iob.10.*

& tenebrarum, vbi vmbra mortis. Quòd verò de vrbe dicit, Hebraicè est תבל tebel orbem significans, & ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ab orbe transferunt Septuaginta interpretes: & in quibusdam vulgatæ æditionis exemplis est, De orbe: facilèq; forte pro orbe irrepsit vrbe. Quomodocunque sit eadem est sententia, quam diximus.

19 *Non erit semen eius, neque progenies in populo suo, neque vllæ reliquiæ in regionibus eius.* Pro semine, & progenie in Hebræo est, Filij, & nepotes eadem sententia, id est, Soboles, progenies, & genus eius extirpetur, & funditus ex hominum cõmunitate exterminetur. Licèt ipse illud imaginibus ornare, & multis opibus stabilire conatus sit. Idem etiam significauit Dauid dicens, Fiãt nati eius in interitu. Illud neque [*Vllæ reliquiæ in regionibus eius,*] Paraphrasi Septuaginta transferunt οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῦ ὑπάρξουσι ἕτεροι in rebus eius viuent alij. Et quia in Hebræo pro regionibus eius est מגוריו megurau habitationibus eius. Sicut etiam dixit Dauid, Filij eius eijciantur de habitationibus suis.

Psal. 108.

Psal. 108.

20 *In die eius obstupebunt nouissimi, & primos inuadit horror,* Diem eius vocat casum, & exitium eius, nouissimos appellat eos, qui tunc postremo nati fuerint, primos verò qui primo nati sunt, id est, Iuuenes, & senes, omnes denique homines vehementer formidabunt, cùm tantamtantisque modis munitam stirpem,, atque familiam tam miserabili ruina exstirpari viderint. Id quod luculanter etiam vaticinatus est Dauid dicens, Deus destruet te in finem: euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. Videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent, Ecce homo, qui non posuit Deum adiu-

Psal. 51.

adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua.

21 *Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, & iste locus eius, qui ignorat Deum*, Id est, ita agetur cum ædibus iniqui magni ficè constructis, & is exitus erit eius, qui Deum contemnit. Vel tabernacula posuit pro familia, quã etiam Latini domum vocant, & Castellani *casa*, id est, ita impius cum tota sua familia exterminabitur. Eritque apta totius capitis per oratio, in quo de impio, & eius familia egit. Quæ de toto iniquorum genere Baldad dicens, Si deinde velit assumere, Iob iniquum esse, vt concludat ob eam rem in tot calamitates venisse, falsa erit, vt iam diximus assumptio. Animaduertendum etiam est, vt ea, quę dixit Baldad, certissima habeantur, non semper iniquos homines scelerum suorũ pœnas in hac vita luere, imò plerosq; vsque ad extremum vitæ diem prosperam fortunam trahere, vt in multis regibus, & principibus sceleratis sæpe expertum est. Atque adeò per multos annos genus, stirpem, familiam, & regnum suum latissimè propagare, vt his temporibus magno Christianæ Reipub. incommodo ex Othomanorum improba progenie cognoscitur. Non dubium tamen est, quin hac vel futura vita, grauissimum sit iniquis hominibus supplicium constitutum.

Quo pacto sit intelligendum sceleratos semper pœnas luere.

CAP.

CAPVT. XIX.

A RESpondens autem Iob, dixit.
2 Vsquequo affligitis animã meã, et atteritis me sermonibus?
3 En, decies confunditis me, & non erubescitis opprimẽtes me.
4 Nempe etsi ignoraui, mecum erit ignorantia mea.
5 At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobrijs meis.
6 Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit.
7 Ecce, clamabo vim patiens, & nemo audiet: vociferabor, &
B non est qui iudicet.
8 Semitam meam circumsepsit, & transire non possum, & in calle meo tenebras posuit.
9 Spoliauit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo.
10 Destruxit me vndique, & pereo, & quasi euulsæ arbori abstulit spem meam.
11 Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostẽ suum.
C 12 Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viã per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum.
13 Fratres meos longè fecit à me, & noti mei quasi alieni receßerunt à me.
14 Dereliquerunt me propinqui mei: & qui me nouerant, obliti sunt mei.
15 Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ sicut alienum habuerũt me: & quasi peregrinus fui in oculis eorum.
16 Seruum meum vocaui, & non respondit, ore proprio deprecabar illum.
17 Halitũ meũ exhorruit vxor mea, & orabã filios vteri mei.
18 Stulti quoque despiciebant me: & cùm abeis recessissem, detrahebant mihi.
D

Abo-

19 Abominati sunt me quondã consiliarij mei: & quẽ maximè diligebam, auersatus est me.
20 Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meũ, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.
21 Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.
22 Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini?
23 Quis mihi tribuat, vt scribãtur sermones mei? quis mihi det, vt exarentur in libro.
24 Stylo ferreo, & plũbi lamina, vel certè sculpantur in silice?
25 Scio enim, quòd Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum.
26 Et rursum circũdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deũ.
27 Quẽ visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, reposita est hæc spes mea in sinu meo.
28 Quare ergo nunc dicitis, Persequamur eum, & radicem verbi inueniamus contra eum.
29 Fugite ergo à facie gladij, quoniã vltior iniquitatũ gladius est & scitote esse iudicium.

RESpondens autem Iob, dixit.
2 Vsquequo affligitis animã meã, & atteritis me sermonibus? Id est, quibus mihi conuitium iniuria facitis, & meos grauissimos dolores refricatis. Quod hominum genus vehementer molestum erat Dauidi dicenti, Induantur confusione, & reuerentia, qui maligna loquuntur super me. *Psal. 34.*
3 En decies confunditis me, Numerus finitus pro infinito, id est, sæpe eisdem me sermonibus confunditis, sæpe eadem repentẽtes. Eodem numero finito pro infinito

vsus

Apoc.2. vsus est Ioannes in Apocalypsi, Habebitis tribulatio-
Genes.3. nem diebus decem, id est, Multis diebus. Et Iacob in Genesi, Immutasti mercedem meam decē vicibus, id est sæpe. [*Et non erubescitis opprimentes me,*] Quòd opprimentes dicit Hebraicè est תהכרו tacheru, quod verbum hoc tantùm loco reperitur, & propterea ignotæ significationis esse videtur: nam variè exponitur. Septuaginta eodem ferè modo, quo vulgatus interpretantur ἐνδικεῖσθε incumbitis in me. Chaldæus autem ê ככר alio verbo deductū esse putauit, quod cognoscere significat. Nā ita cōuertit תשתמוד עון tistemode hū cognocitis, id est, cōfunditis me, cùm meā inculpatam vitam cognoueritis. Quidam Hebræus in commentarijs תלעיגו talhigu subsanabitis. Alij admiramini de me, declarant, alij indurati eritis mihi. Quacūque ratione exponatur in humanitatem significat amicorum erga Iob.

4 *Nēpe & si ignoraui mecum erit ignorantia mea.* Id est malo ignorantiæ meæ dānum ferre, quâm tam grauibus sermonibus à vobis erudiri, quibus irritatus fortè in tantis malis animū despōdebo, & ad eā desperationē com compellar, ex qua longe maius vulnus, quàm ex hac ignorātia accipiam. Et quidē existimo satius esse ignorare, quā ab imperitis doceri. Nā pro vno, quē tollāt errorē, multos alios, & fortè magis perniciosos incutiunt. Vnde narratur de Isocrate eos nullatenus instituere voluisse, qui ab alijs primùm fuissēt instituti. De huiusmodi magistris Iacobū dixisse puto. Nolite plures magistri fieri fratres mei. Scientes quoniam maius iudicium summitis. Huic loco Septuaginta viri subiecerunt, id in quo Iob in hac disputatione

Satius ignorare quā ab ab imperito doceri.

Iacob.3.

ne errasse, & ignoranter fecisse videtur: quod neque in Hebræo, neque in Chaldęo, neque in vulgato interprete est. Summopere vero animaduertendum est, λαλῆσαι ῥῆμα ὃ οὐκ ἔδει τὰ δὲ ῥήματα μου πλανᾶται καὶ οὐκ ἐνδικαιρῶ locutum fuisse verbum, quod minime decet, verba verò mea errant, & nō in tempore. Certū enim est Iob errasse verbis non ita modestis faciendis, cùm diceret cum Deo velle de sua innocentia experiri, id quod ipse vltimo capite fatetur dicens, Insipienter locutus sum, & quæ vltra modum excederent sciētiam meā, Audi, & ego loquar, interrogabo te, & responde mihi. Quod Septuaginta viros apposuisse duco, vt significarent non adeo hunc errorem grauem fuisse, vt antiquius ei nō esse deberet in eo versari, quàm amicis integram suam vitam damnantibus, & contumelijs afficientibus consentiri, vt ipse Iob mox dicit.

5 *At vos contra me e regimini, & arguitis me opprobrijs meis.* Id est mihi in tanta calamitate insultatis, & probare conamini me culpa mea in tāto opprobrio versari. Similem hostium suorum in sultationem Dauid pertulisse videtur, cùm de illis dicit, Tentauerunt me, subsanauerunt me subsanatione, frēduerunt super me dentibus suis. Quod [*erigimini*] dicit, In Hebræo est, הגדילו higdilu, magnificatis, quod quidam interpretantur, Magnificatis errorem, scilicet meū. Sed melius, vt intelligamus, Magnificatis vos ipsos, me vicisse putātes. Quare rectè vertit vulgatus [*erigimini,*] quam sententiam etiam Septuaginta reddiderunt.

Psalm. 43

6 *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me.* Status est causæ suæ, de quo tota cum amicis cōtrouersia erat, idest, Non merito meo tantas mihi pœnas imposuit.

imposuit. Sicut in principio dixit responsionis suæ, Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram me rui, & calamitas, quam patior, in statera. Quasi arena
Iob. 6. maris, hæc grauior appareret. Et cap. 10. Dicam Deo, Noli me condemnare, indica mihi, cur me ita iudices,
Iob. 10. Nunquid bonum tibi videtur, si calumnieris me? Illud autem [*non æquo iudicio afflixerit me*,] mitius in Hebręo ponitur, עותני hiuetani peruertit me. Et ita trãsferunt Septuaginta viri, Dominus est ταράξας contur bans. [*Flagellis suis me cinxerit*,] id est, supplicio constrinxerit. Quòd [*Flagellis suis*,] dicit, in Hebræo est מצודו mezudo, quod hoc tantum loco sub hac forma reperitur. Quare variè declaratur, in eandem tamẽ, quam explicui sentẽtiam. Chaldæus, & Hebręi Rete eius interpretantur, sicut מצודה mazuda eiusdem radicis sub alia forma, appositèq; in verbum cadit Cinxerit, quòd retis potiusquàm flagelli esse videtur. Septuaginta tamen auctores nõ cum. ד. sed cum. ר. nomen legisse videntur, facilèque vna pro alia irrepsisse poterat. Nam ὀχύρωμα munitionem conuerterunt à מצוד mazor, quod Hebręis munitio est. Sentẽtia verò eadẽ est, siue Rete, siue Munitionẽ cõuertamus, id est me dolorib⁹, & angustijs ita interclusit, vt subterfugere nõ possim. Sicut versu. 8. statim dicit, Semitã meã circũsepsit.

7 *Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet*, Id est, dolore clamare cogor, nemo tamen me respicit, nemo audit, aut auxilium fert. Deus me peruertit, amici calumniãtur atque cõdemnãt, quò igitur me vertam nescio. Quod [*vim patiens*,] dicit, in Hebræo est חמס hamaç iniquitas aut falsitas. Id est, clamabo iniquitate vel falsitate oppressus, vt interpretatur vulgatus, vel vt alij vociferabor

ferabor iniquitatem, & falsitatem: id est. Iniquitate, & falsitate ab amicis circumuenior dum culpam in me conferunt, & me criminum accusantur, quæ nũquàm commisi. Verumtamen illud Vociferabor longè aliter reddunt Græci γελῶ rideo, quia non per. ע. sed per. ה. literæ, licêt figura dissimiles, prolatione tamen simillimæ verbum legisse videntur: verbum autem Hebræum per. ה. significat ridere, Illud autem, Et nemo audit, illi transferunt οὐ λαλήσω non loquar. Vulgare enim est verbum Hebræum ענה hana & loqui, & respondere Hebræis significare, idemque esse nemo audiet, vt vertit vulgatus, & nemo respondebit, [*Vociferabor, & non est, qui iudicet*,] Id est, si querar iniquo me iudicio opprimi, non est qui iustum mihi reddat iudicium, cùm Deus ad quem ab hominibus damnatus prouoco, mihi etiam iratus sit. Ex Deo enim viri sancti hominum temerarijs sententijs, & nefarijs contumelijs vexati æquum iudicium quærũt. Quod quandiu non exercet, sed inimicos insultare, & potentia in eos valere permittit, sibi iratum, & infensum arbitrantur. Quocircà dicebat Dauid, Exurge Deus iudica causam tuam, memor esto improperiorum tuorum eorum, quę ab insipiente sunt tota die. Causa verò, & improperia Dei sunt, quæ virum sanctum attingunt: cùm ipse se Dei patrocinio cõmiserit, in eoq; rationes omnes suas collocauerit. Totius autem huius versus ea est apud Septuaginta auctores sentẽtia, Siue taceam ridens, atque contemnens contumelias quibus afficior, siue clamem Dei æquitatem implorans, non est, qui faciat iudicium. Verba verbis aptè etiã respondere iam docuimus.

Boni contumelijs affecti ex Deo æquum iudiciũ quærunt.

Psal. 73.

Improperia viri sancti sunt improperia Dei.

Semi-

8 *Semitam meam circumsepsit, & transire non possum, & in calle meo tenebras posuit.* Narrat per aliquot versus, & amplificat calamitates suas, id est, Deus ita me miserijs, & ærumnis obruit, vt emergere, & respirare nō possim, non est, quò confugiam, aut vnde aliquam consolationem accipiam, aut leuationem vllam expectē. Simili tropo vsus fuit Hieremias dicens, In tenebrosis collocauit me, quasi mortuos sempiternos. Circumædificauit aduersum me, vt non egrediar, aggrauauit compedem meum. Conclusit vias meas lapidibus quadratis, semitas meas subuertit. Sequitur autem.

Thren.3.

9 *Spoliauit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo.* Gloriam, & coronam idem hoc loco significare puto, diuitias, fortunas, & splendorem domesticum, vt dicit Salomon in Prouerbijs, Corona sapientium diuitię eorum. Vel fortè coronā dixit, vt regnum inueret. Satis enim probabile est regē fuisse, eius enim amici reges, vt diximus in principio, in Tobia vocantur. Quidam Hebræus in commentarijs dicit, Coronam filios significare: quia dicit Salomō in prouerbijs, Corona senum filij filiorum. Omnia quadrant.

Prouer.14

Prouer.17

10 *Destruxit me vndique, & pereo, & quasi euulsę arbori abstulit spem meam.* Sæpe diximus Iob de sua salute desperasse, quod natura recuperari non posse videbat, id quod hoc versu significat.

11 *Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostē suum.* Quòd dici non potest, quantum exanimet, quantoque dolore conficiat viros bonos, cum tam immensam Dei potentiam sibi infestam esse videant, & eius â quo opem, & auxilium in rerum angustias compulsi sperabant. Ita etiam dixit Hieremias, Tetendit arcū suum

Thren.3.

suum, quasi inimicus, firmauit dexteram suam quasi hostis.

12 *Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viā per me, & obsederunt in gyro tabernaculū meū.* Latrones vocat, maxima illa pericula, & extrema pene discrimina sibi à Deo illata: vt patet ex versione Græcorum πρόσκοπαι tentationes vertentium, quæ in illum omni impetu simul incurrentes, vndique illum ita obsederunt, vt nihil mali vitare potuerit. Idē significauit Dauid dicēs, Super me cōfirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. Et Hieremias, Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.

Psal. 87.

Thren.3.

13 *Fratres meos longè fecit à me, & noti mei, quasi alieni recesserunt à me.*

14 *Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me nouerant obliti sunt mei.*

15 *Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ sicut alienum habuerūt me, et quasi peregrinus fui in oculis eorū.* Optimè hominum ingenium ob oculos ponit, & qua ratione mortales amicitiam, & beneuolentiam quam frequenter vsurpant, & de qua gloriari solent inter se colant, vt discamus ab hominibus spes omnes nostras abducere, & in Deo ponere, sapiēterque Ecclesiasticū dixisse, Nō agnoscetur in bonis amicus, in tristitia, & in malitia illius amicus agnitus est. Quia, vt quidā Poeta dicit.

Eccli.12.

Tempore felici multos numerabis amicos.
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Admodū enim pauci homines virtute, sed omnes ferè vtilitate dirigunt amicitias, ex cōmunicationeq; vtilitatum, vt dicebat Æschines orator, fiūt inter eos amicitię. Ex quo vsu venit illud, quod dicit Ecclesiasticus,

Fall x hominū amicitia.

Eccli. 37.

quos vnicè diligebat, vt dicit Ecclesiasticus, Si est tibi
Eccli. 31. seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua: quasi fratrem sic
eum tracta. Quoniam in sanguine animæ comparasti
illum. Eademque de causa filios vteri eos poterat ap-
Prouer. 17 pellare. Dicit etiam de seruo Salomon, Seruus sa-
piens dominabitur filijs stultis, & inter fratres hereditatem diuidet. Literis etiam sacris consignatū est quá
Genes. 15. charus fuerit Abrahamo seruus eius Eliezer, vt filium
c. 24. eum suum vocauerit, & heredem facere, cùm liberis
careret, putauerit. His igitur omnibus modis hic locus
subobscurus illustrari, & declarari potest. [*Stulti quoq; despiciebant me,*] Merito stulti vocantur, qui alium ea solùm de causa despiciunt, quòd calamitate sit afflictus
Eccli. 11. cū bonis, & iniquid eque possit accidere, dicente præ
sertim ecclesiastico, Ne spernas hominem in visu suo.
Breuis in volatilibus est apis, & initiū dulcoris habet
fructus illius. Septuaginta transferunt οἱ δὲ εἰς τὸν αἰῶνα
με ἀπεποιήσαντο Ipsi autem in seculum me abiecerunt.
Sententia eadem est, sed si verba verbis cōferamus, diffi
cilior versio est. In Hebræo est נְעָרִים hauilim quod
pueros, iniquos, & stultos significat, sublato tamen
vtroque ו. & alijs punctis: nam hæc omnia adesse, &
abesse possunt, vt de literis quiescentibus, & punctis
sæpe diximus, sublato igitur vtroque ו. seculum signi
ficat, vt interpretationi Græcorum cohæreat. Vel pos
sumus dicere, *ei* ipsi pueros eos referre, quos superio-
ri versu filios vocauerat, & ita relatiuum loco antece-
dentis Græcos posuisse. [*Et quū ab eis recessissē detrahebāt mihi.*] Hoc etiam stultorū est, & eorum, qui temere de
spiciunt absentis dignitati detrahere. Quod valde mo
lestum erat etiam Dauidi, & in malis, & incommodis
eius

eius ab eo numeratur, Aduersum me susurrabant omnes inimici mei. In Hebræo ad verbum est, Surgebam, & loquebantur de me. Quod quidam exponunt honorificè pueris iniquis, & stultis assurgebam, & ipsi gratiam referebant detrahentes mihi. Sed melius est Surgere in eam partem accipi, quam accepit vulgatus Surgebam (inquam) vt ab eis recederem.

19 *Abominati sunt me quondam consiliarij mei.*] Id est, qui mihi erāt à consilijs, & quibus aliquādo maximè fidē bam. Ecce alia humanæ societatis experientia, & quàm sit infirmum præsidium cognoscemus. Hoc idem expertus est Dauid, qui ait, Amici mei, & pro- *Psal. 7.*
ximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. Et qui iuxta me erant de longè steterūt. [*Et quem maximè diligebam aduersatus est me.*] Ecce alia, quod & accidit Dauidi dicenti, Etenim homo pacis meæ in *Psal. 40.*
quo speraui, qui edebat panes meos, magnificabit super me supplantationem. Christus etiam ab Apostolo suo hostibus suis crudelissimis proditus fuit, tantis igitur exemplis instituti, illud Ecclesiastici Satis
prudens esse consilium intelligemus. Ab amicis tuis at *Eccli. 6.*
tende.

20 *Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.* Eandem sententiam, & Hebræus & interpretes omnes classici expressērunt, Extrema sum macie confectus, diuersa tamen ratione dicendi vnusquisque vsus est. Nam Hebræus si verbum de verbo vertamus, ita habet, Pelli, & carni meæ adhæsit os meum, & euasi cum cuti dentium meorum, id est, Ea tantùm cutis mea non est tabe consumpta, quæ est circa dentes meos.

Estque Hebræa phrasis ad maciē summā significandā Os carnibus adhærere, vt cognoscitur ex psalmo. 101. A voce gemitus mei adhęsit os meum carni meæ. Vulgatus autem id clarius reddere volens, intelligens fieri non posse, vt cutis adhæreret ossibus, nisi consumpta carne, quæ interiecta est, transtulit [*Consumptis carnibus*] Item cutē circa dentes labia esse duxit: & propterea reddit, Derelicta sunt tātummodo labia, &c. Græci verò obscurius hoc totum verterunt. Nam primò aliter, quàm Hebræus, & vulgatus versum diuiserunt accētum Athna, qui Latinis est colum, nō sub Os meum, sed sub Adhęsit collocātes: deinde עצמי hazmi plurale esse voluerunt, quod eisdem consonantibus, alijs tamen punctis, vt hazmai dicamus esse potest. Ita ergo primam versus partem intellexerūt, In pelle, & in carne mea adhæsit, tabes scilicet, vel putredo. Et propterea paraphrasi vertētes traduxere ἐν δέρματι μου ἐσαπησαν αἱ σάρκες μου, in pelle mea putruerūt carnes meæ. Secundam verò versus partē ita intellexerūt, Seruaui ossa mea in dētibus meis, id est, Omnia ossa mea cōsumpta vel putrefacta sunt, præterquàm dētes, ita trāsferētes τα δὲ ὀστᾶ μου ἐν ὀδοῦσιν ἔχεται ossa mea in dentibus habentur, id est, nulla mihi ossa illessa reliqua sunt, pręterquàm dentes.

21 *Miseremini mei, miseremini mei, saltē vos amici mei, quia manus Dñi tetigit me.* Idest, me Deus supplicio affecit, est autē boni, & Christiani hominis miserari casū, & calamitatem eius, in quē Deus animaduertit. Contrà vero est valde acerbum, & immane, id, in quo suos amicos Iob statim reprehendit, dicens.

22 *Quare persequimini me, sicut Deus, & carnibus meis saturamini?*

mini? Dei enim est pœnis mulctare ac supplicio coercere, quia iudex, & quia pater est, sed cū id officij munus non faciat ad stomachū eius, ingrati sunt vehementer ei, qui in hac re operā ei suā subministrāt, quibus, & Dauid mala imprecatur dicens, Quoniā quê tu percu- *Psal. 68.*
fisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderūt. [*Carnibus meis saturamini,*] ratio est, dicēdi ad eorū nimiā acerbitatē, & crudelitatē significādā, qui cū eius dolores consolationibus subleuare deberent, augebāt cōuitijs. Hāc dicēdi rationē ita explicant Septuaginta interpretes ἀπὸ δὲ σαρκῶν μου οὐκ ἐμπίμπλασθε, & carnibus meis non saturamini.

23 *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? quis mihi det, vt exarentur in libro.*

24 *Stylo ferreo, vel plūbi lamina, vel certè sculpantur in silice.* Id est, Nam quod efficere sermonibus vestris conamini, vt me orationis meę, & meorum dictorū pœniteat, tantum abest, vt aliquid proficiatis, vt potius à vobis irritatus, quòd rem apertissimam negetis, optarem, vt sempiterna eorum relinqueretur memoria, & ne comprimi possent in aliquo libro scriberentur, vel potius in tabulis plumbi, vel silicis stylo ferreo sculperentur. Non enim debet constans, & magnus vir vlla ratione ab optima abduci sententia. Sed hoc loco minimè prætereundum censeo, quanta liberalitate, & magnificentia Deus sancto Iob in votis, & optatis occurrit: optabat ipse, vt in silice aut plumbi lamina verba sua scriberentur, ne vlla vnquàm delerētur obliuione, at lōgè meliore ratione id à Deo pręstitum fuit. Nā post tot seculorū ætates ita frequēti totius ecclesię vsurpatione celebrata sūt, vt eorū memo-

ria semper recentissima fuerit,& omnium seculorum posteritas verborum eius immemor non erit.

25 *Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum*. Hic versus cum duobus sequentibus obscurè ponitur in Hebræo, & ita in varias totus hîc locus trahitur sententias. Quidam totum intelligendum existimant de restitutione ea, qua fuit à Deo in pristinam valetudinem,statum, & dignitatem restitutus, & multis alijs beneficijs auctus.vt in fine huius libri narratur,& hanc ipse resurrectionem suam vocare. Quorum sententia mihi sanè non probatur,neque enim cohærere potest cum cæteris eius dictis.Nam sæpe, vt explicuimus, significauit de sua iam salute desperasse,neque vlla sibi requies superesse, nisi sepulchrum, vt capite septimo, Desperaui nequaquâm vltra iam viuâ:parce mihi, nihil enim sunt dies mei.Et capite decimo septimo,Spiritus meus attenuabitur,dies mei breuiabuntur,& solum mihi supereſt sepulchrum. Et in fine eiusdem capitis, Putredini dixi,Pater meus es, mater mea,& soror mea vermibus. Vbi est ergo nunc præstolatio mea? Cum quibus testimonijs hæc explicatio concordare non potest. Quare non dubito, quin totus locus sit exponendus de illa, quam expectamus, corporum resurrectione,vt à vulgato interprete exponitur. Hac enim se reficiebat spe,sperans tunc sui corporis incommoda perfecte resarcienda esse. Sicut capite decimo quarto dixerat, Constituas mihi tempus in quo recorderis mei: putas ne mortuus homo rursum viuet? cunctis diebus,quibus nūc milito, expecto, donec veniat immutatio mea, vocabis me, & ego respondebo

Iob. 14. Resurrectio ex mortuis.

spondebo tibi,operi manuum tuarum porriges dexteram.Hac etiam spe Paulus volebat, vt se Thessalonicenses in aduersa fortuna consolarentur,scribens eis, Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus,vt non contristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent. Si enim credimus, quòd Iesus mortuus est,& resurrexit.Ita & Deus eos,qui dormierunt per Iesum adducet cum eo.Quia igitur per Christum, vt hoc loco Paulus docet incolumes, & multis insignibus gloriæ ornati sancti viri ad vitam reuocabuntur, sanctus Iob vocat Deum redemptorem suum dicens. [*Scio quod redemptor meus viuit.*] In quo magnopere considerandum est, quo animo sancti viri erga Deum sint,vt eum nunc redemptorem suum appellet, quem proximè hoc eodem capite hostem suum appellauerat.Ita enim fit,vt viri sancti pœnis affecti, in illius clementia spem suæ salutis ponant, quem aduersum se iratum sentiunt, & ipsius auxilium implorent,à quo opugnari cognoscunt.Ita Hieremias eodem capite à nobis proximè citato, quo Deum velut inimicum factum esse dixerat, monet dicens,Leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum,&c. Ita Dauid in psalmis sæpe supplicem se ad eum conuertit,cuius in se grauissimas iras experiri dicit. Nunquam enim Deus tanta in aliquem,dum hanc mortalem vitam agit, accenditur ira, vt non latissimum clementiæ locum relinquat. Quod [*viuit*] dicit proprium Dei est,vt viuat semperque sit.Quod leuat sperantes in eo, & in quo verus Deus à dijs gentium distinguitur.Quoniam hi dij mortui sunt. siquidem non possunt opem ferre rogantibus.Sicut dixit Esaias, Pro vi

Thessal. 4.

Boni auxilium Dei implorant, a quo oppugnari cognoscunt. *Esai. 8.*

uis à mortuis? incommodo eos vrgens, qui ex illis responsa querebãt. Et propterea in sacra scriptura sæpe pij viri iurant dicentes, Viuit Deus, Viuit Dñs. Quod dicit, [*Et in nouissimo die de terra surrecturus sum.*] Id est, in fine seculorum, quando viuis & mortuis est iudicium redditurus me à mortuis, & ex sepulcro excitabit, vt sicut ipse, Viuit ita ego, qui in illo speraui, corpore, & animo viuam. Sed Hebræa, si verbum de verbo redditur, variãt, ita enim habent ואחרון על עפר יקום ueaharon hal hapar iacum, nouissimo super puluerẽ surget. Varietas autem in eo versatur, quòd verbum [*resurrecturus sum.*] יקום In Hebreo est tertię personę resurget, illud autem in nouissimo die, in Hebræo est Nouissimo tantùm, potestque per nominatiuum conuerti. Quare in aliam sententiam à quibusdam hic locus declaratur, id est, nouissimus (Redemptor videlicet meus) super terram consurget, id est, cæteris intereuntibus, ipse perpetuo consistet, vt sit explicatio vitę Dei, cùm dixisset, Viuit. Quæ explicatio mihi certè non placet. Nam hic locus de sententia piorum, & doctissimorũ virorum est de [*Resurrecturus.*] ne, vt diximus, non de restitutione Iobi intelligendus. Quòd verò tertiæ personæ verbum resurrecturus sit apud Hebræos. Primùm animaduertendum est, primam & tertiam personam futuri distingui ab Hebræis per .א. radici apposita, quod facit primam personam, & per .ת. quod facit tertiam. Literæ autem אהוי aeui, quas quiescentes vocant inter se permutantur, vt tradunt Grammatici, & nos hoc libro sæpe diximus. Quare potuit .א. esse pro .ת. in exemplo interpretis vulgati. Deinde vt verbum tertiæ personæ

personæ sit, de eius non liquet suppositio, neque possunt vllo modo illi probare Nouissimũ, aut Redemptorem esse suppositum. Nam Chaldæus doctissimè quidem פרקנה purcane redemptionem eius verbi suppositum esse sensit, & illud אחרון aharon Post hæc interpretatus est, על עפר hal hafar verò, Super terrã, quod vulgatus è terra illic על halai Super me paraphrasi reddit, alludens ad puluerem ex quo homo factus fuit, vt est in Genesi, & in quem post mortem redibit, & ex quo rursus per resurrectionem restituendus est. Ita ergo Chaldæus hoc traducit, & post hæc redemptio eius consurget super me, Id est, Postquàm hæc mihi calamitas vitam abstulerit, ipse me à mortuis excitãdo restituet, vt hęc illa sit immutatio, quam capite decimo quarto Desiderare dicebat. Habet ergo versio Chaldæa eandem, quam vulgata nostra sententiam. Septuaginta verò interpretes aperte locum de resurrectione intelligunt. Nam ita conuertunt ὅτι ἐγώ ὅτι ἀεννάος ἐστιν ὁ ἐκλύων με μέλων ἀπὸ γῆς ἀναστῆσαι τὸ σπέρμα μου τὸ ἀνατλὰν ταυτά Scio, quòd æternus sit à quo soluendus sum; & à quo excitanda est pellis mea, quæ tolerat hæc. Sequitur autem.

26 *Et rursum circundabor pelle mea.* Pars pro toto, pellis pro corpore, id est, Postquàm animam efflauero, rursum ad corpus redibo. Quod verò Circundari dicit Paulus dixit, Induere, Corinthijs scribens, Oportet corruptibile hoc induere corruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Sed in Hebræo id obscurè tradi tur, difficilèque posse nonnulli putant editionem Latinam ad Hebræa verba accom- 1. Cor. 15.

commodari. Difficultas autem posita est in verbo, [*Circundabor,*] cui in Hebræo respondet נקפו nicephu, quod est numeri pluralis, & actiuum verbum, vt placet Hebræis à verbo נקף nacaph, quod frangere, & conterere est, & ita locum explicant ex Hebræoque conuertendum existiman, Et præter pellem meam contriuerunt hoc, id est, Vermes, vel morbi, aut dolores mei non solùm pellem, sed etiam ossa & carnem attriuerunt. Quod totum vel contemnens, vel quia illud (vt dicunt) manu indicabat, illo pro nonomine demonstrante זאת zot significauit. Sed aptior est vulgata versio facilèque potest ad Hebræa verba accommodari, sic vt verbum נקפו nicephu non sit à נקף nacaph, sed à דקף iacph, vel קוף coph quæ sunt circundare, vel circuire, sitquè in voce passiua. Quod si. ו. vtrumque verbum requirit, diximus sępe iam deesse posse, quòd sit litera quiescens. Tunc ad verbum ita locus reddi poterit, Et rursum pelli mea hac circundabuntur, subaudi, ossa mea vel artus mei. Quæ sententia nihil differt ab ea, quam reddidit vulgatus interpres, quæ placuit etiam Chaldæo interpreti. Nam hanc huius loci paraphrasin edidit ומן בתר דאתפה משכל הדא דא umin batar de itapah msci tehe da. Et postquam inflata fuerit pellis mea, erit hoc. Inflabitur, autem pellis, cùm artus, & ossa totumque corpus (vt exposuit vulgatus) circundederit. Septuaginta verò interpretes liberiori illa paraphrasi, quam diximus, vsi sunt, Pellis mea, quæ tollerat hæc. In qua reddenda verbum נקף nacaph Contriuit, spectasse videntur, intelligentes pellem meam, quam hoc modo morbi attriuerunt.

Et

Et propterea, Quæ tollerat hæc, conuerterunt. [*Et in carne mea videbo Deũ.*] Id est, Postquàm à mortuis excitatus fuero, & carne indutus ac circundatus mea videbo Deum, quod nulli mortalem vitam agenti, contingere potest, dicente Deo, Nõ videbit me homo, & viuet. Sed qui, Et contriuerũt verbum נקפו nicephu interpretati sunt, ita hoc explicãt, Ex hac mea carne contrita videbo Deum, Id est, Facilè cognoscere possum hæc vulnera mihi à Deo inflicta fuisse. Quam explicationem Septuaginta secuti fuisse videntur, quòd illam (vt diximus) verbi significationem spectarunt. Ita enim hunc locum trãsferunt παρα γὰρ κυρίου ταῦτά μοι συνετελέσθη. Hæc enim à Domino mihi confecta sunt. Chaldæus tamen eodem modo quo vulgatus hunc locum traducit, quia etiam eandem, quã ipse verbi נקפו nicephu significationem secutus fuit. *Exod. 33.*

27 *Quẽ visurus sum ego ipse, et non alius, et oculi mei conspecturi sunt.* Consolatur se illius diei memoria, quo Deum ęquissimum innocentiæ suæ iudicem videbit, & propterea tam expressam illius spectationis mentionem facit. Quòd dicit, [*Quem visurus sum ego ipse,*] in Hebræo ad verbũ est, Quem ego videbo mihi, idest, commodo meo, quia mihi aderit meque à temerarijs hominum iudicijs vindicabit, Septuaginta tamen intepretes ita conuertunt ἃ ἐγὼ ἐμαυτῷ συνεπίσταμαι ἃ ὀφθαλμὸς μου ἑώρακε καὶ οὐκ ἄλλος, quæ ego cognoui, & oculus meus vidit, & non alius, idest, Intellexi Dei summa potentia tantam mihi cladem fuisse conflatam, sicut de se afflicto dixit Dauid, Hæc mutatio dexteræ excelsi, Vtranq; expositionẽ Hebræa capiunt. [*Reposita est spes mea in sinu meo.*] Id est, Cæteris rebus meis amissis, hæc *Psal. 76.*

spes

ſpes mihi reliqua eſt, qua me in tantis malis ſuſtento. Hanc ſpem feciſſe puto, vt vellet Iob verba ſua in ſilice (vt dixit) ſculpi, ne vnquàm expungerentur, quouſque in æquum venirent iudicium. Sed Hebræa longè diuerſa eſſe videntur. Nam ſic habent ſi verbum de verbo vertamus, Conſumpti ſunt renes mei in ſinu meo. Et ita vertit Chaldæus, & Hebræi interpretantur, & verba ſingula, & totam ſententiam, id eſt, nunc verò me contumeliæ veſtræ diſcruciant, & acriter torquent. Sicut eadem phraſi dixit Dauid, Quoniam inflammatum eſt cor meum, & renes mei commutati ſunt, & ego ad nihilum redactus ſum. Quo loco pro renibus idem quod hîc in Hebræo ponitur verbum, כִּלְיוֹת celaiot, vt ex vulgati ſententia renes hic poſsimus explicare. Sed animaduertendum eſt, hoc nomen ab Hebræis duci ex verbo כָּלָה cala, quod præter alia deſiderare ſignificat, itaque renes Hebræi quaſi deſideria vocant, quòd in renibus (inquiunt) vis eſt deſiderij coitus. Vulgatus ergo interpres propriè nomen intelligendum putauit, & ex ea ſignificatione enuncia tionem ita explicaſſe videtur, Perfecta ſunt omnia deſideria mea in ſinu meo, id eſt, omnia deſideria mea in ea ſpe vertuntur, quam habeo videndi redemptorem meum. Quæ ſententia in illis verbis eſt, Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Eodem etiam modo locum hunc Septuaginta intellexiſſe videntur, nam ita conuerterunt πάντα δὲ μοι συνετέλεσται ἐν κόλπῳ omnia mihi in ſinu conſummata ſunt. Id eſt, Mihi certum, & exploratum eſt in has omnes miſerias me Deum impuliſſe, vel omnia mea deſideria

Pſal. 72.

ſideria in eo cõſummata ſunt, quòd Deus excitet pellem meam.

28 *Quare ergo dicitis? perſequamur eum.* Redit ad propoſitũ, vnde digreſſus eſt. Dixerat enim amicis. Quare perſequimini me, ſicut Deus. Cũ verò nũc ait, [*quare dicitis,*] deliberationem, & decretum illorum in eo perſequendo ſignificat, quod erat longè deterius, & iniquius, quàm ſi fortè, & temerè cum eo contenderent. Erat etiam graue peccatum, quòd non vt veritatem defenderent aut exquirerent, ſed vt Iob infeſti eſſent, cum eo diſputationem inſtituerant. Simileque hoc conſilium eſt eius, quod narratur in ſapientia viros improbos ſuſcepiſſe dicentes, Et cogitantes apud ſe non rectè, opprimamus pauperem, & iuſtum. Ac rectè eos increpat, [*Quare*] dicens, cùm fruſtra, & ſine cauſa huiuſmodi conſilium inierint. Sicut etiam traditur in prouerbijs, Si dixerint abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra. [*Et radicem verbi inueniamus in eo,*] Optimè impiorum conſilium in viro pio circunueniendo declarat. Vt quoniam in eius inculpata vita quid accuſent, aut reprehendant, non inueniunt, ad eius verba exploranda conuertantur, in quibus facilior eſt calumnia: quòd in diuerſas ſententias eadem verba interpretari poſſumus. Et ita in Sapientia vbi impiorum de pijs hominibus opprimendis cõſilium narratur, illorum nomine dicitur, Videamus ſi ſermones illius veri ſint. De ſacerdotibus etiã, & ſcribis hoſtibus Chriſti ſcribitur â Luca, Miſerunt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularẽt, vt caperent eum in ſermone. Et cũ falſa aduerſus eũ teſtimonia quereréţ, vt illũ meritò cede indigniſsima mulctare vi-

Sapien. 2.

Prouer. 1.

Sapien. 2.

Luc. 20. In verbis hominis pij quærũt iudij occaſionẽ perdẽdi illum.

re viderentur, ad verborum calumnias confugerunt: sermones eius in aliam longè diuersam partē accipientes. Hîc dixit (dicebāt) possum destruere templū Dei, & in tribus reędificare illud. Iniquorum ergo hominū amici Iob rationem ineuntes dicebāt, Radicem verbi inueniamus in eo. Sed quod [*Inueniamus*,] dicit, in Hebræo est נמצא nimza, quod potest etiam passiuū præteritum esse, & ita Hebræi interpretantur inuenta est. Illud autem [*in eo*] in Hebręo est בד bi in me, ita igitur totum locum declarāt, Radix verbi inuenta est in me, Id est, Me persequi non debetis, cùm certissimis firmissimisque fundamētis verba mea nitantur, hoc est, Certissima resurrectionis spe recreatus, cupio mortalem vitam ærumnis plenam deserere. Quæ interpretatio licèt non sit inepta, non est tamen aptior, quàm ea, quę à vulgato reddita est. Nam נמצא nimza prima persona etiam est futuri pluralis. Quòd verò nunc Hebræa בד bi in me habent, diximus iam hoc libro, & pluribus in Zacharia nostro. c. 5. de sententia diui Hieronymi. ד. & ו. literas esse valde similes, quòd non figura, sed magnitudine differant, ex quo accidit, vt vna pro alia facilè in libris sacris obrepat. Cum. ו. autem significat [*in eo*,] & ita etiam Chaldęus legebat, nā [*in eo*] vertit, & [*inueniamus*,] sicut vulgatus Latinus. Eodē etiā modo Septuaginta conuertunt καὶ ῥίζαν λόγου εὑρήσομεν ἐν αὐτῷ, & radicem sermonis inueniemus in eo. Cū ergo tres tam locupletes interpretes eodem modo legerint, satis probabile est non minus germanam illā, quam hanc, quæ nunc in manibus habetur fuisse lectionem. Sed variāt Septuaginta auctores. Nam illam primam huius versus partem. [*Quare dicitis persequamur*

Matt. 26.

mur eum,] ita conuertunt εἰ δὲ καὶ ἐρεῖτε τί ἐροῦμεν ἐναντίον αὐτοῦ si autem dicitis quid coram eo dicemus? Quare genus persecutionis mihi explicasse videntur, quæ verbis, & acerbis reprehensionibus erat.

29 *Fugite ergo à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius est.* Gladius per synedocham supplicium est, idest, Cauete supplicium Dei, quo iniquitates vlcisci solet. In Hebræo est, Ira iniquitatum gladius est, idest, Simul atque Deus irascitur iniquitatib⁹, eas punit. Alij verè homines non semper iram suā expromere possunt: Deus autem cùm sit omnipotens, simul atque irascitur, iram expromit, pœnas repetēs. Ita in sacra scriptura ira Dei ab eius supplicio non distinguitur, neque vnquàm iratus esse dicitur, nisi quādo supplicio afficit. Quocirca dicit Dauid, Deus iudex iustus fortis, & patiens, nunquid irascitur per singulos dies? quasi diceret, Nō, quia patiens, & fortis est, cùm tamen per singulos dies ęgre ferat homines iniquos, quoniam tamē eos non punit, irasci per singulos dies non dicit. Nisi tamen frugifiāt irascetur, id est, puniet: & propterea Dauid loco Puniet, Irascetur posuit, quod idem esse putauit, id quod ipse declarat adiungens, nisi conuersi fueritis gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illū, & in eo parauit vasa mortis. Chaldæus, vt hāc Hebræam dicendi rationem declaret, ita hoc loco cōuertit. Quia cum irascitur iniquitatibus Deus, adducit occidentes gladio. Sequitur autem. [*Et scitote esse iudicium.*] Idest, esse, qui de mihi factis iniurijs quærat, & sententiam ferat, & reum supplicio afficiat. Quod nescire videntur iniqui, cum tam temerè, & effrenatè suas libidines expleant: ad eas verò continendas iuuenem monet Salomon,

Ira Dei ab eius supplicio non distinguitur.

Iudicium Dei bonos vehemēter consolatur, quod nescire videntur iniqui.

mon, vt in huius rei memoriam redeat dicens, Ambu-
Eccle. 11. la in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, & scito, quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Huius etiam rei memoria bonos viros iniurijs, & contumelijs affectos vehementer consolatur. Sicut Christus significauit, cum graui accepta cõtumelia inuidis, & maleuolis suis respondit, Ego gloriam meam non quæro, est qui querat, & iudicet.

CAPVT. XX.

A RESpondens autem Sophar Naamathites, dixit.
2 Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, & mens in diuersa rapitur.
3 Doctrinam, quæ me arguis audiam, & spiritus intelligẽtiæ meæ respondebit mihi.
4 Hoc scio à principio, ex quo positus est homo super terram.
5 Quòd laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti.
6 Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit.
7 Quasi sterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent, Vbi est?
B 8 Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna.
9 Oculus qui eum viderat non videbit: neque vltra intuebitur eũ locus suus.
10 Filij eius atterentur egestate, & manus illius reddent ei dolorem suum.
11 Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.

12 Cùm

12 Cùm enim dulce fuerit in ore eius malũ, abscondet illud sub lin gua sua.
13 Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.
14 Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecũ.
15 Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet C eas Deus.
16 Caput aspidum surget, & occidet eum lingua viperæ.
17 Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butyri.
18 Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur: iuxta multitudi nem adinuentionũ suarũ, sic & sustinebit.
19 Quoniam confringens nudauit pauperes: domum rapuit, & nõ ædificauit eam.
20 Nec est satiatus venter eius: & cùm habuerit quæ concupie- rat, possidere non poterit.
21 Non remansit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis eius.
22 Cùm satiatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor ir- ruet super eum.
23 Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furo- ris sui, & pluat super illum bellum suum.
24 Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.
25 Eductus, & egrediens de vagina sua, & fulgurans in amari- D tudine sua: vadent, & venient super eum horribiles.
26 Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius: deuorabit eum ignis, qui non succenditur, affligetur relictus in taberuaculo suo.
27 Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget aduer- sus eum.
28 Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.
29 Hæc est pars hominis impij à Deo, & hæreditas verborum eius à Domino.

Respondeus autem Sophar Naamathites dixit.

2 *Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi,* Id est varię res mihi succurrũt. In Hebręo id obscurius dicitur, propterea cogitationes meæ דשדבונד iesibuni, quod possumus interpretari, Respondent mihi, vt interpretatur Chaldęus, quẽ noster interpres secutus fuisse videtur, vel Retrahunt me, & sententiam mutare cogunt: quam interpretationem Græci auctores secuti sunt. Nam hanc paraphrasin loci huius reddiderunt οὐχ οὕτως ὑπελάμβανον ἀντερεῖν σε ταῦτα. Non existimaram, te hæc sic contra dicere. Quæ dixisse mihi videtur Sophar, quòd Iob tam confidenter optaret, vt sermones sui, quos ipsi refutauerant, perpetuis literis consignarentur, quòd eos tam acriter reprehenderet, & in se acerbos fuisse diceret, quòd eos Dei supplicium manere minaretur, ac denique quòd eos contumeliosius, & tanquâm iniquos homines tractaret. Nec enim mihi placet, quod tradit Autor Bibliæ Roberti Stephani, hoc capite respondere Sophar ijs, quæ Iob capite duodecimo de pace, & prosperitate dixerat improborum. Nam toto illo capite, ne verbum quidem de hac re fecit, sed id capite sequenti per sequitur, vt refellat, quæ hoc capite dicit Sophar. Sequitur eodem versu. [*Et mens in diuersa rapitur,*] Id est, cùm variæ res mihi in mentem veniant nescio vnde initium dicendi summam. In Hebræo est propterea חושד בד husibi, quod variè potest exponi nam חוש hus est festinare, & ita Tugurina vertit, In me festinatio existit. Quam interpretationẽ vulgatus secutus fuisse videtur illo modo transferens, sic enim mentis festinatio

tio aptè declaratur, חוש eus significat etiam sensum vnde חמש חושים hames husim dicunt Hebræi quinque sensus. Quare vertere possumus, Sensus in me, est. Potestque vel ad sequentem versum referri, vt quidam volunt, id est, Sensus in me est eius contumeliæ, quam iacis in nos, vel potest ad superiorem versus partem referri iuxta interpretationem Septuaginta virorum. Id est, Cogitationes meæ retrahunt me, faciunt tamen propterea, vt cognoscam sensum in me esse, id est, rectè sentire me non esse scientia te inferiorem. Quæ explicatio Septuaginta auctoribus probatur, nam ita hoc interpretantur καὶ οὐχὶ σκνίετε μάλλον ἢ ἐγὼ neque magis quàm ego scitis.

3 *Doctrinam, qua me arguis audiam.* In Hebræo acriora verba ponuntur. Doctrinam, vel reprehensionẽ ignominiæ meæ, id est, qua me grauiter increpans afficis ignominia. Et ita Græci traducunt πεδείαν ἐντροπῆς μοῦ doctrinam confusionis meæ. [*Et spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi.*] Id est, pro me, hoc est ex ea scientia, & intelligentia, qua imbutus sum cognosco iniuria me à te ignominiosè tractari, quocirca ipsa me ad respondendum excitat, multa de quibus disserã mihi suppeditans.

4 *Hoc scio à principio, ex quo positus est homo super terram.*

5 *Quòd laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Identidem eodem reuoluuntur amici Iob disserentes de toto impiorum genere, deque pœnis â Deo illis constitutis. Ita hoc loco dicit Sophar, quòd licèt impij (hos enim intelligit cùm hypocritã dicit,

nam est in Hebræo חנף haneph) licêt inquam impij felices habeantur, rebusque secundis floreant, & in oculis vulgi sint, citò tamen omnem illorum gloriam
Psalm.36. esse extinguendam. Sicut dixit Dauid, Inimici verò Domini mox, vt honorificati fuerint, & exaltati deficientes quemadmodum fumus deficient. Et in Sapien-
Sapien. 5. tia ipsi impij ita de sua felicitate pristina loquuntur, Transierunt omnia illa tanquàm vmbra, & tanquâm nuntius præcurrens. Vt autem id intelligamus, minimè improborum gloriam metiri debemus huius vitæ exiguo tempore, quod nobis natura ad viuendum dedit: tam parua enim mensura rem tantam minimè comprehendemus. Multi enim iniqui tyranni toto suæ vitæ tempore rerum potiti sunt, & gloria magna circumfluxerunt. Sed mentem oportet in illam ęternitatē traducere, quæ nulla mensura circunscribi potest. Quam sibi proponēs Dauid dixit, Mille anni ante oculos tuos tanquàm dies externa, quæ præterijt. Quod difficilè mortales rudes æternitatis, breue tantum vitæ tempus experti cognoscunt, ac sibi persuadent. Et propterea fortè Græci hunc versum interpretantes nihil de breuitate gloriæ impiorum dixerunt. Sed tantum impiorum lætitiam tristi casu, gaudium perditione esse terminandum.

Qua mēsura sit metienda prosperitas impiorū, vt quā breuis sit appareat Psal. 89.

6 *Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit.*

7 *Quasi sterquilinium in fine perdetur: & qui eū viderant, dicēt Vbi est?* Ad idem hæc pertinēt, & significāt nullam vel sumā gloriam, & immensas opes securos à misera ruina homines nequam reddere posse. Imo quo magis vigent, & in cælo sum, eò casu grauiori ruunt, vt auctor

ctor est Dauid dicens, Vidi impium super exaltatum, Psalm.36.
& eleuatum sicut Cedros Libani. Transiui, & ecce nō erat, quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Et alio psalmo, Verumtamen propter dolos posuisti eis: Psalm. 72
deiecisti eos, dum aleuarentur, ita verò Septuaginta viri superbiam hominis iniqui describunt ἐὰν ἀναβῇ εἰς οὐρανὸν αὐτοῦ τὰ δώρα ἡ δὲ θυσία αὐτοῦ νεφῶν ἅψηται, si oblationes eius in cælum conscenderint, & sacrificium eius nubes attigerit. Quod est maximè notandum, id est, si Deus ei in precibus, & votis semper occurrat, omniaque ei pro voluntate concedat, transieritque, vt ait Dauid, in affectum cordis.

8 *Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna.*

9 *Oculus qui eum viderat non videbit: neque vltra intuebitur eum locus suus.* Eiusdem rei amplificatio est. Quod etiam dixit Dauid, Quomodo facti sunt in desolationem? Subitò defecerunt perierunt propter iniquitatem suam. Velut somnium surgentium Domnine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

10 *Filij eius atterentur egestate*, Id est, valde egeni erunt, quæ sententia varijs modis ab interpretibus redditur propter verbum דרצו ierazu. Nam Chaldæus, & quidam Hebræi volunt duci à רצה raza placauit, voluit, & ita explicant, Filij eius placabunt pauperes, id est, Adeo egeni erunt, vt gratiam, vel pauperum sequantur, vt aliquod ex eis beneficium obtineant, quod summæ est egestatis indicium, vt egeniores egenis, & viliores vilibus sint. Alij opinantur, idem futurum à verbo deriuari רצץ razaz

Quantā suis filijs iniqui perniciem afferant.

razaz cõtriuit. Quod probauit vulgatus interpres illo modo explicãs, & Gręci auctores ita vertẽtes τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὀλέσαισαν ἥττονες, filios eius perdant tenuiores, id est, adeo infirmi & egeni sint, vt vel tenuioribus hominibus non possint resistere, quæ versio aptior verbis Hebræis esse videtur. Denique quacunque ratione exponãtur Hebręa verba eam, quam vulgatus posuit, habent sententiam, Filios perditorum hominum in egestate propter inopiam futuros. Vt verum appareat illud, quod de eisdem dicit Dauid, Thesaurizat, & ignorat, cui congregauit ea. Est enim Deus zelotes, visitãs iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem eorũ, qui oderunt me. Quare pater vitijs inquinatus maiorem filijs perniciem affert, quàm mille hostes. [*Et manus eius reddent ei dolorem suum.*] Dolorem hic actionem significare intelligendum est, hoc est dolorem, quem attulit alijs, id est, Pœnas persoluet eius vis, quam intulit, & iniuriarum, quas infirmis, & pauperibus hominibus fecit. In Hebræo est תשבנה tasebna reddent à שוב sub reddere. Sed Septuaginta à שבדב à sebib scintilla, vel flamma verbum hoc duxisse videntur, ita vertentes αἰ χεῖρες αὐτοῦ πυρσεύσαισαν ὀδύνας manus eius exurant dolores, quæ versio obscura est, cùm manus in nominatiuo, dolores in accusatiuo Græcè ponantur. Significare tamen voluisse puto idem, quod vulgatũ, Grauissimas iniuriarum pœnas pendent, quas pœnas ipse sibi consciscunt peccatis suis. Vel causæ redditio est, cur filij eius atterentur egestate, quia patris manus alijs attulerunt dolores. Hoc denique illud est, quod minatur Esaias, Væ impio in malum retributio enim manuum eius fiet ei.

Psalm. 38.
Exod. 20.
Esai. 3.

11 *Ossa*

11 *Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.* Non assentior quibusdam, ita hunc locum exponentibus, Ossa illa, in quibus tanta erat vis, mortua aridaque iacebunt in sepulcro. Nam id cunctis etiam eueniet hominibus, hoc enim incommodum sequitur per se vique sua naturam, potiusquàm vitia, de quorum hîc pœnis agitur. Sed grauius quidam, & detrimentosius hac ratione dicendi significari puto, quæ similis eius est, qua de bonis viris Ioannes in Apocalypsi dixit, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Opera enim illorum sequuntur illos. Sicut autem officia sua pios viros mortuos sequuntur, quòd magnam post mortem illorum mercedem à Deo consequuntur: ita ossa improborum hominum implentur vitijs adolescentiæ suæ, & cum eis in puluere dormiunt, quòd magnas apud inferos scelerũ suorũ pœnas pendant. Sicut de quodã diuite narratur apud Lucam, Quod sepultus est in inferno, & magno ibi supplicio propter scelera sua constringebatur. Idque hoc loco apertè doceri arbitror. Quod dicit [*vitijs adolescentiæ suæ,*] optimè declarat nomen Hebræum עלומו halumau, quod quidam abscondita sua interpretantur. Sed nomen עלומים halumim singulari carens propriè pueritias, vt ita dicam, significat. Septuaginta verterunt, Ossa eius impleta sunt νεότητος αὐτοῦ adolescentia eius, idem, sed obscurius, quod vulgatus significantes.

Peccata post mortẽ sequuntur iniquos.

Apoc. 14.
Luc. 22.

12 *Cùm enim dulce fuerit in ore eius malũ, abscondet illud sub lingua sua.*

13 *Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.*

Describit hominem profligatissimum, & ad omne

scelus proiectissimum, qui peccandi consuetudine ita vitijs cumulatus est, vt nihil illum conscientia pungat, aut Dei, officij ue cura remordeat, sed vehementer flagitijs, & peccatis delectetur. De quo dicit Salo
Prouer.2. mon in prouerbijs, Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quorum viæ peruersæ sunt, & infames gressus eorum. Cùm dicit, [*Abscondet illud,*] &c. [*Et celabit in gutture suo.*] Alludit ad
Quibusdã iniquisquã dulcia sunt peccata. rationem agendi eius, qui frustrum, aut bolum sibi iucundissimum non deglutit, sed quo magis delectetur, in ore versat, linguaque, in qua vis gustatus posita est, voluit atque reuoluit, vt ita declaret, quàm iucundum scelus sit quibusdam sceleratissimis hominibus. Huius rei exempla multa tradũtur in historijs Sardanapali, Neronis, Eleogobali, & aliorum immanium hominum.

14 *Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus.* Aspidis venenum dicitur esse amarissimum, ita vt hac potissimum de causa mortiferum sit. Panem autem vocat Hebræa dicendi ratione, qua quicunque cibus panis vocatur, cibum illum, quo, vt superiore versu dixit, adeò delectatur, vt illud sub lingua contineret, id est peccatum. Peccatum igitur, quod fuit illi iucundissimum, [*vertetur in fel aspidum.*] Id est, eritei amarissimũ, & horribile, sero tamen, cùm pœnis quas illo meruit, afficiatur. Quod etiam docuit sapiens in prouerbijs dicens, Suauis est homini panis mendacij,
Prou.20. postea os eius implebitur calculo. Et in Apocalypsi traditur, Quãtum glorificauit se, & in delicijs fuit, tan
Apoca.18 tum date illi tormentum, & luctum.

15 *Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet illas*

illas Dominus. Id est, cùm morte fuerit absumptus, mis
Quas pœnas pendet iniquus homo. sas faciet diuitias, quas comparauerat, neque illi in tormentis vllo modo subuenient. Sicut canebat Dauid,
Psal.36. Quoniam cùm interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. Et diuiti cuidam respõsum
Luc.12. est, vt narrat Christus apud Lucam, Stulte hac nocte animã tuã repetunt â te, quæ autem parasti cuius erũt?

16 *Caput aspidum suget, & occidet eum lingua viperæ.* Aspides, viperę, & alię serpentes, quæ morsu veneno inficiunt, constat id in capite recõditum habere. Nam est eorum saliuum, quod lingua in id vulneris inijciunt, quod dentibus imponunt. Propterea ergo dicit caput aspidum suget, &c. id est, amarissimum hauriet venenum, quo panis eius iucundissimus, vt dixit, in fel cõuertatur. Id est, grauissimo supplicio scelus eius vindicabitur, est enim eiusdem sententiæ alijs verbis repetitio.

17 *Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butiri.* Riuulos, flumina, & torrentes rerum copiam, & affluentiam significãt: Mel & butirum, res quasque iucundissimas. Dupliciter autẽ hic locus explicatur, quidã de bonis diuinis, id intelligendum existimant, hoc est de gratia, & gloria Dei, quę melle, butiroque iucundiora & suauiora sunt, quib⁹ tamẽ bonis iniquus homo priuabitur. Quam expositionem multis persequitur Titilmanus in commentarijs, multaq; affert sacrę scripturæ loca, quibus fluminis, & torrẽtis metaphora huiusmodi copia, & suauitas bonorum declaratur, Sed non satis est similium translationum in scriptura explicanda, sed etiam contextus rationem ducere. Potest autem ita hæc expositio contexi, vt quoniam duplici

plici pœnarum genere ex Theologorum ſententia iniqui homines mulctandi ſunt, vno, quo in æternum agentur cruciatum, altero, quo amicitiæ Dei, & beatæ eius vitæ expertes fient. Cæteris verſibus egit de primogenere, hoc verſu agit de altero. Alij autem rectius contexi putant, ſi riui, & flumina mellis, & butiri huius vitæ delicias ſignificent, quorum magnam copiam iniquis, & peruerſis ſtudijs ſibi parauerat, vt ex Neronibus, & ex Eleogabalis, & Sardanapalis cognoſci poteſt: quæ adeò dulces ei, & ſuaues erant, vt illas abſconderet, (vt Dixit) ſub lingua ſua. Et propterea ex eius ſententia cum ſuauitate mellis, & butiri meritò comparantur, quibus tamen non fruetur. Nam vertentur in fel aſpidum intrinſecus, vt dixerat. In eadem ergo perſiſtens ſententia hoc verſu maiori amplificatione, vt hoc libro fieri ſolet, dicit, [*Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butyri.*] Hos riuulos inueniſſe putabat diues ille, qui ſecum (vt in Luca narratur) cogitabat dicens, Anima mea habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce, comede, & bibe, & epulare. Quos tamen vt ſtatim narratur non vidit. Quæ expoſitio non reijcienda mihi videtur: licèt Titilmannus indoctè, cætera doctus vir, nimis Iudaizãtium eſſe dicat. Non enim Iudaizare putandus eſt, qui nullum aſſerit Iudæorum dogma, qui nihil, quod Catholicæ religioni repugnet affirmat. Quid verò in hac expoſitione eſt, quod ad Iudæorum doctrinam pertineat, aut quod Chriſtianæ diſciplinæ contrarium ſit? Nonne verum eſt, quod hac expoſitione traditur? Nonne, vel hoc capite repetitum? Nunquid veritas, nunquid

Luc.12.

Iudaixari quid ſit.

quid ipſius ſcripturæ effatum doctrinam ſapere Iudæorum, aut à Catholica religione alienum exiſtimandum eſt? At (dicit) priori illa explicatione ſacræ religionis noſtræ doctrina de perpetuo improborum cruciatu confirmatur. Perinde quaſi non multis alijs locis facilius, & clarius confirmari poſsit. Præſertim quòd altera etiam explicatione, ſi rectè intelligatur, hoc idem etiam traditur. Sed hoc docti viri teſtimonium propterea mihi magis ſtomachum mouit, quòd his temporibus quidam indocti, & temerarij homines leuiter ſtatim eos Iudaizare clamant, qui non omnia in ſacra ſcriptura exponenda ad ſenſus anagogicos referant, vel qui facilem, & planam alicuius Hebræi intepretationem ſequantur. Quorum inepti clamores adeo formidabiles fuere multis ſacrarum literarum ſtudioſis hominibus, vt eos ab hoc honeſtiſsimo, & ſanctiſsimo ſtudio vehementer deterrerent: docti verò homines in ſacris literis vix tutò ſe verſari poſſe putabant. Quorum propterea ſtultos clamores deberent Eccleſiæ magiſtratus reprimere, quòd impij, quòd temerarij, quòd ſacrarum literarum ſtudijs infeſti, quòd pijs hominibus valde contumelioſi ſint. Neque æquo animo pati, vt catholici viri Iudaizare dicantur, dum nihil tradunt, quod à pia, & Catholica diſſentiat diſciplina, ſed in vera ſemper hæreant doctrina: licèt illam vel ex Hebræorũ, vel gentilium libris hauſerint. Sequitur autem.

Ij, quâ iudaizare ſtulte clamã quâ detrimẽto ſi ſacrarum literarum ſtudioſis fucrint.

18 *Luet quæ, fecit omnia, nec tamen conſumetur.* Id eſt, pœnas perſoluet ſcelerum omnium, quæ fecit, neque tamen finem faciet ſoluendi, vt ſuppoſitum verbi conſumetur

ſumetur ſit Solutio, hoc eſt, Perpetuis pœnis afficie-
Matth. 18 tur. Sicut dicitur in Matthęo de conſeruo illo, qui tra-
ditus eſt tortoribus, donec redderet vniuerſum debi-
tum. In Hebræo tamen eſt, ſi verbum de verbo redda
mus, Reddet laborem, & non abſoruet, laborem voca
re videtur fortunas, & delicias quas magno labore cõ-
parauerat, aut conſeruauerat. De illis enim ſapiens di-
cit, Coaceruaui mihi argentum, & aurum, &c. Feci mi
hi cantores, & cantatrices delicias filiorum hominum,
&c. Et omnia quæ deſiderauerunt oculi mei non nega
ui eis. Cùmq; me conuertiſſent ad vniuerſa opera, quę
fecerant manus meę, & ad labores in quibus fruſtra ſu
daueram, vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem
animi. Has ergo (ait) reddet opes, qua verò ratione ſta
tim declarat dicens. Non abſorbet, vel non deglutiet,
hoc eſt, Eis non fruetur. Vt idonea pœna ſtatuatur ei,
cui ſceleratæ deliciæ, ita erant iucundæ, vt quo diutius
delectaretur, nõ deglutiebat, ſed parcebat illis, vt dixe
rat, ita fiet, vt eas cùm velit deglutire, non poſsit. Faci-
lè verò Hebræa poſſunt trahi in vulgati Latini ſenten
tiam, ſi verbum דבלע iblah in paſsiua ponatur, quod
duobus punctis mutatis fiet, diximus autem ſæpe pun
cta ad dictiones per ſe vique ſua non pertinere, & pro
pterea extra ipſas ponũtur, & pro legentiũ voluntate
olim mutabantur. Et hac de cauſa Chriſtũ cuidã legis
perito reſpõdiſſe puto, In lege quid ſcriptum eſt? quo
modo legis? Quòd diuerſis fortè modis ſcriptura tũc
legeretur, id eſt diuerſis punctis, atque vocalibus. Se-
ptuaginta tamen auctores in actiua legiſſe videntur,
nam οὐ γεύσεται non guſtabit transferunt. [*Iuxta multi-
tudinem ad inuẽtionum ſuarum ſic ſuſtinebit.* Id eſt, Suppliciũ
pro

Puncta Hebræa ad dictionẽ per ſe non pertinere.

Luc. 10.

pro meritis erit, ſicut dixerat, Oſſa eius implebuntur,
vitijs adoleſcentiæ eius. Et ſicut Salomon in prouer- *Prouer.* 1.
bijs luculenter ait, Comedent fructus viæ ſuę, ſuiſque
conſilijs ſaturabuntur. In Hebræo tamen verbum de
verbo eſt, Sicut copias commutationis eius non læta-
bitur. Copias commutationis vocat turpes illas facul
tates, atque delicias, quas cum veris diuitijs, id eſt, à vir
tute, & amicitia cum Deo profectis commutauit. Ait
ergo non pro opibus erit lætitia, multas congeſsit di-
uitias, ſed non multum illis delectabitur, quia illis non
fruetur, vt ex diuite illo, de quo proximè diximus, co-
gnoſcitur. Vulgatus autẽ interpres intellexit, vt verè
intelligi poteſt, non lætabitur, quia dolore afficietur.
Et ob eam rem paraphraſi vtens, [*Suſtinebit*,] tranſtu
lit. Iuxta *multitudinem ad inuentionũ ſuarum*,] id eſt, ſecun-
dum copias iniquæ commutationis eius, vt ad Hebręa
verba tota eius paraphraſis accommodetur. Græci ta-
men auctores longè liberiorem paraphraſim huic lo-
co adhibuerunt, ita enim totum hunc verſum conuer-
terunt εἰς κενὰ καὶ μάταια ἐκοπίασε πλοῦτον ἐξ οὗ οὐ γεύσε-
ται, ὥσπερ στρίφνος ἀμάσητος ἀκατάποτος fruſtra, & ne-
quicquàm labore peperit diuias, quas non guſtabit. Si
cut ſtrigoſum, quod nec mandi, nec bibi poteſt. Sen-
tentia verò eadem eſt, quam Hebræa habere diximus,
Chaldæus tamen illud, quod in Hebræo ad verbum eſ
ſe diximꝰ, Secũdũ copias cõmutationis eius nõ lætabi
tur, aliter explicat כדתקפה מתפרג מנה ולא דבוע
cidtucpeh mitparag mineh uela ibuah, cùm fortitudo
eius mutabitur ex eo non loquetur, id eſt non loque-
tur exultans, & gaudens, ſicut cùm erat viribus inte-
ger. חדל hel autem Hebræis etiam fortitudo ſignifi-
cat,

cat. Sed illa à nobis posita aptior videtur expositio.

Rapina quantum sit flagitiũ.

19 *Quoniam confringens nudauit pauperis domum: rapuit, & nõ ædificauit eam.* Egit de supplicio, quo sunt homines iniqui constringendi, hoc versu agit de peccatis, quibus tantas pœnas commeriti sunt. Et cum varijs diuersisque flagitijs inquinati fuerint, quibus, & in Deum impij, in se nefanda libidine spurci, & obsceni, in homines crudeles, & acerbi extiterunt, tantùm rapinam, & alienorum bonorum direptionem commemorat. Ex quo intelligitur tam graue id scelus esse, vt vel solum meritò tanto supplicio vindicetur. Quod est maximè animaduertendum, nam ita plerunque in sacra fit scriptura, vt cæteris hominum flagitijs prætermissis, hoc vnum ponatur, ad declarandum quanta sint pœna, & cruciatu digni. Ait ergo. [*Quoniam confringens, &c.*] Eadem sentẽtia similibusq; verbis clarius ponitur in Hebræo. [*Quoniam confringens nudauit pauperes: domũ rapuit & non ædificauit eam.*] Pauperes appellat eos, qui vim illatã sibi propulsare non poterant, quos â diuitibus confractos, & nudatos esse dicit, quòd præterquàm quôd fortunis eos spoliarunt, cõtumelijs etiam, ignominijs, plagis, & alijs modis vexarunt. Sicut clarius dicit Esaias, Rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum cõmolitis? Et alio loco præcipit, Dimitte eos, qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Quod dicit, [*domum rapuit, & non ædificauit eam.*] id est, quam non ædificauit, domum inquam alienam diripuit, & alienas fortunas inuasit.

Esai. 3.
Esai. 58.

20 *Nec est satiatus venter eius.* In eandem sententiam Hebræa dicũt, Trãquillum in ventre suo non agnouit, & Græci traducunt οὐκ ἔστιν αὐτῷ σωτηρία τοῖς ὑπάρχουσιν.

Salus

Salus eius in facultatibus non erit, id est, eam satietatẽ, tranquillitatem, atque salutem, quam sibi tãtis opibus pollicebatur, non consequetur. [*Et cùm habuerit, quæ concupierat, possidere non poterit.*] Sæpe, id hoc capite repetit, id est, non fruetur, fructum non capiet ex diuitijs consecutis, vel propter mortem, quæ illum repentè opprimet, sicut diuiti illo, de quo Christus apud Lucam narrauit, accidit: vel propter auaritiam, quæ non finit auarum suis vti pecunijs. Sicut dicit Ecclesiastes, Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias fructum non capiet ex eis, hoc ergo vanitas. In eandem sententiam Hebræus, & Græci dicunt, In desiderio suo non seruabitur, id est, voti & desiderij sui non erit cõpos.

Luc. 12.
Eccles. 5.

21 *Non remansit de cibo eius.* Obscurè hoc, & ab Hebræo, & ab interpretibus dicitur, sed clarius ab Hebræo, quẽ ita verbum de verbo cõuertemus, Nihil reliquũ fuit in comedendo ei. Quo insatiabilem auari hominis rapiendi libidinem breuiter tangit, quæ nulli parcet, nullam prætermittit occasionem, tantum denique diripit, quãtum valet. Et ob eam rem dicit, Nihil remansit de cibo eius, hoc est omnia deuorat, quæ deuorare potest. Luculentius hoc idem expressit Salomon verbis dicens iniquorum, Deglutiamus in fontem, sicut infernus viuentem, & integrum, quasi descendentem in lacum, omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spolijs. Et Sapiẽtia, Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterano, nec reuereamur canos multi temporis, sit autem fortitudo nostra lex iniustitiæ.

Quam insatiabilis auaritia sit.

Prouer. 1.
Sapien. 2.

[*Et propterea nihil permanebit de bonis eius.* Par pari Dei iusto iudicio referetur, vt sicut ipse nihil boni, quod diripere

Auari pœna.

ripere posſit,prætermiſsit,ita nullum eius bonum, nõ diſsipabitur atque perdetur, in Hebræo loco Permanebit eſt לחדל iahil,quod varijs modis exponit. Quidam Hebræi exponunt,Non parturiet bonum eius,id eſt fructum non feret. Alius Hebræus exponit non לצלוח iazliah non proſperabitur,id eſt, non proſperè cadent conatus eius. Alius Hebræus,& Chaldæus nõ דקדה icue non expectabit bonũ ſuũ, id eſt, Spe cadet cùm totum diſsipari viderit. Septuaginta vertunt non ἀνθήσει florebunt bona eius,id eſt, non feliciter euenient. Quę omnia licèt varia ſint ad eandè tamẽ,quã ex ſententia vulgati expoſuimus,pertinent ſententiam.

22 *Cùm ſatiatus fuerit, arctabitur, æſtuabit, & omnis dolor irruet ſuper eum.* Id eſt,grauiſsimas pœnas pendet. Sed eſt maximè notandum,quo tempore impium hominẽ in cruciatum dicat eſſe dãdum, cùm ſatiatus inquam fuerit. Quod iniquos homines maximè terrere deberet, qui ſatiari vehementer expetunt,diuitijsq;, & delitijs vt abundent,laborant: quare interitum ſuum, & magnam ruinam,quærere videntur. Ex quo factũ eſt, vt cum grauiter Iſrael Dei gratiam exulceraſſet, & illum acerbè Deꝰ punire decreuiſſet per Oseã dixit. Quoniã ſicut vacca laſciuiens declinauit Iſrael: nunc paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine. Id eſt, Sicut pecoris Dominus eum agnum,quem ſibi occidere decreuit,vberrimè paſcit,vt pinguem reddat. Cum qua re conuenit illud, quòd canit Dauid,Ira Dei aſcendit ſuper eos,& occidit pingues eorum. Quod dicit, [*omnis dolor irruet ſuper eum.*] In eandem ſententiam Græci dicunt omnis ἀνάγκη neceſsitas. Et Hebræus omnis יד עמלה iad hamel manus laborantis hoc eſt facilè

Oſe. 4.

Pſal. 77.

quiuis ei faceſſet negotium. Cùm igitur ita ſit,vt tunc ſit impius funditus euertẽdus,cùm ſatiatus fuerit,meritò Sophar optat dicens.

23 *Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furoris ſui,& pluat ſuper illum bellum ſuum.* Optimè vulgatum per optatiuum tranſtuliſſe puto, Vtinam dicens,quod per imperatiuum transferendum exiſtimant, Eſto, in quam,vel ſit,vt impleatur,&c. Hebraicè eſt והי iehi quod optantis eſſe exiſtimo, eſt enim maximè è re bonorum hominum interitus, & euerſio impiorum, ſi frugi fieri noluerint. Stant enim à diabolo,cuius regni labefactatio, & exciſio ex animo viris ſanctis deſideranda eſt,vt veniat regnum Dei,cuius illi propugnatores ſunt. Quæ honeſtiſsima optatio in multis pſalmis ſatis luculenter ſcribitur, vt in pſalmo nono, Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, qui obliuiſcuntur Deum. Et in alio pſalmo hoc bellum Dei poſtulatur, & deſcribitur, quod(vt ait) Sophar pluet ſuper iniquum. Id eſt, eum vndiqne premet. Apprehende, Deum precatur Dauid,arma, & ſcutum, & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & conclude aduerſus eos, qui perſequuntur me,dic animæ meæ,Salus tua ego ſum. Confundantur,& reuereantur quærentes animam. Auertantur retrorſum,& confundantur cogitantes mihi mala. Fiant tanquàm puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos. Hoc idem bellũ deſcribit Sophar adiungens.

E re bonorum eſt interitus impiorum.

Pſal. 9.

Pſal. 34.

Belli Dei in impios deſcriptio.

24 *Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.* Id eſt,cùm Deus emittere decreuerit in eũ irã furoris ſui,ita eũ armis eius iræ obſidebit,vt effugere nullo modo poſsit.

Incidet enim in arcum æreum, si arma vitauerit ferrea Ita enim sæpe fit, vt homines nefarij tot cingantur periculis, vt licèt vnum, aut alterum depellant, alio opprimantur, & pereant.

25 *Eductus, & egrediens de vagina sua, & fulgurans in amaritudine sua: vadent, & venient super eum horribiles.* In Biblia Regia, & in quibusdam alijs vulgatæ editionis exemplis est, Eductus gladius, &c, Sed in multis, & antiquis eiusdem exẽplis, & in Hebręo gladius deest. Et ita nõ nulli pij interpretes arcum subaudiunt. Quidam verò Hebræus, & Septuaginta auctores non gladium, neq; arcum, sed sagitam subaudiendam existimãt, vt aptius cum superiori versu coniungatur, si arcum aut sagitã subaudiamus, in cuius fine arcus mentionẽ fecit. Quicquid tamen intelligamus, eadem est sententia, qua docet, quàm exitiosa pugna cum impio Deus certaturus est, simul ac voluerit peccatorum ab eo pœnas repetere. Id est, statim vt gladius eductus fuerit e vagina, vel Dei, vel eius hostis, quem Deus in illum excitauerit, atq; adeò nõ eductus, sed statim, vt inceperit egredi, & fulgurare ad amaritudinem eius, horror eũ profundet, & de sua salute desperabit. Sicut canebat Moyses, Dolores obtinuerunt habitatores Philisthini. Tũc conturbati sunt principes Edon. Robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaam. Irruat super eos formido, & pauor in magnitudine brachij tui. Sed quòd [*de vagina*] dicit, In Hebręo est מגוה migueua, reperitnr autem גוה gueua hoc loco tantùm hac forma, quare non satis comperta significatio eius esse videtur. Hebræi autem ex radice גו gueu esse arbitrantur, quod corpus significat. Septuaginta

Exod. 15.

ginta tamen interpretes στομα os significare putarunt: & ita primam huius versus partem conuerterũt διέλθοι δὲ διὰ στόματος αὐτοῦ βέλος pertranseat per os eius sagitta. Tum quod in amaritudine vulgatus dicit, Hebraicè est מררה merora, quod Hebræis est fel, & ita hoc eodem capite versu. 14. vulgatus transtulit. Est tamen à radice מרר marar, quod significat amarũ esse vel amaritudine afficere. Qua fortè de causa amaritudinem hoc loco vulgatus interpretari voluit. Hebræi autem fel interpretantes, & גוה gueua corpus, vt diximus, ita totum versum explicant, Exiuit, egredietur que sagita tanquam fulgur è corpore felle eius in fecta, hoc est. Mortiferũ erit primùm, quod accipiet vulnus, Alij interpretãtur, Sagitta fulgurans vel splendẽs felle eius. Sed illo modo Hebræus, qui doctior habetur exponit. Septuaginta tamen viri hunc locum liberiori paraphrasi cõuerterunt, fel prætermittentes, & illud fulgurans tantùm exponentes sic ἄστρα δὲ ἐν διαίταις αὐτοῦ astra in cænaculis eius, hoc est, Ita euertãtur, vt syderibus pateant. Hoc denique versu significatur, quàm exitiosum bellum à Deo cum impijs, & nefarijs hominibus gerendum sit: ad quod etiam pertinẽt, quæ sequuntur.

26 *Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius.* Tenebræ calamitates, & exitia frequenti sacræ scripturæ vsu vocantur, [*in occultis eius,*] propter oculta eius quidam Hebræus in cõmentarijs explicat, id est. Propter peccata eius. Sed cur, aut qua phrasi peccata eius appellet oculta, non dicit. Præsertim, quòd profligatissimi hominis scelera, de quo loquitur hîc, cùm neque Deum, neque homines reuereatur, manifestissima esse soleant. Qua re

re melius mihi videtur ita exponere. Calamitates abſconditæ ſunt ei in locis, vel rebus ijs, quæ ipſum latent, quare nullo modo eas effugere, aut declinare poterit, Sicut capite. 18. dixit Baldad, Abſcõdita eſt in terra pedica eius, & diſcipula illius in ſemita. [*Deuorabit eum ignis, qui non ſuccenditur.*] Chaldæus ignis gehennæ eſſe dicit, de quo narrat Eſaias præparata eſt ab heri
Eſai. 30. Thophet â Rege præparata profunda, & dilatata. Nutrimenta eius ignis, & ligna multa, flatus Domini, ſicut torrens ſulphuris, ſuccendés eam. Alius Hebræus ignem è cælo miſſum exponit, quo non leuiter Iob
Iob. 1. præſtringit, cui ſeruus eius nunciaſſe narratur, cap. 1. Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oues puerosque cõſumpſit, vtraque eſt apta, & quadrans expoſitio. [*Affligetur relictus in habernaculo ſuo.*] Hoc eſt, Si quid illius reliquum fuerit affligatur, & deleatur, ne qua illius reliqua ſit memoria. Hac dicendi ratione extrema vaſtitas in ſcriptura ſignificari ſolet. Vt Moyſes ait, Clauſi
Deut. 32. quoque defecerunt reſiduique conſumpti ſunt. Sed verbum actiuæ vocis Græci eſſe iudicarunt, ita cõuertentes κακώσαι δὲ αὐτὸς ἐπάλωσος τὸν οἶκον, affligat domum eius aduena. Vt verſ. 22. huius capitis in Hebræo eſſe diximus, Omnis manus laborantis irruet in eum.
Exod. 15. 27 *Reuelabunt cæli iniquitatem eius*, Id eſt, Nota erit, & omnibus manifeſta iniquitas eius. Quod fieri ſolet quando publica auctoritate iniquus homo ad ſupplicium rapitur. Eſt autem Hebræa dicendi ratio, ad ſignificandum rem teſtatam, & in medio poſitam eſſe, vt cæli eius eſſe teſtes, & eam reuelare dicantur, quã ob rem canit Dauid, Annunciabunt cæli iuſtitiam eius, &
Pſal. 96. viderunt omnes populi gloriam eius. Et Moyſes ait,

Teſtes

Teſtes inuoco hodie cælum & terram, citò perituros vos de terra, &c. Id eſt, palã, & aperte dico. Eſaias
Deut. 4. etiam ita ſuum incipit vaticinium, Audi cælũ, auribus percipe terra, quia Dominus locutus eſt, id eſt, manifeſto, & palam locutus eſt. [*Et terra cõſurget aduerſus eum.*]
Eſai. 1. Siquidẽ ad omnes ſceleratos homines pertinet, quod Adam poſtquàm crimen illud admiſit à Deo nunciatum fuit, Maledicta terra in opere tuo in laboribus co
Geneſ. 3. medes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, Spinas, & tribu-
Sapien. 5. los germinabit tibi. Et in ſapiẽtia dicitur, Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos.

28 *Apertũ erit germẽ domus illius, detrahetur in die furoris Dei.* Quidam exiſtimant germen hîc poſteritatem, & ſtirpem eſſe impij, quibus ego non aſſentior. Nam eſt in Hebræo יבול iebul, quod nuſquàm ſtirpem, aut poſteritatem ſignificari vidi. Sed fructum, vt in pſalmo,
Pſal. 66. Terra dedit יבול iebula fructum ſuum. Quare potius copias atq; fortunas impij hoc loco indicare puto, & ita Chaldæus יקרא frumentũ trãsfert. Diuitię igitur eius, tunc erum apertæ, id eſt, manifeſtum, atque teſtatum erit, quanta fuerint iniquitate partæ. Quod ſcilicet germen detrahetur, id eſt, cius diuitiæ diſſipabuntur, & ad prædam proponentur, cum Deus ſtomachũ ſuũ in illũ eruperit, penas ei meritas imponẽs. Alijs placet, Migrauit germẽ eius vertere, & ita vertit Chaldæus Quod fieri poteſt, nã verbũ גלה gala, quod hîc ponit, & migrare, & reuelare ſignificat, Migrabunt igitur opes eius, quia prædę erunt, & alio exportabuntur. Cum qua expoſitione cõſentit, quod eſt in Hebræo loco [*Detrahetur,*] נגרח nigarot, quod Hebræis eſt fluẽtes, hoc eſt. In die furoris Dñi tanquàm torrens eius

opes huc,& illuc fluent â prædonibus in diuersa loca exportatæ. Cuius vocis rationem ducentes Græci auctores,vt euersionẽ domus impij significarent hac paraphrasi hunc versum interpretati sunt ἐκλῦσαι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἀπώλειαν εἰς τέλος ἡμέρα ὀργῆς ἐπέλθοι αὐτῷ perditio domum eius in finem conuellat,dies iræ veniat ei.

29 *Hæc est pars hominis impij à Deo, & hæreditas verborum eius à Domino.* Id est,hanc Deus gratiam referet impio viro,has pœnas ab eo sumet pro verbis suis iniquis, quibus Deum contemnebat,quòd eum tot annos patienter ferret,& benignè, vt sanior fieret, expectaret. Hac enim de causa impios dicere,aut secum cogitare videntur,quod de illis narrat Dauid,Dixerunt,Non videbit dominus,neque intelliget Deus Iacob. Partem autem posuit pro portione Hebræa phrasi,quam etiã partẽ Dauid impijs hominibus attribuit dicẽs, Pluet super peccatores laqueos ignis,& sulphur, & spiritus procellarum,pars calicis eorum. Quę omnia cum verè de toto genere improborum dicantur. Falsò in Iob, vt sæpe diximus assumentur.

CAPVT. XXI.

RESpondens autem Iob,dixit.

Audite quæso sermones meos,& agite pœnitentiam.

3 *Sustinete me,vt & ego loquar: & post mea,si videbitur,verba ridete.*

4 *Nunquid contra hominem disputatio mea est,vt meritò nõ debeam contristari?*

Atten-

5 *Attẽdite me,et obstupescite,et superponite digitum ori vestro.*

6 *Et ego quando recordatus fuero,pertimesco, & concutit carnẽ meam tremor.*

7 *Quare ergo impij viuũt,subleuati sunt,confortatique diuitijs?*

8 *Semen eorum permanet coram eis,propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum.*

9 *Domus eorum securæ sunt,& pacatæ, & non est virga Dei* B *super illos.*

10 *Bos eorum concepit,& non abortiuit: vaca peperit, & non est priuata fœtu suo.*

11 *Egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus.*

12 *Tenent tympanum,& citharam, & gaudent ad sonitum organi.*

13 *Ducunt in bonis dies suos,& in puncto ad inferna descendũt.*

14 *Qui dixerunt Deo,Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.*

15 *Quis est Omnipotens,vt seruiamus ei? & quid nobis prodest, si orauerimus illum?*

16 *Veruntamen,quia non sunt in manu eorum bona sua,consilium* C *impiorum longè sit à me.*

17 *Quoties lucerna impiorũ extinguetur,& superueniet eis inũdatio,& dolores diuidet furoris sui?*

18 *Erunt sicut palea ante faciem venti,et sicut fauilla,quam turbo dispergit.*

19 *Deus seruabit filijs illius dolorem patris:et cùm reddiderit, tũc sciet.*

20 *Videbunt oculi eius interfectionem suam,et de furore Omnipotentis bibet.*

21 *Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se? et si numerus mensium eius dimidietur.*

22 *Nun-*

22 *Nunquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat?*
23 *Iste moritur robustus & sanus, diues & felix.*
24 *Viscera eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur.*
25 *Alius verò moritur in amaritudine animæ absque vllis opibus.*
26 *Et tamen simul in puluere dormient, & vermes operient eos.*
27 *Certè noui cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas.*
D 28 *Dicitis enim, Vbi est domus principis? & tabernacula impiorum?*
29 *Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoscetis.*
30 *Quia in diem perditionis seruatur malus, et ad diem furoris ducetur.*
31 *Quis arguet coram eo viam eius? & quæ fecit, quis reddet illi?*
32 *Ipse ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.*
33 *Dulcis fuit glareis Cocyti, & post se omnem hominem trahet, et ante se innumerabiles.*
34 *Quomodo igitur consolamini me frustra, cùm responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?*

RESpondens autem Iob, dixit,
2 *Audite quæso sermones meos, & agite pœnitentiã.* Idest, si attẽtè sermones meos audiatis, sentẽtiã, qua me cõdẽnatis, mutabitis. [*Sed quod agite pœnitẽtiã,*] dicit in Hebræo est, Hoc fit תנחומתכם tanehumotecẽ, qđ nomẽ, & pœnitẽtiã, & cõsolationem declarat, quare Græci, & Chaldæus consolatio

lationem interpretati sunt: sitque apta, & cohærẽs sententia, id est, Hanc vnam à vobis iam consolationẽ requiro, vt me â vestris defendentem calumnijs attentè audiatis.

3 *Sustinete me, & ego loquar, & post mea, si videbitur, verba ridete.* Quidam Hebræus in commentarijs hoc in Zophar dictum fuisse iudicat, à quo ego dissentio, & in Eliphaz dici puto, qui acriore, & acerbiore oratione capite. 15. cæteris fuit vsus, & eum verbis illis irridere videbatur, Nunquid tu primus homo natus es, & ante omnes colles formatus? Nunquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia? Ait ergo, Sustinete me loquentem, & postquàm satis causam meam informauero, si non fuerit vobis probata, me, vt faciebat Eliphaz, tunc irridete. Quod dicebat, quia nimiũ suæ causæ confidebat, vt si rectè intelligeretur, nemo sanus vir eam contemneret.

4 *Nunquid contra hominẽ disputatio mea est: vt meritò non debeã contristari.* Dicendi ratio valde concisa, quare difficilis habetur, & variè exponitur, Quidam sic Cum nõ contra hominem, sed contra Deum disputatio mea sit, agitur enim in hac mea vobiscum disputatione, vtrũ Dei amicitiã violauerim nec ne, Cùm ergo in difficillima causa versor, cur non meritò contristari debeam. Alij autem sic. Cùm Deum non hominem alloquar, si locutus essem falsa, vt vos calumniamini, cur non merito debeam contristari? Alij verò, Cum Deum alloquar, nec mihi respondeat, cur meritò contristari non debeam. Sed mihi illa planior, & aptior videtur expositio, vt quoniã superiori versu incidit (vt dixi) in mẽtionẽ eorũ verborũ, quibus eũ irriserat Eliphaz, respondeat hoc versu ad alia eius verba, quibus eodẽ capite

capite acriter iram eius, & asperiora verba his verbis reprehenderat. Nunquid sapiens implebit ardore stomachum suum. Arguis verbis eum, qui non est ęqualis tibi, & loqueris, quod tibi non expedit, &c. Quibus hoc versu respondit, in Hanc sententiam. Si cùm Deo loquerer, reprehensiones eius, licèt asperas, patiẽter tacens tollerare deberem. Sed cum loquar nõ cum Deo, sed cum hominibus, cur eorum cõtumelias ęquo animo perferam? aut cur eorum dicta mihi meritò nõ doleant? Quam expositionem planè Chaldæus innuere videtur, ita hunc versum interpretans אה ברם אנא לבר נש: מלתד ואדן מה דדן לא התעדק רוחד ha beram ana le bar nas milati ueen me den la tithaiac ruhi. Ecce ego quidem ad filium hominis orationem meam, & cum ita sit, cur non doleat spiritus meus? Consentit etiam huic explicationi versio Græcorum.

5 *Attendite me, et obstupescite, et super ponite digitum ori vestro.* Et hoc aptius coheret, cum ea expositione, quam probauimus superioris versus, id est, Quin potius missas facite has vestras iniquas reprehensiones, & casum meum attendite, & tacentes obstupescite. Tacere autẽ & obstupescere iubet eos, quòd calamitatum eius verá causam ignorarent. Et quidẽ ego sic existimo nihil esse mirabilius, nihil quòd maiorem facere debeat stuporem earum rerum, quas Deus in gubernandis rebus humanis gerit, quàm quòd viri boni in calamitates aliquando veniant grauissimas, iniqui vero, de quibus statim dicit, rerum potiantur. Cui rei grauissimum dat testimonium Abacu, qui hanc rem tractans eisdem quibus Iob vtitur verbis dicens, Aspicite in gentibus, & videte, & admiramini, & obstupesci-

Nihil mirabilius in rerum gubernatione quam calamitas bonorum hominũ, & prosperitas malorum.

Acac. 1.

stupescite: quia opus factũ est in diebus vestris, quod nemo credet, cùm narrabitur. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram, & velocem ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula nõ sua.

6 *Et ego quando recordatus fuero pertimesco, & concutit carnẽ meam tremor.* Sicut enim id admirandum, ita vehementer, & cunctis hominibus siue æquis, siue iniquis timẽdum. Siquidem ego mihi persuadeo rem esse nullam in qua Deus terribilior appareat, quàm in eo, quòd erga bonos, & sibi deditissimos viros seuerissimus nonnunquàm, & acerbissimus sit. Quòd enim sceleratos homines puniat, excruciet, omneq; acerbitatis suę virus euomat, non ita mihi admirabile, & horribile videtur. Nam pœnæ sua natura, & sceleribus comparatæ sunt, & sceleratos insectantur. Et quiuis homo mediocri seueritate præditus, si posset, eas à sceleratis repeteret. Ab innocenti tamen viro vi sua longè abhorrent, cùm ei sint amplissima præmia proposita. Et quis posset nõ inhumanus vir ęquo animo pati, vt sibi amicissimus, & deditissimus homo, qué valde amaret, & â quo vnicè diligeretur, vt (inquam) dolore tabesceret, & incommodis omnibus exerceretur. Quare id sibi proponant impij, & nequam homines ad intelligendum quàm graues iras, & periculosas inimicitias à Deo alieni sustineant. Id quod Christus animaduerti voluit cũ de se, dum ad crucem raperetur, filiabus dixit Hierusalem, vicem eius dolentibus, Filiæ Hierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros, &c. Quia si in viridi ligno hęc faciunt, in arido quid fiet.

Luc. 23.

7 *Quare*

capite acriter iram eius, & asperiora verba his verbis reprehenderat. Nunquid sapiens implebit ardore stomachum suum. Arguis verbis eum, qui non est ęqualis tibi, & loqueris, quod tibi non expedit, &c. Quibus hoc versu respondit, in Hanc sententiam. Si cùm Deo loquerer, reprehensiones eius, licèt asperas, patiẽter tacens tollerare deberem. Sed cum loquar nõ cum Deo, sed cum hominibus, cur eorum cõtumelias ęquo animo perferam? aut cur eorum dicta mihi meritò nõ doleant? Quam expositionem planè Chaldæus innuere videtur, ita hunc versum interpretans אה גרם אנא לבר נש; מלתד ואדן מה דדן לא תתעדק רוחד ha beram ana le bar nas milati ueen me den la tithaiac ruhi. Ecce ego quidem ad filium hominis orationem meam, & cum ita sit, cur non doleat spiritus meus? Consentit etiam huic explicationi versio Græcorum.

5 *Attendite me, et obstupescite, et super ponite digitum ori vestro.* Et hoc aptius cohęret, cum ea expositione, quam probauimus superioris versus, id est, Quin potius missas facite has vestras iniquas reprehensiones, & casum meum attendite, & tacentes obstupescite. Tacere autẽ & obstupescere iubet eos, quòd calamitatum eius verã causam ignorarent. Et quidẽ ego sic existimo nihil esse mirabilius, nihil quòd maiorem facere debeat stuporem earum rerum, quas Deus in gubernandis rebus humanis gerit, quàm quòd viri boni in calamitates aliquando veniant grauissimas, iniqui vero, de quibus statim dicit, rerum potiantur. Cui rei grauissimum dat testimonium Abacu, qui hanc rem tractans eisdem quibus Iob vtitur verbis dicens, Aspicite in gentibus, & videte, & admiramini, & obstupesci-

Nihil mirabilius in rerum gubernatione quam calamitas bonorum hominũ, & prosperitas malorum.

Acac. 1.

stupescite: quia opus factũ est in diebus vestris, quod nemo credet, cùm narrabitur. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram, & velocem ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula nõ sua.

6 *Et ego quando recordatus fuero pertimesco, & concutit carnẽ meam tremor.* Sicut enim id admirandum, ita vehementer, & cunctis hominibus siue æquis, siue iniquis timẽdum. Siquidem ego mihi persuadeo rem esse nullam in qua Deus terribilior appareat, quàm in eo, quòd erga bonos, & sibi deditissimos viros seuerissimus nonnunquàm, & acerbissimus sit. Quòd enim sceleratos homines puniat, excruciet, omneq; acerbitatis suę virus euomat, non ita mihi admirabile, & horribile videtur. Nam pœnæ sua natura, & sceleribus comparatæ sunt, & sceleratos insectantur. Et quiuis homo mediocri seueritate præditus, si posset, eas à sceleratis repeteret. Ab innocenti tamen viro vi sua longè abhorrent, cùm ei sint amplissima præmia proposita. Et quis posset nõ inhumanus vir ęquo animo pati, vt sibi amicissimus, & deditissimus homo, quẽ valde amaret, & â quo vnicè diligeretur, vt (inquam) dolore tabesceret, & incommodis omnibus exerceretur. Quare id sibi proponant impij, & nequam homines ad intelligendum quàm graues iras, & periculosas inimicitias à Deo alieni sustineant. Id quod Christus animaduerti voluit cũ de se, dum ad crucem raperetur, filiabus dixit Hierusalem, vicem eius dolentibus, Filiæ Hierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros, &c. Quia si in viridi ligno hęc faciunt, in arido quid fiet.

Luc. 23.

7 *Quare*

7 *Quare ergo impij viuunt, ſubleuati ſunt confortatique diuitijs?* Doctè hanc quæſtionem obijcit Sophar, qui multis egit de ſupplicio impiorum, qua vehementer eos refellit, qui ex repentino, & grauiſsimo eius caſu eum in culpa eſſe temerè iudicabant. Sicut enim ex proſpera fortuna non rectè mores, & vita alicuius probantur, ita nec ex calamitoſa reprehenduntur. Hæc quæſtio valde difficilis viſa fuit multis doctis viris, & multos ſanctos homines, dum miſerijs conflictarentur, valde ſolicitos habuit, improbique ea ducti Dei prouidentiam in rebus adminiſtrandis auſi ſunt negare. Tractatur autem à Dauid pſalmo. 72. Et à Hieremia cap. 12. & Abacu. cap. 1. & Malachia cap. 3. Quam rem quoniam nos multis perſecuti ſumus libro noſtro ſecundo de vera religione cap. 6. Eamque & Ethice, & Theologicè explicuimus, hoc loco tantum Iob dicta declarabimus. Sed prius Euripidis de hac re teſtimonium citabo dicentis.

ἃ γὰρ ἄξιον λεύσσειν φάος,
κακοὺς ὁρῶντας ἐκδίκως τιμωμένους,

indignum eſt intueri lucē videndo malos iniuſtè honoratos. Et alio loco.

ἡδὴ νοσώδες τόδ᾽ τοῖς ἀμένοσιν,
ὅταν πονηρὸς ἀξίωμα κὐνὴς ἔχῃ,
γλώσσῃ κρατοῦσαν δ᾽ ἄμον, δοῦλον ὢν πολίτην,

Valde moleſtum eſt melioribus, ſi vir iniquus honores obtineat, lingua populum regens, cùm prius nihil fuerit, quod & Iob [*ſubleuati ſunt,*] dicit Hebraicè eſt עתקו hatcu, quod Græci, & quidam Hebræi, Senes facti ſunt, interpretantur. Sed Chaldæus,

dæus, & alij Hebræi. Confortati ſunt, declarant, quos vulgatus ſecutus fuiſſe videtur. Ad eandem tamen omnia pertinent ſententiam, ad proſperam fortunā impiorum declarandam, id eſt, Quare (dixit) viuunt impij valent, & robuſti ſunt, & multis augētur diuitijs. Ita etiā dicebat Hieremias, Quare via impiorum proſperatur: bene eſt omnibus, qui præuaricantur, & iniquè agunt. Et Dauid, Zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum vidēs. *Hiere. 12.* *Pſal. 72.*

8 *Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conſpectu eorum.* Id eſt, multos liberos habent multumque propagant genus ſuum, Quod videtur ab eo dici aduerſus id quod dixerat Eliphaz. cap. 15. poſteritatem, & genus impij eſſe deledum, Lædetur quaſi vinea in primo flore botrus eius. Et quaſi oliua proijciens florem ſuum. Congregatio enim hypocritæ ſterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. Idem quod Iob Hieremias ſignificaſſe videtur dicens, Plantaſti eos, & radicem miſerunt: proficiunt & faciunt fructum. *Hiere. 12.*

9 *Domus eorum ſecuræ ſunt, & pacatæ, & non eſt virga Dei ſuper illos.* Id eſt, præterquàm quod multis bonis fruantur, tum etiā nihil incōmodi accipiunt, nullā iacturam faciunt, quod etiá canebat Dauid dicens, In labore hominum non ſunt, & cū hominibus non flagellabūtur. Quod ſatis per ſe declarat in magnam illos Dei offenſam, & odium incurriſſe, cùm ſoleat ipſe vel in filios ſuos virga flagellisque animaduertere, adeo vt nullum filium non caſtiget. Vt Paulus ait, Quem diligit Dominus, caſtigat, flagellat autem omnem filium *Pſal. 72.* *Hebræ. 12*

filium quem recipit in disciplina perseuerate. Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, & non filij estis. Numerat alia impiorum bona adiungens.

Bos eorum concepit, & non abortiuit. In Hebræo bos est generis masculini, & sic quidam Hebrei atque Chaldęus exponi volunt, bos eorũ grauidauit, neque semẽ proiecit in casum. Vulgatus tamẽ Septuaginta secutus est, qui ad vaccam id totum retulerunt, ita transferentes ἡ βοῦς αὐτῶν οὐκ ἐμοτόκησεν vacca eorum abortiuũ non fecit. Potest enim alijs punctis יבע hibar in voce esse passiua, vt hubar dicamus, atque ita in transitiuum esse, vt Grammatici dicunt. [*Vacca peperit, & non est priuata fœtu suo.*] Id est, sicut bos eorum, semen non proiecit, ita neque vacca fœtum, sed illum maturum in lucem protulit, atque nutriuit. Erant olim hominum diuitiæ in peccoribus, & armentis positæ, vt ex Iob historia in primo capite posita, & ex Labam, & Iacob in Genesi cognosci licet. Et propterea ex hac re secũdos declarat euentus fortunarum impij.

11 *Egrediuntur, quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus.*

12 *Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi.* Id est, non modò multos (vt dixi) filios procreabunt, sed etiam eos ludentes saltantes, & ad variorum instrumẽtorum sonitum choros ducentes lœtos dies agere videbunt. Qua re valde prospera fortuna impij declaratur. Quippe in cuius familia nulla luctus, atque mœroris causa futura sit, & fortè improbam filiorum eius educationẽ tãgit. Bonus enim, & prudẽs pater nõ debet facilè pati, vt diu filij sui in ludis versentur.

13 *Du-*

13 *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendũt.* Idest, Longam, iucundam & bonis omnibus abundantem vitam degunt, & cùm eis moriendum sit, vt naturæ satisfaciant, non diu vehementerque ægrotant, neque morbi longinquitate affliguntur, sed citò morbo consumpti animam reddũt. Ita enim omnes ad vnum interpretes Hebræi, & aliqui Latini intelligendũ existimant illud, [*in puncto ad inferna descendunt,*] vt inferna sepulcrum significent, est enim in Hebręo שאול seol, quod Hebræis sepulcrum est.

14 *Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.* Quoniam dixit quare impij viuunt, declarat, quam insignis sit eorum impietas, qui statutum habent cum animo suo nullam in negotijs tractandis honestatis, sed tantùm vtilitatis rationem ducere. Qui dixerunt, [*Deo recede à nobis,*] quod quid sit statim exponit adiungens, [*scientiam viarum tuarum nolumus.*] Id est, Consilia, & præcepta tua audire nolumus, nõ enim ad pietatis, & virtutis, sed ad commodi, & vtilitatis leges officium dirigere decreuimus. Qui habitus est in temperati, vt docet Arist. in. 7. Ethicorũ, in quo extrema collocatur improbitas. De ijs dicit Dauid, Trãsierunt in affectum cordis. Et Hierem. Dereliquerunt legem meam, quam dedi eis, & non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea, & abierunt post prauitatẽ cordis sui. Quorum imago descriptissimè poni mihi videtur in Exodo, Cum vidẽs populus, quod moram faceret Moyses veniendi ad eos, congregatus aduersus Aaron dixit, Surge fac nobis Deos, qui nos præcedant. Ira quidam remisso, & imbecillo animo viri si Deus vllam fecerit moram eorum expectationi satisfaciendi

Habitus in tẽperati & hominis profligatissimi.

Psal. 72.
Hiere. 9.
Exod. 32.

faciendi: aut vllam in colẽda virtute iacturã fecerint, perturbationum ſuarum rebellionem coercere nõ valentes Deo neglecto,& virtute miſſa,alio fine vitę ſuę rationes dirigũt. Quare rectè Deus apud Abacu mo-
Abac.2. net, Si moram fecerit expecta eum, quia veniens veniet,& non tardabit.

15 *Quis eſt Omnipotens, vt ſeruiamus ei?* Sicut reſpondit
Exodi. 5. Pharao, Moyſi,& Aaron, Quis eſt Dominus, vt audiam vocem eius,& dimittam Iſrael? neſcio Dominũ, & Iſrael non dimittam. [*Et quid nobis prodeſt, ſi orauerimus illum?*] In hoc ponitur robur, & firmamentum totius excuſationis impiorum hominum. Siquidem valde inutile eſſe iudicant Deo in ſeruire,& pietatis præcepta
Mala.3. tenere, id quod etiam docet Malachias, Dixiſtis (ait) vanus eſt, qui ſeruit Deo. Et quod emolumentũ, quia cuſtodiuimus præcepta eius,& quia ambulauimus triſtes corã Dño exercituũ? Quod quàm falſum, & infirmum ſit multis narrauimus in Zachariæ.c.1.verſ.3.

16 *Veruntamen, quia non ſunt in manu eorum bona ſua, conſilium impiorum longè ſit à me.* Quoniã bona multa numerauit, quibus improbi homines aliquando cumulẽtur, deinceps mala connumerat, quibus affligi ſoleant. Quo fit, vt eorum fortuna potius timenda, quàm expetenda eſſe videatur. Et primùm quid mali in illis bonis ſit incluſum, oſtẽdit, deinde alia multa mala narrat. Illud autem eorum ſecundam fortunam miſeram ſatis efficit, quòd fortuna ſit, id eſt varia, atq; volubilis. Quare peruerſa eorum cõſilia ſunt, qui bona ſequũtur ea, quę firmiter retineri nõ poſſunt, ſed cũ firmiora eſſe videntur, facillimè de manibus elabuntur. Quo argumẽto, quã vana ſint docet Eccleſiaſtes, Miſerabilis (inquit) prorſus

Secundam fortunam impij quid miſerã reddat.
Eccles. 5.

prorſus infirmitas, quomodo venit ſic reuertetur. Quid ergo prodeſt ei, quòd laborauit in vẽtũ, ſed etiã id ipſe Iob declarat adiungens.

17 *Quoties lucerna impiorũ extinguetur, & ſuperueniet eis inũdatio,* Lucernam nominat proſperam eorum fortunã, quæ vt fortuna eſt, ita nonnunquam, vel in hoc æuo imminuitur, atque mutatur, vt in miſerias homines feliciſſimi veniant incredidibiles. Saltem fieri nõ poteſt, quin morte vniuerſa eorũ proſperitas exterminetẽ, & propterea rectè Salomõ omnino, & in totũ enunciat, *Prou.24.* Lucerna impiorũ extinguetẽ. [*Et dolores diuidet furoris ſui?*] Id eſt, Deus in eos ira inflãmatus multos eis dolores, & mœrores afferet, vt ſuorum criminum pœnas luant, [*diuidet*] autẽ dicit, Quoniam, vt in fine ſuperioris capitis dixit Sophar, Pœna atque ſuppliciũ eſt pars hominis impij à Deo,& hæreditas verborũ eius à Dño. Et ita verbũ, quod [*diuidet*] hoc loco interpretatus eſt vulgat⁹ eſt eiuſdẽ radicis, cuius illud, quod Partẽ ſuperiori capite reddidit, חלק halac diuidit,& חלק helec pars. Dauid etiam in pſalmo canit, Calix in manu Dñi vini *Pſal. 74.* meri plenus miſto, verũtamẽ fex eius non eſt exinanita, bibẽt omnes peccatores terræ. Et Chriſtus in euan *Matt.24.* gelio, Diuidet eũ, & partẽ eius ponit cum hypocritis.

Calamitas impiorum

18 *Erunt ſicut paleæ ante faciem venti, et ſicut fauilla, quam turbo diſpergit.* Id eſt, quãuis multis opib⁹, generis claritate amplis militum copijs,& alijs fortunę præſidijs cincti ſint, nõ poterunt tamẽ Deo irato magis reſiſtere, quã paleæ vẽtis,& turbini fauilla reſiſtit. Non ſic impij, nõ ſic, ſed tanquàm puluis quẽ proijcit ventus à facie ter- *Pſalm.1.* ræ, ait Dauid, Quo loco pro puluere eſt idem nomen quod hîc propalea מץ moz gluma ſiue folliculus

grani frumenti, quo nihil leuius in palleis.

19 *Deus ſeruabit filijs illius dolorem patris: et cùm reddiderit, tũc ſciet.* Eſt hic verſus cum quibuſdam ſequentibus ambiguus, & hac de cauſa difficilis habetur varieq; exponitur. Ego verò miſsis aliorũ opinionibus eã perſequar expoſitionẽ, quæ planior, & cõtextui aptior mihi videtur. Ponit igitur hoc verſu duplicẽ pœnã, qua impius afficiẽdus eſt, vna quę ad liberos, & poſteritatem eius pertinet, cùm dicit, Deus ſeruabit filijs illius doloré patris, id eſt, Dei opera filij participes erũt doloris, & calamitatis patris. Quòd doloré dicit eſt in Hebræo אוֹן on, quod vim ſiue violentiã ſignificat, quæ ſignificatio etiã quadrat, id eſt, Iras eas, quas Deus aggregauit ex factis iniquis patris, manabunt ad pernicié etiã filiorũ, id quod hoc libro ſæpe ab amicis Iob vſurpatũ eſt. Et in Exodo dicit̃ de Deo, Qui reddis iniquitatẽ patrũ filijs ac nepotibus in tertiam, & quartam progenié. Sed hęc pœna leuior eſt, ſi cum altera ad ipſum modò parentem pertinente comparetur. Quæ eodem verſu ponitur, cùm ait. [*Cum reddiderit tunc ſciet,*] Quibus verbis eas pœnas intelligi puto, quę ſunt apud inferos impijs ſtatutæ, quod ex ijs, quæ poſtea dicentur magis declaratur. Has enim eſſe pœnas vix ſibi perſuadent ſcelerati, & nefarij homines quouſque eas reddant. Qua de cauſa diues ille apud inferos excruciatꝰ rogabat Abraham dicens, Rogo ergo te pater, vt mittas Lazarum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, vt teſtetur illis ne, & ipſi veniant in hunc locum tormentorum, &c. Hæc etiam pœnæ ad ipſos duntaxat improbos ſpectant, nihilque filios propter parentum ſceleratattingunt. De ijs enim tradit Ezechiel, Anima, quæ peccauerit ipſa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eũ.

Exod. 54.

Pœnæ apud inferes impijs ſtatutæ.

Luc. 16.

Ezech. 18.

21 *Videbunt oculi eius interfectionem ſuam,* id eſt mortem illam perpetuam, qua apud Tartarũ mulctabuntur. De qua loquitur Dauid, In inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos, id eſt, Non ſinet eos viuere erumpereq; de terra, ſicut boni iterum viuẽt, erumpentque de terra, tanquàm granum frumenti ſi cadens in terra mortuum fuerit, rectè verò dicit, [*interfectionem ſuam.*] Hæc enim eſt propria impiorum mors, nam ea, qua ad huius vitę exitum vocantur, communis illis cum ſanctis hominibus eſt. In Hebræo autẽ eſt כִּדּוֹד cid, quod hoc tantum loco reperitur, & afflictionẽ & euentũ malũ Hebræi ſignificare dicunt, & ita Chaldæus תְּבִירָה tebire attritionem ſuam vertit. Sed mors illa ſempiterna eſt propria iniquorum afflictio atque attritio. Gręci verò σφαγὴν eodem transferunt. [*Et de furore Omnipotentis bibet.*] Id eſt, cognoſcet quanta ſit ira Dei, & quam fuerit temerarium illam irritare. Qua dicendi ratione Ioannes in Apocalypſi vſus eſt, vt Tartari cruciatus ſignificaret dicens, Hîc bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice ireę ipſius, & cruciabitur igne, & ſulphure in conſpectu angelorum ſanctorum, & ante conſpectum agni. Et fumus tormentorum eorum aſcẽdet in ſecula ſeculorum. Rectè verò dicit Omnipotentẽ. Nã tantum Omnipotẽs huiuſmodi torméta adhibere poteſt. Et ob eam rem ex hac potentia Deum Chriſtus apud Matthæum deſcribit dicens. Nolite timére eos, qui occidunt corpus animam autem occidere non poſſunt, ſed potius timete eum, qui poteſt, & animam,

Pſalm. 48

Ioan. 8.

Apoc. 14

Matt. 10.

mam, & corpus perdere in gehenam.

21 *Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se? & si numerus mensium eius dimidietur.* Affert duas causas, vt ostendat hanc mortem impij propriã sapientissimè à Deo fuisse institutam, vnam hoc versu, alteram quatuor sequẽtibus scribit. Nam si postquàm vitam hanc mortalem amitteret, nulla reliqua esset alia pœna, quam perferret, nisi ea qua filij, & familia eius propter eius scelera afficiuntur, quid sua id referret. Postquàm enim mortuus fuerit, nihil eum domus suæ labores, & dolores attingunt, Sicut dicebat Esaias, Cum ærumnas, & calamitates à populo suo deprecaretur, Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Quare æquum erat, vt eas post mortem pœnas subiret, quæ ad ipsum modò pertinerent. Quòd dicit, [*Si numerus mensium eius dimidietur.*] Hoc est licèt immatura morte absumatur. Contingit enim sæpe homines propter scelera sua citius è vita expelli, quàm eorum natura postulat, Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabũt dies suos, ait Dauid.

Cur apud inferos pœnæ sint impijs statutę

Esai. 63.

Psal. 54.

22 *Nunquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat.* Id est, nihil sapientiæ deesse oportet ei, qui excelsos iudicat. Variè etiam exponitur illud, [*qui excelsos iudicat,*] existimo tamen significare, qui iudices omnes vocat in iudicium, ita explicant nonnulli illud Dauidis, Deus deorum Dominus locutus est, hoc est iudex iudicum. Et Ecclesiastes ait, Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia nõ mireris super hoc negotio. Quia excelso excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alij. Estq; sapientissima ratio quã Iob tangit

Psal. 49.

Eccles. 5.

tangit ad demonstrandum. Oportere Dei sapientiam omnibus esse numeris absolutam: secus enim, si quidpiam ipse imprudenter fecisset à quo corrigeretur, cũ ipsius nullus iudex reliquus sit: aut si alius iudex in ea re quam Deus ignoraret, errasset, emendari nequiret. Quare rerum vniuersitas perpetuò non valeret consistere, cùm in aliquo posset errore versari, qui nulla ratione emendari, & corrigi posset. Quare absurdissimũ est existimare (vt Iob ait) vlla posse Deum scientię parte vacare. Quod dicit, vt intelligamus, ita à Deo fuisse institutum, vt superiori, & sequenti ratione par, & æquum esse demonstratur aliquam post mortem impijs pœnam esse institutam.

Dei cur perfectissimã oporteat, esse sapientiam.

23 *Iste homo moritur robustus, & sanus diues, & felix.*

24 *Viscera eius sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur.*

25 *Alius verò moritur in amaritudine animæ absque vllis opibus.*

26 *Et tamen simul in puluere dormient, & vermes operient eos.* His versibus declarat alteram causam, cur æquum, & consentaneum sit alium esse postquam ex hac vita discesserint iniquorum hominum proprium interitum. Quia plerunque accidit, vt improbi homines totam vitam iucundissimè viuant, contrà verò probi miserè calamitosèque omnes tamen similiter, & vno modo moriuntur. Quòd si nullus restaret actus, sed omnis eorum fabula morte esset peracta, iniqua certè esset proborum hominũ conditio, neque ille omnium iudex ęquum redderet iudicium, sed error intollerabilis in vniuersitatis gubernatione esset, si pœnæ per se vique sua sceleribus institutæ, pręmia vero virtutibus

conuersa ratione pœnæ bonis imponerentur, præmia verò improbis tribuerétur. Hoc argumẽto Paulus probabat aliam post mortem bonis supereſſe vitam, Quia
1.Cor.15. si in hac vita(ait)tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Eodem argumento Ecclesiastes vsus est ad demonstrandum ma
Eccles.2. gnam esse vitæ huius vanitatem, vt doceret aliam esse quærendam vehementer, & expetendam ad eamque toto pectore aspirandũ. Et dixi ait, in corde meo, si vnus stulti, & meus occasus erit: quid mihi prodest, quòd maiorem sapientiæ dedi operam? locutusque cũ mente mea animaduerti, quòd hoc quoque esset vanitas.
Luc.16. Hoc etiam argumento Abraham apud Lucá conuincebat diuitem illum æternis tenebris vinculisq; mandatum, meritò tanto illum cruciatu affici, Lazarum verò leuari, Fili(ait)recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. Quòd dicit, [*Iste homo robustus, & sanus, &c.* Habitum & speciem narrat hominis ini qui voluptatibus que dediti, & cui omnia pro libidine sua suppetunt. Ita enim in scriptura describi solet, Si-
Iob.15. cut dixerat Eliphaz, Cucurrit aduersus Deum erecto
Quã diuersa ratione boni, & mali in scriptura sacra describantur. collo, & pingui ceruice armatus est, operuit faciẽ eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet. E contrario vero sancti viri, pauperes, omnibus præsidijs destituti, luctu, & mœrore confecti dici solent, vt passim in psalmis, & alijs scripturę locis videre licet, Videant
Psal.22. pauperes, & lętẽtur querite Deum, & viuet anima vestra. Quoniã exaudiuit pauperes Dñs, & vinctos suos
Psal.68. non despexit. Et propterea eos Iob tetigit dicens, alius verò moritur in amaritudine animæ suæ, &c. Sequitur deinde

deinde, [*Certè noui cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas.*] Diximus sæpe ad explicandũ argumẽtationes amicorũ Iob eorũ propositiones esse veras, assumptiones tamen falsas, quas fere semper suppreserũt ac in toto genere impiorũ versati sunt, enarrãtes iniquos homines licèt aliquando floreant, tandem suorum criminum pœnas pendere, Dicit ergo Iob, [*noui cogitationes vestras, &c.* Noui ea de causa vos de supplicio impiorum differere, quia existimatis me in tantas calamitates venisse, quòd iniquus sim. Quòd vocat cogitationes eorum, quia id apertè non dicebãt, & quòd assumptiones in argumentando reticebant, intelligentes tamen eas. Iniquas vero sententias huiusmodi cogitationes apellat, quòd temere de illo, & falsò ferebantur.
28 *Dicitis enim vbi est domus principis? & vbi tabernacula impiorum?* Ideſt, dicitis has propositiones, & generales sententias, assumptiones prætermittentes, neque exponẽtes, qua de causa tan multis has generales quæstiones tractetis. Acutissimè summã fecit totius sermonis ab amicis inducti, nam omnes eorum orationes, si rectè ponderentur, in eo versabantur, vt docerent, & impios, & eorum progeniem, & posteritatẽ, domus vel locupletissimas, & instructissimas, nomen, & memoriam esse delenda, ita vt vestigium nullum eorum in terris relinquatur. Eliphaz enim dixit, cap. 15. Non habitabitur, neque perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam, &c. Lædetur quasi vinea in primò flore botrus eius, & quasi oliua proijciens florem suum. Congregatio enim hypocritæ sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorũ, qui munera libenter accipiunt. Baldad id etiam dixit,

cap.

cap.18. Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lucerna,quæ super eum est extinguetur. Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius,&c.vsque ad finem capitis. Dixit item id Sophar,cap.20. Si ascenderit, vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit. Quasi sterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderat,dicent vbi est? Quas omnes sentẽtias Iob hoc versu cõprehendit? vt ostendat se scire quo spectarent: licet ab illis nõ explicaretur. Quæ expositio huius, & & superioris versus planior,& aptior cæteris mihi videtur,licet interpretes Latini,& Hebræi alias lõgè diuersas sequantur.

29 *Interrogate quemlibet de viatoribus,& hæc eadem illũ intelligere cognoscetis,* Confutare vult has propositas generales sententias,erant enim falsæ,vt ab ipsis intelligebãrur, Semper impios in hac vita scelerũ suorũ pœnas pendere,vt in exponendis amicorum dictis à nobis traditum est. Dicit autem hoc versu confutationem hanc quam tractare vult ita esse testatam,vt eam vel ignari, & imperiti homines cognoscant. Posuit autem speciẽ pro genere Viatores dicens,id est,homines nullis studijs deditos. Malo enim id ita intelligere,quàm vt alij, qui ea de causa viatores nominare dicunt, quod huiusmodi homines id melius scire possint, quia varias regiones peragrant. Perinde quasi non quęstus faciendi, sed rerum cognitionis causa peragrarent.

30 *Quia ad diẽ perditionis seruatur malus, & ad diẽ furoris ducetur.* Diem perditionis,& furoris vocat eũ quo in æternum dabuntur cruciatum. Sicut Paulus loquitur desideria inutilia,& nociua,quæ mergunt homines in interitũ,& perditionẽ. Illa enim vera est impij perditio,tũc verè

Timoth. 6.

verè Dèus in illum terribili ardebit furore, significat ergo iniquos homines non semper in hac vita pœnas sustinere,quia ad illũ diẽ furoris, & perditionis seruãtur. Sed quòd [*seruantur*] dicit, in Hebręo est יחשך iehasech, Quod verbũ vulgata æditio valde ambiguè interpretatur. Est enim custodire,vt.1.Reg.25.ver.39 Seruũ suũ custodiuit à malo. Et retinere.2.Re.12.ver. 16. Retinuit Ioab populũ,& quiescere Hiere.14.vers. 10. Multis locis est parcere,vt psal.77.ver.49.& Gen. 22.vers.12.& præparare Iob.38.vers.10. Hebręis tamẽ vbiq; cõstãter prohibere significat, Et ita ex hac significatione facilius hîc locus explanatur in eandẽ sententiã,quã reddit vulgatus. Sed tũc perditionis dies significat eũ diem,quo in hac vita calamitates,& detrimẽta vrgẽt. Sicut dicebat Hieremias, Sicut ventus vrens dis pergã eos corã inimico: dorsum,& nõ faciẽ ostẽdã eis in die perditionis eorũ. Ait ergo, Die perditionis phibetur malus,id est,Calamitatibus,& detrimẽtis prohibetur,quẽadmodũ dixit Dauid. In labore hominũ nõ sunt. Quare nõ rectè putatis iniquis hominibus pernicié semper in hac vita cõparari. Cũ cõtrà plerũq; sit, vt cũ alijs incõmoda cadãt,ipsi leuentur. Potestq; hęc explicatio ipsius Vulgati auctoritate probari. Quãdoquidẽ ex ipsius sentẽtia in.1. Regũ à nobis citata custodire verbũ שמר hasac significat, vt vertamus, Diẽ perditionis malus custodiẽt. Septuaginta transferunt κωφίζεται subleuatur. Chaldęus verò יתמנה itmanah prohibetur. Quod autẽ sequitur, [*Et ad diẽ furoris ducetur,*] quo adduci potuit vulgatus, vt illo modo primã huius versus partẽ explicaret, vt melius huic secũdę cohęreret. Ita secũdũ Hebræorũ sentẽtiã exponẽdũ est, ad diẽ furoris ducẽ-

Hiere. 18.

Psalm. 72

tur

tur, alij scilicet. Nã in Hebręo verbũ est plurale דרבין iubalu ducentur, id est, Ipsi calamitate prohibentur, cũ in eam trahuntur alij. Cum hominibus non flagellabũtur, dixit Dauid.

Psal. 72. 31 *Quis arguet coram eo viam eius*, Id est, cum tam prospero fortunæ flatu vtantur, quis eos à praua vitæ ratione reuocare, aut eorum flagitia audebit arguere. Sentẽtia quidem tanto viro digna, ita enim fit, vt homines secundis rebus effrenati, prope fieri non possit, vt in gyrum rationis doctrina & reprehensione ducantur, & ita maximum descrimen subeunt, qui eorum improbam vitam audẽt increpare. Hac enim de causa cędes indignissimæ Christi, & sanctorum eius effectæ sunt. Cur enim Christus tã crudeli fuit morte mulctatus, nisi quod Scribarum, Pharisæorũ, & Sacerdotum acriter vitia obiurgaret? cur Ioannes Baptista, cur Apostoli, multi prophetę, & sancti viri nefariè interfecti sunt, nisi quòd potentes, & fortunatos homines sceleris arguere non dubitarẽt? Quare rectè dicit, *Quis arguet*, &c.

Quã difficile arguantur qui prospera sunt fortuna.

Eccli. 4. dicit etiam Ecclesiasticus, Noli resistere contra faciem potentis, ne coneris cõtra ictum fluuij. Nihilominus statim monet, quod sancti viri fecerunt. Pro iustitia (ait) agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia: & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Contrà vero nulli melius ab errore auertuntur, & ad pietatem informantur, quàm quibus aduersa accidũt. Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas, ait Dauid. Sequitur eodẽ versu. [*Et quæ fecit quis reddet illi?* Id est, quis eius scelera vindicabit, cũ rerũ ipse potiatur. Dixerũt (vt ait Dauid) quis noster, Dominus est? Et vt hoc capite Iob, Quis est Omnipotens,

Psal. 118.

potens, vt seruiamus ei? Cùm igitur, neque verbis possit à prauitate reuocari, neque factis eius impetus reprimi, nõ potest nõ esse improbissimus, nullas tamen pœnas in hac vita suscipit, sed [*Ipse ad sepulcra ducetur*,] Id est ad vnum è sepulchris Hebræa phrasi. [*Et in congerie mortuorum vigilabit*,] Id est, inter mortuos collocabitur, & permanebit. Quod dicit in congerie mortuorum in Hebræo est גדיש gadis, quod aceruum tritici proprie significare dicitur, & ita quidam exponunt Matura morte absumetur, & ad sepulcrum efferetur, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo, vt capite 5. dixit Eliphaz. Quidam Hebræus aceruum scribit vocare fornicem, aut pyramidem, quæ more Ismaelitarũ in locupletum sepulcris collocari cõsueuit, quã ita vocat, quia aceruum tritici figura sua imitatur. Placetque alijs hæc expositio.

Iob. 5.

33 *Dulcis fuit glareis cocyti*. Cocytus fluuius est in Arcadia ab Styge palude fluens, quem esse inferorum fluuium poetę commẽtabantur, quòd in illam paludem multa cadauera conijciebantur, vt citò exederentur. Glarea est terra lapidosa, quæ in fluuiorum ripis esse solet. Posuit autem vulgatus interpres speciẽ pro genere, cocytum dicens. Nam in Hebræo ipsum genus ponitur נחל nahal torrens, intelligit autem Hebręus, & vulgatus locum esse sepulchrorũ, quòd olim fortè secundum flumina efficiebantur. Et ita, vt quidam Hebræus narrat Arabum lingua sepulcrorum loca vocãtur. Significat ergo, dulce eis fuisse sepulchrũ, quia nihil mali in sepulcro sentit, cùm sensum non habeat cadauer. [*Et post se omnem hominem trahet, & ante se innumerabiles*,] Id est, omnibus hominibus est definita mors,

Cocytus fluuius.

siue

siue boni illi, siue mali sint. Quare minimè hominis iniqui, sed naturæ corruptæ pœna putanda est.

34 *Quomodo igitur consolamini me frustra, quum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati.* Conclusio est totius argumentationis, qua amicorum sermones refellebat dicentium, Pijs tandem in hac vita res fore secundas, impijs autem aduersas, cùm contra plerũque contingat, vt impij secunda fortuna toto suæ vitæ tẽpore, pij verò aduersa vtantur. Et hac de causa inquit amicorũ respõsionem repugnare veritati. Ita enim optimè declaratur, quod ad verbum dicit Hebræus, In vestris respõsionibus relinquitur præuaricatio, id est, à veritate deflexio. Cõsolamini verò dicit, quod Eliphaz cap. 5. & Baldad cap. 8. & Sophar cap. 11. consolabantur eum dicẽtes, Si frugi fieret, in Deique gratiam rediret, fore, vt continuò Deus detrimenta eius resarciret, quod ipse hac argumentatione confutauit. Ostendens bonos viros detrimenta multa, & acerbitates in hac vita perferre. Qui igitur bonus est, is non continuò vitæ incommodis leuatur. Quocirca eum frustra (vt dicit) consolabantur.

CAPVT. XXII.

RESpondens autem Eliphaz Themanites, dixit.

2 *Nunquid Deo potest comparari homo, etiam cùm perfectæ fuerit scientiæ?*

3 *Quid prodest Deo si iustus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit viæ tuæ?*

4 *Nunquid timens arguet te, & veniet tecũ in iudicium.*

5 *Et non propter malitiam tuã plurimã, & infinitas iniquitates tuas?*

6 *Abstu-*

6 *Abstuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cauſa, & nudos ſpoliaſti veſtibus.*

7 *Aquam laſſo non dediſti, & eſurienti ſubtraxiſti panem.*

8 *In fortitudine brachij tui poſſidebas terrã, & potentiſſimus obtinebas eam.* B

9 *Viduas dimiſiſti vacuas, & lacertos pupillorũ cõminuiſti.*

10 *Propterea circũdatus es laqueis, & cõturbat te formido ſubita.*

11 *Et putabas te tenebras non viſurũ, & impetu aquarum inundantium non oppreſſum iri?*

12 *An cogitas, quòd Deus excelſior cælo ſit, et ſuper ſtellarũ verticem ſublimetur?*

13 *Et dicis, Quid enim nouit Deus? & quaſi per caliginẽ iudicat.*

14 *Nubes latibulũ eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cæli perambulat.*

15 *Numquid ſemitam ſeculorũ cuſtodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui.*

16 *Qui ſublati ſunt ante tempus ſuum, & fluuius ſubuertit fundamentum eorum.* C

17 *Qui dicebant Deo, Recede à nobis: & quaſi nihil poſſit facere Omnipotens, æſtimabant eum.*

18 *Cum ille impleſſet domos eorum bonis? quorum ſententia procul ſit à me.*

19 *Videbunt iuſti, & lætabuntur, & innocens ſubſannabit eos.*

20 *Nonne ſucciſa eſt erectio eorum, & reliquas eorum deuorauit ignis?*

21 *Acquieſce igitur ei, & habeto pacem, & per hæc habebis fructus optimos.*

22 *Suſcipe ex ore illius legem, & pone ſermones eius in corde tuo.*

23 *Si reuerſus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo.* D

24 *Dabit*

24 *Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos.*
25 *Eritq; Omnipotens contra hostes tuos, & argentũ coaceruabi tur tibi.*
26 *Tunc super Omnipotentẽ delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam.*
27 *Rogabis eũ, & exaudiet te, & vota tua reddes.*
28 *Decernes rẽ, & venet tibi, et in vijs tuis splendebit lumen.*
29 *Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria: et qui inclinauerit oculos, ipse saluabitur.*
30 *Saluabitur innocens, saluabitur autem in mũditia manuum suarum.*

RESpondens autem Eliphaz Themanites, dixit, Post quã tres amici semel, & iterũ locuti sunt, tertiô nunc loquitur Eliphaz, qui exordium sermonis induxit.

2 *Nunquid Deo cõparari potest homo, etiã cũ perfectæ fuerit scientiæ.* Hic versus, & Duo sequentes valde mihi difficiles visi sunt, & ad explicandum, & ad contexendum. Ad explicandum, quod non in promptu sit, quid attineat ita Iobum redarguere, aut ex quibus eius verbis hæc calumnia petatur, Ad cõtexẽdum, quòd horum trium versuum sententiæ non aptè inter se, neque consequẽtes esse videantur. Neque id interpretes tam Latini, quàm Hebræi considerarunt, aut certè non explicarunt. Id ego tamẽ explicare conabor. Ac primùm hîc versus variè redditur propter verbũ סכם çacà, quod bis in eo ponitur, quod valde ambiguum est Hebræis. Septuaginta ita conuertunt πότερον δὲ κύριός ἐστιν ὁ διδάσκων σύνεσιν καὶ ἐπιστήμην. Nunquid nõ Dñs est docens prudentiã, & scientiã. Chaldæus autẽ ita דאפעי דלדך בר כש ודכלדך אפשר דעבידן כשבח haephsar

Locus valde difficilis.

haephsar deleela ialiph bar nas uecad caliph epsa dahaleon maſgah, Nunquid Deũ filius hominis docebit? quod si doceat, eis prouidebit. Sed cum verbum Hebræum סכן çacan præter alia prodesse, & increpare significet Hebræi non vno modo hîc exponendũ existimant. Nam quidam prodesse interpretantur, in hãc sententiam, An Deo proderit vir, sicut sibi proderit homo prudens. Alij vero increpare declarãt hoc modõ, An Deum increpabit vir, sicut se increpat homo prudens. Hæc autem omnia verbum hoc Hebræi significare dicũt, prodesse, arguere, increpare, assuescere, thesaurizare, recondere, nocere, lædere, pauperare, depauperare. Sed propriè verbum vtile esse, vel prodesse significat. Nam hæc explicatio in omnia quadrat sacræ scripturę loca, si rectè omnia considerentur. Verunta men quia potest, qui prodest, varias vtilitates afferre, vel arguendo, vel increpando, vel seruando thesaurũ, vel assuescens, fit vt variè ab Hebræis parum elegantibus linguæ suæ tractatoribus declaretur, per antiphrasim autem qua vti solent Hebræi contrariũ illud significat nocere, & hinc pauperem efficere. Sicut נכר nacar Hebræis significat cognoscere, & per antiphrasim dissimulare, & se alienum ostendere. Cum ergo סכן çacan prodesse propriè significet ex hac significatione hîc locus explanabitur, & varię eius versiones inter se conciliabuntur. Prius tamen intelligendum est, cur Iobum ita calumnietur Eliphaz, quod ea de causa fuit, quòd eius vera, & doctissima verba in deterrimã partem acciperet, existimans ob eam rem voluisse cum Deo disceptare, & in iudicium venire, tam multisque superiori capite de prosperitate improborum, & cala-

mitate bonorum deseruisse. Quia putabat vehemẽter errare Deum in rerum humanarum administratione. Hæc autem eius opinio fuisse intelligitur ex capite decimo quinto, quod magnum huic loco mihi lumen afferre videtur, quo ita loquit ipse Eliphaz, Arguis verbis eum, qui non est æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit, &c. Vtitur autem hîc verbo eodem קפץ çacan, vt diximus, cùm locum hũc exponeremus. Ita hoc capite, quod persequimur, Iobum docet nullũ errorem ab eo notari posse in diuina prouidentia, & rerum administratione, cuius Deũ valeret arguere, & in hanc sententiam ait, [*Nunquid Deo potest comparari homo?* &c. Compararetur autem, si illum redarguere, aut conuincere posset erroris, atque adeo esset tunc Deo præstantior. Quod cùm fieri nequeat, non potest igitur homo coarguere Deum. In eandem rationem Græci dixerunt, Nũquid Dominus nõ est docens prudentiam, & sciẽtiam. Quod si per se vique sua ad Deũ pertinet docere, doceri igitur, & ab errore auerti non potest. Facilè etiam intelligitur eãdem Chaldæum reddidisse sententiam. Illa etiam quadrat quorundã Hebræorum interpretatio, quam posuimus, Nũquid Deo proderit vir, sicut sibi proderit homo prudens, id est, Nunquid Deo aliquam doctrinæ, & scientiæ vtilitatem afferret, sicut sibi ipsi potest afferre? minimè quidẽ. Atque ex hoc fit, vt frustra coneris Deum erroris arguere. Ex hoc facilè planum fit, atque contexitur, quod sequitur.

3 *Quid prodest Deo si iustus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit via tua?* Id est, licet omni sceleris macula vaces, sisque iustissimus, ac proinde prudentissimus, de qua re eum monere, aut cuius consilij ei auctor esse potes.

4 *Nunquid timens arguet te, & veniet tecũ in iudicium?* Id est. Ita ne verò putas, quod tãtifaciat Deus reprehẽsiones tuas, vt timens ne illum alicuius erroris cõuincas, pro se respondebit, te arguet, & tãtis incommodis afficiet, vt sermones tuos, & acrem contentionẽ comprimat?

5 *Et non propter malitiam tuã plurimã, & infinitas iniquitates tuas?* Videtur superiori capite Iob Eliphazum pupugisse dicẽs, Noui cogitationes vestras, vt à nobis explicatum est, hoc est, Licèt assumptiones ratiocinationis reticeatis, noui tamen vos de toto genere impiorũ disputare, putãtes me impium esse. Ne autem ipsius metu, aut reuerentia, aut quod non ita res haberet, putaret Iob amicos assumptiones suppressisse, eas, quod hactenus nemo fecerat, modò pronũciat, apertè testãs, & clamãs eius anteactam vitam sceleratam fuisse. Sed cùm hæc falso obijciantur, potius maledici conuitiatoris, quàm vehementis reprehensoris personam agit Eliphaz. Hoc autem eius testimoniũ satis planè ipsius Dei oraculo refutatur in principio huius libri posito, Erat Iob vir simplex, & rectus, & recedens à malo. *Iob. 1.*

6 *Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, & nudos spoliasti vestibus.* Sine causa dicit, id est, Cùm tibi nihil deberent, vi abstulisti, quod declarat adiungens, Nudos spoliasti vestibus, id est, illos nudos reliquisti, cùm vestem aliam non haberẽt, quod erat scelus maximum. Præsertim Deo dicẽte, Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentũ, ante solis occasum reddes ei, Ipsum enim est solum, quo operitur, indumẽtum carnis eius, nec habet aliud, in quo dormiat: si clamauerit ad me exaudiam *Exod. 22.*

exaudiam eum, quia misericors sum. Sed hoc culpę crimen in Iob non hærebat, cum ipse trigesimo primo capite dicat, Si negaui, quod volebāt, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Quia ab infantia mea creuit mecum miseratio, & de vtero matris meę egressa est mecum.

7 *Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem.* Id est, cibum, & potum esurienti pauperi non suppeditasti. Nec etiam hęc culpa residebat in Iob. Nam ille capite citato etiam dicit, Si comedi bucellam meā solus, si non comedit pupillus ex ea.

8 *In fortitudine brachij tui possidebas terrā, & potentissimus obtinebas eam.* Id est, non iure sed iniuria, non æquitate, sed vi, & armis eas, quas habebas diuitias, cōparasti, & alijs imperabas, quia fortior illis, & violentior eras. Sed Hebræa ita ad verbum habēt, Vir brachij terram occupabat; & cuius persona accipi solebat, habitauit in ea. Virum brachij potentem vocat, de eodemq; dicit, Cuius persona accipi solebat, id est, cui iudices si alijs iniuriam faceret resistere nō audebant. Quare præter eā, quam vulgatus expressit, potest hic locus aliam habere sententiam, Æquo animo patiebaris, vt potentes, & locupletes homines aliorum bona per vim ocuparēt, quod crimen grauissimum est in eo, qui rempublicam capesit. Quod vehemēter cauebat Dauid dicens, Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiā, qui loquitur iniqua, non direxit in cōspectu oculorū meorum. In matutino interficiebā omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Dñi omnes operātes iniquitatem. Sed Septuaginta viri virū brachij eū esse intellexerūt, qui nullas habet opes, brachio meretur, hoc est

Psal. 100

est mercede conducitur, ad aliquid faciendum, ita primam versus partem conuertentes ὤκισας δὲ πτόχους ἐνθιγής habitare fecisti pauperes in terra, idest, Quoniam fortunis eos euertebas, sic vt cogerētur opera, & industria sua victum quęrere. In secunda autē huius versus parte participiū, quod habitus vocāt grammatici Hebræi כשרא nasu actiuū esse fecerūt, ita vertētes ἐθάυμασας δὲ τηνὰν πρόσωπα vult⁹ aliquorū reuerebaris, hoc est personas accipiebas, non ex æquitate, sed ex personarum dignitate iudicās. Illud præterea hoc versu egerunt Septuaginta, vt illum totum conuerterent primā partem secundo loco, & secundam primo ponētes, vt aptius puto sequenti versui coniungeretur, qui de eadem re disserit ex eorū versione, de qua prima huius versus pars. Sequitur enim.

9 *Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorū cōminuisti.* Id est, ijs eras infestus, atq; crudelis, quos omni pręsidio orbatos esse cognoscebas. Quod quidē scelus esset immane principis præsertim, cui homines tenues, & inopes curæ maximę esse debent, ne vllum â potentioribus detrimentū accipiant, & ob eā rem acriter Esaias increpat principes populi sui dicens, Pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. In eaque re Dauid, Maximè Dei imperium cōmendat, Quòd Dñs custodit aduenas, pupillum, & viduam suscipiet, & vias peccatorum disperdet. Eodem autem modo, quo vulgatus Græci, & Chaldæus hunc versum reddiderunt. Sed illud verbū comminuisti דרכא ieduca, quod alijs punctis est actiuum, sicut omnes clasici interpretes esse cognouerūt, ijs punctis, quibus apud Hebręos scribitur est passiuum, & eam oratio habet sentētiam,

Esai. 1.

Psal. 145.

Brachij pupillorum conterebantur,id eſt,te cornuẽ te pupilli à diuitibus,& potẽtibus pprimebãtur. Quæ erat culpa(vt dixi)in principe grauiſsima,ſed quacunque ideratione intelligatur in Iob non hærebat,vt ipſe cap.29.teſtatur,Oculus videns teſtimonium reddebat mihi,eo quòd liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum,cui non eſſet adiutor. Benedictio perituri ſuper me veniebat,& cor viduæ conſolatus ſum, &c. Pater eram pauperum,&c. Cõterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.

10 *Propterea circũdatus es laqueis*,Laqueos vocat eas calamitates in quas incidit,quibus illũ Deus repreſsit, & iras eius fugiẽtẽ,& quaſi cõtẽnentem(vt putabat Eliphaz)prehẽdit. Eodẽ nomine calamitates vocabat Dauid dicẽs,Induxiſti nos in laqueũ,poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro,[*& cõturbat te formido ſubita.*]Eaſdẽ calamitates intelligit, quæ repentè illum inuaſerunt. *Pſalm. 65*

11 *Et putabas te tenebras non viſurũ,& impetu aquarum inundantium non oppreſſum iri?* Tenebras etiam vocat calamitates,quo nomine,vt ſæpe hoc libro diximus frequẽter in ſcriptura vocantur. Aquas etiam vocat eaſdem calamitates. Sicut dixit Dauid,Saluum me fac Deus,quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animã meã. Ex quo intelligemus quãtã eloquẽtiã,& verborũ copiã habuerit Eliphaz. Significat igitur,Et cũ tot tantisq; peccatis tenearis,putabas te calamitates vitaturum,quibus tua iſta ſcelera Deꝰ vlciſceretur. Hebrea etiã ita reddi poſſũt, Vel tenebras nõ vides,& multitudinẽ aquarũ,quę te operiet? Id eſt an nõ animaduertis,quod propter flagitia tua tot mala ſuſtineas? Sed quòd Vel cõuertimus in Hebræo eſt אֹר, o, Septuaginta tamen auctores אוֹר *Pſalm. 68*

or lumen legiſſe videtur. Quod facilè fieri potuit,nã. ו & ר. literæ ſimiles ſunt:præſertim,quod. ו. adiũcta eſt virgula ־ machaph,qua ſimiliores fierent. Et ob eã rẽ in eandẽ ſententiã,ita Græci hunc verſum cõuerterũt φῶς σοι σκότος ἀπῆλθεν καιμηθέντα σὲ ὕδωρ σε ἐκάλυψε, lumen tibi in tenebras abijt,& te dormiẽtẽ aqua operuit. Id eſt,proſperitas tua in miſeriã verſa eſt. Et te ſecurũ,& nihil ſimile cogitantẽ calamitas oppreſsit,illud enim לֹא תִרְאֶה lo tireh nõ videbis,liberiori paraphraſi dormientẽ interpretati ſunt,ad declarãdũ magis ſecuritatem impij,qua fuiſſe Iob ex verſione vulgati,& Græcorũ indicabat Eliphaz. Falſo tamẽ cũ ipſe.c.3.dicat, Timor,quẽ timebã,euenit mihi,& quod verebar,accidit. Et.c.9.verebar omnia opera mea,ſciens,quòd non parceres delinquenti.

11 *An cogitas,quòd Deus excelſior cælo ſit,et ſuper ſtellarũ verticẽ ſublimetur?* Nõ ſolũ facta,habitũ,& ſecuritatẽ hominis ſcelerati,ſed etiã dicta,& cogitationes ſancto Iobo Eliphaz temerè attribuit. Itaq; illũ ſceleratiſsimũ eſſe ſibi perſuaſit. Vt ex hoc loco cõiecturã faciamꝰ,q̃ vehemẽs,& penitꝰ inſita opinio animos ſtultiſsimi vulgi perſuaſit,vt neminẽ eſſe calamitoſũ videãt,quẽ nõ flagitioſũ exiſtimẽt. Vt Chriſtꝰ cũ ſceleratis reputatꝰ eſt,vt ait Eſaias,& citat̃ à Marco,Et de ſe ipſe p Dauidẽ dicit, Ego ſũ vermis,& nõ homo opprobriũ hominũ, & abiectio plebis. Et alio pſalmo Dauid ait,Quod exprobauerũt inimici tui Deꝰ, exprobauerũt cõmutationẽ Chriſti tui. Has autẽ puerſas cogitationes impiorũ hominũ ponit Dauid in pſalmo,Et dixerũt,Nõ videbit Dñs,neq; intelligit Deꝰ Iacob. Ita Eliphaz de Iob dicit, vt ſequẽtibꝰ verſibꝰ magis declarat. An putabas Deum impia

Stulta vulgi opinio putãtis flagitioſum calamitoſũ eſſe. *Eſai.53. Marc..15 Pſalm. 22* *Pſalm. 93*

facta non visurum (vt iniqui putant) quòd tanto à te interuallo distaret, vt sit cælis, & stellis ipsis excelsior. Eandem sententiam, sed obscurius habent Hebræa. quæ ita verbum de verbo conuertit Chaldæus, Nonne Deus in altitudine cælorum: vide verticem stellarum, quoniam excelsæ sunt, id est, Quia Deum in cælorum altitudine esse videbas, & ipsos cælos altissimos à nobisque distantissimos esse. Dicis, &c. vt est in sequenti versu. Septuaginta tamen auctores aliam hoc versu sententiam intellexerunt. Nam ita transferunt μὴ ἐχὶ ὁ τὰ ὑψηλὰ νυίων ἐφορᾷ? τοὺς δὲ ὑβρει φερομένους ἐταπείνωσε, nonne habitans in excelsis videt? Et superbia elatos deprimit. Id est, putabas, vt dixit superiori versu, tenebras nō visurum, perinde quasi is, qui habitat in excelsis, non videret? Et homines elatos superbia non deprimeret, itaq; Græci cogitationes, quas narrat iniqui, non hoc, sed sequenti versu incipere putarunt. Illam autem primam versus partem, Nonne habitans in excelsis videt, significant Hebræa, tantùm si collū siue acētus. Athnah ponat nō in שמים samaim cælis, vt volunt Hebræi, sed in verbo ראה ree vide. Nam tunc verbum de verbo conuersa, id declarabunt Hebræa, Nūquid Deus altitudinis videt. Illud autem, Superbia elatos deprimit, liberior paraphrasis esse potest eius, quod est ad verbū in Hebræo, Verticem stellarum, quoniam excelsæ sunt, vt verticem stellarum vocet homines superbia elatos, quos excelsos esse videt, vt deprimat ad supplicium. Sicut dixit Dauid, Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit, quod exponit Pater Augustinus, Vt deprimat.

Psal. 137.

13 Et

13 *Et dicis, Quid enim nouit Deus? & quasi per caligẽ iudicat.*
14 *Nubes latibulũ eius, nec nostra cõsiderat, & circa cardines cæli perambulat.* Rationes ponit ridiculas impiorum hominum, quibus adducti putant scelera sua Deum latere posse. Vt, quàm amentes, & ridiculi sint, ostẽdat, qui tam friuolis, stultis, & prorsus ineptissimis argumentis de re grauissima iudicent, & in qua tota eorum salus agatur, Quòd Deus longissimo à terris interuallo distet, nam perambulat (aiunt) circa cæli cardines. Hebraicè, חוג hug gyrum, vt vertūt Septuaginta vel circuitum cæli, quare res tantùm cælestes considerat atq; administrat, terrestes verò, cũ tã lõgè absint ab eis, vel non videt, vel non curat. Quam rationem absurdissimam refellunt Theologi docentes Deum rebus omnibus adesse præsentem, per essentiam, quòd res omnes fecit, & alat, per potẽtiam, quòd res omnes ei subijciantur, & ad nutum pareant, per præsentiam, quòd res omnes inspiciat, & penitus cognoscat. Quam excellentissimam Dei prouidentiam, & rerum omnium vel minimarum curam Christus docuit apud Matthæum dicens, Nonne duo passeres asse væneunt, & vnus ex illis non cadet in terram sine patre vestro. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Aliam etiam non minus ridiculam ponit impiorum suæ peruersissimæ opinionis rationem, quòd ipsum interuallū, quo cæli à terris distant, præterquàm quòd longissimū est, nubibus intercluſum, & obsitum sit. Perinde quasi Dei acies corporis esset particeps, & nostrorum oculorum similis, & non acutissimi, & immensi potius ingenij, quo totum orbem atq; adeo res infinitas seipsum inquam lustrat.

Deum tribus modis rebus omnibus adesse præsentem.

Matth. 10

Ll 5 15 N

15 *Nunquid semitam seculorũ custodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui.* Semitam seculorum vocat viam atque rationem, quam homines ij, qui superioribus seculis fuerunt, secuti sunt: vt indicet illorum hanc impiam opinionem fuisse.

16 *Qui sublati sunt ante tempus suum, & fluuius subuertit fundamentum eorum.* Id est, qui immatura, subita, & terribili morte absumpti sunt. Genus autẽ mortis, quod nam fuerit declarat addẽs, Fluuius subuertit, &c. Hebraicè est יזצק iuzac diffusus est. Ex quo facilè cognoscitur eos homines significare, qui fuerunt diluuij temporibus, cuius aquis propter sua immania scelera obruti sunt. Fundamentum verò ipsorum vocat vrbes eorũ munitas, domus instructas, pecora, armenta, agros, & alias opes, hæc enim sunt fundamenta quibus omnes impij connixi Deum, & officij leges, atque præcepta contemnere audent. Et vt intelligerent quàm infirma illa erant fundamenta, simul ipsi sunt cum suis fundamentis subuersi, vt est in sapientia. Commouebit impios à fundamendis, & vsque ad supremum desolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum periet.

Quæ sint fundamenta impiorũ

Sapien. 4.

17 *Qui dicebant Deo, Recede à nobis,* Declarat, quæ nam fuerit illa semita seculorũ, quã calcauerunt iniqui viri, vt dixit superiori versu, id est, Vt Deũ à se repellerent, leges eius tenere, & vitam eum virtute colere nolentes, quorum iniquum consilium Iob etiam superiori capite narrauit dicẽs, Qui dixerunt Deo, Recede â nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus. Qua verò de causa tam turpe, & superbum consilium inierint, aperit statim dicens.

Iob. 21.

Et

Et quasi nihil posset facere omnipotens, æstimabant eum. Hæc est illa malè considerata, & perdita impiorũ ratio, cur Deum nõ reuereantur, quia nec boni illum, nec mali auctorem existimant. Sed si quid boni in vita consequantur, vel prosperæ fortunæ, vel industriæ suæ acceptum referunt. Ita etiam si vllam iacturã faciant, eã vel aduersę fortunę suę, vel alterius malitię ascribunt, in Dei autem memoriam, neque in prospera, neque in aduersa redeunt fortuna. Itaque nullam maiorem Dei rationem habeant in negotijs suis tractandis, quàm si idolum ligneum aut lapideum esset, de quo dicit Hieremias, Nolite timere, ea quia nec malè possunt facere nec benè. Ita ipsi de verò Deo cogitant, & ob eam rẽ meritò ab eo acerbissimè puniuntur. Sicut per Sophoniam inquit. Visitabo super viros defixos in fœcibus suis. Qui dicunt in cordibus suis, Nõ faciet benè Dominus, non faciet malè. Et erit fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in desertum. Lõgè diuersa debet esse bonorum hominum ratio. Nã illud quod canebat Ana in animo suo semper hærere debet, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat. Cuius optimæ rationis auctor est ipse Eliphaz, subin de illos refutans.

Impij cur Deum nõ reuereãtur.

Hiere. 10.

1. *Reg.* 2.

18 *Cùm ipse impleßet domos eorum bonis?* Deus enim bonorum omnium auctor est, ipseque improbis hominibus tam amplas facultates tribuit, licèt ipsi id, vt ingrati non cognoscant, & ea de causa Deus illis, quidquid boni præstiterat, subtrahit, & malis onerat, vt verbis eius dicebat Oseas plebi Israel, Et hæc nescisti, quia ego dedi ei frumentum, vinum & oleum,

Deus omniũ bonorũ auctor.

Osæ. 2.

oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum quæ fecerunt Baal. Idcircò conuertar, & summam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, & liberabo lanam meam, & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius. Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eā de manu mea. [*Quorum sentētia procul sit a me.*] Est enim valde aliena integritate, & vera optimi viri prudentia, cui pro certo debet, & testato esse res prosperas, & aduersas non fortuna, sed Dei volūtate gubernari. Quod magnum habet momentum ad res prosperas, & aduersas moderatè ferendas. Quidam Hebræus in commentarijs putat hoc dicere Eliphaz, vt subridens refellat, quod superiori capite dixit Iob, Consilium impiorū longè sit à me, tanquàm si diceret, Cùm tu consiliū impiorum sequaris, cur dicis, Lōgè sit à me? estq; probabilis expositio.

19 *Videbunt iusti, & lætabuntur, & innocens subsannabit eos.* Videbunt inquam impiorum casum acerbissimum, & interitum miserabilem, vt sequenti versu declarat ea ratione dicēdi, qua dixit Dauid, Cum perierint peccatores videbis. Vehementer autem recreat, & reficit pios viros impiorum ruina, auctore Dauide, Videbūt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas opilauit os suum. Quidam etiam doctè, & eleganter Dauidē imitatus canebat.

Psalm. 36. Excissio impiorum pios leuat. *Psal. 106.*

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset,
Rector, & incerto fluerent mortalia casu
Nam cùm res hominum tanta caligine volui
Aspicerem, lætosq; diu florere nocentes.

In

In quā difficultate, & angustia, quid ei consolationem attulerit deinde narrat.

Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Absoluitq; Deos.

Hebræi tamē hoc dictum Eliphaz singulariter referri putāt ad Noe, & filios eius, qui, cū aquæ inundarēt, irridebant eos, à quibus fuerāt irrisi, cū ædificaretur arca.

20 *Nonne succissa est erectio eorū, & reliquias eorum deuorauit ignis?* Apertè tāgit in secūda versus parte incēdiū Sodomę, & Gomorrhę, & reliquarū vrbiū de quibus narratur in Genesi. [*reliquias,*] autē dicit, vt significet cūctas vrbes, ita vt nihil reliquū fuerit, prorsus fuisse cōsumptas, sic enim factū fuisse narratur. Sic etiā de Babylone Esaias locutus est, Et perdā Babylonis nomē, & reliquias, & germē, & progeniē. Et ponā eā in possessionē Ericij, & in paludes aquarum. Adeò enim Deus in homines impios, & sceleratos vehemēs, & inexorabilis est, vt cùm stomachū suū in eos erūpere decreuit, nō solū ipsos, sed etiā quidquid ad eos pertineat, quod eorū memoriā excitare possit, extinguat, & funditus deleat. Ita pręsagit futurū Dauid dicens, Reliquiæ impiorū interibunt. Sed illud quod dicit, Succissa est erectio eorum, est valde difficilè Hebræis. Clasici autem interpretes eandem quam vulgatus reddunt sententiam. Septuaginta enim ita transferunt εἰ μὴ ἠφάνισται ἢ ὑπόστασις αὐτῶν nisi deleta est existētia eorū. Chaldęus autem sic אם לא אתמכדנו מלמקום im la itmenihu milemecū, si nō prohibiti sunt, quo minus existerēt. Sed in Hebręo est, si nō succissa est קדמכו chimanu. de cuius expositione longè differt inter Hebræos. Cōstat autē pronomē relatiuū esse non tertiæ, vt clasici interpre-

Esai. 24.

Psalm. 36.

terpretes conuerterunt,ſed primæ.Conſtat item radix eius eſſe קום cum erigere ſtatuere , differt autem quòd quidam primam perſonam irregularem pluralis præteriti coniugationis Pihel eſſe affirmant,vt[*ſtatuimus,*]ſignificet,in hanc ſententiam,Statuimus non eſſe ſucciſum,Noe ſcilicet,aquis diluuij,quòd eſſet pius. Vt intelligatur diluuium nō caſu ſucceſsiſſe,ſed eo vltionem impiorum diuinitus eſſe quæſitam.Alij dicūt non eſſe verbum, ſed nomen huius formæ קָמ cum cū pronomine primæ perſonæ, vt ſignificet erectionē noſtram,in hanc partem, Non ſucciſſa eſt erectio noſtra,id eſt,Noe à quo nos oriundi ſumus. Planior tamen ea ſententia eſt,quam claſici interpretes traduxerunt,licèt non tam apta ſit verbis Hebræis.

21 *Acquieſce igitur ei.* Poſtquàm Iob ſceleris redarguit eum ad pietatem hortatur, tractatque ſatis eloquenter exortationem,oſtendēs quibus bonis pij viri augeantur,poſtquàm mala narrauit,quibus impij afficiātur, [*Acquieſce,&c.*Id eſt, obtempera Deo,in eandem ſententiā Hebræus dicit הסכן haçchen aſſueſce,ſed ſignificantius,vt enim vberrimos pietatis fructus percipiamus,non ſatis eſt Deo nonnūquàm obtemperare, ſed oportet in ea re aſſueſcere,vt aſsiduitas virtutē pariat perfectam,qua benè beatèq; viuitur.Idem Græci ſignificare voluerunt γεῦ δὲ σκληρός fac vt durus ſis,vertentes,oportet enim,ne mollis animus noſter ſit , ſed vt conſtantia obdureſcat.*Et habeto pacem*,Cum Deo nimirum,quæ vera pax eſt,& quam tanta rerum difficultate nobis Chriſtus peperit , de qua ipſe dixit,Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, non quomodo mundus dat,ego do vobis . Mundus enim pacem cum

Ioan.14.

cum Deo non præſtat,ſed Chriſtus tātum. [*Et per hæc habebis fructus optimos.*Id eſt,hæc pax cum Deo fructus tibi optimos afferet.Qua vero ratione ſit hæc pax facienda,differtè docet eum,dicens.

Suſcipe ex ore illius legem , & pone ſermones eius in corde tuo. Contrà quàm faciebant homines illi nefarij, qui dicebant Deo, Recede à nobis.Ita Chriſtus cū Deo iungere amicitiā docuit , Si quis diligit me ſermones meos ſeruabit. Ioan. 14

23 *Si reuerſus fueris ad Omnipotentem,ædificaberis,*Id eſt , ſi in Dei gratiam redieris,in integrum ipſe te reſtituet.Nā ipſe hominibus calamitoſis per Zachariam dixit,Conuertimini ad me,& cōuertar ad vos.Tradit etiā qua ratione ad Deum reuerti oporteat.[*Et longè faciesiniquitatem à tabernaculo tuo.* Hinc proficiſci oportet, vt ad Deū reuertamur,id eſt , Vt peccatū prius abhorreamus,& repellamus,cuius rei ſpecimen tribuit Elias,qui vt populum Deo reconciliaret,iuſsit ei, vt omnes prophetas Baal trucidaret. Zach.1.

24 *Dabit pro terra ſilicem,& pro ſilice torrentes aureos.* Quoniam ædificaberis,id eſt reſtitueris ſuperiori verſu dixit,hoc verſu exponit quàm plenè, q̄ in integrumq;, aitque,Non ſolum priſtinam tibi Deus felicitatem reſtituet,ſed eam longè maiorem efficiet.Quod vt ſignificaret,vſus fuit figura ſynedocha,ſpecie pro genere, res aliquas nominans in alias longè meliores commutandas pro terra ſilicē,pro ſilice torrētes aureos. Minimè vero ita rudes eſſe debemus,vt ſignificare voluiſſe credamus,terram in ſilicem,ſilicem in torrentes aureos abiturum.Sed illud tantùm genus Omnia meliora futura.Qua dicendi figura vſus eſt Eſaias ad declarandam

randum quantas diuitias Christus orbi terrarum alluturus esset. Pro ære afferam aurum, pro ferro afferam argentum, & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum.

Esai.60. Quod ob eam rem dico, ne variæ huius versus versiones, & interpretationes confusionē alicui pariant. Nā sententia eadem est, si ad totum genus varię species referantur, quæ ab interpretibus conuertuntur. Nam Septuaginta ita transferūt καὶ θήσω ὡσὶ χώματι ἐν πέτρα καὶ ὡς πέτρα χειμάρρους ὀφεία, sedebis super agerem in petra, & vt petra torrens ophir. Chaldæus autem sic, & collocabis super puluerem arcem munitam, & sicut rupis torrentium aurum ophir. Accidit autem, vt tam varie locus hîc verteretur propter voces ambiguas in Hebræo positas. Præsertim propter voces בצר bazar, בצר bezur. Nam si in vtroque. ב. bet sit accidentalis, vt dicunt grammatici, significant in petra vel rupe, & propterea vulgatus trâstulit silicem, Græci petram, & Chaldæus, primo loco arcem, quod sit instar rupis, secundo verò loco rupem. Hebræi autem varijs modis hunc locum explanant, nonnullasque eorum sententias in scholijs scribit auctor Bibliæ Roberti, quarum ego nulli subscribo. Sed illa mihi planior, & cæteris aptior explicatio videtur, vt. ב. primò loco sit radicalis, secundo verò accidentalis, & tunc hæc erit sententia, Tātas tibi diuitias præstabit, vt sit tibi pro puluere aurum, pro exiguis torrētium lapidibus ophir, quod est aurum excellētissimum. Similis amplificatio est in

2.Parali.9 Paralipomenis, Tātam copiā præbuit argenti in Hierusalem, quasi lapidum.

25 *Eritque Omnipotens contra hostes tuos.* Sicut est in Exo-

Exod. 23. do, Quod si audieris vocē eius, & feceris omnia, quæ loquor,

loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Sed quod dicit, Cōtra hostes tuos, in Hebręo est בצריך bezarecha idem prope nomen, quod superiori versu difficultatem attulit, & ita varie etiam hîc exponitur, sed planior atque facilior est vulgati versio, quā Græci sequuntur, vt. ב. sit accidentalis litera, & nomen צרים zarim hostes. Chaldęus autē eodē modo quo superiori versu vertit כרך cherach arcē, Dē erit arx tua. *Prouer.18* Sicut Salomon dixit, Turris fortissima nomen Domini, ad ipsam curret iustus, & exaltabitur. Hebræi autem quoniam de auro superiori versu sermo fuit, aptius putant quadrare, si aurum exponamus, Omnipotens erit aurum tuū. Sicut dixit Dauid, Hæreditas mea, & pars *Psal. 72.* mea Deus. At hîc est numerus pluralis, & propterea nonnulli dicunt exponendum esse Aura tua, si ita loqui Latinis liceret. Sed cum id durius cuidā Hebræo videatur, dicit in correctioribus libris deesse. ד. signū pluralis, & aurum exponit, quibus omnibus difficultatibus vacat Vulgati, & Græcorum expositio, & ob eam rem mihi magis probatur. [*Et argentum coacernabitur tibi.*] Id est, amplas fortunas habebis. Quam sententiam hîc omnes Hebræi intelligunt licēt in expositione nominis הר עפרת tohaphot nō omnes inter se conueniant, quod Vulgatus reddit, [*coacernabitur,*] Hebręi forte, ingēs, duplex significare dicūt. Alij, quibus ego magis assentior fortitudines indicare sentiunt, & ita Chaldæus hoc loco reddit. Et vulgatus in Numeris. c. 23. vers. 2. & cap. 24. vers. 8. Fortitudo similis rhinocerotis. Ita hic vertere possumus, Aurū fortitudinis, vel fortitudinum, id est, Multum nimis, quod planius, & Latina phrasi dicitur, Coacernabitur. Sed Hebræa, si

verbum de verbo reddamus, ita habent, Argẽtum fortitudinum tibi. Quare in aliam partem id Græci explicarunt κεκαθαρὸν δέ ἀποδώσει σε ὡσπερ ἀργύριον πεπυρωμένον. Præstabit te purum, sicut aurũ igne exploratũ, id est, id fructus ex calamitate, quam sustinuisti feres, vt purus ea reddaris, sicut argẽtum igne exploratum.

Psalm. 61 Sicut dixit Dauid, Probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

26 *Tunc super omnipotentem delitijs afflues*, Id est, in Deo vehementer delectaberis. Nullis enim verbis satis explicari potest, quá eximia lætitia, quàm pleno gaudio afficiantur ij, qui Dei ope calamitate leuantur, & Deũ sibi placatũ, & beneuolum sentiunt, quẽ antea sibi nimis iratum, & acerbum putabãt. Cuius rei mentione Christus, Apostolos miserabili ratione relicturus luculenter cõsolabatur dicẽs, Plorabitis, & flebitis vos, &c. Sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cũ parit tristitiam habet, quia venit hora eius cùm autem peperit puerum, iam non meminit præsuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet â vobis. [*Et leuabis ad Deum faciem tuam*,] habitus eius est, qui malis, & miserijs oppressus, Dei subsidio, & fauore recreatus caput extollere, & se erigere cœpit. Quod eleganter tractauit Dauid dicens,

Psalm. 62 Sic benedicam te in vita, in nomine tuo leuabo manus meas, Quod exultantis etiam est, Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum, sic memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te, quia

Eximia lætitia afficiũtur, qui Dei ope calamitate leuantur. *Ioan.* 16.

quia fuisti adiutor meus, &c.

27 *Rogabis eum, & exaudiet te*, Doctissimè docet, qua ratione viri boni recreentur, coniecturam facientes Deũ sibi esse placatum. Nam sicut eum sibi iratum opinantur, quòd eis in malis auxilium petentibus non occurrit. Sicut dicebat Dauid, Deus meus quare me dereliquisti longè à salute mea. Deus meus clamabo per diẽ & non exaudies, & nocte non ad insipientiam mihi. Ita in eo placatum esse cognoscunt, quòd eorum preces audiat, & desideriorum suorum cõpotes efficiat. Audiuit Dominus, & misertus est mei, Dominus factus est adiutor meus, ait etiã Dauid. [*Vota tua reddes*,] quæ scilicet suscepisti, si tui voti compos esses. Sicut etiã canebat Regius vates, Apud te laus mea in ecclesia magna, vota mea reddam in conspectu timentium eum.

Ex quo boni viri cõiecturam faciant Deũ sibi esse placatum. *Psal.* 22 *Psalm.* 29 *Psalm.* 22

28 *Discernes rem, & veniet tibi*. In eandem rationem Hebræus dicit, discernes אמר omer sermonem. Id est, quidquid optaueris, quod non sit contra caput tuum, Deum orabis, & ipse præstabit, id quod Christus clarius confirmat dicens, Omnia quæcunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & euenient vobis. Sed Græci in sua versione prætermisserunt illud, Discernes rem. Et illud, Veniet tibi ad verbum In Hebræo est, Eriget tibi, quod illi hac paraphrasi transtulerunt ἀνορθωθήσεται δέ σοι δίκαιον δικαιοσύνης constituet tibi cænaculum iustitiæ. Pars pro toto, id est, Domum tibi dabit rebus instructam iure partis, cuiusmodi omnes ædes sunt sanctorum virorum. Quibus verbis significare videtur fortunas, quas amiserat, iniquis rationibus esse comparatas.

Marc. 11.

Vt ei hoc eodem capite dixerat, Abstulisti pignus fratrum tuorum sine causa, nudos spoliasti vestibus. [*Et in vijs tuis splendebit lumen,*] lumen prosperitatem hic, & alijs multis scripturæ locis significat, vt dixit Dauid,
Psal. 112. Exortum est in tenebris lumen rectis. Ait ergo ex sententia tibi succedet, quidquid egeris. Id etiã pollicitus
Psalm. 1. est Dauid viro bono, Omnia quæcũque faciet, semper prosperabuntur.

29 *Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria.* Quidã hunc versum ex Hebræo conuertendum putant, Cùm humiliabuntur nimirum alij. A quibus dissentior, nã Hebraicè est השפיל hispilu, quod cùm sit actiuum coniugationis Hiphil, duplicem actionem significans, ita rectè non explicatur. Sed humiliare fecerunt, iniqui scilicet, vel Deus iniquorum opera, quod rectè declarauit vulgatus vertens, Humiliatus fuerit. Id est, cum vir sanctus fuerit humiliatus tantum abest, vt de salute eius desperandum sit, vt tunc eius sit gloria propinquior. Quam declarationem Hebræa planè indicant, quæ ita ad verbũ habẽt, Cum humiliare fecerint, & dices exaltatio. Quod obscurius cõuerterunt Græci ὅτι ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν καὶ ἐρεῖς ὑπερηφανεύσατο. Quoniam humiliauit seipsum, & dices superbiuit, ideſt, simul ac seipsum humiliauerit, & dicere poteris exaltatus est. Humiliat autem seipsum is, qui à Deo humiliatus, non indignè fert, sed Deo gratias agens, sicut Iob patiẽter tollerat, qui profecto exaltabitur, quod planius mox dicit Eliphaz. [*Et qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.* Inclinare oculos suos est seipsum humiliare, sicut Christus
Luc. 18. de publicano narrauit, Publicanus à longè stans nolebat, neque oculos ad cælum leuare. Ex quo Christus

Quis humiliet se.

concluſit, qui se humiliat exaltabitur. Quod Petrus etiam docet, Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis. Id est, cùm alios perdiderit atque deiecerit, scelerum suorum pœnas repetens, vt subijcit Eliphaz. *1. Petr. 5.*

30 *Saluabitur innocens, saluabitur autem in munditia manuum suarum.* Id est, licèt afflictus, oppressus, detrimẽtis & incommodis sit oneratus, emerget tamen propter innocentiam suam, periculis liberabitur, saluus & incolumis erit. Sed hoc idẽ maiori amplificatione in Hebræo dicitur, Liberabit insulam, innocẽs liberabitur in mũditia manuum suarũ. Id est, tãta vis est innocentiæ, vt non solum innocẽti, sed toti insulæ, vel regioni, in qua habitauerit, salutem, & incolumitatem det. Ita vnius Ioseph prudentia Ægyptus fame non fuit deletus. Moyses tot hominũ millibus strage, & cede precibus liberauit. Propter Paulum multi, qui cum eo erant in naui, non sunt submersi.

Bonus nõ solum se ipsum, sed alios etiam calamitate liberat.

CAPVT. XXIII.

RESpondens autem Iob, ait. A

2 *Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.*

3 *Quis mihi tribuat, vt cognoscam, & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius?*

4 *Ponã coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus.* B

5 *Vt sciam verba quæ mihi respondeat, & intelligam, quid loquatur mihi.*

6 *Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat.*

7 *Proponat æquitatem contra me,& perueniet ad victoriam in dicium meum.*

8 *Si ad Orientem iero,non apparet:si ad Occidentem,non intelligã eum.*

9 *Si ad sinistram, quid agam?non apprehendam eum,si me vertã ad dexteram,non videbo illum.*

10 *Ipse verò scit viam meam,& probabit me quasi aurum quod per ignem tranjit.*

11 *Vestigia eius secutus est pes meus,viam eius custodiui, & nõ declinaui ex ea.*

12 *A mandatis labiorum eius non recessi,& in sinu meo abscondi verba oris eius.*

13 *Ipse enim solus est,& nemo auertere potest cogitationem eius: & anima eius quodcumque voluit,hoc fecit.*

14 *Cumque expleuerit in me voluntatem suam,& alia multa si milio præstò sunt ei.*

15 *Et idcircò à facie eius turbatus sum:& considerans eum timore solicitor.*

16 *Deus molliuit cor meum,& Omnipotens conturbauit me.*

17 *Non enim perij propter imminentes tenebras, nec faciẽ meam operuit caligo.*

RESpondens autem Iob,ait.

2 *Nunc quoque in amaritudine est sermo meus,& manus plagæ meæ aggrauata est super gemitũ meũ.* Id est,licèt ita me acerbè obiurgaris,&falsa in me crimina conieceris,non reprimam lamentosas, & flebiles voces meas,quę leniores sum,quàm dolor, & ęgritudo mea postulat.Eandem sententiam Hebraicè esse diximus in verbis illis.Vtinam appenderentur peccata mea,quibus iram merui,& calamitas,quã patior

Iob.6.

patior,in statera,quasi arena maris hęc grauior apparet.Quod Manus plagę meæ dicit in Hebræo est יָדִי iadi,manus mea. Vocat autem manũ suam vulnus,& calamitatem,quam acceperat,sed hanc phrasim Hebraeam Græci ita explicãt διότι ἐκ χειρός μου ἡ ἔλεγξίς μου ἐστι noui quod ex manu mea sit reprehẽsio mea, id est, Scio quod nõ alia de causa putatis posse vos,ita in me acriter animaduertere,nisi quia tantam iacturã me fecisse videtis. Quod cum absurdissimum, & stultissimum esse cognoscam, nihil querelas meas reprimitis. Stulta enim reprehensio potius dolorem auget, quàm minuit, stomachum mouet,quàm coercet.

3 *Quis mihi tribuat,vt cognoscã,& inueniam illũ,& veniã vsque ad solium eius.* Cum absurdis cæcisque hominum iudicijs cõdemnetur, meritò Dei iudicium optat,in quo nemo ex afflicta fortuna,sed experdita vita condemnatur, sicut capite.13. dixit, Sed tamen ad omnipotentem loquar,& disputare cum Deo cupio.Quòd dicit,Veniam vsque ad solium eius,obscurius Græci,ita conuerterũt ἔλθοιμι ἕως τέλους,& veniam in finem. Forte ita vocantes iudicium,& solium Dei,quòd in eo extrema feratur sententia,neq; restet aliud ad quod prouocari possit.Vel quòd extrema mortis die fiat.

4 *Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus.* Id est,causam meam apud eũ dicã,& eũ acriter arguam,& probare contendam me nullo merito meo tot tantisq; pœnis affici.Increpationes quas dicit, posuit capite.10.,Loquar in amaritudine animæ meæ dicam Deo,Noli me cõdẽnare,indica mihi cur me ita iudices? Nunquid bonum tibi videtur,si calumnieris,&

opprimas me opus manuum tuarum, & consilium impiorum adiuues,&c.

5 *Vt sciam verba,quæ mihi respondeat,& intelligam,quid loquatur mihi.* Id est,vt sciam quo pacto hæc mea argumenta explicabit,& vtrum vllam culpam in me conferet, vt vos confertis.Quòd [*sciam verba*]dicit,ita est in Hebreo.Sed obscurius Græi autores conuerterunt γνόιην δὲ ἴαμα cognoscant autem medicamentum.Forte verba Dei medicamentum vocarunt,quòd afflictis, & anxio animo viris satis magnam medicinam faciant, vt regius vates dicebat, Misit verbū suū, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. *Psal.106.*

6 *Non in multa fortitudine contendat mecum.* Quoniā optare dixit cum Deo de sua innocentia disputare, Dei potentiam infinitam timēs, eique reuerentiam exhibens petit,vt procul eius absit potentia,iure tātum,& æquitate disceptatio fiat.Nam vt eius potentię,& fortitudini cedit,ita iure putat non inferiorem futurum. Sicut etiam cap.13.dixit, Manū tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.Voca me, & ego respōdebo tibi,aut certè loquar,& tu responde mihi. In eandem rationem dicit,quod sequitur in eodem versu, [*Nec magnitudinis suæ mole me premat.*]Sed in Hebræo illa superior versus pars ita verbum de verbo est,Nunquid multa potentia mecum contendet.Hac verò parte ita ipse respondet, Non,veruntamen ipse ponet in me. Quare in prima parte eandem omnino,quam vulgatus sententiam habent Hebræa.In secunda verò quędam ambiguitas est,& hac de causa variè declaratur. Nam vulgatus molem magnitudinis suæ subaudiendam duxit, vt in eandem sententiam,quam superiori parte

parte dicat,Nunquid ponet molem magnitudinis suæ in me, vt premat inquam me?Minimè quidem. Græci verò ἀπειλὴν minas subaudiunt in eandem sententiam. Id est, anne minis mecum aget, non æquitate? minimè quidem. Chaldæus autem תגרא tigra,litem subaudit, id est, Si mihi ipsi litem intenderit libenter respondebo, sicut dixit capite decimo tertio, Voca me, & ego respondebo tibi.Quidam Hebræus in commentarijs כח coah robur subaudiendum existimat, quem sequuntur non contemnendi Latini auctores, id est, An Deus infinita sua potentia nō æquitate mecum contendet?minimè quidem.Quin potius ipse pro bonitate sua vires mihi addet,vt cum eo loquar,sicut de se narrat Ezechiel, Et cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquentis, & dixit ad me, Fili hominis sta super pedes tuos,& loquar tecum. Et ingressus est in me spiritus,postquam locutus est mihi, & statuit me supra pedes meos. Adeò Deus amat bonos viros vel cum eo loquentes,vel conscientia nixi rectę voluntatis,cum eo de sua disputantes innocentia,vt eos roboret atque confirmet.Contra quā reges,& potentes homines faciunt,quibus iucundum est se solet,si eos,quibus aditus ad se præbent,regio splendore suo perturbari videant. *Ezech. 2.*

7 *Proponat æquitatem contra me,& perueniet ad victoriam iudicium meū.* Id est,non potentia,sed iuris æquitate mecum contendat,& vincā nullo merito meo tantas pœnas sustinere.Eandem Septuaginta viri reddunt sententiā,licèt obscurius:tantū pro victoria transferunt,In finē,Idest,in seculū.Ita etiā trāsfert Chaldęus.vtrumq; enim verbū Hebrū נצח nezah significat.Possunt etiā

Hebręa ſic conuerti, Ibi rectus, arguēs cū eo, liberabo in ſeculū iudiciū meū. Ibi dicit, ideſt, Cū ęquitate iuris nō potētia cōtēderit. Rectus verò nō iniquus, cū Deū nihil poſsit latere. Arguēs liberabo. Mutatio perſonę quā frequēter ſacroſancti auctores vſurpāt, ideſt, Ego, qui in rectorū numero me eſſe cōfido, liberabo in ſeculū tātis calūnijs, & falſis criminibus iudicium meum.

8 *Si ad Orientē iero, non apparet: ſi ad Occidentē, non intelligā eū.*

9 *Si ad ſiniſtrā, quid agā? non apprehendā eū, ſi me vertā ad dextrā, nō videbo illū.* Quoniā tertio verſu dixerat, quis mihi tribuat, vt cognoſcam, & inueniam illum? ad diſceptā dum (vt declarauit) de iure ſuo cum illo, dicit modo ſe fruſtra id optare. Nam quoquo verſùm ſe conuertat eum inuenire non poteſt. Quòd vt magis amplificet quatuor locorum ſpecies numerat, quibus cætera cō-prehenduntur, ante, & retro, ita enim eſt in Hebræo, & ita vertunt Septuaginta, quod vulgatus Chaldæum ſecutus vertit Orientem, & Occidentem. Idem enim Hebræis eſt, quod antè & retro, vt videre eſt in Geneſi capite. 11. verſ. 2. & capite. 12. verſ. 8. duæ aliæ ſpecies ſunt dextrorſum, & ſiniſtrorſum. Id autem dicit, vt ſignificet ſe Dei auxilio eſſe deſtitutum. Hac enim dicē di ratione in ſacroſancta ſcriptura Deum non adeſſe ſignificatur. Quemadmodum in Prouerbijs ſapientia dicit, Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, manè conſurgent, & non inuenient me. Id eſt, nullum eis auxilium præſtabo. Contra verò cùm Deus fert opē dicebat Dauid, Prouidebant Dominum in conſpectu meo ſemper: quoniam â dextris eſt mihi ne commouear. Eſt autem grauiſsimum, & acerbiſsimum viro ſancto, qui omnes ſpes ſuas in Deo poſuit, Deum inuenire

Deum nō inuenire quid ſit.

Pſal. 14.

inuenire non poſſe, cum malis, & incommodis multis vrgeatur.

10 *Ipſe verò ſcit viam meam* Id eſt, ſcit me inculpatè vixiſſe. Tunc enim Deus ſcire dicitur, cùm approbat, Scio quos elegerim, a te ipſe. Cōtra verò neſcit, quos reprobat, ait etiam, Amen dico vobis, neſcio vos. [*Et probauit quaſi aurū, quod per ignē tranſit,*] probauit inquam tantis calamitatibus, quæ igni conferuntur. In Hebræo ad verbum eſt, Probauit me, quaſi aurū exeam. Id eſt, me aurum eſſe probabo. Sed quonam pacto quis calamitatibus probetur, ſeq; aurum eſſe non ſcoriā oſtendat, declarat ſtatim, eſtque magnopere animaduertendum.

Ioan. 15.

Matt. 25.

Scire & neſcire in Deo quid ſit.

11 *Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus, viam eius cuſtodiui, & nō declinaui ex ea.*

12 *A mandatis labiorū eius non receſſi, & in ſinu meo abſcondi verba oris eius,* Suam igitur quis in calamitatibus virtutem Deo probat, non in eo, quòd non ſe animi angat, non doleat, nulla moleſtia aut ęgritudine afficiatur, vt Multè ſtoici putarunt, ſed in eo quòd miſerijs, & ærumnis fractus peccatum nullum, vel in Deum, vel in homines admittat, nulla denique ratione ab officio deſciſcat. Veſtigia, mādata, via & verba Dei idem hoc loco ſunt, quod lex eius. Quod dicit, [*in ſinu meo abſcōdi verba oris eius*,] Id eſt, legem eius non abieci, ægrè ferens ita me ab eo tractari, aut nulla rerum deſperatio mihi ex animo legem eius extorquere potuit. Sed quòd [*in ſinu meo,*] dicit, in Hebræo eſt חֻקָּי huchi, quod alijs punctis ſinum meum ſignificat: ſed cū ijs, quæ modo aſcribuntur ſtatutum meum. Et ita etiā verti poteſt, Abſcōdi, magis quàm ſtatutū meū, verba

Quis in calamitatibꝰ ſe Deo probat.

oris

oris eius, id est, Chariora mihi fuerũt verba oris eius, & ea maiori cura seruaui, quàm statutum meum. Vocat autem statutum suum, res eas sibi à natura ad vitã degendam statutas. Eo enim animo semper debet esse vir bonus, vt potius vitam deserat, quàm legem Dei, quæ vera est mortificatio, ad quam vir bonus pro viri li parte aspirare debet. Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius, de bono viro canebat Dauid.

Quo animo vir bonus debeat esse.

Psal. 36.

13 *Ipse enim solus est.* Grauem, & peracutam causam reddit, cur sibi Deus non sit deserendus: licèt quibuscunque ab eo afficiatur incõmodis, quod est maximè notandum ad vitam nostram instituendam. Nam si alius esset Deus ad quem à Deo deficientes possemus perfugere, esset aliqua tantæ temeritatis excusatio, sed cũ ipse solus sit. [*Et nemo auertere potest cogitationem eius.*] Id est nemo potest impedire, quo minus fiant, quæ facere cogitauerit, sed. [*Et anima eius quodcunq; voluit, hoc fecit.*] Quam nam medicinam incommodis meis afferam, si Deum fugiam, si viam, vestigia, & mandata eius relinquam, aut eius gratiam vllo modo exulcerem. Qua ratione capite nono etiam fuit vsus dicẽs, Si repentè interroget, quis respondebit ei? vel quis dicere potest, Cur ita facis? Deus cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur, qui portant orbem: quãtus ego sum, vt respõdeã ei. Et inferius, Nõ est qui vtrumq; valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus. Ipse enim [*solus est,*] vt hic dicit. Dauid etiã de probatione sua verba faciẽs, huius causę mẽtionẽ fecisse videt, dicẽs. Quo ibo â spiritu tuo, & quo à facie tua fugiã? Si ascẽdero in cælũ tu illic est, &c. Ita Christus à multis

Cur nõ sit Deus in rebus aduersis deserendus.

Iob. 9.

Psal. 138.

à multis discipulis desertus, cùm duodecim rogaret. Et vos vultis abire? Rectè nomine omnium respõdit Petrus, Domine ad quem ibimus? Nullum enim tutũ reliquum est refugium, Deo deserto. Quare vt ipsum fugiamus iratum, ad eundem ipsum misericordẽ nos oportet confugere, dicentes quod est in Osea, Venite & reuertamur ad Dominum. Quia ipse cœpit, & sanabit nos, percutiet, & curabit nos. Quam rationem si leues, & temerarij homines benè considerarent, fortè desinerent, cùm malis conflictantur, & Deo contumeliosè maledicere, & sceleratissimos moliri modos, quib⁹ miserias suas subleuarent, in quos certè quadrat, quod Christus Saulo dixit, Durum est tibi cõtra stimulum calcitrare. Quod autem dicit. [*Ipse enim solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius.*] Ad verbũ est in Hebręo. Et ipse in vno, & quis reuocabit eum. Et potest sic explicari, si aliquod ipse decretum fecerit de aliquo, vel honestando, vel affligendo, quis illud mouebit? Quam sententiam Septuaginta viri in versione sua reddiderũt, ita vertẽtes, εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἔκρινεν οὕτως, τίς ἐστὶν ἀντιπίπτων αὐτῷ, ὁ γὰρ αὐτὸς ἠθέλησε καὶ ἐποίησε, si autẽ ipse quoquo modo decreuerit, quis est qui resistat ei? quod enim ipse voluit fecit. Hãc etiam sentẽtiam posuit Esaias, Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, quis auertet eã? Sed alij Hebræi 2. quod est In superesse iudicant, & Chaldæo consentientes, cui vulgatus cõsensit, eo modo quo vulgatus Latinus declarat, hũc locũ declarãdũ existimãt. Quidã verò Hebręus hũc locũ obscuriorẽ iudicat, quàm vt ab vllo homine explanari possit. Sed vtraque expositio apta mihi, & consentiens videtur.

Ioan. 6.

Ose. 6.

Act. 9.

14 Cum

14 *Cumq; expleuerit in me voluntatem suam, & alia multa similia præsto sunt ei.* Id est tãtum abest, vt quis possit eius voluntatem impedire, vt postquàm eam exprompserit, possit & alijs multis modis, quem voluerit exercere, nemoque eum reprimere poterit. Sicut vaticinatur
Esai. 9. Esaias, qui postquam detrimenta multa numerauit, quæ Deus attulit populo suo, bis subiũgit, In omnib⁹ his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Veruntamen Hebræa si verbũ de verbo transferamus, ita habẽt, Quoniam reddet [vel proficiet] statutum meum, & sicut hæc multa cum eo. Potestq; in eam sententiam explicari, vt aliam afferat causam, cur nũquàm se Deo immutaret, licèt ab eo puniretur, sed ei semper dicto audiens esse deberet. Quoniam ab eo totus pendet: siquidem ipse præstat omnia, quæ necessaria sunt ad viuendum, [*Et alia multa,*] sicut hæc. Nam ab ipso factus est, & eius opera in lucẽ editus. In eandem rationẽ, ita loquebatur Dauid, Tu formasti me,
Psal. 138. & posuisti super me manum tuam, mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eã. Quo ibo à spiritu tuo, & quo â facie tua fugiã: si ascẽdero in cælum: tu illic est: si descendero in infernum: adest, &c. Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de vtero matris meæ. Septuaginta tamen auctores facilem, & cohærentem huius versus sententiam reddiderunt: sed quæ difficilè verbis Hebræis accommodari possit, ita enim conuertunt διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτῷ ἔσπουδακα νουθετούμενος δὲ ἐφρόντισα αὐτοῦ propterea ei studui, castigatus autem curam eius suscepi. Vt sit causæ quam posuit superiori versu conclusio, id est, quia ipse facit, quod vult, nemoq; ei resistere potest, eius gratiam

tiam, & amicitiam pro mea parte virili, vel castigatus sequor.

15 *Et idcirco a facie eius turbatus sum, & considerans eum timore solicitor.* Id est his de causis quamuis non meritas mihi penas imponat, non audeo viam eius relinquere, & eius mandata violare.

16 *Deus molliuit cor meum, & omnipotens conturbauit me.* Id est, tantis vulneribus perterrefecit, & turbauit me.

17 *Non enim perij propter emminentes tenebras, nec faciem meã operuit caligo.* Tenebras vocat calamitates, caliginem verò mortem, sicut ipse descripsit sepulcrum capite. 10. Terrã tenebrosam, & opertam mortis caligine. Idest, Ea de causa vehementer perterrefactus, & turbatus sum, quòd cùm tantis calamitatibus, & doloribus vrvrgear morte non sum absumptus: sed adhuc vita suppeditat, vt in tantis doloribus, & cruciatibus verser, quorum exitum non reperio. Vel possunt, in hanc sententiam Hebræa explicari, vt â quibusdam explicantur, Terrefactus sum, nõ enim è vita migraui antequã tot damna, & incommoda sustinerem. Sed illo modo quo reddidit vulgatus, melius. Græci verè hoc modo οὐγὰρ ἤδειν ὅτι ἐπελεύσεται μοι σκότος, πρὸ προσώπου δὲ μου ἐκάλυψε γνόφος, non enim noueram, quòd in tenebras inciderem, faciem autem meam operuit caligo, id est, Sum ita conturbatus, quòd nunquàm putaram, quòd in tantas calamitates essem venturus. At in tanta malorum caligine versor, vt exitum non videam.

CAP.

CAPVT. XXIIII.

A AB Omnipotente non ſunt abſcondita tempora: qui autem nouerunt eum, ignorant dies illius.
2 Alij terminos tranſtulerunt, diripuerunt greges, & pauerunt eos.
3 Aſinum pupillorum abegerunt, & abſtulerunt pro pignore bouem viduæ.
4 Subuerterunt pauperum viam, & oppreſſerunt pariter manſuetos terræ.
5 Alij quaſi onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum: vigilantes q; ad prædam, præparant panem liberis.
6 Agrum non ſuum demetunt: & vineam eius, quem vi oppreſſerint, vindemiant.
B 7 Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore.
8 Quos imbres montium rigant: & non habentes velamen, amplexantur lapides.
9 Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem ſpoliauerunt.
10 Nudis & incedentibus abſque veſtitu, & eſurientibus tulerunt ſpicas.
11 Inter acernos eorum meridiati ſunt, qui calcatis torcularibus ſitiunt.
12 De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & Deus inultum abire non patitur.
C 13 Ipſi fuerunt rebelles lumini, neſcierunt vias eius: nec reuerſi ſunt per ſemitas eius.
14 Manè primo conſurgit homicida, interficiet egenum, & pauperem: per noctem verò erit quaſi fur.
15 Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus:

& operiet vultum ſuum.
16 Perfodit in tenebris domos, ſicut in die condixerant ſibi, & ignorauerunt lucem.
17 Si ſubitò apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis: & ſic in tenebris quaſi in luce ambulant.
18 Leuis eſt ſuper faciem aquæ: maledicta ſit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum.
19 Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium, & vſque ad inferos peccatum illius.
20 Obliuiſcatur eius miſericordia: dulcedo illius vermes: non ſit in recordatione: ſed conteratur quaſi lignum infructuoſum.
21 Pauit enim ſterilem, & quæ non parit, & viduæ benè non fecit.
22 Detraxit fortes in fortitudine ſua: & cùm ſteterit, non credet vitæ ſuæ.
23 Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in ſuperbia: oculi autem eius ſunt in vijs illius.
24 Eleuati ſunt ad modicum, & non ſubſiſtent, & humiliabuntur ſicut omnia, & auferentur, & ſicut ſummitates ſpicarum conterentur.
25 Quod ſi non eſt ita, quis me poteſt arguere eſſe mentitum, & ponere ante Deum verba mea?

AB Omnipotente non ſunt abſcondita tempora. Hoc dicit, vt inficias eat Eliphazo, qui crimen magnum conferebat in Iob, quaſi negaret ipſe Deum rebus humanis prouidere: ſed latere potius eum, quę in terris agantur. Et dicis (ait) quid enim nouit Deus, quaſi per caliginem iudicat. Cui his verbis reſiſtit, profiteturq; Deum noſſe res omnes, quæ in tempore fiunt, tempora enim dixit pro rebus, quæ in tempore contingunt, & vt res humanas

manas atque terrestres interitui denique obnoxias, quæ tempori seruiunt, potissimum tãgeret, de quibus erat in primis quæstio, imo ipse rebus omnibus tempus præscribit, tradit Ecclesiastes, Omnia tempus habent, tempus nascendi, & tempus moriendi, tempus plantandi, & tempus euellendi, &c. Ob eamque rẽ dicebat Dauid ego dixi, Deus meus es tu in manibus tuis sortes meæ. Hebraicè ad verbum est עתותי hito tai tempora mea. Hic locus mendosè legitur dẽpta negstione in quibusdam Græcę editionis exeplis, & propterea quidã dixit Græcos errasse toto cælo in eo vertendo: sed in Biblia Regia, & Complutensi apponitur negatio διὰ τί δὲ κυρίου οὐκ ἔλαθον ὧραι. Cur Dominũ tẽpora non latent? per interrogationem enim, id in Hebræo etiam effertur, sed quę sit negatione soluenda, vt à vulgato nostro soluitur. [*Qui autem nouerunt eum, ignorant dies illius.*] Sicut superiorẽ versus partẽ dixit, vt se ab Eliphazi calumnia defenderet, ita hanc dicit, quam toto capite persequitur ad illum refellendum, qui omnibus suis orationibus id egit, vt paucis modum complecteretur, quo Deus temperet res humanas, ꝙ bonos honestet, improbos puniat. Quod ipse toto hoc capite confutat, narrãs multos improbos homines impune multis modis grassari, & alijs infestos esse, non igitur vna illa ratione Deus res humanas gubernat. Et propterea dixit, Qui autem eum nouerunt, &c. Id est, amici eius, & ei adicti homines non tam familiarẽ cũ eo habent consuetudinẽ, vt eius cõsilia in rebus humanis administrãdis cognoscãt. Dies enim posuit pro cõsilijs, quæ diebus exequit Deꝰ, vt ea in primis perstringat cõsilia, quę init in rebus humanis moderandis, quę diebus

Eccles. 2.

Modꝰ quo Deus temperet res humanas obscurus.

diebus distingũtur. Sicut Christus etiam dixit, De die autem illo, & hora nemo scit, nisi solus pater. Nam certè ea consilia, quæ suscipit Deus in hoc mundo regendo, nõ ita facilè explicari possunt, vt putabat Eliphaz, sunt enim difficillima, & quæ viros sanctos ad magnã admirationem traducunt, propter illa enim Paulus exclamat, O altitudo diuitiarũ sapientię, & scientiæ Dei, quãm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Numerat deinde Iob scelera multa, quæ homines iniqui impune faciunt.

Matt. 24

Rom. 11

2 *Alij terminos transtulerunt*, Id est, alienos agros occuparunt, nec se intra fines agrorum suorum continuerũt. Quos Deus per Esaiam, Vehemẽter minatur. Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrũ agro copulatis, vsque ad terminum loci, Nunquid habitabitis vos soli in medio terræ? [*Diripuerunt greges, & pauerunt eos.*] Pro suis inquam.

Esai. 5.

3 *Asinum pupilli abegerunt*, Id est, vi aut dolo abduxerunt. [*Abstulerunt pro pignore bouem viduæ,*] Cum exiguum quid forte illis deberet. Vel diripuerũt illum, cũ nihil illis deberet, tanquàm si aliquid debuisset.

4 *Subuertunt pauperum viam.* Id est, ita sunt pauperibus infesti, vt per vias, & loca publica, ne ab illis iniuriam accipiant, incedere non audeant. Sicut narratur de Dauide, Qui timens Saul in montes se, & abruptissima loca abdebat. De sanctis etiã hominibus scribit Paulus, In solitudinibus errãtes, in montibus, & spelũcis, & in caruenis terræ. Hãc verò esse huius loci sentẽtiã declarat, quòd sequitur. [*Et oppreßerunt pariter mansuetos terræ.*

Hebræ. 11.

Præſertim quòd ſic ad verbum in Hebræo ſit, Pariter terræ pauperes latuerunt. Et ita Septuaginta trāferūt.

5 *Alij quaſi onagri in deſerto egre diuntur ad opus ſuum, vigilanteſq; ad prædam præparant panem liberis.* Prædones, qui iter agentes ſpoliant onagris comparat, quòd leges omnes petulantiſsimè contemnant, ſicut onager iugum, & cuiuslibet Domini imperium. Qua etiam de cauſa Oſeas Ephraim vocauit onagrum ſolitarium ſibi, quorū hominū quāta immanitas, & crudelitas ſit, narrat dicens.

6 *Agrum non ſuum demetunt.* Sicut etiam onagri agros vaſtare ſolent. [*Et vineam eius quem vi oppreſſerunt vindemiant.*] Facilis eſt ad intelligendum hęc verſio, ſed obſcurè id in Hebræo dicitur, & varijs propterea modis declaratur, propter verbum לקש lices, quod hoc vno loco reperiatur: tum reliqua duo nomina כרם רשע cerem raſah valde ambiguè ponuntur, ſic vt planè cognoſci nequeat, in quo caſu, & in quo numero ſint. Nam licèt ipſa per ſe numeri ſint ſingularis, verbū tamen cui adiunguntur eſt plurale. Igitur quidam Hebræus in commentarijs interpretatur כרותו icaretur ſuccident, vindemiabūt, quæ in vinea ſunt. Quare tūc רשע raſah eſt pro numero plurali: vel ſignificat vnū quemque impiorum, qua phraſi ſępe vtuntur Hebręi, nomen ſingulare cum verbo plurali coniungentes, quam interpretationem vulgatus ſequutus eſt, tantū illud, Eius quem vi oppreſſerunt, addidit de ſuo ad maiorem explicationem. Placuit etiam hæc verbi explicatio Græcis, ſed totam orationem in aliam partem acceperunt, ita enim illā intellexerunt, Vineā impij pauperes vendemiant. Ab ipſo inquā impio nulla merce de conducti, vel potius coacti. Quare nomen רשע raſah

raſah in genitiuo eſſe voluerunt. Sic enim conuertūt, ἀ πνάΤοι δὲ ἀμπελώνας ἀσεβῶν ἀμισθὶ καὶ ἀσιΤὶ εἰργάσαν infirmi autem vineas iniquorum ſine mercede, & ſine cibo operati ſunt. Quæ verſio placuit etiam Chaldæo, nam ita ipſe vertit כרמא דרשיעי דכסותהון uecarma deraſihe icçehun, & vineam impij amputarunt. Sed alius Hebræus in commentarijs etiam verbum לקשו ilaceſu לאחרו iaharu, remorarunt, exponit, Quam expoſitionem probat Pagninus, nam ex hac radice fit מלקוש malcos, quod pluuiam ſerotinam pro comperto eſt ſignificare. Habet igitur locus ex eorum opinione hanc ſententiam, Et vineam pauperis impij retardarunt, id eſt, Metum, vt ab eis ſpoliaretur, inijcientes ei impedimento fuerūt, quo minus fructū ex vinea ſua perciperet. Sequitur autem.

7 *Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore.*

8 *Quos imbres montium rigant: & non habentes velamen, amplexantur lapides.* Fera graſſatoris crudelitas, vt nullas omnino veſtes eis, quos ſpoliant, relinquant, ſed nudos frigori, & imbribus, & alijs iniurijs cæli dimittant: ita vt lapides amplexentur, non habentes velamē ad tegendas minus honeſtas ſui corporis partes.

9 *Vim fecerunt depredantes pupillos.* Miſerabilius dicitur in Hebræo, Pupillos ex vberibus diripuerūt. Ita tranſferunt Græci. Tanta eorum erat auiditas faciendi ſibi mancipia. [*Vulgus pauperum ſpoliauerunt.* Pauperes vocat eos, qui non poterāt iniuriam propulſare. In Hebręo eſt, Pignus pauperis acceperunt, vt intelligatur, quāta hæc crudelitas ſit, cùm in tam immanibus iniquorum hominū factis numeretur. Græci verò id it. verterunt

ἐκπεπτωκότα δὲ ἐταπείνωσαν, præcipitantes deiecerunt, quod est quidem inhumanum, sicut vrgere iacentes.

10 *Nudis & incedentibus absque vestitu.* Clarius id est in Hebræo, Nudos dimiserũt sine veste, id est, Homines seminudos vili veste, quę illis reliqua erat, spoliauerũt Aptèq; in hanc sentẽtiam cohæret cũ eo, quod sequitur. [*Et esurientibus tulerunt spicas,*] Id est, homines famelici, cùm nihil aliud haberent ad famẽ subleuandã præter spicas quasdam à messoribus relictas, has ab eis abstulerunt spicas. Et in hauc sententiã licet alijs verbis Gręci vertunt, γυμνὸς δὲ ἐκοίμισαν ἀδίκως, πεινώντων δὲ τὸν ψωμὸν ἀφείλοντο nudos compresserunt iniustè, frustrum esurientis abstulerunt. Compresserunt autem iniustè nudos nonnihil vestis, quod eis reliquum erat auferentes, sicut esurientes, frustrum auferendo.

11 *Inter aceruos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt.* Suppositum verbi Meridiati sunt quidam grassatores esse putant. Id est, Ipsi grassatores versantur inter manubiarum aceruos, quas è pauperibus redegerunt, id est, Bonis pauperum ipsi opulentissimi sunt. Vt ex hoc cognoscatur, quàm assidui in facienda iniuria fuerint. Pauperes pręterea eorum torcularia calcant, nihil tamen, vel sitientes ex vino viuunt, hoc est, Nullam sui laboris mercedem accipiunt. Sed melius est, vt suppositum verbi Meridiati sunt, sit, Qui calcatis torcularibus, &c. Hoc est pauperes oppressi, qui ab acerbis vel vuarum, vel baccarum oleæ, quos sibi congesserant recedere non audent, ne à grassatoribus diripiantur, vel dispergantur. Qui hac sua cura, atque diligentia nihil proficiunt, nam postquàm oleum, aut vinum expresserũt, sitiunt, hoc est, Eo non fruuntur.

Si-

Siquidẽ prius illud prædones impudẽtissimi rapiunt, atque prædantur. Sed illud [*meridiati sunt,*] in Hebræo est דצהדרו iazhiru, quod interpres vulgatus deduci voluit ex radice צהרים zahoraim, quod est meridies. Hinc verbũ in Hiphil meridiati sunt. Sed Hebręi deduci contendũt ex radice דצהר izhar oleum. Ex quo fit, vt, Expresserunt oleum, interpretẽtur. Illud etiam inter aceruos Hebraicè est inter שורות suroth, quod Hebræis est Muros, ita igitur explicant, Inter muros suos exprimũt oleũ, id est, Ne si foris exprimãt, sẽtiãt prędones. Quam interpretationẽ sequitur Chaldæus, nam ita ipse vertit בדכי אשוחהון דעצרון משה bene vsuatheon iahzerun mesah, inter muros suos exprimunt oleum. Gręcorum autem huius loci versio facilis, & apta est, sed quæ difficilè possit ad Hebręa accommodari, quare paraphrasis quædam ad idem propositum attinens existimanda est. Videntur autem rationẽ duxisse aliquã interpretationis Chaldaicę, nam אשות usuoth Chaldęis muri sunt altissimi ad insidias collocandas apti, Hispanis *Atalaya*. Ita enim Gręci vertunt ἐν σκοτεινοῖς ἀδίκως ἐνήδρευσαν, ὁδὸν δὲ δικαίαν οὐκ ἤθεισαν in locis obscuris insidias collocarũt, viam autem iustam non cognouerũt, id est, Æquitatis obliti toti mente, & cogitatione in insidijs struendis versantur.

12 *De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit.* Clarius in Hebręo anima occisorum. Id est, Ciues quorum bona prędati sunt clamant, occissi ab illis in agro clamant etiam. Videturq; hęc dicẽdi ratio eius esse similis, quę est in Genesi, Vox sãguinis *Genes. 4.*

 fratris

fratris tui clamat ad me, id est postulat, vt eius cædem indignam cognoscam, & iudicium faciã. Ita hoc loco significare videtur Iob, tot homines grauissimis iniurijs affectos per se vique sua æquum iudicium implorare, Quam expositionem probat, quod Sequitur. [*Et Deus inultum abire non patitur.*] Id est harum rerum Deus iudicium exercebit, & pœnas sumet. In Hebræo est, Deus non ponet תפלה tiphla, cuius vocis radicẽ תפל taphel variè exponunt Hebræi. Et Latini interpretes dicũt significare insulsum, insipidum, falsum, stultum, à ratione alienũ, infirmum, inultum, prohibitum. Sed propriè mihi significare videtur indecorum, & in quo desit aliquid ad eius naturam pertinens, ex qua significatione plana, & aperta fiunt omnia sacrosanctæ scri-
Ezech.13. pturę loca, in quibus reperitur. Vt illud, Ezechielis de falsis prophetis, quod difficilius exponitur, Eo quod deceperint populũ meum, dicentes pax pax, & nõ est pax. Et ipse ædificabat parietem, illi autem leniebant eum תפל taphel luto absque paleis, exponit vulgatus, quidam Hebræus absque vlla firmitate. Facilius interpretabimur parietem indecorum, qui vacabat ijs rebus, quæ ei erant necessariæ, vt firmus esset. Pax enim illa, quam populo falsi prophetæ pollicebantur, non erat certa, neque firma, cùm de suo, nõ verbis Dei illã promitterent. Et propterea sequitur, Destruam parietem quem linistis תפל taphel absque temperamento, clarius indecorè. Si de officio dicatur, inuit aliquam in eo circunstantiam deesse pertinentem ad perfectam
Hiere.23. virtutis rationem, quod nunquàm sine peccato accidit, & aliquãdo maximo. Vt est in Hieremia, Et in prophetis Samariæ vidi תפל taphel fatuitatẽ. Quadrat, In deco-

decorum quid. Quam verò fuerit indecorum, inquantoque crimine fuerint, declarat subiungens, Propheta bant in Baal, & decipiebãt populum meum Israel. Vt igitur ad locum nostrum veniamus optimè explicatur ita, Deus non faciet indecorum. Esset autem indecorum maximè, si hęc scelera Deus æquissimus iudex non vlciscceretur: tamen diu dissimulat. Quo & probat, quod dixerat in principio huius capitis, ad refellẽdum Eliphaz, Qui autem nouerunt eum ignorãt dies eius, vt à nobis explicatum fuit. Non enim vna ratio est rerũ humanarum administrandarum, vt pijs benè, impijs verò male sit, vt cẽsebat Eliphaz, sed varia multiplex, & prope infinita: cùm huiusmodi homines diu Deo vidente, & dissimulante impune grassentur. Et ij quos illi afflixerunt, diu clament, æquum iudicem implorent, tamen nullam consolationem accipiant. Vrgetque magis Eliphazum, vt vertunt hunc locum Septuaginta auctores αὐτὸς δὲ εἰ τί τοῦταν ἀθεσκοπὴν οὐ πεποίηται; ipse autem cur harum speculationem non fecit? id est, Si ita est, vt tu dicis, vt pios bonis, impios autẽ malis afficiat, cur tam improbos, & nefarios homines non punit? Cur in tantis sceleribus conniuet?

13 *Ipsi fuerunt rebelles lumini.* Aptè explicabitur metaphora, si Deũ lucem appellemus, sicut ipse dixit, Ego *Ioan.8.*
sum lux mundi. Lumen verò legem & doctrinam. Sicut Petrus dixit, Qui de tenebris vos vocauit in admi *1.Pet.2.*
rabile lumen suum, id est, Euangelium. Vocant autem *Lux & lumen.*
philosophi lucem, quæ est in sole, lumẽ, quod est in rebus, quas illustrat. Ita Deus lucis fons per legem & doctrinam suam homines illustrat. Erat lux vera, quæ il- *Ioan.1.*
luminat omnem hominem venientem in hunc mun-

dum. Sed vtrumque inſcriptura confunditur, quare poſſumus intelligere, rebelles fuiſſe, vel Deo, vel legi eius, quod idem eſt. Quia legi, & præceptis Dei non obtemperarunt. [*Neſcierunt vias eius*, id-eſt, ſcire contempſerunt, vt illi qui dicebant, Scientiam viarum tuarum nolumus. Eſt autem illa turpiſſima, & nefaria ignoratio ex ſcientiæ orta contemptu. Viæ autem luminis ſunt præcepta, & leges Dei. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, dixit Dauid. [*Nec reuerſi ſunt per ſemitas eius.*] Quia vt Salomon auctor eſt, Relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas. Qui lætantur, cùm malefecerint, & exultant in rebus peſsimis. Quorum viæ peruerſæ ſunt, & infames greſſus eorum.

Iob. 21.

Pſal. 18.

Prouer. 1.

14 *Manè primo conſurget homicida, & interficiet egenum, & pauperem.* Quod Hebraicè eſt אֶבְיוֹן leor in luce. Rectiſsimè verùt vulgatus, Primo mane, neque mihi eorum placet explicatio, qui conſurgere dicunt primo manè, vt fugiat, timens ne palam ſit. Sed illa mihi verior expoſitio videtur, Conſurget primo manè cum nondū tenebræ ſunt expulſæ, ſed lux quædam dubia cernitur, quæ aurora dicitur: vt vias obſideat, & veſtibus, pecunijs, & alijs rebus ſpoliet iter agentes. Eſt enim primum diluculum oportuniſsimū graſſatori, & quòd adhuc tenebrę ſint, quibus circunfundi poſsit, & quòd tunc viatores ſe itineri committant. Quæ expoſitio aptius multò iūgitur ſecūdę verſus parti. [*Per noctem verò erit quaſi fur*, vt ſignificet toto verſu, Primo diluculo graſſatorem eſſe, qui palā aggreditur, vt ſpoliet. Ex quo fit, vt ſępe interficiat. Nocteverò

rò furem, qui clam furtum facit, & plerumque nocturno tempore. Septuaginta tamē viri primā verſus partē prætermiſerunt, & ita eius loco reddiderunt γνοὺς δὲ αὐτόν τα ἔργα παρέδωκεν αὐτὰς ἀς σκότος cognoſcens ipſorum facta mādauit eos tenebris, hoc eſt, Lumen, cui dixerat eos rebelles fuiſſe, deſeruit illos, & factum eſt, quod fieri neceſſe erat, vt in tenebras venirent. Sicut Chriſtus dixit diſcipulis ſuis, Ambulate dum lucē habetis, vt non vos tenebræ cōprehendant, & qui ambulat in tenebris neſcit, quō vadat. Cur autem Septuaginta viri id commutare potuerunt, diximus in prooemio ex ſententia patris noſtri Auguſtini.

Ioan. 12.

15 *Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus: & operiet vultum ſuum.* Quòd caliginem dicit Hebraicè eſt נֶשֶׁף neſeph, quod eſt idem Hebræis, quod Latinis crepuſculum. Id eſt, lux quædam dubia, quę eſt ante ſolis ortum, & poſt occaſum. Sed hîc indicat crepuſculum veſpertinum, quo ſe ſcortatores, & adulteri & ſcortationibus, & adulterijs accingunt. Et propterea dicit, [*Oculus adulteri obſeruat caliginem,*] Id eſt, quærit crepuſculum veſpertinū, quòd ſit tempus oportunius ad eas res, quas tractant. Nam propter tenebras, quas affert, facilè tegi poſſe credit. Et quia ædium ianuæ nondum clauſæ ſunt, neque ſe mulieres dormitum contulerunt, faciliorem aditum inuenturum exiſtimat. Quapropter hoc tempore ſcortatores ſe vidiſſe, & obſeruaſſe narrat Salomon in Prouerbijs, De feneſtra domus meæ per cancellos proſpexi iuuenem, & video paruulos conſidero ve cordem iuuenem. Qui tranſit per plateas iuxta angulum, & prope viam

Prouer. 7

viâ domus illius graditur, in obſcuro ad veſperaſcen te die, in noctis tenebris, & caligine. Et ecce occurrit ei mulier ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas, garrula, & vaga. Sequitur in Iob.

16 *Perfodit in tenebris domos, ſicut in die condixerant ſibi.* Expo ſuit quam vtilitatem accipiant homines nequam ex vtroque crepuſculo, nunc verò quam ex ipſa nocte, & deſcriptè contexitur, cum eo, quod dixerat verſu decimo quarto, Per noctem verò erit quaſi fur. Declarat autem hoc verſu, cur nocte furetur, curque nox tempus ſit idoneum ad furta facienda. Quia nocte in tempeſta, cùm homines arctè, & grauiter dormiunt, ipſi domos perfodiunt. [*Sicut in die condixerant ſibi*,] id eſt, Quas interdiu notauerant, & qua parte facilius perforari poſſent, explorauerant. [*Et ignorauerunt lucem.*] Id eſt, Neglexerunt, & inutilem eſſe putarũt. Nullum enim munus ſuum die præſtare poſſunt, nox verò ita eis oportuna eſt, vt nulla ſit eius pars, quæ non ad aliquod ſcelus idonea ſit.

Iniqui cur lucẽ fugiãt

17 *Si ſubitò apparuerit aurora arbitrantur vmbram mortis.* Non ſolùm autem lucem neglexerunt, verùmetiam execrati ſunt eam, quòd non modo non iuuat, ſed etiam impedimẽto eſt. Quia nec graſſator ſic tutò iter agentes inuadere poteſt, nec fur ad alienas ædes penetrare, neque adulter, & ſcortator rem cum mulieribus habere. [*Et ſic in tenebris quaſi in luce ambulant*,] Id eſt, tenebræ ſunt eis pro luce, de nocte ambulant, munera obeunt, de die dormiũt, & acquieſcunt. In Hebræo ad verbũ eſt, Cùm cognouerit terrores vmbrę mortis, id eſt, Cũ tãtũ lucis appetierit, vt homo cognoſci poſsit, vehemẽter timet: vt ſit eiuſdẽ rei alijs verbis repetitio.

Ex

Ex quo intelligitur, quàm rectè inter ſe res ſpirituales, & corporales conferuntur, & quàm benè illæ ex his declarentur. Nam ita etiam fit, vt iniqui homines vehementer lucem euangelij ſacroſanctæque doctrinæ negligãt, & deteſtentur, quòd eorum ſcelera, quãta ſint, patefaciat, eos arguat, & improbis conatibus reſiſtat. Id quod Chriſtus ex hac ſimilitudine docuit, Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim, qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius, quia in Deo ſunt facta. *Ioan. 3.*

18 *Leuis eſt ſuper faciem aquæ*, Difficilis eſt hæc dicendi ratio ad explicandum, quia eius omnino ſimilis nulla in ſacroſancta ſcriptura reperitur. Hebræi, quos quidam Latini docti viri ſequũtur, ita explicant, Leuis eſt ad fugiendum magis quàm ſuperficies, vel extremitas aquæ, aut magis quàm res, quæ natant in aquis. Alius Hebręus, Leuis ad fugiendũ, cùm lucẽ apetere viderit ſuper faciẽ aquę, ibiq; ſe abſcõdit, ne inueniatur. Fortè de illis prædonibus intelligit, qui poſtquàm prędas fecerint, ad mare confugiunt, quos piratas vocant. Sed melius eſt, vt exponamus, Leuis eſt ad peccãdum, magis quàm extremitas aquæ. Res enim humidas, quarũ princeps aqua eſt, diffiniunt philoſophi, quæ difficilè ſe ſuis terminis, alienis facilè contineant. Ita ergo perorationem faciens tantorum ſcelerum, quæ iniquorũ hominum commemorauit, dicit, Nihil ſe deniq; reprimit, ſed præceps libidine fertur, nullum flagitium facere prætermittit, cuius ſibi oblata fuerit occaſio. Cuius

ius dicendi rationis haud est multum dissimilis ea, quã Iacob vsus est, cum Rubem loquens, Effusus est, sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, maculasti stratum eius. Id est, non te magis quàm aqua continuisti, sic vt non veritus esses contaminare cubile patris tui. Potest etiam de pœna iniqui hominis, de qua statim eodem versu loquitur, id explanari, in hanc sententiam, Citius tamen peribit, vitamque deserens sceleratus esse desinet, quàm aquæ extremitas defluit, cuius nonnihil similis est ille dicendi modus, quem vsurpauit Oseas, Transire fecit Samaria Regem suum quasi spuma super faciem aquæ, id est, Multis peccatis suis fecit Samaria, vt citius Rege suo orbaretur, quàm aquæ spuma transit, Et in hanc rationem hoc eodem capite dicit Iob, Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent. [*Maledicta sit pars eius in terra.*] Hebræi sua superioris partis explicatione persistentes, ita hoc, vt aptè cõiungatur, exponunt, Illa terræ pars inquam lucem timentes fugiunt, horrida est, & inculta. Quæ non apposita: sed violenta mihi videtur expositio. Faciliusque ex nostra declaratione tractatur, in hãc rationem, vt postquàm tot hominis profligati crimina persecutus est, aut postquàm citò moriturum prædixit, ei dira imprecãs dicat eas, quas iniquis modis acquirit à diuitias, & ea quæ tractat negotia in fœliciter ei successura. Id enim maledictum significari solet, vt ait Moyses. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, Maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, &c. In hanc etiam rationem dixit Eliphaz de homine im-

Ose. 10.

Deut. 28.

Iob. 15.

ne impio, Non ditabitur, neque perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam, ad hoc etiam spectat, quod sequitur. [*Nec ambulet per viam vinearum.*] Species pro genere, hoc est, Diuitijs non fruatur. Ita etiam dicebat Moyses, Vineam plantabis, & fodies, & vinum non bibes, neque colliges ex ea quidquam, quoniam vastabitur vermibus. Quã expositionem probant Græci, ita vertentes ἀναφανείη δὲ τὰ φυτὰ αὐτῶν ἐπὶ γῆς ξηρά, plantæ eius aridæ super terram appareant. Hebræi autem superiorem suam expositionem persequentes interpretantur, Fugiens non ambulabit per vias latas, atque patentes, timens vt cernatur, & cognoscatur. Hîc Græci addunt, quod in alijs versionibus non reperitur, ἀγκαλίδα γὰρ ὀρφανῶν ἥρπασαν εἶτ' ἀνεμνήσθη αὐτῶν ἡ ἁμαρτία, vlnam enim pupillorum rapuerunt, postea ad memoriam ductum est eorum peccatum. Ad memoriam peccatum ducitur, cùm eius pœnæ sumuntur, quibus dignum impium esse dicit, quoniam exiguum quid, aut vestium aut panis, vel spicarum, quod pupillis, & pauperibus erat relictum, auferre non dubitauit. Quare meritò plantæ omnes eius, vt dixerant Græci, aridæ apparebunt.

Deut. 28.

19 *Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium, & vsque ad inferos peccatum illius.* Interpretes Latini, hoc versu discribi narrant cruciatum, quo apud inferos conficietur impius, vt aliàs ęstu terribili, aliàs frigore vrgeatur incredibili. Hęc autem duo tormentorum genera apud inferos esse tradit apertè Christus in Euãgelio. Nã ipso narrãte Christo diues ille in Tartaro retentus

Luc. 16.

tētus dicebat, Crucior in hic flamma. De tenebris etiam exterioribus, quibus à Rege mandatus fuit ille, qui non attulit vestem nuptialem, dicit etiā Christus, Ibi erit fletus, & stridor dentium, quem frigus nimius efficere solet. Optat igitur Iob, vt in hominē sceleratissimum, qualem hactenus descripsit, omnia Tartari exempla cruciatusq; edantur, & vt summo calore confectus, summo frigore leuetur, [*Et vsque ad inferos peccatum eius,*] Id est, Peccatis teneatur quousque in Tartari custodiam detur, quo loco illis nunquâm solui poterit, sed æternas eorū pœnas luet. Verū ita hic versus ex Hebræo verbum de verbo reddetur, Ariditas, & æstus auferunt aquas niuis, sepulcrum peccauerunt. Quod ita vulgatus intellexit ariditas, & æstus tollant frigus ex aquis niuium, & vsque ad inferos, qui peccauerunt: & propterea illo modo transtulit. Græci tamē Chaldæus, & Hebræi ita hunc versum intelligunt, vt sit comparatio sine nota cōparationis, cuius frequens vsus est in scriptura, pręsertim in prouerbijs, quare ita explicant, Quemadmodū ariditas, & æstus consumūt aquas niuis, ad eundem modum sepulcrum consumit & aufert è medio eos, qui peccauerūt. Hic erit exitus iniquarum rationū. Iniquorū mors, & sepulcrū faciēt, vt alijs infestos esse desināt. Ex quo intelligitur, quàm temerarij, & amentes sint, qui cùm nō difficilius è vita expellendi sint, quàm nis â calore consumitur, tamen audent rebelles (vt dixit) esse lumini, quod eos è vita expulsos, pręterea potest in æternis tenebris, & vinculis retinere. Græci nō verbū de verbo, sed hāc tantùm quam (vt dixi) intellexerunt sententiam, ita transtulerunt ὥσπερ δὲ ὁμίχλη δρόσου ἀφανὴς ἐγένετο, sicut nebula

bula roris non apparuit. Quare rectè hæc Hebræorū expositio cohæret cum ea superioris versus, quā nos probauimus, licèt eam Hebræi non attigerint. Nō ambulet, per viam vinearum, id est, bonis partis non fruetur, quia vt hoc versu dicit ex sententia Hebræorum, & Græcorum, morte intercipietur.

20 *Obliuiscatur eius misericordia.* Id est, nemo misericordia eius commoueatur, sicut ipse pauperum misertus non fuit. Propterea que ita hunc locum Græci cōuerterūt, ἀποδοθείη δὲ αὐτῷ ἃ ἔπραξεν reddantur ei, quæ fecit. Ita Samuel Agag misertus non fuit, sed gratiam retulit ei dicēs, Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frustra concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis. [*Dulcedo eius vermes,*] id prætermisserunt Græci, Id est, Nihil iucūditatis, nihil fructus capiat ex illis bonis, quæ tam anxiè indagabat, nisi vermes, qui dulces erunt ei: quia sensus expers in sepulcro iacens, licet viscera eius corrodāt, nihil doloris, nihil mali sentiet. Potest etiam ex Hebræo verti, Ipse dulcis vermibus erit; hoc est, Vermes morsu lacerabunt eum, qui tot pauperes gladio lacerauit. Quę versio descriptè adiūgitur ei, quod sequitur. [*Conteratur quasi lignum infructuosum.*] Id est, Sicut lignum vetus inuadit tinea, ita illum vermes inuadant. Vt de rege Babylonię dicebat Esaias, Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum: subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Sed quod [*Infructuosum,*] dicit in Hebræo est עוֹלָה haula iniquitas, potestque esse vel in genitiuo, & tūc reddendum est adiectiuo lignum iniquum, vel infructuosum. Gręci ἀνιάτον in medicabile, Vel potest

1. *Reg.* 15.

Pœna impij.

Esai. 14.

esse in nominatiuo, vt alijs placet, & tunc non ad lignum, sed ad homines iniquos refertur, in hanc rationem, Conteratur quasi lignum iniquitas, id est, homines iniqui.

21 *Pauit enim sterilem, & quæ non parit,* Hebraicè רעה rorohe, quod est pascere, & affligere, clarius vertes Afflixit, vehemētius verò Pauit, id est, Eā cōtriuit, sicut herbā pascit pecus, [*Et quæ nō parit,*] id est, ob eā rē, qđ nō pariebat, vt quidā Hebręi explicāt in cōmentarijs. Numerat igit̄ alia criminū genera hominis iniqui, vt ostēdat meritò pœnas, quas dixit illi fuisse cōstitutas, crudele autē est, ob eam rē sterilē vexare, ꝙ sterilis sit. Cū hac de causa potius eam cōsolari deberet, & dolorē eius leuare. Sicut Elcana cōsolabatur Anam vxorē suā sterilem. Phenena tamē alia vxor eius ei erat molesta. Et ob eam rem Deum offendit, & in eā animaduertit, vt significat ipsa Ana in cantico suo, vt multi exponunt, Et quæ multos habebat filios, infirmata est. [*Et viduæ benè non fecit,*] etiam est inhumanum afflictis atque iacentibus, qualis vidua in scriptura habetur, non ferre opem, si possis. Defendite viduam, præcipit per Esaias Deus.

1. Reg. 1.

Esai. 1.

22 *Detraxit fortes in fortitudine sua.* Infirmis crudelis, fortibus fuit violentus, vt intelligatur insignem eius immanitatem fuisse. [*Et cùm steterit, non credet vitæ suæ.*] Id est, adeò violentus, & atrox est, vt si quis ei ausus fuerit resistere, de sua statim desperet salute. Talis Holophernes fuisse narratur in secūdo capite Iudith. Septuaginta viri ad ipsum hominem violentum, non ad eum qui resistit ei, hoc referre videntur, vt sit dira in caput eius imprecatio, ita enim conuertunt, ἀναστάς τοι γὰρ οὐν οὐ μη

οὐ μη πιστεύσῃ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς stans igitur vitæ suæ non credat, id est, Viuēs mortis metu torqueatur, sicut ipse multis timorem mortis incusit.

23 *Dedit ei Dominus locū pœnitentiæ, & ille abutitur eo ad superbiam.* Docet subtiliter causam, cur tam inhumanus, tam immanis & violentus factus fuerit: quia diuturnā multorum scelerum impunitatem est cōsecutus. Quā dedit ei Deꝰ, vt se colligeret, de suis doleret flagitijs, à Deo veniam impetraret, atque ita sanus fieret, auctore Petro, Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant. Sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. At ille in sanus, & amens hac Dei benignitate, & animi magnitudine ad superbiam, & contumaciam abutitur, sperans quidquid egerit impunè laturum. Etenim quia non profertur citò cōtra malos sententia, absque timore vllo filij hominū perpetrant malum, ait Ecclesiastes. Sed in Hebręo ita verbum de verbo est, Dedit ei ad fiduciam, & cōnitetur. Vulgatus interpres Chaldęum secutus, intellexit Deum dedisse ei, subaudiens locum, vel tempus ad fiduciam, subaudiēs impetrandi veniam, ex qua nascitur pœnitentia. Ipse autem eo loco, vel tempore, quo Deus patienter agit, nixus, immanior, & deterior fit. Hebræi tamen variè hunc locum explicant. Sed illa aptior cęteris eorū mihi videtur expositio, vt quoniā versu superiori (vt declarauimus) dixerat, Eū, qui ausus ei fuerit resistere, de sua statim salute disperare, dicat modo, Ex quo fit, vt pacem, & securitatem pecunijs aliaue ratione ab eo sibi redimat. Et in hāc sentētiam dicat, Dabit aliquid ei, & ita eo nixus cōfidet se posse viuere. Sæpe enim fieri

2. Petr. 3.

Eccles. 8.

videmus, vt à nefarijs tyrannis periculum homines pretio redimãt. Græci tamen longè liberiori paraphrasi hunc locum reddunt, vel fortè prætermisserunt eũ, & id subrogarunt, μαλακισθεὶς δὲ μὴ ἐλπιζέτω ὑγιασθῆναι ἀλλὰ πεσεῖται νόσῳ eger autem desperet salutem recuperare posse, sed morbo cadat. Vt persequatur hoc versu imprecationem illam, quam ex versione eorundem incœpisse diximus, Stans vitæ suæ non credat. Id autẽ à Græcis, ita commutari potuisse, ostendit, vt in exordio citauimus, pater Augustinus. [*Oculi autem eius sunt in vijs illius.*] Vt vulgatus conuertit interpres superiorem huius versus partem, impunitate arrogans, & superbus efficitur, sed non impunè fert. Nam Deus considerat peruersas eius vias, & alta mente reponit improba eius facta. Sicut dicit Dauid, Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Tempore enim ab ipso statuto pœnas omnes ad vnum sumet. Hebræi autem suam superioris partis versus, quam narrauimus, explicationem ita hoc loco persequuntur. Ipse iniquus homo à quo pacem, & securitatem alij pretio redimerunt, considerat vias eorum, id est, Quærit occasionem fœderis abrumpendi, & euertendi eos vniuersis bonis. Nunquâm enim tuta pax cum tyranno fit. Id consilij Regem Syriæ suscepisse putauit Ioram Rex Israel, cùm nuncium ad eum misit, cum literis, & mandatis, vt daret operam quô Naaman dux exercitus eius curaretnr à lepra sua, lectisque literis, vestes suas scidisse narratur dicens, Animaduertite, & videte, quòd occasiones quærat aduersum me. Hanc interpretationem nonnihil probasse videntur Græci

Psalm. 43

4. *Reg.* 5.

ci auctores ita vertentes πολλοὺς γὰρ ἐκάκωσε τὸ ὤψωμα αὐτοῦ multis enim nocuit sublimitas eius. Oculos sublimitatem & superbiam esse intellexerunt, oculos enim sublimes pro superbis hominibus posuit sapiẽs in prouerbijs. *Prouer.* 6.

24 *Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur, sicut omnia, & auferentur, sicut sumitates spicarum conterentur.* Hebræi sua illa superioris versus expositione persistentes, id dici putant de hominibus illis qui pacem à tyranno emerunt, qui licet modico tempore eleuentur, id est, Nullum ab eo damnum accipiãt, postea tamẽ excidẽtur, sicut alij. Quorũ certè mihi non probatur sententia, licèt placeat quibusdam Latinis doctis hominibus. Nam satis difficilè ad Hebræa verba accommodatur. Tum Septuaginta viri, & Chaldæus de sceleratis hominibus, qui tot alijs iniurias fecerunt, planè hunc locum intelligunt. Chaldæus enim ita ad verbum vertit, Florent parùm, & non sunt scelerati: deijcientur, & eorum quæ fecerunt pœnas luent. Ita etiam melius totum caput concinnatur: vt in fine eius narret tã diuturnę impunitatis exitum. Tum hæc eadem sententia multis alijs sacræ scripturæ locis in impios fortunatos dicitur, vt Dauid ait, Inimici verò Domini mox, vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Quoniam tanquàm fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident. Esaias etiam ait, Omnis caro fænum, & omnis gloria eius, quasi flos agri, exsiccatum est fœnum, & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. In hanc ergo sententiam hunc versum acci-

Psal. 67.

Ose. 40.

piamus,inquam facilius quàm in aliam Hebræa trahentur.

25 *Quod ſi non eſt ita,quis me poteſt arguere eſſe mentitum, & ponere ante Deum verba mea?* Concluſio eſt, quam toto capite probauit aduerſus Eliphaz,qui iniquos homines dicebat pœnis ſemper à Deo in hac vita affici. At vt dixit multi diu impunè ſcelera moliuntur, & varia in Deum,& homines edunt flagitia.Non igitur rectè dicit Eliphaz. Quòd ſi quiſpiã audeat totum meũ antecedens negare,quibus argumentis redarguet, & mendacij apud Deum conuincet me dicentem ea,quę teſtata cunctis,& explorata ſunt? Quòd [*Ante Deum*] dicit Hebraicè eſt. לאל al nihil,& ita conuertunt Græci atq; Chaldęus. Quis ponet ad nihilum verba mea? ideſt,Probabit me falſa fuiſſe locutum?Sed ſi alia puncta eiſdem literis ſubſcribantur,vt El legamus, vt vulgatus legiſſe videtur Deum ſignificat.

CAP.

CAPVT. XXV.

REſpondens autem Baldad Suhites,dixit.
2 Poteſtas,& terror apud eum eſt, qui facit concordiam in ſublimibus ſuis. A
3 Nunquid eſt numerus militum eius?& ſuper quem non ſurget lumen illius?
4 Nunquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo?aut apparere mundus natus de muliere? B
5 Ecce luna etiam non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius.
6 Quanto magis homo putredo,& filius hominis vermis?

REſpondens autem Baldad Suhites,dixit.
2 Poteſtas & terror apud eum eſt,qui facit concordiam in ſublimibus ſuis. Quoniam Iob ab amicis condemnatus ad Dei iudicium prouocabat,apud quem ius ſuũ pro certo affirmabat obtenturum:ab hac opinione eum amici duplici argumentorum genere abducere conati ſunt. Argumentis petitis ex adiunctis ipſius Dei, & ex adiunctis ipſius Iob, maieſtatem, potentiam, æquitatem, & ſapientiam Dei prædicantes, Iobi autem infirmitatem,arrogantiam, & alia ſcelera, atque flagitia commemorantes, eiſdem nunc vijs Baldad inuehitur in Iob poteſtatem & terrorẽ apud eum eſſe dicens. Terrorẽ inquam quem ſua vi propter infinitam eius potentiam inijcit alijs. Res enim omnes quæ multum, vel pro deſſe vel obeſſe poſſunt,magnum natura ſua metum & reuerentiã incutiunt.Sed iam id Iob nõ ſolum

runt, Græci verò secundę. Quam ob rem longe diuersam sententiam reddiderunt μη γαῦτις ὑπολάβοι ὅτι ἐστι παρέλκυσις πειραταῖς minimè sibi quisquam persuadeat, quòd sit dilatio prędonibus. Numerũ enim, qui est Hebraicè, vt vertit vulgatus, Græci dierum esse intellexerunt, proptereaque dilationem transtulerunt. Cohæret maximè hæc sententia. Vt Baldad explicare velit argumentum, quo eos vrgebat Iob, proferens tantam grasatorum, & prædonum impunitatem. Id fortè significans, quo Petrus simile argumen-
2. Petr. 3. tum explicuit, Vnum verò hoc non lateat vos charissimi, quia vnus dies apud Dominum, sicut mille anni, & mille anni, sicut vnus dies. Non tardat Deus promissionem suam, sicut quidam existimant. [*Et super quem non surget lumen illius.* His verbis apertè asserit Deum rerum omnium esse principium. Ex quo benè eius infinita potestas demonstratur. Lumen Dei est verbum eius, vt Paulus au-
Hebræ. 1. ctor est, Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Per verbum autem omnia facta sunt, vt Ioannes ait. Quare rectè dicit, Nihil esse super
Ioann. 1. quod non consurgat lumen illius. Id autem intelligi etiam potest, non solum, vt sit rerum omnium causa efficiens, eo modo quo diximus: sed etiam, vt lumen eius sit rei vniuscuiusque forma, per quam consistit, & agit quidquid ad suam naturam pertinet: sicut Deus per lumen suum omnia facit, formas autem res omnes habent à Deo, Qua ex parte rectè etiam dicit. [*Super quod non consurget lumen eius.*] Potest etiam rectè explicari de lumine, quo omnia

omnia cognoscit, id est, Quæ res non est clara, & aperta ei. Quare potentiam habet, cum sapientia summa coniunctam. Quidam autem intelligunt id de ætheris lumine, quòd omnia lustrat. Quæ humilis mihi videtur, expositio, possetque facilè eleuari argumentum ijs rebus, quæ in ima terra iacent, ad quas non peruenit solis lumen. Græci autem vt id cohereat cum superiori sua versione, vertunt ἐπὶ τίνας δὲ οὐκ ἐπελεύσεται ἔνεστρα παρὰ αὐτοῦ ad quem non pertingit eius speculatio? Id est, non est dilatio latronibus, neque eis impunitatem permittet, quòd eum lateant. Nam quem ipse non cernit? Ita Paulus, Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. Heb. 4.

4 *Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?* Concludit ex Dei infinita potestate propositionẽ suam, Iob licèt suam causam ageret apud Deum, nunquàm, vt ipse putabat, innocentiam suam probaturum. Vrgetque magis ex adiunctis ipsius Iob, quòd homo sit, & de muliere natus. Atqui Iob non vi sua aut meritis suis putabat innocentiam fuisse consecutum, sed benignitate, & misericordia Dei sibi auxilium ferente, confidebatque honestæ vitæ conscientia fretus inculpatè vixisse, Deique leges seruasse. Quare cùm in Dei iudicium veniret non iustificaretur, homo de muliere natus comparatus Deo, sed homo ex Deo Ioan. 1.
natus eiusque præsidio munitus. Eodem pacto eleuatur sequens argumentum à maiori. 5 *Ecce luna etiã*

non

non splendet,] Ita Septuaginta etiam vertunt. Deque Lunæ defectione exponitur, & ea est huius loci sententia apud Hebræos, difficilè tamen ab eis explicatur. Nam pro splendet est in Hebræo לאהיל iaahil, cuius radix est אהל ohel tabernaculum: hinc אהל ael verbum hoc, quod est tenderere, vel mouere taber
Genes.13. naculum, vt Genes. 13. vers. 18. ויאהל uaiehal tetendit, vulgatus autem mouens tabernaculum suum Abram. Quam significationem difficilè est Hebræis huic loco accommodare. Quare quidam illorum existimant. א. quod sit litera quiescens, hoc loco superesse, & esse verbum חלל halal, quod splendere significat. Alius ita explicat, Vsque ad lunam non tendit tabernaculum, id est, tanquam si non esset in tabernaculo suo, hoc est, ita lumine destituetur, tanquàm si non esset. Quæ valde difficilis mihi videtur, expositio. Facilè verò, & aptè ita totus hîc versus illustrabitur. Lux tabernaculum solis in scriptura dicitur. Quia lucem ipse quoquo versùm expandit: sicut aulæa, vel cortinas quispiam tabernaculi sui expandit,
Psal.17. & explicat, & vbique luce ornatus, & quasi vestitus procedit. Hinc est, quòd canat regius vates, In sole posuit tabernaculum suum, clariusque in Hebræo in nostram sententiam dicitur, In eis (scilicet cælis) posuit tabernaculum soli. Quo loco pro tabernaculo est nomen אהל ohel, â quo verbum, de quo sermonem facimus. Et subiungit, Et ipse, sol nimirum, tanquam sponsus procedens de thalamo suo, lucem thalamo conferens. Rectè verò lux appellatur solis quasi domicilium, quòd semper in luce habitet, nunquàm luce destituatur: aliæ verò stellæ non splendent vi sua, sed

sed vi lucis solis, si aulæa ipse sua, hoc est, radios suos ad alias vsque stellas explicet. Quare doctè dicit Baldad si verbum de verbo Hebræa conuertamus, Ecce vsque ad lunam non extendet tabernaculum, subaudi, Sol radijs suis lunam illustrans, vt contingit in defectione lunæ, ac tunc luna lumine priuabitur. [*Et stellæ non sunt mundæ in conspectu eius,*] Scilicet solis, Stellæ enim nullo orto sole apparent. Et ob eã rẽ immundas, id est obscuras, & quæ in medium prodire verean tur, esse dicit, Quia vero luna solùm in cõspectu solis luce conspicua cernitur, ob eam rem defectionis eius mentionem fecit.

6 *Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?* Homi nem vermem vocat atque putredinem, quod vilis, & & abiectus sit, vt dicebat Dauid, Ego sum vermis, & *Psalm.22.* non homo opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et quia tandem corpus eius abijt in vermes, in sepulcro iacens. Argumentatur, ergo Baldad ex minori, vt probet, quod maius est, duplicemque facit comparationem, comparat enim solem cum Deo Iob cũ stellis & luna, ad hunc modum, Luna, & stellæ cum sole colatę obscuræ sunt, & immũdæ, quòd sit sol qua si lucis fons, & origo: quanto magis Iob cùm vermis sit, & putredo, cum Deo collatus, qui est totius iustitiæ fons, iustus non erit.

CAP.

A RESpondens autem Iob, dixit.
2 *Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & sustentas brachiũ eius, qui non est fortis?*
3 *Cui dedisti consilium? forsitan illi qui non habet sapientiam, & prudentiam tuam ostendisti plurimam.*
4 *Quem docere voluisti? nonne eum qui fecit spiramentum?*
B 5 *Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis.*
6 *Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimuntum perditioni.*
7 *Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.*
C 8 *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt nõ erumpãt pariter deorsum.*
9 *Qui tenet vultum solij sui, & expandit super illud nebulã suã.*
10 *Terminum circundedit aquis, vsque dum finiantur lux & tenebræ.*
11 *Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius.*
D 12 *In fortitudine illius repentè maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.*
13 *Spiritus eius ornauit cælos: & obstreticãte manu eius, eductus est coluber tortuosus.*
14 *Ecce, hæc ex parte dicta sunt viarum eius. & cùm vix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?*

RESpondens autem Iob, dixit.
2 *Cuius adiutor es? nunquid imbecillis?* Dum Baldad, vt ostenderet Iob inferiorem futurũ si cum Deo de sua innocentia disputaret, tam multis Dei potestatem, & terrorem commemorabat. Sanè videbatur Dei partes nõ veritate, & æquitate commotus, sed potentia, & terrore eius compulsus suscepisse.

scepisse. Quod est assentatoris potius, quàm veritatis & virtutis amatoris. Quare in hoc ridiculus erat neq; Deo gratus, vult enim ipse, vt eum pro virili parte nostra defendamus: quia veritas, & æquitas eius ita postulat, non vt eius bladiamur potentiæ, ne nobis ipse cõtrarius sit, & formidines opponat. Quare merito Iob oratione eius irridet, sicut cap. 13. Omnes amicos suos eadem de causa irriserat dicens, Nũquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro eo loquamini dolos? Nũquid faciẽ eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini? Aut placebit ei, quem celare nihil potest, aut decipietur, vt homo vestris fraudulentijs? Ipse vos arguet, quoniam in abscõdito faciem eius accipitis. Ita, & modo ait, [*Cuius adiutor es*]? Non enim veritatis defensorem, sed potentioris adiutorem agere videris. Cùm tantum aduersarij, quem putas, mei potestatem amplificas. Quod si adiutorem agis. [*Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & sustentas brachium eius, qui non est fortis?* Vt sic hoc tuo auxilio nonnihil ei commodi afferre videaris? minime quidem. Deus enim cùm potentissimus, vt tute predicas, sit, nullius eget patrocinio. Quare sanè frustra hãc tuã orationẽ habuisti. Ex quo doctrina intelligitur cognitione dignissima. cur Deo gratissimi sint ij, qui in terris toto pectore Dei partes tuẽtur, acerrimèq; pro eo cum quibuscunque hostibus pugnant. Quia hoc officio suo præ se ferunt ac profitentur veritatis, & æquitatis esse amatores. Nõ quod ipsi vllis auxilijs opus sit, aut quod aliquam ei vtilitatem vlli adiutores adferre possint. Quocirca qui alia de causa hoc pro Deo certamen suscipiunt, vel vt fines propagẽt imperij sui. Vel vt suam sententiam contumaciter defendant. Atque adeò

Qua reuelit Deus nos ad ipsũ defendẽdã moueri.

Iob. 13.

Cur Deus amet defensores suos.

adeò quòd eis Deus propter ſuam infinitam potentiã terrori ſit. Hi certè nihil de Deo potẽtiſſimo merẽtur, & ei potius ingrati, quã grati ſunt. Nõ enim honeſto, ſed vtili potius ad agendum ducuntur, Metus autẽ potentiæ Dei, vt honeſtus ſit, non debet ita totus in vtilitate verſari, vt honeſtatis cauſam, quominus adiungi poſsit, prorſus impediat, vt Theologi docent. Ad eandem irriſionem pertinent, quæ ſequuntur.

3 *Cui dediſti conſilium forſitan illi? qui non habet ſapientiam?* Fruſtra quis viribus iubare nititur eum, qui potentiſsimus eſt, fruſtra etiam conſilio eum, qui ſapientiſsimus eſt. Quamobrem inutilis, & ſuperuacanea Baldad oratio fuit. Sed veritas, & pietas in Deo defendẽdo ſpectanda eſt, vt alicuius momẽti huiuſmodi defenſio ſit. Quidã hos verſus in aliam partem accipiũt. Vt Iob irrideat argumenta Baldad, quibus Dei prouidentiam probare conabatur, quòd leuibus eam argumentis probaret. Sed id ſuperiori capite (vt narrauimus) nõ agebat Baldad, ſed Iob ſuam innocentiam nunquàm Deo probaturũ. Huc accedit, quòd licèt Chaldæa verſio facilè in hanc ſententiam traheretur, Hebræa difficilè, Græca & Latina nullo modo. Græca enim licèt nonnihil verba mutet, eandem tamen, quam expoſuimus, habet ſententiam. Sed hoc leuius eſſet, illud grauius, & nullo modo tolerandum, quod auctor Bibliæ Roberti, huic ſubſcribens ſententiæ in ſcholijs, dicit verbis Iob, ſententiam Baldad de prouidentia Dei particulari eſſe inſipiẽtẽ, & in qua nullæ ſunt vires. Quod tradens planè nonnullorum Hebræorũ opinioni conſentit, aſſerentium beatum Iob tãtis calamitatibus obſtupefactum abnegaſſe prouidẽtia Dei res ſingulares admi-

adminiſtrari, quod nefarium, & impium eſt. Si enim hæc vera eſſent, nunquàm, vt in fine libri narratur, dixiſſet Deus amicis Iob, Neq; locuti eſtis ad me recta ſicut ſeruus meus Iob. Neque Iob inuicta patiẽtia Dei oraculis, vt in procemio narrauimus, & omnium ſanctorum virorũ teſtimonijs prædicaretur. Sequitur autem. [*Et prudentiam tuam oſtendiſti plurimam.*] Id eſt, quàm prudenti conſilio Dei patrocinium ſuſceperis, non veritate, & æquitate adductus, ſed eius potentia deterritus: & per ironiam Prudentiam plurimã dicit. Hebraicè eſt תושיה tuſia, de quo nomine egimus cap. 6. ac rationem propriè ſignificare docuimus, licèt varijs modis ab Hebræis, & Latinis explicetur. Id eſt, oſtendiſti ſatis, quam in Deo defendendo rationem inieris. Græci in eandem rationem loquũtur facilèq; declarantur, vt Iob irrideat conſilium Baldad, licèt aliter transferant. *Iob. 42.*

4 *Quem docere voluiſti? nonne eum, qui fecit ſpiramentum?* Id eſt, quem docere voluiſti rationem defendendi ſe? nõne eum, qui vim reſpirandi, id eſt vitam animalibus dedit? Deum ne potentiſsimum, & ſapientiſsimum puerilibus conſilijs tuis imbuere vis? Hebræa tamen ita verbũ de verbo reddemus, Cui narraſti ſermones? & cuius ſpiritus exijt ex te? Et ita Græci, & Chaldæus conuertunt. Ideſt, Putas ne mecum diſputans, quòd cũ homine aliquo imperito diſputes, & qui ſermones, & argumenta tua ponderare neſciat? aut cuius magiſtri profers doctrinã? quis ve te ita inſtituit? Id enim ſignificat phraſi illa Hebræa, Cuius ſpiritus exijt ex te. Quę hactenus hoc capite dicta ſunt, eò ſpectant, vt irrideat conſilium Baldad, qui vt oſtenderet Iob à Dei non eſ-

se absoluendum iudicio, de Dei summa potestate diserebat. Quam Iob non modo concedit, sed etiam multis argumentis probat dicens.

5. *Ecce gigantes tremunt sub aquis, & qui hbitant cum eis*. Variæ opiniones sunt de gigantibus, quos nominat. Quidam esse dicunt metalla auri, argenti, coraliũ, & gẽmarum, quæ sunt, vt רפאים rephaim, id est mortua, vitæ expertia sub aquis. Alij esse dicunt grana seminis, quæ vt mortua sub aquis iacent, id est, sub terra, & postea in herbam aut plantam erumpunt, ita igitur declarant ij, An metalla, vel gemmę, vel grana formabuntur sub aquis, & alia, quæ simul ibi nascuntur, nisi Dei summa potentia. Et tunc verbũ חול hul, quod Latinus tremere interpretatur, ipsi formare declarant, vtrumq; enim Hebræis significat. Alij cum eo cohærere putant, Cuius spiritus exijt ex te, vt ex Hebręo ad verbũ superioris versus partẽ cõuertim⁹, sic vt sermones eius irridẽs dicat. Nũ mortui sub aquis iacẽtes propter verba tua timebunt? vt ventosa, & in flata significet esse, & quæ parum viuos & prudentes homines commouere debeant. Nam רפאים rephaim nonnunquam mortuos in scriptura significat. Sed sępius homines, qui magno, & vasto corpore sunt. Idque hoc loco significat. Nam de hac significatione conuenit inter omnes locupletes interpretes. Latinus enim, & Græci gigantes conuertunt: qui homines sunt excelsissimæ staturę, quos fabulæ ferunt è terra genitos fuisse ac bellum dijs intulisse, vt eos ex cælis expellerent. Et Chaldæus גבוראיא guibaraia viros præstantes. Ac planè mihi locus intelligendus esse videtur, de hominibus illis, qui diluuij aquis submersi sunt, de quibus in Genesi nar-

Genes. 6.

ratur. Gigantes erant super terram in diebus illis, &c. Et isti sunt potentes à seculo viri famosi. Quorũ mutamentio in hoc libro fit, cum de hominibus perditis, arrogãtibus superbis, & ab omni pietate derelictis sermo inducitur. Ac forte ex hac historia poetæ fabulam gigantium mutuarunt. Quos homines è terra genitos esse dicebant, quia nihil, nisi terrena sapiebant, vt Paulus de similibus ait. Draconum vero pedibus fuisse, quia peruersas, & improbas viuendi vias persequebantur. Dijs autẽ bellũ intulisse, quia Deũ negabãt, & qui dicebãt Deo, Recede à nobis, & quasi nihil possit facere omnipotẽs æstimabãt illum, vt narrauit de illis Eliphaz. Hos [*Sub aquis tremere*,] dicit, quia diluuij aquis euersi, ac deleti sunt. Et fluuius, vt etiã dixit Eliphaz, Subuertit fundamẽtũ eorũ. Ex qua re benè probat summã Dei potẽtiã: quia in eo vehemẽter declaratur, vt alioloco diximus, Dei infinita potẽtia, quòd tã immanes homines coerceat. Nã, & ipse Deus ex hac re hoc idem probat cum Iob loquens, Disperge superbos in furore tuo, & confunde eos, & respiciens omnem arrogantem humilia. Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo abscõde eos in puluere simul, & facies eorum demerge in foueam. Et ego confitebor, quòd saluare te possit dextera tua. Quod [*gemunt*,] dicit, ob oculos ponens tempus illud, cùm vndis submersi frustra enatare, & extremum vitæ discrimen vitare tentabant. Idem significarũt Græci μετωδίσσοντας obstetricãtur, id est, Parturiunt traducentes. Ibi dolores, vt parturientis, dixit Dauid, & vtrunque verbum חול hul indicat. Quod ait, [*Et qui habitant cum eis.*] Homines

gigantium fabula vtilitur.

Phillip. 3.

Iob. 22.

Iob. 40.

Psal. 47.

illis æquales intelligit, qui simul obruti sunt, vt Chaldæus vertit משריתהון masiriathehō exercitus eorū.

6 *Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni.* Id est, nihil eum latere potest, omnia nota ei, & perspicua sunt. Infernū, & perditionem appellat, quæ in profundo abstrusa sunt: & maximis obsita tenebris, Sicut dixit etiam Dauid, Quia tenebræ nō obscurabuntur à te, & nox sicut Dies illuminabitur, sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. Quo fatetur etiam id quod dixit Baldad, Super quem non consurget lumen illius? si de summa Dei sapientia intelligatur. Itaque Deus omnia scit, & omnia potest, ex quibus duobus quasi fontibus, atq; principijs res omnes ab eo manarunt, singulisque pro dignitate suæ sunt attributæ potestates, & in vnaquaque re potestatis infinitæ, & immensæ sapientiæ Dei vestigia apparent. Quam ob rē rectè ex rebus effectis demonstratur à Iob dicente.

Psalm. 138

7 *Qui extendit aquilonem superuacuum.* Hebræi quidā, quos nonnulli Latini sequūtur, aquilonem hîc terram esse putant, quòd ea terræ pars, quæ tunc habitabatur, esset aquilonaris. Et ita declarāt, Facit vt terra suo loco nulla re alia connixa cōsistat. Quorum mihi certè nō probatur sententia. Nam terræ collocationē sequenti versus parte narrat. Neq; rectè respondebitur esse huius dicti declarationem. Non enim verisimile est nullam operis cælorum mentionem fecisse, cùm sit magis admirabile, cùm bis terrę opus commemorasset. Huc accedit, quòd in terram nō conuenit, vt extendi dicatur, cùm tanquàm punctum contracta habeatur, cæli autē extendi in scriptura dicuntur, Extendens cælum, sicut pellem, ait Dauid. Quo loco eodem etiam verbo נטה

Psal. 103.

natha

natha, quod hîc ponit vtitur. Quare non dubito, quin de cælorum effectione hic locus intelligatur, quos mirabile est super nihilum, id est, nulla re alia nixos, ita esse extensos. Nihil enim re vera extra cęlum est. Extendit velut nihilum cælos, Esaias ait. [*Et appendit terram super nihilum.*] Id est, facit, vt terra suo loco stabilis sit, cū re nulla alia stabili, & firma nitatur. vt ait Dauid, Fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculū seculi. Itaque hic versus idē significat, quod illa prima verba Genesis, Creauit Deus cælum & terram.

Esai. 40.

Psal. 103.

Gene. 1.

8 *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.* Id est, qui aquam pluuiam nubibus, ita cōtinet, vt nō tota vno impetu erūpat, licèt suspēsa in aere sit, sed guttatim diffluat, quod quidem est mirabile. Fit autē quòd non simul, sed paulatim frigore cōcrescat vapor sursum latus, quod etiam euenire videmus, cùm in vasibus rostratis aquę ex herbis aut floribus distillantur, quæ guttatim fluunt. Quòd herbarū vapor calore eleuatus, & in superiore vasis parte refrigeratus lintheo à quæ madefacto, qui imponitur ei, paulatim cōcrescat. Ex hac etiam re Deum laudat Dauid, Qui operit cælū nubibus, & parat terrę pluuiam.

9 *Qui tenet vultum solij sui, & expandit super illum nebulam.* Solium Dei cælum appellatur, quòd cæteris orbis partibus excellentius, & dignius tanta maiestate sit. Hæc dicit Dominus cælū sedes mea, Ait Esaias. Super hoc solium nebulam expandit, cùm nubes in cælo coguntur. Demonstrat igitur Dei eximiam amplitudinē, & potestatem, ex ea natura, quam nubibus præstitit, vt in aere cogerentur, fiunt autem nubes ex vaporibus,

Esai. 66.

quorũ multi si sursum ferantur, vt eorum natura postulat, calore solis humorem eleuante, nubes coguntur, ac fiunt. Ex hac etiã nubium natura, canit Dei ma-
Psalm. 17 iestatem Dauid, Et posuit tenebras latibulum suũ, tenebrosa aqua in nubibus aeris. Latibulum Dei vocat, quod hic Iob soliũ appellat. Et posuit tenebras, est quod Iob, Expandit super illum nebulam, dicit.

10 *Terminũ circundedit aquis vsque dum finiantur lux, & tenebræ.* Id est, terminos circunscripsit in terra aquis maris, ad quos vsque excurrant, neque vltra progredi possint, quibus metis perpetuis temporibus nõ egredientur. Id enim significat dicens, Vsque dum finiãtur lux & tenebræ. Quod est quidem mea sententia admirabilissimum præter cæteras naturæ res. Præsertim cum ea sit aquæ natura: vt ad inferiorem semper locum feratur, contingatque aliquando, vt multo altior maris aqua sit, quàm termini eius terræ, quam alluit, tamen eam non inundat, neque metam trãsit sibi præscriptã. Cuius rei causam non facilè in natura reperias. Sed phisicis de hac re quæsitis respondendum sit, quia ita est. Quemadmodũ si rogetur, cur lux soli tantũ insita natura est, Quia ita natura cõparatũ fuit, dicẽt. Id etiã
Psal. 103. canit Dauid, de aquis maris dicens, Terminum posuisti, quem non transgrediẽtur, neque conuertentur operire terram.

11 *Colũnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutũ eius.* Colũnas cæli vocat naturam & facultates cæli, per quas cõsistit, quę certè maximę sunt, vt maxima vis eis sit. Quę pauent ad nutum Dei: quoniam ei obediunt. Et Deo iubente impetus ille incredibilis, quo cieri cælum philosophi, & astrologi tradũt, retardabitur, & reprimetur, vt

vt imperãte Iosue accidisse narratur. Pauent etiã vires cæli ad nutũ Dei, quia eius nutu eas eneruare, & sun- *Ios. 10.*
ditus delere potest. Vt Machabæus dixit, Qui potest *2. Mach. 8*
vniuersum mũdũ vno nutu delere, quod quidã poeta. Cognoscẽs dixit, Nutu tremefecit olympũ, Et alius, μέγα δὲ ἐλέλιξεν ὄλυμπον, Magnum cõmouit olympũ.

12 *In fortitudine illius repentè maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.* Apertè tãgit, quod narratur in Genesi, Dixit verò Deus, Cõgregentur aquæ, quę sub *Genes. 1.*
cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida, & factũ est ita. Quibus verbis repressit maris superbiam atque ferociam, qui terram vniuersam ita inundauerat, & opperuerat, vt nihil eius appareret, & propterea eũ poeticè superbum appellat.

13 *Spiritus eius ornauit cælos,* Apertè etiã perstringit quod eodem capite Geneseos Die quarto factum fuisse narra- *Genes. 1.*
tur. Dixit Deus, Fiant luminaria in firmamẽto cæli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa ac tempora, &c. Fecitque Deus duo luminaria magna, &c. Et stellas his luminaribus, & stellis cælos à Deo ornatos fuisse significat. [*Obstreticante manu eius eductus est coluber tortuosus.*] Quidam existimarunt colubrum hunc tortuosum sydus esse, quod anguem siue draconem astrologi vocant. Quoniam cùm hoc versu de stellis mentionem feciſſet, ad animalia non digrederetur, sed hoc in signe sydus tanquàm ponens exemplum cõmemoraret. Sed hoc probabiliter diceretur, si aliquod, vel leue esset indicium, ex quo aliqua coniectura fieret anguem Iobi temporibus sydus illud aut nominari, aut angui vllo modo comparari. Sed cùm hęc figurarum in cęlo descriptio, & eorũ nomina recẽtiora sint,

& ex poetarum fabulis ducta, leuis coniectura est, quod sydus illud ita ab astrologis appelletur. Quare rectius est, vt colubrū hunc cetū esse putemus, de quo multa in hoc libro mentio fit, descriptissimeq; in hāc rationem hęc versus pars contexitur. Vt quia de cælis vndecimo versu, de mari verò duodecimo egit, deinceps de vtriusque ornamentis hoc decimo tertio versu differat, & prima eius parte de ornamētis cęlorum, quæ sunt stellę, altera verò parte de maris ornamentis, quæ sunt pisces, præsertim ceti, quòd vastissimi sint, & magnam admirabilitatem tanta sua vastitate faciāt. Itaque hoc versu cōmemoratur id, quod etiam est in Genesi, Creauit Deus cete grādia, & omnem animam v'uentem atque motabilem, quam produxerunt aquæ in species suas. *Genes. 1.*

14 *Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum eius.* Vias dicit Dei eas rationes quibus à nobis cognoscitur, & per quas ad aliquam Dei notionem venimus. Hæc autem sunt insigniores res ab eo effectæ, vt Paulus tradit, Inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciūtur, sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas. Hac igitur de causa res à Deo effectas, quas narrauit, vias eius nominat. [*Et quum vix paruam stillam sermonis eius audierimus*, Id est, cùm parum sit, quod nos de rebus ab illo gestis audierimus. [*Quis poterit tonitruū magnitudinis illius intueri?* Catachresis est intueri pro audire, id est, Quisnā scire, aut audire poterit immensam illam rerum gestarum amplitudinem, quæ de illo dici narrarique posset, solus enim Deus, quæ illam verbis explicaret, posset illam etiam audire. Similis is locus est illius Ioannis. Sunt, & alia multa, quæ fecit Iesus.

sus. Quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

CAPVT. XXVII.

A Ddidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit. A
2 *Viuit Deus, (qui abstulit iudicium meum, & Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam?*
3 *Quia donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis.*
4 *Non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.*
5 *Absit a me, vt iustos vos esse iudicem, donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.* B
6 *Iustificationem meam quam cœpi tenere, non deserā: neque enim reprehendit me cor meū in omni vita mea.*
7 *Sit vt impius, inimicus meus: & aduersarius meus, quasi iniquus.*
8 *Quæ est enim spes hypocritæ si auarè rapiat, & nō liberet Deus animam eius.*
9 *Nunquid Deus audiet clamorē eius, cum veniret super eū angustia?* C
20 *Aut poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deū omni tempore?*
11 *Docebo vos per manum Dei, quæ Omnipotens habeat, nec abscondam.*
12 *Ecce, vos omnes nostis, & quid sine causa vana loquimini?*
13 *Hæc est pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient.*

14 *Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepotes eius non ſaturabuntur pane.*
15 *Qui reliqui fuerint ex eo, ſepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt.*
16 *Si comportauerit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparauerit veſtimenta.*
17 *Præparauit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis: & argentum innocens diuidet.*
18 *Ædificauit ſicut tinea domum ſuam, & ſicut cuſtos fecit umbraculum.*
19 *Dives cum dormierit, nihil ſecum auferet: aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet.*
20 *Apprehendet eum quaſi aqua inopia, nocte opprimet eum tempeſtas.*
21 *Tollet eum ventus vrens, & auferet, & velut turbo rapiet eum de loco ſuo.*
22 *Et mittet ſuper eũ, & non parcet: de manu eius fugiens fugiet:*
23 *Stringet ſuper eum manu ſuas, & ſibilabit ſuper illum, intuens locum eius.*

D

ADdidit quoque Iob aſſumens parabolam ſuam, & dixit. Nonnihil expectaſſe videtur Iob, vtrũ amici amplius argumentarentur. Quos vt tacere vidit, tanquam victor firmius in ſua perſiſtebat ſententia, ac liberius in cauſa ſua verſabatur, dicens.

2 *Viuit Dominus, qui abſtulit iudicium meũ.* Id eſt, qui in me non pro meritis animaduertit. Vt cap. 10. dixit, Indica mihi, cur me ita iudices? Nũquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris me? [*Et omnipotens, qui ad amaritudinẽ adduxit animam meam.* Id eſt, qui me tantis affecit doloribus tam

tam acerbaque edidit in me ſupplicia.
3 *Quia donec ſupereſt halitus in me, & ſpiritus Dei in naribus meis.* Id eſt, quandiu viuam. Sicut quidam Poeta dixit.

Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.

4 *Non loquentur labia mea iniquitatẽ, neque lingua mea meditabitur mendaciũ.* Quale quidem eſſet, ſi vobis concederem iniquum me eſſe, comite rectę voluntatis conſcientia, id quod ipſe declarat, adiungens.
5 *Abſit à me, vt iuſtos vos eſſe iudicem*, id eſt, quod iuſtè me condemnetis. [*Donec deficiam non recedam ab innocentia mea.* Id eſt, non deſinam meam innocentiam defendere. Quod eſt grauis, & conſtantis, & magni animi viri, veritatisque amatoris. Nam Paulus in epiſtolis ſuis acriter pro ſua pugnat innocentia, vt ſe à ſeudoapoſtolis, & ſubdolis operarijs, qui Iob amicos imitabantur, defenderet. Et illorum maledictis & calũnijs coactus, ijs ſe laudibus ornat inuitus, quas fortè nulla poſſet alia hominis eloquentia conſequi: in epiſtola præſertim ad Corinthios ſecunda, In quo quis audet audeo, & ego, &c. Miniſtri Chriſti ſunt, & ego: vt minus ſapiens dico, plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter, &c. Et capite ſequẽti. Si gloriari oportet, non expedit quidem, veniam autẽ ad viſiones, & reuelationes Domini, &c. Chriſtum etiam Iob in re hac referebat, qui donec defecit, non receſit ab innocentia ſua. Sed diuinitatem, & infinitam bonitatẽ ſuã multis inuidis, & maleuolis repugnantibus fortiter defendit, & cum in ius iniquum eſſet eductus, multiſque cõtumelijs laceratus, & indignis modis vexatus, ab iniquo tamen, & perdito iudice quiſnam eſſet quæ ſitus

Magnanimi eſſe viri innocentiã ſuam acriter defendere.

2 *Corin.* 12

2 *Corin.* 13

situs, non vt rectè iudicandi rationem iniret, sed vt iniustè opprimendi occasionem inueniret, tamen Christum, verum Dei filium se esse confessus est.

6 *Iustificationē meam quā cœpi tenere non deseram: neque enim reprehendit me cor meū in omni vita mea.* Aptissimam, & dignam tanto viro reddit causam, cur à Deo acriter opugnatus, & tanquam sceleratus seuerè punitus ab amicorum officijs desertus, & acerbis corū sermonibus grauiter reprehensus, contumelijs, & ignominijs appetitus, tamen suam innocentiam defendat, seque culpa tanto supplicio digna tota sua vita vacasse constanter affirmet. Quia nullius tanti sceleris eum conscientia sua reprehendat. Qui locus valde, quidem notandus est, vt ex eo intelligamus, quàm graue sit consciētiæ pōdus, & quod singulariter possit nos in extrema rerum desperatione sustentare, sapientissimèq; Ioannem dixisse, Si nō reprehēderit nos cor nostrum, fiduciam habeamus ad Deum. Quod autē dicit, Reprehēdit, in Hebræo est חרף ieheraph cor meum, quod propriè significat probris afficiet cor meum. Rectè verò per præsens tēpus reddidit vulgatus, quoniā ita vsu euenire solet Hebræis, ꝙ præsenti careāt, & Me subaudijt. Probris afficit me cor meū intelligēs, & trāsferēs, quod est Latinius, Reprehendit me cor meū. Eādem enim sentētiā Græci expreserunt οὐ γὰρ σύνοιδα ἐμαυτῷ ἄτοπα πράξας non enim noui, ꝙ scelera fecerim. Eandem etiam sententiam Hebræi quidam, qui docti habētur, probāt. Quib⁹ argumētis satis probabiliter aliorū sentētia refelletur, qui aliter hūc locū declarāt. Quidā nō declinabit cor meū, id est, De hac nō decedā sentētia. Alij non repuerascet cor meū, id est, nō propter delicta

grauissimū esse bonæ consciētiæ pondus. 2. *Ioan.* 3.

delicta iuuentutis meę id mihi accedisse putabo. Quia cap. 29. vers. 4. הרפד horppi ab eadem radice adolescētiam & pueritiam Vulgatus, Chaldęus, & Gręci & alij reddunt. Alij exponūt, Non retrocedet cor meū. Sed illa, vt dixi, vulgati, & Gręcorum versio mihi multò magis placet, quòd & in verba quadret Hebræa, & illam valde idoneam tantæ fiduciæ causam declaret.

7 *Sit vt impius inimicus meus, & aduersarius meus quasi iniquus,* Id est ea culpa, quam in me esse dicitis, cōferatur in eum, qui mihi in meæ innocentiæ defensione restiterit, aut aduersarius fuerit, cùm nullo alio argumento ductus, nisi quòd me aduersa fortuna iactatum videat, temerè me iniquum esse iudicat.

8 *Quæ est enim spes hypocritæ, si auarè rapiat, & nō liberet Deus animam eius.* Docet quibus rebus impulsus innocenter, & inculpatè vixerit. Quòd sibi satis exploratū esset, quàm misera sit improbi conditio, in quas tandem calamitates venturus, & quàm tristes suorum conatuū exitus habiturus sit: quod vsque ad finem huius capitis persequitur. Hypocritam autem vocat hominem sceleratum, quòd sua semper quantū potest celat consilia, lucem fugit, tenebras amat. In Hebræo etiam est חנף haneph, quod sceleratū indicat, Ait ergo, Si sceleratus homo [*auare rapiat,*] & hoc modo multas acquisierit diuitias, quam spem (si sapiat) salutis suæ habere debet: si Deus ei, quem habet pro hoste, subsidio nō veniat, quasi diceret, Certè nullam? Alludit hoc dicēs ad impij hominis rationem, quæ ea est, vt spes salutis suę in diuitijs posuerit. Quas significat esse fallaces, quia quando ei Deus in periculo posito auxilio nno fuerit

De⁹ impijs subsidium non affert.

rit,nullum certè diuitiæ,licèt amplissimi fuerint,præstabunt auxilium,id quod Christus significat dicēs in
Matt. 13. Euangelio Fallaciam diuitiarum. Et Paulus scribens Timotheo,Incertum diuitiarum. Quod autem dicit,
1.*Timot.*6 [*Non liberet*,]in Hebræo est יַשֵּׁל iesel,quod potest esse vel è radice נָשַׁל nasal,quæ euellere,& extirpare significat. Et huius radicis vulgatus esse intellexit,cùm hoc pacto conuertit.Nam quē Deus non liberat perdit,& extirpat.Quis enim sine illo liberabit? Vel esse potest è radice שָׁלָה sala,quę prosperare,secundare significat. Ex qua radice Græci esse putarunt,vertentes πεποιθὼς ἐπὶ κύριον ἆρα σωθήσεται sperans in Domino, nunquid seruabitur?id est,Quamuis in periculo Dei,quem graiter offendit,petat auxilium,num impetrabit illud?id est,Minime quidē.Nam ea pœna iniquus homo mulctabitur,quòd Dei auxilium,licèt illud petat,nō consequatur,vt statim declarat,dicens.

8 *Nunquid Deus audiet clamorem eius, cum venerit super eum angustia?* Cur enim audiet eum,qui semper ega illum hostili animo fuit,& qui non precatur eum dolens de offensa, sed tantùm de pœna quam timet, aut patitur?aut cur miserebitur eius supplicis orantis, à quo neglectus petulanter est.Et cur Deus opem ferat ei, qui nullas vnquàm in eo suæ posuit salutis spes. Ego annunciabo iustitiam tuam. Et opera tua non proderunt tibi: cùm clamaueris, liberent te congregati tui, & omnes eos auferet ventus, & tollet aura
Ait per Esaiam Deus. Id est, Ij liberent te,in quibus
Esai. 57. sperabas, à quibus auxilium petere solebas: qui tamen licet auxiliatum veniant, nihil proficient, vt intelligas,quàm infirma nitebaris spe. Denique hæc pœna

na diuinis oraculis impijs hominibus instituta est, vt cum aduersa fortuna exagitentur, & in magnis periculis versentur, Dei subsidium non impetrent,licèt multis illud precibus postulent, vt traditur in prouerbijs, Quando venerit super vos tribulatio, & an- *Prouer.* 1.
gustia,tunc inuocabunt me, & non exaudiam, manè consurgent,& non inuenient me. Eo quòd exosam habuerint disciplinam,Et timorem Domini non *Esai.* 1.
susceperint. Per Esaiam etiam ait, Et quum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis. Et quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt, id est,Ijs rebus,quas auarè rapuit,vt superiori versu Iob dixit.

10 *Aut poterit in omnipotente delectari?* Ille in Domino delectatur, qui in Deo spes omnes suas collocatas habet, & de eius patrocinio gloriatur, & eo fretus nullas,vel atrocissimorum hostium timet insidias.Quod declarat Abacu, Ego autem in Domino gaudebo, *Abac.* 3.
& exaltabo in Deo Iesu meo. Deus Dominus fortitudo mea,& ponet pedes meos quasi ceruorum, ait *Psalm.* 17
Dauid.Qui ita se cum Deo gerit,nullæ preces eius irritæ fiunt, sed eas Deus,si ex re eius sint, opportuno *Psalm.* 36.
tēpore audit.Delectare in Dño,&dabit tibi petitiones cordis tui. Reuela Dño viā tuā,& spera in eo,& ipse faciet,Ait Dauid.Cùm ergo is sit habitus boni, & perfectiviri,quo pacto in scelerato inesset?Quare rectè dicit,Aut poterit in omnipotente delectari?nulla certè ratione,sed in diuitijs,& alijs fortunæ ornamentis tantùm delectabitur,à quibus semper subsidiū sperauit.
[*Et inuocare Deum omni tempore.*] Ille autē hoc facit, qui fre-

Quis in Deo delectetur.

Preces bonorum irritæ nunquā sunt.

frequenter Deum precatur. Sicut etiam Christus docebat, quòd oportet semper orare, & nõ deficere, Aut omni tempore orat, & inuocat Deum, qui vitam suã totam cum virtute colit. Iactat enim hic in Domino curam suam, vt monet Dauid, quo facit, vt eum Deus enutriat (vt promittit ipse Dauid) id est, vt res suas Deus procuret, sic vt in æternum non det fluctuationẽ iusto, vt ait etiã ipse Dauid. Quare id facere nõ potest, qui vitam suã totam sceleribus inquinat.

Luc. 18. Sẽper erat qui semper bene viuit. *Psalm.* 54

11 *Docebo vos per manum Dei.* Quidam exponunt Deo iuuante. Chaldæus autem בנבואה binbuat per prophetiam Dei. Id est, quòd oraculũ acceperim â Deo. Græci verò vobis narro πέρι ἐν χειρὶ κυρίου, quid est in manu Dñi, ideſt, Qua ratione â Deo cũ impijs agatur, vt statim declarat. [*Quæ omnipotẽs habeat.*] ideſt, Quid illis reseruauerit, [*neque abscondam,*] id est, neq; vos hanc rem celabo: vel eam me scire non celabo, sed ingenuè fatear.

12 *Ecce vos omnes nostis,* Vel hac rẽ de qua dicturus sum, nam de illa vestris sermonibus egistis, vel nostis eam me scire. [*Et quid hæc sine causa vana loquimini?* Id est, cur frustra easdem res repetitis, & ita de ijs rebus disseritis, & me contumelijs oneratis, perinde quasi prorsus harum rerum ignarus, improborum hominum consilia probarem. Sicut cap. 19. dixit, Vsquequo affligitis animã meã, & atteritis me sermonib⁹? En decies cõfunditis me, & non erubescitis opprimentes me. Nempè & si ignoraui mecum erit ignorantia mea. At vos cõtra me erigimini, & arguitis me opprobrijs meis. Sequitur in hoc capite, de quo verba facimus.

Iob. 19.

13 *Hæc est pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum,*

torum, quam ab omnipotente suscipient. Id est, hæc pars propinabitur eis calicis iræ Dei, quem inclinauit (vt ait Dauid) ex hoc in hoc, veruntamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ. *Psal.* 74.

14 *Si multiplicati fuerint filij eius in gladio erunt.* Sæpe hoc libro repetitum est, & à nobis tractatum posteritatem impij licèt multa fuerit extinguendam esse, vt capite decimoquinto, Ramos eius arefaciet flamma, & auferetur spiritu oris sui. Et lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius, & quasi oliua proijciens florẽ suũ. Congregatio enim hypocrit, sterilis. Et cap. 18. Non erit semen eius, neque progenies in populo suo, neque vllæ reliquiæ in regionibus eius. Et cap. 20. Affligetur relictus in tabernaculo suo. Ex quo intelligitur hoc oportere assiduè cogitare eos, qui genus, & posteri tatem suam pro virili parte propagare studẽt, id nulla tenus fieri posse nisi multa virtute muniãtur. Quod vt quisque possit per se pęi stare, efficere tamẽ nõ potest, vt à posteris suis præstetur. Et vnius aut alterius stulti tia fiet, vt maiorum virtute benè stabilita domus corruat, aut maximam iacturá faciat. Vt temeritate, & scelere posterorũ Dauidis regnũ, genus, & familia eius prope hæsit ad metas, nisi Christi infinita virtute resti tueretur. Quare dubium non est quin vanum, & leue sit ni nio propagandi generis, & posteritatem suã studio efferri. Id quod Ecclesiastes, hoc argumento persuadere conatur dicens, Rursus detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissimè laboraui, habit urus hæredem post me, quem ignoro, vtrum sapiens, an stultus futurus sit. Et dominabitur in laboribus meis, quibus desudaui, & solicitus fui, &

gen⁹ & posteritas nisi multa virtute diu propagari non potest

Vanum & leue est propagandæ posteritatis studium. *Eccles.* 2.

est quidquàm tam vanum? [*Et nepotes eius non saturabuntur*,] Id quod illis etiam minatur Dauid, dicēs, Nutantes
Psal.108. transferantur filij eius, & mendicent. Vnius enim stultitia omnia disperdentis, & dissipantis reliqui fame cō sumentur.

15 *Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu.* Hoc etiam
Iob.20. dixerat Sophar afflictus relictus in tabernaculo suo. [*Et viduæ illius non plorabunt.*] Ratio dicendi est à Dauide etiam vsurpata
Psal. 77. psal.77. Sacerdotes eius gladio ceciderunt, & viduæ eius non plorabātur. In Hebræo actiua voce ponitur non plorabunt. Quo significatur, vel quod iusta non facient viris suis, aut propter inopiam aut propter exitiosa, & calamitosa tēpora, quibus omnia agitabuntur, conturbabuntur, & vastabuntur, vt psalmo illo magna populi clades paulò ante illa posita verba narratur, [*Vel viduæ non plorabunt*,] Quia tantum erit exitium, tāta reipublicæ vastitas, vt viri simul cum vxoribus intereant.

16 *Si comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum præparauerit vestimenta.*

17 *Præparauit quidem, sed iustus vestietur illis, & argentum innocens diuidet.* Ita euinisse legimus, vt opes multæ Laban darentur Iacob, & ciuitates, & regna eorum, qui habitabant in Palestina distributæ sunt filijs Israel, Regnum Saul collatum fuit Dauidi. Qui bonis viris pol-
Psal.36. licetur dicens, Expecta Dominū, & custodi viam eius, & exaltabit te, vt hæreditate capias terram: cum perierint peccatores videbis.

18 *Ædificauit sicut tinea domū suam, & sicut custos fecit vmbraculū.* Id est diuitias cōparauit citò perituras, & valde infirmis fūdamētis innixas, cuiusmodi tineę domus est, quæ

quę oris flatu cōuellitur, & vmbraculū custodis, quod æstate tantū vsui est, hyeme verò totus dissipatur. Ita hominis scelerati domus locupletissima, splendor domesticus, ampla familia, multæ copiæ morte appetente disturbantur, & inutiles fiunt. Thesaurizat enim sibi thesauros in terra, vbi ęrugo, & tinea demolitur. Et *Matt.6.*
quemadmodum amēns esset ille custos vinearum, qui vmbraculo illo leuiter instructo contētus, de nulla domo alia esset solicitus. Nā hyeme nihil illo protegeret, Vanū esse
sed nudus cæli pateret iniurijs. Ita valde amētes homi- diuitias magno studio
nes illi sunt, qui huius vitæ fortunis cōtenti nihil illas comparare
curant, quæ ad vitam futurā attinent. Nam cū ex hac vita breuissima migrauerint, quo se cōferent, vt miserias inauditas, & infinita mala declinent. Quòd dicit, [*Sicut custos fecit vmbraculum*,] Ita est in Hebręo, sed Græci in eandem rationē totum hunc versum trāstulerūt ἀσπέρη δὲ ὁ οἶκος αὐτοῦ ὥσπερ σῆτες καὶ ὥσπερ ἀράχνη erit domus eius, sicut tinea, & sicut tela araneæ. Ita enim hoc idē cap.8. dixit Baldad, Sicut tela aranearū fiducia *Iob.8.*
eius. Innitetur super domū suā, & nō stabit. Explicat ipse Iob, id quod nos dicebamus, quo inquā tempore opes omnes, & facultates hominis iniqui, tineæ domū araneæ telam, custodis vmbraculum esse constabit.

19 *Diues cum dormierit nihil secum auferet.* Id est, cum *Psal.48.*
interierit, Sicut dixit Dauid, Quoniam cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. [*Aperiet oculos suos, & nihil inueniet.*] id est, Conuertet se ad eas res, in quibus positas habebat spes suas, & nihil in eis subsidij reperiet. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in *Psal.75.*
manibus suis, ait Dauid.

In quantas post mortẽ impijs incurrent calamitates.

20 *Apprehendet eum quaſi aquain pia.* Docet in quantam hyemem, atque procellam poſtquam animam efflauerit, ſceleratus homo incurret. Vt intelligamus quantis nobis præſidijs opus ſit ad vitam traducendam futurã. Quibus autem verbis explicari poteſt, in quantam veniet inopiam diues, poſtquàm è uita diſceſſerit. Nonnihil huius rei declaratur in hiſtoria diuitis, qui epulabatur quotidie ſplendidè, narratur tamen, vel aquæ guttã inuenire non potuiſſe ad linguam ſuam refrigerãdam. Quod dicit, [*Apprehendit eũ quaſi aqua*, Id eſt, vndiq; cinget. Et obſidet eum ita, vt eam effugere nullo pacto poſsit, [*Nocte opprimet eũ tẽpeſtas.* Id eſt, magna calamitatis vis, quod tempeſtas vrgeat per ſe ſatis eſſet graue ſed grauius, quod nocte, vt omni orbetur ſpe reperiendi refugium. Certum enim eſt impios, poſtquàm animam efflauerint, æternis tenebris eſſe mandandos, vt luce nunquàm fruantur, qui magnũ dum viuerent eius odium habuerunt. Vſque in æternum non videbit lumen, ait Dauid, Vel [*nocte opprimet eum tempeſtas,* vt exponit Gregorius, quia citius, quàm putauerat, aut die, quam non exiſtimabat animam aget, & propterea cuidam diuiti dictum fuiſſe narratur, Stultè hac nocte animam tuam repetunt à te.

Luc.16. *Pſal. 48.* *Luc.12.*

21 *Tollet eũ ventus vrens, & auferet, velut turbo rapiet eũ de loco ſuo.* Confert mortem vẽto vrenti, qui vehementiſsimus eſſe ſolet, & turbini, qui quercus, atq; adeò robuſtiſsimas nõnunquàm conuellere viſus eſt. Sed hęc leuiſsima ſunt, ſi cũ mortis ſumma vi, in impios præſertim, comparentur, qui nullis fortunis, atque copijs vitam ſuam redimere poterunt. Vt ait Dauid, Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarũ gloriãtur, fratrem non redimet, redimet homo: nõ dabit Deo placationẽ ſuã, & pretium redemptionis animę ſuę, ideſt, Licèt homines de ſuis viribus ac diuitijs glorientur, & in eis ſperent, nemo tamen fratri ſuo vllis pecunijs vitam redimere poterit, neque pretio vllo animæ ſuæ redemptionem æſtimare poterit. Cùm igitur ad hanc rem vtiles non ſint diuitiæ, ſed citò præter mittendæ ſunt, nõ eſt eur tanti fieri debeant. Quia igit diues nullo modo morti reſiſtere poterit, eius mors turbini, & vrenti vento comparatur. Idem ſignificauit Dauid dicens, Fiant tanquàm puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos. Viri verò boni licet moriantur, non conuelluntur, neque eos mors tanquàm puluis tollit in altum. Sed cùm ſint plantati, (vt ait ipſe Dauid) ſecus decurſus aquarum, mors tempus illud oportunum affert, quo fructus ferẽt ſuos. Iuſtus enim confidit in morte ſua, ait Salomon. Non timet, ſicut impius, quia omni ſua moriens fruſtratur ſpe. Quare mors bonorum turbini conferri nequit.

Inutilitas diuitiarum

Pſal. 34. *Pſal. 1.* *Pron. 14.*

22 *Et mittet ſuper eũ, & non parcet:* Mittet cruciatus ſcilicet, tormenta, & alia multa mala, quibus illum perpetuis temporibus diſcruciauit. Quia, vt Chriſtus narrat apud Matthæum, Iratus Dominus eius tradidit eũ tortoribus, quoad vſque redderet vniuerſum debitũ. Nihil enim iam parcet illi. [*De manu eius fugiens fugiet.* Non quôd fuga liberari, aut in tutum locũ recpii poſsit. Sed quòd Deo iam non audebit repugnare. Sed ei cedet is, qui vt dicebat Eliphaz, Tetendit aduerſus Deum manum ſuam, & contra omnipotentẽ roboratus eſt. Cucurrit aduerſus eũ erecto collo, & pingui ceruice armatus eſt, is iã abiectis armis terga vertet, & temeritatẽ.

Matth. 18 *Iob. 15.*

23 *Stringet ſuper eum manu ſuas, & ſibilabit ſuper illum, intuens locum eius.* שפק iſpoc, quod [*ſtringet*] vertit noſter interpres, in eandem rationem Hebræi plaudet interpretantur, tradunque. ש. cun puncto in dextro eſſe pro. ס. quod aliquando fieri contingit, plaudere autẽ manibus, & ſibilare admirantis ſigna in ſcriptura ſunt: vt ait Hieremias, Plauſerunt ſuper te manibus omnes tranſeuntes per viam, ſibilauerunt, & mouerunt capita ſua, ſuper filiam Hieruſalem. Hæccine eſt vrbs (dicẽtes) perfecti decoris gaudium vniuerſæ terrę. Ita etiam qui diuitis viderant res ſecundas, eum poſtea deceſiſſe & domum eius deſtructam, & familiam diſſipatam, & fame vexatam cernentes admirabuntur tantam tamq; celerem eius fortunæ commutationem. Quare Iob bene declarat, quàm magna diuitis ruina futura ſit. *Tiren.*

CAPVT. XXVIII.

A HAbet argentum, venarum ſuarum principia: & auro locus eſt, in quo conflatur.

2 *Ferrum de terra tollitur: & lapis ſolutus calore, in æs vertitur.*

3 *Tempus poſuit tenebris, & vniuerſorum finem ipſe conſiderat, lapidem quoque caliginis, & vmbrã mortis.*

4 *Diuidit torrens à populo peregrinante, eos quos oblitus eſt pes egentis hominis & inanes.*

5 *Terra de qua oriebatur panis in loco ſuo, igni ſubuerſa eſt.*

6 *Locus ſapphiri lapides eius, & glebæ illius aurum.*

7 *Semitam ignorauit auis, nec intuitus eſt oculus vultu-*

B *ris.*

8 *Non*

8 *Non caluerunt eam filij inſitorum, nec pertranſiuit per eam leæna.*

9 *Ad ſilicem extendit manum ſuã, ſubuertit à radicibus montes.*

10 *In petris riuos excidit, & omne pretioſum vidit oculus eius.*

11 *Profunda quæfluuiorũ ſcrutatus eſt, & abſcondita in lucem produxit.*

12 *Sapientia verò vbi inuenitur: & quis eſt locus intelligentiæ?*

13 *Neſcit homo pretium eius, nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium.*

14 *Abyſſus dicit, Non eſt in me: & mare loquitur, Non eſt* C *mecum.*

15 *Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argẽtum in commutatione eius.*

16 *Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi ſardonycho pretioſiſſimo, vel ſapphiro.*

17 *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vaſa auri.*

18 *Excelſæ & eminentiæ non memorabuntur comparatione eius: trahitur autem ſapientia de occultis.*

19 *Non adæquabitur ei topazius de Aethiopia, nec tinctura mũ* D *diſſimæ componetur.*

20 *Vnde ergo ſapientia venit? & quis eſt locus intelligentiæ?*

21 *Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latet.*

22 *Perditio & mors dixerunt, Auribus noſtris audiuimus famam eius.*

23 *Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locũ illius.*

24 *Ipſe enim fines mundi intuetur: & omnia quæ ſub cælo ſunt reſpicit.*

25 *Qui fecit ventis pondus,& aquas appendit in mensura.*
26 *Quando ponebat pluuijs legem,& viam procellis sonantibus.*
27 *Tunc vidit illam,& enarrauit,& præparauit,& inuestigauit.*
28 *Et dixit homini,Ecce timor Domini,ipsa est sapientia: & recedere a malo,intelligentia.*

DIfficilè hoc caput habetur, & in eare maior eius est difficultas, quòd non satis cõstat,in qua re versetur,aut quid in eo Iob sibi tractãdum posuerit. Quidam eius subiectum esse opinantur,Vt aperiat,quòd quemadmodũ res omnes natura principia,& exitus habent,ita etiam hominum facta exitus esse habitura,bona bonos,mala verò malos. Alij autem quod quemadmodum est, qui res naturàles gubernat,ita qui morales. Alij quòd propterea idem probis,& improbis eueniat,quòd omnia moueantur,atque mutentur. Alij,vt in quo vera sapientia,sit declaret.In quibus omnibus sententijs,id mihi deesse videtur,quòd non explicant, quem ad finem,qua ve de causa de hac re sermonem induxerit, aut qua ratione hoc caput cum superiori coniũctum sit. Vt mea tamen fert opinio.Hæc duo capita vna, & perpetua oratio sunt,& vna vocis contentione pronũciata.Nam superi capite narratur, Addidit quoq; Iob assumens parabolam suam.Quod sequenti capite repetitur.Quod indicium esse videtur,Iob postquàm capite superiori loqui cœpit,vsque ad finem huius non cessasse.Deinde verò tacuisse,ac deinde sequentis sermonem exorsum fuisse. Quoniam ergo superiori capite

docuit,Per manum Dei,vt ipsius verbis vtar,quę sit pars hominis impij apud Deum,& hæreditas violentorum,quam ab omnipotente suscipient. Hoc capite Docet,quæ sit pars hominis pij. Quia igitur de re magna dicturus erat,altè huius rei sermonem repetit, docens difficillimum esse hanc partẽ hominis pij cognoscere,& postquàm cognita fuerit ad eam peruenire,quæ poetica ratione,comparatione & dissimilitudine persequitur dicens, Quæ sit pars hominis impij.

1 *Habet argentum,venarum suarum principia,& auro locus est in quo conflatur* Id est,quamuis argentum,& aurũ res pretiosæ sint, non iuuentu tamen difficiles sunt.Nam argentum venis suis nascitur, aurum verò certis locis conflatur.

2 *Ferrum de terra tollitur,& lapis solutus calore in æs vertitur.* id est,Ferrum etiã est inuenire,in terra enim nascitur, ex terraque suscipitur,locus etiam in quo æs conflatur,Lapis enim,in quo nascitur,calore liquefactus,æs fundit.

3 *Tempus posuit tenebris,* Id est,tenebræ ipsæ licèt magnã præ se obscuritatem,& difficultatem ferant,tamen eis Deus tempus præscripsit,quod nos minimè latet, scimus enim, quantum vnaquæque nox sit duratura. Eãdem,sed clarius Hebræa verba habent sentẽtiam,quæ ita ad verbum reddẽtur,Finem posuit tenebris. Et ita transfert Chaldæus. In eandem rationem Græci vertunt,τάξιν ordinem posuit tenebris. Quę omnes versiones in loco illo Geneseos cernũtur diuisit lucẽ á tenebris. Antequàm enim fieret id, nullus,neque finis, neque ordo, neque tempus tenebris positum erat.

[*Et vniuersorum finem ipse considerat.* Id est, vt tenebris, ita

ita rebus omnibus naturę, & perfectionis suæ fines ex quisiuit, vltra quos eorum perfectio progredi non potest. Res enim omnes, vt de sententia Augustini theologi tradunt modo, specie, & ordine à Deo circumscriptæ sunt, & definitæ. Rectè igitur noster ita transtulit interpres, quod ad verbum in Hebræo est, Et vnicuiq; perfectioni ipse exquirit, subaudi finem, aut terminũ. Idem Græci significarũt conuertentes καὶ πᾶν πέρας αὐτὸς ἐξακριβάζεται, & omnem terminum ipse inuestigat, id est, Vniuscuiusque rei terminum. [*Lapidem quoque caliginis, & vmbræ mortis,*] Id est lapidem in loco iacentem abstrusissimo exquirit ipse, faciens vt in lucẽ prodeat, & ab hominibus reperiatur, vt gemmas, & vniones ex locis abditissimis homines opera, & industria sua frequenter eruunt.

4 *Diuidit torrens à populo perigrinante eos, quos oblitus est, pes egentis hominis, & inuios.* Quoniam lapidem esse caliginis dixit, quem Deus exquirit, id hoc versu magis amplificat, Non solùm lapides, sed etiam res alias atque adeò homines latere in oculto, subaudiendum verò est, quæ res postea cognoscuntur, & apertè fiunt. In oculto verò latent ratione (exẽpli causa) torrentis, qui iuxta illas aqua tam profunda defluit, vt nullus perigrinus iter faciens ad eas possit accedere, quare penitus inuiæ fiunt. Ait ergo. [*Diuidit torrens a populo perigrinante.* Id est, separat à peregrinis, & iter faciẽtibus eos, [*quos oblitus est pes egentis hominis,*] Id est, peregrinantis pauperis oblitus (inquã) eos est, quia videt se ad illos siue mõtes siue homines trãsire nõ posse, cũ inuij prorsus sint. Ita vulgatus interpres, qui difficilis nõnullis visus est satis exponi potest. Locus autẽ in Hebræo ita difficilis, & lubricus

cus est, vt vix vbi mẽs cõsistat reperiri possit. Ex quo factũ est, vt nullus interpretũ, & cõmentatorũ ei lumẽ vllũ atulisse videatur. Nulli enim alterius placet explicatio. Siquidẽ tot modis interpretãt, quot interpretes in eo versati sunt. Etenim multæ in eũ difficultatis causæ cõueniũt, cũ posset vnaquęq; per se satis eũ difficilẽ reddere. Sunt enim multa in eo ambigua verba, & multæ enunciationes nimis concisæ. Nã ambiguũ est verbũ illud, qđ [*diuidet*] Vulgatus vertit. Nã est פרץ paraz quod erũpere, destruere, & multiplicare etiam est. Gręci diuidere intellexisse videntur, nã διακοπὴ incisio trãsferunt. Chaldæus autẽ multiplicare intellexit, nã תקף tacheph preualuit reddit. Sed Hebræi, & multi Latini erumpere declarant. Tũ illud quod [*populo*] conuertit vulgatus, ambiguũ est, nam est, עם. quod cum puncto Pathac significat populum, cum puncto Chirich est prępositio Cũ. In codicibus autẽ Hebręis, qui nũc circunferuntur, cum puncto subscribitur chirich, quare Chaldæus, Græci, & omnes ad vnum Hebræi, & multi Latini Cum interpretãtur. Est etiam ambiguũ illud, quod [*peregrinante*] transtuiit est enim גר gar quod accolam, & peregrinum declarat, si sit à radice גרר gur habitare peregrinari. Sin autem sit à radice נגר nagar diffundere, difluere, diffusum indicat. Duobus Hebræis, qui docti habentur placet hoc loco diffusum interpretari. Reliqui quos ego vidi, & omnes Latini, vel peregrinum, vel accolam reddunt, Græci difficilius reddiderunt κονιας calcis, aut pulueris. Illud etiam quod [*egentis*] transfert, ambiguum etiam est. Siquidem in libris, qui nunc circunferuntur est דלך dallu, si tamen sit sine. ך. vt esse potest, cùm sit

Locus valde obscur⁹

ſit litera quieſcens, quę adeſt, & abeſt, pauperem & egentem ſignificat. Sed, vt modo legitur, eſt etiã ambiguum, nam aut exauſtę ſunt, aut eleuatę ſunt, declarat. Quare in contrarias ab exponentibus trahitur ſententias. Quidam, Aquę eleuatę ſunt, id eſt, inũdarũt interpretãtur. Alij exhauſtę, vel exſiccatę ſunt. Tum quòd [*Pes egentis,*] dicit vulgatus, vt nunc leguntur, Hebręa non poteſt fieri, vt genitiuus Egentis regatur à nomine Pes. Nã in hoc nomine collocat̃ accẽtus Athnah. Quare à ſuperioribus verbis, nõ à ſequẽtibus determinatur. Illud etiam quod Inuios noſter interpres traducit, eſt in Hebręo נעו nahu, quod omnes Hebręi motę ſunt, vel mouerunt ſe ſe, declarant. Chaldęus autem אדטלטלו italtalu vagati ſũ. A verbo נוע nuha mouere vagari. Iam verò nimis conciſę, & lubricę illę orationes ſunt, vt verbum de verbo Hebręa reddamus. Erumpit torrens iuxta incolam, obliuioni traditi à pede, eleuatę ſunt, prę homine notę ſunt. Poteſt etiam transferri, Eleuati ſunt, & moti ſunt, vt vel in genere ſit ambiguitas. Cum igitur tot difficultatibus, hic verſus implicetur, mirum non eſt, quod infinitis propemodis explicetur. Principes autem eius expoſitiones ſunt hęc Chaldęi. תקף כהלא מן אתר דמפלח מרזב דא דמתכשדן מלמעבר ברגלא אזדקפו מבכד נשא אד טלטלו tacheph nahala min atar demuphlah marzebaia demitnaſin milemehbar beragla izdecapu mi bene naſa italtalu, Pręualuit torrẽs loco exculto, fiſtulis obliuioni traditis, quòd pedibus pertranſirẽtur, eleuatę em̃ ſunt prę filijs hominũ vagatę ſunt. i. Aquę quę fiſtulis antea deriuatę ad agros irrigandos inundatione torrentis, ita aquis auctę ſunt, vt hac atque illac vagantes per

per agros altiores, & abundantiores fiunt, quàm ab hominibus deriuari, aut pedibus per tranſiri poſsit. Quæ dicuntur ad ſignificandum magnã nonnunquàm abũdantiam aquarum ſubito erumpere, quę quidem aquæ abſconditæ erant, & penitus ignotæ. Sicut lapis quem caliginis, & vmbræ mortis vocauit: vt non ſolum lapidis, ſed etiam aquæ exemplum proponat. Quidam Hebræus in eandem ſententiam, ita explicat, Deus torrentem auxit loco, ex quo manat, & eſt locus ſub terra latens, & loca torrentis obliuioni traduntur à pede, & non tranſibunt illum, quia aquæ excreuerunt, & hominibus præualuerunt, mouentur, & eleuant fluctus. Alius, Inundatur locus torrentis, qui adeò aquis effuſus eſt, vt obliuioni præ multitudine tradetur, quã calcauerunt filij hominum. Alius ſic, Aliquando auget Deus aquis torrentem, qui alluit eos homines, qui habitãt iuxta illum, & exſiccat illũ, vt aridus ſit. Ex quo fit, vt loca obliuioni tradita à pede, cum arida fiant, mouentur pedes hominis, vt illac tranſeãt. Ad eãdem etiã hæc pertinent ſententiam, vt ſubito aquas occultiſsimas erumpere, & effluere declarent: ac rurſus, cùm areſcunt, apparent ea in alueo torrentis, quæ tegebantur aquis. Vt vndiq, doceatur res occultiſsimas patefieri. Sed Septuaginta viri has has omnes difficultates prætermittentes, tantùm tetigerunt torrentem nonnunquàm exhauriri, atque exſiccari ſic, vt aluei ſui puluerem, calcẽ ve detegat. Reliqua huius verſus ad moralẽ ſententiam traduxerunt, ita enim conuertunt διακοπὴ χειμάῤῥον ἀπὸ κονίας, οἱ δὲ ἐπιλανθανόμενοι ὁδὸν δικαίαν ἠσθένησαν ἐκ βροτῶν inciſio torrẽtis à puluere, at infirmati ſunt, ij mortales, qui viæ iuſtę obliuiſcuntur. Inciſio autem

valde ſimiles ſunt. Ex quo fit, vt vna pro alia obrepat. ז. autem eſt meus. ו. verò ſuus, vel eius Quadrat etiã ſententia, Omne pretioſum vidit oculꝰ meus, ideſt, Omnium generum harum rerum pretioſarum, quas commemoraui, ego ipſe res ſingulas multas vidi, dicoque, quæ experientia didici.

11 *Profunda quoque fluuiorũ ſcrutatus eſt.* Res etiam in profundis fluuijs iacẽtes, aquis opertas, quæ illuſtrari nullo modo poſſe videbãtur, ſcrutatus eſt Deus. Sed quomodo ſit ſcrutatus, cognoſcitur ex verbis Hebræis, quæ ita ad verbum habent, A fletu ligauit [id eſt cohibuit] flumina. Fletum fluminum vocant Hebræi per translationem profunda fluminis, ſic cap. 38. dicitur, Nunquid ingreſſus es בכבא nibece profunda maris. Tũc igitur profunda fluminis ſcrutatur, cùm flumina exſiccat, ita enim patefiunt, quæ in profundis eius iacebant. [*Et abſcondita in lucẽ produxit.*] Generalis propoſitio eſt, quę ex rebus ſingulis cõmemoratis probata eſt argento, auro, ferro, ære, tenebris, lapide abſcõdito, ex aquis ſubito bullientibus, ex igne ex cauernis erumpente, ex ſaphiro, & auri glebis, ex riuis, ex profundis fluuiorum.

12 *Sapientia verò vbi inuenitur, & quis eſt locus intelligentiæ.* Totum hoc caput in hac ſententia explicanda, & ornanda (vt diximus) vertitur. Ornauit autẽ illam ex rebus diſsimilibus, ideſt, Res occultiſsimæ, & abſtruſiſsimæ in terris reperiuntur, ſapientia autem in tota terra nõ reperitur, Quare omnium rerum, quæ in terra ſunt occultior, & pretioſior eſt. Sapientia ergo, cùm in terra non inueniatur, in cælis eſt quærenda. Nam eſt hominibus, cunctis alijs rebus neceſſarior. id quod poſt e philoſophi

Sapientia vera res obſcurisſima eſt.

loſophi intellexiſſe videntur, in fabulis tradentes, Prometheum, qui ὁ προμηθεὺς, id eſt, prouidẽtia dicitur, cũ ignis ad homines informandos in terris inueniri non poſſet, auxilio Mineruæ cælum aſcendiſſe, faculaq; in in ſole aſcenſa, nonnihil luminis ad homines, quos ex luto fecerat abſoluendos perficiendoſque detraxiſſe. Cuius rei fabulã multis Plato in Protagora perſequitur. Multis etiam in toto Menone diſſerit nullos in orbe terrarum virtutis, quam vera ſapiẽtia poſtulat, eſſe magiſtros. Lumen autem eſt, vt ad fabulam reddeamus, ſapientia, quo animus illuſtratur, & homines terreni informantur, vt ipſe Plato interpretatur. Quę ſi è cælis nõ ſit elapſa nuſquã in terra reperietur. Id quod Plato his verbis in fine Menonis concludit ἀρετὴ ἂν εἴη οὔτε φύσει οὔτε διδακτὸν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγιγνομένη ἄνευ νοῦ ὅτῳ ἂν παραγίγνηται. Virtus neque eſt nobis natura inſita, neque doctrina comparata, ſed diuina quadam ſorte nobis tributa, ſine mente eius in quo ſit. Forte Plato cùm Sine mente, dicit illud ſignificauit, quod diuus Auguſtinus in diffiniẽda infuſa virtute ponit, Quam Deus in nobis ſine nobis operatur.

Qui terrena ſapiunt ſapientes eſſe nõ poſſunt. *Philipp. 3.*

Docet igitur in hoc reliquo capite Iob, primùm ſapientiam in terra non eſſe. Quare qui tantùm terrena ſapiunt, Minimè ſapientes eſſe poſſunt. Deinde ſapientiam longe pretioſiorem eſſe rebus omnibus, quę in terra pretioſæ habeantur. Acitertiò Deo tantùm per ſe vique ſua notam eſſe, ab eoque eſſe petendam, quartò denique in quo poſita vis ſapientię ſit.

13 *Neſcit homo pretium eius*, Id eſt, neſciunt homines quanti ſapientia facienda ſit, dum illam nihil curantes alijs rebus ſtudent. Si enim pretium eius ſcirent,

non solum diuitijs omnibus terrenis verùmetiam vita existimarent esse commutandam. Sicut dixit Menander.

οὐκ ἐστι σοφίας κτῆμα τι μιώτερον,

Nulla possessio pretiosior sapientia est, & Sophocles.

προνοίας οὐδὲν ἀνθρώποις ἔφυ
κέρδος λαβεῖν ἄμεινον, οὐδὲ νοῦ σοφοῦ.

Prouidentia nullum hominibus natura comparatum est emolumentum acquisitu præstantius, nec animo sapiente. Hebraicè est ערכה hercah, quod est, vel æstimatio eius, siue pretium eius, aut ordo eius, id est, ratio eius, & ita Græci conuertunt οδὸν αὐτοῦ viā eius, quod potest esse rationē & naturā eius, vel viā, qua inueniēda sit. [*Nec inuenitur in terra suauiter viuentium.*] Viuentes vocat, qui hanc vitam mortalem traducunt. Et ita Græci transferunt non inuenitur ἐν ἀνθρώποις inter homines.

Sapientia res pretiosissimo.

14. *Abyssus dicit non est in me, & mare loquitur non est mecū.* Ne autem quis existimet in terra esse, licèt hactenus inuenta non fuerit, quòd in abditissimis, sicut alię res, de quibus dixit, lateat orbis terrarū locis: ponit duo ocultissima orbis loca, ex quibus cætera intelligi vult, quæ fatentur, & præ se ferunt sapientiam absconditam nō habere. Est autem abyssus magna aquarum congeries, quæ fundo vacare videatur: mare autem est etiā aquarum congeries Hebręis, in qua nō ita difficile fundum inuenitur. Exponit deinde pretiosorem esse rebus terræ pretiosissimis.

15. *Non dabitur aurū obrizū pro ea.* Est obrizū aurū purissimū, à quo omnis scoria, & omne aliud metallum igne fuerit detractū. [*Nec appēdetur argētū in cōmutationē eius.*]

16 Non

16 *Nō conferetur tinctis in die coloribus.* In Hebræo est כתם אפיר ceten ophir aurū ophir, & ita Græci conuertūt. Sed vulgatus interpres Chaldęum sequutus fuisse videtur, qui פטלון pitlauan ophir vertit, quod varios colores ophir quidā interpretantur. Sed alij aurū ophir. Nihil autem differt, quod vna vel alia res pretiosa ponatur, cùm propositum constet. [*Nec lapidi Sardonycho pretiosissimo vel sapphiro.*

17 *Non adæquabitur ei aurū vel vitrum.* Vitrum etiā Gręci vertunt, quidam vero cristallum.

18 *Nec commutabuntur pro ea vasa auri excelsa, & eminentia non memorabūtur incōparatione eius.* Ita etiam Græci transferunt, sed ראמות & גבדש ramoth & gabis, quæ hi clasici interpretes excelsa, & eminentia reddūt, omnes Hebræi Chaldęum sequentes lapides quosdam pretiosos esse dicūt, & ita coralia, & vnionem quidam interpretantur, alij smaragdos, & gēmas. [*Trahitur autē sapientiu de ocultis,* Vt versu. 21. ait, abscōdita est ab oculis omnium viuentium. Sed quòd de ocultis dicit, legisse videtur in Hebręo מפנדנה mepenina, quod est intrinsecus, vt interpretatur psalmo. 44. vers. 14. Vel מפנדם mepenim, quod eodem modo interpretatur. Vel idem esse putauit Græcis auctoribus subscribens, qui ἐσωτατα intima conuerterunt. Sed in Hebræo nunc est מפנדנדם mipeninim, quod gemmas significat, & ita vertit ipse vulgatus Prouerbiorum. 20. vers. 15. Est aurum & multitudo gēmarū. Et alijs locis opes declarat, & alio loco ebur antiquū. Puto autē pyropos significare, quæ gēmæ sunt rubro splēdore fulgentes, quę Hispanè *Rubies*, vel *Carbuncos* vocātur, quę pretiosissimę iudicātur. Nam dicit Hiere

 mias

mias in Thren.4. rubicundiores מפנינים mipenim. Chaldæus hoc loco conuertit מרגלין margalian margaritas. Ita igitur verbum de verbo hunc locum reddemus, Acquisitio sapientiæ quàm gemmarum, id est melior est, acquisitio sapientiæ, quàm gemmarum.

19 *Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tincturæ mundissimæ componetur.* כתם cetem tincturam vertit, vt versu.16. Chaldæum, vt quidam opinantur secutus, sed vt illo loco diximus, omnes Hebræi, & Græci auctores aurum interpretantur hoc, & illo loco. Vt igitur, quâ ti facienda sit sapientia, nobis exponeret, eam cum pretiosissimis quibusq; rebus terrestribus cõparauit. Licèt eas omnes simul infinitis partibus pretio, & æstimatione ita vincat, vt nequeant inter se conferri. Similis locus est in Sapientia, Venit in me spiritus sapien-
Sapien. 7. tiæ, & præposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Nec comparaui illi lapidem pretiosum. Quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua. Et tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem, & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam, sequitur in Iob.

20 *Vnde ergo sapientia venit, & quis est locus intelligẽtiæ?* Hoc dicit, vt faciat auditorem attentum spe rei magnę, quã dicturus est.

21 *Abscondita est ab oculis omnium viuentium*, Idem est, quod illud versus.13. Non inuenitur in terra suauiter viuentium. Vera enim sapientia longè differt ab ea, quam habent filij huius seculi, qui vocantur à Christo: quæ sapientia carnis dicitur, qua huius vitæ com-

commoda, & res corpori vtiles, atque iucundas solerter procurant. Adeo autem, hæc â vera sapientia, quæ spiritus prudentia nominatur, distinguitur, vt ei planè contraria sit, neque in idem subiectum conuenire possint. Nã prudentia carnis, auctore Paulo, mors est: prudentia autem spiritus vita, & pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta: nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. [*Volucres quoque cœli latet.*] Quia cùm in terra non sit, nulla, vel velocissima res eã indagare, vel ad eam peruenire potest. Vt igitur animis nostris penitus insitum sit sapientiam in orbe terrarum non esse, sed è cælo delabi oportere, his dicendi rationibus vsus est.

Multum differre inter sapiẽtiã carnis, & sapientiam veram.

Rom.8.

22 *Perditio, & mors dixerunt, Auribus nostris audiuimus famã eius*, Quidam simpliciter hunc locum intelligendũ opinantur, hoc est, Neque in perditione, neq; in morte sapientia est, Sicut versu.4. dixit, Abyssus dicit, Nõ est in me, & mare loquitur, Non est mecum. Hebræi nescio qua ratione ducti perditionem, & mortem materiam, quam philosophi vocant primam, quæ omni vacat forma interpretantur. Quę quodammodo Dei sapientiam declarat. Sed cur informata non etiam declaret? cũ forma sit materia perfectior, ac proinde expressius est sapientię & potentiæ Dei vestigiũ. Sed non dubito quin diuina quędã philosophia, & theologia, hoc versu adumbretur. Nec sine causa perditionẽ, & mortem eius famam audiuisse dicit, cùm in cæteris rebus omnibus ad mortales homines pertinentes vllũ eius vestigium, aut vllam eius cognitionem planè esse neget. Perditionem ergo existimo hîc peccatum esse, ef-

Perditio ponitur pro peccato.

fectus pro cauſa per metonymiam. Quia enim peccatum inſignem homini perditionem attulit, ſolet perditio pro ipſo vſurpari peccato. Vt in Oſea, Perditio tua Iſrael. Tantummodo in me auxilium tuum. Nihil enim hominis eſt ſolius, niſi peccatum. Nam pœna à Deo etiam imponitur. Mors autem eſt hîc illa mors ſecunda, de qua Ioannes ſcribit in Apocalypſi, Pars illorum erit in ſtagno ardenti igne, & ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Hac enim morte abſoluitur omnino illa, quam peccatum attulit, perditio. Sapientia igitur non eſt in peccato, neque in æterna morte. Verum tamen rectè dicitur vtrumque eius famam audiuiſſe, quia eſt vtrumque veræ, & perfectæ ſapientiæ contrarium, vnum autem contrarium non niſi per alterum perfectè cognoſcitur: præſertim ea contraria quorum vnum alterius priuatio eſt, cuiuſmodi hæc ſunt. Quia ergo nemo perfectè cognoſcit, quanta ſit ſtultitia peccatum, niſi qui veram ſapientiam cognoſcat. Rectè dicitur peccatum ſapientiæ famam audiſſe: quia qui plenè peccati rationem cognouerit, veram etiam ſapientiam cognoſcet. Quod benè intelligitur ex eo, quòd alter in alterius definitione ponatur. Nam ipſe Iob in fine huius capitis, ita ſapientiam deſcribit, Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo intelligentia, malum autem hîc peccatum eſt. Quod ita de Auguſtini ſententia Theologi diffiniunt Eſt dictum, factum, vel cõcupitum contra legem Dei. Lex autem Dei vera ſapientia eſt. Mors etiam illa ſecunda contraria eſt vitæ noſtræ, quæ eſt Chriſtus, vera ſapientia Dei, qui etiam factus eſt vera ſapientia noſtra. De illo enim Paulus ſcribit, Factus eſt nobis ſapientia,

Oſea.13.

Apoc.21.

Perditionẽ & mortem audiſſe ſapientiæ fama.

Eximia quædam Theologia

tia. Nullus etiam vndique perfectè, & abſolutè cognoſcit, quanta illa mors ſecunda ſit, niſi qui vitam illam, quam nobis Chriſtus attulit, penitus pernouerit. Hanc ergo diuinam philoſophiam Theologiamque hoc verſu ſatis acutè perſtringi opinor. Poſſumus etiam explicare perditionem, & mortem ſapientiæ famam audiſſe: quia quàm primùm homo perditus fuit, veræ ſapientiæ, quæ Chriſtus eſt rumor ſparſus fuit, cùm antea, licèt per eam mundus factus ſit, nulla eius mentio facta fuerit: rumorem voco illa verba, quæ ſerpenti dicta ſunt, Ipſa conteret caput tuum. Ipſum eſt in Hebræo ſemenque mulieris, quod Chriſtus fuit, referri putatur, ipſa etiam mulier per ipſum ſemen caput contriuit ſerpentis. Quia igitur ſapientia hominem morti, & perditioni obnoxium reſtituit, tãquàm mortis, & perditionis verum contrarium, idq; ſignificatum fuit, quàm primùm mors, & perditio extitit, & in tanto damno reſarciendo Deus maximè ſapientiam ſuam declarauit, doctiſsimè mortem, & perditionem ſapientiæ famam auribus ſuis audiſſe dicit. Cùm igitur tot hactenus res numerauerauerit, quibus reliquas omnes orbis terrarum comprehẽdi vult, quę prorſus Sapientiæ locum ignorauerint: docet deinde, quis, vbi ſit ſapientia, certum, & exploratum habeat.

Coloſ.3. *1.Cor.1.*

Geneſ.3.

23 *Deus intelligit viam eius, et ipſe nouit locum illius.* Via ſapientiæ eſt lex Dei. Si enim legem, & præcepta Dei ſeruauerimus ad veram peruenremus ſapientiam, ipſaque ſapientia id declarat, dicens in prouerbijs, Beati qui cuſtodiunt vias meas. Audite diſciplinã, & eſtote ſapientes, & nolite abijcere eam. Diſciplinam vias

Quæ via ſit ſapiẽtia inueniẽdę.

suas exposuit esse. Disciplina verò lex Dei est. Et alio
Prouer. 8 loco id ipsa sapientia docet, dicens, Inuijs iustitiæ ambulo in medio semitarum iudicij. Locus autem sapiẽtiæ est ipse Deus. Sicut ipsa dicit sapientia, Ego ex ore
Eccli. 24. altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam. Quare in cuius mente Deus non habitauerit, in eo sapientia esse non potest. Neque vera sapientia ab alio,
Locus sapiẽtiæ vbi sit. quàm â Deo quæri potest, neq; sine eius ope vllo modo quisquam eam sibi parit. Quod in sapientia demonstratur, Quæ in prospectu sunt inuenimus cũ labore. Quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? Sen-
Sapien. 9. sum autem tuum, quis sciet, nisi tu dederis sapientiã, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis? Propterea que monet Iacobus, Si quis indiget sapientia postu-
Iacob. 1. let a Deo, qui dat omnibus affluenter.

24 *Ipse enim fines mundi intuetur, & omnia, quæ sub cælo sunt respicit.* Ex quo fit, locum, & viam sapientiæ Deum latere non posse.

25 *Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura.*

26 *Quando ponebat pluuijs legem, & viam procellis sonantibus,*

27 *Tunc vidit illam.* Antequam Deus quidquàm efficeret, sapientiam suam in se tãtùm cernebat. At simul atque vniuersum, & eas res quas amplectitur, cõfecit, nõ solum in se, sed etiã in alijs rebus suã sapientiã cognoscit. Quia verò res omnes infinita sapiãtia creatæ sunt,
Genes. 1. ita factum est, vt essent absolutissimæ perfectissimæq; valde denique bonæ, vt est in Genesi. Sicut artifex nõ
Dei sapientia in rerũ creatione demonstratur. solum ex ea, qua imbutus est arte, sed etiam ex opere ab eo confecto artis suæ vires cognoscit: ita Deus sapientiam suam non in se solum, sed etiam in rebus sua sapientia effectis considerat. Et propterea Iob dicit,

quando,

quando fecit orbem terrarum, tunc eam vidisse, quia omnia sapiantia facta sunt, & in eis expresissimum sapientiæ vestigiũ relinquebatur. Id quod canit Dauid, Quàm magnificata sunt opera tua Domine, omnia *Psal. 103.*
in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua. Et ipsa sapientia in prouerbijs, Quando præparabat cælos, aderam, quando certa lege gyro vallabat abyssos, *Prouer. 8.*
&c. eum eo eram cuncta componens. Quòd dicit fecit ventis pondus, &c. Omnia enim, vt est in sapientia, disposuit Deus in mensura numero, & põdere. Quod Theologi vocant, Modo specie, & ordine, vt alio nos loco exposuimus. Quòd etiam pluuijs legem posuisse dicit, quenam hæc lex fuerit, declarauit ipse. cap. 26. Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum, Viam verò quam etiam posuisse dicit procellis sonantibus, velut Hebræi declarant חזזי קלות haziz colot fulguri, vel corruscationi tonitruorum. Vel vt vulgatus in Zacha. 10. vers. 1. Nubibus, Eadem enim est horum omnium via, quæ firmamentum in Genesi appellatur, de quo scribitur, Dixit Deus, *Genes. 1.*
Fiat firmamẽtum in medio aquarum, & diuidat aquas: ab aquis. Phisicis autem firmamentum est media aeris regio, qua nubes, imbres, venti cogũtur, & fulgura, & tonitrua existunt. Ex his autem paucis rebus, quas cõmemorauit, omnium rerum creationem, quę narratur in Genesis primo capite, intelligi vult. Cũ igitur Deus res effecit in cunctis simul, & in singulis per se suam vidit sapientiam, eo modo quẽ diximus. [*Et narrauit,*] Idest, cum alijs rebus communicauit. Antè enim erant rerum omnium quasi imagines in mente Dei opt. maxi, cum ijs tamen nihil suæ sapientiæ communicauit,

quousque tandem illas creauit. [*Et præparauit,*] ideſt, Illam rebus omnibus prępoſuit, vt illa actiones, & officia ſua dirigerent, vt tunc ſuũ officij munus benè prę-ſtare putarẽtur, cùm ſapienter illud obijſſent. [*Et inueſtigauit*,] Id eſt, Illam à rebus omnibus requiſiuit. Sic vt grauiter in eas res animaduerteret, quæ ſapientiam amiſsiſſent, vt angelos, quia inſipienter Deo repugnarunt in tenebras æternas, & vincula coniecit, hominem, quia ſtultè Deo nõobediuit, è Paradiſo voluptatis eiecit, & amicitia ſua indignum duxit.

28 *Et dixit homini ecce timor Domini ipſa eſt ſapientia, & recedere a malo intelligentia.*] Putauerat homo ſtultè deceptus à demone bonis eius inuidente, ſapientiam in edendo fructu vetito eſſe poſitã: in hac enim ineptiſsima opinione Demon ei inſidias omnes inſtruxit, dicens mulieri, In quocunque die comederitis ex eo, eritis ſicut dij ſcientes bonum, & malum. At malo & incommodo magno ſuo eruditus cognouit non in ea re, quam putarat, ſed in timore Dei, qui faceret, vt à malo, & ſcelere illo nefario recederet, & legem eius violare nõ auderet, ſapientiam, & intelligentiam verſari. Quod quidem ſupplicio magno angelorum, & hominum ſatis apertè iam inde à mundi principio hominibus demonſtratum eſt. Quocirca dicit Eccleſiaſticus, Initium ſapientiæ timor Domini, & cum fidelibus in vulua concreatus eſt, & cum electis fœminis graditur, cũ iuſtis, & fidelibus agnoſcitur. Et paucis interiectis addit. Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deũ. Itaque Alpha & Omega (vt Ioannis vtar ratione dicẽdi) totius ſapiẽtię eſt timor Dei.

Qua in re Demõ homini inſidias collocauerit.

Geneſ. 3.

Eccli. 1

CAP.

CAPVT. XXIX.

A Ddidit quoque Iob, aſſumens parabolam ſuam, & dixit. A

2 *Quis mihi tribuat, vt ſim iuxta menſes priſtinos, ſecundũ dies quibus Deus cuſtodiebat me.*

3 *Quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris?*

4 *Sicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ, quando ſecretò Deus erat in tabernaculo meo.*

5 *Quando erat Omnipotens mecum: & in circuitu meo pueri mei?*

6 *Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei?*

7 *Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabãt cathedram mihi?* B

8 *Videbant me iuuenes, & abſcondebantur: & ſenes aſſurgentes ſtabant.*

9 *Principes ceſſabant loqui, & digitũ ſuperponebant ori ſuo.*

10 *Vocem ſuam cohibebant duces, & lingua eorũ gutturi ſuo adhærebat.*

11 *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi.*

12 *Eo quòd liberaſſem pauperem vociferantẽ, & pupillũ cui non eſſet adiutor.*

13 *Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduæ conſolatus ſum.* C

14 *Iuſtitia indutus ſum: & veſtiui me, ſicut veſtimẽto & diademate, iudicio meo.*

15 *Oculus fui cæco, & pes claudo.*

16 *Pater eram pauperũ: et cauſam, quã neſciebã, diligentiſsimè inueſtigabam.*

17 *Conterebã molas iniqui, et de dentibus illius auferebã prædã.*

Dicebam

18 *Dicebamque, In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies.*
19 *Radix mea aperta est secus aquas, & ros morabitur in messione mea.*
20 *Gloria mea semper innouabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur.*
21 *Qui me audiebant, expectabāt sententiā, & intenti tacebant ad consilium meum.*
22 *Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.*
23 *Expectabant me sicut pluuiam, & os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum.*
24 *Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram.*
25 *Si voluissem ire ad eos, sedebam primus. cumque sederem quasi rex circunstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.*

ADdidit quoque Iob assumens parabolam suam, & dixit. Hoc dicens significat Iob tacuisse aliquātulum, ac verba hęc deinde fecisse, quibus luculenter narrat, quàm prosperā fortunā traxerit, antequam in tot miserias veniret, vt ita, quantæ illæ sint, declaret. Nam miserum quidē est homini calamitoso fœlicem fuisse. Ea de causa, quam tradit Euripides.

κεκλημένῳ δὲ φωτὶ μακαρίῳ ποτὲ
ἅι μεταβολαὶ λυπηρὸν ὦ δ' ἀιεὶ κακῶς;
ἐς', οὐδὲν ἀλγεῖ συγγενὼς δύστηνος ὤν.

Viro qui fœlix aliqudo fuit, molesta est mutatio: cui verò sinistra fortuna fuerit, nihil dolet, cùm ei familiaris sit calamitas.

Quis

2 *Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos secundū dies in quibus Deus custodiebat me.* Deꝰ enim custodit cui nihil obest, aut incommodo est, sicut dixit Dauid, Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis, in manibus portabūt te, ne fortè offendas ad lapidē pidē tuū. Prosperā igitur suam fortunam non casu aut consilio suo, sed benignitate, & auxilio Dei sibi accidisse ait. Id quod quicunque pius vir debet habere pro certo. Multis autem dicendi modis, sequentibus quatuor versibus Dei auxilium significat, quod non leuem coniecturam affert eloquentia valuisse, & Hebræam linguam non inopem, vt aliqui opinantur, sed copiosam fuisse. *Psal. 90.* Prospera fortuna Deo ascribenda.

3 *Quando splendebat lucerna eius super caput meum.* Idest, quādo mihi auxilio erat, & multis gloriæ insignibus, & ornamētis augebat. Qua dicēdi ratione vsus fuit Esaias, Erit tibi Dñs in lucē sempiternā, & cōplebuntur dies luctus tui. [*Et ad lumen eius ambulabam in tenebris.* Tenebræ, vt sepe hoc libro diximus calamitates, & miserias in scriptura significant. Inuit ergo, Siquid aduersi eueniret, facile Dei patrocinio leuabā. Nihil enim viros bonos vehementer conturbat, cùm Deum sibi adesse sentiant. Quod sentiens dicebat Dauid, Dominus illuminatio mea, & salus mea quē timebo, Dñs protector vitæ meæ à quo trepidabo. *Esai. 60.* Facile Deo calamitates leuari. *Psal. 29.*

4 *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.* Id est, domesticas res meas tuebatur, & secundabat.

5 *Quando erat omnipotens mecum.* Id est, mihi fauebat. Narrat deinde, quanta commoda emolumentaque Dei auxilio, quod tot modis exposuit, fuerit consecutus. [*Et*

in

in circuitu meo pueri mei. Puer, & filium, & famulū in ſcriptura ſignificat, & vtrunque hoc loco quadrat, id eſt, Multos filios, & famulos habebant, quæ mihi præſto aderant, & dicto audientes erant.

6 *Quando lauabam pedes meos butyro,* Id eſt multo abundabā butiro. Similis elocutio eius, quę eſt in Geneſi, Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguinæ vuæ palliū ſuum. Quo in primis ſignificare puto magnam gregū & armentorum copiam habuiſſe, ſicut in primo capite narratur [*& petra fundebat mihi riuos olei?* Id eſt, magna mihi olei copia ſuppetebat. Græci verò ſententiā huius loci ſpectantes, quæ in eo cernitur, vt multas declaret ei fuiſſe diuitias, ſpeciesq; progenere poni, hāc ſpeciē, quę eſt in Hebręo prætermittentes aliam ſcripſerunt, ita conuertentes τα δε ὄρεα μου ἐχέονται γάλακτι montes mei fluebant lactè. Ad multam alludētes pecorum, & armentorum copiā, quę in montibus eius paſcebatur. Genſ. 49

7 *Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabāt cathedram mihi?* Id eſt, Tantam apud meos ciues authoritatem habebam, vt multi meum conſilium quęrerent, & expectarent, id enim ſignificari puto verbis illis, Parabant cathedram mihi, id enim eorū eſſe videtur, qui doceri cupiebant. Hanc autem in vulgus auctoritatē ſolet multa prudentia cum opibus coniuncta parere.

8 *Videbant me iuuenes, & abſcondebantur,* Hoc erat magnū eius reuerentiæ, quam ei exhibebant ſignum, iuuenes enim homines graues, quos reuerentur timent, neque in eorum conſpectu eſſe audent, quòd à luſibus, quos ipſi amant, valdè alieni ſint. [*& ſenes aſſurgentes aſtabant.* Hoc erat etiam reuerentiæ, & honoris quem ei deferebant indicium. Noſtra quoque ætate aſſurgimus, vt alicui honorem tribuamus.

9 *Principes ceſſabant loqui, & digitum ſuperponebant ori ſuo.*

10 *Vocem ſuam cohibebant duces, & lingua eorū gutturi ſuo adhærebat.* Iob ſententiam expectantes: quo ſatis apertè declarabant, quantū apud ſe ponderis haberet. Et quā probata ſibi Iob eſſet prudentia.

11 *Auris audiens beatificabat me,* Audiēs ſcilicet me de qua cunque re verba facientē [*Et oculus videns teſtimonium reddebat mihi.*] Æqui ſcilicet, & prudētis hominis, quod teſtimonium, vel voce, vel corporis aliquo ſigno dari poterat. Corporis ſignum intellexerunt Græci ita conuertentes ὀφθαλμὸς δὲ ἴδων με ἐξέκλινεν. Oculus vidēs me declinabat, de via ſcilicet honorem habens.

12 *Eo quòd liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum cui non eſſet adiutor.* Narrat quibus officijs in tantam gloriam aſcendiſſet. Miſericordia primùm, quæ Deo in principibus gratiſsima eſt, qua commotus pauperibus, pupillis, ijs denique, qui humanis præſidijs erant deſtituti, oppreſsis auxilium afferebat. Vel ſi magiſtratum gerebat, erat id iuſtitiæ munus, id quod Deus per Eſaiam ſummo iure requirit dicens, Diſcite benefacere: quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam.

13 *Benedictio perituri ſuper me veniebat,* Ideſt, periturus mihi felicitatē precabatur. Periret enim, niſi ego ei adiumētum importarem. [*Cor viduæ conſolatus ſum.* In Hebræo eſt רנן arnen canere faciebā, quod poteſt intelligi ei læti-

lætitiam,& consolationē afferens.Sicut intellexit hoc modo conuertens vulgatus. Vel eum canere feci meas laudes,bona mihi precantem. Hoc modo Greci intellexerunt,nam transferunt στόμα δὲ χήρας μετ' εὐλόγησε os viduæ benedixit mihi. Coheretque cum prima versus parte,Benedictio perituri,&c.

14 *Iustitia indutus sum,& vestiui me,sicut vestimẽto,& diademate,iudicio meo.* Id est,iustitiā maximè amplexꝰ sum, vt ab ea digitum nusquàm. Quo dicēdi modo vsus est Esaias, Erit iustitia cingulum lumborum eius. *Esai. 11.*

15 *Oculus fui cæco,& pes claudo.* Id est,erga miseros & afflictos benignus & beneficus eram vniuscuiusque necessitati inseruiēs. Vt sit species pro genere,vt statim declarat.

1 *Pater eram pauperum.* Hoc illud est,quod Paulus præstare monet,dicens, Necessitatibus sanctorum cōmunicantes. [*Et causam quam nesciebam diligentissimè inuestigabam.* Eius id est,qui nulli iniuriam facere,sed iustum iudiciū reddere cupit, Ex quo intelligitur Iob magistratum iniisse. *Rom. 12.*

17 *Conterebam molas iniqui,& de dentibus illius auferebam prædam.* Alludit ad modum bestiæ sanguinariæ, ex rapto viuentis,quæ dentibus lacerat prædam, vt hominem significet in alios iniurioſum, qui fortunas diripit alienas,vel famam lædit,vel quoquo modo alium vexat: quibus infestum se fuisse dicit,vt pauperibus, & infirmis opem ferret. Qua ratione loquendi Dauid etiam vsus fuit, Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa,dentes peccatorum contriuisti. Quod maximè decet potentes homines eos præsertim, qui in magistratu sunt. Quod per Dauidē,Deus fieri præcipit

Maxime decet principes pauperes ab iniuriosis defendere. *Psalm. 3.* *psalm. 81.*

cipit,Eripite pauperem,& egenum de manu peccatoris liberate.

18 *Dicebãque in nidulo meo moriar.* Id est,in patria,& domo mea fortunis,& liberis meis fruēs. Poterat sibi id pol liceri. Id enim præmij Deus promittit ijs,qui suam legem seruauerint, Comedetis panem vestrum in saturitate,& absque pauore habitabitis in terra vestra. Dabo pacem in finibus vestris. Dormietis,& nō erit, qui exterreat,auferam malas bestias,gladius non transibit terminos vestros. Sequitur autē. [*Et sicut palma multiplicabo dies.* Id etiā Deꝰ bonis viris promittit, Custodite leges meas atque iudicia,quæ faciens homo viuet in eis. Et huic Iobi spei Deus cumulatissimè respōdit. Nam in fine libri diu Iob vixisse multis copijs, & facultatibus abundans narratur. Deus enim, vt virtutem bonorum virorum tentet,non vt perdat,eos nonnunquàm magnis incommodis afficit. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui, Deus per Esaiā loquitur. *Leuit. 26.* *Leuit. 18.* Deus bonorum virtutem tentare non eos perdere vult. *Esai. 54.*

19 *Radix mea aperta est secus aquas,& ros morabitur in messione mea.* Docet cur à Deo tranquillam vitam speraret, id que exponit ex translatione arboris, secundum aquas plantatæ,quæ ab illis irrigatæ diutius amenitatem, & vbertatem conseruat. Quibus arboribus confert Dauid eos,qui Dei sibi gratiā conciliarunt dicens, Et erit tanquàm lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum,quod fructum suum dabit in tempore suo. Quòd messionem dicit,in Hebræo est חציר cazir messem,& ramum significans. Messem hoc loco non solum vulgatus interpres,sed etiam Græci,& Chaldæus

conuertũt. Sed quidam rannum interpretátur,& aptè sic metaphoram positam persequitur. Nam ramos arboris secus aquas plantatæ multum roris habere necesse est ex vaporibus aquarum coacti.Cùm ergo radices aquis,rami rore assiduè recreentur,nõ potest nõ semper amena,& læta esse,vt meritò viri boni eius similes esse dicantur.

20 *Gloria mea semper innouabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur.* Id est,gloria semper auctoritate, & potentia valebo. Quod eadẽ de causa sibi polliceri poterat. Nã viris bonis id pollicetur Deus, Cornu eius exaltabitur in gloria. Repetit deinde quantã apud ciues suos auctoritatem obtinuisset, quantique sua sermonis, & consilij prudentia fieret,dicens. Psal. 112.

21 *Qui me audiebant expectabant sententiam, & intẽti tacebãt ad consilium meum.*

22 *Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.* Hæc vltima verba quidã exponunt, Quę dicerem alter alteri renunciabat.Sed longè melius est, vt exponamus gratissimo,& attẽtissimo animo verba mea accipiebant. ita enim vertit Chaldęus, & eis תטפר tispar pulcer erat sermo meus. Et Græci ωερὶ χαρὰς δὲ ἐγίνοντο ὁῳόλων ἀυτοῖς ἐλάλουν læti erant cũ loquebar illis.Cohæretque maximè cum eo, quod sequitur,quo videtur exponere,quàm grata fuisset eis eius oratio.

23 *Expectabant me,sicut pluuiam,& os suum aperiebant, quasi ad imbrẽ serotinum.* Id est,mea auctoritas, & de quacunque re sententia tam grata erat eis, vt illam eo studio expectarent, quo ager pluuiam autumno, vel vere expectare videtur. Vt enim ager tunc pluuiam expectat,vt

ctat,vt fruges producat,ita ipsi vt sententiam ferrent, quid sibi factu esset opus.

24 *Si quando ridebam ad eos,non credebant.* Id est, tanta mea erat grauitas apud eos, vt si quando indulgenter, & cum risu loquerer cum illis, adhuc se risui, & indulgentiæ meæ non crederent, sed timebant,& reuerentiam seruabant. [*Et lux vultus mei non cadebat in terram.* Clarius in Hebræo,Lucem vultus mei non abijciebant, id est, Me ridentem aut hilari, & læto vultu nunquàm contemnebant.Quemadmodum Micol cõtempsit Dauidem saltantem ante arcam. Estque maximæ quidem prudentiæ in risu, & ioco ita grauitatem tenere, vt nihilominus ei reuerentia exhibeatur.

25 *Si voluissem ire ad eos sedebam primus, cumque sederem quasi rex circunstante exercitu,* Itaque non solum in optimatibus numerabatur,sed omnes etiam ei primas deferebant. Ex quo intelligitur quantam possint ij, quibus amplæ copiæ suppetunt, auctoritatem,grauitatem & gratiam in vulgus sibi acquirere, si vitam cum virtute colant. [*Eram tamen mœrentium consolator.*] Id est,grauitas & auctoritas mea non erat difficilis atque morosa, sed cum humanitate & comitate coniuncta: magnam enim merentes consolationem ex me accipiebant. Cuius nodi Christi grauitas in Euangelio fuisse describitur, dum cum publicanis, & peccatoribus manducasse narratur: & pueros ad eum accedere non veritos fuisse. Sed in Hebræo eadem comparationis nota ponitur, quæ in superiori versus parte, cùm dicit, [*Quasi rex &c*] Itaque id ita ad verbũ in Hebræo est, Sedebã, quasi rex

in exercitu,& quasi qui lugentes consolatur. Et cum hac similitudinis nota Græci,& Chaldæus cõuertunt. Quare ita quidam intelligendum existimant. Cũ apud illos sederem,ita ab ore meo pendebant,sicut lugẽtes pendere ab eo solent,qui verbis eos consolatur.

CAPVT. XXX.

A NVnc autem derident me iuniores tempore,quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei.
2 Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo,& vita ipsa putabantur indigni.
3 Egestate & fame steriles,qui rodebant in solitudine,squallentes calamitate & miseria.
4 Et mandebant herbas,& arborum cortices, & radix iunipero rum erat cibus eorum.
5 Qui de conuallibus ista rapientes,cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant.
6 In desertis habitabant torrentiũ,& in cauernis terræ,vel super glaream.
B 7 Qui inter huiusce modi lætabantur,& esse sub sentibus delicias computabant.
8 Filij stultorũ & ignobilium,& in terra penitus non parentes.
9 Nunc in eorum canticum versus sum,& factus sum eis in prouerbium.
10 Abominantur me,& longè fugiunt à me,& faciem meã,con spuere non verentur.
11 Pharetram enim suam aperuit,& afflixit me, & frenum posuit in os meum.
12 Ad dexteram orientis calamitatis meæ ilico surrexerunt: pedes meos subuerterunt,& oppresserũt quasi fluctibus semitis suis.
13 Dissi-

13 Dissipauerunt itinera mea,insidiati sunt mihi:et prævaluerũt, & non fuit qui ferret auxilium.
14 Quasi rupto muro,& aperta ianua irruerunt super me, & C ad meas miserias deuoluti sunt,
15 Redactus sum in nihilum,abstulit quasi vẽtus desideriũ meũ: & velut nubes pertransijt salus mea.
16 Nunc autẽ in memetipso marcescit anima mea,& possidẽt me dies afflictionis.
17 Nocte os meũ perforatur doloribus: & qui me comedunt, nõ dormiunt.
18 In multitudine eorũ consumitur vestimentũ meũ,& quasi capitio tunicæ succinxerunt me.
19 Cõparatus sum luto,& assimilatus sum fauillæ & cineri.
20 Clamo ad te,& non exaudis me: sto,& non respicis me.
21 Mutatus es mihi in crudelẽ,& in duritia manus tuæ aduersaris mihi.
22 Eleuasti me,& quasi super ventũ ponens elisisti me validè. D
23 Scio quia morti trades me,vbi constituta est domus omni viuenti.
24 Veruntamen non ad consumptionẽ meã emittis manũ tuã: & si corruerint,ipse saluabis.
25 Flebã quondã super eo,qui afflictus erat,& cõpatiebatur animæ mea pauperi.
26 Expectabam bona,& venerunt mihi mala: præstolabar lucẽ, & eruperunt tenebræ.
27 Interiora mea efferbuerunt absque vlla requie, præuenerunt me dies afflictionis.
28 Mœrens incedebã,sine furore,consurgens,in turba clamaui.
29 Frater fui draconũ, & socius struthionũ.
30 Cutis mea denigrata est super me,et ossa mea aruerunt præ caumate.

31 *Versa est in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.*

Nunc autem deriden me iuniores tempore, quorum nõ dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Superiori capite prosperam suam fortunam enarrauit. Hoc vero capite narrat aduersam. Ex quo intelligi licet, quàm misera sit vitæ nostræ ratio, quæ tam grauem in breui, & tam celerem commutationem accipiat. Quis enim opibus confidat, quæ tam facilè dissipantur? quis amicis, qui opibus dissipatis minimùm deserunt, & nonnũquàm contrarij fiunt. Sed quam misera fuerit Iobi commutatio videre licet. Cùm diues esset, senes assurgentes stabant, principes cessabant loqui, &c. Fortunis amissis vel à vilissimis, & abiectissimis hominibus cõtẽnitur, qui ei valdè molesti fuisse, & vehementer stomachum mouisse videntur. Nam eorum vilitatem multis exequitur. Ob eamque rem quidam dixit.

οὐκ ἔστι πενίας οὐδὲν ἀθλιώτερον
ἐν τῷ βίῳ συμπτώμα καὶ γὰρ φύσει,
σπουδαίος ἦς, πένης δὲ καταγέλαστος.

Non est paupertate miserior vllus in vita casus. Quãuis enim natura studiosus & bonus fueris, sed pauper ludibrio haberis. Quòd dicit. [*Non dignabar ponere cũ canibus gregis mei.*] Variè exponitur. Quidã, Canes meos curandos non committerem. Alij, Vt vna cum canibus meis domum custodirent. Sed planius est, si exponamus, Viliores mihi erãt canibus meis. Cuius rei rationem exponit dicens.

2 Quo-

2 *Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni.* Id est, erant prorsus in vtiles, sic vt frustra viuere viderentur, erant denique, vt quidam dixit, Terræ inutile põdus. Nam cunctis animalibus vita data est propter quasdam vel vtiles, vel honestas actiones, quas quod non præstiterit, meritò indignum habetur vitæ. Sicut acutè quidam de sue dixit, Vitam ei esse datam pro sale. Primam versus partem eodem modo transfert Chaldæus; eandemque Græci habent sententiam, qui verbum de verbo Hebræa transtulerunt.

[*Sed illud & vita putabãtur indigni.* Per paraphrasin à vulgato redditum fuisse videtur, nam ita ad verbum est, in Hebræo, Super ipsos perijt senium, & ita vertit Chaldæus, Græci verò ἐπ' αὐτοὺς ἀπόλετο συντέλεια super ipsos perijt maturitas. Senium maturitatem vocasse videntur. Eandemque sententiam, quam vulgatus reddit, hæc verba habere puto, id est, Inutiliter frustraque ætatem exigerunt. Quã viles & miseri fuerint, exponit deinde, dicens.

3 *Egestate & fame steriles.* In Hebræo est גלמוד galmul solitarius. Potestque vel deliberis intelligi, vt ab omnibus clasicis interpretibus intelligitur. Nam vulgatus steriles vertit. Græci ἄγονος. Chaldæus ולא ולד ve lo velad sine filijs. Ab alijs de humano consortio intelligitur. Hoc est, humanum fugiebant cõsortium, in lucem venire timentes. [*Qui rodebant in solitudine.*] Simile hoc est eius, quod sequenti versu dicitur, & mandebant herbas, & arborum cortices. Sed in Hebræo est עקרים hocrim, quod non satis cognitæ significationis esse videtur, rarò enim in libris sacris reperitur. Græci, & Chaldæus, & He-

bræi Fugientes in ſiccitatem conuertunt. Eadem tamen videtur eſſe ſententia, nam ſi fugiebant in ſiccitatem, id eſt, ſolitudinem, erant ibi veſcentes ijs rebus, quæ in ſolitudine ſunt, herbis, radicib⁹ vel corticibus. [*Squalentes.*] Hebraicè eſt אמש emes, quod heſternam noctem proprie Hebræis ſignificat, & propterea Græci cõuerterũt ἐχθὲς heri, Chaldæus חשוך ברמשא haſoch beramſa tenebroſam veſperi. Idem verò Latinis eſt verſari in tenebris, & in ſqualore, & hac de cauſa vulgatus conuertiſſe videtur. [*Squallentes calamitate, & miſeria.*

4 *Et mandebant herbas, & arborum cortices.* Genus pro ſpecie poſuit, herbas vertens, nam in Hebræo eſt מלוח maluah, quod maluam quidam vertunt. Græci ἅλιμα herba quædam famem arcens. Sed eſt ad verbum in Hebræo ſuccidẽtes maluam iuxta arbuſtũ. Græci verterunt οἱ περικλῶντες ἅλιμα ἐπὶ ἠχοῦντι frangentes alima iuxta reſonantem, quoniam eſt in Hebræo שיח ſiah, quod Hebræis eſt arbuſtum, ſi verò radix eius ſit שוח ſuah, quod eſt loqui murmurare, verti eo modo poteſt, quo vertunt Septuaginta, ad murmur alludentes arbuſtorum, cùm â ventis mouentur. Vulgatus autem intellexit, Mandebant, quod eſt ſuper arbuſta, id eſt, Cortices arbuſtorum, & propterea cortices arborum conuertit. [*Et radix iuniperorum erat cibus eorum.* Ita eſt etiam in Hebræo, ſed Græci pro radice iuniperorum ἅλιμα herbã illam, quæ famem tollere dicitur, tranſtulerunt.

5 *Qui de conuallibus iſta rapientes, cum ſingula reperiſſent, ad ea cum clamore currebant.* Id eſt, tanta fame premebantur, vt ſi iſta, radices ſcilicet, iuniperorum, aut maluas in con-

conuallibus reperiſſent, ita lætabantur vociferantes, tanquam ſi rem precioſam reperiſſent, ad ea cõuellenda currebant. Hebręa tamen ita verbum de verbo vertemus, E medio expellabantur, clamabant in eos ſicut fur. Id eſt, Adeò abiecti & famelici erãt, vt vnuſquiſq; ſibi ab illis timeret, ne bona eius furarẽtur. Ita em vſu euenire ſolet, vt homines nimis egeni atque famelici in huiuſmodi metu ponãtur. Ex quo fiebat, inquit, vt ex media vel vrbe, vel republica tanquam fures eijcerẽtur, omnibus, Cauete cauete furem, clamãtibus. Sed גו geu, quod medium eſt Hebræis ſi pro. ו. vau ſit. י. iod, vt facilè eſſe poteſt, cùm literæ valde ſimiles ſint, vt pluribus locis commemorauimus, vallem ſignificat. גרש garas ambiguum eſt, Hebræis expellere, vulgato rapere ſignificauit. Illud [*Singula cum reperiſſent,*] per paraphraſin addi potuit. Reliqua, [*ad ea cum clamore currebant,*] in Hebręo ſunt. Idẽ enim eſt, quod illud, Clamabant ad ea, ſicut fur. Ita enim extremum verſus conuerti poteſt. Id eſt, clamabant auiditate conuellendi illa, ſicut clamatur cupiditate comprehendendi furis. Græci verò longè liberiori paraphraſi vſi ſunt, ita enim conuertunt ἄτιμοι δὲ καὶ πεφαυλισμένοι ἐνδεεῖς πάντος αγαθοῦ καὶ οἱ ῥίζας ξύλων ἐμασῶντο ὕπο λιμοῦ μεγάλου ἐπανέστησαν μοι κλέπται viles, & futiles, & omni bono vacantes, qui radices arborum mandebant præ magna fame, fures inſurrexerunt in me. Sequitur autem.

6 *In deſertis habitabãt torrẽtiũ.* vel vt eſt in Hebręo בערץ baharuz, In cauernis torrẽtiũ habitabãt, vrbib⁹ enim excluſi ibi latebant. Septuaginta etiã τρῶγλαι forami-

na petrarum conuertunt. [*Et in cauernis terræ, vel super glaream.* Glarea est terra lapidosa, qualis in fluuiorum ripis, vel maris litoribus esse solet. Potest etiam ex Hebræo conuerti, In cauernis terrę vel petrarum.

7 *Qui inter huiuscemodi lætabantur.* Tanta eorum erat penuria, vt rectè cum illis agi, si huiusmodi loca inuenirent, putarent. Hebręa sic ad verbum se habent, Inter arbusta clamabunt, quod potest intelligi, vel præ lætitia, quòd illa loca essent consecuti, vt intelligit vulgatus, vel prę mœrore, quòd fame cõfecti alium locum, vbi acquiescerent, reperire non possent. Græci traducunt ἀναμέσον εὐήχων βοήσονται in medio benesonátiũ clamabunt. Diximus versu. 4. cur שדה siah, sonátem Græci transferant. [*Et esse sub sentibus delicias computabant.*] Potest etiam verti, Sub sentibus congregabantur.

8 *Filij stultorũ & ignobilium, & in terra penitus non parentes.* Id est homines obscuri, qui cætui se hominum ostendere non audebant. Potest illud. [*In terra penitus non parentes.*] Ita verti, Abiectiores sunt terra ipsa.

9 *Nunc in eorum canticum versus sum.* Id est, de calamitate, & miseria mea carmina componunt. Sicut etiam dixit Dauid, In me psallebant, qui bibebant vinũ, Et Hieremias, Factus sum canticũ eorum tota die. [*Et factus sum eis in prouerbium.*] Id est, mecum homines calamitosos conferunt, dicentes Iob calamitosior. Potest etiá verti, Sermo sum eis, id est, De me loquũtur. Sicut etiá dicebat Dauid, Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta. Vtraq; versio simul ponitur in regibus. Erit Israel in prouerbium, & in fabulam cunctis populis.

Psal. 68.
Hiere. 3.
Psal. 68.
3. Reg. 9.

10 *Abo*

10 *Abominantur me, & longè fugiunt à me, & faciem meã, conspuere non verentur.* Quod facinus per se declarabat abiectissimorum esse, & vilissimorum hominum. Sed ecce quàm leuis, & falsa sit gloria popularis, quâm facilè extinguatur, & deprimatur: hoc sibi accidisse dicit, is, qui narrauerat antè, Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi. Dicebamque, Gloria mea semper innouabitur, &c. Sequitur autem.

11 *Pharetram enim suam aperuit, & afflixit me.* Sagittis, scilicet suis, ita enim vocat calamitates suas. Sicut Hieremias, dicebat, Misit in renib⁹ meis filias pharetrę suę. Pharetram suam etiam Græci conuertunt. In Hebręo tamen est דתרד iteri funem meum, potest autem intelligi, vt funem vocet Pharetræ chordam. Sed cur meũ dicat, cùm suum conuertant Græci atque vulgatus. Sępe causam exposuimus, quod. ו. quod est suum, &. ד. quod est meum sunt literæ valde similis. Sed alio modo totus locus exponendus est, vt Chaldæus, & Hebræi exponunt, si meum legamus, Funem meum, vel vinculum meum, vt inerpretatur Chaldæus dissoluit. Id est, vinculum, quo ego hominum iniurias cohibebam, & vilium ac perditorum hominum impetus, & audaciã reprimebã. Quod vel timorẽ, vel reuerentiã, quam ei exhibebant, esse intelligi potest. [*Frenum posuit in os meum.*] Quo, me scilicet cõstringit, ne tot iniurias propulsare possim. Quod erat calamitas, & miseria magna in qua versabatur. In Hebręo verò verbũ de verbo est, Frenum à facie mea emiserũt, & ita vertunt Septuaginta, nisi quod singulari numero, Emisit, dicunt. Quare frenũ esse intelligi potest, vel timorẽ, vel reuerentiam

Thren. 3.

rentiã, vt de fune diximus. Chaldæus tamẽ דוממה do mema silentium interpretatus est. Quoniam versu no no dixit, Nunc in eorum canticum versus sum, factus sum eis in prouerbium.

12 *Ad dexteram orientis calamitatis meæ ilico surrexerunt*: Id est, simul atque me in tot incommoda incidisse viderunt, in me inuecti sunt. Sed quod [*Orientis*] conuertit in Hebræo est פרחה pirhah, quod nomen hoc tãtùm loco reperitur: quare non satis compertum est, quid significet. Eius radix פרח párah esse creditur, quod est germinare, oriri, florere, & idcircò oriẽtis vulgatꝰ vertit. Gręci βλαστὸ germinis. Hebræi pueros paruulosq; significare putant, quòd sint tanquàm flores ætatis humanæ. Quidam Hebræus compositum esse ducit, tanquàm si fuisset פרח הה perah hoah flos spinæ. Quo hominum naturam notat, qui leues sunt, facileq; mutantur, & ex amicis inimici fiunt. Ex hac ergo sententia, ita hunc locum explicabimus, Ad dexteram vnusquisque iuuenum surrexit. Ita enim vsu venire experimur, vt homines miseri pueris, & iuuenibus ludibrio sint. Chaldęus trásfert בהצפא בנידהון behuzpa bene hõ, inpudẽtia filiorũ eorũ. Qua versione verã rei historiã tetigisse videtur. Vt iuuenes, & pueri isti filij eorũ fuerint, quos abiectissimos, & perditissimos fuisse narrauit, de quibus dixerat, Nunc derident me iuniores tempore, quorum nõ dignabar patres ponere cũ canibus gregis mei. Et versu. ȣ. Filij stultorum & ignobiliũ, &c. Narrat deinde quibus eũ cõtumelijs vexarint, & ignominijs appetierint iuuenes, & pueri isti. [*Pedes meos subuerterunt.*] Id est, impulerunt, vt est in Hebræo, quò me de gradu in terram deijcerent.

Septua-

Septuaginta. ו. pro. ד. legerunt, vt sæpe, & aptam versionem fecerunt πόδας αὐτοῦ ἐξέτεινεν pedes suos extẽdit, vt in eos scilicet incurrerem, & caderem, Hispanè est *Dar traspie*. [*Et oppreßerunt quasi fluctibus semitis suis.*] Clarius in Hebręo, Calcauerunt super me vias exitij sui. Quẽ Hebraismũ, ita Latinè interpretabimur, modis & vijs omnibus, quibus possunt mihi, dedecori, & exitio fuerunt.

13 *Dissipauerunt itinera mea insidiati sunt mihi*, Id est, ne effugere possint, aut vllo modo damna, quæ mihi afferũt, vitare, id enim hac ratione dicẽdi significari puto. Qua in hanc sententiam vsus est Hieremias, Cõclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit, vel quia insidias ei in itineribus struebant, ne sine damno pertrãsiret. Cuius expositionis causa addit vulgatus. [*Insidiati sunt mihi, & præualuerũt.* Planius in Hebręo, In pernicie mea profecerunt, id est, Ea mihi damna, & detrimenta important, quæ cogitant, & optant, nullã eorum iniuriam propulsare possum. Id quod alia phrasi declarauit Dauid, Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos eius. Id autem Græci prætermisserunt, & eius loco posuerunt ἐξέδυσε γὰρ μου τὴν στολὴν exuit stolam meam. Id est me Deus gloria, & amplitudine mea priuauit. Ex quo fit, vt me nihil reuereãtur. [*Nõ fuit, qui ferret auxiliũ.* Cui ferẽdũ vulgatus non explicauit, explicatur autẽ in Hebræo לכמו lamo eis. Id est, cùm miseri (sicut antea dixerat) viribus, & auxilio carẽtes sint hostes mei, tamen me fortiores & valentiores sunt. Quod miserabile quidẽ est. Huius loco Gręci scripserũt βέλεσιν αὐτοῦ κατηκόντισε με tela sua cõiecit in me. Simile eius, quod dixerat antè

Tren. 3.

Psal. 88.

tē ex versione etiam Græcorum, Pharetram suam aperuit & afflixit me.

14 *Quasi rupto muro, & aperta ianua irruerūt super me.* Id est, quemadmodum muris dirutis portisque patētibus vrbis nihil est, quod impediat, quominus hostes irrūpāt: ita ego nihil habeo, quod hostibus meis opponā, quò me ab illorum iniurijs defendam. In Hebrēo ad verbum est, Sicut irruptio magna venerūt, quod illa paraphrasi vulgatus interpretatus est. Græci alia κέχρηται δέ μοι ὡς βούλεται vsus est me, quo pacto vult. Id est, nihil habeo, quo eius libidini obsistam. [*Et ad meas miserias deuoluti sunt.* Hebraicè in candē sentētiam, Pro desolatione inuoluti sunt, id est, Vt me perderēt, quasi globo facto in me irruerunt. Actio perditorum hominum in Iob his duobus modis explicatur, passionem tamen eius explicuerunt Græci dicētes ἐν ὀδύναις πεφυρμένη in doloribus conuolutus sum.

15 *Redactus sum in nihilum.* Id est, nullum mihi reliquū est consilium, quod in tantis malis suscipiam, nulla salutis spes, qua nitar. Eodem modo Dauid locutus est, Inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum, & nescijui. Hebraicè tamen ad verbum est, Cōuersi sunt terrores in me. Grecè ἀπεστράφησαν δέ μοι αἱ ὀδύναι conuertuntur dolores mei. Quibus ita conturbor, vt consilij mentisque sim impos. [*Abstulit quasi vērus desiderium meū.*] Non dubito, quin huius verbi suppositum Deus sit, non hostis, vt nonnulli putant. Vt declaret hostes, & aduersarios suos sua quidem culpa, Dei tamen voluntate tam fuisse in eum acerbos. Sicut Christus Pilato dixit. Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset

Psal. 72.

esset desuper. Et hac de causa factum esse puto, quod maximè notandum est, vt Septuaginti viri à versu duodecimo non verba posuerint pluralia, vt Hebræi atq; vulgatus: sed singularia, Deumque illorum suppositū esse voluerunt, scripturæ morem seruantes, qua cùm pericula, & grauissima discrimina perditorum hominum scelere viris sanctis conflata narrantur, ipsi non tam de hostibus suis, quàm de Deo queruntur, in eumque causam cōferunt calamitatum suarum. Tāta enim est eorum animi magnitudo, vt hostes suos, vel potentissimos contemnant, neque aduersarium vllum præter Deum timeāt. Quo non mediocriter eorum angustiæ, & dolores leuantur. In Hebræo est secunda persona, Abstulisti, futurum pro præterito, & ita habent multa exempla vulgatę editionis, quod maiorem coniecturā affert Deum esse suppositū. Quod Desideriū dicit, Hebraicè ad verbum est, Spontanea, vel voluntaria mea, Græci conuertunt ἐλπίς spes. Significat opes, & fortunas suas, quæ spōtanea fortè vocauit, quòd viris bonis non debeātur, sicut ęterna bona, sed Dei voluntate & liberalitate, cū placuerit ei, tribuātur. Vnde מכת נדבה miçat nedaba spontanea oblatio ab Hebræis vocatur, quæ neq; voto, neq; alia lege debetur, sed gratis, & spōte datur. Eadem vulgatus desiderium vocauit, quia desiderantur, & iucunda sunt. Græci spē. quia nonnullam suppeditant subsidij spem. Desiderium igitur suum, velut ventus Deus abstulit, id est, citò, & vi magna: sicut illa, quæ sæuo aliquo turbine, & subita tempestate peruertuntur. [*Et velut nubes pertransijt salus mea.*] Id est, breui citòque cū ęta bona mea amisi. Sicut dixit Oseas, Idcirco erunt quasi

Ose. 13.

quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus pręteriẽs sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario.

16 *Nunc autem in me metipso marcescit anima mea.* Id est disrũpor dolore, vt ex Hebraismo intelligitur, qui ad verbũ sic habet. Nũc se fundit super me anima mea, qua dicẽdi ratione vehemẽtissimus angor indicatur. Quã planius vsurpauit Dauid, Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei.

Psal. 21.

17 *Possident me dies afflictionis.* Id est, in tempus miserrimum, & acerbissimum cecidi. [*Nocte os meum perforatur doloribus.* Id est maximis conficior doloribus. De huiusmodi enim doloribus Hebræi dicunt, quòd ossa conterant, conturbẽt, dispergãt. Vt Dauid, Dispersa sunt omnia ossa mea. Et Ezechias, Quasi leo sic contriuit, omnia ossa mea. [*Et qui me comedunt non dormiunt.*] Vermes intelligere videtur. In Hebræo est ערקד horcai. Cuius significatio nõ satis est explorata Hebræis. Vulgatus ita vertens Chaldęum secutus fuisse videtur, qui מעסן mehaçan lacerãtes me transfert. Septuaginta verò νεύρα nerui mei dissoluti sunt. Quidam Hebræi arterias, vel pulsus significare putant, & ita interpretantur, Pulsus mei tota nocte non quiescunt, vt innuat vehementi se febri iactari. Est enim grauis morbi signũ auctore hyppocrate, cùm nihil dormiẽtes ægri leuantur. Quidam Hebręus neruos esse interpretatur flagella, quibus eum vel de nocte hostium suorum fex cedebat: quod mihi non probatur.

Psal. 21.

Esai. 38.

18 *In multitudine eorum consumitur vestimentũ meũ.* Vestimentum suum poetica metaphora, vel pellem, vel carnem

nem suam vocare videtur, quæ vermium multitudine consumebatur. In Hebræo ad verbum est, In multa vi mutatur vestimentum meum, id est, Morbi magna vi vestimẽtum meum immutatur, ita vt non pelle, carneque, sicut antea, sed vlcere, & sanie tegi videar. [*Et quasi capitio tunicæ succinxerũt me,*] Clarius in Hebræo, Sicut os tunicę meę. Os tunicę vocare videtur foramẽ eius, quod collũ cingit. Sicut igitur tunica collum cingẽs totum deinde ad pedes vsque corpus amplectitur. Ita ego sanie, & tabo totus contaminatus sum. Illud vlcus perstringens, de quo in secundo capite dicitur, Percussit Iob vlcere pessimo à planta pedis, vsque aduerticem eius. Quia ergo vlcus eius totum corpus peruaserat eo, sicut capitio tunicæ totꝰ succinctus esse dicit.

Iob. 1.

19 *Comparatus sum luto.* Eodẽ ferè modo Græci, & Chaldęus transferunt. Potest tamen etiam conuerti, Proiecit me in lutum. [*Assimilatus sum fauillæ & cineri.*] Hęc dicit propterea, quod in sterquilinio, cinere ve iacebat, tũ propter vlcerum suorũ furfures, & porriginẽ.

20 *Clamabo, & non exaudies.* Postquàm tot incommoda, & detrimenta sua narrauit, ad Deum conuertitur, cum eo loquitur, quem amat, in quo sperat, & quem in primis tantæ iacturæ auctorem esse ducit. Et ad suas incredibiles ægritudines id cumuli accedere dicit, quòd Deum suum imploret, & non exaudiat, neque in votis, & precibus suis occurrat. Quo nihil grauius, nihil acerbius viro sancto est, cùm totam spem subsidij sui in Deo posuerit. Quod incommodum populo suo accidisse lamentatur Hieremias dicens, Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio. [*Sto, & respicis me.*] In multis alijs exemplis vulgatæ æditionis est, & non respi-

Thren. 3.

cis me. In multis alijs exemplis vulgatæ æditionis est, & non respicis me. Quam lectionem ego magis probo, quam hęc quæ est in Biblia Regia. Nam licet in Hebræo non sit negatio, superioris tamē membri negatio, vt Hebræis sæpe vsu euenire solet afficit & sequēs mēbrum, id quod Latina dicēdi ratio nō patitur: Quare rectius negationē apponi existimo, quod si nō apponatur intelligendā esse. Quod autem dicit, [*Sto*,] seruientis, & obtemperantis est, sicut famuli stant in conspectu Domini Sicut dicitur in primo regum, Misit Saul ad Esai dicens, Stet Dauid in cōspectu meo, id est, Seruiat mihi. Hoc ergo vno verbo magnum eximiæ virtutis specimen declaratur. Cùm tot malis affectus, tanto dolore perculsus eius non frangeretur animus, sed staret, in Deo speraret, & ab officio non decederet. Id Paulus præcipit calamitosis hominibus, Corinthijs scribens, State in fide, viriliter agite, & confortamini. Quod ait, [*respicis me*,] Dixi intelligendum esse, & non respicis me, vt Hebraismo negationis vis pertineat non ad primum, sed ad secundum huius mēbri verbum, vt simile primi sit, id est, Nō ades neque faues mihi: Dauid etiam in magnum adductus discrimen quòd illum Deus non respiceret, opinabatur, cū ita precabat. Respice in me, & miserere mei, quia vnicus, & pauper sum ego. Septuaginta tamen non negationem, sed affirmationem esse hanc enunciationem voluerunt, veruntamen non de Deo, sed de hostibus Iob dici voluerunt, numero illam plurali ita vertentes ἔστησαν καὶ κατενόησαν με steterunt, & consideraue-runt me, id est, Steterunt aduersum me, lætique meas

1. Reg. 16.

Ab officio in calamitate non decedendum

1. Corin. 16

Psal. 2.

ęrum-

ęrumnas considerabant. Ita etiam suas calamitates narrans locutus est Dauid, Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterūt. Et qui iuxta me erant, de longe steterunt, & vim faciebant, qui querebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

Psalm. 37

21 *Mutatus est mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi.* Cùm me tot, & tam varijs modis vno eodemque tempore affligis. Dici verò non potest, quantus męror veniat ad bonos viros, cùm ita sibi immutatum sentiunt eum, in cuius misericordia atque clementia singulare sibi constitutum esse pręsidium sperabant. Hanc tristissimam bonis viris Dei immutationem alijs etiam verbis eloquebatur Dauid, Vsquequo Domine auertis in finem, exardescet, sicut ignis ira tua? memorare, quæ mea substantia. Vt tanto scilicet furori, & grauissimę immutationi, quam multis illo psalmo exponit, resistam.

Psalm. 88.

22 *Eleuasti me, & quasi super ventum ponens elisisti me validè*, Id est, me malè perdidisti, valdè afflixisti. Alludit ad rationem agendi eius, qui aliquid magna vi terrę allidit, qui primum eleuat illud. Eadem ratione Dauid, de suis calamitatibus locutus est, A facie irę indignationis tuę, quia eleuans allisisti me.

Psal. 102.

23 *Scio quia morti trades me*, Id est, postquàm me tā acerbè exercueris, tādem morte mulctabis. Diximus sępe desperasse Iob salutem recuperaturum, [*Vbi constituta est domus omni viuenti*,] Sepulchri poetica descri-

ptio eſt. Et ita Chaldęus domum קבורתא cheburta ſe pulchri interpretatur.

24. *Veruntamen non ad conſumptionẽ meam extẽdes manum tuã: et ſi corruerint ipſe ſaluabis.* Locus eſt difficilis, vt ex varijs eius verſionibus cognoſcitur, Hebræa ſic ad verbum habent. Attamen non in tumulum, [vel in deſolationem] mittet manũ, licèt in afflictione ſua eis clamor. Quibus verbis mihi tangere videtur, eam cauſam, quã ſæpe ſuperioribus capitibus commemorauit. Vt Dei in ſe clemẽtiam, & miſericordiam cõmoueret. Quòd ſi ſemel è vita diſcederet, nihil amplius in eum clemẽs, & benignus eſſe poſſet. In hanc rationem cap. 7. dixit, Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei. Et rurſus, Cur nõ tollis peccatum meũ, & quare nõ auferes iniquitatem meam, ecce nunc in puluere dormiam, & ſi mane me quæſieris, non ſubſiſtam. Et cap. 10. Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui, dimitte ergo me, vt plãgam paululum dolorem meum, antequã vadam, & non reuertar ad terrã tenebroſam. Eodẽ ergo modo poſtquam ſuperiori verſu dixit, Scio, quòd me tandem morte abſumes. Subiungit, Attamẽ non in tumulum mittet manum. Id eſt, ſi vita defunctus ſemel in tumulo iacuero, non extendet manũ, Deus ſcilicet, vt me adiuuet, vel vt vllum benignus beneficium conferat. Fitque trãſitio à ſecũda in tertiam perſonam, frequenter in libris ſanctis vſurpata. Nam proximè ſuperiori, & altero verſu cum Deo ſecunda perſona loquebatur. Eadem ſententia in verſionem cadit vulgati. Vt mortem conſumptionem vocet. Nam עי hi, & tumulum, & deſolationem Hebræis ſignificat. Quod deinde ſequitur in Hebræo, Licèt in afflictione ſua eis clamor

mor, id eſt, Licèt homines auxilium tuum in afflictione ſua implorare ſoleant, in ea tamẽ afflictione, quam affert mors, Deus non fer auxilium: ſic vt morte liberet, aut alia vitæ commoda ſuppeditet. In eandem partem vulgatus accipi poteſt, cùm transfert, & ſi corruerint, ipſe ſaluabis. Id eſt, licèt tu eos qui corruunt, & in calamitates incidunt ſeruare ſoleas, tamen eum, qui mortis fuerit calamitate oppreſſus, ad vitam reuocare non ſoles. Quòd שוע ſuah, qđ Hebręis eſt clamor, Saluabis conuertit vulgatus, ob eam cauſam eſſe duco, quòd ſi. 7. in principio ſit, ſalutem ſignificat: quæ cum earum ſit literarum, quæ facilè abſunt, & adſunt, vel aderat in aliquo codice, vel adeſſe poſſe putari potuit. Sed cùm eandem quam Hebræus vulgatus habeat ſententiam, quòd verbis differant leue eſt. Quare non recte quidam hoc loco vulgatũ reprehendit, & eius verſionem contemnit, Græci ita traduxerunt ἐὰ γὰρ ὄφελον ἀνυκάμην ἐμαυτὸν δ' ἀκεραώσαθ' ἡ δ' ἐνθείς με ἐτάξε καὶ ποιῆσαι μοι τάδε vtinam poſſem mihi ipſi opitulari, aut alterum precatus, id mecum ageret. Sententia plana eſt, & cum contextu cohærẽs, vt cum à Deo alliſum, & morti prope traditũ diceret, hac optatione ſignificet nullo modo, nec per ſe, neq; per aliũ ab eo hæc mala vitari poſſe. Mittere manũ, quod eſt in Hebręo Græcis ſignificauit ἀκέεσθαι opitulari. Eis verò clamor ἀνυκάμην: & ad hęc cętera accõmodarũt. Chaldęo lõgé diuerſam rationem ſecutus eſt, ita enim vertit גרם לא לגרמיה בחדוה אדם כחכמיה ישוד עלוהון אספעד- דיה מרחה beram lo legarme igareg mahate in bahatate iſaue halcon açpalhita, verumtamen non ad oſſa extendet plagam ſuam, ſi in vlcere poſuerit ſuper ea emplaſtrum,

strum, & vt alij clamorem. Sequitur autem.

25 *Flebam quondam super eo, qui afflictus fuerat, & compatiebatur anima mea pauperi.* Qua re significamus charitas erga eum in nobis residere, & dolore nostro, si minus alia re poterimus, dolorem eius leuabimus. Quocirca
Ioan. 11. cum Iudæi Iesum in domo Lazari emortui flentem viderent, dixerunt, Ecce quomodo amabat eũ. Quod autem pauperi compatiamur, ita necessariũ est Chri-
1. Ioan. 3. stiano viro, vt Ioannes neget fieri posse, vt charitas Dei resideat in eo, qui secus faciat. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo.

26 *Expectabant bona, & venerunt mihi mala: præstolabar lucẽ, & eruperunt tenebræ.* Lux prosperitatem, tenebræ calamitatẽ significant, ita verò frequentissimè mortalibus vsu venit: multiq; vitâ suâ producere optãt, vt bona, quæ cupiũt, consequãtur, & è contrario fit, vt in mala
Hiere. 8. veniant grauissima. Expectauimus pacẽ, & nõ erat bonũ, tẽpus medelæ, & ecce formido, Hieremias ait.

27 *Interiora mea ferbuerunt, absque vlla requie*, Fortè viscerum dolore etiam excruciabatur, vel phrasis Hebræa est ad intimum, & vehementissimum animi dolorem significandum. Sicut dicebat Hieremias, Defece
Thren. 2. runt præ lachrimis oculi mei, conturbata sunt viscera mea: effusum est in terra iecur meum super contritionem filiæ populi mei. [*Præuenerunt me dies afflictionis.*] Id est, in id tempus veni, quo vehementer afligor.

28 *Mœrens incedebam sine furore*, Furor nonnunquàm ex mœrore nascitur, cùm homo eos vlcisci quærit, qui sibi mœrorũ attulerunt, aut cùm mœroris causas à se

se repellere conatur. Sed cùm Iob (vt diximus) de sua iam salute desperasset: neque multum erat iam de illa solicitus, neque multa in viles hostes suos ira inflammabatur. Cedebat enim tempori, & dabat iniquæ fortunæ manus, id mihi significare videtur, cùm dicit, [*Mœrens incedebam sine furore.*] Quo etiam modo Septuaginta transferunt. Sed in Hebræo est קדר coder, quod pullatum, & nigrum significat. Primam significationem vulgatus, & Græci secuti sunt. Nam veste pulla homines vtuntur, ad tristitiam significandam. Chaldæus tamen, & Hebræi secundam significationem hoc loco amplectuntur, & nigrum interpretantur. Tum quòd furorem transfert, in Hebræo est חמה hama solem, sed vulgatus, & Græci hema iram legisse videntur. Chaldæus, & Hebræi libri, qui nunc circũferũtur, illo modo, & ita ab illis totus hic locus explanatur, Niger incedebam sine sole. Vt præ tristitia, & ægritudine innueret, nõ propter solem aut vllã extrariam causam. Tristitia enim & ægritudo carnes exsiccans marcorem affert, & nigrã reddit cuticulam. Quod luculenter enunciauit Hieremias dicẽs, Cãdidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lactẽ, rubicũdiores ebote antiquo, sapphiro pulchriores. Denigrata
Thren. 4. est super carbones facies eorũ, & non sunt cogniti in plateis: adhęsit cutis eorũ ossibꝰ, aruit, & facta est, quasi lignũ. Ipse etiã Iob vno tantum versu interiecto id clariꝰ dicit. [*Consurgens in turba clamauit.*] Tãta enim erat mœroris, atque doloris vis, vt sibi ipsi temperare non posset. Quæ res in graui, & cõstãti viro extremæ summæque ægritudinis, & anxietatis erat indicium, teste Hippocrate, & Galeno.

26 *Frater fui draconũ, & socius struthionũ.* Id est, flens, & eiulans frequenter dracones, & struthiones sum imitatus, qui cantu queribundo vtuntur.

30 *Curis mea denigrata est super me, et ossa mea aruerunt præ caumate.* Versu. 28. huius rei causam exposuimus.

31 *Versa est in luctum cithara mea, & organum meum in vocẽ flentium.* Id est prospera mea fortuna in aduersam cõmutata est.

CAPVT. XXXI.

A PEpigi fœdus cũ oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.

2 Quã enim partẽ haberet in me Deus desuper, & hæreditatem Omnipotens de excelsis?

3 *Nunquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam.*

4 *Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat?*

5 *Si ambulaui in vanitate, & festinauit in dolo pes meus.*

6 *Appendat me in statera iusta, & sciat Deus simplicitatem meam.*

7 *Si declinauit gressus meus de via, & si secutus est oculus meus cor meum, & si in manibus meis adhæsit macula.*

8 *Serã, & alius comedat: & progenies mea eradicetur.*

9 *Si deceptũ est cor meũ super muliere, & si ad ostiũ amici mei insidiatus sum.*

B 10 *Scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij.*

11 *Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima.*

12 *Ignis est vsque ad perditionẽ deuorans, & omnia eradicans genimina.*

13 *Si*

13 *Si contempsit subire iudiciũ cum seruo meo, & ancilla mea, cũ disceptarent aduersum me.*

14 *Quid enim faciã cum surrexerit ad iudicandum Deus? & cum quæsierit, quid respondebo illi?*

15 *Nũquid non in vtero fecit me, qui & illũ operatus est: & formauit me in vulua vnus?*

16 *Si negaui, quod volebant, pauperibus, et oculos viduæ expectare feci.*

17 *Si comedi buccellam meam solus, et nõ comedit pupillus ex ea.*

18 *Quia ab infantia mea creuit mecũ miseratio: et de vtero matris meæ egressa est mecã.*

19 *Si despexi pereuntẽ, eo quòd non habuerit indumentũ, et absque operimento pauperem.*

20 *Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearũ calefactus est.* C

21 *Si leuaui super pupillũ manum meã, etiã cum viderẽ me in porta superiorem.*

22 *Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meũ, cum suis ossibus confringatur.*

23 *Semper enim quasi tumẽtes super me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.*

24 *Si putaui aurum robur meum: & obrizo dixi, Fiducia mea.*

25 *Si lætatus sum super multis diuitijs meis, & quia plurima reperit manus mea.*

26 *Si vidi solẽ cum fulgeret, & lunã incedentẽ clarè.*

27 *Et lætatum est in abscondito cor meũ, & osculatus sum manũ meam ore meo.*

28 *Quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum.*

29 *Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat: & exulta-*

ui, quòd inuenisset eum malum.

D 30 *Non enim dedi ad peccandũ guttur meũ, vt expeterẽ maledicens animã eius.*

31 *Si nõ dixerũt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus eius, vt saturemur?*

32 *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.*

33 *Si abscondi quasi homo peccatum meũ, & celaui in sinu meo iniquitatẽ meã.*

34 *Si expaui ad multitudinem nimiam, & despectio propinquorum terruit me: & non magis tacui, nec egressus sum ostium.*

35 *Quis mihi tribuat auditorẽ, vt desideriũ meũ audiat Omnipotens: & librũ scribat ipse qui iudicat.*

36 *Vt in humero meo portẽ illũ, & circundem illũ quasi coronã mihi.*

37 *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi principi offeram illum.*

38 *Si aduersum me terra mea clamat, et cum ipsa fulci eius deflent.*

39 *Si fructus eius comedi absque pecunia, et animam agricolarũ eius afflixi.*

40 *Pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.*

Iob pium virum informat.

Epigi fœdus cũ oculis meis, vt ne cogitarẽ quidem de virgine. Vt in eas calamitates quas superiori capite persecutus est, nõ culpa sua venisse demõstret, hoc capite innocentiam suam, & inculpatã vitã ex partib⁹ officij describit. Quod dũ facit Christianum, & pium virum luculẽter informat.

Ait

Ait ergo statutum habui cum animo meo, ne de virgine cõstrupranda vnquàm cogitaret. Rectissimè à temperantia initium dicendi sumit, quæ in voluptatibus contemnendis versatur, in quibus omnis illecebra, & quasi scabies turpitudinis posita est, & ad quas diuites, & potentes homines omni impetu feruntur.

2 *Quæ enim partem haberet in me Deus, & hæreditatẽ omnipotens de excelsis?* Habet partem & hæreditatem Deus in eo, quem amat. Nam ad eum venit, & mãsionem apud eũ facit, vt Christus ait. Et Moyses, pars autẽ Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Contrà verò respuit, & aspernatur eos, quos odit, neque suos dici vult, aut vllam in eis partem habere. Sed in primis homines obsceni, & voluptatibus dediti prę se ferunt indignos se esse, in quib⁹ diuinitas, & sanctitas infinita Dei resideat. Hebræa idem hoc modo dicunt, Quæ pars Dei desuper, & hæreditas omnipotentis de excelsis. Ideſt, quid à Deo expectare debet virginũ construprator: aut quam sibi gratiam Deum relaturum existimat. Hanc sententiam reddiderunt Septuaginta. Idem verò est nullam in me Deum, & me nullam in Deo partem habere. Itaque metu supplicij ab hoc scelere nefario animum abstinebat, vt statim declarat.

Ioan. 14.

Deut. 30.

Amici Dei hæreditas eius sunt.

3 *Nunquid non perditio est iniquo?* Id est, me reprimebam animaduertens exitium hominibus iniquis esse constitutum. Ceciderunt, qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, neque potuerunt stare, ait Dauid. Ita Sichen vnius hominis stupro funditus deleta fuit, vt narratur in Genesi. [*Et alie-*

Psal. 35.

Gen. 34.

Psal. 5.

natio

natio operantibus iniuſtitiã. Alienatio inquàm à Deo, Sicut dicit Dauid, Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem. Ita ſubtiliter vtranque pœnam quam Theologi diſtingunt damni, & ſenſus amplectitur. Ex quo intelligitur honeſtũ eſſe pœnæ metu à ſcelere abeſſe, cõtra q̃ noſtri temporis hæretici putãt, vt pluribus nos libro noſtro tertio de vera religione exeeuti ſumus.

Honeſtum eſt pœna metu a ſcelere abeſſe

Imo prudens eſſe conſilium cum voluptatis illecebra ad facinus impellimur, in pœnæ memoriam redire, vt conſideremus leue compendium fraude maxima non eſſe commutandum.

4 *Nonne ipſe conſiderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat.* Id eſt, ſi facinus fecero nullomodo ſupplicium ſubter fugere potero, non enim æquiſsimũ & potentiſsimum iudicem latebit, qui vias meas & cũctus greſſus meos, id eſt, quidquid egero, aut cogitauero, numerat, & iuſta ſtatera ponderat, vt par referat, vel præmium, vel ſupplicium. Hoc argumentum, quòd nos, & omnes actiones noſtrę ante Dei oculos verſentur, multis tractat Dauid, Domine probaſti me, & cognouiſti me, tu cognouiſti ſeſsionem meã, & reſurrectionem meam, intellexiſti cogitationes meas de longè, ſemitam meam, & funiculum meum inueſtigaſti, & omnes vias meas præuidiſti. Nam certè ſi res hæc probè cognoſcatur maximum Dei timorem, & reuerentiam excitat, & cupiditates in officio continet.

Pſal. 138.

Nulli iniuriã facere.

5 *Si ambulauit in vanitate, & feſtinauit in dolo pes meus.*

6 *Appendat me in ſtatera iuſta, & ſciat Deus ſimplicitatem meam.* Ideſt, nihil dolo malo, ſed omnia fide bona egi, vt Deus qui omnes actiones meas numerat, & æqua ſtatera ponderat, optimè ſcit ſimplicitatem, & integritatem cordis mei. Hoc iuſtitia poſtulat, & ad piũ virum maximè pertinet, vt ait Dauid, Qui loquitur veritatem in corde ſuo, & non egit dolum in lingua ſua.

Pſal. 14.

7 *Si declinauit greſſus meus de via.* Æquitatis ſcilicet, atq; iuſtitiæ, hoc eſt, Si vlli iniuriam feci. Quemadmodũ illi de quibus dicit Salomon, Pedes illorum ad malũ currunt, & feſtinant, vt effundant ſanguinem. [*Et ſi ſecutus eſt oculus meus cor meum.*] Planius in Hebræo, & in Græco, Si ſecutum eſt cor meum oculos meos: & ita reperitur in quibuſdam exemplis vulgatæ editionis. Pertinet hoc ad vltimum decalogi præceptũ, quo alienarum rerũ cupiditas prohibetur his verbis, Non eon cupiſces domum proximi tui: nec deſiderabis vxorẽ eius, nõ ſeruũ, nõ ancillã, nõ bouẽ, nõ aſinũ, neque omnia quæ illius ſunt. Et iuſtus ille Ariſtides rogatꝰ, quid iuſtũ eſſet, reſpõdit τὸ μὴ πλεονεκτεῖν ἐπιθυμεῖν., Aliena nõ concupiſcere, Declaratur autem illiuſmodi periphraſi cupiditas: quia eius illecebra in oculis in primis ſita eſſe videtur. Longè enim frequẽtius cupimus, quę cernimus, quàm quæ alio ſenſu tenemus. Et ob eam rem Ioãnes dixit, Concupiſcentiam oculorum. [*Et ſi in manibus meis adhæſit macula.*] Manus aliena bona diripientes eis contaminantur, quod innuit Eſaias dicens, Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Id eſt, rapinis infectæ. Quòd autem maculã dicit, in Hebræo eſt מאומה meũ, quod aliquid ſignificat. Et propterea δῶρα, dona conuerterunt Græci, quibus iudices, atque principes corrumpi ſolẽt, vt rectum iudicium non reddãt. Qua verſione Græci ſignificarunt Iob principem, & iudicem fuiſſe, & hac culpa vacaſſe. Quo ſcelere, quia iudices, & principes ſe contaminare ſolent, Samuel magiſtratu

Prouer. 1.

Aliena non concupiſcere.

Exo. 20.

1 *Ioan.* 2.

munera nõ recipere.

tu se abdicaturus, in conspectu noui regis ab illo factis & totius populi de hoc se in primis crimine purgauit.
1. Reg. 12. Ecce præsto sum (ait) loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim aut asinnm, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi: & cōtemnam illud hodie, restituamque vob is. Vulgatus autem maculam vertit. Quia in quibusdam exēplis Hebręis nomē illud sine. א. scribitur, & tunc maculam significat. Atque adeo cum. א. significat etiā maculam Danielis. 1. vers. 4. cùm. א. litera sit quiescens, quam vocant Hebræi, quæ facile adest, & abest.

8 *Seram, & alius comedat:* Hac pœna accommodatissima ad eorum scelus mulctantur ij, qui alienas fortunas inuadunt, vt suis non fruantur, vt vaticinabatur Amos, Idcirco pro eo, quod diripiebatis pauperē, & prædam electam tollebatis ab eo: domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis, vineas plantabitis amantissimas, & non bibetis vinum earum. Quare Solon sapienter dicebat,

Iniustorū pœna.
Amos. 5.

χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν ἀδίκως δὲ πεπάσθ'
οὐκ ἐθέλω πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη.

Pecunias quidem cupio, iniustè tamē possidere nolo. Nam postea vindicta venit. Et Menander.

οἱ γὰρ θέλοντες προσλαβεῖν τὰ τῶν πέλας
ἀποτυγχάνουσι πολλάκις νικώμενοι,
τὰ δ' ἴδια προστιθέασι τοῖς ἀλλοτρίοις.

Qui enim aliena suis volunt adijcere, sæpius victi sua spe frustrātur. Addūtq; alienis, quæ erant sua. [*Et progenies mea eradicetur.*] Est etiā hęc accōmodata tanti sceleris pœna. Etenim tā auidi homines esse solēt, vt quacunq; ratione possint, filios suos locupletēt. Meritò igitur orbant eis. De qua re sæpe hoc libro verba fecimus.

Non adultera.

9 *Si deceptū est cor meū super muliere.* Id est, si alterius vxorē ad adulteriū quæsiui. [*Et si ad ostiū amici mei insidiatus sum.* Vt eius cubiculi essē adulter. Sicut. c. 24. dixerat, Oculus adulteri obseruat caliginē, dicens, Non me videbit oculus, & operiet, vultum suum.

10 *Scortū alterius sit vxor mea.* In Hebręo ad verbum est, Molat alteri vxor mea. Quod potest exponi, Prostituat alij, vt exponit vulgatus. Sicut mola inferior superiori supponit. Hac pœna mulctatus fuit Dauid, ꝓpter adulteriū Bersabe. Nā omnes eius vxores, atque adeo filius eius Absalō cōstuprauit. Vel potest intelligi seruiat alteri vxor mea. Molere enim ancillarū erat. Ita enim loquitur Esaias, Cū filia Babylon, vt seruā futurā esse in potestatemq; redigendā vaticinaretur. Tolle molā, & mole farinā. [*Et super illā incuruentur alij.*] Id est, alij rē habeant cum illa. Sed quod est in Hebræo עלדה halea super illā. Græci עולי hulai paruuli mei legisse videntur, nā ita trāsferunt τὰ δὲ νήπια μου ταπεινωθείη paruuli mei humilientur.

Esai. 47.
Adulteri pœna.

11 *Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima,* In Hebræo est iniquitas פלילים pelilim iudicū, quod quidā exponūt, Iniquitatē iā iudicatā, & omniū iudicio cōdēnatā. Alij fortè melius, Iniquitatē publico iudicio vindicādā Obest enim vehemēter vniuersę reipublicę. Quacūq; verò ratione intelligat, significat id, quod trāstulit vulgatus, iniquitatē esse maximā, & quæ seuerissimo sit coercenda iudicio. Cui ea est in Deuteronomio pœna cōstituta, Si dormierit vir cum vxore alterius, vterque morietur, id est, adulter, & adultera.

Deu. 22.

12 Ignis

12 *Ignis est vsque ad consumptionem deuorans, & omnia eradicans genimina.* Id est adulterium magnę euersionis, & exitionis causa esse solet, acerbas Deus ab adultero pœnas sumit. Id quod ex adulterio Dauidis cognoscitur, quod tanto ei exitio fuit: vt regia ignominiosè pulsus, parũ abfuit, quin regno & vita spoliaretur. Eadẽ de causa Salomon homines ab adulterio deterret, de adultera ita loquens, Inclinata est enim ad mortem domus eius, & ad inferos semitæ ipsius. Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur, neque apprehendent semitas vitæ. Et alio loco, Statim eã sequitur, quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiẽs, & ignorans nescit, quòd ad vincula stultus tradatur, Donec transfigat sagitta iecur eius, velut si auis festinet ad laqueum, & nescit quod depericulo animæ illius agitur. Multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Viæ inferi domus eius, penetrantes interiora mortis. Quæ loca satis aperte declarant, quàm certum adulter subeat periculum.

Adulteriũ causa magnæ euersionis.

Prouer. 2.

Prouer. 7.

13 *Si contempsi subire iudicium cum seruo meo, & ancilla mea cum disceptaret aduersum me,* Hoc est, seruis meis ex ęquo, & bono, non vi, & pro summo potestatis iure imperabam. Nihil illis præcipiens, nisi quod ratio, & eorum officij munus postularet. Ita vt si, cur ita iubes, aut fieri vis? disceptantes, imperiũque renuentes quærerent. Non, vt alij summa potestate vtẽtes, imperiosè respõderem, sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Sed modestè eis officii sui rationem exponens. Quod optimè quidem viri est, & eius qui libidinem suam coercens honesto atque decoro vitam dirigit. Cuius consilij sui pulchram, & luculentam rationem reddit.

Modus subditis imperandi.

14 *Quid*

14 *Quid enim faciam, cum surrexerit ad iudicandum Dominus? & quum quæsierit, quid respondebo illi?* Quam verò Deus quęstionem flagitet exponit versu sequenti.

15 *Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus est? & formauit me in vulua vnus?* Id est, cùm me obiurgabũdus rogauerit, cur opus eius, & conseruũ meũ tã indignis modis tractaui? cur ab eo mite, & suaue imperium expectarem, cùm ego tam imperiosus, grauis, & acerbus in seruos meos fuerim? Hanc etiam Paulus tradit doctrinam, & eisdem argumentis confirmat scribens Ephesijs, Et vos Domini eadem facite illis remittẽtes minas, scientes, quia & illorum, & vester Dominus est in cælis. Et personarum acceptio non est apud eũ. Et Colosensibus, Domini quod iustum est, & æquum seruis præstate: scientes quod, & vos Dominum habetis in cælo.

Ephes. 6.

Colos. 4.

16 *Si negaui quod volebant pauperibus.* Hebraicè ad verbum est, Si prohibui voluntate pauperes. Quare potest etiã verti, vt Greci vertunt ἀδύνατοι δὲ χρείαν ἦν ποτε ἔχον ἢ ἀπέτυχον Pauperes vsus earũ rerum, quas habebã, compotes fuerunt [*Et oculos viduæ expectare feci*] Diu sci licet differens auxilium, quod à me sperabat.

Misericordiæ exẽplũ

17 *Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea.* Pupillus dicitur, qui patre orbatus est, in quẽ, quòd præsidio destitutus sit, officiosum esse Christiana charitas exigit. Præsertim vt victus ei suppeditetur. Id etiam generalius præcipit Esaias, Frange esurienti panem tuum.

Esai. 58.

18 *Quia ab infantia mea creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum.* Id dicit, vel propter optimam suam educationem, vel quia virtutis indole præditus

erat, quod specimen est eius, quod sapiens dicit, Pro-
Prou. 22. uerbium est. Adolescés iuxta viam suã etiá cùm senue rit, non recedet ab ea. Sed in Hebræo, & in Græco non exprimitur verbi suppositum, & ita miserationis loco est, Sicut patré. Et totus versus ita ad verbũ est. Quoniam ab infantia mea creuit mecum, & de vtero matris meæ deduxi illam. Hebræi verbi suppositum pupillum esse volunt, & relatiuum Illam, viduã referre. Hoc est ab infantia mea viduarum, & pupillorum rationes procuraui. Sed rectè mihi videtur vulgatus miserationem verbi suppositum fecisse, eadem tamen vtroque modo tandem sententia est.

19 *Si despexi prætereuntem.* In quibusdam exẽplis vulgatæ editionis est pereuntẽ, sed illo modo est in Hebræo, & in Græco. [*Eo quod non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem.* Officium est virum dicens charitate, & misericordia præditum, quod etiam docet
Esa. 58. Esaias, Cùm videris nudum operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Quòd si prætereuntem legamus significat aliud charitatis, & misericordiæ munus, quòd pauperes, & vagos hospitio receperit. Sicut pręcipit eodem loco Esaias, Egenos vagosque induc in in domum tuam.

20 *Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouiũ mearum calefactus est.* Eius latera, qui nudus erat, synedocha latera eius, id est, Ipse, quòd ei indumenta tribuissem:

21 *Si leuaui super pupillum manum meam.* Leuare hoc loco manum est percutere, nocere, aut vllo modo ob
psalm. 73. esse [sicut in psalmo, Leua manus tuas in superbias eorum in finem, id est, Si vllo obfui pupillo, aut infirmo

mo ei denique, qui esset præsidio destitutus ad iniuriã propulsandam. Est enim species pro genere, pupillus pro eis, qui auxilio orbati sunt. [*Etiam cum viderem me in porta superiorem*, Hebraicè, In porta auxilium meum, Id est, licèt ad manum auxilium haberem: quo illum facilè possem opprimere. Vel vt alij. Licèt in porta vrbis, qua iudices ad reddẽdum iudicium sedebant, me satis habere fauoris viderem, vt si iudicio persequi illatam iniuriam vellet, facilè eum vincerem. An gusto, atque demisso animo viri facilè impelluntur ad iniuriam faciendam eis, quos facilè, si repugnẽt, superaturos confidunt. Contrà verò qui magno, & excelso animo sunt, cum huiusmodi hominibus confligere multum recusant, quòd victoria, neque laudi ei neque gloriæ esse possit: imo facilius imbecillorum, quàm fortium patiuntur iniuriam.

22 *Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus confringatur.* Hebraicè, Brachium meum à canna confringatur. Et intelligenter conuertit vulgatus, nam canna brachij est os brachij, quod cannæ, id est arundinis simile sit. Estque grauissima imprecatio, qua declarat quantum hoc scelus graui & magno viro indignum abhorreret. Magnanimi viri munus.

23 *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum.* Quòd tumentes super me fluctus vertit Hebraicè est אידך ed contritio. Et ita hunc locum verbum de verbo in eandem sententiam conuertemus, Quoniam timor meus contritio Dei. Pœna affligentis inopem.

Et pondus eius ferre non potui. Clarius in Hebræo maiestatem eius [ferre] non potui. Hunc totũ versum ita

Græci transtulerunt φόβος γὰρ κυρίου συνέχει με, καὶ ἀπὸ τοῦ λήμματος αὐτοῦ οὐχ ὑποίσω timor Dei cōtinuit me: Et captionē ei⁹ nō feram. Captionē illā intellexerūt, qua eleuat aliquē, vt eū elidat, vt capite superiori Iob dixi: vt hāc versionem ad Hebræū verbū שאתו seeto scelsitudinē aut eleuationē eius accōmodemus. Præterquā igitur quod turpe sit, & animi magnitudini contrariū in pupillos, & infirmos homines iniuriosum, & contumeliosum esse, alia de causa vehementer animaduertenda id cauisse dicit. Quòd Dei maiestatem, & supplicium, quo huiusmodi iniuriosos homines cōstringit, vehementer timeret. Nam multis in locis sacrosancta scriptura tradit, Deum pauperibus præter cæteros homines auxilio venire. Vt ait Dauid, Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Cuius rei eā causam esse puto, quòd cū pupilli, & pauperes viribus, & subsidio careant ad iniuriam propulsandam, numen testari, & Dei auxilium preter alios homines implorare soleant, quorum Deus preces lachrymas, atque querelas pro sua misericordia non respuit, sed vehementer eorum hostes vlciscitur. Quam ob rem rectè consulit Salomon, Ne attingas paruulorum terminos, & agrū pupillorum ne introeas. Propinquus enim illorū fortis est, & ipse iudicabit cōtra te causam illorum. Quòd propinquum dicit, Hebraicè est גאל goel, quod Redemptorem etiā declarat, & vtrunq; quadrat, vt Deus propinquus, & redemptor pupillorum sit. Quare nemo, quod inopes, & ab alijs deserti sint impune iniurias, quas illis immiserit, laturum arbitretur.

Psal. 9.

Cur pauperibus Deus in primis auxilio veniat.

Prouer. 23

24 *Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi fiducia mea.*

Tractauit proximè superioribus versibus, infestum nun-

rigrugi desiderium hoc loco vertit. Quidam etiā Hebræus putat deesse א sic vt integrū sit תאודר taaui desideriam. Quòd [*audiat*] etiam vertit, in Hebræo est ידנני iahaneni, quod potest explicari, vel respondebit mihi, id est, Audiat me, vt vulgat⁹ intellexit, vel respōdebit pro me, vt quidam Hebręi intelligunt. Qui totū locum ita interpretantur, Certe signum meū est, quòd omnipotens respondebit pro me. Idest, si æquū haberem auditorem, hoc esset signum certissimum innocētiæ meæ, quòd testem Deum citarem, ipseque daret testimonium innocentiæ meæ. Sicut alio loco dixit, Ecce in cælo testis meus, & cōscius meus in excelsis, verbosi amici mei, ad Deum stillat oculus meus. [*Et librū scribat ipse qui iudicat.*] Id est, Ipse auditor, qui causā meā iudicaret, diligenti facta de me quisitione, librū de mea vita conficiat, illud [*ipse qui iudicat,*] in Hebræo est איש רדבי isribi vir contentionis meę: & ita vertit Chaldæus, & Hebræi intelligunt, id est, Aduersarius meus, & is qui mecum contenderit. Potestque in hāc sententiam vulgatus explicari, id est, Ipse aduersarius meus, qui de mea vita criminosè iudicat. Ita verò suæ causæ confidit propter optimorum factorū conscientiam, vt omnia studia sua, vel ab aduersario suo scriptis mandari, & in capitis sui iudicio iudici exhiberi optet. Ex quo satis aperte cognoscitur, quanta vis sit rectæ voluntatis conscientiæ, quantumque virum bonū in omni discrimine cōfirmet. Et propterea sequit.

Iob. 16.

Consciētię rectæ volūtatis vis.

26 *Vt in humero meo portem illū, & circundē eū quasi corona mihi.* Id est, tantum ab est, vt timeam, quòd huiusmodi liber mihi vllo pacto detrimento esse possit, vt ego ipse in humeris meis, atque adeò in capite meo tāquam co-

ronam

ronam illum portarem. Tanquâm coronam dicit, vt innuat ei gloriæ potius, quàm ignominię futurū. Gloriam enim amplissimam sibi suis honestis studijs boni viri pariunt.

37 *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum.* Idest, ego omnem meam actam vitam in medium proferrem singulasque actiones, & cogitationes meas ei confiterer, omnesque mei cordis recessus ad vnum retegerē. Id enim totum comprehendit dicens, Singulos gradus meos. [*& quasi principi offeram eum.* Id est, eum scilicet librum æquo animo causæ meæ iudici offeram: vt illo ductus in hac mea lite sententiam ferret. At verò Septuaginta viri longè aliter totum hūc locum, id est, hos tres versus interpretat sunt. Nam illud Desideriū meū audiat omnipotens, ita conuertunt χειρὰ δὲ κυρίου εἰμὴ ἐδέδοικεν manum autem Domini si non timerem. Fortè quia אנה hana affligere etiam significat, ita intellexerunt, Signum Dei affligat me. Et propterea illo modo conuerterunt, reliquum autem de libro vitæ suę scribendo, & humeris imponendo ita explicuerunt, συγγραφὴν δὲ ἦν εἶχον κατά τινος ἐπὸ ὤμοις ἀνπεριθέμενος, στέφανον ἀνεγίνωσκον καὶ εἰμὴ ῥήξας αὐτὴν ἀπέδωκα οὐθὲν λαβὼν παρὰ χρεωφειλέτου scriptum, quod aduersus aliquem habebam, humeris imponens coronam legebā, si non ipsum scindebā, nihil ex debitore sumēs. Qua versione illud officij munus Iob præstitisse significarunt, quod præcipit Esaias, Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Hoc est ne diuites tabulis, & scriptis pauperes debitores suos opprimerent: sed pecunias creditas eis potius con-

Psal. 58.

condonarent.

38 *Si aduersum me terra clamat, & cum ipsa sulci eius deflent.* Quod cuiusmodi sit statim declarat.

39 *Si fructus eius comedi absque pecunia, & animam agricolarū eius afflixi.* Itaque terram clamare & deflere est eis, qui operas suas ad eam colendam conduxerunt mercedē non soluere. Est enim scelus grauissimū, quod sua natura pœnam, & vltionem postulat, & ob eā rem id, in quo factum est, clamare dicit. Sicut est in Genesi, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Eadem phrasi vsus Iacobus reprehendit, & minatur eis, qui ab hoc se maleficio non prohibent, Ecce merces operariorū, qui messuerūt regiones vestras, quę fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorū in aures Domini Sabaoth introiuit. A quo scelere, vt absit, monet filium suū Tobias dicens, Quicūque tibi aliquid operatus fuerit statim ei mercedem restitue, & merces mercenarij apud te omnino non maneat.

Agricolis mercedem non soluere scelus maximum

Iac. 5.

Tob. 4.

40 *Pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.* Imprecatio est pœnę tāto sceleri aptę, vt fructus nullos ex terra percipiat, quam iniquè exercuit. In Hebręo additur, & vertitur à Gręcis, & à Chaldęo, licèt a vulgato interprete prętermittatur. Completa sunt verba Iob. Quod propterea subijcitur, quia perpetuā, & grauissimam habuit orationem à cap. 26. vsq; ad hunc locum, licet in capite vltimo huius libri alia pauca verba Deo respondens loquatur.

CAP.

CAPVT. XXXII.

A O Miserunt autem tres viri isti respondere Iob, eo quòd iustus sibi videretur.
2 Et iratus, indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram: iratus est autem aduersum Iob, eo quòd iustũ se esse diceret corã Deo.
3 Porrò aduersum amicos eius indignatus est, eo quòd non inuenissent responsionem rationabilẽ, sed tantummodo condẽnaßent Iob.
4 Igitur Eliu expectauit Iob loquentẽ: eo quòd seniores essent, qui loquebantur.
5 Cum autem vidißet quòd tres respondere non potuißent, iratus est vehementer.
6 Respondensque Eliu filius Barachel Buzites dixit.
Iunior sum tempore, vos autem antiquiores: idcirco demißo capite veritus sum vobis indicare meã sententiam.
B 7 Sperabam enim, quòd ætas prolixior loqueretur, & annorũ multitudo doceret sapientiã.
8 Sed vt video, Spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.
9 Non sunt longæui sapientes, nec senes intelligunt iudicium.
10 Ideo dicam, audite me, ostendam vobis etiam ego meã sapientiã.
11 Expectaui enim sermones vestros, audiui prudentiã vestrã, do-
C nec disceptaremini sermonibus.
12 Et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam: sed vt video, non est qui possit arguere Iob, & respondere ex vobis sermonibus eius.
13 Ne fortè dicatis, Inuenimus sapientiam Deus proiecit eum nõ homo.
14 Nihil locutus est mihi, & ego non secũdum sermones vestros respondebo illi.

16 Ex-

15 Extimuerunt, nec responderunt vltra, abstuleruntque à se eloquia.
16 Quoniam igitur expectaui, & non sunt locuti, steterunt, nec vltra responderunt.
17 Respondebo, & ego partem meam, & ostendam scientiã meã. D
18 Plenus sum enim sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei.
19 En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quòd lagunculas nouas disrumpit.
20 Loquar, & respirabo paululum: aperiam labia mea, & respondebo.
21 Non accipiam personam viri, & Deũ homini non æquabo.
22 Nescio enim quandiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus.

O Miserunt tres viri isti respondere Iob, eo quòd iustus sibi videretur. Ambigua est hæc oratio, nam illud relatiuum Sibi potest vel viros, vel ipsum Iob referre. Viros referre putarũt nonnulli Latini interpretes. Hoc est, hac eius perpetua oratione tres amici conuicti, præsertim illa officiorum eius narratione, & quòd illam diram imprecationem, si secus esset, adiuuxisset, sibi iã persuasissent ipsum esse iustum. Quæ sententia probatur Græcorum versione. Nam planè viros retulerunt, ita vertentes δι καιος ἐναντίον αὐτῶν, iustus coram eis. Qua interpretatione bonorum virorum victoria representatur, qui tandem aduersarios suos se sanctos esse conuincent. Sicut ipsos dicturos sapientia scribit, Nos insensati vitam illorum existimabamus insaniã, &c. Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors

Sapien. 5. Victoria bonorũ virorum.

Xx illorum

illorum eſt. De Chriſto etiam in Apocalypſi ſcribi-
Apoc.1. tur, Ecce venit in nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Sed quod relatiuum refe rat non viros, ſed ipſum Iob, probatur ex eo, quod ita purior eſt Latina locutio, tum quòd in Hebræo, & Chaldæo plane ipſum refert Iob, eſt enim relatiuum ſingulare tertię perſonę in Hebræo ו in Chaldæo ד. Tum aptius eſt cõtextui, vt [*ſibi*] Iob, nõ eius amicos referat. Nã ipſis iuſtus non viſus eſt, quouſque à Deo conuicti ſunt, & iuſsi, vt ab ipſo Iob veniam impetrarent, quò ipſe Deum pro illis precaretur: vt in fine libri narratur. Significat ergo tres viros omiſiſſe reſpondere Iob de ea re, quòd iuſtus ſibi videretur, hoc eſt tot pœnas non commeruiſſe, in quo tota inter eos diſputatio verſata fuit. Omiſerunt igitur ipſi loqui, quia quid amplius dicerent non habebant ad ſententiã ſuã probandã. Quæ explanatio vehementer conuenit, cũ eo quod ſequitur.

2 *Et iratus, indignatusque eſt Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram: iratus eſt autem aduerſum Iob, eo quòd iuſtum ſe eſſe diceret coram Deo.* Rectè & explicatè expoſitum eſt & ita interpretantur Græci, quod eſt ad verbum in Hebræo. Eo quod animam ſuam iuſtificaret, magis quàm Deũ. Id eſt, ſine culpa ſua tot à Deo ſupplicia ſibi impoſita fuiſſe diceret. Ratio tñ nõ erat, cur ita Iobo iraſceretur. Nã id ſibi perſuadere poterat recta cõſciẽtia teſte, quę, vt quidã dixit, eſt mille teſtes. Et hac opinione nihil de Dei bonitate detrahebat, cùm liceat ei quibuſcunque pœnis innocentẽ virum in hac vita multare: vt Iob capite nono copioſè perſecutus eſt.

3 *Porrò aduerſum amicos eius indignatus eſt, eo quòd non inuenis-*
ſent

ſent reſponſionem rationabilem, ſed tantummodo condemnaßent Iob. Id eſt, cum Iob condemnarent, & tot cruciatus meritò ſuo ſuſtinere putarent, nulla inueniſſent amplius argumenta, quibus & eum culpæ conuincerent, & defenſionis ſuæ firmamenta explicarent. Ex quo planum fieri videtur illud relatiuum Sibi, de quo dixi mus, amicos non referre, non enim ſi iuſtus videretur eis, hîc quòd eum, [*Condemnaßent*] diceretur. Verũtamen non debebat Eliu hac de cauſa indignari, cùm difficilè valde ſit veritatem eloquenter, & ingenioſè defenſam confutare: prudentiusque ſit tacere, quàm ei verbis repugnare. Nam tandem contra dicentis apparebit ſtultitia.

4 *Igitur Eliu expectauit Iob loquentem.* Id eſt, Iob cum tribus illis amicis loquentem. Qua oratione breuiter, dicitur, & Iob, & tres amicos loquentes expectaſſe, vt ex eo, quod ſequitur, intelligitur. [*Eo quod ſeniores eſſent qui loquebantur.*] Quod huius adoleſcentis vel illius ætatis bonos, & modeſtos mores declarat. Quos fuiſſe corruptos numerat Eſaias in ſui ſeculi ca *Eſai.3.* lamitatibus dicens, corruet populus vir ad virum, & vnuſquiſque ad proximum ſuum tumultuabitur, puer contra ſenem.

5 *Cum autem vidiſſet, quòd tres reſpondere non potuiſſent, iratus eſt vehementer.*

6 *Reſpondenſque Eliu filius Barachel Buzites.* Id eſt, oriundus fortè à Buz, quem genuiſſe traditur Nacor frater Abraham.

Dixit Iunior ſum tempore vos autem antiquiores: idcirco demiſſo capite. Quod eſt habitus reuerentis, & modeſti hominis. [*Veritus ſum vobis indicare meam ſententiam.*

8 *Sed vt video, Spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.* Spiritus, & inspiratio omnipotentis idem hoc loco est, Idest, Deus dat intelligentiam. In Hebræo clarius est Spiritum hîc dici de Deo, nam est ad verbũ, Spiritus ipse. Ait igitur, Sciẽtiam, & rerum prudentiam non tam ex multis annis, quam ex Dei beneficio ponderandam esse: vt is prudentior habeatur, non qui plures annos habeat, sed cui maiorem Deus prudentiam præstiterit. Quæ verissima sententia est. Nam omnis sapientia à Domino Deo est, vt ait Ecclesiasticus. Et ita sæpe factum est, vt multi iuuenes singulari sapientia Dei beneficio excelluerint, vt Ioseph Dauid, Hieremias, Daniel, Ioannes Baptista, & Ioannes Euangelista, & multi alij. Dauid enim pro testimonio dicit, Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui, Et sapientia, Senectus venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata, cani autẽ sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.

Eccli. 1.

psal. 118.

Sapien. 4.

9 *Non sunt longæui sapientes, nec senes intelligunt iudicium.* Ita enim plerunque fit, vt ex senibus illis, qui vim inferre conati sunt Susannę intelligi licet. Consilium peribit à senioribus, ait, etiam Ezechiel.

Ezech. 7.

10 *Ideo dicam, audite me, ostendam vobis etiam ego meã sapientiã*

11 *Expectaui enim sermones vestros, audiui prudentiã vestrã, donec disceptaremini sermonibus vestris.*

12 *Et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam: sed vt video non est qui possit arguere Iob, & respondere ex vobis sermonibus eius.* Quæ verba coniecturam faciunt amicos tacuisse, nõ quod Iob esse iustum sibi persuasissent, Sed quòd nihil amplius eis in mẽtem veniret, quo eius de hac re sententiam refellerent.

13 Ne

13 *Ne forte dicatis inuenimus sapientiã, Deus proiecit, eum non homo.* Quidam ita exponunt sapienter, & de industria ipsum missum fecimus, nihil enim est, quod à nobis vexetur, cùm satis à Deo vexatus, & de gradu deiectus sit, ita vt ipsa eius miseria satis suã reprimat arrogantiam. Sed melius, & cõgruentius est sic exponere, Ne forte dicatis sapientem excusationẽ inuenisse, cur plura de hac re verba non faciatis. Nam eũ à Deo fuerit eius miseria conflata, non debemus decreta, & iudicia Dei accuratius discutere, ne parum reuerenter ea tractare videamur. Quæ explicatio aptius cum eo congruit, quod sequitur.

14 *Nihil locutus est mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi.* Id est, ostendã multa esse à vobis prætermissa ad rem attinentia. Cũm dicit: [*Non secundũ sermones vestros respondebo illi.*] Id est, cũ alios ego à vestris de hac re sermones induxero, vt nõ excusetis hanc rẽ amplius non esse verbis persequendã. Sed Græci hos duos versus adeo aliter interpretati sunt, vt alios corũ loco posuisse videãtur. Cuius rei nos caulam ex Augustini sententia reddidimus in prolegomenis. Ita enim interpretantur. Ἵνα μὴ εἴπητε εὕρομεν σοφίαν κυρίῳ προσθέμενοι, ἀνὴρ ὅτῳ δὲ ἐπτερώκατε λαλῆσαι ῥήματα, ne dicatis, Inuenimus sapiẽtiã Dño adiuncti, idest, Dei partes aduersus Iobũ agentes, quare reprehendi nõ debemur. Adiungit tamẽ in quo merito reprehẽdendi sunt, Homini autẽ permisistis talia verba profari, qualia scilicet Iob cũ Deo disputare cupiens locutus est.

15 *Extimuerunt, neque responderunt vltra, abstulerunt q; à se eloquiũ.*] Auersio est cũ indignatione, quòd [*abstulerũt,*] dicit Septuaginta in eãdem sententiã transferũt ἐπαλύσασαν

runt εἰ δὲ μὴ καὶ ἐμὲ σῆτες ἔδονται si nō me tineę comedant, id est, Moriar si hæc non præstitero. Tineæ interpretati sunt, quod est in Hebræo עשׁ־ר hoseni, id est, factor meus, sed עשׁ has tineam etiam significat.

CAPVT. XXXIII.

A AVdi igitur Iob eloquia mea, & omnes sermones meos ausculta
2 Ecce aperui os meū, loquatur lingua mea in faucibus meis.
3 Simplici corde meo sermones mei, & sententiam purā labia mea loquentur.
4 Spiritus Dei fecit me, & spiraculum Omnipotentis viuificauit me.
5 Si potes, responde mihi, & aduersus faciem meam consiste.
6 Ecce, & me sicut & te fecit Deus, & de eodem luto ego quoq; formatus sum.
7 Veruntamen miraculum meū non te terreat, et eloquentia mea non sit tibi grauis.
8 Dixisti ergo in auribus meis, & vocē verborū tuorū audiui.
9 Mundus sum ego, & absque delicto: immaculatus, et nō est iniquitas in me.
B 10 Quia querelas in me reperit, ideò arbitratus est me inimicū sibi.
11 Posuit in neruo pedes meos, custodiuit omnes semitas meas.
12 Hoc est ergo in quo non es iustificatus: respandebo tibi, quia maior sit Deus homine.
13 Aduersus eū contēdis, quòd nō ad omnia verba respōderit tibi?
14 Semel loquitur Deus, & secundò id ipsum non repetit.
15 Per somniū in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo.
16 Tunc aperit aures virorū, & erudiens eos, instruit disciplina.
C 17 Vt auertat hominē ab his quæ fecit, & liberet eum de superbia.

Eruens

18 Eruens animā eius à corruptione: & vitam illius, vt non transeat in gladiū.
19 Increpat quoque per dolorē in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit.
20 Abominabilis ei fit in vita sua panis, & animæ illius cibus antè desiderabilis.
21 Iabescet caro eius, & ossa quæ tecta fuerant nudabuntur.
22 Appropinquauit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.
23 Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus: vt annuntiet hominis æquitatem.
24 Miserebitur eius, & dicet, Libera eū, vt non descendat in corruptionem: inueni in quo ei propitier.
25 Consumpta est caro eius a supplicijs, & reuertatur ad dies adolescentiæ suæ.
26 Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit: & videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iustitiam suam. D
27 Respiciet homines, & dicet, Peccaui, & verè deliqui, & vt eram dignus, non recepi.
28 Liberauit animā suā ne pergeret in interitum, sed viuens, lucē videret.
29 Ecce, hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.
30 Vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium.
31 Attende Iob, et audi me: et tace, dum ego loquor.
32 Si autem habes quod loquaris, responde mihi: loquere: volo enim te apparere iustū.
32 Quod si non habes, audi me: tace, et docebo te sapientiam.

Audi

Audi igitur Iob eloquia mea, et omnes sermones meos ausculta.

2 *Ecce aperui os meum, et loquatur lingua mea in faucibus meis.*

3 *Simplici corde sermones mei, & sententiam puram labia mea loquentur.* Vt iuuenis erat Eliu, ita puerili, vendibili, redũdãti, & planè nõ graui oratione delectatur, tã lõgo, & feruido exordio vtens.

Qualis Eliu sit oratio.

4 *Spiritus Dei fecit me.* Id est, Deus fecit me. [*Et spiraculũ omnipotentis viuificauit me.* Animam suam vocat omnipotentis spiraculũ. Sicut narratur in Genesi, Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.

5 *Si potest responde mihi, & aduersus faciem meã consiste.*

6 *Ecce, & me sicut & te fecit Deus.* In Hebræo est si verbum de verbo vertamus, Ecce ego secũdum os tuum Deo. Quod vulgatus intellexit ego sicut, & os tuum ex Deo hausi spiraculum, eique ipsum acceptum refero. Græci obscurius, & concisius conuerterunt, καγὼ κατὰ σε ego secundum te, idest, Eodem modo quo tu factus â Deo sum. Quare eadem ratione, qua vulgatus hunc locum intellexisse videntur. Chaldæus item eandem reddidisse sententiam videtur, ita vertens הא אנא דכמתך לאדל ha ana dicmatach leela, ecce ego, sicut tu Deo. Hebræi tamẽ aliter, & nõ indoctè quidẽ hũc locũ intelligũt, Ecce ego, sicut tu postulasti, pro Deo loquar. Dixerat enim Iob. c. 13. Duo tãtùm ne facias mihi, & tũc â facie tua nõ abscõdar. Manũ tuã longè fac à me, & formido tua nõ me terreat, voca me, & ego respõdebo tibi, aut certè loquar, & tu respõde mihi. Ait ergo Eliu ex Hebręorum sentẽtia. Verbis tuis Deũ au

sus

sus es ad certamẽ prouocare. Ego pro Deo tecũ in certamen descẽdo. Conuenitq; hæc explicatio in ea quæ sequuntur, si hæc Iobi verba citata animaduertamus. [*De eodẽ luto quoque formatus sum.*] Alludere videtur ad illud, quod est in Genesi, Formauit igitur Deus hominem de limo terræ. Quare tergi versari non potes dicens, quod te formido mea terreat, sicut te Dei formidinem terrere dicebas. Habes igitur, quod ad disputandum postulabas, Quare protinus dicit.

Gene. 2.

7 *Veruntamen miraculum meum non te terreat.* Id est, nihil in me est, quod vehementer mirari, & ob eã rem conturbari, & timere debeas. Persistit in diluendis verbis illis Iob â nobis modo citatis, vt clarius ex Hebræo cognoscitur. Nam quod [*miraculum*] vertit interpres, est אדמה ema, quod propriè terrorẽ significat, & ita vertit ipse vulgatus interpres prouerbiorũ. 20. c. ver. 2. & Græci φόβος timor. Cùm ergo de eodẽ ego luto sim factus, timor mei terrere, & impedire nõ debet, quo minus mecũ audeas disputare. [*& eloquentia mea non sit tibi grauis.* Idest, Esse non debet. Sicut Dei eloquẽtia esset, si tecum pse loqueretur. Quod autem eloquentiã traducit noster interpres. Hebraicè est אכפד acppi, quod hoc tantum loco reperitur. Dicuntque Hebræi. א. literam esse adiuctã, sicut omnibus literis quiescẽtibus cõtingere solet, & nomen esse כפד cappi, quod est vola manus. Quare ita hũc locũ interpretãtur, Manus mea non sit tibi grauis. Et ita Septuaginta viri traducũt, vt tollat illud, quod Iob dixisse citauim⁹, Manũ tuã lõgè fac à me. Chaldęus cõuertit כוכד tuni Onus meũ. Sed vulgatus interpres, non vnam, sed duas dictiones legisse videtur hoc modo אך כפד ac pi verũtamẽ os meũ:

& vt

vt latinior eſſet oſo, poſuit, Eloquentiã meã. Et quidã Hebræ⁹ teſtat, ita à quibuſdã alijs Hebręis legi ſolitũ.

8 *Dixiſti ergo in auribus meis, et vocem verborũ tuorũ audiui.*

9 *Mundus ſum ego, & abſque delicto immaculatus, & non eſt iniquitas in me.* Affert ea Iobi verba, quę confutare vult. Id autem Iob dixiſſe videtur, cap. 10. Et ſcias, quia nihil impium fecerim, cũ ſit nemo, qui de manu tua poſſit eruere. Et cap. 17. Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus. Calũniabatur fortè Eliu id verbis illis etiã ſignificaſſe, Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſsimæ manus meæ. Tamen ſordibus intinges me, & abominabũtur me veſtimẽta mea. Et illis capitis decimi, Si iuſtus fuero, nõ leuabo caput ſaturatus afflictione. Sequitur autem.

10 *Quia querelas in me reperit.* Id eſt accuſationes, ſicut queritur accuſator de reo, illũ accuſans. Ita Septuaginta cõuerterũt μέμψιν δὲ κατὰ ἐμοῦ εὗρεν accuſationẽ cõtra me inuenit. Hæc verba Iob dixiſſe videtur. c. 10. Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas irã tuã aduerſũ me. Et. c. 13. Scribis cõtra me amaritudines, & cõſumere meuis peccatis adoleſcẽtiæ meæ. Eiſdẽ verbis cõtinẽtur id, quod verbũ Hebręũ nõnullis Hebręis ſignificat, qđ eſt תלאות tenuot, cuius radix eſt נלא naua, qđ eſt frãgere, & hinc תלאה tenua fractio, vel vltio ſecũdũ vulgatũ Num. 14. ver. 34. Et ita nõnulli hoc loco ſignificare putant fractiones, vel vltiones, quæ ſignificatio ad illũ citatũ pertinet Iobi verſũ, Scribis cõtra me amaritudines, & cõſumere me vis. &c. Alij Hebręi occaſiones hoc loco interpretãtur, id eſt, Captat occaſiones Deus puniendi me. Quoniam, vt Iob dixerat, in memoriam reuocabat Deus peccata adoleſcentiæ eius. Et alio loco, Tu quidem greſſus meus dinumeraſti, ſed parce peccatis meis. Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea. Sequitur autẽ. [*Ideo arbitratus eſt me inimicũ ſibi,*] Iob locutũ fuiſſe ſcribitur cap. 13. Arbitraris me inimicum tuum. Et cap. 7. Quare poſuiſti me contrarium tibi. Iob. 14.

11 *Poſuit in nerno pedes meos cuſtodiuit omnes ſemitas meas.* Verba etiam Iobi ſunt cap. 13. verſ. 27.

12 *Hoc eſt ergo, in quo non es iuſtificatus.* Ideſt, in quo peccaſti, nec rectè iſta iactans locutus es, ſed tuam potius inſolentiam, & nequitiã manifeſtas. Theſis eſt totius cõfutationis, quam multis deinde perſequitur.

[*Reſpondebo tibi, quia maior ſit Deus homine.* Id eſt, hoc vno argumento temerè te locutum fuiſſe probabo. Quòd Deus homine maior ſit, Quæ Dei præſtantia poteſt, & ad potentiã & ad ſapientiã eius referri: vt cum vtraq; re Deus homini præſtet, nihil neque argumentis, ne maledictis ad eius iras reprimẽdas proficiet. Eſtque argumentum hoc firmiſsimum ad diuina iudicia tractãda, & ſanum hominem conuincendum, ne audeat, cũ à Deo punitur, quidquãm temerè loqui. Nam cum longè maior Deus homine ſit, non poteſt, non facere res multas, quarum cauſas homo nõ aſſequatur: ſed ei penitus mirabiles ſint. Sicut ille dixit, Quoniã magnus es tu & faciens mirabilia. Et alio pſalmo tanta maieſtate conuictus, Obmutui, & non aperui os meum, quoniã tu feciſti, amoue à me plagas tuas. A fortitudine manus tuę, ego defeci. Sed Iob potius hęc in amicos ſuos qui imperitè ex eo, quod caſus dat, rationem diuinorũ iudiciorum tractabant, quàm in Deum dicebat. Nec hoc grauiſsimum argumẽtum, quod modo proponit Eliu

Argumentum firmiſsimum ad diuina iudicia tractanda. *Pſalm. 35.* *Pſalm. 83.*

Eliu ignorabat. Imo illud pluribus capite nono perse cutus est. Sapiens (ait) corde est, & fortis robore, quis resistit ei, & pacem habuit. Hebræi tamen aliter hunc versum collo distingunt, Athna accentum sub אענך ehnecha respondebo tibi, collocantes. Ita igitur hunc versum legunt, Hoc est ergo in quo non est iustificatus, respondebo tibi, quia maior sit Deus homine. Sed cùm eadem vtroque modo sententia sit, eademque verborum constructio, leuis hæc differentia est. Græcorũ tamen versio longius differt, ita enim conuertũt πως γὰρ λέγεις δίκαιος εἰμι καὶ οὐκ ἐπακήκοε μου αἰώνιος γὰρ ἐστιν ὁ ἐπάνω βροτῶν quomodo enim dicis iustus sum, & me non audiuit: Æternus enim mortalibus præstat. sententia quidem facilis est, & cum contextu cohærens. Vt repetat illud Iobi dictum, quod grauius eorũ animos offenderat, quo suam innocentiam venditare videbatur, iustum se prædicãs, & illa fortuna indignũ. Sicut vers. 8. & 9. dixerat. Dixisti mundus sum ego, & absque delicto. Illud autẽ, & me nõ audiuit, Iob significasse videtur dicens cap. 13. Voca me, & ego respõdebo tibi, aut certè loquar, & tu respõde mihi. Cur faciẽ tuã abscõdis? Illud autẽ, Æternns mortalibus præstat, pertinet ad hoc refellendum, cùm enim infinito interuallo hominibus sapientia, & potentia antecellat, absurdum est velle quemquam hominem, cum eo disceptare, vt suam ei probet iustitiam. Difficilè tamen est hanc versionem Hebræis verbis aptare. Illud autem quod est in Hebræo הן זאת hen zot, quod vulgatus vertit, [*hoc est ergo in quo,*] & Chaldæus, & Hebræi האאד ha da, ecce hoc, Græci conuerterunt πως γὰρ λέγεις quomodo dicis. Illud autem לא צקת lo za dacta,

dacta, quod vulgatus Chaldæus, & Hebræi, Non iustificatus es, transtulerunt Græci, non secunda, sed prima persona dictum fuisse intellexerunt, quod fieri potest tãtũ si lirich loco Camez subscribatur, tum nõ negatione, sed interrogatione elatum fuisse iudicarunt. Tanquàm si diceret, Nonne iustificatus sum? Quã interrogationẽ ipsi afirmatione explicarũt vertẽtẽtes, Iustus sum ענה nana verò & respõdere, & audire significat, אלוה eloa verò Deũ & Æternũ verterũt, cũ sit propriũ etiã Dei nomẽ. Ipse enim tãtũ æternus est.

13 *Aduersus eum contendis, quòd non ad omnia verba responderit tibi.* Hoc tangit illud, quod Iob multa contentione capite decimo dixit, Indica mihi cur me ita iudices, Nunquid bonum tibi videtur, si calumnieris, & opprimas me? &c. Et capite decimo tertio, Tu responde mihi, quantas habeo iniquitates, & peccata, &c. Id est, audes petulanter multis cum Deo verbis contendere, quòd ipse tacere videatur, neque sigilatim ad omnia verba tua respondere. Perinde quasi opus esset ei tot verba in te confutando fundere, ac non satis apertè aliter suam sententiam explicet: vt statim reliquo capite declarat. Sed ad verbum ita interpretante Chaldæo, in Hebræo est, Cur aduersus illum contendis? quoniam omnia verba sua non respondebit. Estque doctissima, & acutissima sententia, id est, Cur vis, vt tibi respondeat is, qui omnia consilia, omnesque rationes suas tibi explicare non potest: quippe quæ à te comprehendi nequeant, cùm infinitæ sint. Esserque vehementissimum argumentum ad conuincendum eum, qui cum Deo de merito suo disputare voluisset: nisi cõpertum esset Deum non

non summo iure, sed ex æquo & bono cum hominibus, agere decreuisse: secus enim in comprehensibilia sunt iudicia eius. Quis enim cognouit sensum Dñi? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? vt Paulus ait. Græci verò illud דברוד debarau verba sua verba mea intellexerunt. Quare. ו. in illorum libris defuisse videtur, vt erat facile, cum litera sit quiescens, quæ leuiter adest, & abest. Et verterunt, Verba iustitiæ meæ, ad ea magis explicanda, id est Verba quibus ego meam iustitiã declaro. Et דעבד iahane responderit, vt vertit vulgatus, exaudiet ipsi cõuertunt. Vtrũque enim (vt diximus) significat, רדבות ribota verò quod Contendis est, vt cõuertit vulgatus, Græci contentiosè dicere, significare existimarunt. Et ob eam rem Dicis transtulerunt. Ita ergo totũ versum interpretati sunt λέγεις δὲ διὰ τὴν τοῦ δικαιοσύνης μου οὐκ ἐπακηκοὲ πᾶν ῥῆμα dicis autem quare iustitiæ meæ nullum verbum audit.

Rom. 11.

14 *Semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit.* Declarat Deum iam respondisse Iob. Quare frustra petit dicens, Respõde mihi, quantas habeo iniquitates. Frustraque queritur, secundum versionem superioris versus Græcorum, quòd eum Deus clamantem, & iustitiam suam testificte mã nõ audierit. Ait ergo, loquitur quidem Deus respondens, sed attentè eum oportet audire: nam secundo idem non repetit. Semel quòd dicit, ad totum tempus pertinet, quod Paulus vocat acceptabile, idest, Quo nos erudire decreuit, & præcepta vitę optimè instituendæ dare, secundò autem non repetere dicit, quoniam si semel hoc tempus effluat, secundò illud reuocare nõ possumus. Ita Christus semel in

Deũ semel loqui quid sit.

2. Cor. 6.

in mundum ad homines docendos venit. Sicut semel mente Dei patris natus est, & propterea Dauid, dixit in psalmo, Paulo in epistola ad Hebræos interprete, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Quoniam cras eum minimè audietis, quia secundo idipsum non repetet, vt ait Eliu. Variè tamen hic versus exponitur, quia verbum שור sur, quod vulgatus [*Repetit*] conuertit, significat Hebræis cantare, & videre. Primæ significationis rationem ducens vulgatus transfert [*Repetit*] vt latinior esset oratio. Chaldæus tamen & Hebræi secundam intelligunt. Et ita hunc locum quidam explanat Hebræus, Quoniam vna via loquitur Deus, & in duabus non videbit illam, scilicet viam, hoc est, Deus semper sibi cõstat in reddẽdis oraculis, & hominibus docẽdis, neque modo efatur vnũ, & postea diuersum. Nã duabus ingredi vijs reprehendit Ecclesiasticus, cap. 2. & 4. In quã rationẽ Iacobus dixisse videtur, Omne datum optimũ, & omne donũ perfectum de sursum est decendens à patre luminum, apud quẽ non est trãsmutatio, nec vicissitudinis obũbratio. Ob eam enim rem numerum binarium aspernabantur, & cauendum esse putabant Pitagoræi, quòd principium esset diuisionis, atque disidij. Et quòd dicit, In duabus non videbit illam, id est, Nullatenus sui dissimilis cognoscetur Deus. Estque similis dicendi ratio eius quæ est in lamentationibus, Vt peruerteret hominem in iudicio suo, Dominus ignorauit. In Hebræo ad verbum est, Dominus non vidit. Potest, & aliter hic locus exponi, vt cùm tres, sicut videbimus, rationes tractet Eliu, quibus Deus cum hominibus loquitur, secunda modò nullã homi-

Hebr. 4.

Eccles. 2. & 3.

Iacob. 1.

Thren. 3.

homini ſpeciem obijcit,aut imaginem proponit,ſicut prima,& ſecunda,ſed ſupplicijs,& pœnis ſuam ei voluntatẽ declarat. Et propterea dicit,Et in ſecunda non videbit illum. Quæ explanatio Chaldæo placuiſſe videtur, ita traduces,Quoniam vna vice loquitur Deus, & in ſecunda neceſſe ei non eſt intueri illam. Id eſt,ne quæras in ſecunda loquendi ratione vllam imaginẽ,& ſpeciem eius, licet enim nullam ſenſibus loquentem proponat,loquitur tamen. Quidam Hebræus,qui doctus habetur inter illos,ita explicat,Secundam loquẽdi rationem iniquus homo nõ vidit. Quia licet multis pœnis atque ſupplicijs propter ſcelera ſua afficiatur, hæret tamen in illis,neque cognoſcit,quòd illũ Deus tantis calamitatibus à peccatis auocet. Quemadmodũ illis dixit Dauid,Intellectum tibi dabo,& inſtruam te via hac qua gradieris. Nolite fieri,ſicut equꝰ,& mulus quibus non eſt intellectus, In camo,freno maxillas eorum conſtringe,qui non approximant ad te. Multa flagella peccatoris,ſperantes autẽ in Domino miſericordia circundabit. Siquidem vident,& cognoſcunt inter ſuppliciatá quàm filij patris ſui voces,& hortationes. Sicut eodem pſalmo dixerat Dauid, Quoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua,conuerſus ſum in ærumna mea,dum configitur ſpina. Licèt hæc ſatis probabiles explicationes ſint Hebrẽorum verborum: exiſtimo tamẽ Hebraiſmum eſſe,In vna, & in duabus pro eo,quòd Latini dicunt, Semel & iterum. Quo & vſus eſt Dauid dicens,Semel locutus eſt,duo hæc audiui,quia poteſtas Dei eſt. Simili etiam Hebraiſmo Paulus vſus eſt ad Philippenſes ſcribens, Theſſalonicam ſemel, & bis in vſum mihi miſiſtis. Significat ergo ſemel

Pſal.35.

Pſal.61.

mel,& iterum,id eſt,Sæpe nobiſcum loquitur Deus, licèt rationem,qua nobiſcum loquitur,non videamus neq; cognoſcamus. Sicut Eſaias auctor eſt, Dixi,Ecce ego,ecce ego ad gẽtẽ,quæ neſciebat me, & quæ nõ inuocabat nomen meum. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum,qui graditur in via nõbona poſt cogitationes ſuas. Paulus etiã ait Multifariã multiſque modis olim Deus loquens patribus in prophetis. Quam interpretationem Græci ſecuti fuiſſe videntur,ita conuertentes ἐν γαρτῷ ἅπαξ λαλήσει κύριος ἐν δευτέρῳ ſemel loquitur Deus,& iterũ. Vel poſſumus explicare, & vt quidã explicat, Vna,& alia via loquitur Deus cum eo,qui primam non animaduertit atque cognoſcit. Sicut eſt multis modis cum Pharaone locutus,commundo item. Quod generatim dixit, ſæpe Deum fuiſſe locutum,ſpeciatim explicat Dei loquendi rationes,eas omnes in tria genera deſtribuens.

Eſai.65.

Hebr.1.

15 *Per ſomnium in viſione nocturna quando irruit ſopor ſuper homines,& dormiunt in lectulo.* Sicut locutus eſt cum Abimelech, vt narratur in Geneſi, Venit autẽ Deus ad Abimelech per ſomnium nocte,& ait illi,&c. Et cum Laban,qui vt eſt in Geneſi, Vidit in ſomnis dicentem ſibi Dominũ. Cum Pharaone, cum Nabuchodonoſor,& alijs. Quod dicit,[*Quando irruit ſopor,*] Ita eſt in Hebræo תרדמה tardema ſopor grauis. Sed Septuaginta cõuertunt δεινὸς terror. Fortèque timorem illum intelligũt, qui ſomnum,vt natura fert, effecit,timore atque triſtitia extremo corpore refrigerato. Vel illum timorem, quem inſomnium afferre ſolet, Sicuti in Daniele ait Nabuchodonoſor, Somniũ vidi,quod perterruit me, & viſiones capitis mei conturbauerunt me.

Genes. 20 Tribus modis loquitur Deus cũ impro bis.

16 *Tunc aperit aures virorũ, & erudiens eos, instruit disciplina.*
Vt expositis cognoscitur exẽplis, Aperire aures He-
Psalm.39. braismus est, docere significãs. Vt in psalmo, Aures au
tẽ perfecisti mihi. In Hebręo ad verbũ est, Aures per-
forasti, id est, Me docuisti, Sicut clausas habere aures
dicuntur ij, qui rudes sunt diuinæ disciplinæ. In eandẽ
rationem Græci conuertunt, licèt pro aure νοῦν mentẽ
tem conuertant. Addunt autem ἐν εἴδεσι φόβου in specie
bus timoris. Vt magis declarent, qua eos ratione insti-
tuat. Timorẽ enim incusit Abimelech, & Labam, &
Nabuchodonosor, vt eos doceret, quid factu opus es-
set. Quod verò vulgatus ait, [*Et erudiens instruit eos disci
plina,*] planè conuersum esse puto, quod obscurè poni-
tur in Hebreo ובמסר יהתם vbemoçar iahtom. Signi
ficat autẽ התם hatam signare, claudere: quia quæ clau
dimus signare solemus. יסר iaçar autem, ex quo מסר
muçar est erudire, castigare, vincire, ligare, & ita מסר
muçar disciplinam, castigationem, & vinculũ. Quare
quidã ita hunc locũ conuertunt, Et vinculo eorũ clau
det. Quæ cõuersio mihi certè non placet. Alij melius,
Aperit aurem, vt dixit, & castigationẽ, quam signauit,
idest, Declarat illis pœnas, quas sumere decreuit, quasi
lata signataq; sententia, nisi corrigantur, & emẽdẽtur.
Vt ex insomnijs Abimelech, & Labã, & Nabuchodo
nosor facilè cognosci licet, Quam sententiam Gręcos
significasse opinor, ita traducẽtes τοιούτοις αὐτοῖς ἐξε-
φόβησεν talibus eos exterruit. Omnia deniq; in eam re
cidunt sententiam, quam extulit vulgatus.
17 *Vt auertat hominẽ ab his quæ fecit, & liberet eum de superbia.*
Idest, vt eius corrigat peccatũ. Quod [*De superbia*] dicit,
species esse videtur pro genere, id est, de peccato, vel
appositè

appositè omne peccatũ superbia vocat̃. Quòd magna
superbia sit Dei audere leges infringere, & cũ infinita
maiestate inimicitias gerere, id quod Ecclesiasticus tra
dit dicens, Initiũ superbiæ hominis apostatare à Deo.
Quoniam ab eo, qui fecit illum recessit cor eius. Quo
niam initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit
eam ad implebitur maledictis, & subuertet eũ in finẽ.
Sed גוה geua, quod superbiã vulgatus interpretatus
est, corpus etiã significat. Et ob eam rem Septuaginta
intellexerũt, Corpus eius liberet, & vt id planius face
rent, casum addiderũt, ita vertentes τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ
πτώματος ἐῤῥύσατο corpus autẽ eius casu liberauit, i. Eo
casu, & calamitate, quę illũ, nisi emẽdaretur, manebat.
18 *Eruens animã eius à corruptione: & vitam illius, vt non tran
seat in gladiũ.* Narrat quot malis liberatur homo corre-
ptione, & disciplina Dei per insõnia. Animã ꝓ corpo-
re vsurpari familiare est Hebræis. Quod gladiũ dicit,
vt est in Hebręo, Gręcè est πολέμω bello, quod idẽ est.
19 *Increpat quoque per dolorẽ in lectulo, & omnia ossa eius mar-
cescere facit.* Hîc agit de secunda via, qua Deus corrigit
homines, & à sceleribus reuocat. Quę est malis eos, &
calamitatibus pręmẽdo. Vnũq; tãtũ ponit calamitatis
genus, ex quo, & alia intelligũtur, corporis ęgritudinẽ
morbumq; grauissimũ. Quòd dicit, [*Omnia ossa eius mar
cescere facit.*] Paraphrasi aptè explicuit, quod est in He-
bræo, & multitudo ossiũ eius אתן etan forti subaudi
dolore afficitur. Quã Dei docendi rationẽ vehemẽter
cõsiderare oportet, quã longè frequẽtius alijs ab eo te
neri puto, vt cũ in miserias, & ærũnas venerimus, ma-
gno studio aliquã Dei mentẽ, & voluntatẽ quęramus:
quam malis, & detrimentis illis nobis ab eo significari

Omne peccatũ superbia vocatus.
Eccli. 10.

Pœnis Deꝰ frequẽtius quã alijs docet modis.

pro certo credamus. In hoc enim differt inter bonos, & iniquos viros, vt versu. 14. dicebamus, quod illi iacturis sapientiores fiunt. Nã Dei ex eis voluntatem cognoscũt. Isti verò, quia nihil intelligũt, nihil proficiũt, sed tantùm iacturã faciunt. Hanc Dei erudiendi ratio-
Esai. 26. nem optimè explicuit Esaias dicens, Cùm feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis. Ita enim accidisse literis sacrosanctis cõsignatum est. Vt trium annorum fame Deus significauit pœnas esse re-
2. Reg. 21. petendas à domo, & familia Esau propter violatam ab eo Gabaonitis fidẽ. In eodem capite planius, id tradit
Esai. 26. Esaias, Post pauca addens, Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sicut quæ concepit, cum appropinquauerit ad partũ, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus à facie tua Domine. Concepimus, & quasi parturiuimus, & concepimus, & peperimus spiritum salutis. Hac via erudiri optabat Dauid dicens, Proba me Domine, &
psalm. 138 scito cor meum, interroga me, & cognosce semitas meas, & vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna. Et hac ratione à Deo imbui, & ad virtutis præcepta se informari cognoscebat psalmo trigesimo
Psalm. 37. septimo, toto ferè psalmo, dicens, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me: quoniam sagittæ tuę infixę sunt mihi, cõfirmasti super me manum tuam, non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, nõ est pax ossibus meis à facie peccatorũ meorũ, &c. Et psal. 31. Quoniã die ac nocte grauata est super
Psalm. 31. me manus tua: conuersus sum in ærũna mea, dũ cõfigitur spina. Delictũ meũ cognitũ tibi feci, & iniustitiam meã non abscondi. Ac denique hæc certissima via est discen-

discẽdi pietatẽ, & verã doctrinã Dei. Hac cunctos discipulos suos ipse suis pręceptis, & disciplinis instituit, vt multis tradit Ecclesiasticus capite secundo. Quare qui vel desidia ignauiaque mollitus hanc viam recusat, vel eam errore inflatus negligit, verę virtuti veræque laudi se nuncium remisisse cognoscat.

20 *Abominabilis ei fit in vita sua panis, & animæ illius cibus antè desiderabilis.* Amplificat morbi vim quo aliquando quispiam, vt ad pietatẽ informetur vrgetur, idest, Morbo cõfectus in cibo, vel antè suauissimo ita fastidit, vt eum abominetur. Quam vim is videtur expertus fuisse qui dixit, Percussus sum vt fœnũ, & aruit cor meũ, Psal. 101.
quia oblitus sum comedere panem meum. Eademque est trium æditionum sententia, licèt nõnihil verbis differe videantur.

21 *Tabescet caro eius.* Vel macie, vel vt exponunt Septuaginta auctores ἕως ἂν σαπῶσι αὐτοῦ αἱ σάρκες, vt putrescãt eius carnes. Addũt Hebręa מראד meroi, qđ difficilè cõstruit. Quidã exponũt, Visu. Alij, me vidẽte. Sed aptior mihi videt Chaldæi expositio, מן למחמד min lemehme ab aspectu cõsũpta est, idest, Ita tabescit, vel putrescit, vt planè nõ appareat. [*Et ossa quæ tecta fuerant nudabũtur.*] Vel carne putrescẽte, vel macie tabescẽte, si- Psal. 101.
cut de hominib⁹ macie cõfectis Hispane dicimus, *Esta en los huessos.* Quod etiam significabat Dauid dicens, Adhæsit os meum carni meæ. Vel sic ille fortè de Psalm. 21
quo ipse dicebat, Dinumerauerunt omnia ossa mea. In eandem rationẽ Græci cõuerterunt ἀποδείξει τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ κενά ostẽdet ossa sua vacua, carne scilicet. Hebręa tamen hoc idem magis amplificãt, quæ ita verbũ de verbo vertẽtur, Cõterẽtur ossa eius non videbũtur, & sic

conuertit Chaldæus. Id est, ita cõterentur, vt ossiũ species, non relinquatur. Simili phrasi vsus est Dauid dicẽs Dispersa sunt omnia ossa mea. Et alio loco, Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.

psal. 21.
psal. 140.

22 *Appropinquauit corruptioni anima eius*, Id est, ita morbo vrgetur, vt citò periturus esse videatur. [*Et vita illius mortiferis.*] Id est, mortem afferẽtibus. Nam in Hebręo est participium tertiæ cõiugationis hiphil ממתדם memitim eas morbi concitationes, & exacerbationes intelligere puto, quas paroxysmos medici vocant, quæ propinquæ mortis indicia sint. Et ob eam rem Septuaginta transferunt ἡ δὲ ζωὴ αὐτοῦ ἐν ᾅδῃ vita eius eius in inferno Hebraismum facientes, idest, in sepulcro.

23 *Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus: vt annuntiet hominis æquitatẽ.* Hęc est tertia via, per quã Deus hominibus suam dõctrinam tradit, per prophetas & angelos recta monentes, & vltionem Dei, nisi resipiscant, minãtes, quos annunciare hominis æquitatem dicit. Et Græci transferunt ἀναγγείλῃ δὲ ἀνθρώπῳ τὴν αὐτοῦ μέμψιν τὴν δὲ ἀνομίαν αὐτοῦ δείξῃ annũciet autẽ homini eius reprehensionẽ, & iniquitatem eius demõstret. Quòd homines flagitij reprehendãt, quòd nuncient quod æquum, & honestum sit, & quid hominẽ oporteat facere, quò mala, & incommoda grauissima sibi â Deo impendentia subterfugiat. Quos ob eam rem θανατοφόρους mortẽ afferentes Græci nominarũt, & Chaldęus קטיגורדא catigoraia accusatores. Minimè quidem literas sacras extorquentes, vt quidam criminatur interpres, sed aptè exponentes. Horum multa sacris literis exempla suppetunt. Vt angelus ille, qui de Galgalis ad locum flentium ascendisse scribitur iudicum secundo capite,

De⁹ loquitur per nũcios.

Iud. 2.

cpite. Et ille vir Dei, qui venit ad Heli increpans eius inertiam, quòd in filiorum eius sacrilegijs cõniueret. Huiusmodi angelus fuit Samuel reprehendẽs Saul, eò quòd sacrificium facere ausus fuisset: cùm id muneris sacerdotes tantùm attingeret: & eò quòd Agag ignouisset. Natham etiam in his angelis numeratur reprehendens nefarium adulterium Dauidis. Et ille qui verbis Domini arguebat Salomonis idololatriam. Elias item sceleris conuincens Acab, quòd Naboth iniquè vinea, quę à maiorib⁹ ei hęreditate venerat, euertisset. Et idcirco vnum de millibus dicit, quia est frequẽs horum nunciorum vsus. Tum hic numerus finitus pro infinito angelis attribui solet propter eorum magnam multitudinẽ. Vt in Daniele, Millia millium ministrabant ei. Quod verò Græci addunt interpretes εἷς αὐτῶν οὐ μὴ τρῶσι αὐτόν, ἐὰν νοήσῃ τῇ καρδίᾳ ἐπιστραφῆναι πρὸς κύριον, nemo autem eum ledet, si corde sapiat se ad Deum conuertere, optimè quadrat, & locum illustrat, declarãs qua doctrina huiusmodi angeli homines imbuant, vt ad Deum se conuertere sciant. Declarans item quod ex huiusmodi doctrina emolumentum percipiant, quod telũ Dei acerbissimũ declinabũt. Quod Achab expertus fuisse narratur. Nam quia se operuit cilicio, ieiunauit, & in sordibus iacuit ad nunciũ Eliæ, calamitates eas non vidit, quas ei interminatus fuerat Elias. Id etiâ vtilitatis ex tali doctrina Niniuitæ suscipisse literis sacris mãdatur in libro Ionæ. Ea enim lex à Deo in Ezechiele incissa est, Si impius egerit pœnitẽtiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudiciũ, & iustitiam vita viuet, & non morietur omniũ iniquitatũ eius,

1. Reg. 2.
1. Reg. 13. & 15.
2. Reg. 12.
3. Reg. 11.
Dan. 7.
Ezech. 18.

eius, quas operatus est non recordabor. In iustitia sua quã operatus est viuet. Ex quo rectè intelligitur, quod statim sequitur.

24 *Miserebitur eius, & dicet, Libera eũ, vt nõ descẽdat in corruptionem: inueni in quo ei propitier.* Id est, si eũ angeli reprehẽsione conuictũ verè ex animoq; peccasse pœnituerit. id autẽ quod inuenisse dicit, [*in quo ei propitier*] eius pœnitentia est: qua Deus adductus agit pœnitentiã super malo, qđ cogitauit, vt faceret ei. Sicut Hieremias dicit. *Hiere. 18.*

25 *Consumpta est caro eius a supplicijs.* Id est, si cõsumpta fuerit à supplicijs. In Hebræo est pro consumpta רמפש rutapas, quod verbum hoc tantum loco reperitur: & ob eã rẽ nõ satis eius significatio cognoscitur. Vulgatus Chaldęũ secut⁹ fuisse videtur, ita vertẽs, Ipsa enim אתקלדש itcalis, vel vt in alijs codicibus אתהלדש ithalis attenuata est, debilitata est. Hebręi tamẽ Septuaginta interpretib⁹ subscribũt, interpretãtes, Florescet, succulentior, & tenerior fiet caro eius, quàm caro pueri, vt non iacturã, sed restitutionẽ eius his verbis, sicut sequẽtibus amplificet. Græci enim hac paraphrasi id explicant ἀνανεῶσι αὐτοῦ το σῶμα ὥσπερ ἀλοιφὴν ἐπὶ τοίχου τα δὲ ὀστᾶ αὐτοῦ ἐμπλήσει μυελοῦ ἀνοιπλυνεῖ αὐτοῦ τας σάρκας ὥσπερ νηπίου, renouabit corpus eius, sicut vnctionẽ in pariete, ossa autem eius implebit medulla, & carnes eius implebit, sicut infantis. ἀλοιφὴν vnctionẽ autẽ eam crustã Septuaginta appellare puto, quæ parietibus inducitur, vt nitidiores, & candidiores videãtur. Nã ἀλοιφὴν το τῶν τοίχων κονίαμα dicit esse Eustachius Iliadis. 9. libro. Crusta fortasse Latinè diceret, vel vt alij volũt tectoriũ. Et ἀλείφειν τοῖχον exponit το κονία χρίειν, calce linire. Est enim ἀλείφω generale verbũ Gręcis, vt Latinis linire

Resarciuntur dãna pœnitentis

linire. Vtitur autẽ scriptura exẽplo carnis pueri ad significãdã perfectã carnis tabe, & macie confectę, vt dixerat restitutionẽ. Ita enim de Naamã ab Eliseo aquis Iordanis curato dicitur in. 4. Regũ. Et restituta est, caro eius, sicut caro pueri paruuli, [*Reuertatur ad dies adolescentiæ suæ.*] Id est, licèt eius caro cõsumpta, & debilitata morbo sit, sicut Chaldęus & vulgatus exponũt, recuperabit tamẽ valetudinẽ, & eam sui corporis constitutionem, quam adolescens habebat. Ita etiã dixerat Sophar, Cùm te cõsumptũ putaueris, orieris, vt lucifer. *4. Reg. 5.* *Iob. 11.*

26 *Deprecabitur Deũ, & placabilis ei erit.* Ponit aliud emolumentũ, quod suscipiet is, qui ab angelo monitus resipuerit. Quod Deus ei placatus eius preces audiet. In qua vna re, quidquid desiderari potest, positũ est, quã De⁹ viro beneuolo, & amico suo promittit, vt verbis eius ait Dauid, Clamauit ad me, & ego exaudiã eum. *Psal. 90.* [*Et videbit faciẽ eius in iubilo*, Licèt Deus (vt ait Dauid) terribilis sit super omnes Deos, vehementerque perterre faciat eos, quibus se ostendit, vt ex multis cõstat sacræ scripturę locis: tamẽ qui eius gratiã recõciliauerit, nõ timore perculsus, sed magna affet⁹ lętitia ingẽtiq; gratiarũ actione in tantis eius acceptis beneficijs eũ videbit. Id enim est iubilus quẽ dicit. Est enim in Hebræo תרועה teruha, qđ est vociferatio acclamatio. Ex quo intelligit Gręcorũ versio, quę difficilis videbat εἰσελεύσεται δὲ προσώπω καθαρῷ συνεξηγορία ingredit vultu puro cũ enarratione. i. vultu non tristi atq; mœsto, sed hilari atq; lęto. Enarrationẽ appellarũt acclamationẽ & vociferationẽ, quã verbũ Hebręũ significare dixim⁹. Et optimè sic declarat, cuiusmodi illa futura sit vociferatio, qua narrẽtur beneficia, & facta pręclarissima Dei. quã accla- *Psal. 95.*

acclamationē luculēter cōpoſuit Dauid pſal.102. Be-
pſal. 102. nedic anima mea Dño,& omnia quę intra me ſunt no
mini ſancto eius,&c. Quòd autē vulgatus,& Hebræi
dicunt videbit faciem eius,non de viſione beata puto
intelligendū eſſe,ſed de ingreſſu tēpli,quo Deū preca
turus eſt. Et hac de cauſa Græci traduxerunt εἰσελεύσε-
ται ingredietur, tēplū inquā. Qui locus quia Deo dica
tus erat facies Dei ab Hebræis appellabatur. Ita enim
ipſe Deus de Salomonis tēplo locutus eſt, Elegi locū
2 par. 7. iſtum mihi in domum ſacrificij,&c. Populus depreca
tus me fuerit,& exquęſierit faciē meā,& egerit pœni
tentiam à vijs ſuis peſsimis,& ego exaudiā de cęlo,&
propitius ero peccatis eorū. [*Et reddet homini iuſtitiā ſuā.*
Ideſt,mercedē pro meritis ſoluet ei. Quę iuſtitia rectè
appellatur,quia viro bono iure debetur, vt nos libro
noſtro ſecundo de vera religione multis aduerſus no-
ſtri tēporis hæreticos probauimꝰ,ita enim dicebat Da
pſalm. 16. uid,Reddet mihi Dñs ſecundum iuſtitiā meā, & ſecū
dum puritatem manuum mearum retribuet mihi.
27 *Reſpiciet homines.* Quidā huius verbi ſuppoſitum,idē
eſſe putāt. Quod ſequētis,[*& dicet,*] homo inquā qui
in Dei gratiā redijt,reſpiciet homines,id eſt,nō ſolū fa
ciē Dei,ſed etiā homines lætus videbit. Quia neminē
timebit Deiꝰ præſidio. Alij nō idē quod ſequētis,
ſed idē quod pręcedētis,[*& reddet homini*] Deus inquā
reſpiciet homines,id eſt,eis prouidebit, & eorum bo-
na tribus his modis procurabit, expectans vt reſipiſ-
cant,& in gratiā ſuam reſtituantur. Sicut dixit Dauid,
pſal. 32. De cælo reſpexit Dñs, vidit omnes filios hominū,de
præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes, qui
habitāt terrā. Sapiētiſsimèq, poſtquā iuſtitię hominis
men-

mentionem fecit,Deum homines reſpicere adiunxit.
Vt intelligamus totā hominis iuſtitiam,qua benè de
Deo meruit,Dei miſericordia niti,qua Deus commo
tus hominem peccatis cōtaminatum primo reſpexit, Hominis iuſtitia Dei miſericordia niti.
& ſibi recōciliauit, vimq; benè merendi tribuit. Quē
admodum dicebat Dauid, Deus ſuſceptor meus eſt, *Pſal. 52.*
Deus meus miſericordia eius præueniet me. [*Et dicet peccaui,& verè deliqui,*] id cognoſcere atque fateri opor
tet eum,quem verè peccati pœniteat. Neque enim po
teſt is erratum corrigere,qui non ſe erraſſe cognoſcit.
Et propterea dicebat Dauid,Dixi,cōfitebor aduerſum
me iniuſtitiam meam Domine, & tu remiſiſti impie- *Pſalm. 31*
tatem peccati mei. [*Et vt eram dignus,non recepi,*] Debet
etiam ſummam Dei erga ſe clementiam animaduerte-
re. Qui non meritas pœnas ab eo ſumpſit,ſed patiēter
eius crimina tolerauit,& diē ex die dum ad frugem bo
nā ſe reciperet, expectauit. Et quia magnis ſupplicijs
dignum ſe cognoſcebat Dauid,ne pro meritis punire-
tur,Deum precabatur dicēs,Do mine ne in furore tuo *Pſal.6.*
arguas me,neque in ira tua corripias me. In eandē ſen
tentiam Græci,& quidam Hebræi Hebræa verba in
terpretantur. Nam עורה ſaua eſt æquare. Hinc fieri me
ritò putant, vt nomē שורה ſaue æquale ſignificet, rectè
que לא שורה לי lo ſauali,non æquale mihi,declarare in
telligatur: quod magis Latinè enunciatur, Vt eram di-
gnus non recipi. Alij Hebręi exponunt,Non æquum
mihi, id eſt, Iniquè egi, vt ſit idem, quod duo illa
verba proximè præcedentia,Peccaui, & verè deli-
qui. Vt multis verbis idem ſignificantibus vera,
& examino pēccati confeſsio fuiſſe indicetur. Ita
enim Dauid ſcelus fatebatur ſuum, Quoniam iniqui-
tatem

pit, ſed potius inſipientior redditur. Vt auctor eſt
Eſai.26. Eſaias dicens, Quum feceris iudicia tua in terra, iuſtitiam diſcent habitatores orbis. Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam facere, in terra ſanctorum iniqua geſsit. Non igitur beneficijs Deus cum iniquis loqui, ſed tacere potius, atque diſsimulare exiſtimandus eſt. Quare rectè Eliud diſtribuit vias omnes, quibus Deus cum ſceleratis loquatur hominibus. Quibus ſi adiungatur ea, quæ in præſtandis beneficijs cernitur, rationes omnes numerabuntur, quibus cum hominibus tã probis quàm improbis Deus voluntatem ſuam communicat. Non enim dubito, quin ex beneficijs ſibi collatis nimis intelligãt viri boni, quàm bonus ſit Deus, vehementerque ad illum amandum moueãtur. Quod in canticis ſponſa ſignificaſſe videtur, dicens, Oſculetur me oſculo oris ſui, quia meliora ſunt, hubera tua vino. Et poſt pauca, In odorem vnguentorũ tuorũ curremus, oleum effuſum nomen tuum.

Ex beneficijs viri boni intelligunt, quã bonus ſit Deus. *Cant.1.*

30 *Vt reuocet animas eorum à corruptione*, Anima pro corpore, ſicut.22.verſ. diximus, id eſt, Hęc facit Deus, his artibus vtitur, non ſui, ſed iniqui hominis compendij cauſa, vt eũ ab interitu vendicet. Quia vt ait Ezechiel verbis Dei, Numquid voluntatis meæ eſt mors impij;
Ezech.18. dicit Dominus Deus, & non, vt cõuertatur auijs ſuis, & viuat. [*Et illuminet luce viuentium.*] Id eſt, vt lætũ vitæ curſum Dei beneficio teneat.

31 *Attende Iob, et audi me: et tace, dum ego loquor.*

32 *Si autem habes quod loquaris, reſponde mihi: loquere.* Quia grauiſsimam, & acutiſsimam theologiam tractauit, meritò captat attẽtionem. [*Volo enim te apparere iuſtum.*] Id eſt, hæc non contentioſè ago, neque quò te ſceleris, & maleficij cõuincam. Sed quò veritatem Deumque, quem tu accuſare videris, defendam. Quibus duabus rebus ſaluis, vtinam tu iuſtus ſis. Nõ enim id moleſtè ferrem, ſed potius optarem. Beneuolentiam his verbis ſibi conciliat, dum non accuſandi, ſed honeſti patrocinij cauſa ad dicendum veniſſe declarat.

33 *Quod ſi non habes, audi me, tace, & docebo te ſapientiam.* Iure ſuo petit, vt ſe dicente audiat is, qui nihil dicere habet.

CAPVT. XXXIIII.

1 *PRonuncians itaque Eliu, etiam hæc locutus eſt.*
2 *Audite ſapientes verba mea, & eruditi auſcultate me.*
3 *Auris enim verba probat, & guttur eſcas guſtu diiudicat.*
4 *Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus, quid ſit melius.*
5 *Quia dixit Iob, Iuſtus ſum, & Deus ſubuertit iudiciũ meũ.*
6 *In iudicando enim me, mendaciũ eſt: violenta ſagitta mea abſq; vllo peccato.*
7 *Quis eſt vir, vt eſt Iob, qui bibit ſubſannationẽ quaſi aquam?*
8 *Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cũ viris impijs?*
9 *Dixit enim, Non placebit vir Deo, etiam ſi cucurrerit cũ eo.*
10 *Ideò viri cordati audite me, abſit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.*
11 *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reſtituet eis.*
12 *Verè enim Deus non condemnabit fruſtra, nec Omnipotens ſubuertet iudicium.*
13 *Quẽ conſtituit aliũ ſuper terrã? aut quẽ poſuit ſuper orbẽ quẽ fabricatus eſt?*

14 *Si direxerit ad eum cor ſuum, ſpiritum illius, & flatum ad ſe trahet.*
15 *Deficiet omnis caro ſimul, & homo in cinerẽ reuertetur.*
16 *Si habes ergo intellectũ, audi quod dicitur, & auſculta vocẽ eloquij mei.*
17 *Nunquid qui non amat iudiciũ, ſanari potest? & quomodo tu eum qui iuſtus eſt, in tantũ condemnas.*
18 *Qui dicit regi, apoſtata: qui vocat duces impios?*
19 *Qui non accipit perſonas principum: nec cognouit tyrannum, cùm diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum eius ſunt vniuerſi.*
20 *Subitò morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertranſibunt, & auferent violentũ abſque manu.*
21 *Oculi enim eius ſuper vias hominũ, & omnes greſſus eorũ conſiderat.*
22 *Non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mortis, vt abſcondãtur ibi qui operantur iniquitatem.*
23 *Neque enim vltra in hominis poteſtate eſt, vt veniat ad Deũ in iudicium.*
24 *Conteret multos, innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis.*
25 *Nouit enim opera eorum: & idcirco inducet noctem, & conterentur.*
26 *Quaſi impios percuſſit eos in loco videntiũ.*
27 *Qui quaſi de induſtria receſſerunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt.*
28 *Vt peruenire facerent ad eum clamorẽ egeni, & audiret vocẽ pauperum.*
29 *Ipſo enim concedente pacem, quis eſt qui condemnet? ex quo abſconderit vultum, quis eſt qui contempletur eum, & ſuper gẽtes & ſuper omnes homines?*
30 *Qui regnare facit hominem hypocrytã propter peccata populi.*
31 *Quia*

31 *Quia ergo ego locutus ſum ad Deum, te quoque non prohibebo.*
32 *Si errani, tu doce me: ſi iniquitatem locutus ſum, vltra non addam.*
33 *Nunquid à te Deus expetit eam, quia diſplicuit tibi? tu enim cœpiſti loqui, & non ego: quod ſi quid noſti melius, loquere.*
34 *Viri intelligentes loquantur mihi, & vir ſapiens audiat me.*
35 *Iob autem ſtultè locutus eſt, & verba illius non ſonant diſciplinam.*
36 *Pater mi, probetur Iob vſque ad finem: ne deſinas ab homine iniquitatis.*
37 *Qui addit ſuper peccata ſua blaſphemiam: inter nos interim cõſtringatur, & tunc ad iudicium prouocet ſermonibus ſuis Deum.*

PRonuncians itaque Eliu etiam hæc locutus eſt.
2 *Audite ſapientes verba mea, & eruditi auſculte me.*
3 *Auris enim verba probat, & guttur eſcas guſtu diiudicat.* Quoniá arrogans, & inuidioſum erat poſtulare, vt illum iuuenẽ ſapiẽtes, & eruditi audirẽt, leuat inuidiá adiungẽs, [*Auris enim verba probat, &c.* Id eſt, cum mẽte, atq; iudicio nõ multis annis res cognoſcãtur, & iudicẽtur, ſicut verba auribus, eſcæ guſtatu percipiuntur, mirum non eſſe debet, quòd ego iuuenis ſenes poſcam, vt me, quædidici, audiant. In eandem enim rationem hæc dicta eſſe arbitror, in quam & illa Iob duodecimi capitis. Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis ſaporem: in antiquis eſt ſapientia, & in multo tẽpore prudentia. Vt à nobis expoſita ſunt. *Iob.12.*
4 *Iudicium eligamus nobis, et inter nos videamus quid ſit melius.*
5 Nolo, vt verbis meis fides habeatur: ſed acre iudiciũ

constituatur,quo dicta mea ponderentur,vt decernatur, vtrũ veriora sint quàm quæ à Iob dicta sunt, Melius enim,pro verius dixit.

5 *Quia dixit Iob, Iustus sum.* Quoniam iudicium postulauit,quò ferretur de suis,& de Iobi dictis sententia,affert Iobi verba,vt cum illis conferat sua,quibus ea cõfutat.Hoc autem Iob dixisse videtur cap.13. Audite sermonem meum,& ænigmata mea percipite auribus vestris.Si fuero iudicatus scio,quod iustus inueniar- [*Et Deus subuertit iudicium meum.*] Id Iob dixisse videtur c.27. Viuit Deus, qui abstulit iudiciũ meum.Et cap. 19.vers.6.Quia Deus non æquo iudicio afflixerit me. In Hebræo esse diximus,Peruertit me.

6 *In iudicando enim me mendacium est.* Hunc locum Eugubinus reprehendit,quòd neque Hebræa exprimat sententiam,neq; verum dicat. Hebręa tamẽ ita verbũ de verbo traducemus, In iudicio meo mẽtiar? Quæ per interrogationem efferenda esse arbitror, paucis enim his verbis amplectitur multa illa verba Iobi eiusdem cap. 27. Quia donec supereſt halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem,nec lingua mea meditabitur mendaciũ.Absit à me,vt vos iustos esse iudicem:donec deficiam nõ recedam ab innocentia mea.Iustificationem meã,quã cœpi tenere,nõ deseram.Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.Cùm ergo hæc, quæ dicit Eliu verba Iobi sint, quæ ad alia referri non possunt,nisi ad illa,quæ modo recitauimus cap.27. Præsertim verò ad illa,quæ reliqua amplectuntur,Non loquẽtur labia mea iniquitatem,neque lingua mea meditabitur mendacium. At his verbis significat Iob, mendacium

Defẽditur verſio vulgata ab Eugubino.

dacium esse,illum iniquum esse iudicare.Et ob eã rem nunquàm id ab ipso concedendum.Quæ de illius ergo sententia hîc profert Eliu,vt sunt in Hebręo,In iudicio meo mentiar?hoc ipsum etiam significant,id est, Mentirer si me iniquum esse dicerem,qualem vos me esse iudicatis. At hoc idem est,quod hoc,In iudicando me mendacium est,vt dicit vulgatus, hoc est Mendacium est,quod vos de me iudicatis.Non differt igitur, inter Hebræum,& Latinum vulgatum, sed eandem prorsus vterque habet sententiam. Quare fallitur ille dicens Latinum vulgatum Hebræam sententiam non exprimere.Ex quo facilè patet falsum etiam,& temerarium esse,quod addit ille,neque verum esse,neq; intelligi posse. quod vulgatus significat. Argumẽta verò quibus ad id putandam mouetur ridicula sunt,quę locum ab illo nõ intellectũ fuisse declarant.Nã mentiri, inquit ille,linguę est,iudiciũ autẽ Dei alia ratione fit. At iudicium,in quo Iob mẽdaciũ esse affirmauit, non Dei,sed amicorum esse putauit, imo Dei iudicium â se stare sæpe asseuerauit.Præsertim cap.13.Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar.Et 17. Ecce in cælo testis meus,& conscius meus in excelsis.Quod si Eliu hęc retulit,putans Iob de Dei hoc,iudicio dixisse,facile intelligi potest fuisse deceptũ. Iam virô ridiculum illud argumentũ est, in Dei iudicio nõ esse mendaciũ, quia mẽtiri linguæ est. Perinde quasi mendaciũ alia ratione quàm lingua dici nõ posset. At Diabolus à Christo mẽdax nominatur,licèt lingua careat. Probat etiã vulgati versionem,quòd ita Græci transtulerunt. Sed non veretur ille,& Grecam,& Latinam versionẽ reijcere.Sequitur autem.[*Violenta sagitta mea absque vllo peccato.*] *Iob.*13. *Iob.*17. *Ioan.*8.

cato.] Verba etiam Iobi sunt, quæ multis ille dictauit, præsertim capite sexto. Quia sagitte Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meũ. Et cap. 16. Circundedit me lanceis suis, conuulnerauit lũbos meos, non pepercit, & effudit in terra viscera mea, cõ scidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas, &c. Hæc passus sum absq; iniquitate manus meę: cũm haberem mundas ad Deum preces.

7 *Quis est vir, vt est Iob, qui bibit subsannationẽ quasi aquam:* Subsanatio aut est actio, aut passio, & vtroque modo vulgatus, sicut Hebræus explicari potest. i [quis sicut Iob tam facilè Deũ subsanabit atq; irridebit huiusmodi dictis. Multi tamen Hebræi Græcorum versionem fortè sequentes passionem significare existimant. Id est, quis sicut Iob tam facilè propter huiusmodi dicta subsanari, & irrideri potest. Quia se verò ab eis irrideri videbat, fortè. 21. capite dixit, Post mea, si videbiẽ, verba ridete. Et cap. 12. Qui deridetur ab amico suo, sicut ego inuocabit Deum, & exaudiet eum, deridetur enim iusti simplicitas. Nihil autem est magis ridiculum sapientibus huius seculi, quàm bonorum virorũ simplicitas, dum nihil celant, nihil dissimulant, sed plane, & simpliciter prædicant beneficia sibi à Deo tributa. Vt Ioseph simpliciter narrans insomnia sua odiũ sibi magnũ fratrũ suorum, & inuidiam conflauit, & illum fratres irridebãt dicẽtes, Nũquid rex noster eris? aut subijciemur ditioni tuæ? Christus item ridiculus erat Pharisæis, & scribis, quod se simpliciter, & planè Dei filium prædicaret. Illud tamen erit, quod tradit Salomon, Simplicitas iustorum diriget eos, & supplantatio peruersorum vastabit illos.

Simplicitas bonorũ ridicula est huius seculi sapientibus.

Genes. 37.

Prouer. 11

8 *Qui*

8 *Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cũ viris impijs?* Si subsanatio actionẽ significet, his verbis amplificat Iobi malitiam. Sin autem passionẽ significet, causam reddit, cur maxime dignus sit, qui irrideatur: quia imitatur operantes iniquitatem, & viros impios. Dum scelus suum cognoscere, & reprehensus fateri recusat. Sed quia Græci auctores, subsanationem passionem esse intellexerunt, hunc versum ita transtulerunt, quasi his verbis per antiphrasin Eliu Iob irrideret, ὃς ἀμαρτῶν δὲ οὐκ ἀσεβήσας· καὶ ὅλος κοινωνήσας μετὰ πονηρίστων τὰ ἄνομα, τὰ πορεύεσθαι μετὰ ἀσεβῶν, qui nec peccans, nec scelus faciens, nec omnino communicans cum facientibus iniqua, vt ambularet cum sceleratis.

9 *Dixit enim, Non placebit vir Deo, etiam si cucurrerit cum eo.* Id est, gratus non erit Deo, neque ea de causa vlla ab eo beneficia accipiet, quod eum secutus fuerit, & eius vias persecutus. Id calumniatus fuisse videtur Eliu in verbis illis Iob capitis noni, Vnum est, quod locutus sum, Innocentem, & impium ipse consumit. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mũdissimæ manus meæ. Tamen sordibus infringes me, & abominabuntur me vestimenta mea. Et in illis capitis decimi, Si impius fuero, væ mihi est, & si iustus non leuabo caput, saturatus afflictione, & miseria. Quæ in aliam partem, quàm hic dicit Eliu, nos accipienda esse diximus. In Hebræo illud [*Non placebit*, est ad verbum, Non proficiet, id est, nullam vtilitatem consequetur, nihil boni ex animo vellet ei, quod est idem, quod non placere ei. Septuaginta viri aliter hanc eandem sententiam reddiderunt,

Iob. 9.

Iob. 10.

μη γαρ ἔπῃς ὅτι ἐκ ἐστι ἀθετουσα ἀντος και ἀθετουσα ἀν τῶ παρὰ κυρίου, ne dicas prouidentiam non esse erga virum, prouidentiam inquam erga ipsum à Deo, id est, Ne putes, vt putare videris, Deum viris pijs non cõsulere, neque illorum officia curare. Idem enim est viros bonos à Deo non curari, neque illorum rebus prouidere, quod Dei prouidentiæ mundum non administrari: vel saltem hoc illud benè consequitur. Cõstat enim totum eorum, qui prouidentiam negarunt, firmamentum fuisse, eòque vniuersam illorum orationem esse deuolutã, Nihil boni, viros virtute prẽditos præter cæteros habere.

10 *Ideò viri cordati audite me, absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Refellit illud, quod superiori versu posuit dixisse Iob. Quoniam Deus omnipotẽs, neque impius, neque iniquus esse potest. Pugnant enim hæc cum Dei natura. Ergo non possunt, qui eum sequuntur, qui eum imitantur, boni denique viri ei non placere, ab eo nõ amari, & aliquid ab eo boni nõ habere. Sicut enim seipsum, ita & sui similes debet diligere, se enim amat, cùm viros bonos amat, amat enim in illis id bonitatis, cuius ipse fons est, & quæ ab ipso in illos deriuatur. Ita enim Paulus argumentatur, Si sustinebimus, & conregnabimus, si negauerimus, & ille negabit nos, si non credimus, ille fidelis permanet, & negare seipsum non potest. Ex quibus dictis sequitur, id quod subijcit statim Eliu.

Boni cur Deo placeant.

2. *Timot.* 2

11 *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis.* Argumentatur directò probans fieri nõ posse, vt Deus iniquus sit. Nam tribuet vnicuique ius suum: ergo iniquus esse non potest. Id etiam canebat regius

Psal. 61.

vates, Semel locutꝰ est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.

12 *Verè enim Deus non condemnabit frustra.* Frustra condemnaretur is, qui nullo meritò suo pœnas penderet.

[*Nec Omnipotens subuertet iudicium.*] Hoc idẽ dicebat Baldad cap. 8. Nũquid Deus supplãtat iudicium, aut omnipotens subuertit, quod iustum est. Quod iam enarrauimus, & demonstrauimus.

13 *Quẽ constituit aliũ super terrã? aut quẽ posuit super orbẽ quẽ fabricatus est?* Duo paucis firmissima tangit argumenta ad probandum, quod proximè dixerat, Deum neque frustra condemnaturum, neque iudicium subuersurum. Et quia omnia ab ipso fabricata sunt: & quia res omnes gubernat. Non potest autem damnare frustra, quod effecit. Nam necesse est, vt quod facit approbet, si enim improbaret opus suum, eam sibi notam inureret. Ex quo fit, vt in sapientia scribatur, Diligis omnia quæ sunt, nihil odisti eorum, quæ fecisti, neque enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti. Tum cùm non alius, sed ipse tantùm summa potestate res quas fecit regat, & administret. Si nulla esset prouidentia, nec virorum bonorum saluti consuleret, sed eorum iudicia aut corrumperet, aut facilè corrumpi sineret, quo pacto rerum vniuersitas tam iniquo gubernatore diu consisteret? Cuius rei animaduersione magna Dauid erectus spe populi sui calamitates videns, pro iure suo petebat, Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph. Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Beniamin & Manasse. Excita potentiam tuã, & veni, vt saluos facias nos. De

Sap. 11.

Psal. 79.

vt æquum iudicium subditis reddat, quomodo autem redderet, si illius odium haberet. Quo argumẽto Paulus vti videtur ad probandum Deum iniquum non esse, quia non posset mundum iudicare, neque eius imperium tenere. Quid dicemus? ait, nũquid iniquus est Deus qui infert iram? (secundum hominem dico) absit. Alioquim quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Differt ergo inter hanc, & vulgati versionem. Cùm, quòd aliter vulgatus ambiguum verbum explicat, tum, quòd passiua esse uoce putauit, cùm in libris Hebræis, qui nunc in manibus habentur actiua sit. Quibus in rebus Chaldæum imitatus fuisse videtur. Nam יסתמר içtemar seruabit se, vel seruabitur conuertit. Græci tamen actiuè reddiderunt difficilè tamen ἴδε σὺ τὸν ποιοῦντα ἄνομα καὶ τὸν ὀλλύντα τοὺς πονηροὺς tu vide iniqua facientem, & perdentem impios. Facientem iniqua שוכא משפט sone mispat, illi traduxerunt, quod ad verbum est odium habens iudicij: eadem enim sunt. Perdentem verò impios, verbum illud יהגרש iababus, de quo diximus: illius fortè significationis rationem ducẽtes, qua Alligare indicare diximus: & in vincula conijcere intellixerũt. Et propterea, Perdere, quod generalius est, traduxerunt. [*Et quomdo o tu, qui iustus est in tantum condemnas?* Id est, quæ cùm ita sint, quomodo tu eum qui iustus est, ita condemnare audes? Vt eum cõdemnare frustra, & iudicium subuertere, dicere audeas. Quod [*in tantum*] transfert Hebraicè est כבדה cabir multus, quod verbũ sequẽs afficere existimauit. Et ob eã rẽ, ita transtulit. Græci tamen atq; Chaldæus non verbũ, sed nomen iustum afficere opinati sunt, & ob eam rem Græci

Rom. 3.

Græci ὄντα αἰώνιον δίκαιον existentem æternum iustũ, reddiderunt. Chaldęus verò זכאד רב zace rab sanctũ magnum.

18 *Qui dicit regi apostata, qui vocat reges impios.* Adiuncta Dei sunt ad amplificãdum, quàm alienum à Dei natura sit iudiciũ subuertere, cùm ipse reges principes, & magistratus omnes in iudicium vocet, & qua ratione administrauerint, & iudicium reddiderint, quęstionẽ instituit, & verbis eos grauissimis & acerbissimis, si in hac re peccauerint, reprehendit. Quo autem vultu reprehenderet, si eodem ipse vitio contaminatus esset. Nam qui æqui, & iniqui regula futurus est, debet ipse omni iniquitate vacare. Ex quo intelligitur, quantum oporteat eum eo crimine carere cuius alium reprehendit. Quocirca Paulus magno, absurdo vrget eum, Qui alium doces, te ipsum non doces: qui prædicas, non furandum furaris. Qui dicis non mœchandum mœcharis, qui abominaris idola sacrilegium facis. Eodem modo Græci, quo vulgatus transtulerunt. Chaldęus tamẽ cui alij subscribunt aliter vertit, Num rectum est regi dicere impius es, sceleratus principibus? Vt in cõmodo vrgeat Iob: quemadmodum in fine superioris versus, quòd Deum regem regum, & dominũ dominantium impium, & sceleratum appellare videatur dicẽs, frustra cõdemnasse, aut iudicium subuertisse. Sed vulgati, & Græcorum versio melius cum versu sequenti coniungitur. Ambiguitatis causa est articulus ה ha in principio versus positus, qui si articulus nominatiui sit, eam totus versus habet sententiã, quam Septuaginta auctores, & vulgatus expresserunt. Sin autem non articulus sit nominatiui, sed coniunctio interrogantis

Qui alium reprehẽdit debet eo crimine vacare.

Rom. 2.

tis rectè à Chaldæo conuertitur.

Personam in iudicio accipere quid.

19 *Qui non accipit personas principũ, neque cognouit tyrannũ, cũ disceptarent cõtra pauperẽ.* Accipere personã est nõ ęquitatis, sed qualitatis personæ, vel quia diues, vel quia pauper, vel quia amicus, vel inimicꝰ est, in iudicio rationẽ ducere. Vt si quis iudicet secundũ diuitẽ, non quia ius habet, sed quia diues est, quæ iudicandi ratio valde aliena est à Dei iudicio, cùm nullum neq; principem, neq; tyrãnũ reuereatur, sed ius æquale in omnibus statuat. Quare non potest frustra condemnare; aut iudicium subuertere: quia tunc personæ potius qualitate, quàm æquitate iudicium dirigeret. Hac autem ratione Dei iudiciũ fieri significauit Moyses, Israelitis, quomodo iudicandum esset, ita præcipiens. Quod iustũ

Deut. 1. est iudicate, siue ciuis sit ille siue peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis, vt magnũ: nec accipietis cuiusquam personã. Quia Dei iudiciũ

Ephes. 6. est. Et Paulus Ephesijs scribens, Et vos Domini eadẽ facite seruis, remittentes minas, scientes, quia & illorum & vester Dominus est in cælis, & personarum acceptio non est apud eũ. [*Opus enim manuũ eius sunt vniuersi.*] Ex quo fit, vt nulla sit inter homines, neq, inter angelos discriminis ratio, cur prætermisa æquitate, alterius rei ad reddendum iudicium rationẽ ducat. Quo argumento satis sibi persuadebat Iob non esse ab eo seruos suos contemnendos. Si cõtempsi, ait, subire iudicium cum seruo meo, & ancilla mea, cum disceptarent aduersum me. Quid enim faciam cum surrexe-

Iob. 31. rit ad iudicandum Deus? Et quũ quęsierit quid respõdebo illi? Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus est, & formauit me in vulua vnus. Tum ex hoc

hoc intelligitur, quòd cum opus suum vterque sit, & pauper & diues, non minus vnius quàm alterius, res curabit. Quare eis æquitatem constituet, sicut scribitur in sapientia, Non subtrahet personam cuiusquam Deus, qui est omnium dominator: neque verebitur magnitudinem cuiusquàm. Quoniam pusillũ, & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. *Sapien. 6.*

20 *Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt, & auferent violentum absque manu.* Id est, tantum abest, vt tyrannos, & potentes homines reuereatur, si contra pauperem iniquè disceptent, vt pauperum opera grauissimo nonnunquam eos supplicio constringat. Cõtingit enim aliquando, iniquis modis à tyranno ignobile vulgus oppressum, vt subito in eum sæuiat, magnoque in ciuitate excitato tumultu, quęrat nocte in tẽpesta eũ, inueniat, facilèque nemine ei auxilium ferente vitam crudeliter auferat. Facilè enim significat Hebraismus ille [*Absque manu.*] Ita enim Iulio Cæseri, Neroni, Eleogabalo, & alijs Regibus, & Imperatoribus euenisse memoriæ proditum est. Septuaginta verò interpretes, hanc sententiam, quam & Hebræa verba declarant, prætermisserunt: & aliam textui quidem aptam eius loco posuerunt. Huius rei causam in procœmio ex Augustini sententia scripsimus. Aiunt igitur, Græci κενὰ δὲ αὐτοῖς ἀποβήσεται, τὸ κεκραγέναι καὶ δεῖσθαι ἀντρὸς, ἐχρήσατο γὰρ παρανόμως ἐκκλειομένων ἀδυνάτων, frustra autem vsu eueniret eis clamare, & precari virum, cum iniquè fuerit, [potestate,] vsus pulsis infirmis hominibus. Id est, tanta integritate,

gritate,& ſeueritate Deus ius dicet principibus atque tyrannis,vt nullis clamoribus nulliſque eorum precibus flectatur:ne dum nihil eorum perſonas reuerebitur. Et iure quidem optimo tam ſeuerè cum eis ſe geret,qui tan iniquè poteſtate,quam habebant, ſunt vſi pauperes,& infirmos homines aliàs in exilium,aliàs è vita expellendo.

21 *Oculi enim eius ſuper vias hominum,& omnes greſſus eorum conſiderat.* Hoc grauiſsimum,& firmiſsimum argumentum eſt ad probandum Deum non ſubuerſurum iudicium. Ab hominibus enim,ob eā rē ſubuertitur,quòd eos res multæ lateant,neq; tacitas cogitationes, & animum impij hominis iniquum penitus cognoſcant,facilèque eorum mentis acies externa auctoritate & diuitiarum ſplendore perſtringitur,vt ſecundum diuitē ſceleratum iudicent. Qua de cauſa boni viri vehementer reformidant in hominum iudicijs, cùm ſceleratis hominibus cōtendere. At nō ita, dicit Eliu, in Dei iudicio accidet. Nihil enim eum latet,ſed omnes omniū hominum greſſus,vias,& viuendi rationes ei patent. Quare minimè in iudicio errare poteſt. Tu autē Domine Sabbaoth,qui iudicas iuſtè,& probas renes. Et corda dicebat Hieremias, ſignificās coniuncta,& conſequentia eſſe illa iuſtè iudicare,& probare renes, & corda. De hac re tamen luculentiſsimè diſſerit liber ſapientiæ,Quoniam ſpiritus Domini repleuit,orbē terrarum,&c,Propter hoc,qui loquitur iniqua non poteſt latere. Nec præteriet illum corripiens iudiciū. In cogitationibus enim impij interrogatio erit. Sermonū autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionē iniquitatum illius. Quoniam auris Zeli audit omnia, & tumul-

Quia Deo omnia patent nō poteſt in iudicio errare.

Hiere. 11.

Sapien. 1.

& tumultus murmurationum non abſcondetur. Hieremias etiam ait, Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile,quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes:qui do vnicuique iuxta viam ſuam, & iuxta fructum ad inuentionum ſuarum. Ad idē pertinet,quod ſequitur ſtatim. *Hier.* 17.

22 *Non ſunt tenebræ,& non eſt vmbra mortis, vt abſcondātur ibi qui operantur iniquitatem.* Nihil enim eum in occulto latere poteſt,qui omnia fecit,& omnia conſeruat. Quocirca de ſermone Dei, per quem omnia facta ſunt, vt Ioānes ait, Paulꝰ dicit, Viuus eſt ſermo Dei,& efficax, penetrabilior omni gladio ancipite, & pertingens vſque ad diuiſione animæ,& ſpiritus,compagū,quoque ac medullarum,& diſcretor cogitationum,& intentionum cordis. Et non eſt vlla creatura inuiſibilis in cōſpectu eius:omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis eius. *Ioan.* 1. *Heb.* 4.

23 *Neque enim vltra in hominis poteſtate eſt, vt veniat ad Deū in iudicium.* In eadem re verſatur,vt probet Dei iudiciū ſubuerti non poſſe. Quoniam ſi ſemel erratū eſſet eius iudicium,emendari non poſſet:non enim integrū homini eſt,ſi ſemel à Deo eſſet cōdemnatus,ad aliud eius prouocare iudicium, & aliam meliorē expectare ſententiam. Et in hāc rationem Græci interpretes poſſunt explicari,qui prima verſus parte Hebræa verbum de verbo vertētes difficilem verſionem ediderunt ὅτι οὐκ ἐπ' ἀνθρώπῳ θάσσα ἔτι, ὁ γὰρ κύριος πάντας ἐφορᾷ quoniā non ponet in homine adhuc, Dominus enim omnes videt. Id eſt,homini poteſtatem non fecit veniendi adhuc,ideſt,Iterum apud eum in iudicium. Quoniā ipſe cognouit omnes,neque reliquū eſt,quod amplius ſci-

re posſit ad aliã ferendã ſentẽtiã. Variè tũ hic locus exponitur. Hebręa verò ita ſe ad verbũ habẽt, Quoniam ſuper virum nõ ponet adhuc, vt cum Deo in iudicium venire poſsit. Et tota difficultas in eo vertitur, quod latet, quid illud. Adhuc vel [*vltra*] ſit. Vulgat⁹ ex poſita â nobis explicatione intellexiſſe videt, Nõ ponet adhuc iudicium. i. Nõ iterum iudicabit. Et ob eã rem illo modo cõuertit. Hebręi quidam tẽpus futurum intelligendum putãt. Pręſertim, quod עוד hod Hebræis ſeculũ nõnũquàm ſignificet, & ita explicant, Nõ poſuit in hominis poteſtate, quę futura eſſe decreuit. Quę explanatio, quia parum cõtextui adaptatur, mihi no multũ probat. Alij quorũ mihi placet expoſitio, Aliquid amplius illud Adhuc vel [*vltra*] eſſe opinãtur. Nã עוד hod Magis Hebręis etiã multis in locis declarat. Vt id ptineat ad probãdũ nõ eſſe futurum, vt dixit Eliu, vt Deus fruſtra quẽpiã cõdẽnet. Quia Deus nõ addet amplius homini. i. Eã culpã in eum nõ cõferet, inqua nõ eſt, neq; pœnas, quas nõ debet, ab eo repetet, vt cum eo venire poſsit in iudiciũ, hoc eſt, litẽ ei intẽdẽs, q̃ eũ ſine culpa cõdẽnet. Quæ expoſitio valde quidẽ deſcriptè cõtexit huic capiti, & toti diſputationi, in qua hic liber verſat.

24 *Conteret multos, innumerabiles, ſtare faciet alios pro eis.*

25 *Nouit enim opera eorũ: & id circo inducet nocte, & conterentur.* Probat illud, quod dixerat, Deũ nõ accipere perſonas principũ. Quoniã, vt dixit, ſubito moriẽtur: quod hoc loco magis amplificat, dicens non vnũ aut alterũ moriturũ. Sed multos cõteret, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. Cui⁹ rei repetit eã cauſã firmiſsimã, quã poſuerat, Oculi eius ſuper vias hominũ, &c. Ita [*Nouit enim opera eorum.*] Et ob eã rẽ debitas ei pœnas

nas perſoluẽt. Quod dicit [*cõteret multos*] Hebraicè eſt כבירים cabirim fortes. Et quorũ difficilior erat euerſio, quòd dicit, [*Inducet nocte,*] qualé nocté dixit ver. 20 Nocte turbabunt. Quod canebat regius vates, Deꝰ cõteret dentes eorũ in ore ipſorũ, molas leonũ cõfringet Dñs. Ad nihilũ deueniũt, tãquàm aqua decurrẽs, intendit arcũ ſuũ, donec infirmẽtur. Sicut cera, quæ fluit auferentur, &c. Cuius rei exemplũ ſatis apertũ ſacris literis conſignatũ eſt, in libro Ioſuæ, quo ſcribũtur, multi reges breuiſsimo tẽpore fuiſſe regnis ſpoliati, & miſera morte multati. Adeo, vt quinq; reges vno die de quinq; fuerint ſtipitibus ſuſpẽſi. Sed verſ. 24. cõteret multos, numerabiles, &c. Prætermiſerũt Septuaginta interpretes, ſicut & verſum vigeſimum, cuius vt diximus ſimilis erat ſentẽtia, Subitò moriẽtur, & in media nocte turbabũtur, &c. Et hunc verſum planũ quidẽ, & cõtextui aptũ ſubdiderũt, ὃ καταλαμβάναν ἀνεξιχνίαστα ἕνεκα τοῦ καὶ ἐξαίσια ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς cõprehẽdẽs res inueſtigabiles glorioſasq; & excelẽtes, quarũ nõ eſt numerꝰ. Quare cognoſcet greſſus hominis, vt dixit, nihil que eorũ eũ prætcribit. Copulaturq; aptius huius verſus verſio cũ ſine ſuperioris, vt ab eiſdẽ Græcis auctoribꝰ cõuerſũ fuiſſe diximus. Eũdẽ hũc verſũ prætermiſit Chaldæus, & hũc eius loco poſuit דדיסגן מדמר נוהרא דסגדיעדן בגרמיא מרלדת כרף ואקדם הוד- כין מכתרידהן irhatun meme nahra deçagihin begumaia midelet çuph va aquim horanin mibatrenon, fluunt aquę fluminis, quæ multæ ſunt in foueas ſine ſine & ſtatuet ſequentes pro eis. Videtur tamen parabola, vel ſimilitudine eandem quam Hebræus expreſſe ſententiam, vt aquas fluminis reges appellet, qui

si Deus ita decernat facilius quàm fluminis aqua transirent, id est, Regnis orbati è vita migrant, & in sepulcra incidunt: quæ foueas hic nominat: & alij pro eis regna capessunt. Qua similitudine vsus etiam fuit Dauid loco proxime à nobis citato. Ad nihilũ deueniẽt tanquàm aqua decurrens.

Psal. 77.

26 *Quasi impios percussit eos in loco videntiũ.* Id est, manifestè, & omnibus videntibus, & Dei iustam vindictã cognoscentibus. Idem fortè significarunt Septuaginta viri vertentes ὁρατοὶ δὲ ἐναντίον αὐτοῦ conspicui corã eo. Vel fortè significart, Percussit eos, licèt essem præclarissimi viri. Hebræa illa dicẽdi phrasi qua Nemrod in Genesi vocatur robustus venator coram Domino. Chaldæus magnum lumen huic loco affert, vertens דחמון צדקיא רזמון ודנא iahmun zadicaia vizacun dina, videbunt, & probabũt iudicium. Sicut dixit Dauid psalmodudũ citato, Lętabitur iustus, cùm viderit vindictam.

Genes. 10.

Psal. 77.

27 *Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt.* Id est, prudentes, & scientes Dei leges, neque seruare, neque intelligere voluerunt. Dum [*vias Dei Intelligere noluisse,*] dicit, videtur de illis loqui qui non solum Dei præcepta violant, sed etiam perfidi sunt, & religionem contemnunt, & numen abnegãt. Et quia eximios principes tãto Deus supplicio afficere solet, monet eos Dauid, Et nũc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram, apprehendite disciplinã, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Cùm exarserit in breui ira eius, beati omnes, qui cõfidunt in eo.

Psalm. 2.

28 *Vt peruenire facerent ad eum clamorẽ egeni, & audiret vocẽ pau-*

pauperum. Pauperes pios viros hoc loco, vt alijs multis scripturæ locis significare arbitror, quorum clamores Deus nõ audire videtur, cùm in malis eos iacere sinit, & iniqua perditorum hominum afflictione non liberat. contra vero eorum clamores ad aures eius peruenire videntur, cùm eis auxilium ostẽdit, & eorum hostes vlciscitur. Ait ergo vsque eo immites atque crudeles erga pauperes huiusmodi tyranni esse solent, vt Deus pauperibus subsidio adesse decernat, & acriter tyrãnos animaduertere, sicut ait Dauid, Quoniã requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum. Quoniã non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finẽ.

Quando Deus audire, & quando non audire videatur clamorem.

Psalm. 9.

29 *Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet? ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum, & super gentes & super omnes homines?* Quoniam de supplicio impiorũ egit, & proxime superiori versu salutem piorum tetigit aptè vtrumque hoc versu coniungit, docẽs in Dei potestate esse, & pacem facere, & bellũ inferre, & perdere, & seruare, ita vt nemo possit eam pacem, & salutem impedire, quã attulerit ipse: nemoq; illã calamitatem depellere, quam ipse cõflauerit. Eadem doctrina, licèt alijs verbis in Apocalypsi & in Esaia traditur, Qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Hãc enim pacem firmissimam Christus mundo relinquit dicens, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: nõ quomodo mundus dat, ego do vobis. Quã nulla vis, nulla tãta mundi, & inferni potẽtia infringere vllo modo, aut debilitare potest. Dici enim non potest, quam tuta, & tranquilla sit ea pax, quæ optimorũ consiliorum conscientia, & Dei subsidio nititur. Con

Apoc. 2.
Esai. 28.
Ioan. 14.

Quam pacem mundo Christus reliquerit.

tra verò illud exitium insanabile, cùm se nobis Deus immutat, & à nobis multum abscõditur, vt dicit Eliu. Quod quidem perditi mores, & sceleris cõscientia cõparat. Quod dicit. [*Et super gẽtes, & super omnes homines?*] Id est, hanc tutam, & integram salutis conseruationem non solum homines singuli, sed etiã ciuitates, Regna prouinciæ atque nationes à Deo habent, ita vt incolumitas reipub. & felix eius status Deo imprimis sit acceptus referendus. Et ob eam rem dicebat Dauid, Lauda Hierusalẽ Dominum, lauda Deum tuum Syõ. Quoniã confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te. Qui posuit fines tuos pacẽ, & adipe frumenti satiat te. E contrariò verò si Deus rempub. non respiciat, sed vultum abscondat, in eas veniet calamitates, quæ nullis cõsilijs dimoueri possint. Si erit malũ in ciuitate, quod Dñs non fecerit, ait Amos. Quá vtilissimam doctrinam, vt facilius disceret Hieremias, & alijs traderet, iussit eum ire in domum figuli, qua vidit figulum dissipantẽ vas, quod in manibus habebat, & deinde ex eodem luto aliud, sicut placuerat ei facientẽ, ac deinde Deus hoc Hieremiæ reddidit respõsum, Nunquid, sicut figulus iste nõ potero vobis facere domus Israel ait Dñs? Ecce sicut latũ in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel. Repẽtè loquar aduersum gentẽ, & aduersus Regnũ, vt eradicẽ, destruã, & dispердã illud, &c. Et subito loquar de gẽte & Regno, vt ędificẽ, & plantem illud, &c. Salus igitur, & incolumitas potius officij muneribus, quàm copiarũ præsidijs præstabitur. Neq; vlla maior Regni ruina est, quá rex iniquus, qui Dei iram improbis suis factis prouocare non dubitat, & propterea sequitur.

psal. 147

Quá Deo perniciem afferat.

Amos. 3. *Hie.* 18.

30 Qui

30 *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.* Superioris versus explicatio esse videtur, docens quo pacto Deus gentibus, ideſt, Regnis atque prouincijs supplicium inhibeat, & iram, & odium suum in illis expromat, faciens (inquã) regnare hominem hypocritam propter, &c. In Hebræo est חנף haneph, quod iniquum, & sceleratum propriè significat: sed vulgatus hypocritam semper ferè trãsfert. Fortè, quòd omni Sceleratus homo per se viq; sua hypocrita sit, vitia enim sua celat, atque dissimulat, & honestus vir ab alijs haberi vult. Sed in Regem improbum id in primis conuenit: sustinet enim à personã grauissimam, cùm leuissimus sit. Et custodem gubernatoremque regni se esse simulat, cùm nefarius prædo rerum diuinarum, & humanarum existat: hostes prædicat se arcere reipubliçę, & nullas prædas, nisi è templis, & aris agit. Qui quãtus turbo, & regni tempestas esse soleat, quantum totius statum reipublicæ conuellat, innumerabiles narrant historiæ, quæ sunt, de regibus iniquis compositę. Hac grauissima pœna scelera populi sui se Deus vlturum minatur, per Esaiam dicens, Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis. Pueri etiã, & effœminati pessimi homines vocantur, quòd nihil libidini resistãt, sed inseruiãt, & vitiosis cupiditatib⁹ indulgeãt. Quid autẽ absurdiꝰ, quæ maior hypocrisis, q̃ is qui fortissimã agit personã (est enim rex subditorũ suorũ præsidiũ) puer, & effœminatus sit, & nihil magis q̃ bellũ, & periculosa discrimina exhorreat. Quod dicit, [*Propter peccata populi.*] In Hebræo est מקשה mocse populi. Significat autẽ מוקש mocesruinã, laqueũ, & offẽdiculũ. Quare ratione primæ

Quanta regni pernicies rex sit iniquus.

Aaa 4 signi-

significationis conuertere possumus propter ruinam populi, idest, Vt populũ labefactet. Sed Vulgat⁹ Chaldæus, & Græci reliquas duas significationes expresserunt. Chaldæus תקלדא taclaia offendicula vertẽs Græci Λυσκολίας acerbitates. Igitur noster interpres peccata vertens ea in primis peccata intelligit, quibus alij alios calumniantur in laqueos, & fraudes inijciunt, & quibus diuites præsertim pauperes opprimunt. Quæ scelera populi maximè Dei iras excitant, vt eum regẽ intrudat cuius opera diuitum, & potentium fraudes, & calũnias exagitet, & earum debitas pœnas repetet. Per Malachiã enim huiusmodi scelera populi sui incusat dicens, Qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas, & pupillos, & opprimunt peregrinum. Per Esaiam etiam, hæc scelera in primis præcipit cauere, Disolue colligationes impietatis solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui confracti sunt liberos, & omne onus disrumpe.

Quæ scelera populi Dei iras maxime excitant.

Mala. 3.

Esai. 58.

31 *Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo.* Id est, quoniam pro Deo orationem habui in te: nõ impediam, quo minus, & tu pro te dicas. Profitebatur enim Eliu Dei causæ patrocinium suscepisse, & vt eius iudicium à Iob maledictis defenderet, in Iob inuectum se fuisse, vt ex versu. 6. cap. 33. non in docte intelligi posse diximus. Facit ergo ei hoc versu potestatem respondendi ad ea, quæ dixit pro Deo. Sunt tamen Hebræa verba valde concisa. Ex quo fit, vt nimis obscura, & ambigua sint. Ita ergo illa verbum de verbo traducentes vulgati nostri sentẽtiam ponemus, Quoniam ad Deum dicens, sustinebo, nõ prohibebo, id est, Quoniam ego dixi expectabo te dicentẽ. Græci tamen

tamen ita verterunt, ὅτι πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ὁ λέγων εἴληφα οὐκ ἐνεχυράσω quoniam ad fortem dicens, accepi, nõ pignerabo, idest, Quoniã pro forti Deo dicere cœpi, alteri non relinquam, nõ desistam. Quia אל el, quod vulgatus, & alij Deum vertunt, Deum significat in quantum fortẽ. Verbum verò כשאתי nasati, quod vulgatus prętermisit, & nos Sustinebo conuertimus, significat etiam accipere אחבל ehbol, quod Nõ prohibebo conuertit vulgatus. Pignerare etiam significat. Hebręi tamen Chaldæũ aliquo modo sequẽtes aliã huius versus sententiam reddunt. Chaldæus ita reddit, nunquid fieri potest, vt Deo dicas, Sustinui, nõ perdam? Quoniã verbum חבל habal, quod & ponit Chaldæus, præterquàm quod prohibere significat, vt interpretatur vulgatus & pignerare, vt conuertũt Græci, significat etiã perdere atque destruere. Quam significationẽ hoc loco Hebræi quidã in cõmentarijs habere credunt. Et ita locũ declarãt, Quoniã ad Deũ qui dicit, Perperci, nõ destruã. Nã verbum כשא nasa nõ solum accipere, vt Græci verterunt, & sustinere, vt Chaldęus, sed etiã parcere significat: vt sint apposita Dei ad explicandam eius amplitudinem, & quanta reuerentia sit cum eo loquendũ, & oratio sequenti versu finiatur, id est, Ita cũ Deo, cuius tãta potẽtia est, vt parcere, & calamitates leuare possit, loqui debueras, vt dicit sequenti versu.

32 *Si erraui tu doce me: si iniquitatem locutus sum, vltra non addã.* Quôd [*erraui*]. Vertit in Hebręo ad verbũ est pręter [id] quod videbo, id est, Si aliquid est, quod me lateat. Ita ex sententia Hebræorum postulabat Eliu, vt Iob cum Deo loqueretur, & alias dicendi rationes, quibus Deum in ius educere videbatur prętermiteret. Ex sententia

tētia tñ Gręcorū, & interpretis vulgati, hęc verba sūt Eliu, cū Iob loquentis, & modestiā suā significātis. Id est, si habes aliquid ò Iob, quod in oratione mea reprehēdas, ostēde, quid nā illud sit, nā iterū à me nō dicet.

33 *Nunquid à te Deus expetit eam, quia displicuit tibi? tu enim cœpisti loqui, & non ego: quod si quid nosti melius, loquere.* Qui locus ita est abscurus, vt cum sphingis dictis comparari possit. Et tota ferè difficultas eius in eo cōsistit, quod illius relatiui [*eam*] non constet, quod nam sit antecedens, neque illius verbi [*displicuit*, quod nam sit suppositum. Tum quod illud verbum Hebræū, quod vulgatus [*expetit*] cōuertit, in Hebręo est שלם salam, quod est valde ambiguum. Nam est pacificare, pacificum esse, perficere, complere, finire, restituere, reddere, salutare. Tum illud quod vulgatus reddit [*cœpisti*] Hebraicè est בחר bahar in futuro tempore, quod proprie eligere significat. Versiones etiam huius loci valde difficiles sunt, quod ad verbū redditę sunt. Adeo enim illis obscurus locus videbatur: vt verbum vllum mutare, aut addere non auderent, Græci ita conuertunt μη παρα σε ἀποτίσῃ ἀυτὴν ὅτι συ ἀπώσω ὅτι συ ἐκλέξῃ καὶ οὐκ ἐγώ καὶ τι ἔγνως λάλησον. Nunquid ex te pendet eam? quoniam tu repulisti, tu eliges, & non ego, & si quid nosti, loquere. Chaldæ⁹ verò sic, Nū fieri potest, vt ex te perficiat eam? quia reijcis, quia & tu eliges, & non ego, quid scis, loquere. Itaque nullus interpres expresit, quid ille relatiuus [*eam*] referat. Quidā Latinus interpres falsitatē referre putat. Et ita hęc cōtexit cum superioribus verbis iuxta explicationē vulgati, id est, Quāuis ego iniquitatē, vel falsitatē locutus sim, tamē Deus nō expetit à te, vt eius iudex sis, cùm Deus ipse tibi

Locus valde difficilis.

tibi displicuerit, quòd si quid erraui, faciliorem habeo excusationem, quàm tu, qui cùm dicere cœperis me ad loquendum prouocasti: nihilominus si quid melius nosti, loquere. Sed hæc explicatio, præterquam quod valde leuem habet sententiam, in Græcam versionem vix, in Chaldæam, quam Hebræi sequuntur, nullo modo conuenire potest. Hebręi autem, & quidam Latini qui eos sequūtur relatiuum [*eam*] calamitatem referre opinantur, & verbum שלם salam quod [*expetit*] vulgatus declarat significare perficere. Et ita totum locum explanant, An ex te perficiet illā, id est, An tu auctor esse debes, vt Deus calamitatem perficiat, tibi vitā adimendo. Constat enim Iob optasse sæpe à vita discedere, vt tantis cruciatibus, & tot ærumnis liberaretur. Quod hic ex horū sententia reprehendit Eliu. [*Quia displicuit tibi.*] id est, vita tua, [*tu enim cœpisti loqui,*] diximus in Hebræo esse בחרת baharta elegisti. i. tu mortē elegisti, & non ego. [*Quod si quid nosti melius loquere.*] i. Respōde, si quid potest adhęc. Sed cū superiorib⁹, & sequētibus versibus Iobi stultitiā, & arrogantiā reprehēdat, quòd eius iudiciū à Deo subuersum fuisse dixerit, & modestiora in eo verba ex horū interpretū sentētia desiderauerit, nō aptū est cōtextui, quod hic eū increpet, quod mortem optauerit. Deinde magna illa insulsitas videt, Tu mortē elegisti, & nō ego, Quid mirū si nō ipse. Alij relatiuus ille [*eam*] disputationē referre opinātur, & ita explicāt. Tuę partes sunt nō alteri⁹ mihi respōdere, an à te ortam disputationem alius absoluet? Tu enim reiecisti, tu elegisti, & non ego, quare loquere, si quid melius nosti, & mihi responde. Sed quid illud est reiecisti, & elegisti, nunquid dispu-

disputationem. At cur reiecisse dicat, id de quo multa verba fecit. Præsertim, quod amicos disputando vicisse egre ferebat Elihu. Si verò disputationem Eliu reiecisse intelligant. Quasi id coniectura dicũt, cùm nondum ipse loquendi finem fecerit. Verum enim verò cum in eo Eliu versetur oratio, vt Iob stultitiæ, & temeritatis arguat, quod cum Deo disceptare cuperet, & non recte suam causam iudicasse iactaret, id etiam his verbis agere credendum est. Et ob eam rem tanta hic verborum concisione vtitur, vt irati hominis modus declaretur, qui concisis verbis, & obscura oratione vti solet. Illæ etiam auersiones, quas subiecit statim, indignationem innuunt, Viri intelligentes, &c. Pater mi, &c. Id etiã, quod versu. 35. ponit de hac Iob stultitia quã ille putabat, differere demonstrat. Stultè locutus es, &c. Ille ergo relatiuus Eam refertur ad scientiam, vel intelligentiam. Numquid à te Deus expetit eam scientiã? quasi summa Deum præditum esse multis hoc capite Eliu probauerat, Oculi eius superuias hominũ, omnes gressus eius considerat, Nõ sunt tenebræ, &c. Nouit enim opera eorum Sed tu cum cupis Deo lite intendere, & eum in ius educere, vt probes ei tuum iudicium subuertisse: putasne Deum tua animaduersione egere, & à te scientiam iudicandi expetere? Quadrat etiam Græcorum versio, An ex te Deus scientiam pendet, soluetque: ita vt tu commodes ei rationem adquirendi scientiam illam rectè iudicãdi, quã ei deesse existimas. Quadrat etiã hoc in interpretationem verbi שָׁלַח salã quã Hebræi, & alij sequũtur, & Chaldæũ sequutũ fuisse interpretãtur. Nũquid ex te perficiet eã scientiam, id est, Disceptatione tua facies, vt Deus scientiã tuã perficiat, ostendens ei veram iudicãdi rationem. Quia [*Displicuit tibi*,] vel vt alij vertũt, Reiecisti, vel abominatus es aliorum scientiam, & quidquid ab amicis dictum fuit tibi displicuit, & illorũ sermones reiecisti, & abominatus es. Ita, vt neque Deus, neque alius homo tibi sapere videatur. [*Tu enim cœpisti loqui, & non ego.*] Id est, tu de hac re verba facere cœpisti, neque ego te prouocaui, sed potius à te prouocatus hæc dico. In eandẽ sententiã accipitur, quod est in Hebræo, & in Græca, & Chaldæa versione. Et alij interpretantur. Tu eligisti hãc disputationem scilicet, & non ego, neque de mea sententia, quidquam locutus es.

[*quod si quid nostimelius, loquere.*] Id est, cùm ergo incommoda hæc, quod hactectus dixisti, sequantur dicto aliud, quod ita stultum non sit. Cùm ergo hæc explicatio sit apta contextui, & in omnes classes huius loci versiones discriptissimè quadret, & in ea nihil insulsum nihilque absurdum reperiatur, non potest certè mihi præter cæteras non placere.

34 *Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me.* Incitatus his absurdis, quibus Iob superiori versu vrgebat, auertit ab eius persona, & viros doctos, & sapientes implorat, vt hæc, quanta incõmoda, & absurda sint cognoscant. Viri enim grauis, & prudentis est sapientum, & intelligẽtium iudicia plurimi facere, ad illaque opiniones, studia, omnẽ denique vitam suam velle dirigere, & hominum vulgus, quod leues & indocti homines valde amãt, vehementer contemnere.

Habitus viri grauis, atque prudentis.

35 *Iob autem stultè locutus est, & verba illius non sonant disciplinam.* Totius orationis, quã hactenus habuit, status est. Verba, quę Iob locutus est, quę stulta nominat, posuit in

in principio huius,& superioris capitis. Sed cum locā citauerimus in quibus Iob verba sunt,ibique à nobis exposita sint,facilè ex nostra expositione intelligetur, vel ea non rectè Eliu intellexisse,vel temere ab eo stulta,& sine disciplina nominari.

39 *Pater mi probetur Iob vsque ad finem.* Id est, diu multum que malis vrgeat,Æmulationē Dei habere videt, sed non secundum scientiam,vt Pauli verbis vtar. Quòd *Rom.* 10. [*Pater mi*]dicit Hebraicè est אבי abi,quod patrē meū Hebræis significat.Sed quia eius radix est אבה aba,qđ est velle,hoc loco Hebręi quidam,& alij significare dicunt, Voluntas mea.Et ob eam rem quidam,ita hic explicāt, Vtinam probetur Iob,vel voluntas mea est, vt probetur Iob.Sed cùm huius similem significationem aliam in scriptura non proferant, horum mihi, quidē nō probatur opinio: & q aptissimè vulgati versio cō ueniat,& ita Chaldęus vertat, Pater mi, qui est in cęlis. Et ineptum sit frustra Hebræa verba tam ambigua facere,Græci tamen non אבי abi,sed אבד aci legisse videntur,nec mirum,nam. ב.bet,& כ.caph, sunt literæ apud Hebræos valde similes,& facilè poterat vna pro altera subrepere: אבד aci verò putare meritò poterant esse idem,quod אי ac cum ד.litera sit accidēralis,quæ affixa non mutat significationem nominis. Est autem אי ac Hebræis veruntamen,vtique, certè. Et ob eam rem veruntamen Græci verterunt.Sic hanc orationē intelligētes, Veruntamen probetur Iob,vt discat.Quare ita transtulerunt ὃ μὴ δὲ ἀλλὰ μάθοι ιωβ veruntamen discat Iob.[*Ne desinas ab homine iniquitatis.* Id est,ne desinas probare, & affligere hominem iniquum. Sed iniuria hoc conuitium tanto viro fit.Hebraicè tamen ad

ad verbum est,Propter conuersiones [eorum qui] scelus faciunt, id est, Vt timeant homines iniqui in te aliquid petulanter, & contumeliosè dicere, sceleriſque sui eos pœniteat. Possumus enim pro conuersionibus pœnitudines ponere. Vtrumque enim verbum Hebræum innuit.Sed quod[*non*] vertit vulgatus in Hebræo est לא hal quod his literis Propter significat. Sed vulgatus legit fortè אל al non, Nam א, &, ל. literæ sunt, licèt figura dissimiles prolatione tamen valdè similes, cùm vtraque litera gutturis ab Hebræis appelletur, id est, quòd gutture proferatur.Cùm ergo prolatione similes sint, vno dictante,& altero excipiente poterat facilè altera poni pro altera.Nam Græci eodem quo vulgatus modo legerunt,nam μη non conuerterunt.Quod verò[*desinas*] vulgatus dicit in Hebræo est תשבת tesubot, quod cōuersiones,pœnitudines, responsiones declarat à radice שוב sub. Alijs tamen punctis, vt tisbot legamus erit futurum radicis שבת sabat, quod cessare significat.Cadit igitur in Hebræa verba vulgati interpretis versio. Aliter Græci verterunt μὴ οὕτως ἔτι ἀνταποκρισιν ὡσπερ οἱ ἄφρονες ne des responsionem quemadmodum insipiētes.Diximus enim nomen Hebręū, quod conuersiones nos significare diximus,responsiones etiam significare.Cætera facilè intelliguntur,aptè conuenire.

37 *Qui addit super peccata sua blasphemiam.* Peccata sua vocare videtur ea,quorū pœnas tātis ærūnis luere existimabat. Blasphemiā verò,quòd dixerat,vt Eliu in principio huius capitis criminabat,à Deo iudiciū suū corrūpi. Hebraicè est,in eandē rationē, Quoniam addet ad

sceler

ſcelera ſua peccatum. Græci non tanta acrimonia eandem reddiderunt ſententiam ἵνα μὴ προσθώμεν ἐφ' ἁμαρτίας ἡμῶν ne addamus ad ſcelera noſtra. [*Inter nos interim cõſtringatur, & tunc ad iudicium prouocet ſermonibus ſuis Deum.*] Id eſt, ſermonibus, & diſputatione noſtra conuincatur, conuictus verò à nobis audeat ad iudicium Deum prouocare. Vt hæc extrema verba per irriſionem dicta fuiſſe intelligantur, id eſt, Ab hominibus cõuictus deinde putet Deum diſputando vincere poſſe. Quod [*conſtringatur*, dicit Hebraicè eſt דספוק içpoc, quod propriè percutere ſignificat, vt verſu. 16. huius capitis à vulgato verſũ eſt, Percuſsit eos in loco viuẽtium. Quia verò plaudentes manũ manu percutimus, plaudere nonnunquàm ſignificat, quia verò in paſsiua voce alijs punctis eſſe poteſt, paſsiuè à vulgato explicatum fuit, Inter nos percutiatur, & vt latinior eſſet oratio, Cõſtringat̃, traduxit. Sed in actiua voce, vt Hebraicè nũc ſcribitur, ita explicatur, Plaudet inter nos. Tũc illud [*ad iudiciũ prouocet.*] Id Hebręo eſt דרב iereb, qđ à radice רוב rob vulgatus eſſe voluit, qđ eſt litigare Poteſt tamen eſſe à radice רבב, vt alij volũt, quod multiplicare eſt. Ita ergo in eãdem ferè rationem verbum de verbo hęc verba traduci poſſũt, Inter nos plaudet, & in Deum verba ſua multiplicabit. Id eſt, niſi Iob à te vehemẽter probetur, & ſupplicijs coerceatur, plaudet de nobis triumphans, & verba noſtra explodens, non deſinetque verba multa in Deũ dicere, quibus de illo queretur, & non rectè cum eo agi iactabit. Græci mitius, vt diximus eandem ſententiam declarantes, ita conuertunt ἀνομία δὲ ἐφ' ἡμῖν λογισθείη πολλὰ λαλοῦν τῶν ῥήματα ἐναντίον κυρίου culpa autem in nos cõferatur, multa

ta in conſpectu Dei verba loquentes. פשע peſah culpa, vel ſcelus non cum antecedentibus verbis, vt vulgatus & Hebræi, ſed cum ſequentibus coniungentes, & דרב iereb, de quo diximus non à רוב rob, quod eſt litigare, ſed à רבב rabab multiplicare deducentes.

CAPVT. XXXV.

IGitur Eliu hæc rurſum locutus eſt.

2 *Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres, Iuſtior ſum Deo?* A

3 *Dixiſti enim, Non tibi placet, quod rectũ eſt: vel quid tibi proderit, ſi ego peccauero?*

4 *Itaque ego reſpondebo ſermonibus tuis, & amicis tuis tecum.*

5 *Suſpice cælum, & intuere, & contemplare æthera, quòd altior te ſit.*

6 *Si peccaueris, quid ei nocebis? & ſi multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?* B

7 *Porrò ſi iuſtè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?*

8 *Homini qui ſimilis tui eſt, nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iuſtitia tua.*

9 *Propter multitudinem calumniatorum clamabunt: & eiulabũt propter vim brachij tyrannorum.* C

10 *Et non dixit, Vbi eſt Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte.*

11 *Qui docet nos ſuper iumenta terræ, & ſuper volucres cæli erudit nos.*

12 *Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter ſuperbiam malorum.*

13 *Non ergo fruſtra audiet Deus, & Omnipotens cauſas ſingulorum intuebitur.* D

14 *Etiam cùm dixeris, Non considerat: iudicare coram illo, & expecta eum.*

15 *Nunc enim non infert furorem suum, nec vlciscitur scelus valde.*

16 *Ergo Iob frustra aperit os suum, & absque sciētia verba multiplicat.*

Igitur Eliu hæc rursum locutus est.

2 *Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres, Iustior sum Deo?* Id Iob nunquâm expresse dixit, sed dixisse temere cōcludebat Eliu, ex eo quod sine culpa tot pœnas luere dictitabat, neque vereri de hac re vel cū Deo ipso disputare. Hebraicè ad verbum est, Hoc cogitasti, in iudicio dixisti, [*Iustior sum Deo.*] Id est, de eo iudicio, quo te Deus affligit, cogitasti dicens.

3 *Dixisti enim, non tibi placet, quod rectum est, vel quid tibi proderit, si ego peccauero.* Neque id vsquàm â Iob dictū fuisse reperietur. Sed operepreciū est intelligere, quid his verbis Eliu calumnietur, vt vbi calumniæ ansam reperit, demonstremus. Calumniatur autem Iob Dei abnegasse prouidentiam, neque probis consulere, neque in improbos animaduertere, neque vllam vtrorumq; cū curā attingere, & propterea dicit. Dixisti enim, &c. Idest, neque ad te ò Deus pertinet, quòd rectū faciā, neque quòd peccem, vtrumque parùm attendis, quòd nihil emolumenti nihilque detrimēti ad te ex vtraque re veniat. Hebrea ad verbum reddita eandem habent sentētiam, licèt obscurius. Quoniam dixisti, quid proderit tibi, aut quid commodi capiam ex peccato meo. Ex vno cōtrario vtrūque vult Hebreus intelligi. Quo circa bis dixit eandem sententiam, quid proderit, &c.

Falsa in Iob calumnia.

Et

Et quid cōmodi capiam á te subaudi ex peccato meo, id est, Nō curas, vtrum ego peccent necne. Aliqui vertunt, quid cōmodi capiā ex expiatione mea. Et quadrat. Nam חטא hata, & peccatum significat, & sacrificium pro peccato, & eodem modo ex vno contrario alterum intelligendum est. Et ita optimè explicantur Septuaginta viri, qui totum hunc versum ita transferunt ὅτι εἶπας δίκαιος εἰμι ἐναντίον κυρίου, ὅτι ἐρεῖς, τι ποιήσω ἁμαρτών. Quoniam dixisti iustus sum coram Domino, Quoniā dices, quid faciā, cū peccauerim. Id est, siue bonus sim, siue scelus faciā, quid hoc ad Deū spectat, cùm nihil ipse ex vtraq; re cōmodi vel incōmodi percipiat. Tam improbam verò sententiam ex verbis illis Iob fortasse calumniatus est, capitis. 9. Vnum est, quod locutus sum innocentem, & impium ipse cōsumit. Et ex illis capitis decimi. Et si impius fuero, vę mihi, & si iustus non leuabo caput. Et ex illis capitis. 7. Peccaui, quid faciā tibi ò custos hominū. Quę verba, ut vertunt Græci hîc ab Eliu recitantur, τι ποιήσω ἁμαρτών, quid faciam, cùm peccauero? Ex hoc facilè inquo caput hoc versetur, & eius contextus intelligitur.

4 *Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tecum.* Id est, Simul amicos tuos docebo, quo pacto tecū disputaturi sunt.

5 *Suspice cælū, & intuere, et contēplare æthera, quod altior te sit.*

6 *Si peccaueris, quid ei nocebis? si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?* Vt refellat Eliu Deum, neque pios, neque impios curare, prius illud non modo concedit, verumetiam probat, quo id aliquo pacto confirmari videbatur, probitatem, & improbitatē viri Deo neque detrimento, neque emolumento

 esse

esset. Negat tamen postea, id consequi, Deum in rerũ humanarum cura non esse. Probat igitur probitatem, & improbitatem hominis nihil damni vtilitatis ve afferre Deo ex loco in quo Deus est, cùm enim Deus in cęlis habitet, nulla ad eum ex terris, in quibus homines sunt, calamitas peruenire potest. Ita, & Dauid Deum, vt ei veniret auxilio precabatur, licèt nihil ex eo vtilitatis esset præcepturus. Cõserua me Domine, quoniã speraui in te, dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Intelligẽdum etiam est alterum cõtrarium, neque mala à me times. Et Paulus eodem argumento hoc idem probauit de Dei maiestate Athenis disserens. Hic cæli, & terræ cũ sit Deus, non in manu factis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo. Cùm ipse det omnibus vitam, & inspirationem, & omnia.

Deum nihil lędit iniquitas, neque ei prodest hominis pietas. *psal. 15.*

Act. 7.

7 *Porro si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet.* Ponit alterum contrarium, id est, neque ex officijs tuis aliquem fructum percipiet.

8 *Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iustitia tua.* Homini qui similis tui est, id est, qui bonis eget natura sua, & idcirco malis afficitur, huic inquam commodo vel incommodo esse poteris, si bonus, vel iniquus fueris. Vnde prouerbiũ est Homo homini Deus.

9 *Propter multitudinem calumniatorum clamabunt: & eiulabũt propter vim brachij tyrannorum.* Proponit, & explicat argumentum, quo videbatur ei Iob eam, quam ascribebat ei confirmare sentẽtiam, Deum res humanas non curare. Quia pauperes, & infirmi homines à tyránis, & violentis hominibus oppresi clamant, auxilium requi-

rẽquirunt: tamen Deus nullam eis fert opẽ, sed impune grassantur impij. Quod persequi Iob visus est capite toto. 24. Quod explicat Eliu dicens.

10 *Et non dixit. Vbi est Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte.* Id est, ea de causa Deus non omnibus oppressis auxilium fert, quia non omnes spem suæ salutis in Deo ponunt, neque eius ex animo præsidium petunt, sed alias pessimas fortè ineunt rationes, quibus, cùm mala vrgent, liberentur. Quorum hominum absurdissimum esse consilium duobus argumentis breuiter ostendit. Quoniam à quo potius deberent conseruationem & assertionem sperare, quàm ab eo à quo facti sunt. Nam qui præstitit eis, vt essent, cùm nihil ab eo peterent, nulla re eius sibi beneuolentiam adiungerent, multo melius factos seruaret, si eius clementiam, & benignitatem implorarent, & amori eius responderent. Tum cùm experiantur homines ab ipso Deo noctis metu, qui magnus natura est, cùm in tenebris versari vehementer homines exhorrescant: tamen eos Deus ita hoc metu liberat, vel stellarũ lumine, vel alijs vitæ subsidijs, vt non modo nõ timeant, verum etiam alacri, & læto animo canant. Ita enim quidam exponunt illud, [*qui dedit carmina,*] id est causas canendi. Optimè etiam Gręci, licèt quidam eorum versionem contemnat κατα τάσσων φιλακὰς νυκτερινὰς constituens custodias nocturnas, id est, qui nos in noctis metu custodirent, ita vt metu vacui homines canant. Vel ad vigiles, & custodes verbis alludebant, qui vigilias canẽdo exigunt, nullo noctis timore perculsi.

Cur a Deo auxilium sperare debeamus.

11 *Qui docet nos super iumẽta terræ, & super volucres cæli erudit nos.* Alio argumento demonstrat valde absurdũ esse

hominē in rerum discrimine ad Deū non cōfugere, à quo tam singulare accepit beneficium, vt ipse vnus inter cætera animalia mente, & ratione polleret, quā ipse præterea multis modis imbuit, & ad veram doctrinam informat. Illa ergo tam expresa Dei imago, quam in se homo videt, deberet illū in malis iacētē ad memoriam eius, à quo tot habet bona excitare, & eius ex animo auxilium petere, in eoque omnes salutis suæ spes collocare, præcipiente præsertim ipso, vt eius verbis ait Dauid, Inuoca me in die tribulationis, & eruam te. Oportet igitur, vt nos vindicet à malis ipsum ex animo inuocare. Cùm ergo multi à potentibus oppressi id non faciant, sed alijs vijs suam salutem inuestigent, mirum esse non debet, quòd eis nullum subsidiū præstet. Et propterea subijcit.

psal. 49.

Cur quibusdam Deus subsidio non sit.

12 *Ibi clamabūt, & nō exaudiet, propter superbiā malorū.* Id est, cum eos iniquorū hominum superbia miseros habuerit, licèt clament eos Deus non audiet. Quia vel Deo non clamant: sed vel lamentantur, de sua fortuna queruntur: vel non Deū, sed cognatos, vel amicos, vel potentes homines obnixè obsecrant. Aut si Deum appellant, non eius gratiam & beneuolentiā in primis quęrentes, sed à malis liberari cupientes. Itaq; Deum sibi adesse optant non tanquàm rem honestam, sed tanquàm vtilem, hos quidem Deus clamores non curat: vt illis ad auxilium ferendum moueatur. De ijs enim dicit Dauid, Clamauerunt, neque erat, qui saluos faceret ad Dñm, neq; exaudiuit eos. Et ipse Deus per Hieremiam, Clamabunt ad me, & non exaudiam eos. Et ibunt ciuitates Iuda, & habitatores Hierusalem, & clamabunt ad eos quibus libant, & non saluabunt eos in tem-

psal. 17.

Hier. 11.

tempore afflictionis eorum.

13 *Non ergo frustra audiet Deus: & omnipotens causas singulorum intuebitur.* Difficilior versio est, cùm Hebræa plana sint, quibus propositis facilior erit vulgatæ versionis explicatio. Hebraicè igitur sic ad verbū est, Vtiq; vanitatem non audiet Deus, & omnipotens non respiciet eam. Vanitatem vocat preces illas vanas, quia vel rem vanam, & quæ subsidio esse nō potest homo precatur, vel nō verè, & ex animo verū assertorem, & seruatorem implorat: quas preces Deus, neque audire, neque respicere dicitur, quia non it suppetias. Ita etiam vertunt Septuaginta, ἀτοπά γὰρ ἰδεῖν οὐ βούλεται ὁ κύριος indecora enim videre nō vult Deus. Quod reliquū est huius versus, difficilius est apud eosdē αὐτὸς γὰρ ὁ παντοκράτωρ ὁρατής ἐστι των συντελούντων τα ἄνομα ipse enim omnipotēs intuetur eos, qui iniqua faciūt. Quod vt cum Hebræo consentiat, in quo id negādo dicitur, oportet intelligere præcedētis articuli negationē etiā sequentem negare, quod Hebraismus est, quem fortè Græci fecerunt, vt eandem habeant sententiam, quam Hebræa, Omnipotens non intuetur eos, qui iniqua faciūt. Vel potest ita explicari, Licèt Deus nolit indecora videre, hoc est, Nō subueniat indignè precantibus, non impedit tamen, quominus eos non intueatur. Vt concludat post explicationem argumenti, illo non refutari Dei prouidentiam. Ex his facile vulgatus exponitur. [*Non ergo frustra audiet Deus,*] Id est, non audiet eos, qui frustra eum precantur, vt idem sit frustra, quod vane, & non syncerè precari, sicut dixit Hebræus: Et quod sequitur. [*Et omnipotens causas singulorum intuebitur,*] Et vt præcedenti etiam

negatione afficiatur, ſicut de Græca verſione diximus in hanc rationem, Et omnipotẽs cauſas ſingulorũ fruſtra precantium non ituetur: quia illorum cauſas non defendit. Vel poteſt explanari totus verſus altera ratione, qua ſecunda pars verſus Græcę verſionis explanari poſſe diximus. Vt totus verſus ſit concluſio explicationis argumenti, quam in verſibus tetigit ſuperioribus, quod proprius ad mentem vulgati interpretis accedere videtur, cũm illud ſignum cõcluſionis, & ilatio is [*ergo*] poſuerit. In hanc ſententiam. Non igitur rectè ex illo argumento concluditur fruſtra Deũ eos, qui illum implorant audire, cũm ſubſidio non veniat. Nam ipſe ſingulorũ cauſas intuebitur, id eſt, Videt qua eum ratione, quo animo ſinguli precentur. Et auxilium poſtulent.

14 *Etiam quũ dixeris, Non conſiderat, iudicare coram illo, & expecta eum.* Difficilis verſus eſt, nec rectè quidem à multis expoſitoribus enarratur, quorũ ſententias prętermittam. Et hac ratione aptè mihi exponi videtur. Dicere ſæpe eſt cogitare, Hebræis pręſertim, Dixit inſipiẽs in corde ſuo, &, Ego dixi in abundantia mea, Non mouebor in æternũ, & in ſapientia, Dixerunt impij cogitantes apud ſenõ rectè. Agit igitur hoc verſu Eliu de illis tacitis cogitationibus, quę impetu quodá, & celeri motu ſuo virũ pium malis conflictantẽ cõturbant. Cùm ad eã cogitationẽ dolore deducimur, fallaces eas ſpes eſſe, quas in Deo ponimus neque ipſum ærumnas noſtras curare, neque ſubſidio nobis futurum. Quarum cogitationum mentionem fecit Dauid eodem verbo vtẽs, Et dixi, Ego ſine cauſa iuſtificaui cor meũ, & laui inter innocẽtes manus meas. Et iterum eodem pſalmo

Dicere non nunquam Hebræis eſt cogitare. *pſal 13: pſal.29.*

Cogitationes, quæ virum bonũ conturbãt. *Pſal. 72.*

pſalmo, Si dicebam narrabo ſic, ecce nationem filiorũ tuorũ reprobabo. Ait ergo [*Etiam quum dixeris non conſiderat,*] id eſt, etiam ſi cogitationis motu celeriter agitato propter diuturnas calamitates fingas Deum nõ conſiderare. [*Iudicare coram illo*] In Hebræo ad verbum eſt, Iudica ad facies eius, ideſt, Iudica non ad facies rerum quas in magna confuſione, & deſperatione verſari vides, ſed ad facies Dei, qui omnia facile poteſt dãna reſarcire. Vel iudica, non vt res, ſed vt Deus poſtulat eſſe iudicandum. Denique hac ratione dicẽdi adumbratur illud, quod in pſalmo citato, quo de ijs cogitationibus deſeruit, tenigit Dauid, exiſtimabá, vt cognoſcerem, hoc labor eſt ante me, Donec intrẽ in ſanctuariũ Dei, ſtaq; in ſanctuario Dei has cogitationes explicare dicebat. Sãctuariũ autem, vt alio loco probauimus, facies Dei in ſcriptura nominatũ, idem ergo eſt, quod dicit Eliu, Iudica ad facies Dei, & quod dicebat Dauid, Cognoſcebá in ſanctuario Dei. [*Et expecta eum,*] id eſt, non dubites quin oportunè tibi aderit. Sicut faciebat ille, qui ijs cogitationibus percuſus hac ſe cõſolabatur ſpe, dicens, Quare triſtis eſt anima mea, & quare conturbas me, ſpera in Deo. Quoniam adhuc confitebor illi ſalutare vultus mei, & Deus meus. Denique hoc illud eſt conſilium, quod lueulentius dabat Eccleſiaſticus dicens, Crede Deo, & recuperabit te, & dirige viã tuam, & ſpera in illum. Serua timorem illius, & in illo veteraſce: Hebræa uerba eandem omnino habent ſententiam, licẽt aliter, & inſulsè quidem à quibuſdam Hebræis, atque Latinis explicentur. Quę ſic verbũ de verbo reddentur, Etiã ſi dixeris, Non videbis eũ, iudica ad faciem eius, & expectabis eum, Id eſt, licẽt cogi-

pſalm. 41.

Eccli. 2.

tes aliquãdo ò Deus nõ videbis eũ, qui ſperat in te, &c. Græci difficilius hunc locum conuerterunt. Nam totum illud Etiam ſi dixeris, Non conſiderat, ita conuertunt καὶ σώσει με, & ſeruabit me. Quare ita Hebręa cõſtruxiſſe videntur, Etiam dices ei, Seruabis me. Habẽtque hanc ſententiam, nam לא lo, quod vulgatus Hebræi, & alij Non interpretantur, etiam Ei ſignificat, vt quindecim ſcripturæ locis Hebræi id ſignificare notant, נו nu eũ autẽ facilè intelligitur נו ni me etiã eſſe poſſe. Cùm ו. vau, &, ו. iod literę ſint, vt ſępenumero diximus, valde ſimiles. Illam vero ſentẽtiam in pauca contulerunt, Et ſeruabit me, transferentes. Quod verò reliquum verſus eſt, ita interpretati ſunt κρίθητι δὲ ἐναντίον αὐτοῦ, εἰ δύναται αἰνέσαι αὐτὸν ὡς ἐστι iudicare autẽ coram eo, ſi poteſt laudare eum, vt eſt. Quare תחולל teholel non per. ה. het, vt eſt in libris Hebris, & vulgatus, & Chaldæus, & cæteri omnes legunt, ſed per ה he legiſſe vidẽtur. Quod facilè accidere poterat, cum literæ ſint valde ſimiles, & figura, & prolatione. Vtraque enim eſte gutturis litera, per ה he autẽ, vt ſit verbũ הלל halal laudare eſt.

15 *Nunc enim nõ infert furorem ſuũ, neque vlciſcitur ſcelus valde.* Demonſtrat cur in quacunque rerum acerbitate benè ſit de Deo ſperandũ, vt verſu ſuperiori docuit. Nã in hac vita Deus, licèt ſcelera nõnunquàm vlciſcatur, non tamen vniuerſam iram ſuam expromit. Cùm nõ tã vlciſci ſtudeat quãm ſanare. Quare magnus ſemper miſericordiæ locus relinquitur. Futuro verò ſeculo cũ totum odium ſuũ in impios exprompſerit nihil eſt, quod afflictus homo, & extremo ſceleris ſui ſupplicio addictus à Deo poſsit ſperare. Fruſtra enim tunc illum appel-

De Deo in rerum acerbitate bene ſperandum in hac vita. *Matth. 25*

appellabit, & dicet Dñe Dne. Nam reſpõdebit, neſcio vos. Hoc tamen tempore nulli ſalutis ſuæ deſperandũ eſt. Ait enim, vt Paulus ex Eſaia cõmemorat, Tempore accepto exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, Ecce nũc dies ſalutis. Quæ expoſitio facilis, & apta mihi videtur, & ex qua, & Hebræa, & Græca æditio bene intelligatur: alię, quę alijs & Latinis, & Hebręis placẽt, mihi certè nõ probãtur.

16 *Ergo Iob fruſtra aperit os ſuũ, & abſque ſcientia verba multiplicat.* Cùm iactet, vt exiſtimaſſe diximus Eliu, Deo, neque pios, neque impios eſſe curæ, temerè tamẽ tam impiam Iob ſententiam aſcribit.

CAP. XXXVI.

Addens quoque Eliu, hæc locutus eſt.

2 *Suſtine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.*

3 *Repetã ſciẽtiã meã à principio, & operatorẽ meũ, probabo iuſtũ.*

4 *Verè enim abſque mendacio ſermones mei, & perfecta ſcientia probabitur tibi.*

5 *Deus potentes non abijcit, cum & ipſe ſit potens.*

6 *Sed non ſaluat impios, & iudicium pauperibus tribuit.*

7 *Non auferet à iuſto oculos ſuos, & reges in ſolio collocat in perpetuum, & illic eriguntur.*

8 *Etſi fuerint in catenis, te vinciãtur funibus paupertatis.*

9 *Indicabit eis opera eorũ, & ſcelera eorũ quia violenti fuerunt.*

10 *Reuelabit quoque aurem eorum, vt corripiat, & loquetur, vt reuertantur ab iniquitate*

11 *Si audierint & obſeruerint, complebunt dies ſuos in bono, & annos ſuos in gloria.*

12 Si

12 *Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia.*
13 *Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cum vincti fuerint.*
14 *Morietur in tempestate anima eorum, & vita eorum inter effœminatos.*
15 *Eripiet de angustia sua pauperem, & revelabit in tribulatione*
C *aurem eius.*
16 *Igitur saluabit te de ore angusto latissimè, & non habente fundamentũ subter se, requies autẽ mensæ tuæ erit plena pinguedine.*
17 *Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies.*
18 *Non te ergo superet ira, vt aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te.*
19 *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, & omnes robustos fortitudine.*
20 *Ne protrahas noctem, vt ascendant populi pro eis.*
21 *Cane ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpisti sequi post miseriam.*
22 *Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.*
D 23 *Quis poterit scrutari vias eius? aut quis potest ei dicere, Operatus es iniquitatem?*
24 *Memento quòd ignores opus eius, de quo cecinerũt viri.*
25 *Omnes homines vident eũ, vnusquisque intuetur procul.*
26 *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostrã: numerus annorũ eius inæstimabilis.*
27 *Qui aufert stillas pluuiæ, et effundit imbres ad instar gurgitũ*
28 *Qui de nubibus fluunt, quæ prætexũt cũcta desuper.*
29 *Si voluerit extendere nubes quasi tentoriũ suum.*
30 *Et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoq; maris operiet.*
31 *Per*

31 *Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus.*
32 *In manibus abscondit lucẽ, & præcipit ei, vt vrsus adueniat.*
33 *Annunciat de ea amico suo, quòd possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.*

Ddens quoque Eliu, hæc loquutus est.
2 *Sustine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.* Nam thesis, in qua superiori capite versabat, duas habebat partes, vna ad impios spectabat, altera ad pios vtrosque dicebat Deũ cognoscere. Cur autẽ impios, oppressos, & eius auxilium petentes non audiret, superiori capite exposuit. Hoc vero capite narrat Deũ pios respicere, & ob eam rem dicit, [*Adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.*] Id est, quod attinet ad probos homines.
3 *Repetam scientiam meam à principio.* Hebraicè est מרחוק mirahoc longè, & fortè eadem phrasi dicitur, qua & Latini, rem longè, & à capite repetere, & altè petito, dicendi principio. Idèque vulgatus significauit [*à principio,*] dicẽs, vel [*à principio,*] vt cuidam placet Hebræo, Id est, à Deo: quod est, ex ipsa Dei natura argumẽta petam ad statum meæ causæ cõprobandũ. [*Et operatorem meum probabo iustum.*] Id est, æquũ pijs & impijs iudiciũ reddere iusque hominibus dicere. Eadem sententia est in Hebræo, & eandem transfert Chaldæus. Græci tamen ἔργοις δὲ μὲ δίκαια ἐρῶ operibus meis iusta dicã, id est, Dictis, & factis meis iustitiæ rationem ducam. Nam in Hebræo est פֹעֲלִי pohali operator meus; vt vertit vulgatus, alijs tamẽ pũctis, vt pohalai dicamus, opera mea declarat.

4 *Vere*

12 *Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia.*
13 *Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cum vincti fuerint.*
14 *Morietur in tempestate anima eorum, & vita eorum inter effœminatos.*
15 *Eripiet de angustia sua pauperem, & reuelabit in tribulatione aurem eius.*
C 16 *Igitur saluabit te de ore angusto latissimè, & non habente fundamentũ subter se, requies autẽ mensæ tuæ erit plena pinguedine.*
17 *Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies.*
18 *Non te ergo superet ira, vt aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te.*
19 *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, & omnes robustos fortitudine.*
20 *Ne protrahas noctem, vt ascendant populi pro eis.*
21 *Caue ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpisti sequi post miseriam.*
22 *Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.*
D 23 *Quis poterit scrutari vias eius? aut quis potest ei dicere, Operatus es iniquitatem?*
24 *Memento quòd ignores opus eius, de quo cecinerũt viri.*
25 *Omnes homines vident eũ, vnusquisque intuetur procul.*
26 *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostrã: numerus annorũ eius inæstimabilis.*
27 *Qui aufert stillas pluuiæ, et effundit imbres ad instar gurgitũ*
28 *Qui de nubibus fluunt, quæ prætexũt cũcta desuper.*
29 *Si voluerit extendere nubes quasi tentoriũ suum.*
30 *Et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoq; maris operiet.*
31 *Per*

31 *Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus.*
32 *In manibus abscondit lucẽ, & præcipit ei, vt vrsus adueniat.*
33 *Annunciat de ea amico suo, quòd possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.*

ADdens quoque Eliu, hæc locutus est.
2 *Sustine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.* Nam thesis, in qua superiori capite versabat, duas habebat partes, vna ad impios spectabat, altera ad pios vtrosque dicebat Deũ cognoscere. Cur autẽ impios, oppressos, & eius auxilium petentes non audiret, superiori capite exposuit. Hoc vero capite narrat Deũ pios respicere, & ob eam rem dicit, [*Adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.*] Id est, quod attinet ad probos homines.
3 *Repetam scientiam meam à principio.* Hebraicè est מרחוק merahoc longè, & fortè eadem phrasi dicitur, qua & Latini, rem longè, & à capite repetere, & altè petito, dicendi principio. Idéque vulgatus significauit [*à principio,*] dicẽs, vel [*à principio,*] vt cuidam placet Hebræo, Id est, à Deo: quod est, ex ipsa Dei natura argumẽta petam ad statum meæ causæ cõprobandũ. [*Et operatorem meum probabo iustum.*] Id est, æquũ pijs & impijs iudiciũ reddere iusque hominibus dicere. Eadem sententia est in Hebræo, & eandem transfert Chaldæus. Græci tamen ἔργοις δὲ μὲ δίκαια ἐρῶ operibus meis iusta dicã, id est, Dictis, & factis meis iustitiæ rationem ducam. Nam in Hebræo est פֹּעֲלִי pohali operator meus; vt vertit vulgatus, alijs tamẽ pũctis, vt pohalai dicamus, opera mea declarat.

4 *Vere*

4 *Verè enim,& absque mendacio sermones mei,* Id est, non so-
phistam agam, sed veras rerũ causas tractabo. Septua-
ginta verò ita transtulerunt ἐπ' ἀληθείας καὶ οὐκ ἄδικα
ῥήματα ἄδικος συνίης in veritate, & non inqua verba
iniquè intelligens, Vocat iniqua verba, verba Iob, quę
rectè intellexisse significatiè contrario tamen accidit.
Nam Iob ęqua verba non ęque intellexit. Quę versio
nis Græcę sententia, etsi contextui apta sit, ad Hebręa
tamen verba non facilè aptabitur. Veruntamen collũ
sine accentum Athnah, collocasse videntur, sub voce
תמים tamim perfectus, & non sub præcedenti voce
מלי milai verba mea, vt ab Hebræis, Chaldæo, & Vul
gato collocatur. Deinde non Milai, sed Mile legerunt.
quod, cùm sit in regimine, genitiuum esse crediderunt
nomen præcedens שקר fecerit falsum. Itaque semel po
ni, & iterum subaudiendũ esse hoc nomen iudicarũt,
ita ergo Hebræa construebãt, quia verè non fa so ver
ba falsa perficiens. Et propterea posito modo conuer
terunt. [*Et perfecta scientia probabitur tibi.*] Id est, ostẽ-
dam tibi scientiam meam perfectam esse, & à primis
causis petitam, verba sunt ventosa, & iuuenis arrogan
tis. In Hebræo tamen ad verbum est, & perfectus scię
tijs tecum. Potestque vel de ipso intelligi Elihu, vt à
vulgato intellectum fuit: vel de Deo, vt à Chaldæo, &
quibusdam alijs in hãc rationem intelligitur, Apud te
Deus perfectus scientijs est. Id est, de tua senten-
tia Deum nihil latet. Vt ponat, antequãm disputa-
re aggrediatur, principium, de quo inter illos con-
uenit. Sed quia Græci, sicut diximus Perfectus,
cum antecedente versus parte coniunxerunt. Hoc ita
intellexerunt, Scire tecũ, vt דעות dehot non sit nomẽ
plu-

rale, sed infinitiuus verbi, quod scire significat, quo
circa ita verterũt γινώσκειν cognoscere, quòd Deus innocẽ
tẽ nõ abijcit, intelligentes, Deus tecũ si fueris innocẽs.
5 *Deus potentes non abijcit, cum sit ipse potens.* Agit ergo de
secũda status sui parte, probãs minimè Deũ viros bo-
nos respuere. Potẽtes ergo vocat hîc verè potẽtes ho
mines, quales sunt viri virtute prædicti: qui, & fortes in
diuinis oraculis sæpe dicuntur, & hos nomen He- Boni est
bræum כביר cabir, quod hic ponitur significat. Fir- Deo chari
missimo verò argumẽto probat hos charos esse Deo.
Quia, & ipse potens est: quare non potest non sibi si-
miles amare. Quo argumento vsus est, & Isocrates
in oratione de pace ad hoc idem probandum. Et Chri
stus, qui eam suscepit prouinciam, vt homines Deo re
cõciliaret in hac re infinitos industriæ suæ nerũos cõ
tendit, vt homines Deo similes redderet, sic enim
fieri non poterat quin Deo essent chari. Eaque de Ioan. 17.
causa ita Deum patrem rogabat. Et ego claritа-
tem quã tu dedisti mihi dedi eis: vt sint vnum, sicut &
nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me: vt sint
consummati in vnum, & cognoscat mundus, quia
tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexi-
sti. Quidam imperitè dicit Vulgatum interpretem
sententiam eam non attigisse, quæ in Hebræo est.
Cùm non in aliam partem, quam in eam, quę enar-
rauimus, Hebræa rectè declarari possint. Nam ita
habent verbum de verbo tradu&ta, Ecce Deus for-
tis, & non aspernabitur fortem virtute cordis. Quòd
si propter collũ, quod Hebręi terminari volũt verbo
Aspernabitur accẽtũ Athnah ibi ponẽtes, nege, quod
sequitur in accusatiuo esse posse, subaudire oportet in
prin-

primo collo virum aut fortem, aut virtute præditum, aut iustum, quo eadem, quæ à vulgato interprete redditur sententia. Sicut vertit Chaldæus interpres, Ecce Deus excelsus non reijciet iustū, eo quòd ipse sit magnus virtute, & sapiens corde. Ita etiam conuerterunt Græci ὁ κύριος ἐμὴ ἀποστοιήσηται τὸν ἄκακον Dominus non repellet innocentem. Quod sequitur autem, Fortis virtute cordis, in nōminatiuo esse voluerunt, vt de Deo dicatur, & sequenti versui adaptarunt. Sed opere precium est, considerare, quàm sapienter verè fortem virum Eliu descripserit, Fortem virtute cordis. Quare qui aut vi corporis, aut amplę familiæ, aut multarum copiarum fortis est, minimè verè fortis habendus est, qui autem omnibus alijs subsidijs destitutus magno tamé, & forti animo fuerit, hic verè fortis iudicādus est,

Qui's vere fortis.

6 *Sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit.* Id est, sicut non saluat impios, vt capite superiori dixi, ita pauperes, ideſt, viros bonos saluat. Nō saluat impios, Hebraicè in eādem rationem est, Non viuificat impios, & ita Græci, & Chaldæus transferunt, ideſt, Malis non liberat, nisi vt eos seueriori iudicio, & grauioribus pœnis reseruet. Est enim viuificare à malis vendicare.

psal. 137. Si ambulauero (ait Dauid) in medio tribulationis, viuificabis me, & super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua. Iudicium pauperibus tribuere, est eis temporibus suis adesse, neque æquo animo pati, vt ab iniquis opprimā tur. Quod iudicium Deus vehementer amat, neque prius illud quàm seipsum deseret. Qua re pios viros excitat Dauid dicens, Quia Dominus amat iudicium,

Adest Deo bonis oppressis.

psalm. 36. & non derelinquet sanctos suos, in æternum conser-

uabuntur, iniusti punientur, & semen impiorum peribit. Et alio psalmo, Cognoui, quia faciet Dominus iudicium inopi, & vindictā pauperi. Sed illud [*iudicium pauperibus tribuit*] difficilius Græci, in eandem tamen sententiam conuerterunt, speciem ponentes pro genere χρήματα πτωχῶν φώσει pecunias pauperū dabit, quas ab eis iniqui iniuriā rapuerunt, aut iniquè retinent, ita etiam honores famam, & quascunque facultates, & vitæ subsidia dabit, quibus iniuria spoliati sunt: omnia denique restaurabit incommoda. *Psal.* 139.

7 *Non aufert à iusto oculos suos.* Paucis id dicens comprehendit quantis bonis Deus pios homines cumulabit, id quod etiam canebat Dauid, Oculi Dni super iustos, & aures eius in preces eorū. Vt videat, & audiat, quidquid eis opus fuerit. Quapropter ipse Dauid eodem psalmo dixit, Inquirentes autē Dnm nō minuetur, omni bono. [*Et reges in solio collocat in perpetuum, & illic erigūtur.*] Difficilior versio est, fiet autē facilior, si Hebraea adverbium proponamus, quæ ita habent, Et cum regibus in solio collocat, in perpetuum erigitur: ita transferunt Græci atque Chaldæus. Significat ergo Vulgatus tot tantisque insignibus gloriæ Deum aliquando viros probos ornare, vt eos vel reges faciat, vt fecit Dauidem. Vel clarissimorum regnorum gubernacula tribuat, vt Ioseph, & Danieli tribuit. Suscitat de pulvere egenum, & de stercore eleuat pauperem, vt sedeat cum principibus, & soliū gloriæ teneat, canebat Ana. Quod dicit. [*Collocat in perpetuum.*] Idest, sic vt à nullis hostibus ægre tantam illorum amplitudinem ferentibus regnis euerti, aut de altissimo dignitatis gradu deiici possint. Græci conuertunt illud [*in perpetuum*] εἰς νί-

Bonis tribuit honorem Deus.

1. *Reg.* 2.

nos in victoriam. Et vtrumque nomẽ נֵצַח nezah signi-
ficat. Exaltãtur autem in victoriam hostium suorum,
eum eisdẽ modis atque rationibus, quibus eos incom
modis onerare & miseros habere nitebantur, summã
gloriã adipiscuntur, vt ex exemplis adductis facilè co-
gnosci licet.

8 *Etsi fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis.*

9 *Indicabit eis scelera eorum, & opera eorum, quia violenti fue-
runt.* Accuratè de toto genere bonorum hominũ dis-
serit, quos in duas formas distribuit, vna est eorũ, qui
cum essent boni, in calamitates inciderunt, de quibus
dixit versu superiori, ab eis Deum oculos suos non
auersurum esse. Altera forma est eorũ, qui merito suo
in calamitates, & miserias venerũt debitamque suorũ
scelerum pœnam pendunt, supplicijs tamen frugi fa-
cti sunt, de quibus modo agit. Hi igitur si fuerint vin-
cti catenis, vel vt vniuersum calamitatis genus cõpre-
hendam, si fuerint in paupertatis vincula coniecti, ita
vt vndique paupertate constringantur: quo quidquid
est miserię continetur. Et ita quod paupertatem vulga
tus trãsfert, Hebraicè est עֳנִי honi, quod Afflictio-
nis vel Miseriæ etiam transferri potest, vt transfert Chaldæus כִּגוּפָא çigupha afflictionis. Græci tamen πενίας paupertatis conuertunt, sed eodem modo vtraque ratione intelligendum est, vt totum incommodorum, & ærumnarum genus significet: Si homines igitur iniqui iacturam, & detrimentum faciant, Indicabit eis opera eorum, &c. Id est, detrimentis, & iacturis Deus eos ad scelerum suorum memoriam excitabit, [*Quia violenti fuerunt,*] Id est, quia alijs detrimentosi, atque crudeles fue-

Ex calamitate quos fructus ferat iniquus

fuerunt, intelligãt pœnas luere. Id quod sæpe accidit. Pœna enim natura sua apta atque conexa culpę est, cũ fuerit propter culpam per se, vique sua instituta. Qua re vix fieri potest, vt scelera non reuocet in memo- Gene. 42.
riam. Ita factum est, vt fratres Ioseph metu perculsi dicerent, Merito hęc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. In qua re perinde facere Deus vide tur, ac si iudex tormẽtis reo sceleris confessionem ex-torqueat.

10 *Reuelabit quoque aurem eorũ, vt corripiat: & loquetur, vt re uertatur ab iniquitate.* Dãna enim, & incõmoda afferẽdo loquitur Deus, & suam voluntatẽ declarat, vt cap. 33. pluribus expositum ipse Eliu, eisdemque vijs reuelabit aurem, id est. Faciet, vt eum audiant, & eius iussis obse cundent. Supplicijs enim Deus purgat, & recludit au res, ad quas cùm vitijs, tum peruersa doctrina obstructus erat aditus veræ disciplinæ. Cuius rei multa in li bro iudicum exempla extant, quo sæpe narrãtur filij Israel abducti, á Deo miserijs, & ęrumnis fuisse reuo- Zac. 1.
cati. Quare dicit Zacharias, Veruntamen verba mea & legitima mea, quæ mandaui seruis meis prophetis, nunquid non cõprehenderunt patres vestros. Et con-uersi sunt, & dixerunt, Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, secundum vias nostras, & secundum ad inuentiones nostras fecit nobis.

11 *Si audierint, & obseruauerint complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria.* Id est, si pœnis affecti grauissimoque malorũ æstu iactati resipuerint, & ad meliorem frugem redierint, audientes, & obseruãtes præcepta Dei: præsertim illud, quod in primis tũc ad eos pertinet, vt vere pęniteat eos scelerũ suorũ [*cõplebũt.*] &c.

Qui resipiscunt quæ bona consequãtur.

Id est,cum miserijs leuabuntur,tum tranquillam vitã agent,& multis gloriæ ornamentis augebuntur. Quo circa meritò in spem illam ingressi sunt filij Israel dicẽtes,vt narrat Oseas,In tribulatione sua mane consurgent ad me. Venite,& reuertamur ad Dominũ. Quia ipse cœpit,& saluabit nos,percutiet,& curabit nos,vificauit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos,& viuemus in conspectu eius. Sciemus,sequemur que, vt cognoscamus Dominum:quasi diluculũ præparatus est egressus eius,& veniet quasi imber nobis temporaneus,& serotinus terræ.

12 *Si autẽ non audierint,trãsibũt per gladiũ.* Idest,si homines iniqui supplicijs,à Deò pœnisq; multati non respuerint,extremã Dei experiẽtur vindictã. Hunc enim gladium appellat,quo iniquos homines æterna morte absumet. Cuius speciem Ioánes in Apocalypsi,Vidit,cũ filium hominis vidisse narrat cum gladio ex vtraque parte acuto ex eius ore procedente. Falcem etiã,siue gladium ex versione Græca Zacharias vidit volãtem, quem venturum,ait,ad domum furis,& ad domum iurantis in nomine meo mendaciter. Quo gladio Deus, per Esaiam, Populi sui scelera vlturum minatur dicẽs, Quod si nolueritis,& me ad iracundiam prouocaueritis,gladius deuorabit vos. Qui nos Domini locutũ est. [*Et consumentur in stultitia.*] Nulla enim maior stultitia, quàm Deum totius scientię,& sapiẽtiæ fontem,atque adeò tanquàm patrem animaduertentem non audire, sed eius consilia,& officij præcepta negligere. Quam ob rem scelerati homines,licèt sapientes nõnullis quidem illorum videantur,stulti sæpe numero in scripturis vocantur. In Hebræo in eandem rationem ad verbum

Apoca. 1.

Zach. 5.

Mala eorũ quos non pœniter.

bum est,Peribunt,eo quòd non scientiam,subaudiendum habẽt. Sicut dicebat Oseas,vt est in Hebręo,Perijt populus meus, eo quòd non habuerit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te. Vt autem intelligantur Græci liberiori paraphrasi nonnunquam vsi fuisse,ita hunc versum,licet in eádem sententiam, reddiderunt ἀσεβὰς δὲ ἐλικαιώσει παράτα μὴ βούλεσθαι ἀνυπόδεκτον εἶναι τὸν κύριον καὶ ἀλλότι νουθετούμενοι ἀνήκοοι ἦσαν impios autem non seruat,eo quòd ipsi Deum noluerint cognoscere,& quia admoniti obedire recusarũt. *Oſe. 4.*

13 *Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cum vincti fuerint.* Hoc propriũ,& expressum est perditorũ hominũ ingeniũ,vt Deo stomachũ facere nõ vereatur,& si Deus pro infinita clemẽtia sua,& animi magnitudine pœnas,vt iudex ab eis debitas non repetat, sed tãquàm pater moneat,castiget,calamitates,& detrimenta inferat. Totũ enim calamitatum genus oportet intelligere illa specie[*cũ vincti fuerint.*]Vt reprimat eos vt auxilij eius veheméter indigere intelligãt,quẽ irritare,& prouocare non dubitãt,vt eũ implorẽt,& in eius gratiã reduci studeant. Nihil tamẽ Deus tam benigna opera,& studio proficit,nihilo meliores, & saniores fiunt,tantùm afflicti vicẽ suã,& casum acerbissimũ lamentãtur,de fato,de fortuna,vel de hostiũ iniurijque rantur: Dei tamen non recordãtur,neq; illorũ incõmodorũ auctorem esse animaduertũt,neq; vllũ ex eo auxilium requirunt, sed vel ad opes suas,vel ad amicos, & notos frustra cõfugiũt. Nullis deniq; supplicijs Deo ab eis officiũ extorquere potest. Quæ tã immanis illorum peruersitas Deum anxiũ,& solicitũ reddit, & tan cõsilij inopẽ,vt eum describit Esaias dicentẽ,Derelinquerunt Dñm,& blasphemauerunt sanctum Israel,ab

alienati ſunt retrorſum. ſuper quo percutiã vos vltrã
Eſai. 9. addẽtes prẽuaricationẽ? omne caput languidũ, & omne cor mœrẽs à planta pedis vſq; ad verticẽ capitis nõ eſt in eo ſanitas. Et alio loco hoc ipſum perſequitur dicens, In omnibus his nõ eſt auerſus furor eius. Sed adhuc manus eius extẽta. Et populus nõ eſt reuerſus ad
Eſai. 7. percutiẽtẽ ſe, & Dñm exercituum nõ exquiſierunt. Iscrat improbus ille Achaz, cui â duobus regibus obſeſo, & in magna rerum anguſtia poſito, cùm ſpem faceret Eliæas, & vt ſignũ à Deo peteret, moneret, quo ſuæ fieret certior ſalutis. Reſpondit non petam, & non tentabo Dñm, id eſt, nullum faciã in auxilio Dei periculum. Cùm igitur nullo modo ſanari poſsint, vt fiat neceſſe eſt, quod ſequitur.

prouer. 1. 14. *Morietur in tẽpeſtate anima eorũ.* Ideſt, calamitatibus nõ liberabuntur, ſed merita morte abſumẽtur. Sicut dixit Salomon illis, Interitus quaſi tẽpeſtas ingruerit. Ideſt, interitus quẽ nullo modo vitare poterũt. Sed quod tẽ peſtatẽ vertit noſter interpres, in Hebræo eſt נער nohar, quod adoleſcẽtiã, atq; pueritiã Hebræis ſignificat, & ita vertit Chaldæus טלולותא taliuta pueritia, & Græci ἐν νεότητι in adoleſcentia. Et ita explanatur, Citò mo-
pſalm. 54 rientur impij, immaturaque morte multabuntur, ſicut
Geneſ. 38. canebat Dauid, Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Et in Geneſi narrat̃ de Her iuuene, & primogenito Iudę, Fuit Her primogenit⁹ Iudę nequã in conſpectu Dñi, & ideo ab eo occiſus eſt. Sed nomẽ נער nahar ducitur ex radice נער nahar, quę proprie ſignificat excutere, quare quidam Hebræi hoc loco interpretantur, Morietur in excuſione, ideſt, calamitoſiſſima morte. Quos vulgatus noſter ſecutus fuiſſe videtur. [*Et vita eorũ inter effœminatos.*] Quod inter effœminatos

natos dicit Hebraicè eſt בקדשים bacedeſim. Significat autẽ frequentiſsimè in ſcriptura nomẽ קדש cadoſ ſanctum, ſed nõnunquãm ſcortum atque cinædum, vt Deutero. 23. verſ. 17. non erit קדשה quedeſa meretrix de filiabus Iſrael, neq; קדש cades ſcortator, ideſt, Scortum maſculũ de filijs Iſrael. Et. 3. Reg. 14. verſ. 24. Sed effœminati fuerunt in terra, &. c. 22. verſ. 46. Sed & reliquias effœminatorum, qui remãſerãt in diebus Aſa patris eius abſtulit è terra. Fortè paratum, & addictũ propriè ſignificat, eſtq; vocabulum medium, quod in bonam, & in malam partẽ accipi poteſt. Sicut Facinus apud Latinos, & οἰκίμον apud Græcos, in malam partẽ hîc accipitur â vulgato, & Chaldęo, qui מרי זנו mare zenu Dñm ſcortationis transfert, & â quibuſdã Hebræis. Habet igitur hic locus hanc ſententiam, Vita eorũ terminabitur, cùm adhuc effœminati ſunt, & ſcortationibus indulgent, id eſt, In iuuentute morientur, antequàm ad virilem ætatem veniãt. Quidam Hebræus in cõmentarijs in bonam partem accipit nomẽ קדשים codaſim, & ita hũc locum explicat. Vita eorũ inter ſanctos terminabit, ideſt, Inter pueros, quos, quoniã innocẽtes ſunt, ſanctos appellat, hoc eſt citò moriẽtur, atque adeò antequàm ex ephæbis excedant. Græci verò in bonam partem etiam nomen illud accipientes ita vertunt ἡ δὲ ζωὴ αὐτῶν πεζωσκολίνη ὑπο ἀγγέλων, vita eorum ab angelis vulnerata. Vt Her primogenitus Iuda à Deo narratur occiſus. *Eripiet de anguſtia ſua pauperẽ.*] Redit vnde egreſſus eſt exponens quid bonis viris futurũ ſit. i. virũ bonũ ſeruabit, & malis liberabit licèt omni orbat⁹ auxilio quibuſdã videretur. Vt in ſe expertus dicebat Dauid, Iſte pauper clamauit, & Dñs exaudiuit eũ, & de omnibus tribulationibus eius libe- *pſalm.* 33.

rauit eũ. Quod autem vulgatus vertit liberauit in Hebræo est יחלץ iehalez, eruet liberabit. Sed illud per metathesim literarũ Gręci vel legisse, vel intellexisse videntur יחלץ ielahez opprimet, vel affliget, nã ita vertunt ἀνθ' ὧν ἔθλιψαν ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατον, eo quod afflixerunt infirmũ, & imbecillũ, & est apta sententia contextui, vt sit alterius causæ redditio, cur tã citò iniqui viri, vt versu superiori dixit, animam agent. Similis eius, quam posuit cap. 20. Sophar, Luet quæ fecit omnia. Quoniã cõfringens nudauit pauperis domũ, &c. [*Et reuelabit in tribulatione aurẽ eius.*] Id est, non solũ viris bonis calamitates nullo detrimento erunt, sed etiã cõmodum maximũ hoc ex eis reportabunt, quod illis ad pietatẽ informabuntur, & diuinæ doctrinæ peritiores fient, id enim significat aurẽ eius reuelare, idest, Docebit eũ. Dici enim nõ potest quãta quamq; diuina prudentia eũ augeant calamitates, qui patiẽter eas & ęquo animo tolerat Dei fretus præsidio. Hũc fructũ ex illis suscepisse maximũ cognoscebat Dauid dicẽs, Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discã iustificationes tuas. Græci cõuertũt κρῖμα δὲ πραέων ἐκθήσει iudiciũ mitiũ exponet. Tunc scilicet, cũ morte multabũtur impij, vt versu superiori dixerat, quemadmodũ dicebat Dauid, Virũ iniustũ mala capiunt in interitu, cognoui, quia faciet Dñs iudiciũ inopis, & vindictã pauperũ. Itaq; auris eorũ Græcis fuit iudiciũ eorũ. Quoniã nullus ante iudex eos audiebat, vt æquũ iudiciũ redderet, & ab indigna improborum oppresione liberaret. Sed tũc omnes iniquam esse cognoscent, cùm improbos debitas pœnas persoluere viderint.

Iob. 20.

Multa prudentia calamitates patientem augent.

Psal. 118.

16 *Igitur saluabit te de ore angusto latissimè.* Os angustum vocat eã calamitatẽ atq; iacturam, quæ difficilè resarciri, & in

& in qua vix exitus inueniri potest. Qua metaphora vsus est Dauid, dicens, Nõ absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum. In eaque re Deus amicis suis, q̃ eximius patron⁹ sit, vehemẽter declarat. Cum in summa rerũ desperatione summã salutẽ affert. Quã significat [*latissimè*] dicẽs, idest, Latissimè saluabit ex magna rerum angustia in amplissimã vindicãs latitudinẽ, vt dicebat regius vates, Pręuenerunt me in die afflictionis meæ, & factus est Dñs protector meus, & eduxit me in latitudinẽ, saluum me fecit quoniã voluit me. Sed quoniã צר zar, nõ solum angustum vt vertit vulgatus, sed etiã hostẽ, & inimicum, quòd arctet, significat, aliter Græci hunc locum verterunt. Tũ quod [*Saluabit*] vertit vulgat⁹ Hebraicè est verbũ סרת çut. Quod propriè remouere significat. In eã ergo partẽ Gręci verba hęc acceperunt, vt illis adhuc iniqui hominis scelera exponãtur, propter quæ pœnã illã maturę mortis cõmeruit, ita vertẽtes καὶ πρὸς ἐπεινπάτησεν ἐκ στόματος ἔχθρου, & pręterea decepit ore inimici. Quare Remouere, qđ ad verbũ est in Hebręo decipere esse intellexerũt: pro nomẽ autẽ Te, quod etiã est in Hebręo prætermisserũt putãtes personã esse certã pro incerta, sic enim prima, & secunda persona, vel in quotidiano sermone vti solem⁹. Est autẽ hominis iniqui ad omnẽ malitiã, & fraudẽ mentẽ versare suam, & dolo malo agere. Non est in ore eorum veritas, cor eorũ vanũ est, linguis suis dolosè agebãt, iudica illos De⁹. Ait Dauid. [*Et nõ habẽte fundamentũ.*] Descriptio etiã est grauissimæ calamitatis, cùm vndique agitatus homo vnde consistat, & acquiescat nõ reperit, qua etiã ratione incõmoda sua describebat Dauid dicens, Infixus sum in limo profundi, & nõ est substantia. Et מצ muzac

Psalm. 68

Psalm. 17

Psal. 55.

fundamētum, vt cōuertit vulgatus voluit ipse ex דצק iazac roborare, fundere deriuari. Et ita Hebræi vocāt מרצק muzac cētrum terræ. Ex eadem radice ortū esse Græci iudicarunt, sed quatenus fundere significat atq; aliter, & obscurè quidē transferunt ἄβυσσος καταχύσις ὕπο κάτω ἀυτής immēsa effusio sub ipsa, lingua scilicet impij. Cui⁹, vt dixi, malitiā hoc versu persequit̄ ex versione Septuaginta virorū. Immēsa verò effussio sub ei⁹ lingua est, quia nunq̄ maledicēdi atque mētiēdi finē facit, vt de illis narrat Dauid, Sepulcrū patens est guttur
Psalm. 31. eorū, linguis suis dolosè agebāt, venenū aspidū sub labijs eorū, quorū os maledictione, & amaritudine plenū est. Chaldæus tñ, quē sequunt̄ Hebręi, nomē מרצק muzac, nō in radice דצק iazac, sed in radice צרק arctare, reperiūt, & ita explicāt, Liberabit (vt dixit) te ex ore angusto, & in eā ducet latitudinē in qua, nihil arctū nihil angustū est. Quia inquirētes Dñm nō minuētur
psalm. 33. omni bono. Ait Dauid. Et alio psalmo copiosa apud
psal. 129. eū redēptio. Quā summā bonorum copiā, & plenissimam salutē verbis sequētibus magis amplificat. [*Requies autē mensæ tuæ erit plena pinguedine.*] Id est, ad mensam bonis omnib⁹ abundantē sedebis. Id quod alijs verbis
psalm. 35. bonis viris pollicetur Dauid, Inebriabūtur ab vbertate dom⁹ tuæ, & torrēte voluptatis tuæ potabis eos. Eādē sententiā quā vulgatus interpres reddidit & Chaldæus. Existimoq, secūdā personā hoc versu poni pro in certa atq, infinita: quod Septuaginta viris placuisse dixim⁹. Nā de toto genere vel salutis & fœlicitatis bonorum loquitur ex sententia vulgati, vel malitiæ, & supplicij improborum ex sententia Gręcorum. Siquidem ipsi, hac persistentes sententia hoc ita explicant καὶ κατέβη τραπέζα σου πλήρης πιότητος & descēdet mensa tua

sa tua plena pinguedine, idest, Corruet, & euertet̄ splēdida mēsa hominis iniqui, & opiparis obsonijs instructa, bonis, quibus affluebat, spoliabitur. Caditque versio hæc ad verbū in Hebræa verba. Sic vt נחת nahat non sit ex radice דנח ianah quiescere, ex quo נחת nahat quies. Sed ipsa radix verbi נחת nahat, quod est descēdere. Cuius rei expressissimum fuit exemplum Balsasar, qui dum lætissimum, & splendidissimum agitaret cōuiuium, manum vidit illā terribilē aduersus eum scribentem sententiā, & eadem nocte & mensa, & vita & regno fuit amplissimo euersus. Dan. 5.

17 *Causa tua quasi impij iudicata est.* Non facilis hic versus habetur, variēque exponitur, sed plana atque simplex hæc mihi videtur explicatio. Vt quoniā hoc, & superi capite tractauit, qualē se Deus, & pijs, & impijs exhibeat. Quia ad totum id genus pertinebat, nunc ad speciem accedit, cuius causa huiusmodi sermonem induxit, vt illa sit syllogismi propositio. Hęc verò assumptio, in qua iā dudum Iob amicos errasse dixim⁹, quòd in Iob cōuenire putabāt, quę ipsi de vniuerso impiorū genere disserebāt, & ita toto cęlo Eliud errabat, dicēs [*Causa tua quasi impij iudicata est.* i. te De⁹ tāquā impiū nō tanq̄ piū tractat, ad te ille modus spectat, quo De⁹ cum impijs agit. Quia cū tātis incōmodis vrgearis, nō dicis vbi est Deus, qui fecit me, sed potius eum optas in ius educere. Affligitq; te Deus, vt resipiscas, eumq; audias cùmq; secus facias, trāsabis per gladium, & in stultitia consumeris: quia tanq̄ simulator, & callidus prouocas irā Dei, neq, clamas cū vinctus sis. Morieturq; intēpestate aīa tua, & vita tua inter effœminatos. Quidquid deniq, hoc, & ꝓximè superiori capite de vniuerso dixit impiorū genere, his verbis in Iobū quadrare sum

ea[illegible]

eádē Hebręa verba declarāt sentētiā, quę sic ad verbū habēt, Iudiciū scelerati impleuisti. In eádē rationē dicitur, quod sequitur. [*Causam iudiciūque recipies,*] impij sub audi. Verbū de verbo in Hebręo est, Iudiciū, & ius sustētabunt, vel apprehēdēt. Cuius verbi suppositū quidā Hebręus impios esse putat. i. impij eas pœnas persoluēt, quas ius, & ęquitas postulat. Alijs placet verbi suppositum esse iudiciū, & ius, In hāc sētētiā, Ius, & iudiciū sustētāt omnia. Fortè verbum est in trāsitiuū, vt loquunt gramatici, in hāc rationē, Ius, & iudicium cōsistunt. Id est, licet tua causa quasi impij iudicata sit, iure id, & ęquo iudicio factū fuit, non iniuria, & iniquo iudicio, vt tu significare videris. Quæ expositio mihi certè probatur. Græci loco huius versus hunc ponunt ἐκ ὑστερήσει ἀποδικαίων κρίμα iustorū iudiciū nō tardabit. Cur id facere potuerūt diximꝰ in prooemio ex Augustini sentētia. Cohæretq; maximè, id cū superiori versu, vt ab eisdē Gręcis cōuersus est, nā in eiꝰ fine improborū pœna significabatur. Coniungitur enim sæpe in scriptura sacrosancta bonorū iudiciū cum improborū supplicio. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperū, & humiliabit calūniatorē, Ait Dauid. Et alio loco, Quoniā fecisti iudiciū meū, & causam meā sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam, increpasti gentes, & perijt impius, nomē eorum delesti in ęternū & in seculum seculi. Et fortè, quia hoc versu, vt exposuimus. significabat Eliu Iob pro impietate sua meritò puniri, hunc versum posuerunt, indicātes hoc esse bonorum iudiciū, è quorum re certè est iniquorum supplicium, vt desinant tā petulāter illis insultare, & eorū mores insolenter despicere. Qua de causa dicebat Micheas, Ne lęteris inimica mea super me, quia cecidi, & c

psalm. 71.
psalm. 9.

E re bonorū est suppliciū malorum.

iram

Iram Domini portabo: quoniā peccaui ei: donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum. &c. Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quæ dicit ad me, Vbi est Dominus Deus tuus? oculi mei videbunt in eam. Nunc erit in conculcationem, vt lutū platearum.

18 *Non te ergo superet ira, vt aliquem opprimas.* Modestè delictorum reprehendit Iob, quorum pœnas pendere putabat, commemorans officij præcepta, quasi diceret, Tecum tāquàm cum impio agitur, vt aiebat superiori versu, Quia inflāmatus ira aliquos oppressisti. In quo acrius reprehenderat eum Eliphaz cap. 22. Et propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas: abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, & nudos spoliasti vestibus. Sed Hebræa verba sunt valde ambigua, quare obscurus hic locus habetur, illa tamen verbum de verbo, ita traducemus. Quia ne fortè ira remouere te faciat in excusione. Græci autem ita transferunt θυμὸς δὲ ἐπ' ἀσεβεῖς ἔσται τὸ ἀσεβείας πλώρων ὧν ἐπέλοντο ἐπ' ἀδικίας ira autē aduersus impios erit propter multitudinem donorum, quę iniquè susceperunt. Conuenit autem vulgato cum Græcis in hoc, quod vtrique putarunt his verbis Iobum ab Eliu alicuius officij commoneri. Differunt autem in eo, quod vulgatus putauit, eum ne aliquem opprimeret monere: Græci autem ne munera iniquè susciperet. Huius diuersitatis causa est vox ambigua שפק sepec, quæ & excusionem, & sufficientiam significat. Excusionem vulgatus intellexit, eius rationis quam Eliphaz capite 22. Exposuit, Abstulisti pignus fratrum tuorū sine causa, & nudos spoliasti vestibus, & ob eam rem ne aliquem

quem opprimas traduxit. Septuaginta verò viri sufficientiam vocem Sepec significare iudicarunt, sicut & Chaldęus. Quocirca paraphrasi illam sufficientiam explicarunt, quam magistratus iniquè muneribus suscipiendis sibi pariunt. Ex hac alia differentia nata est, vt vtrique reliqua verba ad suam significationem accommodarent. Nam iram, quam nominant Hebręa verba, vulgatus Iobi esse intellexit. Tum verbum סירת çit, quod remouere interpretati sumus. Significat etiã incitare: cuius significationis vulgatus interpres rationem ducens, Non te superet ira conuertit. Gręci verò iram, cuius hîc mentio fit, Dei esse putarunt, & propterea illo modo reddiderũt. Illa autẽ leuis differẽtia est, quòd vulgatus de secunda persona, Græci de toto impiorũ genere enunciant. Nam, vt diximus, hoc capite aliquãdo fit, quod in familiari sermone sæpe vsu venit, vt certa pro incerta persona ponatur. Alia etiam probabilis huius loci explicatio placet Hebræis, & quibusdã Latinis, Ne fortè ira Dei te expellat, cũ excusione, id est, Aliqua magna iactura atque supplicio, Vel vt alius Hebręus, Expellat te vna cum sufficientia tua, ideſt, Simul cum fortunis vitam amittas. [*Nec multitudo donorũ inclinet te.*] Videtur significare, Vt hactenus te inclinauit. Quo peccato principes ac magistratꝰ teneri sceleris est grauissimum. Cuius principes populi sui arguit Esaias, Principes tui infideles socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. Eandem sententiam Græci expressérunt ἑκὼν νὰς voluntariã mentem munera appellantes, quod nõ debita sint, sed liberaliter tribui videantur. In Hebręo autem est כפר coper

Esai. 1.

Munera su scipere.

coper, quod Donum vulgatus vertit, & Voluntariam mentem Septuaginta viri. Significat autem propriè redemptionem, vel precium, quod in aliqua re expianda tribuitur. Rectèque dona vulgatus, & Græci intellexerunt, quibus se rei iniquis iudicibus purgãt. Hebręi autem, & quidam Latini, illa posita eorum superioris huius versus parte persistentes, ita id explicant, Ne te fortè ira Dei expellat sic, vt nullo precio nullaque redemptione scelus expiare, & suppliciũ redimere possis. Qua dicendi ratione, vsus est Dauid ad significandum mortem vitari nequire, neque vllis opibus opulentos homines illam redimere posse, Frater non redimet, redimet homo, & non dabit Deo placationẽ suã, & precium redemptionis animæ suæ. Vtiturque eodẽ Hebræo, quod hic ponitur verbo, כפר coper. *Psal.* 48.

19 *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione,* Illi succenſit eodem modo quo antea monẽdo officij præcepta, quo ab illo prætermissa fuisse significat. Id est, cõtine arrogantiã, qua antea eras. Illud autẽ est difficillimum officij præceptũ, & quod vix ab vllo homine præstitũ vnquam fuisse credam, vt arrogãs, & superbus homo arrogantiam & superbiam absque tribulatione deponat, id est. Vt fastidiũ, & animos submittat, cũ prosperã fortunã trahit, & antequã vllã calamitatẽ accipiat, vt deniq; se humiliet, (vt ita loquar) antequã à Deo humilietur. Quare vix fieri posse credo, vt sine iactura, aut incõmodo vllo vir superbus sanetẽ. Quare, vt ignominia afficiatur tãqua singulari morbi sui difficillimi remedio optandũ est. Imple facies eorũ ignominia, & quęrẽt nomẽ tuũ Dñe. Erubescant, & conturbentur, in seculũ seculi, & cõfundãtur, & pereant, Ait Dauid. Sunt

Superbus quomodo sanetur.

memento, quod magnifacias opus eius. Græci etiam μνήσθητι ὅτι μεγάλα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐστιν. Memento, quod magna opera eius sunt. In eandem tamen rationem vtrum que dictum est, hoc est, Dei opera mirari tátum debemus, neque eorum causas inuestigare, cùm nullo modo à nobis inueniri possint. Illud etiam quod. [*Cecinerunt,*] vulgatus conuertit, in Hebræo est שָׁרְרוּ soreru, quod si est à radice שׁוּר sur canere, & intueri significat. Sin autem sit à radice שׁרר sarar dominari, & principatum gerere declarat, ex quo nomen שׁר sar princips. Vulgatus Chaldæus, & Hebræi ex illa radice esse voluerunt, quam ob rem canere & laudare cõuertunt, Gręci ex hac: quare obscurius ἤρξαν dominati sunt, traduxerunt. Puto tamen in eandem rationem dictum esse, qua & intueri laudare, idest, eorum operum dominati sunt, quorum videndorum, vel laudandorũ eis potestas facta est.

Deus ab omnibus esse cognoscitur. *Rom. 1.*

25 *omnes homines vident eum.* Cum eius opera conspiciunt in quibus eius sunt impressa vestigia. Pro certo enim ex creaturis cognoscitur Deum esse. Quia quod notum est Dei (vt Paulus ait) manifestum est in illis: Deus enim illis reuelauit. In visibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas. Potest etiam relatiuum [*eum*] vt est in Hebræo בּוֹ bo, opus referre, in hanc sentẽtiam, Omnes homines vident eius opus. [*Vnusquisq; intuetur procul.*] Deum vel opus, Deum, quia neque eius immensam naturam, neque dina attributa cognoscit, sed existere tantummodo, opus autem, quia eius causas, atque rationes minimè quidem assequitur.

De fulmine & tonitru.

26 *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram: numerus annorum eius inæstimabilis.* Id est, Deum nullo modo possumus comprehendere, quod reliqua sua oratione persequitur, id probans ex mirabilibus eius operibus. Quæ eo pertinẽt, vt probet cum Deo, vt Iob optabat, nõ esse disputandum, neque rationes consiliorum eius indagandas.

De meteoris.

27 *Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum.* Demonstrat Dei potentiam summam ex meteoris, quod eius voluntate fiant ita, vt pluuias cohibere, vel multis imbribus terram augere possit. Ex hac re eum laudat etiam Dauid, Rigans montes de superioribus suis. Quod autem ad instar gurgitum conuertit vulgatus, Hebraicè est לאדו leedo, significat autem אד ed Hebræis vaporem materiam pluuiæ, & aliorũ meteororum. Quare vertere possumus etiam ex vapore eius, sed quia calamitatẽ etiam significat, fortè ita vertit vulgatus. Græci νεφέλην nubem transferunt. *psal. 103.*

28 *Qui de nubibus fluunt aquæ,* Ponit aliam propinquiorem imbriũ materiam nubes. Quod etiam mirabilis sit ipsa nubium in cęlo coactio, ita etiam Deum laudat Dauid, Qui operit cælum nubibus, & parat terrę pluuiam. [*Quæ prætexunt cuncta desuper,*] Id est, nubes longè lateque expanduntur, & totam, quæ ex pauimento apparet complent aeris regionem. In Hebræo hoc ita ad verbum ponitur, Defluent super multos homines. Sed proprius accesit vulgatus ad Hebręam sententiã, quàm alij clasici interpretes, qui eã prætermisisse videntur, & aliã eius loco posuisse. Forte quòd altera versus parte, & superiori versu hęc cõtinebat sentẽtia. Græci ita conuertunt ἐσκιάσει δὲ νέφη ἀπὸ ἀμυθήτων *psal. 149.*

cui ferè turi sunt, ego iudicabo. Ita nubibus Deꝰ multos populos punit, cùm cohibet eas, ne vllus ex eis defluat imber. Vt vineæ suæ ipse minatus est, Nubibus
Esai.5. mandabo, ne pluant super eam imbrem. Et in Leuiti-
Leu.26. co, Dabo vobis cælum desuper, sicut ferrū. Quod malum eis temporibus Eliæ venit, vt citauimus ex.3. lib. Regum. [*Et dat fœas multis mortalibus.*] Nam pluuia fru-
Esai.30. ges aluntur, vt Esaias pollicetur, Et dabit pluuia semini tuo, vbicunque seminaueris in terra, & panis frugū terræ erit huberrimus, & pinguis.

32 *In manibus suis abscondet lucem, & præcepit ei, vt rursus adueniat.*

33 *Annunciauit de ea amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.* Obscuri hi duo versus sunt duplicique longè diuersa ratione explicantur. Quidam sentētiam eorum moralem totam esse volunt, alij naturalē, quā ambiguitatem, sicut Hebręus, sic & Latinus interpres reliquit, nam vtranque vterque capit sententiam. Græci ad moralem sentētiam nonnihil inclinare videntur. Chaldęus autem moralem tantum amplectitur. Nam ita conuertit, Propter rapinam manuum prohibet pluuiam, & constituit ei, vt descendat propter orantem. Annunciat super eum iustitiam amici sui, zelum & indignationem aufert ab eo. Id est, vir bonus precans Deo commemorat merita sua, cū amicus eius sit, quare iram, & indignationem eius mitigat. Secundum quam interpretationem Hebræa ita verbum de verbo exponi possunt, Propter manus abscondit pluuiā. Et præcipit ei propter intercessorem. Et narrat super eum amicum suum, zelus, indignatio super ascendens. Id est, Zelus, & indignatio quę erat super eum ascēdit,

Hoc est,

Hoc est, euanescit, & aufertur. Nam אור or, quod vulgatus lucem conuertit, significat etiam pluuiā. Quod verò vertit, [*vt rursus adueniat.*] in Hebræo est בְּמַפְגִּיעַ bemaphgiah. Significat autem פָּגַע pagah, & occurrere, vt intellexit vulgatus, & intercedere, vel precari, vt Chaldæus, vt Genes.23.vers.8. פִּגְעוּ pigĥu intercedite pro me apud Ephrō filium Seor, vt vertit ipse vulgatus. Quod etiam possessionem vertit vulgatus, zelum verti potest, vt sit ה. he pro א. aleph, quod [*ad eā*] transfert, Hebraicè tantum est Ad, quod Super potest etiam reddi. Illud [*possit ascendere,*] Hebraicè est ascendens. Quare dubium non est quin versio Chaldaica quadret in Hebræa verba. Quam sententiam versione.28. versus huius capitis à Chaldæo etiam tractatam fuisse notauimus. Habet etiam vulgatus noster moralem sententiam, licèt alijs verbis. Id est, Deus propter hominum scelera abscondit lucem, vt factum est in Ægypto propter Pharaonis contumaciam, in Hierusalem, quòd Christum per fide necauerit. Quam lucem iterum reuocat precante aliquo viro bono, vt precante Moyse, Lux Ægypto restituta fuit. Quam lucem nunciat Deus amico suo eius esse possessionem. Nam amici Dei filij lucis appellantur à Christo, Dum lucem habetis credite in lucē, vt filij lucis sitis. Et ad eam possit ascendere, id est, quod lucis participes esse possint. Nā dedit eis potestatem filios Dei fieri ijs, &c. Qui est, & Deus, & lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Græci facilè ex his in hanc sententiam explanari possunt. Tantum in eo longius differunt à Latino interprete,

Exo.10.
Matt.27.
Ioan.12.

quòd

quod illud,quod ipſe transfert,Ad eam poſsit aſcende rein Hebręo eſt עלה hole aſcendens.Alijs vero punctis, vt Haula proferamus,ſignificat iniquitatē, & obeam rem Græci traduxerunt περὶ ἀδικίας de iniquitate,ideſt,Lucem auferendo nunciat,id eſt,oſtēdit ſcelus eſſe factum.Quidam tamen Hebræi,quos nonnulli Latini ſequūtur, naturalem exiſtimāt hos duos verſus habere ſententiam,vt ſicut ſuperioribus verſibus ſummam Dei potentiam demōſtrauit ex eo,quod nubes cogat.Ita his verſibus ex eo,quod fulgura fulmina ve faciat.Sicut Homerus Iouis potentiam,& maieſtatem declarat, cum vocās τερπικέραυνον fulmine gaudentem,vel vt interpretatur Euſtatius literarum metatheſi, Fulmine in fugam cōuertētem.Ita ergo Hebręa explicant,In nubibus ſuis abſcondit lumen,nā כפים capaim,quod fere ſemper manus, nubes aliquando ſignificare dicunt, vt intelligitur ex Thren. 3. verſ. 41. Leuemus cor noſtrū ad כפים capaim nubes,ad Deū. Vulgatus tamen trāsfert, Cum manibus ad Deum.Saltem conuexa propriè ſignificare dicunt, vt probatur ex eius radice כפף caphaph,quæ incuruare ſignificat, Lumen quod in nubibus abſcondit, exhalationem eſſe exponunt,quæ ita vocatur,quòd facilè inflāmetur: eſt enim vapor calidus,& ſicus. Reliquum autem verſus ſic interpretantur, Et præcipit ei in occurrente, id enim nomen Hebręum etiam ſignificare diximus.Occurentem autem nominare intelligunt vaporem frigidum & humidum,in quem incurrens exhalatio , & vndique ab hoc vapore,& à frigore mediæ aeris regionis obſeſſa,vt declinet contrarium ſe in anguſtum cōtrahit,quo fit,vt inflammetur,impulſaque à contrario excutitur

excutitur,nubem abrūpens,& ita fulmen, & tonitruū fit.[*Et annunciat de ea amico ſuo.*]Ita exponit quidam Hebræus in commentarijs,& amicum eius eſſe intelligit alium ſimilem eius propinquū vaporem,cum quo cōiungitur,vt fortius vtriuſq; contrario reſiſtant.Quod effictione perſonę poetica ratione annūciare dicit amico ſuo.Alij tamen Hebræi רעה reho,quod amico ſuo vulgatus,& hic Hebræus vertunt.Tonitru declarant, vt eius radix ſit רעע roha vociferare. Et ita exponūt, hanc exhalationē nubibus eſſe incluſam declarat ipſa nubes tonitru.Quod ſequitur hoc vltimo verſu ita explicant,Zelus,indignatio ſuper aſcendentem, id enim Hebræa verba etiam ſignificare diximus,quibus verbis declarari dicunt inflammationem, & eruptionem fulminis.Poteſt etiam,vt exponit Latinus interpres, in hanc rationem ita declarari.[*Annunciat de ea amico ſuo,quod poſſeſsio eius ſit, & ad eam poſsit aſcendere.*] Id eſt, quòd eam vincere, & loco pellere poſsint.Vt ſit trāſlatio è bello petita,cum aliqui in perniciem alterius conſpirant.Quę explicatio in eo tantùm ſuperiori mihi præſtare videtur, quod aptius cum ſequenti capite connectitur.

CAP.

CAPVT. XXXVII.

A SVper hoc expauit cor meum, & emotum est de loco suo.
2 Audite auditionem in terrore vocis eius, & sonum de ore illius procedentem.
3 Subter omnes cœlos ipse considerat, & lumen illius super termi nos terræ.
4 Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & nõ inuestigabitur, cum audita fuerit vox eius.
5 Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna, & in scrutabilia.
B 6 Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuijs, & imbri fortitudinis suæ.
7 Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.
8 Ingredietur bestia latibulum, & in antro suo morabitur.
9 Ab interioribus egredietur tempestas, & ab Arcturo frigus.
10 Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimæ funduntur aquæ.
11 Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum.
12 Quæ lustrant per circuitũ, quocunque eas voluntas gubernãtis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciẽ orbis terrarũ.
C 13 Siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocunque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri.
14 Ausculta hæc Iob: sta, & considera mirabilia Dei.
15 Nunquid scis quando præcepit Deus pluuijs, vt ostenderent lucem nubium eius?
16 Nunquid nosti semitas nubium magnas, & perfectas scientias?
17 Nonne vestimenta tua calida sunt, cùm perflata fuerit terra Austro.

18 Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos, qui solidissimi quasi æreꝰ fusi sunt.
19 Ostende nobis quid dicamus illi: nos quippe inuoluimur tenebris.
20 Quis narrabit ei, quæ loquor? etiam si locutus fuerit homo, deuorabitur.
21 At nunc non vident lucem: subitò aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.
22 Ab Aquilone aurũ venit, & ad Deũ formidolosa laudatio.
23 Dignè eum inuenire non possumus: magnus fortitudine, & in dicio, & iustitia, & enarrari non potest.
24 Ideò timebunt eum viri, & non audebunt contẽplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes.

SVper hoc expauit cor meum, & emotum est de loco suo. Id est, vehementer miror hoc naturę miraculum, fulgura atq; tonitrua. Quòd si prima extremi superioris capitis nobis magis placeat expositio, pronomen [hoc] refert sequentia in quibus de fulgure, & tonitru etiã agitur. Est autem hominis deuoti Deoque adicti res naturales animo cõtemplari in eisque diuinam potentiam mirari. Quod faciebat Dauid, vt ex multis psalmis, quibus res naturales cecinit, intelligitur, ex psalmo præsertim. 103.

Res naturales contemplari hominis est Deo deuoti.

Audiet auditionem in terrore vocis eius, & sonum de ore illius procedentem. Qui subaudi considerare voluerit audiet tonitru, quod appellat terrorem vocis suæ, & sonum de ore illius procedentem. Vox enim Dei à Dauid appellatur tonitru psalmo 28. Vox Dñi super aquas Deus maiestatis intonuit, &c. Vox Domini intercedentis flammam ignis. [terrore] dicit vocis eius, quòd homi-

οἴδασι δὲ κοίτης τάξιν nouerunt cubilis ordinē. Species
Gene. 1. pro genere, id est, sciunt res aptas ad se conseruādum
procurare, licèt mētis, & rationis expertes sint. In quo
Psal. 103. Deum laudat Dauid, Posuisti tenebras, & facta est
nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ, catuli
leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam
sibi ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus
suis collocabuntur, ἐπὶ τούτοις πᾶσιν οὐκ ἐξίσταται σου ἡ
διάνοια in his omnis mens tua non miratur? οὐ δὲ ἀλλά-
σεται σου ἡ καρδία ἀπὸ σώματος, neque cor tuum in cor-
pore mutatur. Præ admiratione subaudi. Hæc addun-
tur à Græcis.

6 *Qui præcipit niui, vt descendat in terram.* Persequitur me-
teora ad explicandam Dei potētiam. Est autem niuis ef
fectio mirabilis. Ex qua etiam Deum præcipit laudare
Psal. 147 Dauid, Qui dat niuem, sicut lanam. [*Et hiemis pluuijs, &
imbri fortitudinis suæ.*] Duos distinguit imbres, vnum te-
nuem, quem vocat pluuiam, & alterum vehementem;
De pluuia. quem vocat imbrē fortitudinis suæ. Ex qua re Listris
Paulus Dei maiestatem, & potentiam prædicabat, Be
Act. 14. nefaciens de cęlo, dans pluuias, & tempora fructifera:

7 *Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli ope-
ra sua.* Quòd signat vertit in Hebræo est חתם hatam,
quod, & claudere etiā significat, secundum quā signi-
ficationē ita à quibusdā Hebręis exponitur, cōtexenti
bus hunc versum superiori, Deus illo imbri fortitudi
nis suæ includit homines ædibus suis, impediens quo
minus operas, quæ ruri habent videre possint. Quam
interpretationem Græci secuti fuisse videntur. Sed il-
lud opera sua in Hebræo est opus suum, quod accutè
Gręci interpretati sunt τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν suam infir-
mita-

mitatem, cùm facilè Deus eum operibus suis prohibe
re possit. Alij autem explicant, [*In manu omnium signat.*]
Id est, vnicuique potestatem facit cernendi agrum suū
eumque colendi, si enim pluuię, & imbres non essent,
non posset terra subigi, & ager coli. Quod Moyses si- Deut. 21.
sinificauit dicens, Dabit pluuiam terræ vestræ tempo-
raneam, & serotinam: vt colligatis frumentum, & vi-
num, & oleū. Sed cum prima expositione amplius co-
hærere videtur, quod sequitur.

8 *Ingreditur bestia latibulum suum, & in antro suo morabitur.*
Id est, hiems, & imber multus facit, vt feræ se latibu-
lis suis tegant.

9 *Ab interioribus egredietur tempestas.* Interiora vocat pla-
gam cæli australem, quod nos lateat, sicut Iob cap. 9. di
xit, Qui facit interiora austri [*ab interioribus,*] ergo [*egre-
dietur tempestas,*] vel ὀδύναι doloris, vt Græci obscu-
rius vertunt. Quia flante austro ferè semper nubes co
guntur multæ, ex quibus maximus imber defluit, toni
truaque, & fulgura fiunt. Fortè quod à mari vastoque
Oceano perflat, cumq; calidior natura sit, quòd à me- De gelu.
ridie veniat, facilius è mari nubes excitat. [*Ab arcturo
frigus,*] Flat enim à Boreali plaga, quę propter nimiū
solis recesum frigore conficitur. Arcturum vocat hoc
loco Hebræus dispergētes, vel quia Aquilo nubes dis
pergat, vel propter multas stellas circa polum Arcticū
sparsas, vt sydera, ad quæ pertinent, dispergētes appel
let. Græci autem ἀκρωτήρια vertices mōtium, quod ex
ea parte multi montes sint.

10 *Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimè funduntur
aquæ.* Id est, Deo auctore glaciatur aqua, & liquefit.
Quod luculentius pronunciauit Dauid, Mittet cristal

lum suam, sicut bucellas ante faciem frigoris eius, quis
Psal. 147. sustinebit? emittet verbum suum, & liquefacit ea, flauit spiritus eius, & fluent aquæ. Quod [*Flante Deo*] vertit vulgatus, in Hebręo ad verbū est, In flatu Dei, poniturque illud nomen Dei אל el, quod fortem propriè significat. Et ob eam rem Græci transferunt ἀποπνοὴς ἰσχύρς à flatu forti: est autem eadem sententia. Quòd verò hic versus significat, vt diximus, Dei voluntate concrescere, & liquescere aquam, pro hac specie genus Græci posuerunt, ita traducātes οἰακίζει δὲ τὸ ὕδωρ ὡς ἐὰν βούληται gubernat, vt voluerit aquam. Omnes enim res obtemperant, & obsecundant ei.

11 *Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum.* Desiderare vnaquęque res videtur eam rem, qua eget, cùmque vehementer egeat frumentum aqua pluuia, sine qua ali non potest, merito nubes, ex quibus pluuia defluit, desiderare dicitur. Quod desiderium expressit Oseas, Cæli exaudient terram, & terra exaudiet triti-
Ose. 2. cum, vinum, & oleum, & hęc exaudient Iezrahel. Lumen autem, quod nubes spargere dicit, est fulgur, siue fulmen, quod nubibus inclusum esse capite superiori dixit, In manibus suis abscondit lucem. Quando verò cæli, vt dicebat Oseas, terram audiunt, idem beneficium est, si hoc lumen, quod si pluuiam spar-
Zacha. 10. gant, nāhuiusmodi lumē semper pluuia consequitur. Vt declarauit Zacharias, Petite à Domino pluuiam in tempore Serotino, & Dominus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis. Quo loco pro niuibus fulgura, & corruscationes Hebræi intelligunt: Vt pluribus in nostris Zachariæ commentarijs narrauimus. Diximus etiam superiori capite אור or, quod hic

hic ponitur, non solùm lumen, sed pluuiam etiam Hebręis significare, propter lumen הקטן hacaton paruum, vt illi loquuntur, id est, lunam, cui aquarum imperium datum esse à natura videtur. Possumus igitur, facilius vertere, Et nubes spargunt pluuiam suam. Sed prima huius versus pars, non vno modo intelligitur, propter ambigua verba. Nam ברד beri, quod frumentum vertit Latinus. Si ב. bet prima eius litera sit radicalis, vt Hebræorum Grammaticorum verbis vtar, sitque â radice ברה bara eligere, vel comedere, idem esse iudicauit Latinus, quod בר bar, quod filium, frumentum, pabulum electum significat. Græci tamen ἔκλεκτον electum conuerterunt, in eam rationem qua â quibusdam Hebræis intelligitur, qui ex eadem radice hoc nomen ducentes. ד. iod loco ה. esse tradunt, ac serenitatem significare docent. טרח tarah verò, quod desiderat traducit vulgatus, ipsi fatigare ac aggrauare declarant: quæ significatio potest ex vulgati sententia probari, qui Esaiæ. 1. vetit, Facta sunt mihi לטרח la torah molesta. Ita igitur exponunt serenitate, tempore ve sereno, quod electum Septuaginta nominarunt, Deus aggrauabit nubem, id est, Nubes coget, aqua plenas, vt verterunt Septuaginta καταπλάσσει νεφέλη. Rectèque sequitur. [*Et nubes spargunt lumen suum.*] Alij tamen Hebræi ב. bet non radicalem, sed accidentalem literam esse opinantur, & nomen esse רד ri â radice רוה raua, quod est irrigare. Significat igitur ex eorum sententia irrigationem. Et ita commentantur, Deus aggrauabit nubem in irrigatione, id est, ad terram irrigandam.

Quæ expoſitio Chaldæo placuiſſe videtur, nam vertit, In humiditate defatigat nubem. Omnia in eandem rationem dicuntur.

12 *Quæ luſtrans cuncta per circuitum, quocunque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis ſuper faciē orbis terrarum.* Id eſt, nubes Dei voluntate coguntur, vel deſi
De nubib. pantur. Et propterea nubibus tanquàm curru Deus inſidere dicitur: quia poteſt eas pro arbitratu ſuo, vel incitare, vel reuocare, Qui ponis nubem aſcēſum tuū,
pſalm. 103 ait Dauid, Hebraicè eſt ad verbum currum tuum.

13 *Siue in vna tribu, ſiue in terra ſua, ſiue in quocunque loco miſericordiæ ſuæ eas iuſſerit inueniri.* Id eſt, non ſolùm in ea regione, quæ Dei ſit, quia Deum colat, ſed etiam in qua cunque tribu, atque prouincia orbis terrarum nubes Deo obtemperant dicto audienteſque ſunt, vt ibi tantum ſint, vbi Deus pro miſericordia ſua eſſe voluerit ad beneficia præſtanda, vel etiam pro iuſtitia ad pœnas ſumendas, vt ex vno contrario alterū intelligatur. Sed vtrunque contrarium Græci auctores, & Hebræi in verbis Hebræis commemoratum eſſe intelligunt. Nā quod vulgatus in vna tribu conuertit, Hebraicè eſt שבט ſebet, quod eſt vel tribus, vel virga. Quare Septuaginta viri καὶ ἄνιαν caſtigationem conuertunt.

14 *Auſculta hæc Iob: ſta, & conſidera mirabilia Dei.*

15 *Nunquid ſcis, quando præcepit Deus pluuijs, vt oſtenderent lucem nubiū eius?* Perſiſtit in illo naturæ quaſi miraculo, quòd tanta vis ignis, quanta fulgure oſtenditur nubibus excitetur, tanta abundantibus aqua, quantam pluuia ſtatim defluens demonſtrat. Nam ex multis natu-
Tonitru magnum naturæ miraculum. ræ prodigijs haud facilè quiſpiam dixerit hoc exēplo aut mirabilius, aut præſtantius. Sed quia frequēter fiat illud

illud homines iam mirari deſinunt. Hoc loco quidam doctus vir indoctè reprehēdit vulgatum interpretem. quomodo enim (ait) pluuię lucem oſtendant, cùm magis tenebris cælum obſitū ſit, quādo pluit? Intellexitque ille locum de luce ſolis, cùm eius lux nubibus ſublatis fulget. Sed nullum certè eſt miraculum, quod ſublato impedimento lux appareat, vt antequam huius rei mentionem faceret tantam attentionem captaret dicens, Auſculta hæc Iob: ſta, & conſidera, &c. Tum quod de meteoris verba facit lucemque fulguris ſuperioribus locis ſignificaſſe expoſuimus, in quo illud, quod modò diximus miraculum maximum eſt. Quare noſtra expoſitio placet Hebræis. Qua optimè vulgatus declaratur, neque ex dictis ipſiuſmet Hebræi, quem ille citat, illa quam probat intelligitur expoſitio.

16 *Nunquid noſti ſemitas nubium.* Pro ſemitis in Hebræo eſt מפלשי miplas pondus, libramentum, & differentias. Quidam hoc loco libramentum ſignificare putant, quos vulgatus ſecutus fuiſſe videtur, Id eſt, noſti nubium pondus, & libramentum, quo pacto vſu eueniat, vt tanto, & non maiori interuallo à terra eleuentur, atque ferantur. Quod nubium ſemitas doctè vulgatus appellauit. Alij, Noſti nubium differentias, declarant, id eſt, Noſti, cur ex alia nubi imber tenuis, ex alia imber vehemens, ex alia nis, ex alia grando defluit, quæ etiam quadrat expoſitio. Quæ Græcis placuit, nam ita conuertunt, διάκρισιν νεφῶν diſtinctionem nubium, [*Magnas, & perfectas ſcientias,*] Id eſt, Res multas ſcitu cognitioneque dignas, quæ de nubibus dici

possunt, Sed pro רעים dehim scientias, quod est in Hebræo, Græci auctores רעים rahim impios legisse videntur. Sunt enim ד dalet, & ר res literæ adeo similes, vt vix ab Hebræis distinguantur, quare mirum nõ est vnã pro altera irrepsisse. Ex quo fit, vt ita traducant ἔξαισια δὲ πτώματα πονηρῶν magnas impiorũ ruinas. Vt miracula moralia cum naturalibus coniungat ad potẽtiam Dei infinitam comprobãdam, id quod hoc libro sæpe vsurpatum esse vidimus. Mirabile autem est, & quod homines vix accidere posse crederent tantã quorundam impiorum hominum potẽtia tam subitô vno fortunę reflatu corruisse, vt cuiusdam ruinam miratur Esaias, Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris.

Mirabilis potentium ruinam.

Esai. 14.

17 *Nonne vestimenta tua calida sunt, cùm perflata fuerit terra Austro.* Id est, experiris Austrum vẽtum esse calidum, huius tamen rei causas perfectê non cognoscis. Non enim perfectê cõprehenditur huius rei eam modò causam esse, quod perflet ã meridie. Quod tamen [*Perflata fuerit,*] vertit Latinus Hebraicê est, בהשקט behascit, cùm quiescat, & ita Græci trãsferunt ἡσυχάζεται quiescit terra ab Austro. Quare quidam hunc locum ita explicant, quî fit, vt vestimenta tua calida sint nullo flante austro? vt verê, & æstate vsu euenit, vt perstringat Solis ad tropicum nostrum cancri cõuersionẽ ad significandas solis mirabiles conuersiones, ex quibus anni tempora distinguuntur. Sed longè petita potiusquâm nata hæc expositio videtur. Possuntque Hebræa, & Græca in eam quam expressit Latinus interpres rationem exponi, An calida erunt vestimenta tua, si quiescat ab austro terra? quasi diceret minimè quidem, nisi flauerit

flauerit Auster, & ita quidam Hebręus in commentarijs explicat.

18 *Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos.* Non de orbibus cęlestibus loqui puto, sed de media aeris regione, quam & Latini cælum vocant, & in qua de meteoris loquẽs hactenus versatus est, idque ex verbis Hebræis facilius intelligitur: nam quod fabricatus es conuertit vulgatus in Hebræo est רקע racah. Ex quo fit nomen רקיע raciah firmamentum, de quo in primo Genesis capite multa mentio fit, intelliguntque omnes mediam esse aeris regionem, in qua nubes coguntur. Nã dicitur in Genesi, Et fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his, quæ erãt super firmamentum. Tum quod cælos transfert in Hebræo est שחקים sehacim, quod superiori capite vers. 2. nubes conuertit, De nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper, ita etiam multis alijs locis hoc nomen conuertit. Sed illo loco apertè significatur, mediam aeris regionem declarare, Tenebrosa aqua in nubibus שחקים sehacim aeris. Demonstrat igitur Eliu Dei summam potentiam, ex eo quòd mediam aeris regionem tam sapienter fecit. Id est tu, qui cum Deo disputare optas Deum in facienda media aeris regione adiuuisti, vt in tanta re potentiam tuam expertus, id non temerè desiderare putes? Vt autem, quàm eximiũ hoc opus sit, declaret, narrat mirabilem, huius mediæ regionis naturam. [*Qui solidissimi quasi ære fusi sunt.*] Solidissimi, idest, fortissimi sunt: nũquam enim corrumpuntur, neque vllo modo labefactantur, licèt tot vaporum, & exalationum receptaculum sint, totque in eis meteororum mutationes fiant. Quod dicit. [*Quasi ære fusi*]

Media aeris regio.

Gene. 1.

Psal. 17.

are fusi,] ad verbũ in Hebręo, Tanquàm speculum fusum, quòd nitidissimi, & splẽdidissimi sint, & ita pelluceant. Eadem enim de causa χαλκόβατες δὼ ærenixa domus vocat Homerus cælum.

19 *Ostende nobis quid dicamus illi.* Id est, tu qui optare iactas cum Deo disputare, expone mihi, qua id ratione fieri possit. Nam aut per nos, aut per aliũ cũ eo sermonem conferemus, per nos minimè possumus.

[*Nos quippe inuolvimur tenebris.*] Ad verbum in Hebræo plenius ponitur, Nõ ordinabimꝰ propter tenebras, id est, Nullam orationem componere, & persequi propter tenebras multas poterimus. Ille enim summus maiestatis diuinæ splendor perstringet nostrę mentis aciem, & magnas nobis tenebras offundet: sicut si quis proprius ad solem auderet accedere. Quocirca dicebat Dauid, Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius. Et Paulus, Qui lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed neque videre potest. Et ipse Deus dixit Moysi, Faciem meam videre non poteris. Aut per nuncium aut interpretem cum eo loquemur, Neq; id etiam fieri potest. Nam

Diuinę maiestatis splẽdor.

2. *Timot.* 9

Exod. 33.

20 *Quis narrabit ei, quæ loquor? etiam si locutus fuerit homo, deuorabitur.* Id est, etiam si quis auderet meos ei sermones narrare, metu, atque reuerentia tantę maiestatis obruetur, vox faucibus hęrebit, neque vllo modo in conspectu eius consistere poterit. Si enim Esther vix stare potuit coram rege Assuero, Quid de tam infinita Dei maiestate putandum est. Illud etiam [*Si locutus fuerit homo deuorabitur.*] Ita Græci intellexerunt, Si loquetur homo, vt deuoretur, id est, Anne Deus à me con-

conuincetur, sicut conuinci posset homo, si mecum loqueretur. Nam ita traduxerunt ἵνα ἄνθρωπον ἐστικῶς κατασιωπήσω, vt hominem stans silere faciam. Vtraque in Hebræa verba conuenit explanatio. Alij ita explicãt, An loquetur homo, cùm deuorabitur, id est, Anne vllus homo Deum arguere, aut vllo modo cohibere poterit, si quẽquàm perdere noluerit. Quę omnia ipse Iob fatebatur, vt nono & decimo tertio capite, videre licet.

21 *At nunc non vident, lucem subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.* Reuertitur ad meteora, ex quibus Dei potentiam docere cœpit, in quibus illud etiam mirabile esse notat, quod aliquando contingat, vt tantis tenebris cælum obsitum sit, vt nemo solis lucem videat, repentèque aliquis ventus flans nubes ita desipat, vt nulla relicta, magna toto cęlo serenitas sit. Eandẽ Græci sentẽtiã licèt obscurius reddũt.

22 *Ab aquilone aurum venit.* Id est, serenitas, qua sol tanquàm aurum oriens nitidissimus fulget. Sępe enim Boream nubes fugare conspicimus. [*A Deo formidolosa laudatio.*] Ita est in Biblia Regia, sed in alijs ad Deum formidolosa laudatio, quod correctius esse opinor. Nam est Hebræis verbis magis accommodatum, id est, Difficile est orationem de Dei laudibus cõponere, cùm eius nõ possit exitus reperiri, vel melius vt exponunt Septuaginta auctores, Ex his rebus magna, & admirabilis redũdat ad Deũ laus. Res enim mirabiles per se viq; sua faciũt, vt Deum earũ auctorẽ miremur, & eius summam potentiam prædicemus.

23 *Dignè enim inuenire non possumus.* Quare frustra optas cum eo de tua disputare iustitia. Et vt inueniri posset

ſet, quam ne ex eo victoriam reportares? qui eſt, [*Magnus fortitudine, & iudicio & iuſtitia.*] & ita magnus. [*Vt enarrari non poßit.*] Hebraicè tamen eſt לא דענה lo iehane. Eſt autem verbum ענה hana valde ambiguum Hebræis, ſignificat enim dicere, cuius ſignificationis cauſa, Non dicetur, intellexit vulgatus, & ob eam rē [*Enarrari non poſsit,*] conuertit. Significat etiam audire quare Græci εἰσακούειν exaudire tranſtulerunt, in hanc partem, Qui iuſtè iudicat putas non exauditurum eum? id eſt, iuſta iudicantem. Quî fieri poteſt, vt te Deus iuſtus non audiret, ſi iuſtus, vt putas eſſes? Significat etiam affligere: quamobrem Chaldæus, ita transfert Deus in multitudine virtutis, & iudicij, & multa potentia non דסגף ieçageph affliget. Quare indignè ita de illo quereris. Quam explicationem Hebræi ſequuntur.

24 *Ideo timebunt eum viri,* Cum tanta valeat fortitudine, & æquitate. [*Et non audebunt illum contemplari omnes, qui ſibi videntur eße ſapientes.*] Id eſt, ſi ſapiant non ſolùm cum eo diſpurare non cupient, verumetiam neque eū contemplari, & intueri propter ſummam eius amplitudinem, & maieſtatem non audebunt. In Hebræo tamen ad verbum eſt, Nō videbit omnes ſapientes corde. Cuius verbi ſuppoſitum, Sapiētes corde, vulgatus eſſe intellexit, pluralis pro ſingulari, id eſt, vnuſquiſque ſapientium, Eſt enim Hebraiſmus, & ob eam rem ilo modo conuertit, & ita intellexerunt Græci, & propterea transferunt φοβηθήσονται αὐτὸν καὶ οἱ σοφοὶ καρδιὰ timebunt eum ſapientes corde. Cauſa pro effectu: quaſi dicerent, & propterea eum contemplari, nō audebunt. Chaldæus autem intellexit verbi ſuppoſitum

tum eſſe Deum, & ob eam rem ita transfert, Non videbit omnes ſapientes corde. Id eſt, nihil eorū ſapientiam, ſi cum eo diſceptare audeant, curabit, vt eorum ſapientiæ reuerentia à verò iudicio æquoque deflectat.

CAPVT. XXXVIII.

Respondens autem Dominus Iob de turbine, dixit. A
Quis eſt iſte inuoluens ſententias ſermonibus imperitis?
3 *Accinge ſicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & reſponde mihi.*
4 *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi ſi habes intelligentiam.*
5 *Quis poſuit menſuras eius ſi nóſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam?*
6 *Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius.*
7 *Cum me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?*
8 *Quis concluſit oſtijs mare, quando erumpebat quaſi de vulua procedens.*
9 *Cum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem?*
10 *Circundedit illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia.* B
11 *Et dixi, Vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic cōfringes tumentes fluctus tuos.*
12 *Nunquid poſt ortum tuum præcipiſti diluculo, & oſtendiſti auroræ locum ſuum?*

13 Et

13 *Et tenuisti concutiens extrema terræ, & excussisti impios ex ea?*

14 *Restituetur vt lutũ signaculũ, & stabit sicut vestimẽtum.*

15 *Auferetur ab impijs lux sua, & brachium excelsum confringetur.*

16 *Nunquid ingressus es profunda maris, & in nouissimis abyssi deambulasti?*

17 *Nunquid apertæ sunt tibi portæ mortis, & ostia tenebrosa vidisti?*

18 *Nunquid considerasti latitudinem terræ? indica mihi, si nosti, omnia.*

19 *In qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit.*

20 *Vt ducas vnumquodque ad terminos suos, & intelligas semitas domus eius.*

C 21 *Sciebas tum quòd nasciturus esses? & numerum dierum tuorũ noueras?*

22 *Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti.*

23 *Quæ præparaui in tempus hostis, in diem pugnæ, & belli.*

24 *Per quam viam spargitur lux, diuiditur æstus super terram?*

25 *Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tenitrui.*

26 *Vt plueret super terram, absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur.*

27 *Vt impleret inuiam & desolatam, & produceret herbas virentes?*

28 *Quis est pluuiæ puter? vel quis genuit stillas roris?*

29 *De cuius vtero egressa est glacies? & gelu de cælo quis genuit?*

D 30 *In similitudinem lapidis, aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur.*

30 *Nun-*

31 *Nũquid coniũgere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrũ Arcturi poteris dissipare?*

32 *Numquid producis Luciferũ in tempore suo, & Vesperũ super filios terræ consurgere facis?*

33 *Nunquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra?*

34 *Nũquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarũ operiet te?*

35 *Nũquid mittes fulgura, & ibũt, & reuerentia dicent tibi, Adsumus?*

36 *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?*

37 *Quis enarrabit cælorũ rationem, & concentũ cæli, quis dormire faciet?*

38 *Quando fundebatur pulvis in terra, & glebæ cõpingebãtur.*

1 *Nũquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius implebis.*

2 *Quando cubant in antris, & in specubus, insidiantur.*

3 *Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deũ, vagantes, eo quòd non habeant cibos?*

Respondens autem Dñs Iob de turbine, dixit.

DE turbine etiam cum Elia atque Moyse locutus est: quo declaratur diuina maiestas: & quàm longè à nostris sensibus absit. Vt dixerat superiori capite Eliu, Nos quippe inuoluimur tenebris. Tum quod tam infirmæ sint res corporis participes cum illa comparatæ, vt si adesse declaret, eius præsentiam ferre non possint, sed totæ commoueantur, & tremefiant, & quasi tantum maiestatis pondus declinare velint. Tum quòd turbine apparuit Iobo, indicasse videtur, quod tota eius historia narratur.

Calamitates boni turbo sunt in quo eis deo apparet.

tur. Nam turbo, & tempestas fuit tanta, quę illum oppressit calamitas, in qua Deus apparuit ei, quia longè maxima amicitia Deus illum sibi per calamitatem adiunxit. Quare putare debent viri boni, cùm in graues miserias, & acerbas calamitates venerint, turbinem esse, in quo Deus adest, in eoque, si se prudenter gerant, eum esse visuros. Nam de Elia naratur, perturbinem in cælum ascendisse.

4. Reg. 12

2 *Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis?* Meritò dubitari potest de quo hæc dicantur. Diuus Gregorius, & alij putant nō de Iob dici, sed de Eliu, quod doctas sententias pomposa, & tumenti fuerit oratione locutus, tum quod ea (vt exposuimus) in Iob contulit delicta, quibus ipse non tenebatur. Interrogat autem Deus quis est iste? Vt eius dicta non probare significet. Dicitur enim Deus ignorare, quod non approbat. Alij autem existimāt ad Iob hæc verba pertinere, vt eum Deus reprehendat, quòd parum modestè fuerit locutus, quod valde sapienter senserat. In hac enim tantùm re deliquerat is, qui acerbissimo fuerat à Deo bello tentatus, quod est mirabile, & prorsus in auditum. Cuius criminis, vt eum Deus argueret, cū eo sermonē contulit. Nulla enim, nisi Dei summa, & infinita sapientia, tam leue delictum inter tam egregia, & eximia facinora odoraretur, atque notaret. Opinor enim q licet Deus Dæmoni significaret Iob in tam tirribili conflictu nonnihil deliquisse, eiq; mandaret, vt de eius crimine quæreret, quòd illud tamen nō inueniret, sed aliarum eum forte rerum, in quibus nihil peccasset, accusaret, vt accusabant amici. Nullum tamen est tam leue delictum, quod diuinos oculos

Peccatum Iob accurate exponitur.

Nullū Deū latet delictum.

los possit latere. Quocirca sapientissimè pronunciat Dauid, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Tecta enim nullo modo esse possunt, nisi non sint. Quare subiungit, Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, neque est in spiritu eius dolus. Verè enim id criminis Iob admisit, vt ipse postquàm Deum audiuit, intellexit, & confessus est capite huius libri vltimo, quo hæc Dei verba, quibus illum huius peccati arguit, recitare videtur. Vt ex hoc probetur amplius, in ipsum à Deo dicta fuisse. Ait enim, Scio, quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. Quis iste qui celat consiliū absque scientia? ideo insipienter locutus sum, & quæ vltra modum excederent scientiam meam. Subijcitque parum modesta verba, in quibus id crimen erat, cuius eum Deus arguit, quæ capite. 13. vers. 22. ab eo dicta fuisse narrantur, Audi, & ego loquar interrogabo te, & respōde mihi. Ex versione etiam Septuaginta interpretū intelligitur illis verbis capitis vltimi hęc Dei quę in manibus habemus Iob verba recitasse. Nam ita Græci conuertunt τίς ἐστι ὁ κρύπτων βουλήν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ ἐμῇ δὲ οἴεται κρύπτειν, quis est iste celans consilium continens autem verba in corde me autem putat latere. Illud autem quis est iste celans consilium, idem est, quod illud, quod Iob capite vltimo, recitasse diximus, vt ex eisdem Græcis intelligitur, qui capite vltimo hæc eadem verba repetunt. Iam verò illud quo Græci secundam huius versus partem interpretantur, Continens autem verba in corde, me autem putat latere, commodè explicari non potest, si in Eliu dictum fuisse

Psal. 35.

credi-

credetur. At si in Iob, cognoscetur tãtorum virorum digna esse expositio. Nam Iob verbis illis in quibus reprehenditur, Audi, & ego loquar interrogabo te, & responde mihi, palam optare profitetur, vt eum Deus audiret causam suam defendentem, & sum ei innocentiam probantem. Perinde loquens, licet non ita credens, quasi Deum laterent rationes, quas cogitaret ad causam suam informandam. Aut opus esset Deo, qui omnium hominum animos intuetur Iob audire, quò rationes, & cõsilia vitę suæ, quibus eius causa defenderetur, cognosceret. Quare sapientiss. Hieronymus Græci sua versione explanarunt, cur essent verba Iob imperita, vertẽtes, Continens verba in corde, me autem putat latere, id est, perinde loquitur, quasi putaret me latere verba, quæ suo corde seruat, quòd ea non pronũciet. His ego rationibus adductus opinor, cum bona venia Gregorij tãti viri, non in Eliu, sed in Iob Deum his verbis inuectum fuisse. Huc accedit. Quòd Eliu non solum sermones, sed etiam nonnullę sententiæ fuerunt imperitæ, quibus temere Iob vitam crimi nabatur.

3 *Accinge sicut vir lumbos tuos.* Hebræa phrasis est ad dicendum paratus sis, & instructus: quod Latini dicunt, Se operi accingere. Vt Esaias dixit, Accingite lũbos. Id est, ad plangẽdum parati sitis. Qua & Christus vsus est, Sint lũbi vestri pręcincti, & lucernæ ardẽtes in manibus vestris. Quod paucis interiectis declarauit. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet. Ait ergo Deus Iob, Quoniam me ad disceptandum prouocasti, ad disceptandum venio. te disputationi accinge, & tanquàm vir mecum congredere. [*Interrogabo te, & respõde mihi.*] Mea per te fuit optio, vt cap. 13. dicebas, Voca me, & ego respõdebo tibi, aut certè loquar, & tu responde mihi. *Isai.* 32. *Luc.* 21. *Iob.* 13.

4 *Interrogabo igitur te, & responde mihi, vbi eras quando appendebam fundamẽta terræ? indica mihi, si habes intelligẽtiã.* Probat Deus Iob potentiam suam infinitam, vt hac re terreat eum, reprimatque, quo minus audeat Deum ad disceptandum prouocare. Probat autem eam ex vniuersitatis rerum creatione, ex mirabilique rebus omnibus à Deo tributa natura, orditurque ab operibus primi diei, quo terram Deus fecisse narratur. Cuius commemorat fundamenta, tangens eius naturam, quòd grauis natura sit. Alluditque in eius creatione narranda ad rationem rerum grauium construẽdarum, in quibus primę fundamenta iaciuntur, deinde alia ad perpendiculũ directa fundamentis imponuntur. Et ob eam rem dicit, Vbi eras, quando ponebã fundamenta terrę? Ita loquebatur etiam Dauid, Fũdasti terram super stabilitatem suam nõ inclinabitur in seculum seculi. [*Vbi eras?*] Ait, Vt meminerit se nihil omnino fuisse, cũ res tam admirabiles à Deo gerebãtur. Cuius rei memoria vehemẽter eum debet reprimere, qui naturæ vel gratię, & liberalitatis Dei bonis extollitur, Deoq; se quocũque modo audet conferre. Ex hoc enim intelliget se nõ per se, sed Dei beneficio sua fuisse bona cõsecutum, iureque suo ea omnia ab eo repeti posse, à quo sunt benignè tributa. De opere primi diei. *Psal.* 102.

5 *Quis posuit mensuras eius si nosti? vel quis tetendit super eam lineam.* Perpetua est (vt diximus) allusio ad rerũ grauiũ fabricationem. Quarũ partes certa mensura disponuntur, vt inter se omnes aptæ sint firmiterque connexæ. Terræ collocatio.

Linea perpẽdiculum eſt,ad quod rectis lineis ædificia deriguntur.

6 *Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius.* Eadem eſt alluſio. Baſes idẽ ſunt,quod fundamenta,niſi quod illi in columnis, hæc in parietibus vſurpantur. Lapidẽ angularem etiã vocat anguli fundamentum. Terra autem nulla re nititur,ſed per ſe cohæret, vt dixerat ipſe Iob,Qui extẽdit aquilonẽ ſuper uacuum,& apendit terram ſuper nihilum. Cohæret autem ipſa per ſe, quòd omnibus eius partibus ea ſit vis à Deo tributa,vt ſingulæ in medium eius ſuo nutu ferantur,quare non niſi vi ſingulæ partes conuelluntur,totam autem,cùm tam vaſta ſit,nulla hominũ vis conuellere poteſt. Demonſtratione tamen Archimedes concluſiſſe dicitur,totam à ſe ipſo ſolo euelli poſſe,ſi alia eſſet terra,in qua machinam,quam ipſe fabricaret,ſtabilire valeret,vt narrat in Marcello Plutarchꝰ. Hæc autẽ machina vectis eſt,quo qualibet vi quodcũque pondus atolli poteſt, vt optimè Vbaldus demonſtrat propoſitione duodecima de vecte. Sed cum nulla poſsit eſſe tellus alia,in qua huiuſmodi machina ſtabiliatur,relinquitur tellurem nulla naturali vi poſſe ſede ſua moueri. Sequitur autem.

Iob.26.

Machina que vniuerſa terra moueretur.

7 *Cũ me laudarẽt ſimul aſtra matutina*. Omnes ſtellas cæli præter ſolẽ vocat aſtra matutina,quod matutino tẽpore à mortalibus cernãtur,ex quibus totũ cælorũ opus primo etiã die factũ intelligi vult,cuius præſtãtiſsima ornaméta ſtellæ ſunt. Comedẽq; poſtq̃ terræ mẽtionẽ fecit,de cælis loquitur: nã cælis,& terra rerũ omnium vniuerſitas cõtinetur. [*Cum me laudarent ſimul aſtra matutina,*] dicit,tanta enim ſtellarũ vis,tam varia, & mirifica

earum natura vehementer Dei à quo factę ſunt amplitudinẽ,& excellentiã declarant. Et ob eã rem dicebat Dauid,Laudate Deum ſol,& luna, laudate eũ omnes ſtellæ,& lumen. [*Et iubilarent omnes filij Dei.*] Id eſt,omnes angeli,nam πανϛες ἄγγελοι μȣ Græci vertunt, rectéque cælorum creationi angelorum adiũgitur, nam eodem die angeli,& cęli facti fuiſſe creduntur,& ſicut ſtellas in cęlis,ita & ipſos in eximio cęlo effectos fuiſſe. Quare ſtellis etiam matutinis comparantur. Vnde illud Eſaiæ, Quomodo cecidiſti Lucifer, qui manè oriebaris. Multi ad præclariſsimũ angelum ẽ cælo pulſum etiam pertinere arbitrantur.

Stellę declarant excellẽtiam Dei

Angeli quãdo facti.

Eſai. 14.

8 *Quis concluſit oſtijs mare, quando erumpebat, quaſi de vulua procedẽs.* Erupit mare primo die. Fuit enim ſimul,cum cęlis & terra factus. Vt narratur in Geneſi, Tenebręerant ſuper faciẽ abyſsi: & ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Sicut autem in narrãda terrę creatione rerum grauium naturam ſecutus fundamenta,lineam, baſes,lapidem angularem nominauit, ita cùm narrat maris creationem rerum humidarum rationem ducit. Erumpebat dicens,quaſi de vulua. Oſtijs autem, id eſt, ſinubus,promontorijs,oris denique atque litoribus concluſum mare fuit tertio die,cùm dixit Deus, Congregẽtur aquę, quę ſub cęlo ſunt in locũ vnum, & appareat arida.

Geneſ.1.

Maris effectio.

9 *Quum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem*. Quoniam dixerat erumpebat e vulua eandem perſequens metaphoram dicit, [*Veſtimentum, & pannis infantiæ obuoluerem.*] Veſtimentum autem, & caligo, qua mare tanquàm pannis infantiæ inuolutum eſt,erat caliginoſus aer,

quo quam primum factum est operiebatur. Scribitur
Gen. 1. enim in Genesi, Tenebræ erant super faciē abyssi, & spiritus Domini ferebatur super aquas. Et tunc mare terram vniuersam amplectabatur, sic vt tota tegeretur
Psal. 103. aquis, vt Vt canebat regius vates. Abyssus sicut vestimentū amictus eius, super montes stabunt aquę. Dein de tertio die iussum est, vt cōgregarētur aquæ in locū vnum, & appareret arida. Et propterea sequitur.

10 *Circundedit illud terminis meis, & posui vectem & ostia.* Terminis meis, id est, Terminis à me perscriptis, qui sunt, vt statim declarat, ostia, & maris litora, quibus ipsum egredi nullo modo potest. Vectem verò litora appellat, ad eius vastitatem, & nimiam magnitudinem declarandam. Vectes enim, & repagula ianuis aduersus magnam vim opponimus. Canebat etiam luculenter Dauid, quo pacto Deus cōpresserit maris vim, & effrenatam ferociam. Super montes stabunt aquæ, ab increpatione tua fugiēt, à voce tonitrui tui formidabūt,
Psal. 103. ascendunt montes, & descendunt campi in locū quem fundasti eis. Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. Ex quo facilè, quod sequitur intelligitur.

11 *Et dixi, Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic cōfringes tumentes fluctus tuos.* Hæc est illa increpatio, vt loquitur Dauid psalmo citato, qua Deus maris ferocitatem coercuit. Hæc est illa lex, qua certos ei terminos constituit.

12 *Nunquid post ortum tuum præcipisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum?* Id est, nunquid tu, an ego solus lumē feci? Congruenter post terræ, cęlorum, & angelorum
Luminis effectio. creationem, & aquarum congregationem, lucis conforma-

formationem commemorat, nam licèt primo die illius mētio fiat, quarto post omnia hęc, facta fuisse meritò existimatur, quòd quarto die luminaria duo, quæ lucis sunt sedes, facta fuere. Præcipere autem diluculo idem est, quod ostendere auroræ locum. Id est, loca illi definire vnde quotidiè oriatur, singulis enim diebus ortus locū sol in Finitore mutat, item & luna: eadem tamen loca Sol singulis annis peragrat. Hæc ergo sapiētissima dispositio, qua Sol terram vniuersam lustrat, Neque est, qui se abscondat à colore eius, vt ait Dauid, quæ naturæ leges appellantur, quoniā à Deo latæ, & inuentę sunt, præcipere diluculo, & ostendere *psal. 18.* auroræ locum meritò dicitur. In eandem rationem dixit Dauid, Sol cognouit occasum suum.

13 *Et tenuisti concutiens extrema terræ.* Ad verbum ita est *Psal. 103.* in Hebręo, Ad tenendum in alis terram. Quod licèt duobus modis possit referri, in eandem tamē rationē vtroque modo dicitur. Potest enim vel ad ipsum Iob referri, cum quo superiori versu loquebatur. Id est, præcipisti diluculo, &c. Ad tenendum concutiens, Id est, vt teneres concutiens, &c. Teneres inquam cōcutiēs per lucē, ita vt luce tua terrā vniuersam occupares. Tum quod ad verbum dicit Hebręus, In alis terram. Illud Terram potest apud Hebręos, vel in genitiuo, vel in accusatiuo esse. Vulgatus, & Septuaginta in genitiuo esse voluerun, talas terrę intelligentes, & vt phrasis latinior esset, extrema terrę traduxit. Græci eandem phrasim reliquerunt πτερύγων γῆς alis terrę vertentes. Sunt tamen alę terrę, anguli vel extrema terrę, quę in Finitore notantur. Et ob eam rem ita vocantur. Potest illa Hebręa oratio ad tenendum in

alis terram alio modo referri, vt quidam Hebræi volunt, sic, vt illud Tenendum non ad Iob, sed auoram referatur, & illud Terram sit in accusatiuo, in hanc partem, Ostendisti auroræ locum suum ad tenendum, ideſt, Vt aurora teneret in alis suis terram, ideſt, vt terram vniuersam illustraret, vt dixit Dauid, Nemo est qui se abscondat à calore eius. Attribuit autem poetica loquendi ratione alas auroræ, sicut primo capite versu nono palpebras, vt in Hebræo esse diximus, attribuit. Qua translatione vsus etiam fuit Dauid, Si sumpsero pennas meas diluculo, In Hebræo ad verbum est, Diluculi. Est autem elegans, & appositissima translatio: quia Aurora citissimè vno temporis momento, in Oriente apparens totum lustrat Finitorem: cùm circulus maior sphæræ sit hemisspherium diffiniens. [*Excussisti impios ex ea.*] Cùm Deus res mirabiles à segestas ad infinitam suam potentiam declarandam persequatur, conuenienter, dùm lucem à se factam commemorat, exclusionis impiorum mentionem facit. Quòd lucis consequens est. Sicut enim lucem consequitur, vt tenebras pellat, quia eius contrariæ sunt, ita & impios: qui lucem oderunt, & tenebras amant. Et sicut lucem fecit Deus ad tenebras expellendas, ita & ad impios è terra viuentium euertendos. Ex quo non leuis coniectura est, ea de causa in historia creationis, lucis primo die mentionem esse factam, licèt quarto die luminaria effecta fuisse narrentur, quòd primo die, sicut angeli simul sunt cum cælis procreati, ita iniqui angeli eo fuerunt die è cælo electi, & æternis tenebris mandati. Pro comperto enim Theologis est breuissimo tempore ini-

Psalm. 138.

Lucis effectionem sequitur iniquorum expulsio.

iniquos angelos in cælo fuisse. Quod non nisi diuina luce factum fuit: congruum autem erat, vt eo die, quo tam copiosa lux creaturæ spirituali orta fuit oriretur etiam creaturæ materiæ, corporisque participi. Sunt autem impij luci contrarij, siue lux materialis siue spiritualis sit. Nam iniqui materialis etiã lucis odio sunt, quia delitescere cupiunt, vt copiosè ipse Iob capite vigesimo quarto tractauit, Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus, & operiet vultum suum. Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, & ignorauerunt lucem. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis, & sic in tenebris quasi in luce ambulant. Et paulò antè. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt. Lucem autem spiritualem, Id est, veram disciplinam, nulli dubium est, quin eam vehementer abhorreant. Quod & CHRISTVS apud Ioannem docet, Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Vtraque etiam lux eijcit impios è terra. Lucis autem spiritualis coniectura facilè de Euangelio capitur, quòd tot improbos homines, improbos mores, & improbas hæreses lumine suo clarissimo deiecit. Lux materialis etiã expellit eos, quia ipse assiduus ortus, & occasus solis hominum vitam consumit. Quod Ecclesiastes, indicauit, Generatio præterit, & generatio aduenit. Cuius rei causam ponit statim, Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens

Cur primo die creationis lucis fuerit facta mentio.

Iob. 24.

Duplex lux, & vtrã mali oderunt, & vtraque malos eijcit.

Ioann. 3.

Eccles. 1.

gitur per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Cùm igitur ipso lucis motu ad exitum vitę quotidie vocentur appositè luce vita expelli dicentur. Viris bonis licèt etiam ipsa dies vitam minuat, quia tamen ad aliam veram vitam vocantur, & cùm morte potius restituantur, quàm absumantur, non ita lucis motu è terra pelli dicentur: impijs autem si hæc vita adimatur nulla, eis alia reliqua est, sed mors tantummodo sempiterna. Id quod Deus statim hoc modo explicare videtur.

14 *Restituetur vt lutum signaculum.* In Hebręo ad verbum est, Conuertet se, vt sigillū luti. Idest, terra exqua impij vi lucis excutiūtur, cōuertet se, vt sigillum luti. Luti enim sigillum facilè multas accipit, & expellit figuras, ita terra multas suscipit, & excutit impiorum generationes. Idem quod Salomon ait, Generatio prę terit, & generatio aduenit. In hanc rationem explanandus est vulgatus interpres, Id est, terra tam facilè varijs hominum impiorum generationibus renouatur, quàm lutum in quo varię formę imprimuntur, atque signantur. [*Et stabit sicut vestimētum.*] Id est, vna quęque impiorum generatio stabit in terra, sicut vestimentum, quod tandem vetustate consumitur, & aliud assumitur, ita vna pręterit generatio iniquorum, & alia aduenit. Eodem modo exponitur, quod est ad verbum in Hebręo, Stabunt sicut vestimentum, id est, Singuli homines impij stabunt in terra, sicut vestimentum, quod non diu durat, sed tandem senescit. Ita Esaias de ijsdem locutus est, Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. Eandem etiam rationem dicendi vsurpauit Dauid, Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut

Impij sicut vestimentū cōsumūtur

Esai. 50.

Psal. 101.

cuę

ut vestimentum veteraſcent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse est, & anni tui non deficient. Filij seruorum tuorum habitabunt, & semen eorum in seculum dirigetur. Sed Græci in aliam partem hunc versum acceperunt, ita enim transferunt καὶ σὺ λαβὼν γῆς πηλὸν ἔπλασας ζῷον καὶ λαλητὸν ἀνθρωπον ἔθου ἐπὶ γῆς. Et tu accipiēs terrę lutum animal faceres, & ipsum sic vt loqui posset in terra collocares. Sententia verbis Hebręis parum conueniens est, tantùm illi animaduertisse videntur illud, Conuertet se vt lutum, explicaruntque conuertetur lutum in varias animalium figuras tua vi? Sententia tamen aptissima est contextui, vt ex opere sexti diei, id est, ex animalium creatione Dei summa, & infinita potentia probetur, sicut ex aliarum rerum creatione probata est.

15 *Auferetur ab impijs lux sua.* Cohęret cum ea, quā Hebręus, & vulgatus expresit superiori versu, sententia, Succedent multę impiorum generationes in terra. Quia [*Auferetur ab impijs lux sua,*] Lucem impiorum hanc vitam vocat mortalem, quemadmodum Ecclesiasticus locutus est, Supra mortuum plora, *Eccli.* 22. defecit enim lux eius. Lux ergo latione sua eripit lucem improbis: tacitis enim annis senescunt. Ita etiam fit, quod sequitur. [Et *brachium excelsorum confringetur.*] Excelsos appellat homines iniquos, qui rerum potiuntur, & penes quos est summa potestas, brachium verò eorum potētiam, quam dies, licèt summa sit debilitabit, & penitus franget. Fractam siquidem esse quis ignorat? Alexandrorum Cęsarum, & Nabuchodonosorū potentiam, licèt insuperabi-

ne tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua tu formasti me, & posuisti super me manum tuam, mirabilis facta est scientia tua ex me. [*Et numerum dierum tuorũ noueras?*] Perinde quasi diceret, Minimè quidem: quoniã mihi tantum notũ est, vt ipse Iob capite decimo quarto fatebatur, Numerus mẽsium eius apud te est, constituisti terminos eius, qui præterire non poterunt.

Ib. 14.

22 *Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti.* Thesauros nominat, quòd magna ęorum vis sæpe è cęlo defluat, id est, Num tu niuem multam, & grandinem facies.

23 *Quæ præparaui in tempus hostis, in diem pugnæ, & belli.* Id est, quibus vtor aliquandocum iniquos homines hostes meos vlcisci decreuerim. His enim armis tẽpore diluuij euertit, & oppressit magnos impiorum hominum exercitus. Obruit item Sodomam & Gomorrham, vehementer perterrefecit Ægyptios Amorrhęos delebit.

Genes. 19. Exod. 9. Ios. 10.

24 *Per quam viam spargitur lux, diuiditur æstus super terram?* Per eam viam lux spargitur per quam Sol conuertitur, quam Torridam zonam appellant cosmographi, hac etiam via magnus in terra excitatur æstus, & nimius calor. Sine dubitatione enim hæc terræ plaga cæteris feruentior, & calidior est. Ita vt quo longius, vel proprius cæteræ ad eam accedant, hoc calidiores, vel frigidiores sint. Pulcrè autem id Gregorius transfert in diuinam Euangelij lucem, cuius causa magni extiterunt æstus in omnibus, quas lustrauit terræ partibus. Satis enim copiosè memoriæ proditum est, quæ propter Euangelium tragediæ in orbe fuerunt terrarum excitatę. Sed varie hic locus enarratur

Torrida zona.

enarratur propter Hebræa verba. Quoniam ambigua sunt. Nam quod [*lucem*] vertit in Hebræo est אור or, quod lumen vel pluuiam significat. Quod ęstũ vertit Hebraicè est קדים cadim, quod Eurum vẽtum etiam significat. Quare ita Chaldæus declarat, Per quã viam suscipitur lux, dispergit se ventus orientalis super terram, vnde Subsolanus vocatur, quòd ab ortu solis perflet. Significat etiã אור or exhalationem, quòd facilè lumen concipiat, vt docuimus explicãtes illud capitis 36. vers. 32. In manibus suis abscõdit lucem. Vnde quidam Hebręi ita declarant, Per quam viam spargitur exhalatio, diuiduntur venti subsolani, & cometæ, quę ex illa fiunt. Tamen quia אור or, vt diximus pluuiam significat, Septuaginta πάχνη pruinam, & non Subsolanum, sed Austrum vẽtum traduxerunt. In hanc rationem ποθεν δὲ ἐκπορεύεται πάχνη ἢ διασκεδάνυται νότος εἰς τὴν ὕπο οὐρανὸν. Vnde egreditur pruina, vel dispergitur auster in eam, quę sub cælo, id est, Quis pruinã, & austrum fecit, & est sententia apta contextui.

25 *Quis dedit vehementissimo imbri cursum.* Id est, quis ea natura imbrem vehementissimum fecit. [*Et viam sonãtis tonitrui.*] Id est, tonitru item quis fecit.

26 *Vt plueret super terram, absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur.* Vt ex hoc intelligatur nulla vi, & industria humana esse factũ, sed tãtum diuina virtute.

27 *Vt impleret inuiam, & desolatam, & produceret herbas virentes.*

28 *Quis est pluuiæ pater, vel quis genuit stillas roris?*

29 *De cuius vtero egressa est glacies?* Id est, quis nisi ego hæc meteora fecit, quæ meam potentiam infinitam indicant. Quare rectè Dauid, ea de causa Deũ laudare iubet,

psal. 148.

bet, Laudate Dominum, &c. Ignis, grando, nis, glacies ſpiritus procellarum, quę faciunt verbum eius. Id eſt, quæ ei, vt auctori obediunt ſuo : & iuſſa eius exequuntur, ſiue ad vindicandos hoſtes ſiue ad recreandum amicos ab eo mittãtur. [*Et gelu de cælo quis genuit?*] Subaudi, niſi ego, cuius ſubinde naturam explicat.

30 *In ſimilitudinem lapidis, aquæ durantur*, Ideſt, tanta vis gelu eſt, vt cum aquæ ſint natura lenes & humidę, gelu concretæ ita rigeſcunt, vt tanquam lapides durę reddãtur. Et quod eſt mirabilius. [*Et ſuperficies abyſsi conſtringitur.*] Id eſt, mare cùm ſit natura ſua calidius, & propter magnam aquarum vim æſtu ferbeat, cõcreſcit tamẽ. Certum enim eſt eis, qui ſunt ſub octuageſimo altitudinis gradu mare concreſcere.

31 *Nũquid coniungere valebis micantes ſtellas pleiadas.* In Hebræo eſt כימה cima, quod hic transfert Pleiades, & in Amos cap. 5. verſ. 8. Transfert Arcturum. Nec leuis coniectura eſt ita transferre huius libri. c. 9. verſ. 9. Saltem Græci ita illo loco conuertunt. Et illo loco explicuimus quid Arctur⁹, & quid Pleiades ſint. [*Aut gyrũ Arcturi poteris diſſiparè?*] In Hebræo eſt כסיל ceçil, & illo Iobi loco citato, & Amos cap. 5. verſ. 8. Transfert vulgatus Oriona, Græci verò veſperum.

32 *Nũquid producis lucifernm in tempore ſuo.* Hebraicè eſt מזרות mazarot, cuius ſignificatio, quòd hoc vno loco reperiatur, non ſatis comperta eſt. Græci nomen Hebræum ſua verſione reliquerunt, & Chryſoſtomus, & Cyrillus ſigna duodecim Zodiaci eſſe opinantur. Quidam tamen Hebræus cum vulgato interprete conſentiens non ſydus, ſed vnam ex ſtellis eſſe putat.

Alius

Alius Hebræus ſydus eſſe Auſtrale. Lucifer autem eſt eadem ſtella, quę Veſperus. Venus enim ſolem antegradiens lucifer eſt, ſubſequens verò Veſperus.

[*Et veſperum ſuper fines terræ conſurgere facis.*] In Hebræo eſt עיש hais, quod huius libri capite. 9. verſu 9. vulgatus, & Græci Hyadas trãsferũt. Quare hęc ſyderum nomina vel valde ambigua ſunt, vel non ſatis eorum ſignificatio liquet. Sed vt illo citato huius libri loco diximus, nihil attinet ad hæc oracula intelligenda, quòd hoc vel illud ſydus nomina ſignificare ſciamus, nam ſpecies pro toto genere ſtellarum nominantur, quare nihil refert, quòd hoc vel illud ſydus ponatur, cum ex quocunque intelligendum ſit Deum ex ſtellarum creatione ſuam potentiam immẽſam probare. In quibuſdam exemplis vulgatæ editionis eſt, [*Super filios terræ.*] quæ fortè emendatiòr lectio eſt, nam in Hebræo eſt בניה banea filios eius, quare potuit, ita transferre vulgatus, vt relatiuum terram referre putaret, & eius loco antecedentem poneret. Hebræi ipſam ſtellam referre intelligunt, in hanc rationem, Conſurgere facis עיש hais cum filijs ſuis. Vt filios alias ſtellas cum illo coniunctas ſignificet. Quare non ſtellam, ſed ſydus declarare opinantur. Græci verò, quia veſperum, ſicut vulgatus traducũ, radios atque comam veneris filios eius vocare crediderunt, nam vertunt ἑωσφορον ἀστρα κόμας ἀυτῆς veſperum cum coma ſua.

33 *Nunquid noſti ordinem cæli.* In Hebræo eſt חוקות hucot ſtatuta cæli. Poteſtque intelligi, vel de ordine, & ſtatutis, quæ inter ſe cæli ſeruant, vt intelligitur â Septuaginta qui προσταγὰς ὀφανοῦ cõuerſiones cęli traduxerũt.

Vel

vel potest de ordine & statutis ijs intelligi, quibus hęc inferiora administrant, qua ratione res vnaſquaſque afficiant, quod ſubinde declarari videtur. [*Et pones rationẽ eius in terra.*] Hebraicè est מישכון misſtare, quod imperium eius Hebræi declarant, & ita potest explicari vulgatus, ideſt, Scies eã cælis potestatem præstare, vt terram totam gubernent. Et in hanc rationem Græci traduxere in τὰ ὕπω ἐρανὸν ὁμοθυμαδὸν γίνομενα Et hęc ſimul ſub cælo posita, id est, Hæc inferiora cælo ſubiecta. Pro certo enim habent omnes philoſophi, hæc inferiora ſuperioribus cæli lationibus gubernari. Et ad hoc pertinet illud, quod ſcribitur in Geneſi, Fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præeſſet diei, & lumiuare minus, vt præeſſet nocti, & ſtellas, & posuit eas in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terram, & præeſſent diei ac nocti. Itaque Dei ſumma potẽtia atque ſapientia declaratur, non ſolum in eo, quod cælos, & terram fecit, ſed etiam in eo, quod ſapientiſsimè ea inter ſe ad aptauit atque coniunxit.

Inferiora lationibus cæli gubernantur. *Geneſ* 1.

34 *Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarũ operiet te?*

35 *Nunquid mittes fulgura, & ibunt: & reuertentia dicent tibi adſumus.* Id est, nunquid ſicut ego pro arbitratu tuo imbrem, & fulgura facies, & ita tibi dicto erunt audientia, vt ſimul atque adeſſe iuſſeris præſto adſint? Hoc etiam admirabilitatem maximam facit, quòd ita res omnes, quę liberi non ſint arbitrij participes, ſe ad Dei nutum, & arbitrium accõmodent. vt Deo aliquid imperante nullam omnino moram nullam dilationẽ faciant. Quare rectè dixit Dauid, Ignis, grãdo, nis, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.

Res omnes obediunt Deo.

36 *Quis*

36 *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam.* Hoc opus longè cæteris numeratis præstantius est, & in quo expreſsius Dei vestigium relictum fuit, vt mens, & ratio eum corpore ita coniungeretur, vt corpus cùm sit res absurda natura ſua, ſaperet tamẽ, tque intelligeret, vt hominum viſcera ſapiunt. Id vehementer miratur Dauid, Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam viſitas eum? minuiſti eũ paulominus ab angelis, gloria, & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuũ tuarum. Itaque homo propter ſapiẽtiã, qua eius viſcera natura imbuta ſunt, antecellit cæteris Dei operibus, quæ in Geneſi narrantur. [*Vel quis dedit Gallo intelligentiam.*] Galli intelligentia non ita propriè dicitur, vt hominis ſapientia, est tamẽ etiam mirabile, quòd cùm omnino mente, & ratione vacet, res faciat natura ſua, quæ conſilio ac prudentia geri videntur. In Hebræo tamen, quod gallum transfert est שכוי ſecui, quæ vox hoc tantum ſcripturę loco reperitur, qua de cauſa pro explorato non est quid ſignificet. Chaldæus, & quidam Hebręus, gallum ſicut vulgatus interpretantur. Chaldæus autem in eo ponit galli intelligentiam, quòd laudet Dominum ſuũ. Quidam Hebræus, quòd media nocte ſurgere doceat hominem ad laudãdum Deum. Alij verò plures Hebræi non gallum, ſed cor hoc loco ſignificare dicũt, vt eius radix ſit שכר ſaca vidit. Ita quoniam corde videmus ſiue intelligimus. Itaque idem est ex horum ſentẽtia ponere in corde intelligentiam, quod antè dixerat ponere in viſceribus ſapientiam. Græci verò longè aliter totum hunc verſum interpretantur τίς δὲ ἔδωκεν γύναι ξὶν ὑφάσμασι σοφίαν ἢ ποικιλτίκην ἀϊτεράμην quis de-

Hominis ſapientia mirabilis.

Pſalm. 8.

dit mulieribus texendi ſapientiam,vel exornandi ſciẽ tiam.Qui Hebræorum interpretationem ſecuti fuiſſe videntur vtroque loco eodem modo interpretãtes, id eſt,quis dedit homini ſapientiam texendi,& exornandi. Speciem poſuerũt pro genere rerum,quæ humana induſtria fiunt.

37 *Quis enarrabit cælorum rationem.* Non de orbibus cæleſtibus,ſed de nubibus,vt alio loco diximus,intelligit, nam in Hebræo eſt שחקים ſehacim nubes,& νέφη nubila transferunt Græci,id eſt,Quis ſatis enarrare poterit nubium naturam,& qua ratione in cælo cogantur, Nam licet de hac re philoſophi verba faciant ,non demonſtrant omnes ad vnum cauſas nubium , & aliorũ meteororũ comprehẽdiſſe, Ex ijs verò locis ego mihi perſuadeo huius rei ſcientiam nullum philoſophũ perfectè aſſecutum fuiſſe.[*Concentũ cæli quis dormire faciet?*] Non appellat concentum cæli,vt quidã interpres opinatur,qué cæli,vt cõmentabatur Pitagoras ſuo motu efficiũt,ſed cum de nubibus,vt diximus, ſermo ſit, eorum vocat concentum,ſicut earum vox tonitru, vt ſæpe diximus, ſonitum eum quem vehemẽtiſſimus imber efficit,vt capite. 28.dicebat Iob,Quando ponebat pluuijs legem,& viam procellis ſonantibus. Ait ergo quis procellam,& tonitru compeſcet,niſi Deu cui ad nutum,vt dixit,nubes,& pluuiæ optemperant. In Hebræo quod dormire vertit eſt השכיב iaſcib à verbo שכב ſacab , quod dormire,quieſcere,accumbere,hoc loco deſcendere facit,quidam interpretantur . Quæ ſignificatio Græcis videtur placuiſſe, nam ἔκλινε οὐρανὸν δὲ ἐπὶ γῆν cælum autem in terram inclinauit, conuertunt.Sed maior eſt ambiguitas in eo, quod concentum

Iob. 28.

centum tranſtulit נבל nebel . Nam ſignificat vtrem, vel lagenam , & hinc factum eſt, vt inſtrumentum muſicum ſignificet , quod chorum quidam nominari arbitrantur, quia ex vtre componitur, quo aer ad inflandas tibias ſuſcipitur . Hiſpanè *gayta* . Et hanc ſignificationem vulgatus ſpectans , concentum reddidit . Multi Hebræi propriam amplectuntur . Vt nubes appellet vtres , quod tantam capiant pluuiam.

38 *Quando fundabatur puluis in terra* . In principio huius capitis Deus egit de tota terra,hoc verſu de ſingulis eius partibus diſſerit, explicans naturam eis â ſe tributam , vt omnes medium terræ punctum, quod centrum vocant,quærant.Ex quo fit, quod ſequitur . [*Et glebæ compingebantur* ,] Id eſt , ſingulæ eius partes in medium terræ punctum detrudebantur, compellebanturque.Hinc eſt, quòd cùm ſingulæ partes pro ſe nitantur in centro eſſe, omnes coagmẽtatæ, & compactæ inter ſe terram vniuerſam componant.

1 *Nunquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius implebis.*

2 *Quando cubant in antris, & in ſpecubus inſidiantur* . Perſequitur deinceps Deus toto reliquo ſuo ſermone opera quinti , & ſexti diei de animalibus diſſerens: atque non tam potentiam ſuam demonſtrat in eo, quod animalia hæc fecerit, quàm prouidentiam in eo quòd conſeruet.Ait ergo.Nunquid,licẽt leęna impos conſilij ſit,expectabit,vt tu capias prædam ei,& catulis ſuis,dum adhuc latubulis non exierũt neq; prędas agere poſſunt? Quaſi diceret minimè quidẽ, ſed eã vis

Mirabilis animalium cõformatio.

est ei à me data, vt ei filij sui curæ sint, sibique, & illis
psalm. 103. venetur. Quare dixit Dauid, Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant â Deo escâ sibi. Deus enim, qui vim eis venandi dedit, escam dedisse censetur. Idem de coruis dicit.

3 *Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes eo quòd non habeant cibos?* Vt etiam canebat Dauid, Qui dot iumẽtis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

CAPVT. XXXIX.

A 4 *NVnquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti?*

5 *Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum?*

6 *Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt.*

7 *Separantur filij earum, & pergunt ad pastum: egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.*

8 *Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius, quis soluit?*

9 *Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis.*

10 *Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit.*

11 *Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæq; perquirat.*

B 12 *Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum?*

13 *Nunquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium post te?*

14 Nun-

Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?

15 *Nũquid credes illi quoniam sementem reddat tibi, & aream tuam congreget?*

16 *Penna struthionis similis est pennis herodij, & accipitris.*

17 *Quando derelinquit oua sua in terra, tu forsitã in puluere calefacies ea?*

18 *Obliuiscitur quòd pes conculcet ea, aut bestia agri conterat.*

19 *Duratur ad filios suos quasi non sint sui, frustrauit labora nullo timore cogente.* C

20 *Priuauit enim eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam.*

21 *Cùm tempus fuerit, in altum alas erigit: deridet equum & ascensorem eius.*

22 *Nũquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum?*

23 *Nunquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium eius terror.*

24 *Terram vngula fodit, exultat audacter: in occursum pergit armatis.*

25 *Contemnit pauorem, nec cedit gladio.*

26 *Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta, & clypeus.*

27 *Feruens & fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem.*

28 *Vbi audierit buccinam, dicit, Vah, procul adoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus.*

29 *Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens* D *alas suas ad Austrum.*

30 *Nũquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum?*

31 *In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atque*

in accessis rupibus.

32 *Inde contemplatur escã, & de longè oculi eius prospiciunt.*

33 *Pulli eius lambent sanguinẽ, & vbicunque cadaver fuerit statim adest.*

34 Et adiecit Dominus, & locutus est ad Iob.

35 *Nunquid qui contendit cum Deo, tam facilè conquiescit? vti que qui arguit Deũ, debet respondere ei.*

36 *Respondens autem Iob Domino, dixit.*

37 *Qui leuiter locutus sum, respondere quid possum? manum meã ponam super os meum.*

38 *Vnum locutus sum, quod vtinam non dixissem: & alterũ, quibus vltrà non addam.*

VNquid nosti, tempus partus ibicum in petris. Ex Hebræo verti potest, Partus ibicum petrarum, quę ita vocantur, quòd magna velociate per rupes abruptissimas ferantur, de illis enim ita Plinius scribit. Sũt ibices pernicitatis mirandæ, quanquàm onerato capite vastis cornibus, gladiorumq; vaginis, in hæc se librãt, vt tormento aliquo rotati, in petras potissimum è monte aliquo, in alium transilire quærẽtes, atque recessu pernicius quo libuerit exultãt. Tragelaphũ, Septuaginta cõuertũt, de quo etiam scribit Plinius Barbatãtum, & armorum villo à ceruo differre. [*Vel parturientes ceruas obseruasti?*] Cerua animal notum est. Harũ, & ibicum partus potissimũ commemorat, quòd cum magna difficultate natura pariãt, norũt tñ, deo illas modò docẽte, quę sibi medicina faciẽda sit ad partũ facilioré. Tradit enim Plinius, quod ante partum herba se purgent quò facilius pariant.

Ibices.

Tragelaphi.

5 *Dinume-*

rasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Id est, Anne prudentia tua, sicut mea tempus eis ferendi vterum naturæ suæ accommodatum diffinitum est.

Ceruæ se ante partũ purgãt.

6 *Incuruantur ad fœtum, & pariunt,* Id est, se præ dolore incuruant, & pariunt. Quòd pariunt vertit in Hebræo est תפלחנה tepalahna, à verbo פלח palah, quod est scindere: vnde quidam Hebræus ita interpretatur, Ad fœtus se scindunt, Id est, cùm fœtus emittendus est, membranas ventris sui propter vuluæ angustias scindunt, & abrumpunt, quo magnum dolorem accipiunt. Græci auctores hoc præterniisserunt, & eius loco posuerunt ἐξέρρηξας δὲ αὐτῶν τὰ παιδία ἄφωβα nutriuisti eorum filios sine timore, vt de leonum catulis superiori extremo capite dixit. [*Et rugitus emittunt.*] Præ dolore subaudi. In Hebræo ad verbum est, & dolores emittunt, & ὠδῖνας dolores transferunt Septuaginta auctores, & quidam opinantur filios vocare dolores Hebræa phrasi, id est, ita pariunt fœtus, emittunt.

7 *Separantur filij earum, & pergunt ad pastum: egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.* Persistit in explicanda summa Dei prouidentia per res omnes pertinens in eo, quod sine vllo hominũ auxilio rei ve, quæ sit rationis particeps, hæc animalia, vel recẽter nata sibi victum procurent, ad quod etiam spectat, quæ multis de asino syluestri subijcit.

8 *Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius, quis soluit?*

9 *Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis.* Id est, vagatur onager in terra inculta, & sterili.

10 *Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit.* Hoc est, tamen neque vrbes multis hominibus frequentes ad cibum capiendum petit, neque vllum agasonem, qui eius pabula procuret requirit. Quia

11 *Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæq; perquirit.* Id est, sibi satis pabuli per montes suppetit non hominis consilijs cultos, sed Dei prouidentia sibi paratos. Eodem spectant, quæ de rhinocerote subinde tradit.

12 *Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum?*

13 *Nunquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium post te?*

14 *Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius? & derelinques ei labores tuos.*

15 *Nunquid credes illi, quoniam sementem reddat tibi, & aream tuam congreget?* Id est, opus non erit rhinoceroti seruire tibi, vt victum illi præstes. Nam à Deo ei iam prouisus est. Rhinocerota Plinius, & Solinus scribunt animal esse vastum, & elephanto hostem longitudineque illi parem, breuiorem verò cruribus, cautibusque ad pugnam cornu, quod in nare maximum habet, exacuere. Pausanias tradit rhinocerota duo habere cornua, alterũ insigni magnitudine è naribus extans, alterum exiguum, validissimum tamen supernè inter brachia erũpens. Quod ego nuper ita esse vidi, cùm in Regis hortos Toletum Lisbona deferretur.

Rhinoceros.

16 *Penna struthionis similis est, & pennis hærodij, & accipitris.* Hic versus habetur difficilis propter animaliũ nomina, quæ in eo sum, struthio, herodius, & accipiter Pro strutione in Hebręo est רנגדם renanim cuius radix est

est רנן ranan canere, & exultare. Quare Græci cõuerterunt τερπομένων eorũ, qui lætãtur. Chaldęus תרנגול tarnegol gallum. Quidam Hebræi existimant esse pauonem, quòd in pœnis pulcherrimis suis lætetur. Sed versio vulgati longè mihi magis placet, vt sit quẽ Plinius vocat struthiocamelum, qui pennis suis exultare dicatur, quoniam pulcherrimæ sunt, adeò vt illis galeæ militum exornari soleant. Quod herodium nominat, In Hebręo est חסידה haçida, quod nomen Septuaginta viri in sua versione reliquerũt. Vulgatus Zachariæ. 5. vers. 9. miluum trãsfert, quo loco de hoc nomine locuti sumus. Herodium autem putat Suidas, aut ciconiam esse, aut ciconiæ similem. Quod accipitrẽ vertit est in Hebræo נצה neza, quod nomen etiam Græci reliquerunt. Consentium omnes Hebræi accipitrẽ significare, & quidã Hebræus illum esse tradit quem Hispane vocamus *açor*. Difficilè etiam est huius versus sententiã reddere. In Hebręo ita ad verbum est, Ala struthionis lęta, an penna herodij, & accipitris? Chaldæus ita vertit, Ala galli qui cantat, & exultat, sic est ala ciconiæ, & accipitris, Græci verò πτέρυξ τερπομένων νεελάσσα ἐὰν συλλάβῃ ἄσιδα καὶ νέσσα ala eorum, qui lætantur gloriosa, si comprehenderit Asida, & Nesa. Tugurina planius, Pẽna struthiocameli primatum obtinet, si cõferas ei alam aut plumam ciconię. Quare נצה neza nõ accipitrem, sed plumam interpretata est: cui & alij subscribunt. Sententia tamen, quam reddit vulgatus, mihi vehementer probatur, id est, Strutio camelus alis nihil differt ab alijs auibus, vel sagacibus, qualis ciconia est in pullis suis alẽdis, & gratia referẽda, & accipiter in venando. i. Alas sicut aues sagacissimę habet, licet

tam

tam ſtulta ſit,quām ſtatim exponit, vt in ſtruthionem conueniant,quæ ſequuntur,neque enim in gallum, neque in pauonem,neque in ciconiam,neque in accipitrem,ſi recte animaduertantur,cadere poſſe cognoſcētur.De ſtruthione igitur hęc narrat Plinius lib.10.c.1. ſtrutio maxima auium eſt,ſi tamen auis eſt dicēda, cū pennas duntaxat habeat,cætero volucris non ſit, nec a terra tollat, Vngulas habet ceruinis ſimiles biſulcas comprehendendis lapidibus vtiles,quos in fuga cōtra inſequentes pedibus ingerit, concoquit quęcunq; deuorat ſine aliquo delectu.Mira in eo ſoliditas:etenim in tanta corporis altitudine ſi colla frutice occultauerit,latere ſe putat,oua verò eius in pretio ſunt propter amplitudinem,& pennæ,quia galeas varijs coloribus infectæ adornant.Sequitur autem.

14 *Quando derelinquit oua ſua in terra,tu forſitan in puluere ea lefacies ea.*Narrat quāta ſit huiꝰ auis ſoliditas,vt intelligatur ex eo quod verſ.17.dicit priuauit enim eā Deꝰ ſapientia.Sed ita quidā hunc verſum interpretātur, oua ſua in terra derelinquit,& illis ibi incubās calefacit ea. Nā dicūt tertia perſona Calefacies eſſe apud Hebręos. Nam licet notam apud illos habeat ſecundæ perſonæ maſculinæ,eadem tamen eſt notę tertiæ fœmininę:loquitur autem de ſtruthione fœmina,quę oua parit.Et ita Græci θάλψει calefaciet transferunt.Sed nō hęc tam magna ſoliditas eſt,cū in multas alias aues conueniat, in conturnices,perdices,gallinas,& ite alias degenere gallinaceo.Quare ſignificari hoc verſu puto,quod Ti telmanus interpretatur,tāram eſſe huius auis ſolidita tē,vt non curet,neq; foueat oua,quę genuit,ſed in puluere,& arena relinquat,cuius vehementi calore pulli poſtea excudūtur,quod à nulla ſit alia aui. Vnde in locis tantū calidiſsimis ſtruthio naſcitur, vnde duo eius genera diſtinguuntur, Libica,& Arabica, quòd in his locis,quę calidiſsima ſunt,præcipuè reperiatur. Quę ſententia planè à vulgato ſignificatur,ideſt,Tu in puluere calefacies ea ita ab ea,à qua genita ſunt,deſtituta, ſicut à me calefiunt, qui eam illis naturā tribui,vt arenę,& puluueris tātum calore pulli excudi poſsint.Quę explicatio valde cōgmentatē cōniungitur cum ſequentibus, vt videbimus,& cum ijs,quę de alijs animalibus dicta ſunt.Ex quibus non tam quod à Deo effecta ſint,quām quod ab ipſo ſine vllo humano ſubſidio conſeruentur,argumenta petit.Ita etiam mirabilis eſt Dei prouidentia non modo in ſingulis ſtruthionibus,ſed in toto eorum genere conſeruando,cùm pulla excudantur,atque adeò ſine vllo parentum auxilio. Poteſt etiam ſecūda perſona Hebręum verti verbum, vt vertitur à vulgato, cùm nota ſit ſecundæ perſonę maſculinę. Quod verò dicunt ſuppoſitum eſſe ſtruthionem fœminam. Perinde quaſi eſſet neceſſe oua,ſicut à fœmina gigni,ita ab eadem calefieri,& nō etiam à maſculis calefiant,vt in alijs auibus ſępe expertum eſt.Sed licet tertia perſona traducatur, vt à Septuagin ta traducitur eandem habere poteſt ſententiam,In puluere calefacit ea,id eſt, puluери calefacienda relinquit. Sequitur autem.

15 *Obliuiſcitur ,quòd pes conculcet ea,aut quod beſtia agri conterat* . Id eſt, ita totius eſt iners conſilij, vt non animaduertat multis modis oua ſua nullo defendente perire poſſe,vt q̄ pes cōculcet,quò beſtia agri cōterat.

16 *Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui,* Valde difficile hoc

hoc exponunt, qui eam quam posuimus superioris versus sententiam repudiabunt. Ex ea tamen facilè, & aptissimè explicatur, id est, Ita negligit filios suos, nullam operam dãs, vt excudantur ex ouis, quasi sui non essent, neque vllo modo ad illam attinerent. [*Frustra laborauit nullo timore cogente,*] Id est, frustra quod ad se attinet peperit eos, cum tam temerè nullo timore aut re alia compulsa deserat eos.

17 *Priuauit enim eam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam.* Id est, stolidissimam fecit eã. De cuius stoliditate Plinius etiam loco citato locutus est. Vt ex ipsius stoliditate Deus declaret ab ipso imprimis res, & fieri, & conseruari.

18 *Cum tempus fuerit in altum alas erigit, diridet equum, & ascẽsorem eius.* Id est, tamen Dei summa prouidentia pullus ita derelictus excuditur, alitur, & plumis induitur, & ita validus fit, vt alis erectis tam celerrimo cursu incitetur, vt equum & equitem longe celeritate superet. Putant aliqui, id in struthiocamelum non posse quadrare, quod significari volatum his verbis dicant, cùm tamen minimè volet. Sed planum est non volatum, sed cursum his verbis declarari, ad quem alis etiam vtitur, quòd eius celeritatem nõ cum aliarum auium volatu, sed cum equi cursu comparet.

19 *Nunquid præbebis equo fortitudinem.* Sapientiam, & potentiam suam docuit Deus ex rerum multarum effectione, & animalium conseruatione. Eadem in reliquo eius sermone demonstrat ex quadam mirabili amplitudine, & dignitate, qua quædam animalia auxit. Vt intelligamus Deũ potẽtissimũ, & sapiẽtissimũ demõstrari in efficiendis, cõseruadis, decorandisque rebus.

Equus.

com-

commemorat igitur, primo equi splendorem, & quandam quasi animi magnitudinem. Ait igitur, [*Nunquid præbebis æquo, &c.* Id est, poteris ne sicut ego equo præstare fortitudinem? [*Aut circundabis collo eius hinitum.*] Id est facies, vt hinitum tam alacrem, & hostibus terribibilem reddat. Pro hinitu, qui etiam est in Hebręo, Gręci φόβον timorem traduxerunt, fortè quem hinitu inijcit, vt de naribus eius sequenti versu dicitur.

23 *Nunquid suscitabis eum quasi locustas?* Id est, facilè perterre facies eũ, & loco mouebis, vt facilè mouẽtur locustæ? quasi diceret minimè, vt subinde argumento declarat. Sed septuaginta auctores nomẽ Hebræũ ארבה araba genus esse armaturæ intellexerunt, vel loco huius sententiæ hanc posuerunt περιέθηκας δὲ αὐτῷ πανοπλίαν circumposuisti armaturam ei. Id est, opus ne est ei armatura vlla, vt audeat in bello? minimè quidem. [*Quia gloria narium eius terror.*] Id est, tanto spiritu atque robore naribus reflat, vt terrorem incutiat. Idem eius decus Septuaginta significarunt, ita conuertentes δόξα δὲ στήθεων αὐτοῦ τολμη gloria autẽ pectorũ eius audacia.

24 *Terrã vngula fodit, exultat audacter, et in ocursum pergit armatis.*

25 *Contemnit pauorem neque cedit gladio.* Facilia sunt, dicunturque ad describendam equi audaciã, & animi promptitudinem.

26 *Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clipeus.* Id est, his armis homines eũ appetere solẽt, nec tamen eis cedit. Vel vt Græci aptissimè hũc versum intellexerunt ἐπ' αὐτῷ γὰρ γαυρία τόξον καὶ μάξαιρα in ipso autem exultat arcus, & gladius. Contentum per continente, id est, Miletes, qui arcu, & vel gladio vtuntur in bello equo

vecti

vecti promptiores in bello, terribilioresque sunt.

27 *Feruës, & fremens sorbet terrã.* i. tãta currit velocitate, vt terrã sorbere videat, vt quidã poeta de equis dixit.

Præcipiti certamine campum.
Corripuere.

In eandem rationem Septuaginta auctores transtulisse opinor ὀργὴ ἀφανιεῖ τὴν γῆν ira terram delebit, id est, citissimè pertransibit eã. [*Nec reputat tubæ sonoræ clangorem.*] Idest, tubę hostium clangor nõ retardabit eũ à cursu. Græci in hanc id sententiã transtulerũt ἕκ πίστευσει ἕως ἂν σημάνῃ σάλπιγξ non credet quousque signum tuba det, id est, tuba vehementer incitatur.

25 *Vbi audierit bnccinam dicit, Vah.* poetica dicẽdi ratio, Id est, vehementer exultat. [*Procul odoratur bellum, exortationem ducũ, & vlulatũ exercitus.*] Id est, adeò bellum amat, & in bello delectatur, vt procul id odoretur. Simili ratione quidã Latinus poeta equum describit.

Primus, & ire viam fluuios tentare minaces,
Audet, & ignoto se committere ponto,
Tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus
Collectumque premens volvit sub naribus ignem.

Diuus Gregorius piè atq, doctè transfert in virũ sanctũ, & magna virtute prẽditũ, quę de equo hîc dicũtur,

26 *Nunquid per sapientiã tuã plumescet accipiter.* Mentionem facit accipitris, quoniã eius in auibus magna est fortitudo, quippe qui venando victũ quęrat. Sed quod plumescit vertit, in Hebręo est יאבר iaaber, quod verbũ hoc vno loco reperitur eius radix est אבר eber penna, quare rectè vulgatus putare potuit plumescere significare. Alij tamen Hebræi volare interpretãtur, id est,

est, An per sapientiam tuã volabit accipiter. [*Expandẽs alas suas ad austrum.*] descriptio volatus, qui pennis fit, vt vulgatus etiã cõtexatur.

30 *Nunquid ad præceptũ tuũ eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum.*

31 *In petris manet, in præruptis silicibus commoratur atque inaccesis rupibus.*

32 *Inde contemplatur escã, & de longè oculi eius prospiciunt.*

33 *Pulli eius lambent sanguinẽ, & vbicunque cadauer fuerit statim adest.* Aquilam aues omnes venustate, & fortitudine superare dubiũ nõ est. Quare meritò ad propositũ, quod diximus probandũ profertur. Facilęque hi versus de vi, & natura eius differentes intelliguntur. In eo tamen non leuis difficultas est, vtrum hæc ad aquilam pertineãt. Nam illud, quod vltimo loco dicitur. [*Vbicũque cadauer fuerit illic adest,*] videt in illã cõuenire nõ posse. Nã tradũt ij qui de Aquilæ natura loquũtur, aquilã minimè cadauere corporeq; morticinio vesci, sed eo qđ ipsa necauerit. Quã obrẽ Septuaginta viri nõ aquilę, sed vulturi hũc ferè totũ sermonem attribuunt, ita enim trasferũt. 27. versum. Nũquid ad præceptũ tuũ, &c. ἀλλὰ δὲ τῷ σῷ προσάγματι ὑψοῦται ἀετὸς γυψὶ δὲ ἀλλ νοσσιὰς ἀνὰ καθεσθὰς ἀυλίζεται; in præcepto ne tuo eleuatur aquila, vultur autẽ in nidis suis sedẽs cõmoratũ? Quare quę sequũtur nõ aquile, sed vulturi ascribũt. At in Hebręo est נשר neser, quod omnib⁹ Hebręis aquila est, & ita transfert vulgatus. Hæc tamen difficultas optimè explicatur ex eo quod Plinius lib. 10. historię naturalis cap. 3. scribit, quo aqailarum genera distribuit, quæ sex esse tradit. Item quarti generis, ait, est Pecnopterus eadem moratur per lacus vulturina

spes:

ſpecie,alis minimis,reliquas magnitudine antecellẽs: ſed imbellis,& de gener, vtpote quã verberet coruus. Eadem ieiunæ ſemper auiditatis,& querulæ murmurationis,ſola aquilarum exanima fert corpora,cæteræ cùm occidere confidunt. Ex quibus verbis, & hic locus planus fit,& Græca editio cum Hebræa, atque Latina conciliatur.

34 *Et adiecit Dominus,& locutus eſt Iob.*

35 *Nunquid,qui contendit cum Deo tam facilè conquieſcit*. Id eſt,qui Deum audebat ad diſceptandũ prouocare, quî fit,vt ab eo tam facilè victus taceat? Facilis meritò hæc vocatur victoria,quæ ſola commemoratione horum operum Dei conſtat,ſi conferatur,cum illo ſermone qui de Dei infinitis operibus eſſe poſſet. Ita etiam ad verbum ex Hebræo reddi poteſt, Num contendere, cum omnipotẽte eſt erudire? id eſt eruditio, vt quidã Hebræi interpretantur,hoc eſt ex his,quæ narraui facilè cognoſces, num ſapienter optaueris cum Deo cõtendere. Et in hanc ſententiam Græci obſcurius conuertunt μη κρίσιν κατα ἰκανὸν κρίνῃς num iudicium cũ idoneo iudicas,id eſt,nunquid videtur tibi optaſſe eũ in ius educere,qui idoneus ad reſpondendum tibi ſit? [*Vtique qui arguit Deum,debet reſpondere ei,*] Id eſt,oportet non omnino tacere,ſed aliquid reſpondere eum, qui Deum auſus eſt arguere. Inſultat temeritati Iob, quam ipſe fatetur

36 *Reſpondens autem Iob Domino,dixit.*

37 *Qui leuiter locutus ſum reſpondere quid poßum? manum meam ponam ſuper os meum.* Ita fieri neceſſe eſt Deo arguẽte,crimina ve intendẽte. Vt ille obmutuit,quem argue
Matth. 22 bat paterfamilias, qui ad nuptias non ingreſſus eſt cum veſte

veſte nuptiali. Qui autem Deo arguente loqui,& reſpondere conatur inſipientior fit,vt Adam factus eſt. Deo arguẽte oportet tacere.

35 *Vnum locutus ſum,quod vtinam nõ dixiſſem,& alterum quibus vltra non addam.* Duo dicta ſua reprehendit, & ſtulta fuiſſe cognoſcit,quę ponit capite vltimo. Ideo inſipiẽter locutus ſum,&c. Audi,& ego loquar. Alterum dictum, Interrogabo te,& reſponde mihi. Quę licèt dicta ſint,quòd exiguam tantę maieſtatis reuerentiã preſe ferant,tamen mirabile eſt,& quodam quaſi excellẽtiſsimæ virtutis prodigium,in tanta rerum acerbitate, tantis amicorum contumelijs vexatus,tantis perditorum viliſsimorumq; hominum ignominijs appetitus nihil aliud inſipienter feciſſe nulla grauiora verba protuliſſe. Iob peccatũ.

CAPVT. XL.

RESpondens autem Dominus Iob de turbine dixit.

2 *Accinge ſicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & iudica mihi.* A

3 *Nunquid irritum facies iudicium meum: & condemnabis me, vt tu iuſtificeris?*

4 *Et ſi habes brachium ſicut Deus,& ſi voce ſimili tonas?*

5 *Circunda tibi decorem,& in ſublime erigere,& eſto glorioſus, & ſpecioſis induere veſtibus.*

6 *Diſperge ſuperbos in furore tuo,& reſpiciens omnem arrogantem humilia.*

7 *Reſpice cunctos ſuperbos,& confunde eos, & contere impios* B *in loco ſuo.*

8 *Abſconde eos in puluere ſimul, & facies eorum demerge in foueam.*

9 *Et ego confitebor,quòd ſaluare te poßit dextera tua.*

10 *Ecce, Behemoth quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet.*

11 *Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in umbilico ventris eius.*

12 *Stringit caudam suam quasi cedrum, nervi testiculorum eius perplexi sunt.*

13 *Ossa eius velut fistulæ æris, cartilago illius quasi laminæ ferreæ.*

14 *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum: applicabit gladium eius.*

C 15 *Huic montes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi.*

16 *Sub umbra dormit in secreto calami, & in locis humentibus.*

17 *Protegunt umbræ umbram eius, circundabunt eum salices torrentis.*

18 *Ecce, absorbebit fluvium, & non mirabitur: & habet fiduciã quòd influat Iordanis in os eius.*

19 *In oculis eius quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit naves eius.*

20 *An extrahere poteris leviathan hamo, & fune ligabis linguam eius?*

21 *Nunquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius.*

D 22 *Nunquid multiplicabit ad te preces, aut lequetur tibi mollia?*

23 *Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum?*

24 *Nunquid illudes ei quasi avi, aut ligabis eum ancillis tuis?*

25 *Concident eum amici, dividentur illum negotiatores?*

26 *Nunquid implebis sagenas pellè eius, & gurgustium piscium capite illius?*

27 *Pone super eum manum tuam: memento belli, nec ultra addas loqui.*

Ecce

28 *Ecce, spes eius frustrabitur eũ, & videntibus cunctis præcipitabitur.*

RESpondens autem Dominus Iob de turbine, dixit.

2 *Accinge sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, et indica mihi.* Licèt Iob fateretur insipienter fuisse locutus, tamen amplius eũ Deus argumentis vrget, vt penitus ab errore auertat.

3 *Nunquid irritum facies iudicium meum, & condemnabis me, vt iustificeris.* Irritum facere iudicium est, non rectum fuisse ostendere, quare iudex vel iniquitatis, vel ignorantiæ condemnatur, cùm eius iudicium reuocatur. Cùm ergo Iob tã apertè iactaret cupere se cum Deo de reddito aduersus se iudicio disputare adeoq; causæ æquitati confideret, vt Deo dicere non dubitaret, Audi, & ego loquar interrogabo te, & responde mihi. Putare videbatur se Deum in disputatione victurum, quod si faceret, & irritum Dei iudicium faceret, & eũ condemnaret. Acutissimè igitur Deus hoc incommodo grauissimo vrget eum. Sed minimè putandum est Iob id apertè sensisse voluisseque Deum condemnare, & eius iudicium non rectum fuisse ostendere: esset enim hæc impia nefaria, & sacrilega cogitatio, cũ nulla possit in Deo herere culpa, proq; iure suo Sathã g'oriaretur sanctum virum atque adeò Deum ipsum in hoc certamine superasse, quo cum Deo de integerrima sancti viri pietate certabat. Nec Deus postea diceret Eliphaz non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob. Huc accedit, quod cum Iob imperiti tantum sermonis capite. 38. vt diximus reprehendatur, ratio non est tam sacrilegam, & scelera-

Iob defenditur.

ei ſententiam aſcribere. Sed obeam rem Deus ita argumentatur, quod vnumquodque, vel leue peccatũ nonnihil de Dei dignitate detrahet, cùm ſit cõtra eius volũtatem. Præſertim illud, quod in eo cernebatur, quòd Deo vellet apertè reſiſtere cum æquitas nullo modo reſiſtat ei. Erant igitur imperita verba, licèt animus nõ ita impius eſſet, ſed imperitus, quèd non pro dignitate ſuam ſententiam explicaret. Quare Deus argumentatur vrgẽdo incõmodo, vt verba imperita eſſe doceat. Nequaquam verò Iob tantùm incommodum concederet, & ob eam rem ſe inſipienter locutum fuiſſe fatebatur, ne ad tantam compelleretur abſurdum: vt iuſtificaretur Deus in ſermonibus ſuis, & vinceret cùm iudicaret, ſicut dicebat Dauid, Non rectè igitur quidã hunc locum explicant dicentes Iob putaſſe Deũ iniuſtè hæc inferiora adminiſtraſſe deque eius prouidentia dubitaſſe. *pſalm. 50.*

4 *Et ſi habes brachium, ſicut Deus.* Id eſt, ſi tantam quantã Deus potentiam habes, quod opus erat, ne temerarius videreris, cum eo cupiens contendere. Quæ incõmoda ſunt eiuſmodi, quæ Iob penitus non cõcederet. Sed ex quibus modeſtius loqui diſceret. Quod ſi quiſpiã opinaretur Deum ea de cauſa hæc fuiſſe locutũ, quòd Iob exiſtimauerat habere ſe brachium, ſicut Deus habet, & ſimili ſe poſſe voce tonare? Eſſet valde temerarius atque ridiculus. Tales etiam habendi ſunt ij, quos ſuperiori verſu confutauimus, & ex hoc cognoſcendum ſimilem huius, ſuperioris verſus eſſe explicationem. [*Et ſi voce ſimili tonas.*] Id eſt, ſi ſimile edere poteris tonitru, quod Dei vocem in ſcriptura diximus nominari. Ex meteoris enim, vt expoſuimus probat infinitam

nitam potentiam ſuam Deus, neque vllum hominem cum eo poſſe conferri.

5 *Circunda tibi decorem, & in ſublime erigere, & eſto glorioſus, & pretioſis induere veſtibus.* De luce, quę ab ipſo Deo facta eſt, hoc intelligitur, quam decus, & veſtimentum Dei vocat Dauid, Domine Deus meus magnificatus eſt vehementer, confeſsionem, & decorẽ induiſti amictus lumine, ſicut veſtimento, quemadmodum igitur ſuperiori verſu ad abſurdum compellens argumentatus eſt, dicens, Si voce ſimili tonas, ita hîc [*Circunda tibi, &c.*] Veluti capite etiam. 38. Nunquid poſt ortum tuum præcipiſti diluculo, & oſtendiſti auroræ locum ſuum, & ſicut ibi poſt commemorationem lucis mox egit de impiorum euerſione, ea de cauſa quam nos in illo loco attulimus, ita & modo agit ſubiunges. *pſal. 103.* Lux decus, in veſtimẽtum Dei.

6 *Diſperge ſuperbos in furore tuo, & confunde eos, & reſpice omnem arrogantem, & humilia.* Eodem modo argumentatur, ideſt, diſperge, ſi potes, ut ego diſpergo. Sępe in ſcriptura ſacroſancta Deus vehementer commendatur ex eo quòd facilè poſsit deijcere ſceleratiſsimos homines; qui rerum potiuntur, & regni multarumque diuitiarũ gloria valent. Quia difficilè quidem ſanctis viris videtur his hominibus poſſe reſiſtere, cùm tantæ eis copię ſuppetant, cùm tot homines eis ad arbitrium parati futuri ſint, cùm denique nutu omnia conſequantur. Sed tamen tam facilè Deus eos euertit, & labefactat, vt dicat Eſaia, Spiritu labiorum ſuorum interficiet impiũ, id eſt facillimè interficiet, nihil ei vllo modo reſiſtet. Quod valde recreat, & reficit viros bonos, cùm inſanam ſuſtinent taliũ iniuriæ mollem. Quod vertit vulgatus, Diſperge in furore tuo, in Hebręo eſt diſ Deꝰ ex improborum euerſione cũmẽdatur *Eſai. 11.*

perge עברות hebrot iras tuas. Sed quia eius radix est עבר habar, quod est transire, rectè Septuaginta intelligere potuerũt, Trãseuntes, qua de causa, in eandẽ sententiam conuerterunt ἀπόστειλον δὲ ἀγγέλους ὀργῆ mitte angelos in furore.

7 *Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo.* Facilè intelligitur pertinere hoc ad id quod dictum est. Quod dicit [*in loco suo,*] idest, cùm maximè florent, & in cælo esse vidẽtur, de quibus dicit Sophonias, Disperierunt omnes inuoluti argẽto. Et visitabo super viros defixos in fœcibus suis.

Sopho. 1.

8 *Absconde eos in puluere simul, & facies eorũ demerge in foueam.* Videtur puluerem, & foueam vocare sepulcrũ, id est, interfice si potes eos, & merita morte mulcta. Vt etiam dicebat regius vates, Sepulcra eorũ domus illorum in ęternum. Sicut oues in inferno positi sunt, & mos depascet eos, auxilium eorum veterascet, & in inferno gloria eorum.

psal. 48.

9 *Et ego confitebor, quod saluare te possit dextera tua.* Id est, tunc poteris mecum contendere, & causam tuã mihi probare, eris enim Deus. Nam ipse tantùm, Dispergit superbos mẽte cordis suis, deponitque potentes de sede, vt ait virgo sacrosancta.

Luc. 1.

1 *Ecce Behemoth.* Quoniam Deus potentiam suam eximiam demonstrauit ex rerum effectione, ex conseruatione nonnullorum animalium, ex aliorum, ampla mirificaque natura, profert nũc duo quorũ alter reliquis animalibus terrestibus, alter marinis magnitudine prę stat. Terrestre animal est Behemot, sed differt de huius nominis significatione inter interpretes. Nã behemot Hebręis bestias sonat, est enim plurale nominis בהמה behe-

Behemot.

behema bestia. Quare Græci θήρια bestias transferunt, sed reliqua de singulari quodam animali dicta esse interpretantur. Chaldæus item בעדרדא behiraia pecudes conuertit, verbum tamẽ singulare ei tribuit דדכל iecul comedet. Vulgatus ipsum nomen reliquit Hebręum. Aliqui auctores, neque behemot animal terrestre, neq; Leuiathan, de quo statim dicit, marinũ animal esse opinantur, sed vtrunq; diabolum esse intelligunt. Sed cùm ea quæ in eorum natura describẽda narrantur, planè in animalia conueniant hanc potius anagogin esse, quàm ipsam historiam existimandũ est: rectèque Olympiodorus ait, πολλοὶ πέρι τοῦ διαβόλου εἰρῆσθαι νομίζουσι κατ' ἀναγωγὴν ἐκλαμβανόντες. δεῖ δὲ πρότερον ἱστορίας ἐπιμεληθῆναι καὶ τότε ἔτι τὸν ἀκροατὴν ὀφελεῖν, καὶ ἐκ τῆς ἀναγωγῆς μὴ παριδεῖν multi de diabolo hęc dicta esse credũt per anagogiam. Oportet autem primũ historię rationem ducere, & deinde auditori prodesse minimè neglecta anagogia. Quare Hebręis, & multis Latinis, & Græcis auctoribus Behemot est Elephas. Quod ita vocari dicũt Hebræi, quia propter magnitudinem corporis, & viriũ, multarũ bestiarũ loco sit, vel fortè quòd gregatim ambulẽt, sicut pecus, & pecora idẽ ferè sunt, cui nos sentẽtię subscribẽtes, quę de Behemot hic dicũtur, de elephãto declarabimus, diabolo verò satis copiosè ea Gregorius assignat. Septuaginta tamẽ auctores planè in hoc loco vertendo ad allegoriã deflectũt, vt suo loco notauimus. Quare multam habet auctoritatẽ huius loci allegoria. [*Ecce Behemot quẽ feci tecũ.*] Id est, vt esset tecũ, tibiq; inseruiret, vsui enim elephanti hominibus sunt, facilè enim mãsuescunt, ait Arist. de animalibus lib. 1. c. 10. Vel quem feci tecum

Elephas.

ſanguinem vehementer appetant, vt Plinius auctor eſt lib.8.c.11.&.c.20.Hoc loco Septuaginta interpretes apertè alegoriam amplectuntur: nam horum verborum loco ipſi dicunt πεποιμένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ factum, vt illudatur ab angelis eius. Angeli enim diabolũ coercẽt, cũ eoq; ſemper bellantu . Vt Ioannes docet in Apocalypſi, Factũ eſt præliũ magnũ in cælo Michael, & angeli eius pręlibãtur cum m dracone. Cęlũ hic eſt cęlorũ regnũ, id eſt, eccleſia.

Apoc. 12.

15 *Huic montes herbas ferunt omnes beſtiæ agri ludent ibi.* Id eſt, elephantus non eſt beſtia ſanguinaria, neque alijs beſtijs infeſta eſt, Non enim carnibus, ſed herbis veſcitur, quare reliquæ beſtiæ minimè eũ fugiunt, ſed coram eo ſecuræ ludunt. Adeò vt Plinius ſcribat lib. 8.cap.7. Huius animalis tanta narratur clementia contra minus valida, vt in grege pecudum concurrentia manu dimoueat, ne quod obterat imprudens, neque niſi laceſsiti noceant, ideoque gregatim ſemper ambulant. Hunc etiam verſum ita Greci per anagogiam explicant ἐπελθὼν δὲ ἐπ' ὄρος ἀκρότομον ἐποίησε χαρμονὴν ἐν τῷ ταρτάρῳ accedens ad montem præruptum, gaudium attulit quadrupedibus in Tartaro. Mõs multa in ſacroſancta ſcriptura declarare hoc loco multis docet Gregorius. Declarat enim Chriſtum Saluatorẽ, eccleſiam, teſtamentum Dei, angelum apoſtatam, quemlibet hæreticum, apoſtolorum, & prophetarum celſitudinem. Sed hîc Gręcis placuit eccleſiam eſſe, quam diabolus inuadens belloque teterrimo tentans multam tartarorum regnis lætitiam attulit, quia magnam eius partem euertit atque vaſtauit, multis hominibus Chriſtianis æterna morte multatis, & in tartari cuſtodiam traditis

Mons multe ſignificat.

traditis, Ecce draco magnus, &c. Et cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum cęli, & miſit eas in terrã, ait Ioannes in Apocalypſi. Cęlum autem eſt eccleſia, ſtellæ ſunt multi eius Chriſtiani, quibus Sathã, qui eſt draco, fraudi maximę fuit. Quare magam alijs quadrupedibus, id eſt, cæteris ſuis ſatellitibus lætitiam attulit, quia nihil maiori ſtudio quærunt, quàm vt eccleſiam Dei labefactent.

Apocã. 12

16 *Sub vmbra dormit in ſecreto calami in locis humentibus.*

17 *Protegũt vmbræ vmbrã eius, circũdabũt eũ ſalices torrentis?* Loca deſcribit in quibus elephãti verſari ſolent, amãt enim amnes, & circa fluuios vagantur, licèt natare propter corporis magnitudinẽ non poſsint, vt ait Plinius lib.8.cap.10. Et ob eam rem ijs locis delectantur, quòd vehementer ſiti vrgeantur, vt ſequenti verſu declarat. Quidam non indoctè hi duo verſus per interrogationẽ legẽdos eſſe credũt, negatione ſoluẽdã ideſt, nũquid in ſecreto calami eſſe poteſt, aut ei⁹ vmbrã vmbræ protegent, aut circundabũt eũ ſalices torrẽtis? Minimè quidem, cum tanta ſit corporis vaſtitate.

18 *Ecce, abſorbebit fluuium, & non mirabitur & habebit fiduciam, quòd influat Iordanis in os eius.* Hoc dicit, quia multum vno hauſtu bibit, ſic vt videatur fluuium haurire velle. Quantum enim elephanti bibant docet Ariſto. lib.8.c.19. de animalibus dicẽs. Iam quidam amphoras aquæ menſuræ Macedonicæ quatuordecim eodẽ hauſit potu, & rurſus à meridie eiuſdem diei octo . Vini etiam vſu frequenti quinque Mares. Quę menſura heminas continet ſex, Quod dicit, [*Et non mirabitur*, ideſt, Licet fluuium abſorbeat, non multa ei aqua videbitur . In Hebræo ad verbum eſt , Non feſtinabit quam

quam feſtinationem mirationē vulgatus ſenſit. Eam tamen ita Græci interpretati ſunt ἐὰν γένηται πλημμύρα ἅμα ἀισθήσεται ſi fuerit inundatio nō ſentient. Intelle xerunt enim verbi יעשק iahaſac, quod propriè eſt occupare, eſſe non elaphantem, ſed fluuium, in hanc rationem, Si fluuius occupauerit elephantum, inundatione ſcilicet, non ſentiet ipſe, quia totum licèt in. nundet hauriet magna hyperbolē. Vulgatus autem verbi ſuppoſitum elephantum eſſe voluit, qua de cauſa abſorbebit fluuium tranſtulit. Illud autem non [*mirabitur,*] quod in Hebræo eſſe diximus, Non feſtinabit ita alij interpretantur, Securus bibet, nullum timebit, cùm adeò ille viribus valeat.

19 *In oculis ſuis quaſi hamo capiet eum.* Pertinet ad ſignificandum quanta auiditate bibat elephantus, id eſt, ſic auidus, & ſitibundus ad fluuium accedit, vt naſum vſque ad oculos amne demergat, ſic vt vel ipſis oculis fluuium haurire velle videatur, & quaſi hamo capere. Fortè [*quaſi hamo*] poſuit vulgatus, licèt in Hebræo non ſit, quod nonnihil bibere vellens promuſcidē retorqueat ſic, vt totus naſus ab oculis hami figuram referat, quem cum totum mergat quaſi hamo capere velle fluuium videtur. Poteſt ita aptè explicari vulgatus. Eſt igitur potius piè explanandus, quàm temerè reijciendus, vt à quodam Hebræolo hoc loco reijcitur. [*Et in ſudibus perforabit nares eius.*] Id eſt, ipſe fluuius lapillis ſcrupulis ve, qui in eius fundo ſunt ledet eius naſum. Vt ita indicet ad profundum vſque naſum immerſiſſe propter bibē di cupiditatem.

2 *An extrahere poteris Leuiathan hamo.* Licèt per alegoriá Leuia-

Leuiatham diabolus eſſe declaretur copioſèque hanc expoſitionem Gregorius perſequatur. Literaliter tamen, & hiſtoricè cete eſt. Ex cuius magnitudine, & immanitate Deus ſuam potētiam probat, ſicut hactenus ex alijs animalibus probauit, quæ bellua tam admirabilis eſt, vt licet ſimul cum alijs infinitis piſcibus, & auibus, quinto die à Deo facta fuerit eius tamen ſingularis mentio fit. Creauit cete grandia, & omnē animā viuentem atque motabilem, quam produxerant aquæ in ſpecies ſpecias ſuas. Ex quo, & ex eo, quod cete grā dia vocetur, non leuis coniectura eſt vaſtiſsimā hanc beſtiam eſſe, aptioremque cæteris alijs ad Dei probandā potētiā, & fortè ob eam rem vltimo loco ponitur, vt docent rhetores firmiſsimum argumentum eſſe ponendum. De huius autem belluę magnitudine multa, & mirabilia quidem à teſtibus oculatis narrantur. Olaus in primis in hiſtoria ſua ea tradit, quę vix poſſent, niſi tanti viri teſtimonio credi. Narrantur naues vna cum viris ab hac beſtia deuoratæ. Et quando eminet ē mari inſtar inſulæ eſſe. Scribit etiā Plinius lib. 32. Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & trecētorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraſſe. Eius multa in ſcriptura mentio fit vocaturque Leuiathan, cete, draco. [*An extrahere poteris Leuiathan hamo?*] Id eſt, nō poteris tantum piſcē capere ſicut alij capiuntur, quia longè robore, & magnitudine alijs piſcibus eminet. In hacq; vſque ad finem capitis perſeſtit ſententia numeratis ſingulis rationibus quibus piſces capiūtur, aut captis homines vtūtur, vt apertè doceat, nec hamo neque retibus neque vllo denique modo hanc beſtiā a quodá ſingulari homine capi poſſe. Quod ſi capi à piſcatoribus

Leuiatan

Geneſ. 1.

Cete.

Cete.

catoribus experiamur: id autem fit facta multorum hominum manu tanquàm ad ciuitatem quandam expugnandam, qui tellis eam simul iaculisq; appetũt. Quod non impedit, quo minus verum sit, quod hic dicitur eã capi sicut alios pisces non posse, ad quod amplificandum pertinent, quę sequuntur. [*Et fune ligabis linguã eius.*]

21 *Nunquid pones circulum in naribus eius?* Vt nonnullis animalibus imponitur ad ea regenda. Quidam hamũ esse arbitrantur. [*Aut armilla perforabis maxillam eius.*] Dicũt Hebręi spinam esse, qua perforant piscatores piscium maxillas.

22 *Nunquid multiplicabit ad te preces aut loquetur tibi mollia?* Vt res infirmæ fortioribus cedentes facere solent, minimè quidem cùm ipsa fortissima sit.

23 *Nunquid feriet tecum pactum: & accipies eum seruum sempiternum* Sicut multa animalia hominibus quandiu viuunt seruiunt, vt eis pastum, & victum subministrẽt, descriptio enim est cicurum animalium.

24 *Nunquid illudes ei quasi aui? aut alligabis eum ancillis tuis.* Id est, si non federe ac pacto, anne filo tenebis eã, vt passeres ad ludendum tenentur à pueris.

25 *Concident eum amici diuident eum negotiatores?* Id quod alijs piscipus captis fieri solet.

26 *Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius.* Gurgustium est fiscella, qua pisces piscatores seruant: ita hunc versum etiam quidam Hebræi explicant, licèt alijs secus videatur, omnes tamen in eandem recidunt sententiam.

27 *Pones super eum manũ tuam memento belli ne vltra addas.* Id est, si temerarius eam ausus fueris bello tentare, aut imprudens in eam incurristi, memento, quòd truculentissima,

tissima, & sæuissima sit, vt te reprimas, & eam missam facies. Nam qui secus fecerit.

28 *Ecce spes eius frustrabitur eam.* Id est, spe frustrabitur ea quam habuerat eam capiendi. [*Et videntibus cunctis præcipitabitur.*] Id est, à bestia obrutus opprimetur. Potest etiam ex Hebrço verti, Ad eius aspectũ in fugam conuertetur. Id est, conspecta bestiæ sæua immanitate animo consternatus se in fugam conijciet.

CAPVT. XLI.

A

Non quasi crudelis suscitabo eum: quis enim resistere potest vultui meo?

2 *Quis antè dedit mihi, vt reddam ei? omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt.*

3 *Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.*

4 *Quis reuelabit faciem indumenti eius? & medium oris eius quis intrabit?*

5 *Portas vultus eius quis aperiet? per gyrum dentium eius formido.*

6 *Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se præmentibus.*

7 *Vna vni coniungitur, & ne spiraculũ quidem incedit per eas.*

8 *Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.* B

9 *Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius, vt palpebræ diluculi.*

10 *De ore eius lampades procedunt sicut tedæ ignis accensæ.*

11 *De naribus eius procedit fumus sicut ollæ succensæ atque feruentis.*

12 *Halitus eius prunas ardere facit, et flãma de ore eius egreditur.*

13 *In*

C 13 *In collo eius morabitur fortitudo, & faciem eius præcedit egestas.*
14 *Membra carnium eius cohærentia sibi: mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur.*
15 *Cor eius indurabitur tanquam lapis, et stringetur quasi malleatoris incus.*
16 *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur.*
17 *Cùm apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque hasta, neque thorax.*
18 *Reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs.*
19 *Non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.*
D 20 *Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam.*
21 *Sub ipso erunt radij solis, & sternet sibi aurum quasi lutum.*
22 *Feruescere faciet quasi ollam, profundum mare: & ponet quasi cum vnguenta bulliunt.*
23 *Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi senescentē.*
24 *Non est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret.*
25 *Omne sublime videt, ipse est rex super vniuersos filios superbiæ.*

NOn *quasi crudelis suscitabo eum.* Idest, non crudelis, sed potentissimus haberi debeo, quod bestiam tam immanem, & cui nemo resistere possit fecerim. Sed quod [*Suscitabo* vertit in Hebræo est in tertia persona. [*Suscitauit,*] Quare ita ab Hebręis explicatur, Nemo sibi tam crudelis erit, qui hanc bestiam suscitare, & bello lacessere audeat. Sed cum nota primæ, & tertiæ personę

sonæ sint literæ quiescentes altera pro altera, vel obrepere potest, vel existimari potest obrepsisse, præsertim cùm ea quæ sequuntur ad primam personam pertineant. [*Quis enim resistere potest vultui meo.*] Is Deo resistere velle videtur, qui res eas quas fortiores ipse, & validiores fecit, vincere posse putat, qui igitur tā crudelis sibi, & temerarius fuerit, vt cum tam vasta bestia certare velit, cum Deo etiam certare, & eius mutare consilium videtur. Quare sapientis semper habitum est cedere tempori, & ei hosti, quem Deus potentiorem fecit, & victurum esse decreuit. Quod est maximè animaduertēdum, & quod multis docet Hieremias, vt eius locum statim citabimus. Græci autem aliam hoc loco, sed contextui aptam sententiam reddiderunt οὐ δὲ ἀπιτοῖς λεγομένοις τεθαύμακας; nonne ea, quæ dixi admiratus es? Id est, ea quæ dixi de huius bestiæ robore, & vastitate. Deinde addūt ea, quę id quod hoc loco animaduertendum esse diximus valde illustrat οὐ δὲ δέδοικας ὅτι ἡτοίμασταί μοι non times, cum à me comparatus sit, idest, quem ego comparaui, vt alijs timorem incuteret. Est enim valde temerarium non timere, quod Deus timendum esse voluerit.

Cedere tēpori.

2 *Et quis ante dedit mihi, vt reddam ei? omnia quæ sub cælo sunt mea sunt.* Acutissimam reddit rationem, cur possit vires atque potentiam, cui voluerit pręstare, sic vt nemo possit eius rei vires infringere, quam ipse validiorem esse voluit. Quia cum sit auctor bonorū omnium, sic vt nemini si summo iure agatur gratiam vllā, aut beneficiū debeat, iure suo potest bona, cui voluerit pro arbitratu suo tribuere, sic vt nulli iniuriā faciat, nec crudelis, vt transtulit vulgatus, sed bonus, & diues iudica-

Deus nulli debet si sūmo iure agatur.

ri debeat. Probat autem illud, quod nemini gratiam, si summo iure agatur, aut vllum beneficium debeat. Nã tũc deberet, si aliquod prius ab alio, quàm ipse daret, accepisset beneficium. Nemo autem est, qui vllũ possit Deo prius beneficium conferre. Et id significat dicens, Quis antè dedit mihi, vt reddam ei? Probat autem fieri non posse, vt quispiam ei prius aliquid det, quid enim daret? Cùm omnia quæ sub cælo sunt, sua sint. Nihil igitur reliquum vlli est, quod Deo præstet. Cùm igitur sua omnia sint, nihilq; vlli debeat, potest bono quocunque quem sibi placuerit augere. Eritque temerarius, & insanus, qui hoc eius consilium voluerit impedire, cuius enim præsidio, aut qua re nixus impediet, si res omnes, quę sub cælo sunt, Dei sunt. Qua re cùm voluerit ipse vires tantas, magnitudinem tantam, ceto subpeditare, temerarius erit, qui eum suscitauerit, aut qui Deum crudelem, quòd eum talem fecerit iudicauerit. Quod argumentum copiosè tractat Hieremias, Monẽs regem Iuda, & populum eius, ne Nabuchodonosor resistat, sed ei manus det. Ego feci (ait verbis Dei) terram, & homines, & iumenta, quę sunt super faciem terræ, &c. In fortitudine mea magna. Et brachio meo extẽto dedi eam ei, qui placuit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor, &c. Gens autem, & regnum, quod non seruierit Nabuchodonosor, &c. In gladio, & fame, & peste visitabo super gentem illã. Vos ergo nolite audire prophetas vestros, &c. Qui dicunt vobis non seruietis regi Babylonis. Quia mendacium prophetant vobis.

3 *Non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.*

positis. Hoc potest referri vel ad cetum, vel ad eum de quo superiori versu interrogauit, Quis antè dedit mihi? Si ad cetum, hanc habet sententiã, Licèt alijs terrori sit, ego autem ita eum constringo, atque coerceo, vt nullis minis, quæ vocat verba potentia, nullis precibus, quæ vocat verba ad deprecandum composita, interitum aut aliud detrimentum, quod ego ei afferre voluero vitare possit. Si ad eũ, de quo dixit, Quis ante dedit mihi? ita potest explanari, Non alia me cum eo ratione geram, quàm cum alijs rebus à me factis, vt quęram verba, & preces, quæ valeant eius animum inclinare ad beneficium mihi præstandum, quasi paucis diceret, Nemo talis reperietur. Hanc videntur Græci sententiam significasse. Nam ita transferunt οὐ σιωπήσομαι ἀπ' αὐτὸν καὶ λόγοις δυνάμεως ἐλεήσω τὸν ἴσον αὐτῷ. Non tacebo propter ipsum, & verbis potentiæ miserebitur equalis sui. Sed vtraque difficilior est versio, cùm in Hebræo facilis sententia sit, ita enim verbum de verbo Hebręa reddi possunt, Non tacebo mẽbra eius, & verbum fortitudinis eius, & gratiam dispositionis eius. Vt reuertatur ad describẽdũ ceti magnitudinem, & fortitudinem ex singulis eius partibus atque membris, vt multa eius reliquo capite mẽbra persequatur.

4 *Quis reuelabit faciem indumenti eius?* Rectius mihi explicari videtur, si faciem indumenti pellem eius esse dicamus, quàm vt quidam Hebræus dicit, profundũ maris, in quo interdũ esse solet. id est, Quis pellem ei audebit detrahere, vel minima ex parte, [*Et medium oris eius quis intrabit?*] Id est, vt ei frenum injiciat ad eam reprimendam, & in quod voluerit latus

conuertendam. In Hebræo enim aduerbũ est, quis ad eam cũ duplicato freno accedit? id est, fortissimo, Græci vertunt εἰς δὲ πτύξιν θώρακος αὐτοῦ τίς ἂν εἰσέλθοι; in rugam pectoris eius quis intrauit? Quę sententiæ licet variæ videantur, ad eundem tamen finem spectant, vt bestię vastitatem, & immanitatem describat. Quare nihil refert, quòd hoc vel illo modo dicatur, si vterque modus, & verus, & aptus est, & in bestiam eandem cadat.

5 *Portas vultus eius, quis aperiet.* Mandibulam superiorẽ, & inferiorem portas appellat vultus eius. [*Per gyrum dentium eius formido,*] Id est, cùm tam terribili dẽtium vi armatæ sint.

6 *Corpus illius quasi scuta fusilia compactum scamis se præmentibus.* Id est, corpus eius validissimis scamis tectũ est. Appellat autẽ scamas scuta, quia magnę sunt.

7 *Vna vni coniungitur, & ne spiraculum incidit per eas.*

8 *Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.* Id est, firmiter scamæ compactæ, & coniunctæ sunt inter se.

9 *Sternutatio eius splendor ignis.* Id est, vehemẽti motu sternutationis eius excitatur ignis: sicut cum duo lapides fortiter inter se concutiuntur. [*Oculi eius palpebræ diluculi.*] Id est, eius oculi propter nimiam magnitudinẽ longè lucuẽt. Hiusmodi ceti Oceano boreali potissimũ reperiuntur, quibus locis adeò de nocte eorum oculi splendere narrantur, vt illorum indicio nautæ eos declinent.

10 *De ore eius lampades procedunt, sicut tedæ ignis accensæ.*

11 *De naribus eius procedit fumus, sicut ollæ succensæ atque feruentis.*

12 *Halitus*

12 *Halitus eius prunas ardere facit, & flãma de ore eius egreditur.* Hæc in eius sternutatione in primis videri opinor.

13 *In collo eius morabitur fortitudo.* Id est, collo est fortissimo. [*Et faciem eius præcedit egestas.* Id est siue pisces alios siue naues siue loca quęcunqne inuadat, omnia vastat, & perdit. In eandem sententiam in Hebræo ad verbũ dici opinor, Corã illo lætabitẽ dolor. Quia in res multas incursabit. Licèt aliter alij interpretentẽ: in Nostrã tamen rationem à Græcis exponitur, ἔμπροσθεν αὐτοῦ τρέχει ἀπώλια coram eo curret perditio.

14 *Membra carnium eius cohærentia sibi.* id est, solida sunt. *Mittet contra eum fulmina, et ad locum alium non ferentur.* Ex Hebręo ad verbum ita facilius conuerti potest, Roboratæ sunt in eo, non mouebitur, id est, Carnes eius duræ & robustę sunt. Sed quod vertit vulgatus [*Mittet cõtra eũ fulmina*] In alijs correctissimis exemplis vulgatæ editionis est flumina, quam veriorem lectionẽ esse arbitror: quia id Hebræa verba etiam sonare videntur. Nam quod nos, Roboratę sunt, cõuertimus in Hebręo est דצוק iazuc, quod verbum, & roborare, & fundere declarat, hanc significationem amplexus est vulgatus, & ob eam rem mittere flumina trãsfert, & Septuaginta viri traduxerunt καταχέει ἐπ' αὐτόν effundet in eum. Illud autem, Ad locum alium nõ ferentur, periphrasis est eius, quod nos, & septuaginta, Nõ mouebitur, conuertimus. Significat ergo vulgatus, tantam vim vastitatem, & magnitudinem esse bestiæ, vt flumini si opponatur, eius cursum sistere posse videatur.

15 *Cor eius indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi maleatoris incus.* Id est, robustum & firmum est.

16 *Cũ sublatus fuerit timebũt angeli.* Id est, fortes, si emineat

e mari eum videntes timebunt. Nam quod [*Angeli,*] traducit, in Hebræo est אלים elim, quod proprie fortes significat. Ex hoc fit, vt plerunque Deos in scriptura declaret, quapropter angelos vulgatus traducit, in eã quam exposuimus rationem, in eandem Græci timor θηρίοις τετράποσιν bestijs quadrupedibus, Ilanius Chaldæus תקיפאי taciphaia fortes [*Et territi purgabũtur.*] Idest, se peccasse fatebuntur, Dei auxilium implorantes, peccatum suum expiabũt. Periphrasis eorum est, qui vehementer timent: nam חטא hata, & peccare significat, & in cõiugatione Hipahel, in qua hic est, peccatum expiare. Valde autem insolens eorum mihi videtur expositio, qui, Soluetur illius aluus prę metu, exponũt. Quod Territi verò cõuertit in Hebræo est ad verbum, Propter contritiones, quas timores esse optime vulgato interpreti visum est, Sed alij fluctuum cõtritiones esse arbitrantur in hanc sententiam, Nõ solũ hac bestia inspecta timebũt, sed etiam si magnos quos natans commouet fluctus videãt. Nam post pauca horum fluctuum metionem facit.

17 *Cum apprehenderit eam gladius subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax.* Id est, nullus gladius, nulla cõiecta tela in eius hærebunt corpore, cùm tam fortibus scamis armatum sit.

18 *Reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridũ, æs.* Quia non magis ęre aut ferro configi poterit, quàm paleis, & ligno putrido. Ex quo benè intelligit, quod sequitur.

19 *Non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.*

20 *Quasi stipulã æstimauit malleũ, et deridebit vibrantẽ hastã.*

Quia

Quia neque lapides fundæ, neque malleus, neque vibrans hasta ei vllo modo nocere poterunt.

21 *Sub ipso erunt radij solis.* Idest, tanta eius vastitas est, vt vmbram longissimam tanquàm mõs altissimus offundat. Sic vt radij solis longo non penetrent interuallo. Sed quod [*radij*] vertit in Hebræo est חדודי hadude, quod proprie acuta significat. Item quo [*solis*] transfert est in Hebræo חרש heres, quod solem & testam significat, illam significationem vulgatus secutus rectè acuta solis intelligere potuit, quę sũt radij solis. Quidã Hebræus margaritas intelligit splẽdidas, sicut sol. Sed omnes ferè Hebræi alteram eius significationem intelligunt, in hanc partem hæc verba accipẽtes, Sub ipso erunt testæ acutæ. Cohæretque cum eo, quod dixerat quasi stipulam æstimauit malleum, &c. Vt hoc etiam declaret, quàm dura cutis eius sit: quia pauimentũ vbi iacet, licet stratum sit testis, vel lapidibus acutis, eas tamen non sentit, neque ei vllo modo nocent, quam sententiam Græci expresserunt ita vertentes ἡ στρώμνη αὐτοῦ ὀβελίσκοι ὀξεῖς stratum eius obelisci acuti. Et Chaldæus תחותוי פרידין וחדדין tehotoi peridin dehadedin sub ipso lapilli acuti. [*Et sternit sibi aurum quasi lutum.*] Id est, vel venas aureas, vel arenam auream, aut lapillos, vel merces aureas ex fractis nauibus, quæ licèt duræ sint, vel in pretio habeantur, ei tamẽ, & lenes, & viles tanquàm lutum sunt. Veruntamen, quod vertit aurum, est in Hebræo חרוץ haruz, quod tribulũ, vel acutum significat. Quare potest etiam trãsferri sternet sibi tribulum, aut rem acutam tanquàm lutum, vt in eandem sententiam dicatur, qua primum, vt secundo modo à nobis expositum est. Sed Græci, & Chaldæus

 aurum,

auram,ſicut vulgatus interpres reddunt.

22 *Feruefcere faciet quaſi ollam profundum:mare ponet quaſi cũ vnguenta bulliunt.*

23 *Poſt eum lucebit ſemita,æſtimabit abyſſum quaſi ſeneſcentem.* Id eſt,hac beſtia natante tanto ferbet æſtu pelagus, vt tanquam vnguentorum olla iuxta ignem ebullire videatur,tantaque ſpuma fluctuum agitatione cogitur, vt mare canefcere videat. Vel cum ferbefcere, & ebullire dicit profundũ,alludit ad eá aquã,quã expellit per cinulem,quam habet in capite.

24 *Non eſt ſuper terram poteſtas,quæ comparetur ei.* Concludit,quod multis in fine ſuperioris capitis, & in principio huius propoſuerat,non eſſe vlla ratione cum ceto certandum,ſed cedendum eſt ei,qui ſibi crudelis, & temerarius nõ fuerit. Quia nulla(ait)eſt in terra potẽtia, quæ cum ea poſsit cõparari. Qua de cauſa melior hęc mihi videtur expoſitio,quãm eorũ, qui exponũt,Nõ eſt imperium eius ſuper terram,ſed ſuper mare. Quòd משל maſal non modo ſimile,quod ſignificauit vulgatus interpres vertens, Poteſtas quæ comparetur ei, ſed etiam imperium Hebręis indicat. Probat etiam expoſitionem noſtram id quod ſequitur. [*Quia factus eſt, vt nullum timeret,omne ſublime vidit.*] Id eſt, res omnes,quæ ægregiæ,& inſignes robore,& magnitudine habentur,deſpicit ſub ſe poſitas, & ſe inferiores. Vt cauſa hoc verſu reddat, cur nullũ timeat, ad quod pertinet,quod ſequitur. [*Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.*] Id eſt,res omnes validas,& potentes vincit. Græci conuertunt αὐτὸς δὲ βασιλεὺς πάντων ἐν τοῖς ὕδασιν ipſe rex omnium,quæ ſub aquis ſunt.

CAP.

CAP. XLII.

RESpondens autem Iob Domino,dixit. A

2 *Scio quia omnia potes,& nulla te latet cogitatio.*

3 *Quis eſt iſte,qui celat conſilium abſque ſcientia? ideò inſipienter locutus ſum,& quæ vltra modum excederẽt ſcientiam meam.*

4 *Audi,& ego loquar: interrogabo te,& oſtende mihi.*

5 *Auditu auris audiui te,nunc autem oculus meus videt te.*

6 *Idcircò ipſe me reprehendo,& ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.*

7 *Poſtquam autem locutus eſt Dominus verba hæc ad Iob,dixit ad Eliphaz Themanitẽ,Iratus eſt furor meus in te,& in duos amicos tuos,quoniam non eſtis locuti coram me rectum, ſicut ſeruus meus Iob.* B

8 *Sumite ergo vobis ſeptem tauros,& ſeptem arietes, & ite ad ſeruum meum Iob,& offerte holocauſtum pro vobis: Iob autem ſeruus meus orabit pro vobis,& faciem eius ſuſcipiã vt non vobis imputetur ſtultitia, neque enim locuti eſtis ad me recta, ſicut ſeruus meus Iob.*

9 *Abierunt ergo Eliphaz Themanites,& Baldad, Subites, & Sophar Naamathites:& fecerunt ſicut locutus fuerat Dominus ad eos,& ſuſcepit Dominus faciem Iob.*

10 Dñs *quoque cõuerſus eſt ad pœnitentiam Iob, cùm oraret ille pro amicis ſuis. Et addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Iob duplicia.* C

11 *Venerunt autem ad eum omnes fratres ſui, & vniuerſæ ſorores ſuæ,& cuncti qui nouerant eum prius,& comederunt cum eo panẽ in domo eius,& mouerũt ſuper eũ caput,& cõſolati ſunt eũ ſuper omni malo,quod intulerat Dñs ſuper eũ. Et dederũt ei vnuſquiſq; ouẽ vnã,& in aurẽ aureã vnã. Dñs autẽ benedixit nouiſsi-*

mis

mis Iob magis quam principio eius. Et facta sunt ei quatuordecim
D *millia ouium, & sex millia camellorum, & mille iuga boum, &*
mille asinæ.
13 *Et fuerũt ei septem filij, & tres filiæ.*
14 *Et vocauit nomẽ vnius Diem, & nomen secundæ Cassiam, et*
nomen tertiæ Cornustibij.
15 *Nõ sunt autẽ inuẽtæ mulieres speciosæ, sicut filiæ Iob in vni*
uersa terra: deditque eis pater suus hæreditatẽ inter fratres earum.
16 *Vixit autem Iob post flagella hæc centum quadraginta annis,*
& vidit filios suos, & filios filiorum suorum, vsque ad quartam
generationem, & mortuus est senex, & plenus dierum.

Respondens autem Iob Domino dixit.
2 *Scio quia omnia potes.* Concedit Iob, quod tam multis ei Deus probauit, Infinitã eius esse potentiam, non quòd antè vllo modo de hac re dubitaret, cùm dicat scio, sed vt in genuo fateatur, quod subinde fatetur, insipienter fuisse locutũ. Neque rectè hæc eius scientia cum verbis suis insipiẽtibus cõuenire. Nam si penitus intelligeretur Dei omnipotentia, ex ea facilè cõcluderetur, valde temerariũ esse vel in minima re eũ offẽdere. Ex cognitione enim potentiæ Dei timor eius nascitur, ita vt quò hæc cognitio perfectior sit eò Dei maior est timor, qui peccatum expellit, vt ait Ecclesiasticus. Cùm quodcunque atque adeò leue peccatum nonnihil tantæ potentiæ, & maiestati detrahat. [*Et nulla te latet cogitatio.*] Ex eo quòd omnia possit, fit, vt omnia sciat, vel ipsas cogitationes, quibus nihil est in rerum natura ocultius. Tu Domine, qui corda nosti omnium dicebant, apostoli

Ex cognitione potẽtiæ Dei nascitur titur timor Dei.

Eccli. 1.

Act. 1.

stoli, vt Dei summam amplitudinem declararent. Sed quòd [*latet*] transfert vulgatus in Hebręo est לבצר, bazer, quod verbum propriè prohibere significat, possumus q; explicare vel, Nulla alterius cogitatio tibi prohibebitur, id est, nulla te cogitatio latebit, vt noster explicat interpres vel, Nulla tua cogitatio prohibebit: sed facies quidquid facere cogitaueris, hoc est, nihil facere non potes, vt dicebat Dauid, Consilium autẽ Domini in ęternũ manet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem. Ita intellexerunt locum Septuaginta viri transferentes ἀδυνατεῖ σοι οὐδὲν nihil tibi est impossible. [*Quis est iste qui celat consilium absque scientia?*] Possumus interpretari vel consilium Dei vel suum, Dei in hanc sententiam, Quis ille homo tam imprudens est, qui vel in prospera, vel in aduersa fortuna consilium tuũ non admiratur, non prædicat, & vehemẽter laudat, neq; vllo modo vult de illo disputare, cùm omnia à te sapientissimè administrentur. Quę expositio quibusdam probatur Hebræis. Sed Græcis auctoribus placet illa, vt suũ consilium intelligatur, id est, cùm nulla te lateat cogitatio quis consiliũ suũ te celare posse putat? Ita enim traducũt τίς γὰρ ἐστιν ὁ κρύπτων σε βουλὴν φειδόμενος δὲ ῥημάτων καὶ σε οἴεται κρύπτειν; quis enim est, qui te celet consilium, verbisque parcẽs te arbitrat latere? Temerariè tamẽ auctor Bibliæ Roberti hũc locũ exponit. Quis est, qui dicit aliqua fieri in hoc seculo sine cõsilio Dei? Certè ego imprudenter id dicebãt. Cõfert em̃ in Iob culpã grauissimã dixisse in hoc seculo aliqua sine Dei cõsilio fieri. Et vt nõ planè auctor ille temerè loqueret̃, oportebat eũ locũ citare, vbi id vel leuiter Iob tetigisset. Sed hic error natus est

[*Iob autem seruus meus orabit pro vobis, & faciem eius suscipiã vt non vobis imputetur stultitia.* Id est, ipse orabit pro vobis, & ego preces eius audiam, ignoscẽs vobis stultitiã vestram, sic vt debitas à vobis pœnas non repetã. Maximam enim apud Deum, opinor, habere vim preces eius qui Deum obsecrat pro eis à quibus offensus est. Nam ex ipso facto vehementer Dei misericordia cõmouetur. Etenim si hominis animus, cùm iniuriam acceperit ita mitigatus est, vt non modò non quærat vlcisci, sed etiam damnum ab hoste repellere, & Dei veniam ei impetrare studeat, quo magis Deus, qui infinitis partibus clementior est, ei debet placari, & peccati veniam præstare. Quare ipse Deus simile Abimelech dedit consilium, Nunc ergo redde viro suo vxorem, & orabit pro te, quia propheta est, & viues. Dicit etiam pater Augustinus, quòd beatus Stephanus precibus suis sanctissimum Paulum hostem aliqunado suum ecclesiæ impetrauit: Quod est ad hanc probandam doctrinam mirabile testimonium. [*Neque enim locuti estis ad me recta, sicut seruus meus Iob.*]

Deus vehementer placatur precibus ei' qui pro suo precatur hoste

Genes. 20.

9 *Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad, Suhites, & Sophar Naamathites: & fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus faciem Iob.* Id est, ipsum audiuit precantem pro amicis suis.

10 *Dñs quoque cõuersus est ad pœnitentiam Iob.* Cùm damna Deus, & detrimenta infert auersus esse dicitur in diuina scriptura, vt dicebat Dauid, Quare faciem tuã auertis, & obliuisceris inopiæ nostræ? Contra verò cùm resarcit incommoda, conuersus appellatur. Sicut ait Zacharias, Conuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos.

psalm. 43.

Zach. 1.

Con-

Conuersus igitur. [*Deus est ad pœnitentiam Iob.*] Quòd tantis eũ malis liberauit, & bonis multis augit. In eandem rationem ad verbum est in Hebręo, Dominus cõuertit captiuitatẽ Iob. Captiuitatem nominat magnas illas, in quas venerat calamitates. Qua etiam ratione dicendi vsus est Dauid, Conuertere Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. Græci phrasim hanc explicarunt vertentes ὁ δὲ κύριος ηὔξησε τὸν Ἰὼβ Dominus autẽ auxit Iob. [*Cum oraret ille pro amicis suis.*] Concisa locutio: subaudiendum est, suscepit faciem eius, vel audiuit eum, vt explicant Græci εὐξαμένου δὲ αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτοῦ ἄφηκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν precante verò ipso pro amicis suis ignouit peccatum eis.

psal. 125.

11 *Et addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Iob duplicia, venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & vniuersæ sorores suæ, & cuncti, qui nouerant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo eius, & mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum. Et dederunt ei vnusquisque ouem vnam, & in aurem auream vnã.* Sicut calamitas Iob referebat indignam cedem, & passionem Christi. Ita eius restitutio resurrectionẽ Christi retulisse videtur. Sicut enim amici Iob à quibus non modo desertus, sed etiam vexatus fuit, de restitutione eius gratulati sunt. Ita de resurrectione Christi lætati sunt apostoli veri eius amici, qui illum non tantùm deseruerunt, verumetiã aliquis dolore affecit, eũ nouisse negans.

Iob restitutio refert resurrectionẽ Christi.

12 *Dominus autem benedixit nouissimis Iob magis quam principio eius. Et facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex*

& ſex millia camellorum,& mille iuga boum,& mille aſinæ.
13 *Et fuerũt ei ſeptem filij,& tres filiæ,& vocauit nomẽ vnius*
Diem,& nomen ſecundæ Caſsiam, & nomen tertiæ Cornuſtibij.

Patientia dãna reſarcit,& commoda parit.

Ex qua hiſtoria intelligitur, Patientiam non tantum damna reſarcire,ſed etiam multa bona, & commoda parere. Verbũ enim Dei,ideſt,lex eius fructum affert in patientia,vt Chriſtus apud Lucam docet,Et hę corporis diuitiæ modò narrãtur,vt ex illis animi diuitias, quæ narrari non poſſunt,intelligamus,quas Iob tam admirabili patiẽtia ſua fuit conſecutus. Id enim quod in præſenti eſt momentaneũ,& leue tribulationis noſtræ:ſupra modum in ſublimitate,æternũ gloriæ pondus operatur in nobis. Scribit Paulus Corinthijs. Nõ malè etiam quidam Latinus interpres ex hoc loco colligi dicit filiorum Iob vita defunctorum animas viuere. Nam cum dixiſſet addidit Dominus,Omnia quęcũque fuerant Iob duplicia,totidem tãtum liberos,quot habuerat antea poſt calamitatem, ſuſcepiſſe ſubiũgit, vt intelligantur filij demortui in filiorum etiam, quos habuit poſtea numero eſſe ponendi. Nomina verò filiarum Latinè reddita ſunt, nam in Hebræo nomina ponũtur, quæ Diem Caſiã,& Cornuſtibij ſignificãt, quæ licèt non temerè,ſed magno fortè conſilio ab eo impoſita fuerint, exploratum tamen non eſt vtrum, id conſilij,vel ex reſtitutione,& fœlicitate ſua,vel ex earum pulchritudine ſuſceperit, nam vehementer earum pulcritudinem amplificat, qui hiſtoriam ſcripſit dicens.

Luc.8.

2.Cor. 4.

Liberos Iob vita defunctos viuere.

15 *Non ſunt inuentæ mulieres ſpecioſæ,ſicut filiæ Iob in vniuerſa terra:deditque eis pater ſuus hæreditatem inter fratres earum.*
16 *Vixit autem Iob poſt flagella hæc centum quadraginta annis,*
& vidit filios ſuos,& filios filiorũ ſuorũ vſque ad quartã generationem,& mortuus eſt ſenex,& plenus dierũ.

Diſputãt etiã nonnulli interpretes quandiu in graui ſua calamitate Iob verſatus fuerit, de quo nihil pro certo affirmari poteſt,cùm nullum huius rei apertum teſtimoniũ in ſcriptura extet. Origenes autem non leuis auctoritatis vir aſſerit minimè annum integrum his miſerijs Iob fuiſſe conflictatum,quod cùm ex humana imbecillitate,tum ex ſumma Dei bonitate probat fieri non poſſe, vt Deus æquo animo pateretur,hominem tam charũ amicum ſuum diu tã acerba tempeſtate iactari. Huc accedit,quòd ipſe dicat Iob,Habui menſes vacuos, & noctes laboriosas numeraui mihi. Annum vel annos etiam dixiſſet, ſi annum aut annos iacuiſſet afflictus. In quibuſdam exemplis Græcæ edtionis eſt,poſt flagella vixiſſe cẽtum Septuaginta annos. Sed cum in Biblia Regia,& Complutẽſi ſit idẽ annorum numerus, qui in Hebręo,& in vulgato,nõ myſterium,ſed error librarij,vt in prooemio recitauimus ex ſentẽtia patris Auguſtini exiſtimandus eſt.

LAVS DEO.

INDEX RERVM QVÆ his commentarijs continentur.

A

Aduerſis rebus boni nonnũquam valde timent. 184
Aduerſis rebus lingua hominis Deũ offẽdere ſolét. 470
Adulteri pœna. 651
Adulteriũ magnæ euerſionis cauſa. 652
Afflictorum conſolatio. 35
in Affligentes afflictos Deus vehementer irascitur. 274
cum Affictis non eſt de ira Dei differendum. 164
Agricolis mercedem non ſoluere ſcelus maximum. 667
Aliena non cõcupiſcere. 649
Amici veri qui non ſint. 160
Amici Iob cur cum hæreticis conferantur. 121
Amicitia vera quà re conoſcatur. 62
Amicitia hominũ fallax. 445
Angeli cur poſsint diffiecre. 113.
Angeli quando facti. 799
Animi bona quã firma ſint. 14
Animi magnitudo ſũma Dei. 326.
Apertos viros Deus vehemẽter amat. 16
Aquila. 828
Argui boni non timent. 166
Arguuntur difficilè qui proſpera fortuna ſunt. 504
Arma Deo attribuuntur. 148
Arrogantia impijs accidit propter diuitias. 575
Auaritia quam inſatiabilis ſit. 477.
Auxilium à Deo cur ſperare debeamus. 737
Auxilium Dei implorant boni, à quo oppugnari cognoſcunt. 453

B

Belli Dei in impios deſcriptio 479
ex Beneficijs boni intelligunt quam bonus ſit Deus. 700
Beneficijs melior non fit iniquus homo. 699
Bona & mala repente contingunt. 194
Bona quæ ſint à Deo petenda. 264
Boni cur Deo parent. 708
Boni cur Deo cari. 747
Boni cur graues. 264
Boni & mali quam diuerſa ratione deſcribantur. 500
Boni firmas radices habẽt. 160
offen-

Boni in malis timẽt ne Deum offenderint. 232
Boni oppreſsi bene de Deo ſperant. 370
Boni Deum iudicè optãt. 311
Boni ex quo coniecturã faciã Deum ſibi eſſe placatũ. 527
Bonis infeſti cur Deum prouocrae dicantur. 282
Boni plantę conferuntur. 194
Bonis ſtabiles. 261
Boni ſunt lampades contemptæ. 266
Bonis oppreſsis adeſt Deus. 748.
Bonis tribuit honores Deus. 749.
Boni viri informatio. 749
Bonorum omnium autor. 519
Bono, um virtutem Deus tentare, & nõ perdere vult. 621
Bonorum animus immoleſtis quantus ſit. 310
Bonorum conſolatio bonos fuiſſe afflictos. 376
Bonos lebat exciſsio impiorum. 520
Bonos viros cur Deus tentat. 136
Bonus quis pro certo dicatur. 360.

C

Ceremonia in adorãdo ſol, & luna. 657
Calamitate bonorum & proſperitate iniquorũ nihil mirabili? in gubernatione. 488
Calamitates cogunt nonnunquam timere, vt Deus ſit alienatus. 221
Calamitates impiorum. 495
Calamitates impiorum multę 432.
Calamitates poſt mortem impiorum. 592
Calamitates Deus facilè leuat. 617
in Calamitate nõ decedẽdum ab officio. 52
Calamitates patientem multa prudentia augent. 756
Calamitates bonorum turbo ſũt in qui eis D.? aparet. 764
Calamitoſus ſtultè putat flagitioſus. 515
Calumnia falſa in Iob. 734
Caſtigans Deus quare maximè mitigatur. 315
Chriſtus Ioãnis teſtimonium cur non magni faceret. 223
Clamorẽ quando Deus videatur audire, & quãdo nõ. 721
Cocytus fluuius. 505
Cęli lationibus gubernãtur in feriora. 812

Cæli quomodo mundi nō fuerint. 360
Cogitationes, quę virum bonum conturbant. 740
Concordia fratrū animat vertenda in filijs Iob. 23
Cōcordia inter res tam diuersas orbis qua de causa. 565
Cōsciētię rectę volūtatis. 664
Conscientiæ bonę pōdus grauissimum. 584
Consilium impiorum. 239
Consolationes amissionis fortunarum. 405
Consolatur bonus iudicium Dei, quod nescire videntur iniqui. 461
Cōtumelijs boni affecti ex de Deo iudicium querunt. 443
Copiam non minus timēdam quam inopiā. 374

D.

Defensores suos cur Deus amat. 571
Dei mitigādi optima ratio. 59
Dei sapientia, & potētia ex officijs erga homines. 213
Dei volūtas erga homines nō cognoscitur. 214
eum Dęmone pugnādi exemplum. 44
Dęmōes fuisse nūtios Iob. 41
Deo nihil posse resistere. 287
Deo arguente oportet tacere. 829
à Deo omnia fuisse facta. 284
Detrimēta bonorum huius vitę nō sęper resartiuntur. 419
Deū errare nō posse. 767
Deum attente speculari vade terribile. 145
Deum nec lędit iniquitas, nec prodest hominis pietas. 736
Deū semel loqui quid sit. 684
Deū nosse cuius opera aliquē decipiat. 288
Deus facit, vt errent qui prudentes habentur. 289
Deus cum homine pugnans quā gloriā reportet. 181
Deus quo pacto optimē placetur. 395
Deus qua ratione iustificatur, in impium animaduertes. 808
Deus ab omnibus esse cognoscitur. 168
Deus cur subsidio quibu dā non sit. 738
Deus tribus modis rebꝰ adest præsens. 417
Deus tribus modis loquitur, cum impijs. 687
Deus mirificus hominum patronus. 36
Dextera auxiliū significat. 337
Diaboli acerbitas erga Iob, 42
Diaboli ingenium. 33
Diaboli munus obeunt, qui alijs iniuriam faciunt. 52
Diabolus quo pacto Deū, & verè virtutis detrahat. 33
Diabolus victoria irritatur. 51
Dicere Hebręis aliquando est cogitare. 740
Diluuiū longè diuersam terræ faciem reliquisse. 204
Diuites cur difficilè in officio maneant. 10
Diuites quam infirmo nitātur prędidio. 125
Diuitiarum inutilitas. 593
Diuitias cōparare vanū. 591
Dissolutè qui viuunt, quam inepti sint. 77
Dolere in calamitatibus perfectę nonūquā virtutis est. 43.
Dolor mitigatur cogitatione operum Dei. 132

E

Ecclesiam cur Deus affligere permitat. 52
Eliu qualis sit oratio. 668
In Epulis quantum sit peccandi periculum. 25
Error amicorum Iob. 97

F

Fame aliquādo cōficiūtur iniqui. 471
Fiducia impiorum. 190
Fœtus formatio in vtero. 245
Fortis quis verè sit. 748
Fortuna aduersa omnia conturbat. 447
Fortuna prospera ascribenda Deo. 617
Fortunam hominū in Dei esse potestatem. 290
Fortunam impij secūdā quid miseram reddat. 494
Futurum prędicitur apud prophetas quod optatur. 349
de Fulmine & tonitruo. 776

G

Gelu. 781
Generis propagandi vanum studium. 289
Genus & familiam frustra impij propagare studeant. 435
Gigantium fabula vnde orta. 371. & 575
Gloriam non rectè Ciceronē diffinisse. 224

H

Habitus imperati. 493
Hebræi rudes Hebraicæ linguæ interpretes. 172
Hęreditas Dei et amici. 647

Hominis sapictia mirabilis. 83
Hominum vita quam misera sit. 607
Homo cur facilè peccet. 361
Honoré tribuit bonis Deo. 749
Hospitalitas. 661
Hypocrisis. 662

I

Ignorare satius quam ab impe rito doceri. 440
Ignorare quos dicat Deus. 30
Impij cur Deū nō reuerāt. 519
Impij sicut vestimentum con sumuntur. 804
Impijs subsidiū Deus non af-fert. 585
Impij hominis pars. 597
Impij tandem ruent. 428
Impij futiles. 366
Impiorum fundamenta. 518
Impiorum super via. 371
Impius cur in tenebras inci-det. 375
Impius ex huio vitæ incōmo-dis stultè quis iudicatur. 280
Impropreria bonorū Dei sūt improperia. 443
Incōmodorum Deus auctor est. 378
Indulgentiarū thesaurus. 146
Indolis bonæ est inutiles quæ stiones negligere. 3
Ingeniū peruersum. 662
Iniqui plantę cōferuntur. 194
Iniqui cur leues. 264
Inimicorum dilectio. 659
Iniquis benè in hoc æuo es-se. 280
Iniqui aduersus Deum. 370
Iniqui memoria cū laude non vsurpabitur. 376
Iniqui suo cōsilio decepti per ibunt. 429
Iniqui ocasiones quærunt in verbis boni. 459
Iniqui quantam filijs pernitiē afferant. 467
Iniquus homo quas pœnas pē det. 471
Iniquus quos fructos ex cala-mitate ferat. 750
Iniquis cur Deus potestatem det affligendi bonos 52
Iniquus semper dolet. 364
Iniquus semper timet. 365
Iniquus facilè desperat. 360
Iniquus valdè timet. 430
Iniuriam nulli facere. 648
Iniustorum pœna. 650
Interitus impiorum è re bono rum. 479
Inuidi ingenium. 55
Iob re vera stetisse. 1
Iob quo genere natus fuerit. 3

Iob quo tempore vixerit. 4
Iob librum quis cōposuerit. 5
Iob liber obscurissimus. 5
Iob fuit rex. 19
Iob virtus quam fuerit admi-rabilis. 20
Iob quātū Deo placuerit suo-rum filiorum educatione. 26
Iob morbus qualis fuerit. 57
Iob Deum ostem suum appel lat. 370
Iob antequam amici veniſſent à quibus fuerit abiectus. 392
Iob peccatum accuratè expo nitur. 794. &. 829.
Iob defenditur. 831
Iracundia quātum malum. 122
Ira Dei ab eius supplicio non distinguitur. 461
Iudaizare quid sit. 473
Iudaizare qui stultè clamāt de trimento si doctis. 473
ad Iudicia diuina tractanda ar-gutum firmissimum. 684
Iudicio ęquo loqūt æqui, & ta cēt iniqui cōtra in iniquo. 312
Iudicio Deus errare non po-test. 716
Iudicium Dei nō peruertitur propter iniquorum cōmoda vel bonorum incōmoda. 187
Iudicium Deus nō potest sub uertere. 701
Iurandi modo apud Hebræos 401
Iustitia hominis Dei misericor dia nititur. 697
Iustum non perire quomodo intelligendum. 102

L

Laborem neminem posse fu-gere. 180
Laborem leuat Deus. 131
Labores bonorum Dei esse correctionem. 139
Lętitia afficiuntur eximia qui Dei ope calamitate leuan-tur. 526
Laus hominum vana. 324
Lao in ore pprio vilescit. 224
Leuiathan. 801
Libidinem suam explendi li-cētiam à Deo optinere mi-serum. 38
Lingua flagellum. 140
Lingua quam acerbum bono rum virorum flagellū. 137
Lingua reb⁹ aduersis Deū ho mines offendunt. 48. &. 716
Locus valde obscurus. 579
Loquendi stulta cupiditas. 301
Lucem cur iniqui fugiāt. 552
Lucis & effectionē sequitur iniquorum expulsio. 802

Lucis & tebrarum temperatio. 807
Luminis effectio. 800
Lux & lumen. 549

M

Machina qua vniuersa terra moueretur. 798
Magnanimi munus. 655
Magnanimi esse viri acriter in nocentiâ suâ defendere. 583
Maiestatis diuinę splẽdor. 788
Mala eorum quos non pœnitet. 752
Manº leuare Hebræis est orare. 397
Memoria quibus rebus maximè propagetur. 15
de Meteoris. 769
Miraculum quod fiat in cucurrẽdis impiorum cõsilijs. 135
Misericordiæ exemplum. 653
Miseriis bonos leuare magna Dei laus. 56
Miseriæ humanę descriptio. 324.
Modus quo Deus temperat res humanas obscurus. 524
Mœrens leuatur si aliũ in suo casu dolere videat. 387
Mœsto facile dat cõsiliũ. 149
Mortem audisse sapientiæ famam quid sit. 610
Mors æquat omnes. 85
Mors prudenter nonnunquá desideratur. 88
Mors duplex. 118
quòd Moriamur semper oportet cognoscere. 117
Mortis descriptio. 250
Mortui quomodo ex sepulcris vocabuntur. 336
Mortuorum Deus oblitus videtur. 343
in Mundo isto cur nõ bene cũ bonis agatur. 228
Munera accipere scelus. 382
Munera suscipere. 762
Munera non recipere. 649

N

Naturæ res contemplari hominis Deo deuoti. 777
Nubes tentorium Dei. 770
de Nubibus. 784
Numen cui se ostẽderet olim opinabãtur moriturum. 313
Numinis sera vindicta. 317

O

Opera Dei animo nostro esse tractanda. 298
De Opere primi diei. 797
Opulenti in bonum virum facilè offendunt. 278
Opulenti cur difficile virtutẽ colunt. 657
Oraculorum cumulus ex varia versione accedit. 284
Orat sẽper qui benè semper viuit. 588

P

Pacẽ quã Christus mũdo reliquerit. 721
Pœna peccati coniecturam facit. 97
Pœna propter peccata instituta. 129
Pœnæ huius sæculi nõ tantũ sũt ad scelera vindicãda. 146
Pœna peccati medicina 339
Pœnæ apud inferos. 496
Pœnæ apud inferos cur impijs statutæ. 498
Pœnę metu à scelere abesse honestum. 648
Pœnæ affligentis inopẽ. 655
Pœnis Deus frequentius quã alijs docet modis. 674
Patientia maximè necessaria vitę perfectæ. 10
Patientia quibus rebus maximè tentetur. 11
Pauperibus cur imprimis auxilietur Deus. 656
Pax bonorum. 172
Peccata post mortem sequuntus iniquos. 469
Peccata quã dultia iniquis. 470
Peccatum quando possidere iniquus dicatur. 316
Peccatũ nullũ latet Deũ. 714
Perditio ponitur pro peccato. 609
Perditionem audisse sapiẽtiæ famã quid sit. 610
Perfectũ virũ esse quid sit. 16
Perfectus, & rectus idem, & quo differant. 17
Perfectus, rectus: timens Deũ recedẽs à malo idem, & quo differant. 18
Pernitiẽ quã Deus affert. 722
Pernities quanta rex sit iniquus. 721
Periculũ quod ab ęrũnis, 766
Periculum à diuitijs. 776
Personam in iuditio accipere quid sit. 715
Peruersus disputandi modus. 348
Piorum causa si apud Deum agatur facilima. 255
Pœnitentis damna refartiuntur. 694
Potentiam Dei demonstrant abditissimę res. 806
Potentiũ mirabilis ruina. 785
Potestas Dei bonis metũ malis animum facit. 584
Precanti continuò cur Deus

non respondeat. 221
Preces Deus propter flagitia non audit. 397
Preces bonorum irritæ nunquam fient. 587
Precibus eius qui pro suo precatur hoste Deꝰ vehemẽter placatur. 856
Principes quo pacto decipiat Deus. 295
Principes quid maximè deceat. 260
de Profligatis hominibus dictum mirabile. 130
Prosperitas impiorũ qua mensura mentienda. 466
Prudentis & grauis viri habitus. 721
Pudore afficientur iniqui. 270
Pũcta Hebręa ad dictionẽ per se non pertinere. 474

R

Rapina quãtum flagitiũ. 476
Reprehendẽs alium eo crimine debet carere. 713
Resipiscentes quæ bona consequantur. 751.&.698.
Resurrectio mortuorum. 333. &335.&.452.
Rhinoceros. 720

S

Sapiens qui videtur sibi difficilè docetur. 355
Sapiens quis verè sit. 136
Sapientes terrena nõ possunt esse sapientes. 605
Sapientes huius mũdi in quo vehementer offendant. 405
Sapiẽtis testimonium magnũ habet pondus. 362
Sapiẽtia potius quam opibus ciuitatem defendi. 363
Sapientia vera, res obscurissima. 604
Sapiẽtia res pretiosissima. 606
Sapientia Dei mirabilis in his probãdis quos homines condemnant. 257
Sapientia Dei incomprehensibilis. 258
Sapientia vbi sit. 612
Sapientia Dei demõstratur in creatione. 612
Sapientiam Dei cur perfectissimam esse oporteat. 499
inter Sapientiam verã, & carnis multa differentia. 609
Sapientiæ inueniendi quæ via. 611
Sanctificarentur res olim quo pacto. 23
Sancti quibus loquaces videãtur. 254
Sancti oblibiscuntur miseriæ. 266
Satisfationem quam Deus potius requirat. 184
Securitas iusti. 663
Securitas caput beatę vitę. 266
Senectutis causa. 115
Sententia de alijs moderatè ferenda. 258
Septuaginta interpretum quãta sit auctoritas. 6
Scelera quę Dei iram maximè excitant. 724
Simplex vir quid sit. 17
Simplicitas bonorum ridicula sapientibus seculi. 606
Spem in Deo rebus aduersis colocare debemus. 165
Spes magnanimi viri quę esse debeat. 419
Spes cerra bonorumque. 426
Sperandum in hac vita benè de Deo in rerum acerbitate. 742
Stellæ declarant excellentiam Dei. 799
Stoicorum falsa sentẽtia. 44 &.92.
Subditis imperandi modus.
Superbia omne peccatum vocatur. 660
Superbos Deus vehementer coercet. 179
Superbus quomodo sanetur. 763
Supplicium malorum è re bonorum. 760

T

Terram moueri non est contra scripturam sanctam. 207
Testimonium consciẽtię cur magne sit auctoritatis. 225
Testis de Deo dictꝰ idẽ quod iudex. 398
Theologia eximia. 610
Timor Dei nascitur ex cognitione potentiæ Dei. 854
Traditionum auctoritas. 363
Trinitas ex Chaldęo interprete probatur 55

V

Vanitas iniquo cognoscit. 259
Veniam à Deo nonnunquam penarum huius vitę impetrari non posse. 215
Veritas dictis & factis. 661
Veritatem vt inueniamus cõtẽdẽdũ nõ vt vincamus. 167
Vera non est satis docere, sed oportet esse oportuna. 151
Via iniqua non est pro æquitate pugnandum. 302
Victoria bonorũ virorũ. 669
Vigilantes esse oportet. 51 &.162.

Vir-

Virtutis perfectissimæ inditiū est bonum inter malos esse. 14
Virtutis non est in nos quæ conueniant negare conuenire. 398
Virtus summa Dei reficit, & non perturbat bonos. 266
Virtus certa in re demonstratur in certa. 413
Visitat Deus cõmodis vel incommodis. 182
Vitæ miseria. 70
Vitæ exiguum curriculū. 176
Vitæ humanæ descriptio. 173
Vulgata versio defenditur ab Eugubino. 704

Z

Zona torrida. 808

TOLETI

In Ædibus Ioannes Rodericij Typographus & Bibliopola Anno 1584.